

ეკონომისტი EKONOMISTI

საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი
International Scientific-Analytical Journal

2

2026

ტომი – VOLUME

XXII

UDC33

ე-49

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Paata Gugushvili Institute of Economics

ეკონომისტი

EKONOMISTI

2026

2

ტომი-VOLUME

XXII

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი

საერთაშორისო რეცენზირებადი სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი

**Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Paata Gugushvili Institute of
Economics
International Reviewed Scientific-Analytical Journal**

ERIH
EUROPEAN REFERENCE INDEX FOR THE
HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

გამოდის 2009 წლის იანვრიდან ორ თვეში ერთხელ,
2016 წლიდან – კვარტალში ერთხელ

**Published since January 2009 once in two months,
Since 2016 - Quarterly**

-

*რედაქციის მისამართი: 0179, თბილისი, ი. ჭავჭავაძის გამზ. N1,
ტელ.: 599 970103*

**Address: 1 Ilia Tchavtchavadze Avenue, 0179 Tbilisi
tel. 599 970103**

სამეცნიერო-სარედაქციო საბჭო

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორები, პროფესორები: იური ანანიაშვილი, გივი ბედიანაშვილი, თეიმურაზ ბერიძე, გიორგი ბერულავა, ვახტანგ ბურდული, რევაზ გველესიანი, რევაზ გოგობია, თემურ კანდელაკი, მურმან კვარაცხელია, ელგუჯა მექვაბიშვილი, სოლომონ პავლიაშვილი (აკადემიკოსი), ვლადიმერ პაპავა (აკადემიკოსი), უშანგი სამადაშვილი, ავთანდილ სილაგაძე (აკადემიკოსი), ავთანდილ სულაბერიძე, მირიან ტუხაშვილი, თეიმურაზ შენგელია, მურმან ცარციძე, ნოდარ ჭითანავა (ს/მ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი), ეთერ ხარაიშვილი, მიხეილ ჯიბუტი (აკადემიკოსი).

ეკონომიკის დოქტორები: თეიმურაზ გოგობია (პასუხისმგებელი მდივანი) ლინა დათუნაშვილი, ლია თოთლაძე, თეა ლაზარაშვილი (მთავარი რედაქტორი), რევაზ ჯავახიშვილი, მამუკა ხუსკივაძე (მთავარი რედაქტორის თანაშემწე).

სამეცნიერო-სარედაქციო საბჭოს უცხოელი წევრები

ჯეფრი საქსი (კოლუმბიის უნივერსიტეტის პროფესორი, გაეროს სპეციალური მრჩეველი), ფრენკ არაუჰო (პროფესორი, კალიფორნიის უნივერსიტეტი ბერკლი, კალიფორნიის უნივერსიტეტი დევისი), ლარისა ბელინსკაია (პროფესორი, ვილნიუსის უნივერსიტეტი), რუსლან გრინბერგი (რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი), სიმონე გუერჩინი (პროფესორი, ფლორენციის უნივერსიტეტი), ბარნი ერედია (პროფესორი, კალიფორნია, აშშ), ვოლფგანგ ვენგი (პროფესორი, ბერლინის ტექნიკური უნივერსიტეტი), ტომას დ. ვილეტი (პროფესორი, კლერმონტის უნივერსიტეტი), ელდარ ისმაილოვი (პროფესორი, ბაქოს სოციალური მართვისა და პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი), გინდრა კასნაუსკიენე (პროფესორი, ვილნიუსის უნივერსიტეტი), სტივენ კოენი (კოლუმბიის უნივერსიტეტის პროფესორი), ვლადიმერ მენშიკოვი (პროფესორი, დაუგავილის უნივერსიტეტი, ლატვია), სლავომირ პარტიკი (იოანე პავლე II-ს სახელობის ლუბლიანას კათოლიკური უნივერსიტეტი), გალინა სავინა (პროფესორი, ხარკოვის ტექნიკური უნივერსიტეტი), დაროლ ჯ. სტეინლი (პროფესორი, პეპერდაინის უნივერსიტეტი), ალექს სტუპნიცკი (პროფესორი, ტარას შევჩენკოს სახელობის კიევის ეროვნული უნივერსიტეტი), ადამ ნიუმენ ტიორნერი (პროფესორი, ლესტერის უნივერსიტეტი, ლესტერი, დიდი ბრიტანეთი)

SCIENTIFIC EDITORIAL COUNCIL

Doctors of economics, Professors:

Yuri Ananiashvili, Givi Bedianashvili, Teimuraz Beridze, Giorgi Berulava, Vakhtang Burduli, Nodar Chitanava (academician of the Academy of Agricultural Science), Revaz Gogokhia, Revaz Gvelesiani, Mikheil Jibuti (academician), Revaz Kakulia, Eter Kharaishvili, Murman Kvaratskhelia, Temur Kandelaki, Elguja Mekvabishvili, Vladimer Papava (academician), Solomon Pavliashvili (academician), Ushangi Samadashvili, Teimuraz Shengelia, Avtandil Silagadze (academician), Avtandil Sulaberidze, Murman Tsartsidze, Mirian Tukhashvili.

Doctors of economics: Lina Datunashvili, Teimuraz Gogokhia (**Assistant Editor-in-chief**), Revaz Javakhishvili, Tea Lazarashvili (**Editor-in-chief**), Lia Totladze, Mamuka Khuskivadze (**Executive Secretary**).

FOREIGN MEMBERS OF THE SCIENTIFIC EDITORIAL COUNCIL

Jeffrey D. Sachs (Professor at Columbia University, UN Special Adviser), Frank P. Araujo (Professor, University California at Berkeley, University California at Davis), Larisa Belinskaia (Professor, Vilnius University), Steven Cohen (Professor, Columbia University), Barney Eredia (Professor, President at Educational Consortium Institute at Aptos), Ruslan Grinberg (Corresponding member of RAS), Simone Guercini (Professor, University of Florence), Eldar Ismailov (Professor, Baku Institute of Social Management and Political Science), Gindra Kasnauskiene (Professor, Vilnius University), Vladimir Menshikov (Professor, Daugavpils University, Latvia), Slavomir Partycki (Professor, The John Paul II Catholic University of Lublin), Galina Savina (Professor, Kharkiv Technical University), Darrol J. Stanley (Professor, University of Pepperdine), Oleksiy Stupnitskyy (Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv), Adam Newman Turner (Professor of Management at Leicester University), Wolfgang Weng (Professor, Technical University of Berlin), Thomas D. Willett (Professor, Claremont Graduate University).

НАУЧНО-РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Доктора экономических наук, Профессора:

Юрий Ананиашвили, Гиви Бедианашвили, Теймураз Беридзе, Георгий Берилава, Вахтанг Бурдули, Реваз Гвелесиани, Реваз Гогохия, Михаил Джибути (академик), Темур Канделаки, Мурман Кварацхелия, Элгуджа Меквабишвили, Владимир Папава (академик), Соломон Павлиашвили (академик), Ушанги Самадашвили, Теймураз Шенгелия, Автандил Силагадзе (академик), Автандил Сулаберидзе, Мириан Тухашвили, Мурман Царцидзе, Этер Хараишвили, Нодар Читанава (академик Академии сельскохозяйственных наук).

Доктора экономики: Теимураз Гогохия (**Ответственный секретарь**), Лина Датунашвили, Реваз Джавахишвили, Теа Лазарашвили (**Главный редактор**), Лиа Тотладзе, Мамука Хускивадзе (**Помощник главного редактора**).

ИНОСТРАННЫЕ ЧЛЕНЫ НАУЧНО-РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА

Джеффри Д. Сакс (профессор, Колумбийский университет, Специальный советник ООН), Франк П. Арауджо (профессор, Калифорнийский университет в Беркли, Калифорнийский университет в Дэвисе), Лариса Белинская (профессор, Вильнюсский университет), Стивен Козн (профессор, Колумбийский университет, Нью-Йорк, США), Барни Эредиа (профессор, Калифорния, США), Руслан Гринберг (Член-корреспондент РАН), Симоне Гуерчини (профессор, Университета Флоренции), Эльдар Исмаилов (профессор, Бакинский институт социального управления и политологии), Гиндра Каснаускене (профессор, Вильнюсский университет), Владимир Меньшиков (Профессор, Даугавпилсский университет, Латвия), Славомир Партицкий (профессор, Люблинский католический университет Иоанна Павла II), Галина Савина (профессор, Харьковский технический университет), Даррол Дж. Стэнли (профессор, Университет Пеппердайна), Алексей Юступницкий (профессор, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко), Адам Ньюман Тернер (профессор, Лестерский университет), Вольфганг Венг (профессор, Технический университет Берлина), Томас Д. Виллетт (профессор, Университет Клермонта).

ს ა რ ჩ ე ბ ა - C O N T E N T S

რევაზ ჯავახიშვილი -90	10
რეგიონული ეკონომიკა – REGIONAL ECONOMY	
Vakhtang Burduli – Development of Georgian economic sectors in the context of modern challenges to socio-economic security	13
ვახტანგ ბურდული – საქართველოს ეკონომიკის სექტორების განვითარება სოციალურ-ეკონომიკური უსაფრთხოების თანამედროვე გამოწვევების კონტექსტში (რეზიუმე)	25
მაკროეკონომიკა – MACROECONOMICS	
ნაზირა კაკულია – ფისკალური პოლიტიკა და მწვანე ეკონომიკის ფორმირებასთან დაკავშირებული გამოწვევების შეფასების ინდექსები	27
Nazira Kakulia – Fiscal Policy and Indices for Assessing the Challenges of Green Economy Formation (Expanded Summary)	35
Tariyel Musallim Qurbanov, Kenan Samir Huseynov – Contemporary Trends in the Relationship Between Income Inequality and Inclusive Development	37
ტარიელ მუსალიმ ყურბანოვი, კენან სამირ ჰუსეინოვი – შემოსავლების უთანასწორობასა და ინკლუზიურ განვითარებას შორის ურთიერთობის თანამედროვე ტენდენციები (რეზიუმე)	42
გივი ბედიანაშვილი, მურმან ცარცხიძე, ნაზირა კაკულია, მალხაზ ჩიქობავა, მარინა ტაბატაძე, ზვიად გაბროშვილი, გიორგი მეფარიშვილი – კონფრონტაციული გლობალიზაცია და მიწოდების გლობალური ჯაჭვების რღვევები: მაკროეკონომიკური ასპექტი	44
Givi Bedianashvili, Murman Tsaridsidze, Nazira Kakulia, Malkhaz Chikobava, Marina Tabatadze, Zviad Gabroshvili, Giorgi Meparishvili – Confrontational Globalization and Global Supply Chain Disruptions: Macroeconomic Aspect	62
მალხაზ ჩიქობავა – სასესხო პროცენტი - ეკონომიკური კრიზისების პერმანენტული მიზეზი	64
Malkhaz Chikobava – Loan interest - a permanent cause of economic crises	80
ელენე ჩიქოვანი – უმუშევართა დასაქმებისა და სოციალური დაცვის უფლების რეალიზაციის გარანტიები საქართველოში	83
Elene Chikovani – Guarantees of Realization of the Right of Employment and Social Protection of Unemployed in Georgia	87
გივი ელიზბარაშვილი – საქართველოს ეკონომიკური ზრდის მამოძრავებელი ფაქტორები და სექტორული ანალიზი	90
Gigi Elizbarashvili – Drives of Economic Growth in Georgia and Sectoral Analysis	100

ეკონომიკური თეორია – ECONOMIC THEORY

<i>Гюльшен Зайд кызы Юзбашиева</i> – «Ловушки мышления»: ошибки и выход из сложившейся ситуации	102
<i>Gulshen Zayd gizi Yuzbashieva</i> – "Thinking Traps": Mistakes and Solutions (Expanded Summary)	114
<i>გულშენ ზაიდ გიზი იუზბაშიევა</i> – „აზროვნების ხაფანგები: შეცდომები და გამოსავალი“ (რეზიუმე)	114
<i>გიორგი კეპულაძე, თამილა არნანია-კეპულაძე</i> – იაპონური პოსტმონეტარიზმი: 21-ე საუკუნის პირველი მეოთხედი	116
<i>Giorgi Kepuladze, Tamila Arnania-Kepuladze</i> – Japanese Postmonetarism: The First Quarter of the 21st Century (Expanded Summary)	129

ზინანსები – FINANCE

<i>Givi Lemonjava</i> – Business Valuation Financial Models	131
<i>გივი ლემონჯავა</i> – ბიზნესის შეფასების ფინანსური მოდელები	144
<i>სულაშვილი გიორგი, ფაილოძე ნინო, გოგოჭური მარიამი</i> – ფინანსური კონტროლის სისტემის ძირითადი გამოწვევები თანამედროვე ტექნოლოგიურ გარემოში და მათი გადაჭრის მექანიზმები	146
<i>Sulashvili Giorgi, Pailodze Nino, Gogochuri Mariami</i> – Key challenges of the financial control system in the modern technological environment and mechanisms for their resolution (Expanded Summary)	150

ბანათლების ეკონომიკა - EDUCATION ECONOMY

<i>ქეთი მუთიძე, თენგიზ ვერულავა</i> – ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებების ხარისხის გარე უზრუნველყოფა: საერთაშორისო გამოცდილება	152
<i>Keti Mutidze, Tengiz Verulava</i> – External Quality Assurance of General Education Institutions: International Experience (Expanded Summary)	159
<i>ლევან კიკილაშვილი, ანი კიკილაშვილი</i> – ინოვაციური სწავლების მოდელები და განათლების ხარისხის გაუმჯობესება: დანიური თამაშზე დაფუძნებული სწავლების გამოცდილება საქართველოში	161
<i>Levan Kikilashvili, Ani Kikilashvili</i> – Innovative Learning Models and Improving the Quality of Education: The Experience of Danish Game-Based Learning in Georgia (Expanded Summary)	167

ბეოპოლიტიკა – GEOPOLITICS

<i>ლევან შუბითიძე</i> – ეკონომიკური კრიზისი და რეგიონული უსაფრთხოება: ირან-ამერიკა-ისრაელის კონფლიქტის გლობალური შედეგები 2026 წლის თებერვლის შემდეგ	169
<i>Levan Shubitidze</i> – Economic Crisis and Regional Security: Global Consequences of	

the Iran-America-Israel Conflict After February 2026 (Expanded Summary) 176

ჯანდაცვის ეკონომიკა – ECONOMIC OF HEALTHCARE

ქეთევან ომანაძე, თენგიზ ვერულავა – ევროკავშირის ფარმაცევტული რეფორმა: მოდულირებადი სტიმულები ინოვაციებისა და მედიკამენტების ხელმისაწვდომობის გასაუმჯობესებლად 178
Ketevan Omanadze, Tengiz Verulava – EU pharmaceutical reform: modulating incentives to improve innovation and access to medicines (Expanded Summary) 187

დოქტორანტებისა და მაგისტრანტების სამეცნიერო ნაშრომები PAPERS OF DOCTORAL AND MASTER STUDENTS

Ali Hikmat Aliyev – Formation of the Digital Trade Model: International Trends 189
ალი ჰიქმათ ალიევი – ციფრული ვაჭრობის მოდელის ფორმირება: საერთაშორისო ტენდენციები (რეზიუმე) 202

Mariam Burmistrova – The Role of Organizational Communication in Building Trust for Delegation: A Georgian Perspective 203
მარიამ ბურმისტროვა – ორგანიზაციული კომუნიკაციის როლი დელეგირებისადმი ნდობის ჩამოყალიბებაში: ქართული პერსპექტივა (რეზიუმე) 217

ირაკლი არჩვაძე – ფულადი ტრანზაქციების გავლენა ეკონომიკურ ზრდაზე კვლავწარმოების ციკლის კონტექსტში (საქართველოს მაგალითზე) 219
Irakli Archvadze – The Impact of Monetary Transactions on Economic Growth in the Context of the Production Cycle (Evidence from Georgia) (Expanded Summary) 230

კახი მუხიგულაშვილი, ოთარ ვასაძე – სტენოკარდიიდან ინფარქტამდე: რატომ შეცვალა Covid 19 - ის პანდემიამ გულის იშემიური დაავადების სტატისტიკა საქართველოში? 232
Kakhi Mukhigulashvili, Otar Vasadze – Transition from Angina Pectoris to Myocardial Infarction: Why the COVID-19 Pandemic Altered Ischemic Heart Disease Statistics in Georgia (2017–2022) (Expanded Summary) 235

გიორგი ნიკურაძე – ეკონომიკური პოლიტიკის ევოლუცია 2010–2026 წლებში და ახლო მომავლის პერსპექტივები 238
Giorgi Nikuradze – The Evolution of Economic Policy, 2010–2026, and Near-Term Prospects (Expanded Summary) 251

ნინო აფციაური – თანამშრომელთა კმაყოფილების მნიშვნელობა და განმსაზღვრელი ფაქტორები 253
Nino Aptsiauri – The Importance of Employee Satisfaction and Its Determining Factors (Expanded Summary) 258

ლაშა მგელაძე – მუნიციპალური ქონების მართვისა და განკარგვის

სრულყოფის მექანიზმები	260
Lasha Mgeladze – Mechanisms for Improving the Management and Disposal of Municipal Property (Expanded Summary)	270
ლაშა-გიორგი სიმონიშვილი-ჯაკელი – საერთაშორისო გადაზღვრვის მნიშვნელობა საქართველოს სადაზღვევო კომპანიებისთვის	272
Lasha-Giorgi Simonishvili-Jakeli – The Importance of International Reinsurance for Georgian Insurance Companies (Expanded Summary)	278
ჰეიდარ ალიევი – ბუნებრივი გაზის როლი საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში	280
Heydar Aliyev – The Role of Natural Gas in Ensuring Georgia's Energy Security (Expanded Summary)	293

ღვაწლმოსილი მეცნიერ-მკვლევარი და პედაგოგი რევაზ ჯავახიშვილი - 90

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პ. გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების განყოფილების ხელმძღვანელს, მთავარ მეცნიერთანამშრომელს, ბატონ რევაზ ჯავახიშვილს დაბადებიდან 90 და სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობის 70 წელი შეუსრულდა.

იუბილარმა განვლო ხანგრძლივი და შინაარსიანი ცხოვრებისეული გზა. დაიბადა 1936 წელს სიღნაღის რაიონის სოფ. ტიბაანში, სადაც ვერცხლის მედალზე დაამთავრა საშუალო სკოლა და სწავლა გააგრძელა თსუ ეკონომიკის ფაკულტეტზე, რომლის წარჩინებით დამთავრების შემდეგ სამუშაოდ ანაწილებენ საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკის და სამართლის ინსტიტუტში. აქ მან, ასპირანტურის დამთავრებისა და დისერტაციის დაცვის შემდეგ, გაიარა სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობის ცალკეული საფეხურები - უმცროსი მეცნიერთანამშრომლიდან განყოფილების გამგისა და მთავარი მეცნიერთანამშრომლის თანამდებობამდე.

სამეცნიერო-პედაგოგიური საქმიანობის ინტერესი მან უნივერსიტეტში სწავლისასვე გამოავლინა - ხელმძღვანელობდა ეკონომიკური თეორიის სტუდენტთა სამეცნიერო წრეს, აქტიურად მონაწილეობდა საუნივერსიტეტო სამეცნიერო და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, სისტემატურად ბეჭდავდა მასალებს და მოხსენებით გამოდიოდა სტუდენტთა სამეცნიერო კონფერენციებზე. სტუდენტობის წლებშივე იწყებს იგი პედაგოგიურ საქმიანობას თბილისის საფინანსო ტექნიკუმში, სადაც კითხულობს სალექციო კურსს ეკონომიკურ თეორიაში.

საკმაოდ ფართოა მისი მეცნიერული კვლევის ინტერესები, რომელიც მოიცავს ეკონომიკური თეორიის, საქონელმომოქცევის, არასაწარმოო სფეროს დარგთა ეკონომიკის, მარკეტინგის, საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების, ეკონომიკის ინოვაციური სისტემის ფორმირებისა და ფუნქციონირების, ქვეყნის ეკონომიკის მდგრადი და უსაფრთხო განვითარების პრობლემებს, რომელთა ირგვლივ მან შექმნა 160-ზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომი, მ.შ. 6 მონოგრაფია და 4 სახელმძღვანელო. გარდა ამისა, იგი არის არაერთი დისერტაციის ოფიციალური ოპონენტი და საკვალიფიკაციო ნაშრომზე გაკეთებული წამყვანი ორგანიზაციის დასკვნისა და გამომხატურების ავტორი.

იუბილარს მნიშვნელოვანი წვლილი მიუძღვის ახალგაზრდა კვალიფიციური სპეციალისტებისა და სამეცნიერო კადრების მომზადებაში. ათეული წლების მანძილზე სალექციო მუშაობას ეწეოდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტსა და საქართველოს პოლიტექნიკურ უნივერსიტეტში.

იყო გორის ეკონომიკური ინსტიტუტის პროფესორი, თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტის (თეუსუ) მარკეტინგისა და საერთაშორისო ბიზნესის კათედრის გამგე და სრული პროფესორი, თბილისის სასწავლო უნივერსიტეტის მარკეტინგის კათედრის გამგე და სრული პროფესორი, თსუ კახეთის (სიღნაღის) ფილიალის მარკეტინგის კათედრის გამგე და პროფესორი, თბილისის სავაჭრო-ეკონომიკური ინსტიტუტის პრორექტორი და პროფესორი. მისი მეცნიერული ხელმძღვანელობით მომზადდა 6 ასპირანტი და 50-ზე მეტი მაგისტრანტი, რომელთაც წარმატებით დაიცვეს საკვალიფიკაციო ნაშრომები და მიენიჭათ მიღებული ხარისხი. მისი მონაწილეობით აღზრდილი მრავალრიცხოვანი სპეციალისტები წარმატებით მოღვაწეობენ მეცნიერების, ეკონომიკისა და კულტურის სხვადასხვა სფეროში.

სპეციალური აღნიშვნის ღირსია მისი საქმიანობა სარედაქციო-საგამომცემლო სფეროში. იგი წლების განმავლობაში მუშაობდა ჟურნალ „საქართველოს ეკონომისტის“ რედაქციაში განყოფილების გამგედ, სადაც აკად. პ. გუგუშვილის ხელმძღვანელობით გაიარა სარედაქციო-საგამომცემლო საქმიანობის დიდი სკოლა, რამაც ფასდაუდებელი დახმარება გაუწია მას შემდგომ მუშაობაში. დიდი ხნის მანძელზე იყო ის მრავალპროფილიანი საერთაშორისო რეცენზირებადი და რეფერირებადი ჟურნალ „მეცნიერება და ცხოვრების“ მთავარი რედაქტორი. ჟურნალი მართლაც რომ გამოირჩეოდა აქტუალური პრობლემატიკითა და სარედაქციო-საგამომცემლო კულტურის მაღალი დონით.

იუბილარი, ინტენსიურ სამეცნიერო-პედაგოგიურ მუშაობასთან ერთად, ეწევა აქტიურ საზოგადოებრივ-ორგანიზაციულ საქმიანობასაც. ჯერ კიდევ უნივერსიტეტში სწავლის დროს ხელმძღვანელობდა ფაკულტეტის ახალგაზრდულ ორგანიზაციას, აქტიურად მონაწილეობდა სტუდენტთა სასწავლო-საყოფაცხოვრებო პირობების გაუმჯობესებაში, მუსიკალურ-ქორეოგრაფიული, სპორტული და კულტურული ღონისძიებების განხორციელებაში. ინსტიტუტში მუშაობის დროსაც აქტიურად იყო ჩართული სამეცნიერო კონფერენციებისა და სიმპოზიუმების მომზადება-ჩატარებაში და სხვა სამეცნიერო-ორგანიზაციული ღონისძიებების განხორციელებაში. ამასთან, იგი არის საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი და ჟურნალისტთა ფედერაციის წევრი. წლების განმავლობაში იგი იყო საქართველოს ვაჭრობის სამინისტროს კოლეგიისა და ცეკავშირის გამგეობის მეცნიერ-კონსულტანტი. დაჯილდოებულია საქართველოს განათლების სამინისტროს მედლითა და პაატა გუგუშვილის მედლით, გამოცხადებული აქვს საქართველოს პრეზიდენტის მაღლობა ქვეყნის ეკონომიკის რეფორმირებაში შეტანილი დიდი წვლილისა და ნაყოფიერი სამეცნიერო-პედაგოგიური და საზოგადოებრივი საქმიანობისთვის. დაჯილდოებულია საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის საპატიო სიგელით, თბი-

ლისის მერიისა და საბურთალოს გამგეობის მიერ მინიჭებული აქვს „ამაგ-დარი საბურთალოელის“ საპატიო წოდება.

კიდევ ერთი საყურადღებო შტრიხი მისი მეცნიერულ-პედაგოგიური ცხოვრებიდან. იგი არის პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის ყველა დროის ყველაზე სტაჟიანი თანამშრომელი, სადაც აგერ უკვე 6,5 ათეულ წელზე (1960 წლიდან) მეტია მუშაობს, თანამშრომლებს შორის სარგებლობს მაღალი ავტორიტეტით, საყოველთაო სიყვარულითა და პატივისცემით. მიუხედავად არაერთი შეთავაზებისა, მას არც კი უფიქრია სხვა სამუშაოზე გადასვლა და ბოლომდე დარჩა მის მიერ არჩეული გზის - სამეცნიერო-პედაგოგიური საქმიანობის ერთგული.

ბატონი რეზო არის ერთგული მეოჯახე, ორი შვილის მამა და ოთხი შვილიშვილის ღირსეულ აღზრდაზე მზრუნველი პაპა. მეუღლე იამზე სიგუა (სამწუხაროდ ნაადრევად გარდაიცვალა) იყო გერმანული ენის სპეციალისტი, პედაგოგი და განათლების რაიონული განყოფილების ერთ-ერთი ხელმძღვანელი მუშაკი. უფროსი ქალიშვილი, ნინო ფინანსთა სამინისტროს სახელმწიფო ვალის მართვის დეპარტამენტის უფროსი სპეციალისტია - მეუღლე დავით ესამე, ამავე სამინისტროს შემოსავლების სამსახურის თანამშრომელია, მათი შვილები კი - გიორგი და ელენე მესამე და მეორე კურსის წარმატებული სტუდენტები არიან. უმცროსმა ქალიშვილმა, თეამ თსუ ეკონომიკის ფაკულტეტის (მარკეტინგის სპეციალობა) დამთავრების შემდეგ, დიდ ბრიტანეთში წარმატებით გაიარა მაგისტრატურის სრული კურსი და ამჟამად ხელმძღვანელობს სააფთიაქო კომპანიის GPC-ის მარკეტინგულ სამსახურს, მისი მეუღლე ლევკო ხარაზიშვილი (ინჟინერ-ეკონომისტი) წარმატებული ბიზნეს-კომპანიის ხელმძღვანელია, მათი შვილები კი - ნინა და ნიტა არიან საშუალო სკოლის წარჩინებული მოსწავლეები.

მიუხედავად ხანგრძლივი ინტენსიური შრომისა, იუბილარი დღესაც მხნედ გრძნობს თავს და აქტიურად მონაწილეობს ინსტიტუტის სამეცნიერო-კვლევით და ორგანიზაციულ საქმიანობაში. ინსტიტუტის კოლექტივი, ჟურნალ „ეკონომისტის“ რედაქცია, მრავალრიცხოვანი მეგობრები და კოლეგები გულითადად ულოცავენ დეაწლმოსილ მეცნიერ-პედაგოგს ღირსეულ საიუბილეო თარიღს და უსურვებენ ჯანმრთელობას, დიდხანს სიცოცხლეს და ახალ-ახალ წარმატებებს სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობის ასპარეზზე.

თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტი
ჟურნალ „ეკონომისტის“ რედაქცია

რეგიონული ეკონომიკა – REGIONAL ECONOMY

Vakhtang Burduli

*Doktor of Economic Sciences, Professor, Head of Department
of Paata Gugushvili Institute of Economics
of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

**DEVELOPMENT OF GEORGIAN ECONOMIC SECTORS IN THE CONTEXT OF
MODERN CHALLENGES TO SOCIO-ECONOMIC SECURITY**

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.01>

Annotation. *This article examines the development of Georgia's economic sectors in the context of contemporary socioeconomic security challenges. It systematizes contemporary challenges and threats to socioeconomic development security in the context of a small country and discusses their impact on the changing sectoral structure of the Georgian economy. Within the framework of these circumstances, measures have been proposed for the further development of certain sectors of the Georgian economy (energy and electrical technologies, other technologies in the green economy, information and communication technologies being disseminated in various sectors, technologies in the field of composite materials, and certain sectors of heavy and light industry).*

Key words: *economic sectors, challenges and threats, socio-economic security, innovation.*

Introduction

This paper discusses the concept of socioeconomic security. It examines indicators of Georgia's socioeconomic development, both general for the country as a whole and structurally and sectorally. It identifies which industries (sectors, types of activity) most significantly influence the structural and sectoral dynamics of Georgia's GDP and, consequently, the country's level of socioeconomic security. The paper then proposes and substantiates a strategy for implementing innovations in the energy sector and several subsectors of the manufacturing industry in the near future.

Understanding socio-economic security

The state's primary objective is to maintain a stable level of social and economic security. The key components of socioeconomic security are sustainable economic development and social stability, and their status is monitored by development indicators. Ideally, "socioeconomic security is a state of protection of the economy, social sphere, and state institutions from internal and external threats, ensuring sustainable development, protecting the interests of society, and a high standard of living for citizens. It includes the system's ability to withstand crises, combat poverty and corruption, and ensure jobs and a fair distribution of wealth."

Modern socioeconomic development faces a number of challenges.

Demographic issues and health. An aging population, declining birth rates, and the need for improved healthcare.

Social stability: protecting the interests of citizens, maintaining an acceptable standard of living, combating unemployment, reducing incomes, and poverty, which requires the development of a comprehensive policy to overcome poverty [Логвинова Н.].

Economic uncertainty, inequality: social stratification, poverty and structural changes in the economy (deindustrialization).

Digitalization and technological change, artificial intelligence: the need to adapt the workforce and infrastructure.

Environmental and geopolitical threats: environmental sustainability and integration into the changing global economy.

The ongoing geopolitical fragmentation [Геополитическая ...] and geo-economic fragmentation [Геоэкономическая ...] in the world will influence the implementation of structural-sectoral policy in Georgia and it is necessary to prepare for this.

Modern indicators of socioeconomic development. Monitoring GDP and GDP per capita, investment, inflation, household income, employment, and labor productivity. Quality of life: household income, access to education and healthcare, and unemployment. Human capital: the quality, cost, and productivity of labor. Institutional factors: market coordination and public administration effectiveness.

It can be said that “socio-economic security in the context of national security includes: economic security; social security; health security; psychological security; personal security of a person; food security; public security; political security.” [Логвинова Н.]. Most of these problems are supervised and resolved in the process of functioning and development of sectors and subsectors (branches) of the national economy of the country.

Current state of socio-economic development indicators in Georgia

As of January 1, 2025, the population of Georgia was 3,704,500 people¹. In recent years (2019-2024), this number fluctuated between 3,688,600 people (2022) and 3,756,400 people (2023) [Statistical ..., 2025].

The labor force (economically active population) in 2020 was 1,523,800 people, and in 2024, it was 1,629,500 people. Of these, 81.5% of the total economically active population were employed in 2020, and 86.1% in 2024; of these, 55.5% and 58.9% were employees, respectively, and 26.0% and 27.1% were self-employed. The unemployment rate was 18.5% and 13.9%, respectively [Statistical ..., 2025, p. 42]. High unemployment is a challenge that must be overcome.

The average nominal monthly salary of employees in 2020 was GEL 1,191.0, and in 2024 – GEL 1,990.8². By type of economic activity (sectors, industries), it ranged in 2020 from GEL 819.0 in “water supply; sewerage, waste management, and pollution control activities” to GEL 2,156.9 in financial and insurance activities, and in 2024 from GEL 1,281.9 in agriculture, forestry, and fisheries to GEL 3,923.1 in information and communication [Statistical ..., 2025, p. 43].

The average monthly per capita income in 2024 was 562.4 GEL (601.7 GEL in cities and 498.0 GEL in rural areas). The average monthly per capita consumer expenditure nationwide was 406. GEL (437.0 GEL in cities and 356.6 GEL in rural areas).

In 2024, the subsistence minimum for a man of working age was 256.1 GEL, and the level of median consumption was 487.9 GEL. From this, two levels of relative (in the context of Georgia) poverty are calculated: the share of the population consuming below 60% of median consumption was 18.9% in 2024; the share of the population consuming below 40% of median consumption was 6.7%. Finally, in absolute poverty (below the subsistence minimum), 9.4% of the country's population lived in 2024 [Statistical ..., 2025, pp. 53, 57-59]. These poverty indicators also pose challenges to the country's current socioeconomic development. These levels need to be improved.

GDP per capita is an important indicator for assessing the level of socioeconomic development by comparing indicators across countries. The World Bank, IMF, and UN publish these figures annually for all countries. However, the figures for specific countries vary slightly across different lists. Purchasing power parity (PPP) takes into account price differences be-

1 Without taking into account the population of the occupied territories of the Abkhaz Autonomous Republic and the Tskhinvali Region

² The exchange rate of the GEL against the US dollar (average annual) was 3.097 GEL per USD in 2020, and 2.7208 GEL per USD in 2024 [Statistical ..., 2025, p. 238, 239].

tween countries, allowing for accurate comparison of GDP figures. Georgia's per capita PPP of \$28,418 in 2024 is 23% of the global average PPP (\$23,049), ranking it 82nd out of 203 countries [ВВП на душу ...].

However, the IMF list of GDP per capita [Список стран ...] gives a figure for 2024 that is much different from the PPP indicator given above, at \$9,142 per capita (and \$10,126 per capita for 2025), and Georgia ranks 87th out of 196 countries. The figure from the IMF list does not differ much from the figure for 2024 given in the statistical reporting on Georgia in Table 1.7 of the National Accounts of Georgia – \$9,241.5 per capita [National Accounts ..., 2026, p. 27]. The GDP per capita indicators in Georgia are also provided here in GEL: 2020 - 13,374.3 GEL per capita; 2021 - 16,373.8 GEL; 2022 - 19,685.6 GEL; 2023 - 21,769.1 l GEL; 2024 - 25,144.2 GEL per capita [National ..., 2026, p. 19].

This per capita GDP value can also be considered a specific challenge for socio-economic security, meaning it is necessary to pursue an economic policy to surpass it, and to do this, it is necessary to identify opportunities for growth in the sectoral (by type of economic activity) components of GDP. Overall, Georgia's GDP in basic prices has increased in recent years from 43,453.4 lari in 2020 (previously, in 2020, there was a sharp decline due to COVID-19) to 80,979.4 lari in 2024, and in market prices from 49,788.5 lari in 2020 to 99,022.3 lari in 2024 (see Table 1.7 in [National ..., 2026, p. 27]).

By examining tables 1.7 GDP, 1.8 Percentage structure of GDP and 1.10 Chain-Linked Volume Indices of GDP from the collection of National Accounts of Georgia [National ..., 2026, pp. 27, 28, 30], we can identify which sectors (types of economic activity) most actively influence the structural-sectoral dynamics of Georgia's GDP and, consequently, the level of socio-economic security of the country.

The share of the Agriculture, Forestry, and Fisheries sector in the GDP structure in 2020 (calculated in basic prices) was 9.5%, and in 2024 it was 6.3%. According to the chain index of growth, the production volume of this sector in 2024 amounted to 117.6% of the 2019 level (100%). This is a modest increase, given the challenges facing Georgia's food security, which is a significant component of the country's socioeconomic security.

The share of manufacturing in GDP declined from 10.8% in 2020 to 9.7% in 2024. In 2020, Georgia's overall GDP declined to 95.1% compared to 2019 (due to the COVID-19 pandemic – a global trend). The total volume of manufacturing output also declined compared to 2019 levels, reaching 94.1%. In 2024, despite the decline in the share of manufacturing in GDP, the chain index of growth shows that the volume of production in the manufacturing industry increased and amounted to 122.3% compared to 2019 (100%). However, this increase is unsatisfactory: both the share of manufacturing in GDP and its growth index are becoming challenges that must be overcome (or, in other words, increased) to maintain the country's socioeconomic security. The manufacturing industry covers many sectors of heavy, light and food industries, some of which will be discussed below.

The share of "Electricity, gas, steam and air conditioning supplies" in GDP in 2020 was 2.4%, in 2021 and 2022 - 3.3%, in 2023 - 2.9% and in 2024 - 2.4%. In chain growth indices (2019 - 100%), the following picture was observed: 2020 - 99.4%, 2021 - 143.7%, 2022 - 193.0%, 2023 - 188.1%, 2024 - 168.3%. Gas was completely imported, and electricity was partially imported, partly generated at hydroelectric power plants and imported gas.

The construction sector experienced a definite decline in 2020-2023. Its chain growth index, compared to 2019 (100%), fell to 84.3% in 2022 and only rose to 109.1% in 2024. Construction's share of GDP during these years (2020-2024) peaked in 2020 at 8.7%.

The share in GDP of the "Wholesale and retail trade; repair of automobiles and motorcycles" economic activity is very high: 14.7% in 2020, reaching a peak of 16.0% in 2023, and 15.4% in 2024. The chain index of growth in 2020, as in most other leading industries, declined to 94.9%, but reached 107.0% in 2021 and 144.7% in 2024. Activities in this sector,

particularly those related to export-import operations, are of great importance in supporting the country's socioeconomic security.

The "Transportation and Warehousing" industry's share of GDP in these years (2020-2024) fluctuates between 6.0% in 2020 and a maximum of 6.5% in 2022. In 2024, it will be 6.3%. The chain growth index for this industry, compared to 2019 (100%), fell to 95.6% in 2020, reached a maximum of 136.4% in 2022, and then declined slightly again to 111.2% in 2024.

The industries discussed above make a significant contribution to the country's socioeconomic development. Now let's focus on those industries that make a particular contribution to the social component of socioeconomic development.

The Information and Communications industry (activity) has always played a significant role in socio-economic and industrial relations, and its social and industrial significance has been increasing in recent years. In 2020, its share of GDP was 3.2%. In 2021, it was 3.5%. Its share then increased to 5.0% in 2022, 6.0% in 2023, and 6.4% in 2024. The growth dynamics of its chain index (2019 – 100%) are also impressive: 103.9% in 2020, 137.8% in 2021, 218.3% in 2022, 278.3% in 2023, and 346.9% in 2024.

The share of the Financial and Insurance sector in GDP in the period under review (2020-2024) fluctuates between 4.8% and 5.0%. Its growth rate, however, increases from 98.8% in 2020 (100% in 2019) to 152.6% in 2024.

The share of the Real Estate Activities sector in GDP fluctuates between 9.2% in 2022 and 11.4% in 2020, and its chain index of growth fluctuates between 99.4% in 2020 and 106.6% in 2021, and 101.4% in 2024.

The share of the "professional, scientific, and technical activities" sector in GDP was 2.4% in 2020, then declined slightly, but returned to 2.4% in 2024. The chain index of growth fell to 81.1% in 2020 (2019: 100%), but then began to gradually increase and reached 126.2% in 2024.

The share of the activity "Public administration and defense; compulsory social insurance" in GDP was 7.4% in 2020 and 6.8% in 2024. The chain index of growth of this activity was 102.3% in 2020 (2019 - 100%) and 137.9% in 2024.

In light of new challenges to socioeconomic development, the role of Education, including specialized and technological education, is growing even more. Meanwhile, the share of Education in GDP in the years under review (2020-2024) fluctuated between 4.5% in 2022 and 6.6% in 2024. However, the index of growth (2019 – 100%) increased from 106.9% in 2020 to 184.6% in 2024.

The "Healthcare and Social Services" sector is also crucial for supporting socioeconomic development. Its share of GDP fluctuated between a peak of 4.9% in 2021 and 3.6% in 2023. Its chain index of growth also peaked in 2021 at 132.6% and peaked in 2020 at 94.1%.

In statistical reporting in the system of national accounts, such an important sector as manufacturing is presented in Table 1.7 of GDP as a single line, without being divided into sub-sectors. Meanwhile, it accounts for up to 20.5% of gross output [National ..., 2026, p. 24] and 34.2% of intermediate product [National ..., 2026, p. 26]. Since the logic of our socioeconomic research requires an understanding of these “sub-sectors,” we will turn to Table 11.2 of the collection [Statistical ..., 2025, p. 148, 149], which presents data on the volume of products released in these “types of economic activity” in current prices. Here are the data from this table for 2024 on the manufacturing industry as a whole - 17138.9 million GEL, of which: food production - 3555.6 million GEL; beverage production - 4148.0 million GEL; tobacco production - 48.8 million GEL; textile production - 65.7 million GEL; clothing production - 473.7 million GEL; leather and related product production - 59.0 million GEL; paper and paper products production - 223.5 million GEL; printing and reproduction of media recordings - 226 million GEL; chemicals and chemical products production - 681.2 million GEL; basic pharmaceuticals

and pharmaceutical preparations production - 375.0 million GEL; rubber and plastics production - 618.6 million GEL; Production of other non-metallic products – 2,663.8 million GEL; Production of basic metals – 1,730.4 million GEL; Production of finished metal products, except for machinery and equipment – 762.3 million GEL; Production of computers, electronic and optical products and electrical equipment – 241.8 million GEL; Furniture production – 269.2 million GEL; Repair and installation of machinery and equipment – 300.4 million GEL.

This information on the manufacturing industry shows that Georgian entrepreneurs are striving to utilize resources for industrial processing to the extent possible. However, threats arise here: difficulties in selling finished products both domestically and abroad. For example, in the "leather and related products" sector, goods worth 295.2 million GEL were produced in 2022, while in 2024, they were only worth 59.0 million GEL [Statistical ..., 2025, p. 148]. This means that certain sectors are experiencing difficulties selling finished products.

A major challenge to Georgia's socio-economic development is the annual increase in the negative balance between exports and imports. In 2020, exports were worth \$3,340,636 thousand and imports \$8,848,758 thousand, respectively, at current prices, with a negative balance of -\$4,708,123 thousand. In 2024, exports were \$6,558,689 thousand and imports \$16,888,791 thousand; the negative balance between exports and imports was -\$10,330,103 thousand [Statistical ..., 2025, p. 155].

If we consider investments in fixed assets (the total amount in 2024 is 19,830.3 million lari, Table 1.19 [National ..., 2026, p 39]), we will find (Table 1.20 [National ..., 2026, p 40]) that the maximum share in the amount of investments is occupied by the position (type of activity) “public administration and defense, mandatory social security” - 32.6%; then comes construction - 26.8%; then “wholesale and retail trade; repair of cars and motorcycles” - 6.5%; manufacturing industry - 6.3%; agriculture, forestry and fisheries - 4.6%; information and communication - 3.8%; “supply of electricity, gas, steam and air conditioning” - 3.2%. The shares of other positions (types of activity) are less than 3.0% [National ..., 2026, p 40]. Among these activities were “health care and social services” - 2.1% and Education - 1.0%, which requires special public attention to the coordination of their development.

Overall, modern socioeconomic development faces challenges such as demographic shifts, digitalization, inequality, and climate change. Key metrics include not only GDP growth but also improving quality of life, human capital development, innovation, and environmental sustainability. Performance is assessed through development indices, employment, and institutional effectiveness.

Development of the sectoral structure of the Georgian economy

In Georgia, imports exceed exports by almost three times. This situation can only be rectified by developing import-substituting and export-oriented industries. Therefore, the country's immediate priority is to implement basic process innovations (i.e., building new enterprises by importing new innovative production technologies), as well as implementing improvement innovations in certain sectors, using domestic specialists in collaboration with European and other international experts.

The main problem to socioeconomic security, which motivates the establishment of modern, high-tech, innovative enterprises in the country, is the guarantee of subsequent sales of manufactured products. Recall the meticulous planning and coordination with the world's largest airlines (Boeing, Airbus, Bombardier) regarding export sales during the joint construction of the Tbilisi Aircraft Composites Plant (ATC) by the Georgian Partnership Fund and the Israeli company Elbit Cyclon [ბურდული ვ., 2018].

Electric power industry.

The availability of affordable electricity is a key factor in stimulating foreign capital investment in the country's economy, for example through joint ventures. Meanwhile, the majority of the country's electricity is currently imported, with thermal power plants also running on imported gas. Therefore, over the next decade, efforts must be focused on building power

plants using renewable energy sources. An agreement was signed to build a cascade of hydroelectric power plants (HPPs) consisting of the Kvemo Namakhvani (333 MW) and Zemo Namakhvani (100 MW). However, due to unacceptable operating conditions, the agreement with the investor was terminated. However, these hydroelectric power plants must be built. In our view, the state itself (the Partnership Fund) should act as the investor, and finding a contractor is not that difficult; for example, the Italian company Salini Impregilo could be involved.

In 2019, construction of several new wind farms was scheduled to begin in Georgia: 1) near Tbilisi and in the Mtskheta Municipality, with a capacity of approximately 50 megawatts; 2) in the Imereti Region, with a capacity of approximately 100 megawatts; 3) in the Gori Municipality, the Nigozi Wind Farm, with a capacity of approximately 50 megawatts; 4) in the Khashuri and Khoragauli Municipalities, with a capacity of approximately 20 megawatts. However, due to a number of circumstances, construction of these power plants has not yet begun.

The number of power plants based on primary renewable energy sources (excluding hydroelectric power plants), namely wind and solar power plants, is negligible in Georgia. Neither businesses nor relevant government institutions are willing to invest in the construction of such facilities. This is primarily because their electricity generation is unstable: solar power plants generate electricity only during the day, and the amount of electricity generated depends on the intensity of solar radiation (which varies throughout the day with the sun's altitude and is also dependent on cloud cover), while the amount of electricity generated by wind power plants depends on wind strength.

The problem of widespread use of solar and wind power plants in Georgia can be solved by installing energy storage devices at them.

Manufacturing industry.

Electrical industry. Currently, the production of batteries is rapidly expanding worldwide. These batteries are essential for electric vehicle production, as energy storage devices for solar and wind power plants, and for smartphones, drones, and other mobile devices. Moreover, they are constantly being innovatively modernized. Even more advanced types are expected to emerge in the near future, with Japan and, particularly, South Korea, until recently considered leaders in battery technology innovation [Гурков А., 2020]. Many electric vehicle and battery factories are already operating or under construction. Tesla is the leader, building electric vehicle factories not only in the US but also in other countries, such as Germany. Other companies are also building such factories, including Ford, which has agreed with South Korean company SK Innovation to build two massive complexes in the US where they will produce electric vehicles and batteries. The partners will invest a total of \$11 billion, \$7 billion of which will be invested by Ford [Ford инвестирует ..., 2021]. In Norway, the production of battery-powered aircraft (propeller-driven, of course, with a range of up to 400 km) is already underway.

The issue of equipping wind and solar power plants with energy storage devices is of great importance for the immediate development of Georgia's electric power industry.

While turbines play a fundamental role in traditional power generation, energy storage devices are crucial for the development of increasingly popular renewable energy sources: without them, the main problem of wind and solar power plants—their dependence on weather variability—cannot be solved [Гурков А., 2020].

Energy storage devices primarily utilize appropriate batteries (batteries for stationary installations in the electric power industry). Recently, their innovative modernization has been intensive worldwide, resulting in their cost decreasing by two-thirds between 2010 and 2020 [Гурков А., 2020].

Lithium-ion batteries (which have the disadvantage of occasionally catching fire [Ставицкий А., 2021]) continue to be further improved worldwide, and methods for recycling

them for reuse are also being developed. The latest initiatives to improve batteries for electric vehicles, renewable energy power plants, etc., include the development of lithium-iron phosphate, lithium-silicon, and solid-state batteries, as well as sodium-ion batteries [Ставицкий А., 2021].

Given the particular relevance of this issue for the development of the Georgian electric power industry, it is crucial that Georgian scientists engage in these cutting-edge developments in the near future. It would also be advisable for the country to make efforts to establish a company producing energy storage batteries for wind and solar power plants, at least as a joint venture with foreign partners, although this is extremely difficult to achieve.

Another approach to storing energy from renewable sources is the development of pumped-storage hydroelectric power plants (PSPPs). This is the oldest and most well-established technology for storing electricity. When electricity is surplus, an electric pump pumps water from a lower reservoir to an upper one. When it is needed, the water is released downstream, powering a hydroelectric generator (for more information, see [ბურდული ვ., 2020]).

Production of composite materials and products made from them. This industry is currently experiencing rapid growth worldwide. Innovative products made from innovative composite materials are replacing components made from traditional materials in many industries (due to their durability and relative lightness compared to traditional materials, among other qualities). [ბურდული ვ., 2018].

According to expert estimates, the main consumers of composite products in the world are transport engineering (about 28%), the construction industry (including pipes and tanks for housing and communal services, about 24%), energy and electronics, including wind energy (about 23%), the oil and gas industry (about 10%), sports, medicine, and non-ferrous metallurgy. [ბურდული ვ., 2018].

The production of composite materials and products made from them requires a whole range of specialized, complex, and expensive technologies. Due to the ever-increasing demand for composite materials and products made from them and increasing competition among manufacturers, these technologies are constantly being improved, and new technologies are being developed, including software (described in [ბურდული ვ., 2018]).

Given the growing demand for composite products in both domestic and international markets, and Georgia's experience in establishing enterprises in this sector, the country urgently needs to establish new, recognized, and viable enterprises in this sector. To this end, it would be advisable to create a dedicated innovation cluster. Within this cluster, a dedicated innovation center for composite materials and composite products should be established, with public and private capital. This center would facilitate the search for and research of relevant international production technologies, facilitate the transfer of necessary technologies to interested organizations and enterprises, including the selection and supply of equipment and tooling, support the development of technological processes, facilitate the training of engineering and technical personnel, invite foreign specialists, if necessary, to set up equipment and train employees, and participate in preliminary assessments of sales opportunities both domestically and internationally.

In our view, the country's first priority in the near future should be establishing a facility to manufacture wind turbine housings and blades, which will be in demand in both domestic and international markets. Particular attention should be paid to developing the production of composite materials for construction, as demand for them is high domestically, and import-substituting production can be developed in this area. However, in some industries (for example, automotive and aircraft manufacturing), it is impossible to establish domestic production of the corresponding composite materials without prior agreements with large transnational corporations for export sales. Given the country's current lack of enterprises producing automobiles, large ships, or aircraft, such products will not be in demand domestically.

Metallurgical industry. Currently, the Zestafoni Ferroalloy Plant operates in Georgia, selling its products internationally. There is also a small metallurgical plant, created on the premises of the larger Rustavi Metallurgical Plant, which is owned by foreign investors. It is premature to discuss the further development of the steel industry in Georgia. However, in light of recent developments in the green economy, technologies for carbon-neutral steel production have been developed.

Most recently, the Swedish company HYBRIT achieved significant success in this area. It began testing a carbon-free steelmaking technology in 2020 at a plant in the northern city of Luleå. Conventional steel production requires coal, but HYBRIT replaced it with electricity and "green" hydrogen. Representatives of the steel company SSAB, which accounts for 10 percent of Sweden's carbon emissions and 7 percent of Finland's, believe that the trial production of clean steel is an important step toward the industry's transition away from fossil fuels. Another company, H2 Green Steel, plans to build a plant in northern Sweden to produce environmentally friendly steel. In addition to steel, the company will begin producing hydrogen from renewable sources starting in 2024 [Швеция произвела ..., 2021].

In Georgia, it's too early to talk about creating such production facilities due to the lack of domestically produced electricity. However, as Georgia expands its renewable energy capacity, it will be possible to consider creating such facilities, which are increasingly relevant in light of the inevitable increase in green economy measures. Therefore, it seems that Georgian scientists should begin studying the challenges of creating such facilities in the near future.

Information and communication technologies. It is precisely their speed and versatility that have made information and communications technologies so in demand in modern science, manufacturing, and everyday life. Computers, smartphones, digital television electronics, and so on are a unique phenomenon that, over the past decades, has fundamentally changed the lives of every person on the planet. Within the sphere of these existing technologies, their modernization occurs primarily through the implementation of improvements and pseudo-innovations.

Of course, there's no immediate opportunity to establish production of modern computers, televisions, smartphones, and other basic communications devices in Georgia. This market is firmly occupied by multinational companies, and it's unlikely that any of them would be willing to establish a joint venture with our entrepreneurs to produce, for example, modern televisions or other basic products. However, there is an opportunity to utilize and develop advances in digital electronics (information and communications technology) for application in other industries. The transition to new forms of work organization using automated task distribution systems, enterprise management systems that take into account efficient resource allocation, electronic accounting and document management, as well as production and environmental monitoring systems and systems for supporting management and technological decision-making, enables a qualitative leap forward and more efficient use of existing economic potential. This transition is already well underway, with the implementation of related innovations in information and communications technologies across various economic sectors. At the same time, the volume of new innovative developments in this field is growing worldwide.

Contemporary researchers and specialists identify ten key areas of digital technology development (in these areas, both basic and enhancing innovations are being implemented, some of which are product-based, but mostly process-based; however, in the service sector, many of them can be interpreted as product-based): 1. Artificial Intelligence and Machine Learning; 2. Blockchain and Cryptocurrencies; 3. Big Data; 4. Telemedicine; 5. Augmented and Virtual Reality (AR/VR); 6. Bots and Virtual Assistants; 7. Mobile and Cybersecurity; 8. IoT – Internet of Things; 9. Computer Vision; 10. Artificial Neural Networks [Чеботарев А., 2018] (for details see: [ბურდული ვ., 2020; Бурдули В., 2020]).

A number of small businesses have already been established in Georgia in some of these areas (see: [ბურდული ვ., 2020; Бурдули В., 2021]). In our view, Georgian businesses need

to continue developing initiatives in this area over the next decade, including with the support of the Georgian Agency for Technology and Innovation and the Agency “Produce in Georgia”.

However, in some industries, it is possible to establish fairly large enterprises in Georgia in the near future, utilizing the latest digital technologies in their products, the global market for which is still in the process of formation. For example, with some effort and the necessary connections with leading international companies, it is possible to establish the production of drones, i.e., unmanned aerial vehicles (e.g., small battery-powered cargo planes, flying taxis, and quadcopters).

Transport engineering. During the Soviet era, Georgia produced various vehicles: electric locomotives, hydrofoils, trucks, and Su-21 military fighter jets. Unfortunately, these facilities were lost. Of course, these facilities are now hopelessly outdated, and restoring them is pointless. Therefore, it is necessary to take into account current global trends in innovative transportation development and try to create new transportation products. Naturally, the global market for traditional transportation is saturated, controlled and marketed by renowned transnational corporations from several leading countries (the USA, China, Germany, South Korea, Japan, France, and others), which are also opening their own factories in other countries. Therefore, it is necessary to turn to new innovative trends.

Currently, a number of countries, including smaller ones (Israel, Norway, Switzerland, Denmark, Finland), naturally, most often through collaboration with companies from larger countries, are developing, and some have already built, small and even medium-sized (nine-teen-passenger) propeller-driven electric aircraft of various classes using the latest lithium-ion batteries. Moreover, they are lighter and more fuel-efficient than comparable aircraft using traditional fuel and are environmentally friendly (see, for example, [Израиль ..., 2019]).

It appears that Georgia has certain prerequisites for establishing such production in the near future. First, it has a plant manufacturing composite materials for a certain class of aircraft, which could be used to produce airframes and other parts for the planned aircraft types. Second, Georgia has the scientists and specialists who can help import the necessary batteries and subsequently establish their production (or production of even more advanced types) in Georgia.

Electric vehicle production is also worth considering. Production of their composite body shells could be established in Georgia, but the batteries would have to be imported (if possible) from South Korea. Even major Western companies (Tesla, Ford) are collaborating with South Korean firms on this issue.

Later, it will be necessary to create a special plant for the disposal of dead lithium-ion batteries in order to restore and reuse them (as is currently done with lead batteries).

Light industry. The main priorities of the light industry are the textile, clothing, and leather and footwear industries.

During the Soviet era, Georgia had a textile industry, including a large silk weaving mill and a worsted wool mill. However, these assets were lost as globalization led to foreign competitors taking over sales markets. Currently, Georgia's agricultural sector produces a significant amount of sheep wool, which is exported. However, it seems necessary to process this wool domestically and produce woollen fabrics. The principles of producing such fabrics have remained virtually unchanged for centuries, but more cost-effective innovative production technologies have emerged. It seems that the Georgian Agency of Innovation and Technology should assist entrepreneurs in establishing such production. Such products could be supplied to domestic garment factories, which also largely need to be restored. Of course, promoting these products to foreign markets will be more challenging.

During Soviet times, Georgia also had a clothing industry, some of which were high-quality and in high demand throughout the Soviet Union (such as sportswear). However, most clothing products lacked high quality and design and were unable to compete in international markets. Currently, global clothing markets are dominated by a number of large Western and

Chinese companies producing world-renowned brands. Most of the clothes worn by the Georgian population are imported. Several Georgian companies, as noted in [Турнава Натия, 2021], have managed to secure the support of foreign brand names and are producing clothing for them, primarily for foreign markets, although a small portion is also sold domestically. In the future, it is also necessary to explore ways to collaborate with such companies, produce new types of clothing for world-renowned brands, and establish joint ventures with such companies in Georgia (this is extremely difficult, but possible).

The problem with the leather and footwear industry is even more serious. Throughout the Soviet Union, footwear and other leather goods for mass consumption were produced in low quality and in insufficient quantities in the final decades of its existence. The situation worsened when N.S. Khrushchev banned private cooperatives, many of which tanned leather, and some also produced footwear. From then on, the country was increasingly forced to import footwear and other leather goods from China, Czechoslovakia, Yugoslavia, Italy, Austria, and other countries. Georgian-produced footwear was also of poor quality, and the factories that produced it closed in the early 1990s. Agricultural leather began to be exported as raw materials, without further processing in the country.

The problem with the leather and footwear industry is even more serious. Throughout the Soviet Union, footwear and other leather goods for mass consumption were produced in low quality and in insufficient quantities in the final decades of its existence. The situation worsened when N.S. Khrushchev banned private cooperatives, many of which tanned leather, and some also produced footwear. From then on, the country was increasingly forced to import footwear and other leather goods from China, Czechoslovakia, Yugoslavia, Italy, Austria, and other countries. Georgian-produced footwear was also of poor quality, and the factories that produced it closed in the early 1990s. Agricultural leather began to be exported as raw materials, without further processing in the country.

It is also necessary to produce saffiano leather (in the 70s and 80s of the last century, a small number of leather coats were produced in Georgia, but they were made from coarse leather and were uncompetitive). It seems necessary to establish an innovative cluster in the leather tanning industry, uniting small businesses in various regions of Georgia. Their creation, development, and operations would be coordinated by a special unit, which we believe should be established within the Georgian Agency of Innovation and Technology. As for the production of high-quality footwear, leather coats and jackets, and other leather goods, collaboration between local businesses and leading foreign firms is even more crucial. Excellent footwear is manufactured in China, the United States, and European countries, including Italy (from where footwear is even exported to the United States), Austria, and several other countries. However, it will be difficult to get companies from these countries to transfer relevant process technologies to our entrepreneurs and train our workers, although the terms of Georgia's Association Agreement with the EU provide for this possibility to some extent. Most importantly, in the leather and footwear industry, our entrepreneurs should try to enter into agreements for the production of footwear, leather coats, and other items with European companies producing modern, branded products.

Conclusions

Socioeconomic security is a state of protection of the economy, social sphere and state institutions from internal and external threats, ensuring sustainable development, protection of the interests of society and a high standard of living for citizens. Modern socio-economic development faces a number of challenges and threats, many of which are related to the structural-sectoral development of the economy. Therefore, the work on statistical data for 2020-2024 analyzes the development dynamics of sectors (activities) in Georgia: the share of activities in GDP and the chain indexes of growth of these shares in GDP are examined. It is noted, for example, that the share of GDP and the chain index of GDP for the manufacturing industry (which includes many subsectors) are not growing rapidly enough. Therefore, the work on sta-

tistical data for 2020-2024 analyzes the development dynamics of industries (activities) in Georgia: the share of activities (sectors) in GDP and the chain indices of growth of these sectors are examined. It is noted, for example, that the share of GDP and the chain index of growth of manufacturing (which includes many subsectors) are not growing rapidly enough. During these same years, the share of GDP and the chain index of growth for the "information and communications" activity are growing well (a global trend).

A major challenge to socio-economic development is the annual increase in the negative balance between exports and imports of products (imports are almost three times higher than exports).

The main challenge to socio-economic security that hinders the deployment of high-tech enterprises in the country is the lack of a guarantee of subsequent sales of the products planned for production.

the availability of affordable electricity is a key factor in attracting foreign capital to the country's economic sectors. Therefore, over the next decade, **the energy sector** must focus on building power plants powered by renewable energy sources. First of all, it is necessary, where it is still possible, to build hydroelectric power plants (since the electricity generated by hydroelectric power plants is the cheapest), but not under the same onerous conditions under which it was proposed to build the Namakhvan cascade of hydroelectric power plants, the contract for the construction of which was terminated. In the next decade, it is necessary to begin the widespread construction of innovative solar and, in particular, wind power plants, which, due to the instability of their electricity generation in different periods, must have energy storage devices.

For this (and not only for this), Georgia needs to develop **an electrical industry** that can produce energy storage devices: lithium-ion batteries (which are currently being intensively improved, and new types of batteries are being developed); gravity energy storage devices (which were invented quite recently); pumped-storage power plants (it seems like that Georgian scientists should also be involved in the development of new types of batteries, and it would be advisable for the state to finance the relevant research and development).

The production of batteries for electric vehicles and aircraft is also becoming increasingly important. Therefore, it would be timely if Georgia learned to produce such batteries, and if scientists began researching the possibilities of recycling them for restoration and reuse.

Georgia already has several factories producing **composite materials** and, primarily, **composite parts**. Given this experience, it is imperative to establish new, internationally recognized production facilities in this subsector in the near future. To this end, a dedicated cluster must be established, with an innovation center that will coordinate the development of this industry. First and foremost, a plant for the production of prepregs (i.e., composite sheet molds) is needed, as composite materials are currently imported to Georgia, and parts made from them are formed at local factories. Subsequently, it would be possible to establish facilities for the production of bodies and wind blades from these prepregs, which will be in demand both domestically and internationally, as well as bodies for passenger cars.

In the metallurgical industry, a carbon-free steelmaking technology was recently developed in Sweden. Consideration should be given to establishing a plant using this technology in the future, based on the existing metallurgical plant in Rustavi. However, it is too early to discuss such a plant due to the lack of domestically generated electricity. However, as domestic renewable energy capacity increases, it will be possible to consider establishing such facilities, which are increasingly relevant in light of the inevitable increase in green economy measures.

There are two areas of entrepreneurship in **information and communications technology**: the production of information and communications equipment and the use and development of digital electronics achievements in other industries.

Of course, there's no immediate opportunity to establish production of modern computers, televisions, smartphones, and other basic communications devices in Georgia. This market is firmly entrenched in multinational companies, and it's unlikely that any of them would be

willing to establish a joint venture with our entrepreneurs to produce, for example, modern televisions or other basic products. However, there is an opportunity to utilize and develop advances in digital electronics (information and communication technologies) for application in other industries. A number of small businesses have already been established in Georgia in some of these areas. In our view, Georgian businesses should continue to develop initiatives in this area over the next decade, including with the support of the Georgian Agency for Technology and Innovation and the Produce in Georgia Agency (for details, see: [ბურდული ვ., 2020; Бурдули В., 2020, Бурдули В., 2021]).

It is further proposed and justified, following the example of a number of small countries, to organize in **the transport engineering** subsector the currently relevant production of small propeller-driven electric aircraft (which should be supported by the supply of components from the composite materials and products manufacturing sector and the electrical industry), as well as electric vehicles.

Now about **the light industry**. The negative export-import balance can only be reduced by gradually moving toward advanced processing of raw materials within the country. This problem particularly affects the light industry, whose products are largely imported into the country. To revive the light industry sectors (textiles, clothing, leather and footwear), the export of wool and raw hides must be stopped. Innovative textile and clothing enterprises, innovative leather tanning enterprises (producing various types of products), and enterprises manufacturing footwear and other leather goods must be created, primarily through agreements with manufacturers of famous brands (although this is difficult, it is achievable).

References:

1. ბურდული ვახტანგი. ინოვაციური მასალების წარმოება და მათი გამოყენება ეკონომიკაში. თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული. ტომი XI. თბილისი: 2018.
2. ბურდული ვახტანგი. საქართველოში ინოვაციების გავრცელების სექტორული და რეგიონული პრობლემები. თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული. ტომი XIII. თბილისი, 2020. ელექტრონული რესურსი:
<https://www.pgje.tsu.ge/contentimage/xxxx/shr.kreb.2020.pdf>
3. Ford вложит \$7 млрд в строительство двух заводов для электрокаров. 2021, сентябрь. – Электронный ресурс:
<https://www.autonews.ru/news/6152f6909a79479ba72a74fa>
4. National Accounts of Georgia 2024 (Statistical publication). – Tbilisi, 2026.
5. Statistical Yearbook of Georgia: 2024 / National Statistics Office of Georgia. – Tbilisi, 2025.
6. Бурдули Вахтанг. Классификация видов инноваций и отраслевые проблемы их распространения. – Журнал: *Ekonomisti*, 2020, №4, Volume XVI. DOI: 10.36172/EKONOMISTI.2020.XVI.04.Burduli
7. Бурдули Вахтанг. Проблемы распространения инноваций в Грузии. – Журнал: *Ekonomisti*, 2021, №3, Volume XVII. DOI: 10.36172/EKONOMISTI.2021.XVII.03.Burduli
8. ВВП на душу населения, ППС (2024) – Всемирный банк. – Электронный ресурс:
<https://www.worldometers.info/ru/%D0%B2%D0%B2%D0%BF/%D0%B2%D0%B2%D0%BF-%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D1%83%D1%88%D1%83-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F/?source=wb®ion=worldwide&year=2024&metric=ppp>

- 25

ვახტანგ ბურდული

*ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, განყოფილების გამგე,
თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტი*

**საქართველოს ეკონომიკის სექტორების განვითარება სოციალურ-ეკონომიკური
უსაფრთხოების თანამედროვე გამოწვევების კონტექსტში**

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.01>

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია საქართველოში ეკონომიკური სექტორების განვითარების პრობლემა სოციალურ-ეკონომიკური უსაფრთხოების თანამედროვე გამოწვევების კონტექსტში. სტატიაში სისტემატიზებულია სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების უსაფრთხოების თანამედროვე გამოწვევები და საფრთხეები მცირე ქვეყნის პირობებში და განხილულია მათი გავლენა საქართველოს ეკონომიკის სექტორული სტრუქტურის ცვლილებებზე. ამ გარემოებების გათვალისწინებით, შემოთავაზებულია ზომები საქართველოს ეკონომიკის გარკვეული სექტორების შემდგომი განვითარებისთვის (ენერგეტიკა და ელექტროტექნიკური ტექნოლოგიები, სხვა ტექნოლოგიები მწვანე ეკონომიკის ხაზით, სხვადასხვა სექტორში გავრცელებული საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები, ტექნოლოგიები კომპოზიტური მასალების ხაზით, მძიმე და მსუბუქი მრეწველობის ზოგიერთი სექტორი).

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკის სექტორები, გამოწვევები და საფრთხეები, სოციალურ-ეკონომიკური უსაფრთხოება, ინოვაციები.

მაკროეკონომიკა – MACROECONOMICS

ნაზირა კაკულია

ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორი
მდგრადი განვითარების კვლევითი ცენტრის ხელმძღვანელი

ფისკალური პოლიტიკა და მწვანე ეკონომიკის ფორმირებასთან
დაკავშირებული გამოწვევების შეფასების ინდექსები

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.02>

ანოტაცია. სტატიაში კვლევის ფარგლებში შესწავლილია ფისკალური პოლიტიკით გარემოს დაცვაზე გაწეული დანახარჯების როლი “მწვანე ეკონომიკის” ფორმირების პროცესში. ასევე გაანალიზებულია ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების გარემოსა მდგრადობის ზოგიერთი საკითხი. შესწავლილია ისეთი ინდექსები, როგორიცაა: გლობალური მწვანე ზრდის ინსტიტუტის (GGGI) მიერ შემუშავებული მწვანე ზრდის ინდექსი, ასევე გლობალური მწვანე ეკონომიკის ინდექსი (GGEI), რომელიც ზომავს ქვეყნის ეკონომიკის „სიმწვანის“ არსებულ მდგომარეობას და მისი ხელშემწყობი ეკონომიკური პოლიტიკის „სიმწვანეზე“ ორიენტაციის ხარისხს, მესამე ინდექსი, რომელიც გამოიყენება გლობალურ დონეზე არსებული სიტუაციის ანალიზისა და შეფასებისთვის EP (Environmental Performance index) ინდექსი. ეს ინდექსი რიცხობრივად აფასებს სახელმწიფოში არსებულ გარემოს მდგომარეობას, რომელიც შესაბამისი პოლიტიკითაა მიღწეული.

მნიშვნელოვანი ტენდენცია, რომელიც განხილული ინდექსების კვლევის ფარგლებში იკვეთება, არის „მწვანე ეკონომიკის“ ფორმირების მხრივ, განვითარებულ და განვითარებად ქვეყნებს შორის განსხვავება, რის უმთავრეს მიზეზს განვითარებულ ქვეყნებში გარემოსდაცვითი პოლიტიკის მიმართ არსებული მაღალი მოთხოვნები და ამ მოთხოვნების შესაბამისად ფორმირებული ინსტიტუციური მოწყობა წარმოადგენს (OECD, 2013). შესაბამისად, ეკონომიკის განვითარების გარემოსადმი მდგრადობა განვითარებადი ქვეყნებისთვის უფრო მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს განვითარებულ ქვეყნებთან შედარებით, ვინაიდან განვითარებად ქვეყნებში ამ მიმართულებით შესაბამისი ინსტიტუციური ბაზა სრულფასოვნად ჩამოყალიბებული არაა. ამ კუთხით, მნიშვნელოვანი სირთულეები შეინიშნება საქართველოში, რაც გამოხატულია GGE და EP ინდექსების მიხედვით საქართველოს პოზიციაში მსოფლიოს ქვეყნებს შორის. ასევე OECD-ს მეთოდოლოგიის მიხედვით, საქართველოში რესურსებისა და გარემოს გამოყენებით ადგილი აქვს გაცილებით ნაკლები დოვლათის შექმნას, ვიდრე განვითარებულ ქვეყნებში.

საკვანძო სიტყვები: „მწვანე ეკონომიკა“, მდგრადი განვითარება, მწვანე ეკონომიკის გაზომვის ინდექსები, ეკონომიკური განვითარება.

შესავალი

აღსანიშნავია, რომ მსოფლიოში ცალკეული ქვეყნების დონეზე პერიოდულად ხდება „მწვანე ეკონომიკის“ ფორმირების პროცესში მიღწეული პროგრესის გაზომვა სამთავრობო დონეზე, რაც ასევე მნიშვნელოვანი წინგადადგმული ნაბიჯი იქნებოდა საქართველოსთვისაც.

კვლევის ფარგლებში შესწავლილი იქნა ფისკალური პოლიტიკის მეშვეობით გარემოს დაცვაზე გაწეული დანახარჯების როლი “მწვანე ეკონომიკის” ფორმირების პროცესში. ანალიზის შედეგად დადგინდა, რომ აღნიშნული დანახარჯები საშუალოვადიან პერიოდში გარემოს მდგომარეობის ხარისხს და „მწვანე ეკონომიკის“ ფორმირების პროცესს მნიშვნელოვნად აუმჯობესებს და აჩქარებს.

ინსტრუმენტი, რაც აფასებს ქვეყნების სტატუსს მწვანე ეკონომიკის მიზნების მიღწევის საქმეში, არის გლობალური მწვანე ზრდის ინსტიტუტის (GGGI) მიერ შემუშავებული მწვანე ზრდის ინდექსი, გლობალური მწვანე ეკონომიკის ინდექსი (GGEI), რაც ასევე გამოიყენება მწვანე ეკონომიკის მდგომარეობის და პოტენციალის შესაფასებლად და გარემოსდაცვითი ეფექტურობის ინდექსი - EP.

უნდა აღინიშნოს, რომ სასურველია ამ ინდექსების გამოყენების პრაქტიკა დაინერგოს საქართველოშიც, რაც ქვეყნისათვის მნიშვნელოვანი წინგადადგმული ნაბიჯი იქნება.

ლიტერატურის მიმოხილვა

2030 წლის მდგრადი განვითარების გეგმა, რომელიც მიღებული იყო გაერთიანებული ერების წევრი სახელმწიფოების მიერ 2015 წელს და წარმოადგენს საერთო სამოქმედო გეგმას ხალხისა და ზოგადად ეკოსისტემისთვის, აწმყოსა თუ მომავალში, როგორც ვიცით, გულისხმობს 17 მდგრადი განვითარების მიზანს (SDGs), რომლებიც განასახიერებენ გადაუდებელ მოწოდებას ყველა ქვეყნისთვის გლობალური პარტნიორობის ფარგლებში. ისინი აღიარებენ, რომ სიღარიბისა და სხვა პრობლემატური საკითხების გადაჭრა თუ აღმოფხვრა უნდა წარიმართოს ჯანდაცვისა და განათლების გაუმჯობესების, უთანასწორობის შემცირების და ეკონომიკური ზრდის სტიმულირების სტრატეგიებთან ერთად - ამასთან, კლიმატის ცვლილების წინააღმდეგ ბრძოლით და ჩვენი ეკოსისტემის შენარჩუნებით. ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანი ყურადღება ეთმობა მწვანე ეკონომიკის დანერგვის საკითხებს. მისი რაოდენობრივი გაზომვის შესაძლებლობებზე შეიძლება გარკვეული წარმოდგენა ვიქონიოთ ქვემოჩამოთვლილი ინდიკატორების გამოყენებით.

მწვანე ეკონომიკა და გარემოსდაცვითი კუზნეცის მრუდი (EKC. S. Kuznets, 1973). როგორც ვიცით, გამოიყენება ეკონომიკურ ზრდასა და გარემოს მდგრადობას შორის კავშირის ასახსნელად. მწვანე ეკონომიკა თავის თავში გულისხმობს ეკონომიკური საქმიანობის ეკოლოგიურ სიჯანსაღესთან შესაბამისობას, მხარს უჭერს მდგრად განვითარებასა და რესურსების სამართლიან გამოყენებას. EKC ჰიპოთეზა აყენებს შებრუნებულ U-ფორმის დამოკიდებულებას ეკონომიკურ ზრდასა და გარემოს დეგრადაციას შორის. ეს ნაშრომი იკვლევს ამ კონცეფციების თეორიულ საფუძვლებს, ემპირიულ მტკიცებულებებს და პოლიტიკის შედეგებს, ხაზს უსვამს მათ შესაბამისობას თანამედროვე გარემოსდაცვითი გამოწვევების მოგვარებაში.

ეკონომიკური ზრდა ისტორიულად დაკავშირებულია გარემოს მზარდ დეგრადაციასთან და შესაბამისად ეკოლოგიური მდგომარეობის მნიშვნელოვან გაუარესებასთან. თუმცა, მწვანე ეკონომიკის პარადიგმა ექვექვმ აყენებს ამ ცნებას და გვთავაზობს, რომ ეკონომიკური კეთილდღეობა შეიძლება თანაარსებობდეს ეკოლოგიურ ბალანსთან. გარემოსდაცვითი კუზნეცის მრუდი (EKC) კიდევ უფრო ართულებს ამ ურთიერთობას, რაც ვარაუდობს, რომ გარემოს დეგრადაცია თავდაპირველად იზრდება ეკონომიკურ ზრდასთან ერთად, მაგრამ მცირდება გარკვეული შემოსავლის ზღვრის მიღწევის შემდეგ (ეს კვლევა იკვლევს კავშირს მწვანე ეკონომიკასა და

EKC-ს შორის, შედეგად კი შეისწავლის მათ გავლენას მდგრადი განვითარების მიღწევისთვის.

მრუდის მიხედვით ეკონომიკური განვითარების დაბალ საფეხურებზე მყოფ ქვეყნებში შემოსავლების უთანასწორობა ჯერ იზრდება, ხოლო შემდეგ ეკონომიკის ზრდასთან ერთად კლების ტენდენცია ახასიათებს მისი ძირითადი ფაზები მოიცავს შემდეგ ეტაპებს: წინა ინდუსტრიული ეტაპი: დაბალი შემოსავალი და დაბალი გარემოს დეგრადაცია. ინდუსტრიალიზაციის ფაზა: სწრაფი ეკონომიკური ზრდა იწვევს გარემოსდაცვითი ზიანის ზრდას ინდუსტრიული საქმიანობის გამო. პოსტ-ინდუსტრიული ეტაპი: შემოსავლის მაღალი დონე იძლევა ინვესტიციების განხორციელების შესაძლებლობას უფრო მდგრად ტექნოლოგიებში და უფრო ძლიერ გარემოსდაცვით რეგულაციაში, რაც ამცირებს გარემოზე ზიანის მოცულობას.

მიუხედავად იმისა, რომ EKC იძლევა იმედისმომცემ პერსპექტივას ეკონომიკურ ზრდასა და გარემოს მდგომარეობის გაუმჯობესებას შორის ურთიერთდამოკიდებულებაში, ყველა მიმართულებით ხსენებული ეტაპები არ მოქმედებს.

EKC-ის ფორმა უფრო აშკარაა განვითარებულ ქვეყნებში, ხოლო განვითარებადი ქვეყნები ხშირად რჩებიან მრუდის მზარდ ნაწილში და შესაბამისად გარემოს მდგომარეობის გაუმჯობესებისკენ სწრაფვა გაცილებით შენელებულია (World Bank, 2022).

მოკლედ რომ შევხვით კუზნეცის მრუდისა და მწვანე ეკონომიკის გამოწვევებს შეგვიძლია ყოველივე შემდეგნაირად ჩამოვაყალიბოთ: არათანმიმდევრული და არასრული მონაცემები აფერხებს EKC-ის ემპირიულ ვალიდაციას და შესაბამისად ართულებს მის გამოყენებას, შემოსავალსა და გარემოს ხარისხს შორის ურთიერთობაზე შეიძლება გავლენა იქონიოს გარე ფაქტორებმა, როგორცაა ტექნოლოგიური წინსვლა და პოლიტიკის ინტერვენციები, რის გათვალისწინებაც შეიძლება ვერ ხერხდება კუზნეცის მრუდში (Arrow, 1995), გარკვეული გარემოსდაცვითი ზიანი შეიძლება არ მოჰყვეს EKC ტრაექტორიას მათი მუდმივი ხასიათის გამო. ეკონომიკური ზრდის სარგებელი ყოველთვის არ არის განაწილებული თანასწორად, რაც პოტენციურად ნიადაგს უქმნის სოციალურ და გარემოსდაცვით უთანასწორობას, აუცილებელი ეკონომიკური საჭიროებების დაბალანსება გრძელვადიან გარემოსდაცვით მიზნებთან მიმართებით კვლავ მნიშვნელოვან გამოწვევად რჩება.

ლიტერატურის ფართო სპექტრის გათვალისწინებით, EKC არის მეთოდი, რომელიც ფართოდ გამოიყენება ეკონომიკის გარემოსდაცვითი მუშაობის გასაანალიზებლად. ეკონომიკისა და ტექნოლოგიების სწრაფი ზრდისა და განვითარების გამო, ისევე როგორც გარემოს დეგრადაციის პრობლემების მზარდი სირთულის გამო, EKC-ის გამოყენება დაიწყო არა მხოლოდ გარემოსდაცვითი ინდიკატორების გასაანალიზებლად და არა მხოლოდ მარტივი მოდელების საშუალებით. თუმცა, არსებობს კონსენსუსის ნაკლებობა, ისევე როგორც ის, თუ რამდენად მგრძნობიარეა EKC ქულა ყველა ელემენტის მიმართ, რომლებიც შედის ანალიზის პროცესში. ინდიკატორების, ქვეყნის ან ქვეყნების, დროის პერიოდის, მეთოდოლოგიისა და დამატებითი ცვლადების არჩევა უნიკალურ შედეგს იძლევა და როდესაც EKC დადასტურებულია, ქულების მრუდი სხვას არ ჰგავს. ამის გათვალისწინებით, ფუნქციური სტრუქტურის ერთი კომპონენტის შეცვლა იწვევს შედეგების ცვლილებას, EKC-ის დადასტურებას ან არა მისი ფორმის შეცვლას.

მწვანე ზრდის ინდექსი - GGGI

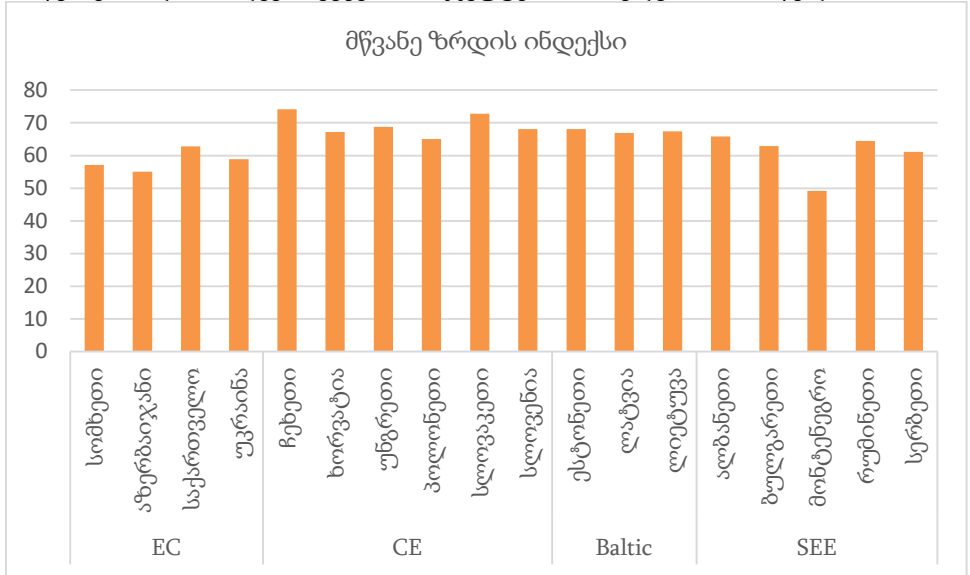
ერთ-ერთი ინსტრუმენტი, რომელიც აფასებს ქვეყნების სტატუსს მწვანე ეკონომიკის მიზნების მიღწევის საქმეში, არის გლობალური მწვანე ზრდის ინსტიტუტის (GGGI) მიერ შემუშავებული მწვანე ზრდის ინდექსი. ის განიხილება როგორც პოლიტიკის შეფასების ინსტრუმენტი და დღითიდღე იძენს აქტუალურობას რიგი მიზეზის გამო - მწვანე ზრდის ინდექსი წარმოადგენს მწვანე ზრდის ეკონომიკური განვითარების მოდელის ჩარჩოს, რომელიც მიზნად ისახავს თანაბარ ეკონომიკურ კეთილდღეობასა და გარემოს დაცვას; აერთიანებს მდგრადი განვითარების ზრდის (SDG) ინდიკატორებსა და მიზნებს, რაც ხელს უწყობს ცხოვრების ხარისხის ამაღლებას (მაგ. რესურსების ეფექტიანი და მდგრადი გამოყენება, ბუნებრივი კაპიტალის დაცვა, მწვანე ეკონომიკური შესაძლებლობები და სოციალური ინკლუზია); მწვანე ზრდის ინდექსის მრავალგანზომილებიანობა საშუალებას იძლევა, შეფასდეს ასევე, COVID-19-ის პანდემიის და მისი შემდგომი პერიოდის აღდგენის გეგმებთან დაკავშირებული გარემოსდაცვითი, ეკონომიკური და სოციალური მდგრადობის უზრუნველყოფის პოლიტიკის გადაწყვეტილებები და ქმედებები. რაც მთავარია, ინდექსი მიზნად ისახავს, პოლიტიკის შემქმნელებს მიაწოდოს მონაცემები მწვანე ზრდის ეფექტიანობის შესაფასებლად, რაც მათ სამომავლო გეგმებსა და გადაწყვეტილებებს დაეძღება საფუძვლად.

გლობალური მწვანე ზრდის ინსტიტუტის მიერ ბოლოს გამოქვეყნებული ანგარიშის (GGGI, 2024) მიხედვით, 2024 წელს, მწვანე ზრდის ინდექსის ქულით შეფასებულია 119 ქვეყანა. აქედან, აფრიკის 25, ამერიკის 20, აზიის 35, ევროპის 36 და ოკეანის 3. ქვეყნების თითქმის ნახევრის ქულები საშუალო დიაპაზონშია და მერყეობს 40-დან 60 ქულამდე. 41-მა ქვეყანამ და მათ შორის, საქართველომ (62,76 ქულით) მიაღწია მაღალ ქულას (60-დან 80-მდე), მათგან უმეტესობა ევროპაშია. დაბალი ქულით, 20-დან 40-მდე, შეფასებულია 6 ქვეყანა, ძირითადად აფრიკიდან და აზიიდან. არ არსებობს ქვეყნები, რომლებსაც აქვთ ძალიან დაბალი ქულები, 20-ზე ქვემოთ. შვედეთს, რომელიც მდებარეობს ჩრდილოეთ ევროპაში, აქვს მწვანე ზრდის ყველაზე მაღალი ინდექსი 78.87 ქულით, რაც ჯერ კიდევ შორს არის მდგრადობის მიზნის ძალიან მაღალი, 100 ქულის, მიღწევამდე. აღსანიშნავია, რომ მწვანე ზრდის 2024 წლის ინდექსის მიხედვით, 119 ქვეყანას შორის, საქართველო 39-ე ადგილს იკავებს. რეგიონის გათვალისწინებით, მწვანე ზრდის ინდექსის ქულის მიხედვით, პირველ ადგილზეა შვედეთი - ევროპაში, იაპონია - აზიაში, მექსიკა - ამერიკაში, ახალი ზელანდია - ოკეანიაში და ტანზანია - აფრიკაში. (<https://gggi-simtool-demo.herokuapp.com/>)

საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მეთოდოლოგიის გამოყენებით, ზემოაღნიშნულ ქვეყანათა ჯგუფიდან რეგიონული ნიშნით გამოვყოფთ ტრანსფორმაციულ და პოსტ ტრანსფორმაციულ ქვეყანათა ჯგუფებს (ბალტიის ქვეყნები (Baltic), სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები (SEE) , ცენტრალური ევროპის ქვეყნები (CE), აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები (EC)) და მათთან შედარებით განვიხილავთ საქართველოს პოზიციას მწვანე ზრდის ინდექსის მიხედვით (იხ. დიაგრამა 1).

დიაგრამა 1

მწვანე ზრდის ინდექსი ქვეყანათა ჯგუფების მიხედვით, 2024 წელი

წყარო: GGGI – Green Growth Index 2024: Measuring performance in achieving SDG

targets

- 60–80 - მაღალი ქულა, ქვეყნის სტრატეგიული პოზიცია სრულად მიაღწიოს მიზანს
- 40–60 - ზომიერი ქულა, ქვეყანა პოულობს ბალანსს წინსვლისთვის და ცდილობს, არ ჩამოშორდეს მიზანს
- 20–40 - დაბალი ქულა, საჭიროა, ქვეყანამ განსაზღვროს სწორი პოლიტიკა განვითარების მიზნის მისაღწევად
- 1–20 - ძალიან დაბალი ქულა, აუცილებელია მნიშვნელოვანი ქმედებების დაგეგმვა/განხორციელება მიზნის შესაბამისად პოზიციის გასაუმჯობესებლად.

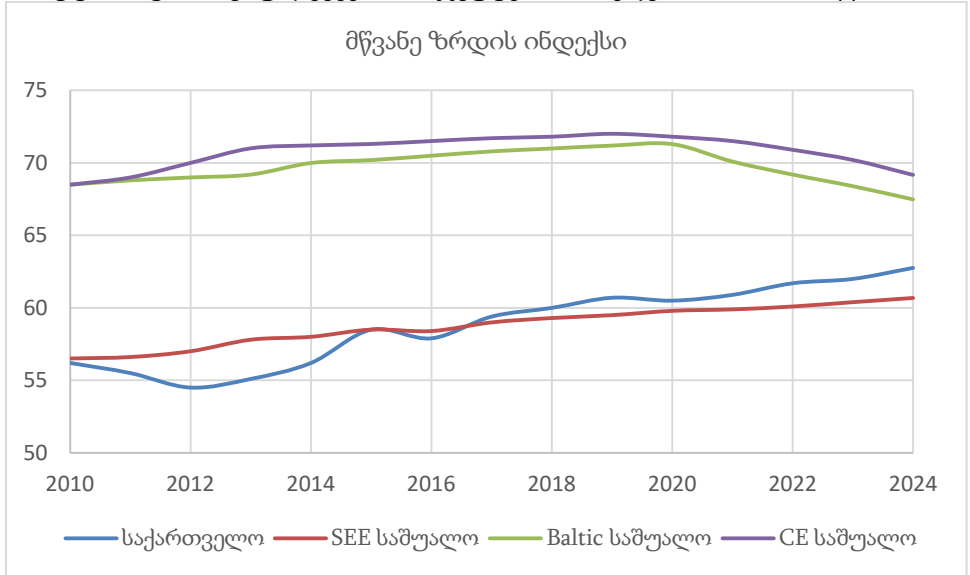
დიაგრამიდან ნათლად ჩანს, რომ აღმოსავლეთევროპის ქვეყნებს შორის, საქართველოს ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი აქვს (62.76 ქულა). ამასთან, უსწრებს სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის ორ ქვეყანასაც (სერბეთი (61.14 ქულა), მონტენეგრო (49.15 ქულა)). ბალტიის ქვეყნები თანაბრად მაღალი ქულებით არიან შეფასებული. ცენტრალური ევროპის ქვეყნებიდან კი მწვანე ზრდის ყველაზე მაღალი ინდექსი აქვს ჩეხეთს (74.17 ქულა).

მიუხედავად იმისა, რომ არცერთ ქვეყანას არ მიუღწევია მწვანე ზრდის ძალიან მაღალი დონისთვის, გლობალური მწვანე ზრდის ინსტიტუტის 2024 წლის ანგარიშის მიხედვით, მწვანე ზრდის ინდექსი ზოგადად გაიზარდა მსოფლიოში 2005 წლიდან 2024 წლამდე.

ქვევით მოცემულ დიაგრამაზე (იხ. დიაგრამა 2) ასახულია, როგორ იცვლება საქართველოსა და ტრანსფორმაციულ და პოსტტრანსფორმაციულ ქვეყანათა ჯგუფების მწვანე ეკონომიკის ინდექსის მაჩვენებლები 2010-2024 წლებში.

დიაგრამა 2

მწვანე ზრდის ინდექსი საქართველოსა და ტრანსფორმაციულ და პოსტტრანსფორმაციულ ქვეყანათა ჯგუფების მიხედვით, 2010-2024 წწ.

წყარო: GGGI – Green Growth Index 2024: Measuring performance in achieving SDG targets, ავტორის გაანგარიშებები

ზრდის მაჩვენებელი აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების მწვანე ზრდის საშუალო მაჩვენებელზე მაღალია. მიუხედავად იმისა, რომ 2010 წლიდან 2017 წლამდე, იგივე მაჩვენებელი საქართველოსთვის ჩამორჩებოდა სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების საშუალო მაჩვენებელს, 2017 წლიდან 2024 წლის ჩათვლით, თითქმის თანაბრად მიჰყვება და უმნიშვნელოდ აღემატება კიდევ. რაც შეეხება ცენტრალური ევროპისა და აღმოსავლეთ ევროპის მწვანე ზრდის საშუალო მაჩვენებლებს 2010-2024 წლებში, ცალსახად აღემატება როგორც საქართველოს მწვანე ზრდის ინდექსის, ასევე, სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპისა და ბალტიის ქვეყნების მწვანე ზრდის ინდექსის საშუალო მაჩვენებლებს.

მწვანე ეკონომიკის ინდექსი - GGEI

ქვეყანაში მწვანე ეკონომიკის მდგომარეობის და პოტენციალის შესაფასებლად ასევე გამოიყენება გლობალური მწვანე ეკონომიკის ინდექსი (GGEI), რომელიც ზომავს ქვეყნის ეკონომიკის „სიმწვანის“ არსებულ მდგომარეობას და მის ხელშემწყობ ეკონომიკური პოლიტიკის „სიმწვანეზე“ ორიენტაციის ხარისხს. GGEI ინდექსის გაანგარიშებისას გამოიყენება შემდეგი რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მაჩვენებლები: ლიდერობა და კლიმატის ცვლილება, სექტორთა ეფექტიანობა, ბაზრები და ინვესტიციები, გარემო. ინდექსის გამოთვლა 2010 წლიდან დაიწყო. ინდექსი უკანასკნელად შეფასებული იქნა 2022 წლისთვის. ამ მონაცემების მიხედვით, 160 ქვეყნიდან საქართველო 44-ე ადგილზეა. ინდექსი 0,5183-ს შეადგენს, რაც საშუალო მაჩვენებელია. კონკრეტულად ევროპის ქვეყნებთან მიმართებით, 39 ქვეყანას შორის

საქართველო 23-ე ადგილზეა, ხოლო აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნებს შორის მისი მაჩვენებელი საუკეთესოა.

გარემოსდაცვითი ეფექტიანობის ინდექსი - EP

გლობალურ დონეზე არსებული სიტუაციის ანალიზისა და შეფასებისთვის ფართოდ გამოიყენება გარემოსდაცვითი ეფექტიანობის ინდექსი - EP (Environmental Performance index). ეს ინდექსი იწარმოება იელის უნივერსიტეტის მიერ და რიცხობრივად აფასებს სახელმწიფოში არსებულ გარემოს მდგომარეობას, რომელიც შესაბამისი პოლიტიკითაა მიღწეული. ის პირველად 2002 წელს გამოქვეყნდა საპილოტედ და 2005 წლიდან ჩაანაცვლა გარემოს მდგრადობის ინდექსი. აღნიშნული ინდექსით ბოლოს 2024 წლისთვის იქნა შეფასებული 180 ქვეყანა. აქედან, გარემოს მდგომარეობის თვალსაზრისით, მოწინავეა ცენტრალური და დასავლეთი ევროპა, ავსტრალია, ახალი ზელანდია, აშშ და კანადა, ხოლო, საქართველო მსოფლიოს 180 ქვეყანას შორის 102-ე ადგილს იკავებს.

მნიშვნელოვანი ტენდენცია, რომელიც ზემოთ განხილული ინდექსების კვლევის ფარგლებში იკვეთება, არის „მწვანე ეკონომიკის“ ფორმირების მხრივ განვითარებულ და განვითარებად ქვეყნებს შორის განსხვავება, რომლის უმთავრეს მიზეზს განვითარებულ ქვეყნებში, გარემოსდაცვითი პოლიტიკის მიმართ არსებული მაღალი მოთხოვნები და ამ მოთხოვნების შესაბამისად ფორმირებული ინსტიტუციური მოწყობა წარმოადგენს (OECD, 2013). შესაბამისად, ეკონომიკის განვითარების გარემოსადმი მდგრადობა განვითარებადი ქვეყნებისთვის უფრო მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს განვითარებულ ქვეყნებთან შედარებით, ვინაიდან განვითარებად ქვეყნებში ამ მიმართულებით შესაბამისი ინსტიტუციური ბაზა სრულფასოვნად ჩამოყალიბებული არაა. ამ მხრივ, მნიშვნელოვანი სირთულეები შეინიშნება საქართველოში, რაც გამოხატულია GGE და EP ინდექსების მიხედვით საქართველოს პოზიციაში მსოფლიოს ქვეყნებს შორის. ასევე OECD-ს მეთოდოლოგიის მიხედვით, საქართველოში რესურსებისა და გარემოს გამოყენებით ადგილი აქვს გაცილებით ნაკლები დოვლათის შექმნას ვიდრე განვითარებულ ქვეყნებში.

მწვანე ეკონომიკის ფორმირებით, საქართველოს საშუალო და გრძელვადიან პერიოდში შეუძლია მიიღოს მეტი ეკონომიკური სარგებელი ისტორიული ტენდენციების გაგრძელებით მიღებულ სარგებელთან შედარებით. მრავალ ქვეყანაში, სამთავრობო დონეზე ადგილი აქვს „მწვანე ეკონომიკის“ ფორმირების პროცესში მიღწეული პროგრესის შეფასებას და შესაბამისი ღონისძიებების გატარებას (მაგალითად, როგორიცაა არსებული სიტუაციის ანალიზი OECD-ს მეთოდოლოგიით). საქართველოსთვის აღნიშნულ საკითხს დიდი მნიშვნელობა აქვს, მიმდინარე ეტაპზე მნიშვნელოვანი ყურადღება ეთმობა მსგავსი ტიპის შეფასებებს.

ლიტერატურა

1. კაკულია ნ., არღუთაშვილი ვ., (2021). მდგრადი განვითარება, თანამედროვე მსოფლიოს ეკონომიკურ-ეკოლოგიური გამოწვევები. თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია. 3 ივლისი, თბილისი. ISBN 978-9941-491-53-5.
http://conferenceconomics.tsu.ge/doc/2021%20konf.pdf?fbclid=IwAR0dW0ie9HSmjrpGAQ7n0a57jbhfCEtNgrwHJrTBcp_717FDS-dWhnAQcLM

2. კაკულია ნ., ლაზარაშვილი თ. (2022). გარემოსადმი მდგრადობის ცალკეული საკითხები და სახელმწიფო პოლიტიკის ეფექტიანობა. აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკულ კონფერენცია. 10 თებერვალი. ქუთაისი.
https://atsu.edu.ge/images/pdf/krebulebi/konferenciiskrebuli3.pdf?fbclid=IwAR2eBjuqGsv2W-PsVulEf_J0CjPzsnjdWClvWjtpDDbhponkW1QoViAZjos
3. Kakulia N. (2017). Analysis of the Reasons for the Institutional Backwardness of Georgia., 2nd Geneva International Conference on Advanced Research. Geneva, Switzerland, GICAR.
https://genevacar.files.wordpress.com/2017/12/gicar_2017_conference-proceedings.pdf?fbclid=IwAR1LALu0QQjYvloF0MC53nwVi7sbmyNACrMkRUMWn5nCxof4au_-Dtmp9Qk
4. Nazira Kakulia, Irma Tkemaladze Macroeconomic Effects of Labor Market Regulation in Georgia
DOI: 10.46361/2449-2604.10.3.2023.6-13 November 2023
<https://www.researchgate.net/publication/376102254>
5. Eteri Kharaisvili The New Reality of Agri-Food Industry Functioning under Conditions of Geo-Economic FragmentationConference: X International Scientific Conference Challenges of Globalization in Economics and BusinessAt: Tbilisi, Georgia November 2025
https://www.researchgate.net/publication/403160357_The_New_Reality_of_Agri-Food_Industry_Functioning_under_Conditions_of_Geo-Economic_Fragmentation
6. Kenneth Arrow Economic Growth, Carrying Capacity, and the Environment
Environment and Development Economics 1(01):104 - 110
https://www.researchgate.net/publication/231747926_Economic_Growth_Carrying_Capacity_and_the_Environment#fullTextFileContent
7. Simon Kuznets Modern Economic Growth: Findings and Reflections, The American Economic Review, Vol. 63, No. 3 (Jun., 1973), pp. 247-258
<http://www.jstor.org/stable/1914358> .
<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>
8. Papava V. Tapladze T. (2019). О Барьере Петрозэкономии В РазвитиИ «Зелёной экономики»”, <http://pgie.tsu.ge/contentimage/konferenciebi/conf.kreb.2019.pdf>
9. Sulich A., (2024). Green Jobs, a New Measure of Public Management and Sustainable Development.https://www.researchgate.net/publication/325897369_Green_jobs_a_new_measure_of_public_management_and_sustainable_development
10. UNEP, (2021). Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. www.unep.org/greeneconomy
<https://web.archive.org/web/20160505222844/http://www.iccwbo.org/products-and-services/trade-facilitation/green-economy-roadmap/>
11. OECD Publication “Green Growth and Developing Countries A Summary for Policy Makers”, 2022.
12. www.dualcitizeninc.com;
13. www.epi.envirocenter.yale.edu;
14. www.ec.europa.eu;
15. www.sustainabledevelopment.un.org.
16. [www. World Bank. org](http://www.WorldBank.org).

Nazira Kakulia

*Associate Professor, Faculty of Economics and Business,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Head of the Sustainable Development Research Center.*

FISCAL POLICY AND INDICES FOR ASSESSING THE CHALLENGES OF GREEN ECONOMY FORMATION

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.02>

Expanded Summary

This article examines the role of environmental protection expenditures implemented through fiscal policy in the process of shaping a green economy. It also analyzes selected aspects of the environmental sustainability of a country's economic development. The study explores several internationally recognized indices, including the Green Growth Index (GGI) developed by the Global Green Growth Institute (GGGI), and the Global Green Economy Index (GGEI), which measures both the current level of “greenness” of a country's economy and the extent to which its economic policies are oriented toward environmental sustainability. A third indicator employed in the analysis is the Environmental Performance Index (EPI), which is widely used at the global level to assess and compare environmental conditions across countries. The EPI provides a quantitative evaluation of a country's environmental performance as achieved through the implementation of relevant policies.

A significant trend identified through the analysis of these indices is the disparity between developed and developing countries in terms of green economy formation. The primary reason for this divergence lies in the stronger environmental policy demands in developed countries and the institutional frameworks established to meet these demands (OECD, 2013). Consequently, ensuring the environmental sustainability of economic development constitutes a more pressing challenge for developing countries than for developed ones, as the necessary institutional foundations in this area are often not yet fully established.

In this regard, Georgia faces considerable challenges, as reflected in its ranking among countries worldwide according to the GGEI and EPI indicators. Furthermore, based on the OECD methodology, the use of natural resources and environmental assets in Georgia generates substantially less economic value than in developed economies.

The World Bank and International Monetary Fund have said that achieving the 17 Sustainable Development Goals (SDGs) will require an escalation of development financing. The report *Scaling Finance for the Sustainable Development Goals* highlights the relevance of efforts to implement the Sustainable Development Goals to encourage financial innovation. . Even if the role of finance in achieving the SDGs is undisputed. In the article, we have demonstrated methodologically that there are studies that show the link between sustainable finance and the SDGs based on EU countries. A sustainable finance model plays an important role in the implementation of the SDGs. The results of the study show that the more sustainable the financial model, the better the achievement of the SDGs in the analyzed group of countries.

“Green economy” is a new issue in the field of environmental governance. The Rio Conference in June 2012 reflected a trend that focuses on the economic system. Despite the fact that many actors, organizations and politicians hope that the formation of green economy is relatively easy to reach, there is no clear vision of what has to be done. United Nations Environmental Programme (UNEP) report, states that a green economy leads to “improved human well-being and social equity, while significantly reducing environmental risks and ecological scarcities”.

The first goal of the research is to explain the characteristics of “Green Economy” and its relationship to several macro variables. To solve this problem, we need to measure “degree of greenness” and EP and GGE indices are employed for this purpose.

Another goal of the research is to evaluate government’s potential and existing impact on the “degree of greenness”.

Despite abovementioned indices, other variables, like GDP per capita and government’s expenditure are used during analysis.

Internationally, it is widely acknowledged that factors associated with sustainability can pose financial risks, and the effective management of these factors is vital for the long-term sustainability of companies, financial institutions, and the broader financial sector and economy. This paper highlights the recognized international consensus on the most important sustainability-related risk, climate change, being a source of financial risks, adversely affecting households, businesses, and financial

institutions. The study examines how climate-related risks are transmitted to the economy and financial sector, primarily through two distinct channels: the physical risks stemming from climate change impacts and the transition risks associated with the low-emission economy transformation. The paper underscores the macroeconomic repercussions and potential financial instability implications resulting from these risks. By comprehending the intricate interplay between climate

change, physical and transition risks, stakeholders can make informed decisions to address the challenges posed by the evolving climate landscape, foster financial stability, and proactively mitigate risks in the global economy.

This study analyzes selected issues of environmental sustainability of the country’s economic development. According to the study, the level of economic development of a country is largely related to the existence of a circular economy policy, and at the same time, on the part of the state. Intervention in this direction is characterized by significant positive effects in the medium term.

Tariyel Musallim Qurbanov

phd, associate professor, The Ministry of Science
and Education of the Republic of Azerbaijan Leading
researcher at the Institute of Economics Baku, Azerbaijan;

Kenan Samir Huseynov

Master, Azerbaijan

CONTEMPORARY TRENDS IN THE RELATIONSHIP BETWEEN INCOME INE- QUALITY AND INCLUSIVE DEVELOPMENT

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.03>

Annotation. This article presents a comparative analysis of the interrelationship between income inequality, economic growth, and poverty indicators in the global economy and in the context of Azerbaijan over the period 2015–2024. Despite the sustained growth of GDP at the global level, the average Gini coefficient worldwide has remained high (within the range of 0.646–0.667) owing to the inequitable distribution of the value added generated, reaching its maximum (0.661–0.662) in particular under the impact of the 2020 pandemic. These trends weaken the social efficiency of economic growth and render the institutional intervention of the state indispensable for the realisation of the principles of inclusive development.

The article shows that, based on an analysis of the Azerbaijani experience, the socially oriented economic policy pursued in the country — the increase of the minimum wage and pensions, targeted social assistance, and self-employment programmes — has made it possible to keep income inequality significantly below the global average. Thus, during the reporting period the Gini coefficient in Azerbaijan ranged between 0.266 and 0.289, while the poverty rate, being approximately 1.5–2 times lower than the global average (7.8%–10.8%), settled within the range of 4.8%–6.2%. The study emphasises that the inequitable distribution of incomes suppresses domestic demand, hampers the development of human capital, and poses a risk to socio-economic stability. In conclusion, in order to preserve inclusiveness and social welfare in Azerbaijan over the long term, stimulating the non-oil sector, reducing interregional development imbalances, and expanding investment in digitalisation and human capital have been identified as the principal priorities of state policy.

Keywords: Income inequality, inclusive economic growth, Gini coefficient, the economy of Azerbaijan, poverty rate, GDP dynamics, institutional mechanisms, social protection, human capital, regional development.

Introduction

The quantitative growth of Gross Domestic Product (GDP), which for many years was accepted as the principal criterion of economic success, has in the contemporary era proved insufficient to ensure the real socio-economic welfare of societies. Notwithstanding the rise in the pace of economic growth, the concentration of the wealth generated in the hands of only a small group of the population deepens social injustice, threatens macroeconomic stability, and gives rise to structural crises in society. In this respect, against the backdrop of the digitalisation of the economy, the shifting trends of globalisation, and the new labour-market conditions brought about by the Fourth Industrial Revolution, the study of the dynamics of income inequality and its effects on inclusive development acquires particular relevance.

It is well known that, contrary to classical approaches, contemporary global trends show that economic growth does not regulate inequality of its own accord; on the contrary, in the absence of dedicated state intervention and institutional reforms, disparities become even more acute. High income inequality, by restricting the access of the lower and middle strata of society to quality education, modern healthcare, and financial resources, lowers the quality of human capital and deals a severe blow to the long-term competitiveness of countries. At the same time, the unequal distribution of incomes leads to a weakening of aggregate demand, for alt-

hough low-income population groups have a high propensity to consume, their purchasing power contracts, which in turn slows the development of the domestic market.

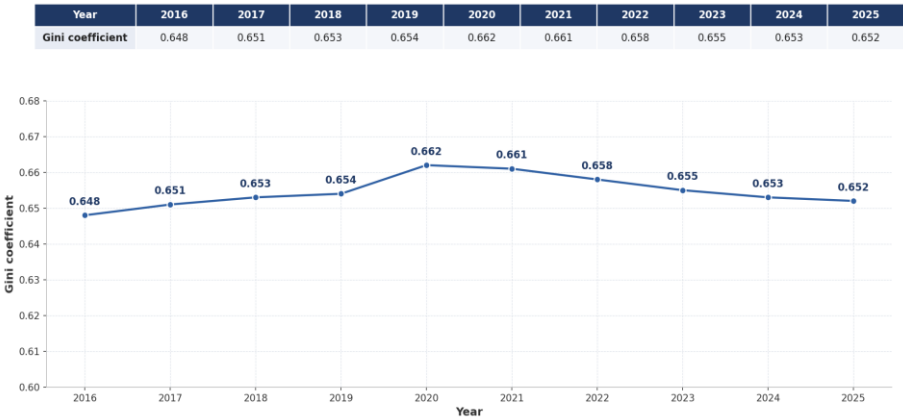
The problem under examination also resonates directly with the Sustainable Development Goals (SDGs) of the United Nations, since the reduction of poverty, the safeguarding of gender equality, and the creation of decent working conditions for all depend precisely upon the construction of an inclusive economic model. The study of the problem prepares a scientific and practical basis for enhancing the effectiveness of the state's fiscal-budgetary instruments, the progressive tax system, balanced regional development programmes, and social transfers. Consequently, this topic serves to identify the optimal balance between economic efficiency and social justice, to ensure that all members of society benefit equally from the fruits of economic growth, and to shape the long-term sustainable development strategy of the state.

The Dynamics and Main Trends of Income Inequality on a Global Scale

One of the most significant contradictions observed in the development of the global economy over the past decade is the discrepancy that has emerged between the rising pace of economic growth and the failure of income inequality to decline. Data from the World Bank, the International Monetary Fund, and the World Inequality Lab show that, although the volume of value added created in the world economy has grown steadily, the results of this growth are not distributed equally among population groups. As a result, the social efficiency of economic growth weakens, and ensuring inclusive development becomes all the more urgent [9, pp. 33–37]. One of the indicators most widely used in assessing global income inequality is the Gini coefficient. The statistics of the past ten years show that the global average Gini coefficient has continued to remain at a high level, with certain fluctuations. This situation indicates that structural problems in the distribution of incomes still persist.

Diagram 1.

Dynamics of the Global Average Gini Coefficient (2016–2025)

Source: Compiled by the author on the basis of data from the State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, the World Bank, and the World Inequality Database.

The analysis of Diagram 1 shows that in 2016–2025 the global average Gini coefficient remained high overall, confirming that income inequality continues to be one of the principal problems of the global economy. The indicator rose from 0.648 in 2016 to 0.662 in 2020, reaching its maximum; this increase may be associated with the deepening of disparities in the distribution of income and wealth during the pandemic period. Although a certain decline in the Gini coefficient was observed in the subsequent years, the fact that it remained at the level of 0.652 in 2025 indicates that inequality is still high. This dynamic once again brings to the

fore the relevance of policy measures aimed at ensuring inclusive economic growth on a global scale, strengthening social protection mechanisms, and distributing incomes more equitably.

Assessment of the Impact of Income Inequality on Economic Growth, Poverty, and Social Welfare

In contemporary economic theory, income inequality is regarded as one of the most important socio-economic problems of economic development. The unequal distribution of incomes among the members of society is not merely a question of social justice; it is at the same time a factor that directly affects the sustainability of economic growth, the level of poverty, the formation of human capital, and overall social welfare. Studies conducted over recent decades show that high rates of economic growth are not always accompanied by an improvement in the welfare of the population. If the additional incomes generated as a result of economic growth are concentrated mainly in the high-income groups, then the social outcomes of economic development are limited and the principles of inclusive development are violated.

The results of the table show that the level of income inequality worldwide is significantly higher than in Azerbaijan. Whereas the global average Gini coefficient varied within the range of 0.646–0.662 in 2015–2024, in Azerbaijan this indicator ranged between 0.266 and 0.281. In particular, in 2020, as a result of the impact of the pandemic, inequality increased both at the global and at the national level: the Gini coefficient rose to 0.662 worldwide and to 0.281 in Azerbaijan. During this period, the decline in economic activity and the problems that arose in the labour market intensified the unequal distribution of incomes.

Table 1.
Comparison of Income Inequality, Economic Growth, and Poverty Indicators in Azerbaijan and Worldwide (2015–2024)

Year	Azerbaijan Gini coefficient	Global Gini coefficient	Azerbaijan GDP growth (%)	Global GDP growth (%)	Poverty in Azerbaijan (%)
2015	0.266	0.646	1.1	3.5	4.9
2016	0.268	0.648	-3.1	3.3	5.9
2017	0.270	0.651	0.2	3.8	5.4
2018	0.272	0.653	1.5	3.6	5.1
2019	0.273	0.654	2.5	2.9	4.8
2020	0.281	0.662	-4.3	-2.7	6.2
2021	0.279	0.661	5.6	6.3	5.5
2022	0.276	0.658	4.6	3.5	5.2
2023	0.274	0.655	1.1	3.2	5.1
2024	0.272	0.653	3.8	3.1	4.9

Source: Compiled by the author on the basis of data from the State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, the World Bank, and the World Inequality Database.

From the standpoint of social welfare, the impact of income inequality is of a broader character. The unequal distribution of incomes leads to a widening of the differences in living standards among the various groups of the population. These differences manifest themselves in access to education, healthcare, housing provision, social protection, and employment opportunities. In countries where the Human Development Index — considered one of the princi-

pal indicators of social welfare — is high, income inequality is usually observed to be at a lower level. Conversely, high income inequality intensifies social stratification and restricts social mobility.

Global experience shows that a high level of income inequality creates a risk to economic and social stability. The restriction of the consumption opportunities of the low-income segment of the population leads to a weakening of domestic demand. This, in turn, by restricting investment activity and the growth of production, weakens the sustainability of economic development. On the other hand, rising social discontent, inequality in the labour market, and interregional development disparities have a negative impact on the efficiency of the economic system.

The experience of Azerbaijan shows that the social protection programmes implemented by the state, the increase of the minimum wage and pensions, the improvement of the targeted social assistance system, and the expansion of employment make an important contribution to keeping income inequality under control. As a result of the implementation of a socially oriented economic policy in recent years, relative stability has been maintained in the distribution of incomes in the country. Alongside this, the development of the non-oil sector, the increase of economic activity in the regions, and the expansion of investment in human capital are considered to be the principal directions for ensuring inclusive economic growth in the future.

The Role of State Policy and Institutional Mechanisms in Ensuring Inclusive Economic Growth

Ensuring inclusive economic growth is regarded as one of the principal priorities of contemporary economic policy. This concept implies not only the reflection of economic growth in GDP indicators, but also the more equitable distribution of the incomes generated among the various social groups of society. The development trends observed in the world economy over the past decade show that high economic growth is not always accompanied by an improvement in social welfare. In a number of countries, although economic growth has accelerated, the problems of income inequality, poverty, and social stratification continue to persist.

According to the data of the World Bank and the United Nations, in 2015–2024 the global average Gini coefficient varied within the range of 0.646–0.667. This indicator shows that the unequal distribution of incomes on a global scale still remains a serious problem. Over the same period, average annual GDP growth in the world economy varied at approximately 2.5–3.5%. However, the results of this growth were not felt to the same degree by all population groups. In particular, in developing countries the widespread prevalence of informal employment in the labour market and the weakness of social protection systems have acted as one of the main obstacles to inclusive development.

The experience of Azerbaijan shows that, as a result of the socio-economic policy implemented by the state, income inequality has been kept at a lower level than the global average. In recent years, the increase of the minimum wage, the expansion of social benefits, the introduction of self-employment programmes, and the implementation of socio-economic development programmes for the regions have served to strengthen inclusive development. Statistical indicators also confirm this. Thus, whereas the Gini coefficient in Azerbaijan was 0.266 in 2015, in 2024 this indicator stood at 0.289. Worldwide, the corresponding indicator amounted to 0.646 and 0.667 respectively. This difference shows that Azerbaijan occupies a more favourable position than the global average in terms of income distribution.

For the sustainable preservation of the inclusive character of economic growth, the role of institutional mechanisms is of particular importance. Whereas in developed countries the share of social protection expenditure in GDP averages 20–30%, in Azerbaijan this indicator is lower. Nevertheless, as a result of a socially oriented state budget policy in recent years, the volume of social expenditure has increased significantly. In particular, the increase of wages,

pensions, and social payments has had a positive effect on raising the incomes of the low-income strata of the population.

The analysis of the table shows that in 2015–2024 the poverty rate in Azerbaijan was approximately 1.5–2 times lower than the global average. At the same time, the fact that the Gini coefficient is also significantly lower than the global indicators shows that the social protection and income redistribution policy implemented by the state in the country has yielded certain results. In particular, although in 2020, during the pandemic period, an increase in poverty indicators was observed both in the world economy and in Azerbaijan, in the subsequent years the situation stabilised relatively as a result of social support packages and employment programmes.

Table 2.
Comparative Analysis of Inclusive Economic Development Indicators in Azerbaijan and Worldwide (2015–2024)

Year	Azerbaijan Gini coefficient	Global Gini coefficient	Poverty in Azerbaijan (%)	Global poverty (%)	Azerbaijan GDP growth (%)	Global GDP growth (%)
2015	0.266	0.646	4.9	10.8	1.1	3.5
2016	0.268	0.648	5.9	10.4	-3.1	3.3
2017	0.270	0.651	5.4	9.8	0.2	3.8
2018	0.272	0.653	5.1	9.2	1.5	3.6
2019	0.273	0.654	4.8	8.7	2.5	2.9
2020	0.281	0.661	6.2	9.4	-4.3	-3.1
2021	0.284	0.663	5.5	8.9	5.6	6.3
2022	0.286	0.665	5.2	8.4	4.6	3.5
2023	0.288	0.666	5.1	8.1	1.1	3.2
2024	0.289	0.667	5.0	7.8	3.7	3.1

Source: Compiled by the author on the basis of data from the State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, the World Bank, and the World Inequality Database.

On the whole, the statistical analysis conducted shows that important results have been achieved in Azerbaijan towards ensuring inclusive economic growth. However, over the long term, the development of the non-oil sector, the increase of investment in human capital, the expansion of innovation and digitalisation, as well as the reduction of interregional development disparities, remain the principal priority directions of inclusive development policy. The strengthening of institutional mechanisms along these lines will be one of the main factors ensuring both the sustainability of economic growth and the improvement of social welfare in the future.

Conclusion

The statistical and theoretical analyses conducted in this article show that the quantitative indicators of economic growth (GDP growth) do not always fully reflect the real welfare of society and social justice. Notwithstanding the growth of GDP at the global level, the concentration of the value added generated in the high-income groups and the persistence of the global Gini coefficient at a high level (0.646–0.667) render the transition to an inclusive economic growth model inevitable. The unequal distribution of incomes restricts domestic demand and consumption opportunities, suppresses the access of the low-income stratum to quality

education and healthcare, and consequently slows the development of human capital, which constitutes the core of the knowledge economy. In this respect, the regulatory role of the state and the establishment of effective institutional mechanisms are of decisive importance in ensuring socio-economic sustainability.

The comparative analysis of the Azerbaijani experience proves that the active social support packages applied in the country, the increase of the minimum wage and pensions, and the targeted social assistance and self-employment programmes have made it possible to keep income inequality significantly below the global indicators (within the range of 0.266–0.289). At the same time, the poverty rate in Azerbaijan (4.8%–6.2%) has been approximately twice as low as the global average, which is a positive result of the redistribution policy of the state. In conclusion, it should be noted that, in order to preserve the relative stability achieved over the long term and to strengthen inclusiveness, the development of the non-oil sector, the reduction of interregional economic imbalances, and the acceleration of innovation and digitalisation must remain the strategic priorities of state policy.

References

1. State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan. Poverty and Income Inequality Indicators in Azerbaijan (2015–2024). Baku: SSC Publishing House, 2025.
2. Imanov, A. H. Institutional and Structural Mechanisms for Ensuring Inclusive Economic Growth in Contemporary Conditions. Baku: Elm Publishing House, 2021.
3. World Bank. World Development Report 2024: Mind the Gap — Addressing Global Income Inequality. Washington, DC: World Bank Publications, 2024.
4. International Monetary Fund (IMF). Fostering Inclusive Growth: Institutional Mechanisms and Fiscal Policy Options. IMF Staff Discussion Note, Strategy, Policy, and Review Department, 2023.
5. Alvaredo, F., Chancel, L., Piketty, T., Saez, E., & Zucman, G. World Inequality Report. World Inequality Lab, 2022.
6. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Income Distribution Database [Electronic resource]. URL: <https://www.oecd.org/social/income-distribution-database.htm> (accessed: 30.05.2026).
7. World Bank. World Development Indicators (WDI) [Electronic resource]. URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> (accessed: 30.05.2026).
8. World Inequality Database (WID) [Electronic resource]. URL: <https://wid.world> (accessed: 30.05.2026).

ტარიელ მუსალომ ყურბანოვი

*ფილოსოფიის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი,
აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მეცნიერებისა და განათლების სამინისტრო, წამყვანი
მკვლევარი ეკონომიკის ინსტიტუტში, ბაქო, აზერბაიჯანი;
კენან სამირ ჰუსეინოვი
მაგისტრი, აზერბაიჯანი*

**შემოსავლების უთანასწორობასა და ინკლუზიურ განვითარებას შორის
ურთიერთობის თანამედროვე ტენდენციები**

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.03>

რეზიუმე

ეს სტატია წარმოადგენს შემოსავლების უთანასწორობის, ეკონომიკური ზრდისა და სიღარიბის მაჩვენებლებს შორის ურთიერთკავშირის შედარებით ანა-

ლიზს გლობალურ ეკონომიკაში და აზერბაიჯანის კონტექსტში 2015-2024 წლების პერიოდში. გლობალურ დონეზე მშპ-ს მდგრადი ზრდის მიუხედავად, მსოფლიოში ჯინის საშუალო კოეფიციენტი მაღალი დარჩა (0.646–0.667 დიაპაზონში) გენერირებული დამატებული ღირებულების არათანაბარი განაწილების გამო, მიაღწია მაქსიმუმს (0.661–0.662), განსაკუთრებით 2020 წლის პანდემიის გავლენის ქვეშ. ეს ტენდენციები ასუსტებს ეკონომიკური ზრდის სოციალურ ეფექტურობას და ინკლუზიური განვითარების პრინციპების რეალიზაციისთვის სახელმწიფოს ინსტიტუციურ ჩარევას აუცილებელს ხდის.

სტატია აჩვენებს, რომ აზერბაიჯანის გამოცდილების ანალიზის საფუძველზე, ქვეყანაში გატარებულმა სოციალურად ორიენტირებულმა ეკონომიკურმა პოლიტიკამ - მინიმალური ხელფასისა და პენსიების ზრდამ, მიზნობრივი სოციალური დახმარებამ და თვითდასაქმების პროგრამებმა - შესაძლებელი გახადა შემოსავლების უთანასწორობის მნიშვნელოვნად დაბლა შენარჩუნება გლობალურ საშუალო მაჩვენებელზე. ამრიგად, საანგარიშო პერიოდში ჯინის კოეფიციენტი აზერბაიჯანში 0.266-დან 0.289-მდე მერყეობდა, ხოლო სიღარიბის მაჩვენებელი, რომელიც დაახლოებით 1.5-2-ჯერ დაბალია გლობალურ საშუალო მაჩვენებელზე (7.8%–10.8%), 4.8%-6.2%-ის დიაპაზონში დაფიქსირდა. კვლევა ხაზს უსვამს, რომ შემოსავლების არათანაბარი განაწილება თრგუნავს შიდა მოთხოვნას, ხელს უშლის ადამიანური კაპიტალის განვითარებას და საფრთხეს უქმნის სოციალურ-ეკონომიკურ სტაბილურობას. დასკვნის სახით, აზერბაიჯანში ინკლუზიურობისა და სოციალური კეთილდღეობის გრძელვადიან პერსპექტივაში შესანარჩუნებლად, სახელმწიფო პოლიტიკის ძირითად პრიორიტეტებად განისაზღვრა არასანავთობო სექტორის სტიმულირება, რეგიონთაშორისი განვითარების დისბალანსის შემცირება და დიგიტალიზაციასა და ადამიანურ კაპიტალში ინვესტიციების გაფართოება.

საკვანძო სიტყვები: შემოსავლების უთანასწორობა, ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდა, ჯინის კოეფიციენტი, აზერბაიჯანის ეკონომიკა, სიღარიბის მაჩვენებელი, მშპ-ს დინამიკა, ინსტიტუციური მექანიზმები, სოციალური დაცვა, ადამიანური კაპიტალი, რეგიონული განვითარება.

გივი ბედიანაშვილი

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
პროფესორი, გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი;

მურმან ცარციძე

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;

ნაზირა კაკულია

ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;

მალხაზ ჩიქობავა

ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;

მარინა ტაბატაძე

ეკონომიკის დოქტორი, ასისტენტ-პროფესორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;

ზვიად გაბროშვილი

დოქტორანტი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;

გიორგი მეფარიშვილი

მაგისტრანტი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

**კონფერენტაციული გლობალიზაცია და მიწოდების გლობალური ჯაჭვების
რღვევები: მაკროეკონომიკური ასპექტი**

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.04>

ანოტაცია. კონფერენტაციული გლობალიზაციის, გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციისა და მზარდი გლობალური გაურკვევლობის კონტექსტში, გლობალური მიწოდების ჯაჭვების მედეგობა გლობალური ეკონომიკისთვის მთავარ საკითხად იქცევა. „COVID-19-ის პანდემიამ, ენერგეტიკულმა კრიზისებმა და გეოპოლიტიკურმა კონფლიქტებმა მნიშვნელოვნად შეასუსტა გლობალური წარმოებისა და ლოგისტიკური სისტემების მედეგობა. შედეგად, ეროვნული ეკონომიკების წინაშე ახალი მაკრო-ეკონომიკური რისკები წარმოიშვა. ეს სტატია იკვლევს გლობალური მიწოდების ჯაჭვების რღვევების მაკროეკონომიკურ სისტემურ განმსაზღვრელ ფაქტორებს და მათ გავლენას ეკონომიკურ ზრდაზე გლობალური გამოწვევების პირობებში.

განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ადამიანისეული კაპიტალის, ვალის, მწვანე ეკონომიკისა და სახელმწიფო რეგულირების როლს ეკონომიკური სისტემების მიწოდების ჯაჭვების რღვევებისადმი მედეგობის უზრუნველყოფაში. სტატია იკვლევს ადამიანისეულ კაპიტალს არა მხოლოდ როგორც ეკონომიკური ზრდის ფაქტორს, არამედ როგორც სტრატეგიულ ელემენტს ეროვნული ეკონომიკების ადაპტაციის უზრუნველყოფაში გეოპოლიტიკური არასტაბილურობისა და გლობალური ეკონომიკის სტრუქტურული ტრანსფორმაციის პროცესში.

კვლევის მეთოდოლოგიური ჩარჩო ეფუძნება სისტემურ და მაკროეკონომიკურ მიდგომებს, შედარებით ანალიზს, ინსტიტუციურ და სოციალურ-ეკონომიკურ ფაქტორებს შორის ურთიერთკავშირის შეფასებას. დამუშავებულია ეროვნული და საერთაშორისო ორგანიზაციების შესაბამისი ვებგვერდები, მონაცემთა ბაზები, სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები.

კვლევამ გვიჩვენა, რომ კონფრონტაციული გლობალიზაციის პირობებში ეროვნული ეკონომიკების მდგრადობა სულ უფრო დამოკიდებული ხდება იმაზე, თუ რამდენად ეფექტიანად შეძლებენ ისინი გლობალური მიწოდების ჯაჭვებში წარმოქმნილ რღვევებთან ადაპტაციას. ეს პროცესები უკავშირდება ადამიანისეული კაპიტალის განვითარების დონეს, ინსტიტუციური სისტემების სრულყოფას, მაკრო-ეკონომიკურ სტაბილურობას, სტრატეგიულ პრიორიტეტებზე დაფუძნებული ეკონომიკური განვითარების მოდელის ფორმირებას და რეალიზაციას.

კვლევის შედეგები შეიძლება გამოყენებულ იქნას კონფრონტაციული გლობალიზაციის პირობების შესაბამისი ადაპტაციური ეროვნული ეკონომიკების ფორმირების პროცესში მაკროეკონომიკური სტაბილურობის ხელშეწყობი სახელმწიფო რეგულირების მექანიზმების შესაძლებლობად, ადამიანისეული კაპიტალის განვითარების პოლიტიკის გასაუმჯობესებლად, მწვანე ტრანსფორმაციის სტრატეგიების ჩამოსაყალიბებლად.

საკვანძო სიტყვები: გლობალური მიწოდების ჯაჭვები; კონფრონტაციული გლობალიზაცია; მაკროეკონომიკური არასტაბილურობა; მიწოდების ჯაჭვების რღვევები; ეკონომიკური ზრდა; ადამიანისეული კაპიტალი; მწვანე ეკონომიკა; სახელმწიფო რეგულირება; კალის მდგრადობა.

შესავალი

თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკა ღრმა სტრუქტურული ტრანსფორმაციის ეტაპზე იმყოფება, რომელიც ხასიათდება გეოეკონომიკური დაპირისპირების გაძლიერებით, საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების ფრაგმენტაციითა და გლობალური გაურკვევლობის ზრდით. COVID-19-ის პანდემიამ, ენერგეტიკულმა კრიზისებმა, გეოპოლიტიკურმა კონფლიქტებმა და სავაჭრო შეზღუდვების გაფართოებამ ნათლად წარმოაჩინა გლობალური წარმოებისა და ლოგისტიკური სისტემების მაღალი მოწყვლადობა. აღნიშნულმა პროცესებმა განსაკუთრებულად გამოკვეთა მაკროეკონომიკური სტაბილურობის, ინსტიტუციური ხარისხისა და ეკონომიკური სისტემების ადაპტაციური შესაძლებლობების მნიშვნელობა.

გლობალური მიწოდების ჯაჭვების რღვევები დროებითი ლოგისტიკური შეფერხებებიდან მაკროეკონომიკური არასტაბილურობის ერთ-ერთ ძირითად ფაქტორად გადაიქცა, რაც მნიშვნელოვნად აისახება ეკონომიკურ ზრდაზე, ინფლაციაზე, დასაქმებაზე, საინვესტიციო აქტივობაზე, სახელმწიფო ფინანსებსა და ეროვნული ეკონომიკის გრძელვადიან მდგრადობაზე (მედეგობაზე). კონფრონტაციული გლობალიზაციის და გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის პირობებში, გლობალური მიწოდების ჯაჭვების რღვევები სულ უფრო სისტემურ ხასიათს იღებს, ვრცელდება საერთაშორისო წარმოებისა და სავაჭრო კავშირების გავლით და ქმნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ახალ ბარიერებს. ამ ვითარებაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მიწოდების ჯაჭვების რღვევების წარმოშობისა და გაღრმავების მაკროეკონომიკური სისტემური ფაქტორების კვლევა, ასევე ეროვნული ეკონომიკის ადაპტაციური შესაძლებლობების განმსაზღვრელი ფაქტორების ანალიზი.

თუმცა, ამჟამინდელი სამეცნიერო ლიტერატურა ძირითადად ფოკუსირებულია მიწოდების ჯაჭვების მართვის მიკროეკონომიკურ ასპექტებზე ან ინდივიდუალურ გარე შოკებზე, არასაკმარისად იკვლევს მაკროეკონომიკური, ინსტიტუციური და სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორების კომპლექსურ გავლენას გლობალური წარმოების სისტემების მდგრადობაზე.

ამ კონტექსტში, გლობალური მიწოდების ჯაჭვების რღვევების ეკონომიკურ ზრდასა და ეკონომიკის სტრუქტურულ დინამიკაზე გავლენის ანალიზს განსაკუთრებული ყურადღება სჭირდება. გლობალური წარმოებისა და ლოგისტიკური კავშირების რღვევები იწვევს ტრანზაქციული ხარჯების ზრდას, ინფლაციურ ზეწოლას, სამრეწველო წარმოების შემცირებას, საინვესტიციო კლიმატის გაუარესებას და მაკროეკონომიკურ არასტაბილურობას. ამავდროულად, აღნიშნული პროცესები გარდაქმნის შრომის საერთაშორისო დანაწილებას, იწვევს გლობალური წარმოების ქსელების რესტრუქტურისაციას და ცვლის გლობალური ეკონომიკური ურთიერთ-დამოკიდებულების ბუნებას.

კვლევის მნიშვნელოვანი სფეროა მეთოდოლოგიური და კონცეპტუალური საკითხების ფორმულირება, რომლებიც დაკავშირებულია ადამიანისეული კაპიტალის გლობალური არასტაბილურობის ახალ პირობებთან ადაპტაციასთან. ტექნოლოგიური ტრანსფორმაციის, დიגיტალიზაციის, დასაქმების სტრუქტურის დაჩქარებული ცვლილებებისა და მზარდი გლობალური რისკების კონტექსტში, ადამიანისეული კაპიტალი სულ უფრო მეტად ხდება არა მხოლოდ ეკონომიკური ზრდის ფაქტორი, არამედ სოციალურ-ეკონომიკური სისტემების მდგრადობის ძირითადი ელემენტიც. ეკონომიკის უნარი, ადაპტირება გაუწიოს სამუშაო ძალის სტრუქტურას, მხარი დაუჭიროს ინოვაციურ პოტენციალს და უზრუნველყოს განათლების, მეცნიერებისა და ციფრული კომპეტენციების განვითარება, ეროვნული ეკონომიკების მდგრადობის ერთ-ერთ განმსაზღვრელ ფაქტორად იქცევა.

დღევანდელ გარემოში, ადამიანისეული კაპიტალის განვითარება უნდა განიხილებოდეს სტრატეგიულ ფაქტორად, რათა უზრუნველყოფილი იყოს ეკონომიკის გრძელვადიანი მდგრადობა, კონკურენტუნარიანობა და ადაპტირება გლობალური გამოწვევების წინაშე. ადამიანისეული კაპიტალის ხარისხი განსაზღვრავს სახელმწიფოების უნარს, მინიმუმამდე დაიყვანონ გარე შოკების უარყოფითი შედეგები, დააჩქარონ ეკონომიკის სტრუქტურული მოდერნიზაცია და შეიმუშაონ მდგრადი ეკონომიკური ზრდის ახალი წყაროები.

ამავდროულად, ვალის ფაქტორის როლის შესწავლა აუცილებელი ხდება მზარდი გლობალური არასტაბილურობის კონტექსტში. სახელმწიფო და კორპორატიული ვალის გაზრდა, სესხების ალების ხარჯების ზრდა და მზარდი ვალის ტვირთი ზღუდავს მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის პოტენციალს და ამცირებს სახელმწიფოების შესაძლებლობას ეფექტიანად უპასუხონ მიწოდების ჯაჭვების შოკებს. კონფრონტაციული გლობალური ეკონომიკის პირობებში, ვალის მდგრადობა მაკროეკონომიკური მდგრადობის ძირითად ელემენტად იქცევა. ეკონომიკური სისტემების მდგრადობის უზრუნველყოფაში მწვანე ეკონომიკისა და სახელმწიფო რეგულირების როლის ანალიზი დამატებით მნიშვნელოვანს იძენს.

მწვანე ეკონომიკაზე გადასვლა სულ უფრო მეტად განიხილება, როგორც ენერგეტიკული უსაფრთხოების გაუმჯობესების, გარე დამოკიდებულების შემცირებისა და უფრო მდგრადი ეკონომიკური განვითარების მოდელების შექმნის მნიშვნელოვანი მექანიზმი (ბედიანაშვილი და სხვ., 2024; ბედიანაშვილი, 2023; კა-

კულია, 2024; ლაზარაშვილი & კაკულია, 2024; ლაზარაშვილი, 2020; Bedianashvili, 2019). ამავდროულად, იზრდება სახელმწიფოს როლი ეკონომიკის სტრატეგიული მდგრადობის უზრუნველყოფაში, კრიტიკული ინდუსტრიების მხარდაჭერაში, ინფრასტრუქტურის განვითარებაში, ინოვაციების სტიმულირებასა და გლობალურ შოკებთან ადაპტაციის მექანიზმების შემუშავებაში.

ამრიგად, გლობალური მიწოდების ჯაჭვების რღვევების მაკროეკონომიკური სისტემური განმსაზღვრელი ფაქტორების შესწავლა მოითხოვს კომპლექსურ მიდგომას, რომელიც გაითვალისწინებს მაკროეკონომიკურ არასტაბილურობას, ადამიანისეულ კაპიტალს, ვალის მდგრადობას, მწვანე ეკონომიკასა და გარემოს შორის ურთიერთკავშირს და ამ მიმართებით სახელმწიფო რეგულირების შესაძლებლობებს.

კვლევის პრობლემა

ჩატარებულმა ბიბლიოგრაფიულმა კვლევამ აჩვენა, რომ არსებული კვლევების მნიშვნელოვანი ნაწილი კონცენტრირებულია მიწოდების ჯაჭვების მართვის ლოგისტიკურ, ოპერაციულ და მიკროეკონომიკურ ასპექტებზე. შედარებით ნაკლებადაა განვითარებული მაკროეკონომიკური და სისტემური მიდგომები, რომლებიც გლობალური მიწოდების ჯაჭვების რღვევებს განიხილავს გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის, კონფრონტაციული გლობალიზაციის, ადამიანისეული კაპიტალის, ვალის მდგრადობისა და მწვანე ტრანსფორმაციის ურთიერთდაკავშირებულ კონტექსტში.

არსებული ლიტერატურა ასევე შეზღუდულად იკვლევს ეროვნული ეკონომიკების ადაპტაციური შესაძლებლობების განმსაზღვრელ ინსტიტუციურ და სტრუქტურულ ფაქტორებს გლობალური არასტაბილურობის პირობებში. შესაბამისად, წარმოდგენილი კვლევა ავითარებს ინტეგრირებულ მაკროეკონომიკურ ჩარჩოს, რომელიც აერთიანებს გლობალური მიწოდების ჯაჭვების რღვევებს, ეკონომიკურ მედეგობასა და გეოეკონომიკური ტრანსფორმაციის პროცესებს ერთიან სისტემურ ანალიზში, რომელიც ფოკუსირებულია ეროვნული ეკონომიკების მედეგების მაკროეკონომიკურ განმსაზღვრელ ფაქტორებზე მზარდი გლობალური გაურკვევლობის პირობებში.

კვლევის მიზანი

გლობალური მიწოდების ჯაჭვების რღვევების მაკროეკონომიკური ფაქტორების იდენტიფიცირება და სისტემური ანალიზი, ასევე კონფრონტაციული გლობალური გარემოს პირობებში ეროვნული ეკონომიკების მდგრადობისა და ადაპტაციური შესაძლებლობების უზრუნველყოფაში ადამიანისეული კაპიტალის, ვალის, მწვანე ეკონომიკისა და სახელმწიფო რეგულირების როლის შესწავლა.

კვლევის კითხვები

RQ1. როგორ გარდაქმნის კონფრონტაციული გლობალიზაცია გლობალური მიწოდების ჯაჭვების მედეგობას?

RQ2. როგორ მოქმედებს გლობალური მიწოდების ჯაჭვების რღვევები მაკროეკონომიკურ სტაბილურობასა და ეკონომიკურ ზრდაზე?

RQ3. რატომ ხდება ადამიანისეული კაპიტალი მდგრადობის მთავარი ფაქტორი მზარდი გლობალური არასტაბილურობის პირობებში?

RQ4. როგორ მოქმედებს ვალის მდგრადობა, მწვანე ეკონომიკა და სახელმწიფო რეგულირება ეროვნული ეკონომიკების ადაპტაციურ შესაძლებლობებზე?

ლიტერატურის მიმოხილვა და თეორიული საფუძვლები

კონფრონტაციული გლობალიზაცია და მსოფლიო ეკონომიკის ტრანსფორმაცია

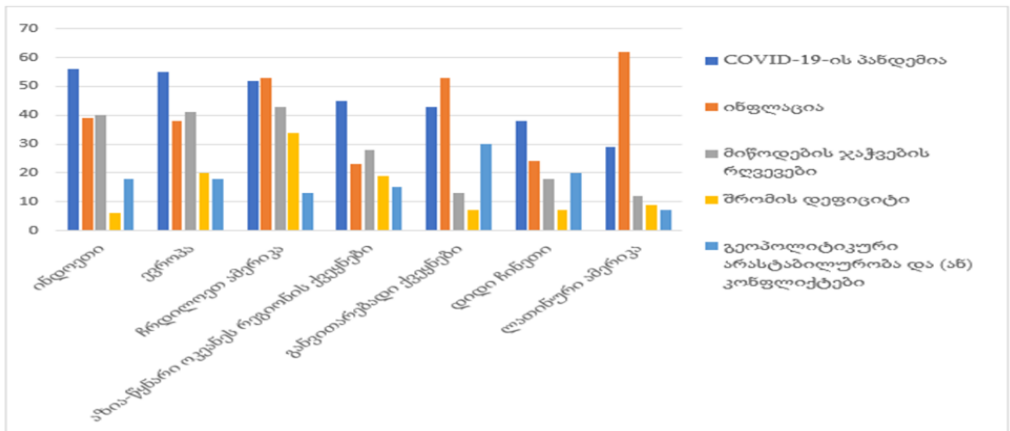
გლობალური ეკონომიკური განვითარების ამჟამინდელი ეტაპი სულ უფრო მეტად ხასიათდება გლობალიზაციის შედარებით ლიბერალური მოდელიდან კონფრონტაციულ მოდელზე გადასვლით, რომელიც დაფუძნებულია გეოეკონომიკური კონკურენციის გაძლიერებაზე, სანქციებთან დაკავშირებულ დაპირისპირებაზე, სავაჭრო და ტექნოლოგიურ კონფლიქტებსა და საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების ფრაგმენტაციაზე (პაპავა, 2024; Bedianashvili, 2023; Papava, 2022, 2022b; Papava & Bedianashvili, 2024, 2025). ამ პირობებში, გლობალური ეკონომიკური სისტემა ნაკლებად სტაბილური, ხოლო საერთაშორისო წარმოებისა და ლოგისტიკური კავშირები უფრო დაუცველი ხდება გარე შოკების მიმართ.

კონფრონტაციული გლობალიზაცია ქმნის ეკონომიკური ძალაუფლების გადანაწილების ახალ მექანიზმებს, რაც ზრდის გლობალური მიწოდების ჯაჭვების არასტაბილურობას. მსოფლიო ეკონომიკის კონფრონტაციული მოდელი მოიცავს სტრატეგიული მეტოქეობის, ტექნოლოგიური იზოლაციის, შერჩევითი განცალკევებისა და წარმოების სისტემების მკაფიო რეგიონალიზაციის ელემენტებს.

ამ პირობებში, გლობალური მიწოდების ჯაჭვები არა მხოლოდ საერთაშორისო ეკონომიკური ინტეგრაციის ინსტრუმენტად, არამედ სისტემური მაკროეკონომიკური რისკების წყაროდაც იქცევა. გლობალური ეკონომიკის ურთიერთდამოკიდებულების მაღალი ხარისხი ნიშნავს, რომ ცალკეულ სექტორებში, ქვეყნებში ან სატრანსპორტო და ლოგისტიკურ ცენტრებში არსებულ რღვევებს შეიძლება ჰქონდეს ფართომასშტაბიანი მაკროეკონომიკური შედეგები გლობალურ დონეზე (დიაგრამა 1).

დიაგრამა 1.

მიწოდების გლობალური ჯაჭვების რღვევები და სხვა მაკროეკონომიკური რისკების შემცველი ეფექტები COVID-19-ის პანდემიის პერიოდში

წყარო: შედგენილია ავტორების მიერ McKinsey & Company-ის კვლევის მონაცემებზე დაყრდნობით.

მიწოდების გლობალური ჯაჭვების რღვევები, როგორც მაკროეკონომიკური პრობლემა

ტრადიციულად, გლობალური მიწოდების ჯაჭვების კვლევა ძირითადად ორიენტირებულია მიწოდების ჯაჭვების მართვის ლოგისტიკურ, კორპორატიულ და მიკროეკონომიკურ ასპექტებზე. თუმცა, ბოლო წლების მოვლენებმა აჩვენა, რომ გლობალური მიწოდების ჯაჭვების რღვევებს აქვთ გამოხატული მაკროეკონომიკური ხასიათი და მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ ეკონომიკურ ზრდაზე, ინფლაციაზე, საინვესტიციო აქტივობაზე, დასაქმებასა და სახელმწიფო ფინანსების მდგრადობაზე.

მიწოდების ჯაჭვების რღვევები ყალიბდება ფაქტორების ფართო სპექტრით: პანდემიური შოკები; გეოპოლიტიკური კონფლიქტები; ენერგეტიკული კრიზისები; სანქციური შეზღუდვები; ტრანსპორტირების ხარჯების ზრდა; კრიტიკული რესურსების დეფიციტი; სტრუქტურული დისბალანსი გლობალურ ეკონომიკაში. მიწოდების გლობალური ჯაჭვების სტაბილურობის რღვევები იწვევს: სამრეწველო წარმოების შემცირებას; ინფლაციური ზეწოლის ზრდას; გლობალურ ბაზრებზე არასტაბილურობის ზრდას; საინვესტიციო კლიმატის გაუარესებას; ეკონომიკური ზრდის შენელებას.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ მიწოდების ჯაჭვების რღვევები სულ უფრო სისტემურ ხასიათს იღებს. თანამედროვე გლობალური ეკონომიკა რთული, ურთიერთდაკავშირებული სტრუქტურაა, რომელშიც ადგილობრივი შოკები შეიძლება სწრაფად გავრცელდეს საერთაშორისო წარმოების, ფინანსური და სავაჭრო არხებით.

კონფრონტაციული გლობალიზაციის და გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის პირობებში, გლობალური მიწოდების ჯაჭვების რღვევები არასტაბილურობის გადაცემის ერთ-ერთ მთავარ მექანიზმად იქცა (ბედიანაშვილი, 2025; Alessandria et al, 2023; Andriantomanga et al, 2023; Attinasi et al, 2021; Bai et al 2024a, 2024b; Clark & Gordon, 2023; Federal Reserve Bank of New York, 2024; Finck, & Tillmann, 2022; LaBelle & Santacreu, 2022; Papava & Bedianashvili, 2025).

ეკონომიკური ზრდა გლობალური მიწოდების ჯაჭვების არასტაბილურობის პირობებში

თანამედროვე გლობალურ ეკონომიკაში ეკონომიკური ზრდა სულ უფრო მეტად არის დამოკიდებული საერთაშორისო წარმოებისა და ლოგისტიკური სისტემების სტაბილურობაზე. მიწოდების გლობალური ჯაჭვები უზრუნველყოფს: ნედლეულზე წვდომას; ტექნოლოგიურ კომპონენტებს; შუალედურ საქონელს; საერთაშორისო ბაზრებს; ინვესტიციებსა და ინოვაციებს.

მიწოდების ჯაჭვების რღვევები იწვევს წარმოების ხარჯების ზრდას, ექსპორტის შესაძლებლობების შემცირებას და ეროვნული ეკონომიკების კონკურენტუნარიანობის გაუარესებას. მცირე, ღია ეკონომიკები, რომლებიც ხასიათდება საგარეო ვაჭრობის მაღალი დონით და ტექნოლოგიური დამოკიდებულებით, განსაკუთრებით დაუცველია რღვევების მიმართ.

გლობალური არასტაბილურობის პირობებში, ეკონომიკური ზრდის ახალი შეზღუდვები ჩნდება, როგორცაა: ენერგიის ხარჯების ზრდა; საპროცენტო განაკვეთების ზრდა; ინფლაციური ზეწოლა; შეზღუდული საერთაშორისო თანამშ-

რომლობა; საინვესტიციო აქტივობის შემცირება; გარკვეული წარმოების პროცესების დეგლობალიზაცია.

ამავდროულად, მიმდინარეობს გლობალური ეკონომიკის რესტრუქტურირება, რასაც თან ახლავს: მიწოდების ჯაჭვების რეგიონალიზაცია, სტრატეგიების დივერსიფიკაცია და ეკონომიკური უსაფრთხოების როლის გაძლიერება (Blanke & Zadek, 2025; Papava & Bedianashvili, 2025).

ამრიგად, მიწოდების ჯაჭვების სტაბილურობა სულ უფრო მეტად ხდება გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფის მთავარი ფაქტორი.

ადამიანისეული კაპიტალი, როგორც ეკონომიკური მდგრადობის ფაქტორი

დღევანდელ გარემოში, ადამიანისეული კაპიტალი სტრატეგიულ მნიშვნელობას იძენს, როგორც გლობალური გამოწვევებისა და გლობალური ეკონომიკის სტრუქტურული ტრანსფორმაციებისადმი ეკონომიკური ადაპტაციის ფაქტორი. ადამიანისეული კაპიტალის განვითარება სულ უფრო მეტად განიხილება არა მხოლოდ პროდუქტიულობისა და ინოვაციური ზრდის წყაროდ, არამედ სოციალურ-ეკონომიკური სისტემების მდგრადობის მნიშვნელოვან ელემენტად.

გლობალური მიწოდების ჯაჭვების რღვევების კონტექსტში, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შემდეგი ფაქტორები (ბედიანაშვილი და სხვ., 2021, 2023; ცარციძე, 2025; Papava & Bedianashvili, 2024, 2024; Kakulia & Tkemaladze, 2023; Tkemaladze, 2022, 2023; Tsartsidze, 2025): განათლების ხარისხი; პროფესიული კომპეტენციების დონე; ციფრული უნარები; ინოვაციური პოტენციალი; ტექნოლოგიურად ადაპტაციის უნარი; შრომის ბაზრის მოქნილობა.

ადამიანისეული კაპიტალის განვითარების უფრო მაღალი დონის მქონე ქვეყნებს უფრო უკეთესად შეუძლიათ: გარე შოკებთან ადაპტაცია; ეკონომიკური სტრუქტურის დივერსიფიკაცია; ტექნოლოგიური მოდერნიზაციის დაჩქარება; დასაქმების მდგრადობის უზრუნველყოფა; ინოვაციური საქმიანობის მხარდაჭერა.

ადამიანისეული კაპიტალის განვითარება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ხდება ეკონომიკის დაჩქარებული დიგიტალიზაციისა და გლობალური შრომის ბაზრის ტრანსფორმაციის კონტექსტში.

კონფრონტაციული გლობალიზაცია აძლიერებს პერსონალის მომზადების ახალი მოდელების შემუშავების აუცილებლობას, რომლებიც ფოკუსირებულია: ციფრულ ეკონომიკაზე; მწვანე ტექნოლოგიებზე; ინოვაციური ინდუსტრიებზე; მდგრადი განვითარებაზე; რისკებისა და გაურკვევლობის ეფექტიან მართვაზე.

ადამიანისეული კაპიტალი მაკროეკონომიკური სტაბილურობისა და გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფის მთავარ ფაქტორად იქცევა.

ვალის ტვირთი და მაკროეკონომიკური მოწყვლადობა

სახელმწიფო და კორპორატიული ვალის ზრდა თანამედროვე გლობალური ეკონომიკის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მახასიათებელია (ჩიქოშავა, 2023; 2020; Bedianashvili & Gabroshvili, 2024; Gabroshvili, 2025). გლობალური არასტაბილურობის კონტექსტში, ვალის ტვირთი მნიშვნელოვნად ზღუდავს სახელმწიფოების შესაძლებლობას, განახორციელონ ეფექტიანი ანტიკრიზისული და სტაბილიზაციის პოლიტიკა. მაღალი ვალი: ზრდის ფინანსურ დაუცველობას; ზრდის სესხების ხარჯებს; ზღუდავს ბიუჯეტის შესაძლებლობებს; ამცირებს ეკონომიკის საინვესტიციო პოტენციალს; ზრდის დამოკიდებულებას გარე ფინანსურ ბაზრებზე.

გლობალური მიწოდების ჯაჭვების რღვევების კონტექსტში, ვალის ტვირთმა შეიძლება გააძლიეროს გარე შოკების მაკროეკონომიკური შედეგები. ენერგიის ფასების ზრდა, ინფლაცია და ეკონომიკური აქტივობის შემცირება იწვევს სახელმწიფო ფინანსების გაუარესებას და ვალის არასტაბილურობის რისკების ზრდას.

განსაკუთრებით დაუცველია იმპორტზე მაღალი დამოკიდებულების მქონე ეკონომიკები: მნიშვნელოვანი საგარეო ვალით; შეზღუდული ვალუტის რეზერვებით; წარმოების სუსტი დივერსიფიკაციით.

შესაბამისად, ვალის მდგრადობა სულ უფრო მეტად ხდება ეკონომიკური მდგრადობის მნიშვნელოვანი ელემენტი კონფრონტაციული გლობალიზაციის და გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის პირობებში

მწვანე ეკონომიკა და სახელმწიფო რეგულირება

მწვანე ეკონომიკაზე გადასვლა სულ უფრო მეტად განიხილება, როგორც ეროვნული ეკონომიკების მდგრადობის გაზრდის ერთ-ერთი მექანიზმი. განახლებადი ენერგიის, ენერგოეფექტიანობის, გარემოსდაცვითი ტექნოლოგიებისა და მდგრადი ინფრასტრუქტურის განვითარება ხელს უწყობს გარე ენერგეტიკულ შოკებზე დამოკიდებულების შემცირებას და ეკონომიკის სტრატეგიული ავტონომიის გაზრდას.

მწვანე ტრანსფორმაცია ასევე ხელს უწყობს: ტექნოლოგიურ მოდერნიზაციას; ინოვაციების განვითარებას; ეკონომიკურ დივერსიფიკაციას; სამუშაო ადგილების შექმნას; გარემოსდაცვითი რისკების შემცირებას (Kakulia & Tkemaladze, 2023; Tkemaladze, 2023).

ამავდროულად, იზრდება სამთავრობო რეგულირების როლი ეკონომიკის გარე შოკების მიმართ მდგრადობის უზრუნველყოფაში. სახელმწიფო სულ უფრო მეტად ასრულებს შემდეგ ფუნქციებს (ბედიანაშვილი, 2023; ვეშაპიძე, 2023; Bedianashvili, 2021, 2022, 2023; Brandon, 2024; Tabatadze, 2020, 2024): სტრატეგიული კოორდინაცია; კრიტიკული ინდუსტრიების მხარდაჭერა; ინოვაციების სტიმულირება; ინფრასტრუქტურული სისტემების რეგულირება; ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფა.

კონფრონტაციულ გლობალურ გარემოში, ეფექტიანი სახელმწიფო რეგულირება ხდება გლობალურ არასტაბილურობასთან ეკონომიკური ადაპტაციისა და მდგრადი ეკონომიკური განვითარების უზრუნველყოფის ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორი.

კვლევის სისტემური ლოგიკა

ამ კვლევის კონცეპტუალური საფუძველი ეყრდნობა მოსაზრებას, რომ გლობალური მიწოდების ჯაჭვების შეფერხებები (რღვევები) წარმოიშობა მაკროეკონომიკური, ინსტიტუციური და სტრუქტურული ფაქტორების ურთიერთდაკავშირებული ზემოქმედების შედეგად.

კვლევის კონცეპტუალური ლოგიკა ემყარება ვარაუდს, რომ მაკროეკონომიკური არასტაბილურობა აძლიერებს მიწოდების გლობალური ჯაჭვების რღვევების მასშტაბსა და ინტენსივობას. ამასთან, განვითარებული ადამიანისეული კაპიტალი, ეფექტიანი სახელმწიფო რეგულირება და მწვანე ტრანსფორმაცია ზრდის ეროვნული ეკონომიკების ადაპტაციურ შესაძლებლობებს, მაშინ როდესაც მაღალი ვალის ტვირთი აძლიერებს სტრუქტურულ მოწყვლადობას.

ამრიგად, კონფრონტაციული გლობალიზაციის პირობებში ყოველი ქვეყნის ეკონომიკის სტაბილურობა განისაზღვრება არა მხოლოდ გლობალური ეკონომიკის მდგომარეობით და სხვა გარე ფაქტორებით, არამედ მნიშვნელოვანწილად ეროვნული სოციალურ-ეკონომიკური სისტემების შიდა სტრუქტურული მახასიათებლებითაც.

მაკროეკონომიკური ტრანსმისიის კონცეპტუალური მექანიზმი

კვლევის თეორიული ჩარჩო ეფუძნება მოსაზრებას, რომ კონფრონტაციული გლობალიზაცია წარმოქმნის გეოეკონომიკურ ფრაგმენტაციას, რაც ზრდის გლობალური მიწოდების ჯაჭვების მოწყვლადობას. მიწოდების ჯაჭვების რღვევები, თავის მხრივ, მოქმედებს მაკროეკონომიკურ სისტემებზე რამდენიმე ძირითადი არხით, მათ შორის ინფლაციური ტრანსმისიით, ენერგეტიკული შოკებით, საერთაშორისო ვაჭრობის შემცირებით, საინვესტიციო აქტივობის გაუარესებითა და ფინანსური არასტაბილურობის გაძიერებით. ამ პროცესების საბოლოო შედეგია ეკონომიკური ზრდის შენელება და ეროვნული ეკონომიკების სტრუქტურული მოწყვლადობის ზრდა. ამასთან, ადამიანისეული კაპიტალი, მწვანე ტრანსფორმაცია და ეფექტიანი სახელმწიფო რეგულირება განიხილება, როგორც ეკონომიკური მედეგობის გამაძლიერებელი მოდერატორები, ხოლო მაღალი ვალის ტვირთი — როგორც მოწყვლადობის გამაძლიერებელი ფაქტორი. წარმოდგენილი თეორიული ჩარჩო ქმნის საფუძველს გლობალური მიწოდების ჯაჭვების რღვევების ინტეგრირებული მაკროეკონომიკური ანალიზისთვის, რომელიც აერთიანებს გეოეკონომიკურ, ინსტიტუციურ, სოციალურ-ეკონომიკურ და სტრუქტურულ ფაქტორებს ეროვნული ეკონომიკების მედეგობის შეფასების კონტექსტში.

კვლევის მეთოდოლოგიური და კონცეპტუალური ჩარჩო

კვლევა ეფუძნება ინტერდისციპლინურ მაკროეკონომიკურ და სისტემურ მიდგომას, რომელიც აერთიანებს გლობალური მიწოდების ჯაჭვების, ეკონომიკური მედეგობის, გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციისა და ინსტიტუციური ადაპტაციის თეორიულ მიმართულებებს. მეთოდოლოგიური ჩარჩო ორიენტირებულია არა მხოლოდ მიწოდების ჯაჭვების ოპერაციული პრობლემების ანალიზზე, არამედ გლობალური არასტაბილურობის მაკროსისტემური ტრანსმისიის მექანიზმების კვლევაზე. კვლევის ემპირიული და ანალიტიკური საფუძველი მოიცავს საერთაშორისო ორგანიზაციების (IMF, World Bank, OECD, Federal Reserve Bank of New York, McKinsey & Company) ანგარიშების, გლობალური მაკროეკონომიკური ინდიკატორების, მიწოდების ჯაჭვების დინამიკის ამსახველი მონაცემებისა და ეროვნული სტატისტიკური წყაროების შედარებით ინტერპრეტაციას. კვლევა ეფუძნება თვისებრივ მაკროეკონომიკურ ანალიზს და კონცეპტუალურ სისტემურ მოდელირებას.

კვლევა მიწოდების ჯაჭვების რღვევებს განიხილავს როგორც სისტემურ მაკროეკონომიკურ ფენომენს, რომელიც მოქმედებს ეროვნული ეკონომიკის მდგრადობასა და ადაპტაციურ შესაძლებლობებზე.

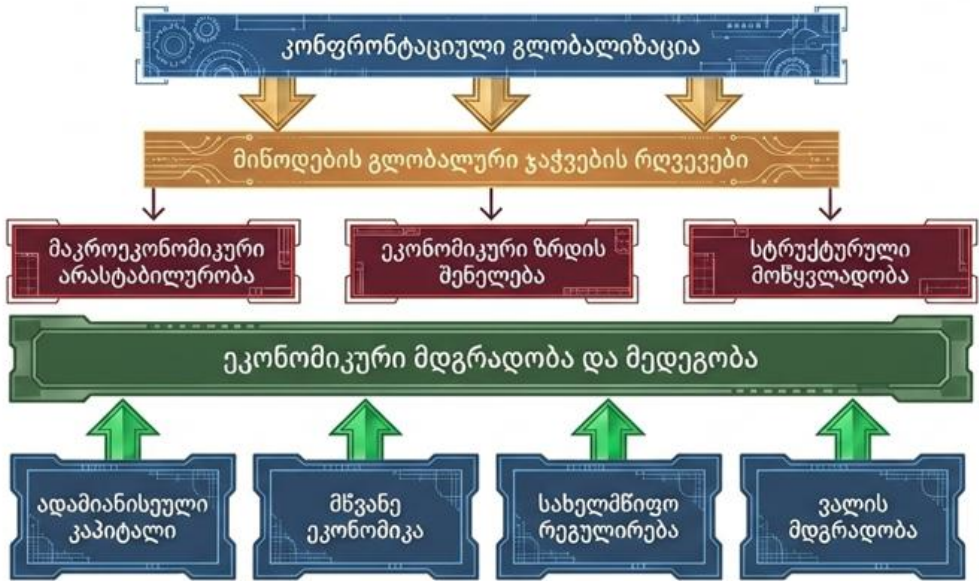
კვლევის ამოსავალი მეთოდოლოგიური ჩარჩოს საფუძველია: ზოგადი სისტემური ანალიზი; მაკროეკონომიკური კონცეპტუალური კომპლექსური მოდელირება; ინტერდისციპლინური თეორიული სინთეზი; გლობალური ეკონომიკური ტრანსფორმაციების ანალიტიკური ინტერპრეტაცია; კონფრონტაციული გლობალიზაციის

კონცეფციიდან გამომდინარე თანამედროვე გლობალური ეკონომიკური ტენდენციების თვისებრივი ანალიზი.

ამრიგად, წარმოდგენილი ფართო კონცეპტუალური ჩარჩო ფოკუსირებულია კვლევის პრობლემაზე კომპლექსურად, რაც საშუალებას იძლევა სისტემურად გაანალიზდეს მიწოდების გლობალური ჯაჭვების რღვევები როგორც გლობალური არასტაბილურობის ახალი არქიტექტურის ელემენტი (სქემა 1).

სქემა 1.

მიწოდების გლობალური ჯაჭვის რღვევების მიმართ ეკონომიკური მდგრადობის კონცეპტუალური მოდელი

წყარო: აგებულია ავტორების კონცეფციის შესაბამისად

კვლევის შედეგების განხილვა

კვლევის შედეგების ზოგადი ინტერპრეტაცია

კვლევის შედეგები ადასტურებს, რომ კონფრონტაციული გარემოსა და გეო-ეკონომიკური ფრაგმენტაციის პირობები გლობალური მიწოდების ჯაჭვების რღვევები მნიშვნელოვან ნეგატიურ გავლენას ახდენს ეროვნული ეკონომიკების მაკრო-ეკონომიკურ დინამიკასა და მდგრადობაზე. მიღებული შეფასებები მიუთითებს, რომ მიწოდების ჯაჭვის რღვევების ზრდას თან ახლავს ეკონომიკური ზრდის შენელება, მაკროეკონომიკური არასტაბილურობა და ეკონომიკის სტრუქტურული მოწყვლადობის ზრდა, განსაკუთრებით იმ ქვეყნებში, სადაც მაღალი ხარისხის გარე დამოკიდებულებაა.

ანალიზი აჩვენებს, რომ გლობალური მიწოდების ჯაჭვების რღვევები სულ უფრო სისტემური ხდება და გლობალური შოკების გადაცემის მნიშვნელოვან არხად იქცევა. რღვევების გავლენა გადაეცემა ისეთ გზებით, როგორიცაა: წარმოების ხარჯების ზრდა;

ინფლაციური პროცესები; ენერგეტიკული შოკები; საერთაშორისო ვაჭრობის შესუსტება; საინვესტიციო აქტივობის შემცირება; სახელმწიფო ფინანსების გაუ-

რესება. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია რღვევების გავლენა ეკონომიკურ ზრდაზე. კვლევის შედეგები ადასტურებს ვარაუდს იმის შესახებ, რომ გლობალური წარმოებისა და ლოგისტიკური სისტემების არასტაბილურობის მაღალი ხარისხი უარყოფითად მოქმედებს მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებზე.

მაკროეკონომიკური არასტაბილურობა და ეკონომიკური ზრდა

კვლევის შედეგების ანალიზი აჩვენებს მაკროეკონომიკურ არასტაბილურობასა და ეკონომიკურ ზრდას შორის მუდმივ ნეგატიურ კავშირს. მზარდი ინფლაცია, გაცვლითი კურსის ცვალებადობა, ენერგომატარებლების არაპროგნოზირებადი ფასები, ვაჭრობის სფეროში ფასების, მიწოდებისა და მოთხოვნის მკვეთრი რყევები მნიშვნელოვნად ზრდის მიწოდების ჯაჭვების რღვევების ნეგატიურ შედეგებს.

კონფრონტაციული გლობალური გარემოსა და გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის პირობებში მაკროეკონომიკური არასტაბილურობა აძლიერებს: საინვესტიციო გარემოს გაურკვევლობას; წარმოების სექტორის რისკებს; ფინანსურ დაუცველობას; გარე შოკებზე დამოკიდებულებას.

მიღებული შედეგები ადასტურებს, რომ გლობალური მიწოდების ჯაჭვების რღვევები არა მხოლოდ ლოგისტიკური პრობლემაა, არამედ სისტემური მაკროეკონომიკური არასტაბილურობის მნიშვნელოვანი ფაქტორიცაა.

ადამიანისეული კაპიტალი და ეკონომიკური მდგრადობა

კვლევის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი დასკვნა არის ადამიანისეული კაპიტალის სტრატეგიული როლის დადასტურება გარე რღვევების მიმართ ეკონომიკური მდგრადობის უზრუნველყოფაში.

ადამიანისეული კაპიტალის განვითარების უფრო მაღალი დონის მქონე ქვეყნები ავლენენ: უფრო მაღალ ადაპტაციურ შესაძლებლობებს; უფრო მეტ მდგრადობას გარე შოკების მიმართ; უფრო სწრაფი ეკონომიკური აღდგენის უნარს; ინოვაციური ადაპტაციის უფრო მაღალ დონეს; მიწოდების ჯაჭვების რღვევების მიმართ ნაკლებ მგრძნობელობას.

ამასთან ერთად, თანამედროვე გლობალური ეკონომიკური ტრანსფორმაციების პირობებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება: ციფრულ უნარებს; ინოვაციურ პოტენციალს; განათლების სისტემის ხარისხს; ტექნოლოგიურ ადაპტაციის უნარს; შრომის ბაზრის მოქნილობას.

კვლევის შედეგები საშუალებას გვაძლევს, ადამიანისეული კაპიტალი მაკროეკონომიკური მდგრადობის ძირითად ფაქტორად განვიხილოთ. გლობალური არასტაბილურობის კონტექსტში, ადამიანისეული კაპიტალის ხარისხი სულ უფრო მეტად განსაზღვრავს ეკონომიკის უნარს, მოერგოს გლობალურ ეკონომიკაში სტრუქტურულ ტრანსფორმაციებს.

ამ მიმართებით, ადამიანისეული კაპიტალის განვითარება არა მხოლოდ პროდუქტიულობის ზრდის ტრადიციული ფაქტორია, არამედ იგი არის გრძელვადიანი ეკონომიკური მდგრადობის უზრუნველყოფის სტრატეგიული მექანიზმიც.

ვალის ტვირთი და სტრუქტურული მოწყვლადობა

ანალიზი ადასტურებს, რომ მაღალი ვალის ტვირთი ზრდის ეროვნული ეკონომიკების მაკროეკონომიკურ მოწყვლადობის მიწოდების გლობალური ჯაჭვის რღვევების წინაშე.

სახელმწიფო და საგარეო ვალის ზრდა: ზღუდავს ანტიკრიზისული პოლიტიკის შესაძლებლობას; ამცირებს ფისკალურ მოქნილობას; ზრდის ფინანსურ რისკებს; ზრდის დამოკიდებულებას გარე კაპიტალის ბაზრებზე; ზღუდავს სახელმწიფო ინვესტიციების შესაძლებლობებს.

განსაკუთრებით დაუცველია ის ეკონომიკები, რომლებსაც აქვთ: მაღალი საგარეო ვალი; იმპორტზე დამოკიდებულება; შეზღუდული სამრეწველო დივერსიფიკაცია; სუსტი ინსტიტუციური მდგრადობა.

კონფრონტაციულ გლობალურ გარემოში, ვალის მდგრადობა სულ უფრო მეტად ხდება ეკონომიკური უსაფრთხოებისა და მდგრადობის კრიტიკული კომპონენტი.

მწვანე ეკონომიკა და სახელმწიფო რეგულირება

კვლევის შედეგები ასევე ადასტურებს მწვანე ეკონომიკისა და ეფექტიანი სახელმწიფო რეგულირების დადებით გავლენას ეროვნული ეკონომიკების მდგრადობაზე.

მწვანე ეკონომიკის განვითარება ხელს უწყობს: კრიტიკული ენერგეტიკული დამოკიდებულების შემცირებას; ეკონომიკურ დივერსიფიკაციას; ინოვაციების ზრდას; ინფრასტრუქტურული სისტემების მდგრადობის გაძლიერებას; გარე ენერგეტიკული შოკების მიმართ მგრძნობელობის შემცირებას.

განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ისეთი მიმართულებების განვითარებას, როგორიცაა: განახლებადი ენერგია; მწვანე ტექნოლოგიები; მდგრადი ინფრასტრუქტურა; ენერგოეფექტიანი სისტემები.

ამასთან ერთად, კვლევის შედეგები ადასტურებს ამ მიმართებით სახელმწიფო რეგულირების მნიშვნელოვან როლს.

გარდა ამისა, კვლევის შედეგები ადასტურებს ასევე სახელმწიფო რეგულირების მნიშვნელოვან როლს გლობალური არასტაბილურობის ეფექტების შერბილების მიმართულებით. ეფექტიანი სამთავრობო ინსტიტუტები ხელს უწყობენ: რღვევების უარყოფითი შედეგების შერბილებას; კრიტიკულად მნიშვნელოვანი ინდუსტრიების მხარდაჭერას; სტრატეგიული კოორდინაციის უზრუნველყოფას; ინოვაციების სტიმულირებას; ეკონომიკური მდგრადობის გამყარებას.

კონფრონტაციული გლობალიზაციის პირობებში, სახელმწიფო რეგულირება სულ უფრო მეტად ხდება მაკროეკონომიკური სტაბილურობისა და ეკონომიკის სტრატეგიული ადაპტაციის უზრუნველყოფის მთავარი ფაქტორი.

უფრო ფართო თეორიული შედეგები

მიღებული კვლევის შედეგები ადასტურებს მიწოდების ჯაჭვის რღვევების ვიწრო ლოგისტიკური გაგებიდან უფრო ფართო სისტემურ მაკროეკონომიკურ მიდგომაზე გადასვლის აუცილებლობას.

კონფრონტაციული გლობალიზაციისა და მზარდი გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის პირობებში ეროვნული სოციალურ-ეკონომიკური სისტემების მდგრადობა მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული გლობალური შოკებისადმი ადაპტაციის შესაძლებლობებზე. COVID-19-ის პანდემიამ, ინფლაციურმა პროცესებმა, მიწოდების ჯაჭვების რღვევებმა, შრომითი რესურსების დეფიციტმა და გეოპოლიტიკურმა არასტაბილურობამ წარმოაჩინა, რომ თანამედროვე ეკონომიკური სისტემების მდგრადობა განისაზღვრება არა მხოლოდ ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებლებით, არამედ ინსტიტუციური მოქნილობით, ადამიანისეული კაპიტალის ხა-

რისხით, სტრატეგიული მართვის ეფექტიანობითა და მაკროსისტემური რეგულირების უნარით (Bedianashvili, 2022).

მიწოდების გლობალური ჯაჭვების რღვევები უნდა განვიხილოთ, როგორც: გლობალური სისტემური არასტაბილურობის ელემენტი; გეოეკონომიკური შოკების გადაცემის მექანიზმი; გლობალური ეკონომიკის სტრუქტურული ტრანსფორმაციის ფაქტორი; ეკონომიკური ზრდის გრძელვადიანი შეზღუდვების წყარო.

კონფრონტაციული გლობალიზაციის პირობებში, ეკონომიკური მდგრადობა სულ უფრო მეტად განისაზღვრება: ადამიანისეული კაპიტალის ხარისხით; ვალის მდგრადობით; ინსტიტუციური ეფექტიანობით; ტექნოლოგიური ადაპტაციის დონით; სახელმწიფოს სტრატეგიული რეგულირების უნარით.

ამრიგად, გლობალური ეკონომიკის ამჟამინდელი არქიტექტურა მოითხოვს ეკონომიკური მდგრადობის უზრუნველყოფისა და ეროვნული ეკონომიკების მზარდ გლობალურ გაურკვევლობასთან ადაპტაციის ახალი მიდგომების შემუშავებას.

კვლევის შედეგები პოლიტიკისთვის

კვლევის შედეგები საშუალებას გვაძლევს ჩამოვყალიბოთ ეკონომიკური პოლიტიკისთვის მთელი რიგი პრაქტიკული რეკომენდაციები და ეკონომიკური მდგრადობის გაუმჯობესების ძირითადი სფეროები: 1. ადამიანისეული კაპიტალის განვითარება (განათლების სისტემის მოდერნიზაცია, ციფრული კომპეტენციების განვითარება, ინოვაციური პოტენციალის მხარდაჭერა, შრომის ბაზრის ტექნოლოგიურ ცვლილებებთან ადაპტაცია); 2. ვალის მდგრადობის გაძლიერება (ვალის გადაჭარბებული ზრდის შეზღუდვა, სახელმწიფო ხარჯების ეფექტიანობის გაზრდა, ფისკალური მდგრადობის გაძლიერება); 3. მწვანე ეკონომიკის განვითარება (ინვესტირება განახლებად ენერგიაში, ენერგოეფექტიანობის გაზრდა, მწვანე ტექნოლოგიების მხარდაჭერა); 4. სამთავრობო რეგულირების გაუმჯობესება (სტრატეგიული დაგეგმვის დამუშავება, კრიტიკული ინდუსტრიების მხარდაჭერა, ინსტიტუციური ხარისხის გაძლიერება, ეკონომიკური მდგრადობის მექანიზმების შემუშავება).

შესაბამისად, კონფრონტაციული გლობალიზაციის პირობებში ეკონომიკური მდგრადობის უზრუნველყოფა მოითხოვს მაკროეკონომიკური სტაბილურობის, ადამიანისეული კაპიტალის განვითარების, მწვანე ტრანსფორმაციისა და ეფექტიანი სახელმწიფო რეგულირების კომპლექსურ შეთანაწყობას.

დასკვნა

თანამედროვე გლობალური ეკონომიკა ხასიათდება კონფრონტაციული ბუნებით, გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციით და გლობალური გაურკვევლობის მაღალი დონით, რაც მნიშვნელოვნად ზრდის გლობალური მიწოდების ჯაჭვების დაუცველობას და ქმნის ახალ მაკროეკონომიკურ რისკებს ეროვნული ეკონომიკებისთვის. ბოლო წლების მოვლენებმა აჩვენა, რომ გლობალური მიწოდების ჯაჭვების რღვევები სულ უფრო სისტემური ხდება და გლობალური ეკონომიკური არასტაბილურობის მთავარ ფაქტორს წარმოადგენს.

ეს კვლევა ადასტურებს, რომ გლობალური მიწოდების ჯაჭვების რღვევები მნიშვნელოვან ნეგატიურ გავლენას ახდენს ეკონომიკურ ზრდაზე, ამწვავებს მაკროეკონომიკურ არასტაბილურობას და ზრდის ეკონომიკის სტრუქტურულ დაუცველობას, განსაკუთრებით იმ ქვეყნებში, სადაც მაღალი დონის გარე, ენერგეტი-

კული და ტექნოლოგიური დამოკიდებულებაა. დასკვნები მიუთითებს, რომ მიწოდების ჯაჭვების რღვევები უნდა განვიხილოთ არა მხოლოდ ლოგისტიკურ ან წარმოების საკითხად, არამედ გლობალური არასტაბილურობის მნიშვნელოვან მაკროეკონომიკურ და სისტემურ ფაქტორად.

კვლევამ აჩვენა, რომ ეროვნული ეკონომიკების მაკროეკონომიკური მდგრადობა გლობალური რღვევების წინაშე დიდწილად განისაზღვრება ადამიანისეული კაპიტალის ხარისხით, ვალის მდგრადობის დონით, სამთავრობო რეგულირების ეფექტიანობით და ეკონომიკის მწვანე ტრანსფორმაციის უნარით. ადამიანისეული კაპიტალი განსაკუთრებულ როლს ასრულებს, რომელიც დღევანდელ გარემოში არა მხოლოდ პროდუქტიულობისა და ინოვაციური ზრდის ფაქტორია, არამედ გლობალური შოკებისა და სტრუქტურული ტრანსფორმაციებისადმი ეკონომიკური ადაპტაციის სტრატეგიული მექანიზმიცაა.

კვლევის შედეგები ასევე აჩვენებს, რომ მაღალი ვალის ტვირთი ამძაფრებს მაკროეკონომიკურ დაუცველობას და ზღუდავს სახელმწიფოების შესაძლებლობას, განახორციელონ ეფექტიანი სტაბილიზაციის პოლიტიკა გლობალური არასტაბილურობის პირობებში. ამავდროულად, მწვანე ეკონომიკისა და ეფექტიანი სახელმწიფო ინსტიტუტების განვითარება ხელს უწყობს ეროვნული ეკონომიკების მედეგობას, ამცირებს ენერგოდამოკიდებულებას და აძლიერებს გრძელვადიან მდგრადობას.

ამ კვლევის თეორიული მნიშვნელობა მდგომარეობს კონფრონტაციული გლობალიზაციის ეტაპზე გლობალური მიწოდების ჯაჭვების რღვევების ანალიზისადმი მაკროეკონომიკური და სისტემური მიდგომის გაფართოებაში. ტრადიციული კვლევებისგან განსხვავებით, რომლებიც ძირითადად მიწოდების ჯაჭვების ლოგისტიკურ და მიკროეკონომიკურ ასპექტებზეა ორიენტირებული, ეს ნაშრომი იკვლევს რღვევებს, როგორც გლობალური არასტაბილურობისა და გლობალური ეკონომიკის გეოეკონომიკური ტრანსფორმაციის უფრო ფართო არქიტექტურის ელემენტს.

კვლევის პრაქტიკული მნიშვნელობა მდგომარეობს მიღებული შედეგების პოტენციურ გამოყენებაში მაკროეკონომიკური მდგრადობის გაძლიერების, ადამიანისეული კაპიტალის განვითარების პოლიტიკის გაუმჯობესების, ვალის მდგრადობის გაძლიერების, მწვანე ტრანსფორმაციის სტიმულირებისა და მზარდი გლობალური გაურკვევლობისადმი ეკონომიკური ადაპტაციის მექანიზმების შემუშავებაში.

ამრიგად, კონფრონტაციული გლობალიზაციის ეტაპზე, ეროვნული ეკონომიკების მდგრადობა სულ უფრო მეტად განისაზღვრება გლობალური მიწოდების ჯაჭვებში არსებულ რღვევებთან ეფექტიანი ადაპტაციის უნარით ადამიანისეული კაპიტალის განვითარების, ინსტიტუციური გარემოს გაძლიერების, მაკროეკონომიკური სტაბილურობის უზრუნველყოფისა და სტრატეგიულად ორიენტირებული ეკონომიკური განვითარების მოდელის ჩამოყალიბების და რეალიზაციის გზით.

შემდგომი კვლევა შეიძლება ფოკუსირებული იყოს ისეთ საკითხებზე, როგორიცაა: გლობალური წარმოების სტრუქტურების სიღრმისეული ქსელური ანალიზი; გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის თავისებურებების შესწავლა; გლობალური წარმოების ქსელების მდგრადობის ანალიზი; მიწოდების ჯაჭვების მდგრადობის ინტეგრირებული ინდექსების შემუშავება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბედიანაშვილი, გ. (2025). მიწოდების გლობალური ჯაჭვების რღვევების მაკროეკონომიკური ეფექტები კონფრონტაციული გლობალიზაციის პირობებში. *წიგნში: მექანიზმილი, ე. & ბედიანაშვილი, გ. (რედ.). ეკონომიკური მეცნიერება და საქართველოს ეკონომიკა. უნივერსალი*, 224-233.
2. ბედიანაშვილი, გ. (2023). გლობალური განუზღვრელობა და მდგრადი კონკურენტუნარიანობა. ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორ გიორგი პაპავას დაბადებიდან მე-100 წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალათა კრებული: *მსოფლიო და ეროვნული ეკონომიკის განვითარების პრობლემები პანდემიისა და რუსეთ-უკრაინის ომის გათვალისწინებით*. თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა. 21-26.
https://www.researchgate.net/publication/374531653_globaluri_ganuzghvreloba_da_mdgradi_konkurentunarianoba GLOBAL UNCERTAINTY AND SUSTAINABLE COMPETITIVENESS
3. ბედიანაშვილი გ., კობრიძე გ., & მიქელაძე ნ. (2024). გლობალური მდგრადი კონკურენტუნარიანობის და ეკონომიკური უსაფრთხოების ეკონომიკური პოლიტიკა: მაკროასპექტი. VI ეროვნული სამეცნიერო კონფერენციაზე წაკითხული მოხსენებების მასალები. *“მსოფლიო წესრიგის ტრანსფორმაცია და ეკონომიკური უსაფრთხოება: საქართველოს ძირითადი გამოწვევები და შესაძლებლობები”*. აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი, 53-54. <https://atsu.edu.ge/ge/faculty/7-biznesis-samartlisa-da-sotsialur-metsnierebata-pakulteti/fpage/Y2MyYWYyYzY>
4. ბედიანაშვილი, გ., ბიჭია, ქ., ნაცვლიშვილი, ე. (2021). სამეწარმეო აქტიურობის განვითარება, შრომის ბაზარი და უმაღლესი განათლების თანამედროვე გამოწვევები. *გლობალიზაცია და ბიზნესი*, 12, 21-31. <https://doi.org/10.35945/gb.2021.12.002>
5. ვეშაპიძე, შ. (2023). გლობალური მსოფლიოს ახალი მოვლენები: გამოწვევები და შესაძლებლობები საქართველოსთვის. *ახალი ეკონომისტი*, 18 (3), 49-56. <https://doi.org/10.36962/NEC18032023-49>
6. კაკულია, ნ. (2024). ცირკულარული ეკონომიკის ინდიკატორების გამოყენების თავისებურებები საქართველოში. *ეკონომისტი*, 20(9-10), 154-160.
7. ლაზარაშვილი, თ., & კაკულია, ნ. (2024). „ლურჯი ეკონომიკის“ პოტენციალი და შესაძლებლობები. *ეკონომისტი*, 20(3), 189-196. <https://dspace.tsu.ge/handle/123456789/XXXX>
8. ლაზარაშვილი, თ. (2020). ეკონომიკური ზრდის „მწვანე“ დაფინანსება: კონცეფციები და პრობლემები. *გლობალიზაცია და ბიზნესი*, 9, 53-56. <https://doi.org/10.35945/gb.2020.09.006>
9. პაპავა ვ. (2024). მსოფლიო ეკონომიკური წესრიგის შესაძლო ცვლილებები გლობალიზაციის ტრანსფორმაციის პირობებში და „შუა დერეფანი“. VI ეროვნული სამეცნიერო კონფერენციის მასალები: „მსოფლიო წესრიგის ტრანსფორმაცია და ეკონომიკური უსაფრთხოება: საქართველოს ძირითადი გამოწვევები და შესაძლებლობები“. აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,

ქუთაისი, 12-27. <https://atsu.edu.ge/ge/faculty/7-biznesis-samartlisa-da-sotsialur-metsnierebata-pakulteti/fpage/Y2MyYWYyYzY>

10. ჩიქოვაძე, მ. (2023). მზარდი სახელმწიფო ვალი, როგორც მოსალოდნელი გლობალური რეცესიის მთავარი ფაქტორი. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის 105 წლის იუბილესადმი მიძღვნილი ეროვნული სამეცნიერო კონფერენციის მასალების კრებული “*მსოფლიო ეკონომიკა პოსტპანდემიურ პერიოდში: შედეგები და გამოწვევები*”. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 294-302. <https://tsu.ge/assets/media/files/7/ekon.%20konf.%20kreb..pdf>

11. ჩიქოვაძე, მ. (2020). მონეტარულ-ფისკალური პოლიტიკის „მიქსი“ და მოსალოდნელი სუვერენული დეფოლტების რისკი. პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი, პროფესორ არჩილ თეთრაულის დაბადებიდან 85-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო ინტერნეტ-კონფერენციის მასალების კრებული „*თანამედროვე მსოფლიოს ეკონომიკური პრობლემები*“. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტი, 246-258. <http://conferenceconomics.tsu.ge/doc/2020konfint.pdf>

12. ცარციძე, მ. (2025). სიღარიბის დაძლევის პერსპექტივები საქართველოში მიმდინარე გლობალიზაციისა და ციფრული ტრანსფორმაციის პირობებში. *წიგნში: მექანიზმი, ე. & ბედიანაშვილი, გ. (რედ.). ეკონომიკური მეცნიერება და საქართველოს ეკონომიკა. უნივერსალი*, 452-465.

13. Alessandria, G., Khan, S. Y., Khederlarian, A., Mix, C., & Ruhl, K. J. (2023). The Aggregate Effects of Global and Local Supply Chain Disruptions: 2020–2022. *Journal of International Economics*, 146:103788. NBER International Seminar on Macroeconomics 2022.

14. Andriantomanga, Z., Bolhuis, M. A., & Hakobyan, S. (24 February 2023). Global Supply Chain Disruptions: Challenges for Inflation and Monetary Policy in SSA. IMF Working Papers. 21 დეკემბერს, ონლაინ მისამართზე: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/001/2023/039/article-A001-en.xml?ArticleTabs=abstract>

15. Attinasi, M. G., Balatti, M., Mancini, M., & Metelli, L. (2021). Supply Chain Disruptions and the Effects on the Global Economy. *ECB Economic Bulletin*, 8.

16. Bai, X., Fernández-Villaverde, J., Li, Y., & Zanetti, F. (22 march 2024a). The causal effects and policy implications of global supply chain disruptions. *VOX*. <https://cepr.org/voxeu/columns/causal-effects-and-policy-implications-global-supply-chain-disruptions#:~:text=We%20use%20our%20new%20identification,increase%20in%20unemployment%20and%20inflation>

17. Bai, X, Fernández-Villaverde, J., Li, Y., & Zanetti, F. (2024b). The Causal Effects of Global Supply Chain Disruptions on Macroeconomic Outcomes: Evidence and Theory. NBER Working Paper 32098.

18. Bedianashvili G. (2023) Macrosystemic challenges of uncertainty under the conditions of confrontational globalization. *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, 17, 2: 174-179. <http://science.org.ge/bnas/vol-17-2.html>
19. Bedianashvili, G. (2022). The COVID-19 pandemic, globalization and the socio-economic system of the country (Macro aspect) (March 18, 2022). SSRN. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4228036
20. Bedianashvili, G. (2021). Globalization and Modern Challenges of Economic Uncertainty. Conference materials: Strategies, Models, and Technologies of Economic Systems Management (SMTESM-2021). Khmelnytskyi National University, Ukraine. 45-48.
21. Bedianashvili, G.& Gabroshvili, Z. (2024). *Blockchain technologies for managing public debt*. https://www.researchgate.net/publication/380164996_BLOCKCHAIN_TECHNOLOGIES_FOR_MANAGING_PUBLIC_DEBT
22. Bedianashvili, G. (2019). Formation of Knowledge-Based Economy and Green Economy: Socio-Cultural Aspect. Materials of conference: *Current Problems of Formation of “Green Economy”*, 33-37. <https://www.pgje.tsu.ge/contentimage/konferenciebi/conf.kreb.2019.pdf>
23. Blanke, J., & Zadek, S. (with Vendramini, A., Breviglieri, G., Costigan, J., & Huang, R.). (2025). The rise of the adaptation economy: Investing in adaptation and resilience in a world beyond 1.5°C. FGV EAESP / Morphosis Solutions. https://eaesp.fgv.br/sites/default/files/legacy/u1087/01.the_rise_of_the_adaptation_economy_eng.pdf
24. Brandon K. (2024) Transitioning to a new global order. At a time of growing geopolitical fragmentation and conflict, how can the world foster the kind of international cooperation needed to find the answers? SEI Perspectives, January 17, <https://www.sei.org/perspectives/transitioning-to-a-new-global-order/>
25. Clark, T. E., & Gordon, M. V. (2023). The impacts of supply chain disruptions on inflation. *Economic Commentary*, 2023(08), 1–8.
26. Federal Reserve Bank of New York (2024), Global Supply Chain Pressure Index, 5 იანვარს, ონლაინ მისამართზე: <https://www.newyorkfed.org/research/policy/gscpi>
27. Finck, D. & Tillmann, P. (2022). The macroeconomic effects of global supply chain disruptions. *BOFIT Discussion Papers* 14/2022, Bank of Finland Institute for Emerging Economies (BOFIT).
28. Gabroshvili, Z. (2025). Modeling the construction of benchmark bonds for public debt models. *Economisti* 21(3), 153-159. <https://ekonomisti.tsu.ge/doc/ek2025.pdf>
29. Kakulia, N. & Tkemaladze, I. (2023). Macroeconomic effects of labor market regulation in Georgia. *Innovative Economics and Management*. 10(3), 6-13. <https://doi.org/10.46361/2449-2604.10.3.2023.6-13>
30. LaBelle, J., & Santacreu, A. M. (2022). Global supply chain disruptions and inflation during the COVID-19 pandemic. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review* 104(2), 78-91.

31. Papava V., (2022a). “On the Main Challenges of the Architecture Transformation of the World Economy.” Eurasia Review, March 31, <<https://www.eurasiareview.com/31032022-on-the-main-challenges-of-the-architecture-transformation-of-the-world-economy-oped/>>.
32. Papava, V. (2022b). “Pandemic, War and Economic Sanctions: From Turbulent to Confrontational Globalization.” Eurasia Review, May 23. <https://www.eurasiareview.com/23052022-pandemic-war-and-economic-sanctions-from-turbulent-to-confrontational-globalization-oped/?fbclid=IwAR1zLFJs1kUFJWgp6qRXRWWhLOy2OWnWjwIVUjMwjphnjqS0OKoUQSi12Z4I18>
33. Papava, V., & Bedianashvili, G. (2025). Trade War and Disruptions in Global Supply Chains in an Era of growing Uncertainty. *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, 19(4), 207-212.
34. Papava, V., & Bedianashvili, G. (2024). Social and Economic Resilience in Conditions of Confrontational Globalization and Uncertainty. *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, 18(3), 174-180.
35. Tabatadze, M. (2024, January 15). *State post-crisis strategy* [Preprint]. Preprints.org. <https://www.preprints.org/manuscript/202401.1061/v1>
36. Tabatadze, M. (2020). Priorities of spatial economy and fiscal mechanism of decentralization [Conference paper]. *International Multidisciplinary Scientific Conference (IMSC)*. <https://www.researchgate.net/publication/351904022>
37. Tkemaladze, I. (2023). Modern labor market in Georgia – challenges and solutions. *Economics and Business*. 15(3), 74-91.
38. Tkemaladze, I. (2022). Features of remote employment in Georgia. *Economics, Business and administration*. 2(2), 114-125. <http://sciencejournals.ge/index.php/bu/article/view/306>
39. Tsartsidze, M. (2025). Employment change trends in Georgia in the context of digital transformation of the economy and ongoing European integration [Paper presentation]. 8th International Multidisciplinary Academic Conference (IMAC), Jurmala, Latvia. <https://irissymposium.wixsite.com/economics/our-support>

Givi Bedianashvili

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University;
Professor, Grigol Robakidze University;*

Murman Tsardtsidze

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University;*

Nazira Kakulia

*Doctor of Economics, Associate Professor,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University;*

Malkhaz Chikobava

*Doctor of Economics, Associate Professor,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University;*

Marina Tabatadze

*Doctor of Economics, Assistant Professor,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University;*

Zviad Gabroshvili

*PhD Student,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University;*

Giorgi Meparishvili

*Master's Student
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

CONFRONTATIONAL GLOBALIZATION AND GLOBAL SUPPLY CHAIN DISRUPTIONS: MACROECONOMIC ASPECT

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.04>

Expanded Summary

In the conditions of increasing confrontational globalization, geoeconomic fragmentation and growth of global uncertainty, the problem of sustainability of global supply chains acquires a key importance for the world economy. Pandemic COVID-19, energy crises, geopolitical conflicts, sanctions restrictions and transformation of international economic relations significantly increased the vulnerability of global production and logistics systems and increased macroeconomic risks for national economies. In this article, macroeconomic systemic determinants of failures of global supply chains and their influence on economic growth in the conditions of global challenges are investigated.

Special attention is paid to the analysis of the role of human capital, debt factor, green economy and state regulation in ensuring the resilience of economic systems to supply chain disruptions. In the article, human capital is considered not only as a factor of economic growth, but also as a strategic element of adaptation and resilience of national economies in the conditions of global instability and structural transformation of the world economy.

The methodological basis of the research is based on conceptual, systemic and interdisciplinary approaches, including comparative macroeconomic analysis, conceptual modeling and analytical interpretation of global economic transformations. In the article, disruptions of global supply chains are interpreted as a systemic macroeconomic phenomenon closely related to confrontational globalization and the new architecture of the world economy.

The results of research show that the growth of macroeconomic instability and disruptions of global supply chains negatively affects economic growth, while the development of human capital, green economy and effective state regulation contributes to increasing the economy's resilience to external shocks.

The study showed that in the context of confrontational globalization, the sustainability of national economies increasingly depends on how effectively they can adapt to disruptions in global supply chains. These processes are related to strengthening human capital, improving institutional systems, maintaining macroeconomic stability, and shaping an economic development model based on strategic priorities.

The study's results can be used to develop mechanisms for enhancing macroeconomic resilience, improve human capital development policies, formulate green transformation strategies, and adapt national economies to growing global uncertainty.

Keywords: Global supply chains; Confrontational globalization; Macroeconomic instability; Economic growth; Human capital; Green economy; Government regulation; Debt sustainability; Supply chain disruptions.

მალბაზ ჩიქოაგა

თსუ მაკროეკონომიკის კათედრის
ასოცირებული პროფესორი

სასესხო პროცენტი - ეკონომიკური კრიზისების პერმანენტული მიზეზი

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.05>

ანოტაცია: რაც დრო გადის, ადამიანები სულ უფრო აცნობიერებენ იმას, რომ ეკონომიკური კრიზისის უპირველესი მიზეზი სასესხო პროცენტის არსებობაა. თუ უფრო ჩავუღრმავდებით, ვნახავთ, რომ მისი ძირი ადამიანთა გულგებობა, რომლებმაც ვერ შეძლეს წინ აღდგომოდნენ ვერცხლისმოყვარეობის ცდუნებას. ვერცხლისმოყვარეობას მრავალი გამოვლინება გააჩნია, მაგრამ, როგორც ძველი აღთქმის წინასწარმეტყველნი და ქრისტიანული ეპოქის წმინდა მამები ამბობდნენ, მევახშეობა - ვერცხლისმოყვარეობის ყველაზე ამაზრზენი ფორმაა. ის სასესხო პროცენტი ვირუსის მსგავსია, რომელიც ადამიანის ხორცისა და სულის, ადამიანთა შორის ურთიერთობის კოროზიას ახდენს, წარმოშობს სიცრუეს, ძალადობას, მკვლელობას და ადამიანის წინააღმდეგ მიმართულ მრავალ უმძიმეს დანაშაულს. ის ასევე ანადგურებს ადამიანის ბუნებას და ადამიანის მიერ შექმნილ გარემოს, ანუ, მის სახლს, ამ სიტყვის ფართო გაგებით. ამ უკანასკნელს ეწოდება ეკონომიკა, რაც ბერძნულად „სახლთმშენებლობა“, „მინამეურნეობის გაძლიერება“ ხელოვნებას ნიშნავს.

მაცხოვარი ჩვენ მოგვმართავს მთაზე ქადაგებისას, რომელიც მან დაასრულა იგავით „კეთილგონიერ“ და „უგუნურ“ სახლის მშენებლობაზე. ჩვენი „სახლი“, რომლის ქვეშ გვესმის ეკონომიკა, ინგრევა და მსოფლიოს სტიქიების ზეწოლის ქვეშ ხვდება. იმიტომ, რომ ჩვენ ვცდილობდით ჩვენი სახლი „ქვიშაზე“ აგვეშენებინა ღმერთის მიმართ ურწმუნოებით, სულიერი ცხოვრების მარადიული კანონების ფეხქვეშ გათელვით. მაგრამ, მაცხოვარი ჩვენ, რატომღაც, უიღბლო სახლის მშენებლებს გვიწოდებს და არა „დამნაშავეებს“, „ცოდვილებს“, არამედ ზუსტად უგუნურებს. ეს იმას ნიშნავს, რომ მთაზე გადაქებისას ის მოუწოდებს ჩვენს გონებას. მისი მოწოდებაა, გავაცნობიეროთ ჩვენს წინაშე მდგარი უამრავი განსაცდელი, ჩვენი სახლის ნგრევის როგორც მატერიალური, ისე სულიერი მიზეზები. თუ ვერ გავიგებთ, იქნება „დაცემა დიდი“. ჩვენი უგუნურება, ძირითადად, განპირობებულია იმით, რომ ვერ გავიგეთ მიზეზები, რის გამოც მევახშეობის აკრძალვის დარღვევა ჩვენი სახლის ნგრევას იწვევს. ამ თვალსაზრისით, სასესხო პროცენტს არა მარტო დანაშაული, არამედ შეიძლება უგუნურებაც ეწოდოს.

სამეურნეო ცხოვრების საკითხების მთელ კომპლექსში საკვანძო ადგილს იკავებს ფულის საკითხი, რადგანაც დღეს ჩვენ ვცხოვრობთ „ფულადი ცივილიზაციის“ პირობებში. ფილოსოფოსები, სოციოლოგები, ღვთისმეტყველნი და სხვა ჰუმანიტარული მეცნიერების წარმომადგენლები ზოგჯერ გვერდს უვლიან ფულის „ტექნიკურ ასპექტებს“ და ფულად მიმოქცევას. მაგრამ, როგორც ამბობენ, „ეშმაკი წვრილმანებში იმალება“, ხოლო მისი მიწიერი მსახურები გულდასმით უფროხილდებიან მის საიდუმლოებებს, რომელიც უკავშირდება ფულადი მიმოქცევის „წვრილმანებს“. ეშმაკს (ბატონს ამა სოფლისა) ყველაზე მეტად ეშინია სინათლის, ვინაიდან სინათლე ართმევს მას ძალაუფლებას ადამიანებზე. შევეცდებით ნათელი მოვფინოთ ზოგიერთ ასეთ „წვრილმანებს“. ეს ჩვენი სახლის (ეკონომიკის) ამჟამინ-

დელი უგუნური ნგრევის შეწყვეტისა და ადამიანის კეთილგონიერ „სახლთმშენებლად“ გადაქცევის აუცილებელი პირობაა.

იმის გასაგებად, თუ რა არის ფული, საჭიროა არა მხოლოდ გონება, არამედ ასევე გამბედაობა. აუცილებელია რეალური ცხოვრების პატიოსანი და გაბედული აღქმა, რომელიც არსებითად განსხვავდება იმ „ვარდისფერი“ სურათებისგან, რომლებიც, სამწუხაროდ, შედგენილია ჩვენი სახელმძღვანელოები ეკონომიკასა და ფულზე. მართალია, ზოგს ემინია „შავი“ სურათების, რომელშიც აღწერილია ხალხის ფულის სამყარო. გარკვეული პერიოდის განმავლობაში მათ „ეხსნებათ გონება“: მათ წინ იშლება ამაზრზენი სურათი იმ ცინიზმისა, რომელიც ფულის სამყაროში სუფევს და უფსკრული, რომლისკენაც მიექანება ხალხის სამყარო. მათ ეუფლებათ შიში ამ „შავი“ სურათების დანახვისას და ისინი ჩქარობენ ილუზიების კომფორტულ სამყაროში დაბრუნებას.

მაგრამ ყველა ცხოვრების თავის გზას ირჩევს. ჩვენ ვწერთ მათთვის, რომლებიც მიჰყვებიან პრინციპს: მწარე სიმართლე ყოველთვის უკეთესია ტკბილ ტყუილზე. სიცრუე ხომ ადამიანს განაიარაღებს, ართმევს მას უნარს წინ აღუდგეს ბოროტებას.

გავიხსენოთ სიტყვები იოანეს სახარებიდან, რომლითაც მიმართა მაცხოვარმა ფარისევლებსა და მწიგნობრებს: „თქვენი მამა არის ეშმაკი და მამათქვენის გულისთქმის შესრულება გწადიათ. ის კაცის მკვლეელი იყო თავიდან და ჭეშმარიტებაში ვერ დადგა, რადგან არაა მასში ჭეშმარიტება. როცა სიცრუეს ამბობს, თავისას ამბობს, რადგან ცრუა იგი და სიცრუის მამაა (იოანე 8, 44).

იოანე ღვთისმეტყველის სიტყვების არსი ძალზე ნათელია: სიცრუე ყოველთვის მთავრდება ადამიანის მკვლელობით. სიცრუემ, რომელიც გამეფებულია ფულის სამყაროში და ფულის სამყაროს გარშემო, უკვე არაერთხელ მიგვიყვანა სისხლისმღვრელ ომებამდე; ისტორიის თვით ფორმალურად „მშვიდობიან“ პერიოდებშიც კი ის ყველასთვის უხილავად ანადგურებდა და ანადგურებს მილიონობით ადამიანს.

სიმართლე კი ყოველთვის იძლევა გადარჩენის იმედს. ტყუილად არ თქმულა: „გაფთხილებული ხარ - ე.ი. შეიარაღებული ხარ“.

სხვათა შორის, მათეს სახარებაში მაცხოვარი მთაზე ქადაგებისას ამბობს: „ნეტარ არიან სიმართლისათვის მშვიერ-მწყურვალნი, ვინაიდან ისინი გაძლებიან“ (მათე 5, 6). რა თქმა უნდა, ამ სიტყვებში საუბარი ეხება სულიერი შიმშილის დაკმაყოფილებას. მაგრამ, ჭეშმარიტების გააზრება ასევე საშუალებას იძლევა დაიძლიოს სხეულის შიმშილიც, რაც მრავალი ადამიანისათვის გარდაუვალია ისეთ საზოგადოებაში, რომელიც აგებულია სასესხო პროცენტზე.

და ბოლოს. კრიზისი - ქრონიკული ავადმყოფობის მხოლოდ და მხოლოდ გამწვავებაა, რომლითაც იტანჯება საზოგადოება იმ დროიდან მოყოლებული, როცა ქრისტიანულმა ცივილიზაციამ დაიწყო „ფულად ცივილიზაციად“ ტრანსფორმირება. ტრანსფორმაცია კი ხდებოდა არა „ბუნებრივი ევოლუციით“, არამედ „ფულადი რევოლუციის“ შედეგად. ეკონომიკური და ფინანსური კრიზისების დაძლევა შეუძლებელია სასესხო პროცენტის კაპალის დაძლევისა და არსებული მონეტარული სისტემის ფუნდამენტური ცვლილების გარეშე.

საკვანძო სიტყვები: ცენტრალური ბანკი, კომერციული ბანკი, ბანკნოტა, ფული, საკრედიტო ფული, ფინანსური პირამიდა, პროცენტი, მევახშეობა, ინფლაცია,

ჰიპერინფლაცია, სავალო ეკონომიკა, თავისუფალი ფული, ცენტრალური ბანკების ციფრული ვალუტა.

შესავალი

მოწიფული კაპიტალიზმის ფულადი სისტემის ყველაზე მნიშვნელოვანი თავისებურება ისაა, რომ ყველა ფული *საკრედიტო* გახდა. საკრედიტო ფული - ახალი დროის მევახშეების უდიდესი გამოგონებაა. ის ბანკირებს საშუალებას აძლევს ფული აკეთონ „ჰაერიდან“ და ერთდროულად მთელი საზოგადოება შერევონ სავალო მარყუჟში და მართონ ისინი! ასეთი არ დასიზმრებიათ არც შუასაუკუნეების ალქიმისტებს, არც ყველაზე დახვეწილ დესპოტებსაც კი. რა თქმა უნდა, მათ ამ საქმიანობას შეიძლება მართებულად ვუწოდოთ არა „ალქიმია“, არამედ *ყალბი ფულის შექმნა*, მაგრამ არა კუსტარულად, არამედ მასობრივად. თუ მარტოხელა ხელოსნები რისკავენ ამით აღმოჩნდნენ გისოსებს მიღმა მთელი ცხოვრება, ბანკირები სავსებით შეიძლება გახდნენ დეპუტატები, მინისტრები ან რომელიმე „პატისაცემი“ ადამიანები. მაშასადამე, ამგვარი ყალბი ფულის შექმნის განსაკუთრებული გაქანება და მისი ორგანიზატორი მევახშეების იმუნიტეტი დასჯის მიმართ იწვევს იმას, რომ მევახშეების ხელში მთელი ეროვნული სიმდიდრის სულ უფრო და უფრო დიდი ნაწილი იყრის თავს.

აი რას წერდა ბანკების მიერ საკრედიტო ფულის ემისიასთან დაკავშირებულ საქმიანობაზე 1930-იან წლებში ცნობილი ინგლისელი ეკონომისტი *კ. დუგლასი*:

„თაღლითობის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ ისინი (ბანკები) პრეტენზიას აცხადებენ იმაზე, რომ ფული, რომლებსაც ისინი ქმნიან - ეს მათი ფულია და მოცემული თაღლითობა ხარისხობრივად არ განსხვავდება ყალბი ფულის შექმნისგან, ის განსხვავდება მხოლოდ განსაკუთრებული გაქანებით... შემიძლია ავხსნა მოცემული მომენტი ბოლომდე! საკვანძო საკითხია საკუთრების უფლება ფულზე. ნებისმიერი პირი ან ორგანიზაცია, რომელსაც შეუძლია შექმნას, პრაქტიკულად სურვილისამებრ, საზოგადოების მიერ წარმოებული საქონლის ღირებულების ეკვივალენტური თანხები, არის ამ საქონლის ფაქტობრივი მფლობელი. აქედან გამომდინარე, საბანკო სისტემის მხრიდან უფლების პრეტენზია იმაზე, რომ ის წარმოადგენს მის მიერ წარმოებული ფულის მფლობელს, ნიშნავს იმას, რომ ის პრეტენზიას აცხადებს ქვეყნის სიმდიდრის ფლობაზე“ (Douglas, 1998).

დაახლოებით იგივე აზრი იმავე დროს გამოთქვა 1928-1941 წლებში ინგლისის ბანკის დირექტორმა *ლორდ ჯ. სტემპმა*:

„თანამედროვე საბანკო სისტემა ფულს აწარმოებს არაფრისგან. მოცემული პროცესი, ალბათ, წარმოადგენს ყველაზე საკვირველ ფოკუსს, რომელიც კი ოდესმე გამოგონილა. საბანკო საქმე ჩაფიქრებული იქნა უკანონოდ და დაიბადა ცოდვაში. ბანკირები ფლობენ მიწებს; წაართვით მათ ის, მაგრამ თუ დაუტოვებთ მათ კრედიტების გაცემის უფლებას, ისინი კალმის მოსმით შექმნიან საკმარისი რაოდენობის ფულს იმისათვის, რათა შეიძინონ ის კვლავ... თუ თქვენ გასურთ იყოთ ბანკირების მონები და ამასთან, აანაზღაუროთ თქვენი საკუთარი მონობა, მაშინ ნება მიეცით ბანკირებს შექმნან ფული“ (Stamp J. Lord, 1998).

ფული, უპირველეს ყოვლისა, გამოიშვება ცენტრალური ბანკების მიერ (რომლებსაც ხშირად საემისიო ბანკებს უწოდებენ) *ბანკნოტების* სახით. ემიტენტისათვის (ბანკისათვის) ბანკნოტა წარმოადგენს ვალდებულებას, ხოლო მისი

მფლობელისათვის - მოთხოვნას ბანკის მიმართ დაფაროს თავისი ვალდებულება. ყველაზე ზოგადი სახით, ბანკნოტა შეიძლება განისაზღვროს, როგორც ბანკირის თამასუქი (ვექსელი). თავდაპირველად ცენტრალური ბანკების მხრიდან ვალდებულების შესრულება მდგომარეობდა იმაში, რომ ბანკი ბანკნოტას ცვლიდა ოქროზე, რომელიც მას მარაგებში ჰქონდა. დღეს ბანკნოტები მსოფლიოში არსად არ იცვლება ოქროზე, ისინი გადაიქცნენ ოქროზე არაკონვერტირებად ქაღალდის ფულად. ამის მიუხედავად, ბანკნოტები განეკუთვნება საკრედიტო ფულს, ვინაიდან ის გამოიშვება სხვა სუბიექტების სავალო ვალდებულებით (სახაზინო ობლიგაციებით, კომერციული თამასუქებით, ვალუტით) უზრუნველყოფით, ანუ, მათი ემისია თანდაყოლილია ეკონომიკაში სხვადასხვა ტიპის ვალის პერმანენტული ზრდით. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ცენტრალურ ბანკებს გააჩნიათ ვალდებულება ბანკნოტების მფლობელების მიმართ (ფულადი ვალდებულება), ხოლო ცენტრალურ ბანკებს, თავის მხრივ, გააჩნიათ მოთხოვნები იმ სუბიექტების წინაშე, რომლებმაც გამოუშვეს სავალო ვალდებულებები (ფინანსური ვალდებულებები) ფასიანი ქაღალდების სახით.

წინააღმდეგობა ვთქვათ, რომ ფულადი და ფინანსური ვალდებულებების დიალექტიკა ისეთია, რომ დროთა განმავლობაში ცენტრალური ბანკების ფულადი ვალდებულება სულ უფრო გაქარწყლდა. დღეს ცენტრალური ბანკი უკვე არაფერ განსაზღვრულს ბანკნოტების მფლობელებს არ ჰპირდება, ბანკნოტების ცენტრალური ბანკის აქტივებზე გაცვლის არავითარი სპეციალური პროცედურები არ არის გათვალისწინებული, ბანკნოტების მფლობელს შეუძლია ისინი გაცვალოს ამა თუ იმ აქტივზე მხოლოდ თავისუფალ ბაზარზე. ცენტრალური ბანკი - მნიშვნელოვანი რგოლია თანამედროვე საზოგადოების ფინანსურ სისტემაში, რომელსაც პირამიდის ფორმა გააჩნია და შედგება ვალდებულებების რამდენიმე სართულისგან.

აღვნიშნოთ, რომ ფინანსური პირამიდა თავდაყირა ფორმისაა. თითოეული დონე წარმოადგენს ფინანსური აქტივების (ფინანსური ინსტრუმენტების) გარკვეულ ტიპს, ამასთან, მოცემული დონის ვალდებულებების თანხა აჭარბებს უფრო დაბალი დონის ვალდებულებების თანხას. ეს კი ნიშნავს, რომ ემიტენტების მიერ ვალდებულებების გამოშვება აჭარბებს ვალდებულებების ჯამს, რომლებიც უზრუნველყოფს მოცემულ ემისიას. მაშასადამე, ადგილი აქვს *ვალდებულებების ნაწილობრივ უზრუნველყოფას*, რაც ქმნის პირამიდის არამდგრადობას, მისი ჩამოშლის რისკს. ამგვარად, ცენტრალურ ბანკს აგრეთვე თავისი „წვლილი“ შეაქვს ფინანსური პირამიდების აგებასა და ფინანსური კრიზისების პროვოცირებაში.

გარდა ამისა, ფული გამოიშვება კომერციული ბანკების მიერ, რომლებიც გასცემენ კრედიტებს და ეს კრედიტები განითავსება ბანკი-კრედიტორის და/ან სხვა ბანკების სადეპოზიტო ანგარიშებზე. ამიტომ, მოცემულ ფულს ასევე უწოდებენ *დეპოზიტურს*. რამდენადაც ისინი წარმოადგენენ ანგარიშებზე ჩანაწერებს, ხოლო ასეთი ფულით ოპერაციები (გარიგების მონაწილეების ვალდებულებებისა და მოთხოვნების სიდიდეთა ცვლილებები) გამოიხატება აგრეთვე ანგარიშებზე ჩანაწერების ფორმით, მაშინ მათ ასევე გააჩნიათ *უნაღდო ფულის* სახელწოდებაც (განსხვავებით ბანკნოტებისა და გადაცვლადი მონეტებისგან, რომლებიც განეკუთვნებიან ნაღდი ფულის ნიშნებს. მიუხედავად იმისა, რომ კანონიერ საგადახდო საშუალებებად ითვლება მხოლოდ და მხოლოდ ბანკნოტები, რეალურ ცხოვრებაში ფულადი მასის ძირითადი ნაწილი მაინც სადეპოზიტო ფულზე მოდის. მოცემულ შემთხვევაში ჩვენთვის მთავარია ფულის არა ფორმა, არამედ ის, რომ *კომერციული*

ბანკების მიერ ფულის შექმნა იწვევს ფიზიკური და იურიდიული პირების ვალის პერმანენტულ ზრდას.

ამგვარად, საკრედიტო ფულის სამყაროში ჩვენ საქმე გვაქვს ე.წ. „სავალო ეკონომიკასთან“. აი რას წერს ამის შესახებ ინგლისელი ეკონომისტი *მ. რაუბოტამი*:

„არანაირად არ იწვევს გაკვირვებას ის ფაქტი, რომ ერები იმყოფებიან ქრონიკული მოვალეების მდგომარეობაში, მთავრობებს არ გააჩნიათ საკმარისი რესურსები, საზოგადოებრივი სამსახურები სრულად ვერ ფინანსდებიან, ხოლო ადამიანები დამძიმებულნი არიან ვალდებულებებით იპოთეკური და ოვერდრაფტის კრედიტებით (შენიშვნა: კრედიტი ოვერდრაფტი - ესაა კრედიტი, რომლის მიხედვითაც შესაძლებელია თავდაპირველ ლიმიტზე გადაჭარბება, რომელიც შეთანხმებითაა განსაზღვრული). ამ ფულადი უკმარისობისა და გადახდისუნარიობის მიზეზი მდგომარეობს იმაში, რომ ფინანსური სისტემა, რომელიც გამოიყენება ეროვნული ეკონომიკების მიერ ყველა ქვეყანაში, ფაქტობრივად დაფუძნებულია ვალზე. უფრო ზუსტი რომ ვიყოთ, თანამედროვე ფული - ეს ვალია. რაც უფრო მეტია ფულადი მასა, მით უფრო მეტია სხვადასხვა ვალის მოცულობა, იქნება ეს მთავრობის, კერძო კომპანიებისა თუ ფიზიკური პირების.

თანამედროვე ეპოქაში ფულის შექმნა და მიწოდება თითქმის სრულადაა გაცემული ბანკებსა და სხვა საკრედიტო ინსტიტუტებზე. ადამიანთა უმრავლესობა ვარაუდობს, რომ თუ ისინი ბანკიდან სესხულობენ ფულს, ისინი ამით სხვა ადამიანებისგან სესხულობენ ფულს. ფული, რომელიც ბანკების მიერ ვალადაა გაცემული, არ წარმოადგენს ადრე არსებული ფულის სესხს, არამედ ფული, რომელიც ბანკის მიერ ვალადაა გაცემული - დამატებით შექმნილი ფულია. ფულის ნაკადები, გენერირებული ადამიანების, მეწარმეებისა და მთავრობების მიერ, რომლებიც მუდმივად აღებულია ვალად ბანკებიდან და სხვა საკრედიტო ინსტიტუტებიდან, მთელი ეკონომიკის მოთხოვნილებას აკმაყოფილებს. ამგვარად, ფულის მიწოდება დამოკიდებულია ადამიანებზე, რომლებიც იღებენ ვალს და დავალიანების დონე ეკონომიკის შიგნით სხვა არაფერია, თუ არა ფულის მოცულობის მაჩვენებელი, რომელიც შეიქმნა“ (Rowbotham, 1998).

„სავალო ეკონომიკაში“ პრაქტიკულად ყველა ფული ეკუთვნის მათ, რომლებიც მათ ქმნიან - ანუ მევახშეებს. თუ ფულის რაღაც რაოდენობა იმყოფება ადამიანთა ხელში, რომლებიც არ განეკუთვნებიან „მევახშეების“ კასტას, მაშინ ამის შესახებ შეიძლება ვისაუბროთ მხოლოდ როგორც *გამოყენებაზე და არა ფლობაზე*. თანამედროვე მონეტარული სისტემის ფარგლებში, ადრე თუ გვიან ყველა ფული უნდა დაუბრუნდეს მის ნამდვილ მეპატრონეს - მევახშეებს.

ეკონომისტები ფულით სარგებლობენ ისევე, როგორც კომერსანტები კილოგრამებითა და არქიტექტორები მეტრებით. მაგრამ იშვიათად ანალიზდება მისი ფუნქციონირების პრინციპი ანუ იშვიათად ცდილობენ ახსნან და ნათელყონ, რომ მეტრისა და კილოგრამისგან განსხვავებით ფული არ წარმოადგენს მუდმივ საზომ ერთეულს, რადგანაც თავის ღირებულებას თითქმის ყოველდღიურად იცვლის ინფლაციის გამო (Kennedy, 1995).

ისტორიაში ცნობილია ძალიან მაღალი ინფლაციის (ჰიპერინფლაციის) ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითები:

1. უნგრეთი 1945-46 წლებში - ინფლაციის ტემპები დღეში 400%-ს აღემატებოდა, რამაც გამოიწვია 1 მილიარდი ბილპენგოს გამოშვება (შენიშვნა: **ბილპენგო** (Bilpengő) იყო უნგრული ვალუტის, პენგოს (pengő) ტრილიონი ერთეულით

გამარტივებული აღნიშვნა, რომელიც გამოიყენებოდა 1946 წლის მასშტაბური ჰიპერინფლაციის პერიოდში), რაც ერთი ბანკნოტის ნომინალის მსოფლიო რეკორდს წარმოადგენს. ჰიპერინფლაციის შეჩერება მოხერხდა 1946 წლის 1 აგვისტოდან ახალი ვალუტის - ფორინტის შემოღების შემდეგ.

2. იუგოსლავია 1990-იანი წლების პირველ ნახევარში - 1992 წლის მარტიდან 1994 წლის იანვრამდე სერბეთმა და ჩერნოგორიამ განიცადეს ჰიპერინფლაციის პერიოდი, რომელიც გამოწვეული იყო იუგოსლავიის ომების დროს იუგოსლავიის ეკონომიკაში ფულადი მასის ფეთქებადი ზრდით. ინფლაციის პიკური მაჩვენებელი დაფიქსირდა 1994 წლის იანვარში, როდესაც მან თვეში 313 მილიონი პროცენტი შეადგინა. ყოველდღიურ ჭრილში ინფლაცია, საშუალოდ, 65 პროცენტს შეადგენდა, იგი გეომეტრიული პროგრესიის კანონზომიერებით იზრდებოდა. ინფლაცია მხოლოდ მას შემდეგ ჩაეხშა, რაც შემოიღეს ახალი დინარი, რომელიც მყარად იყო მიბმული გერმანულ მარკასთან.

3. XXI საუკუნეში ჰიპერინფლაციის ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითია 2000-იანი წლების ზიმბაბვე. ჰიპერინფლაციამ თავის აპოგეას 2007–2009 წლებში მიაღწია. 2008 წლის ბოლოს, ოფიციალური მონაცემებით, ინფლაციამ წელიწადში 230 მილიონ პროცენტს მიაღწია, რაც ყოველ 1,5 საათში ფასების ფაქტობრივი გაორმაგებით იყო თანდაყოლილი. ქვეყანაში ჰიპერინფლაციასთან გამკლავება მხოლოდ 2009 წლის დასაწყისში საგადასახდელო საშუალებად ზიმბაბვეური დოლარის გამოყენებაზე უარის თქმითა და ანგარიშსწორებაში აშშ დოლარზე, ბრიტანულ გირვანქა სტერლინგსა და მეზობელი ქვეყნების ვალუტებზე გადასვლით მოხერხდა.

2025 წლის შედეგების მიხედვით, ინფლაციის ყველაზე მაღალი ტემპები დაფიქსირდა შემდეგ ქვეყნებში (%): ვენესუელა - 269,9; სამხრეთ სუდანი - 97,5; ზიმბაბვე - 89; სუდანი - 87,2; ირანი - 42,4; არგენტინა - 41,3; ბურუნდი - 37,3; თურქეთი - 34,9; მიანმარი - 31; მალავი - 28,2. ჩვეულებრივ, ჰიპერინფლაცია ეწოდება ინფლაციას 50-პროცენტიანი ან უფრო მაღალი წლიური მაჩვენებლით. ამგვარად, გასულ წელს ჰიპერინფლაციას, ანუ ფულის ინტენსიურ „წვას“, ადგილი ჰქონდა ოთხ ქვეყანაში (ვენესუელა, სამხრეთ სუდანი, ზიმბაბვე, სუდანი). სხვა ქვეყნებში ფული „იწვოდა“, თუმცა არა ასე სწრაფად“ (StatBureau.org).

არსებობს გამოთქმის „ფული იწვის“ გაგების კიდევ ერთი ვარიანტი. საუბარია ფულზე, რომელსაც გამოყენების შეზღუდული ვადა აქვს. თუ ვერ მოასწარით ფულის გამოყენება დადგენილი ვადის ამოწურვამდე, ეს ნიშნავს, რომ თქვენ ის დაკარგეთ. ხატოვნად რომ ვთქვათ, თქვენი ფული „დაიწვა“. აღმოჩნდა, რომ ჯერ კიდევ შუა საუკუნეებში, სხვადასხვა ქვეყნებში გამოიყენებოდა შეზღუდული მოქმედების ვადის მქონე ფული - როგორც ქალაქის ფული, ისე მონეტები (Катасонов, 2026).

როგორც ცნობილია, ყველაზე ადრე ქალაქის ფული ჩინეთში გაჩნდა. პირველი ჩინური ბანკნოტ-თამასუქები XI საუკუნეში იქნა შემოღებული და მათი მოქმედების ვადა 3 წლით შემოიფარგლებოდა. თითოეულ ქალაქის ნიშანზე აღინიშნებოდა გამოშვების თარიღი, რათა მომხმარებლებს სცოდნოდათ, როდის დგებოდა აღნიშნული ნიშნის მოქმედების ვადის დასასრული. თუმცა, ისტორიკოსების აზრით, ხშირად ქალაქის ფულის ნიშნით ანგარიშსწორება მაინც გრძელდებოდა, მაგრამ მათ ნომინალიდან ფასდაკლებით (დისკონტით) იღებდნენ. მხოლოდ დაახლოებით 1280 წელს ჩინეთში, იუანის დინასტიის მმართველობის

პერიოდში, დაიწყეს სრულფასოვანი, უვადო ქაღალდის ფულის გამოშვება. კუპონურებს ჰქონდა მოქმედების შეუზღუდავი ვადა და ძვირფას ლითონებზე თავისუფლად იცვლებოდა (Катасонов, 2026).

რაც შეეხება შუა საუკუნეების ევროპას, იქ ქაღალდის ფული არ არსებობდა. ფეოდალები მონეტებს სხვადასხვა ლითონისგან ჭრიდნენ. ადგილი ჰქონდა მონეტების ძვირფასი ლითონების შემცველობის შემცირებას, რასაც შეიძლება ვუწოდოთ „წვა“. XIII საუკუნეში გერმანიის ქალაქებმა და ცალკეულმა თავადებმა დაიწყეს სამონეტო კავშირებში გაერთიანება, რომლებიც ცდილობდნენ მონეტების ხარისხის რეგულირებას. ამ კავშირების წარმომადგენლები წონიდან მონეტებს და მიმოქცევიდან იღებდნენ ისეთებს, რომლებიც ნორმაზე ნაკლები იყო.

ევროპაში XII საუკუნიდან XV საუკუნემდე ასევე იჭრებოდა და მიმოქცეოდა ე.წ. ბრაქტეატები - ბრტყელი, თხელი მონეტები ოქროსგან, მაგრამ უფრო ხშირად ვერცხლისგან, ცალმხრივი მოჭრით. ბრაქტეატების თავისებურება იმაში მდგომარეობდა, რომ ყოველწლიურად ის უფასურდებოდა ნომინალის მეოთხედით, ამოიღებოდა მიმოქცევიდან და მისი ჩანაცვლება ხდებოდა ახალი მონეტებით. ეს ღონისძიება წარმოადგენდა გადასახადის მსგავს ქალაქის ან ფეოდალის სასარგებლოდ. თუმცა, ბრაქტეატების ღირებულების მეოთხე ნაწილი ითვლებოდა მონეტების მოჭრის მოსაკრებლად. საბოლოო ჯამში, ბრაქტეატები განდევნილ იქნა „მუდმივი“ ანუ „სრულფასოვანი“ პფენიგებით, რომლებიც არ უფასურდებოდა. დასახელება „ბრაქტეატი“ შუა საუკუნეების მონეტა-„ერთწლიანებმა“ მოგვიანებით ნუმიზმატიკაში მიიღეს, ხოლო იმ დროში მათ ეწოდებოდათ „დენარიუსი“, „ნუმი“ ან „პფენიგი“ (Катасонов, 2026).

ფულის გერმანელი მკვლევარი მარგრიტ კენედი (1939-2013) თავის ნაშრომში - „ფული პროცენტისა და ინფლაციის გარეშე. როგორ შეექმნათ გაცვლის საშუალება, რომელიც ყველას ემსახურება“ (1987) - ბრაქტეატების შესახებ წერს: „XII საუკუნიდან XV საუკუნემდე ევროპაში მიმოქცევაში იყო ფული, რომელსაც ბრაქტეატებს უწოდებდნენ. მათ უშვებდნენ ქალაქები, საეპისკოპოსოები და ცალკეული ფეოდალები. ამასთანავე, ისინი ემსახურებოდნენ არა მხოლოდ საქონლისა და მომსახურების გაცვლას, არამედ წარმოადგენდნენ გადასახადების აკრეფის საშუალებასაც. თხელი ოქროს ან ვერცხლის ფული „უფასურდებოდა“ წელიწადში ერთხელ, ანუ ამოიღებოდა მიმოქცევიდან და იცვლებოდა ხელახლა მოჭრილი მონეტებით. ამ დროს ხდებოდა მათი დევალვაცია 25%-ით, ეს ნაწილი კი იკავებოდა „მოჭრის მოსაკრებლის“ ან „მოჭრის გადასახადის“ სახით“ (Kennedy, 1995).

ასეთი სისტემა ხელს უწყობდა მოხმარების გაზრდასა და დანაზოგების შემცირებას, რაც, მ. კენედის აზრით, ემსახურებოდა მოსახლეობის კეთილდღეობის ზრდას, ეკონომიკის განვითარებას, პოლიტიკური და სამხედრო დაპირისპირებების შემცირებას.

პრინციპში, მის თვალსაზრისს მხარს უჭერს გერმანელი მკვლევარი ჰანს რ. ლ. კორსენი (1905-1997) თავის წიგნში „მყიფე ფული“ (1933): „ვინაიდან ფულადი სიმდიდრის დაგროვება შეუძლებელი იყო, მათ ნაცვლად შეიქმნა რეალური სიმდიდრე“ (Cohrssen, 1933).

შუა საუკუნეების „ბრაქტეატების“ გარკვეული ფორმით აღდგენის მომხრედ გამოდიოდა ასევე სილვიო გეზელი (1862-1930) - გერმანელი მეწარმე, ფინანსური თეორეტიკოსი და სოციალური რეფორმატორი, „თავისუფალი ეკონომიკის“ თეორიის ავტორი. გეზელმა შემოგვთავაზა უარყოფითი პროცენტის მქონე ფულის

გამოყენება, რათა ამაღლებინა ფულის მიმოქცევის სიჩქარე და ექცია იგი გაცვლის და არა დაგროვების საშუალებად. იგი მათ „თავისუფალ ფულს“ უწოდებდა. გეზელის ფაქტობრივად მოუწოდებდა იმისკენ, რომ ფული კი არ განთავსებულიყო საბანკო დეპოზიტებზე, არამედ დარჩენილიყო მიმოქცევაში.

გეზელმა ასეთი ფულით ექსპერიმენტი ავსტრიის პატარა ქალაქ ვიორგლში ჩაატარა. ფულის თითოეულ მომხმარებელს, რომელსაც მიმოქცევის პერიოდის (ერთი თვის) ბოლოს ხელთ რჩებოდა ბანკნოტი, შეეძლო ხელახლა ჩაეშვა იგი მიმოქცევაში ნომინალის ღირებულების 1 პროცენტის გადახდის შემთხვევაში. გეზელის მიიჩნევდა, რომ ფულისადმი ასეთი მიდგომა თავიდან აგვაცილებდა დეპრესიებს მომავალში და გაზრდიდა საზოგადოებრივ კეთილდღეობას. სილვიო გეზელის მთავარი ნაშრომი - „ბუნებრივი ეკონომიკური წესრიგი“ (*The Natural Economic Order*), გამოიცა 1916 წელს.

სხვათა შორის, გენიალური ინგლისელი ეკონომისტი ჯონ მეინარდ კეინზი (1883-1946) მხარს უჭერდა სილვიო გეზელის იდეებს და ხაზს უსვამდა გეზელის ფულის თეორიის გავლენას საკუთარ კონცეფციაზე ნაშრომში „დასაქმების, პროცენტისა და ფულის ზოგადი თეორია“ (1936). ინგლისელი ეკონომისტი შთაგონებული იყო გეზელის იდეით „თავისუფალი ფულის“ შესახებ, რომელსაც, მისი აზრით, შეეძლო სამყაროს უკეთესობისკენ შეცვლა. ამასთან დაკავშირებით კეინზი ამბობდა: „მე დარწმუნებული ვარ, რომ მომავალი უფრო მეტს ისწავლის გეზელისგან, ვიდრე მარქსისგან“ (Keynes, 1967).

ამავდროულად, დღემდე „თავისუფალი ფული“ პრაქტიკაში არსად დანერგილა. მსოფლიოს ქვეყნების უმეტესობაში ფული აგრძელებს მსყიდველობითი უნარის შემცირებას ინფლაციის შედეგად, რომლის ალაგმვასაც განსაკუთრებულად არავინ აპირებს. ყოველივე ამის შემდეგ, ინფლაცია წარმოადგენს დაბეგვრის არაოფიციალურ და რიგითი მოქალაქისთვის არცთუ ისე გასაგებ ფორმას. დაბეგვრისა, რომლის ბენეფიციარიც არის არა სახელმწიფო, არამედ „ფულის ბატონები“, რომლებსაც ეკუთვნით „ფულის საბეჭდი მანქანა“.

მიუხედავად ამისა, შეზღუდული გამოყენების ვადის მქონე ფული ან უარყოფითი პროცენტის მქონე ფული დღემდე ახსოვთ. ფულის გაუფასურება მიესადაგება არა სასაქონლო, არამედ ფიატურ ფულს. დღეს ჩვენ ვცხოვრობთ ფიატური ფულის სამყაროში, სასაქონლო ფული დე-იურე უკვე აღარ არსებობს მას შემდეგ, რაც 1976 წელს იამაიკის სავალუტო-საფინანსო კონფერენციის გადაწყვეტილებების შესაბამისად ფულის სამყარო საბოლოოდ მოწყდა ოქროს.

ფიატური ფული ერთდროულად წარმოადგენს ერთი მხარის მოთხოვნებს და მეორე მხარის ვალდებულებებს. ყველაზე ხშირად ფულის გაუფასურება ხდება იმის შედეგად, რომ ადგილი აქვს ერთ-ერთი მხარის მიერ ვალდებულებებზე სრულად ან ნაწილობრივ უარის თქმას ამა თუ იმ ფორსმაჟორული გარემოებების გამო, თუმცა, უარი შეიძლება იყოს გაცნობიერებულიც.

ხშირად ფულის გაუფასურება არ არის გაცნობიერებული იმ პირთა მიერ, ვინც მას ფლობს და იყენებს. საუბარია ინფლაციაზე და ფულის გაუფასურების სწორედ ეს ფორმაა დღეს, ძირითადად, საყოველთაო პრობლემა.

ფულის შესაძლო გაუფასურების კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი შემთხვევაა ბანკების გაკოტრება, რომლებიც, როგორც ცნობილია, დღეისათვის ფულის ძირითად ემიტენტებს წარმოადგენენ. როგორც ცნობილია, ფულის ემისიას ახდენენ ცენტრალური ბანკები და კომერციული ბანკები. ცენტრალური ბანკები უშვებენ

ნაღდი ფულის 100%-ს და უნაღდო ფულის ნაწილს. კომერციული ბანკები - ექსკლუზიურად უნაღდო, ანუ დეპოზიტურ ფულს. მსოფლიოს ქვეყნების უმეტესობაში კომერციული ბანკების მიერ ემიტირებულ ფულზე მოდის მთელი ფულადი მასის 70-დან 90 პროცენტამდე (ეკონომიკურ ლიტერატურაში ნაღდი და უნაღდო ფულის ჯამურ სიდიდეს ეწოდება „ფულადი აგრეგატი M2“). ზოგიერთ ქვეყანაში მეტობით ან ნაკლებობით შეიძლება იყოს გარკვეული გადახრები ამ „დიაპაზონიდან“. თუმცა, ნებისმიერ შემთხვევაში, სწორედ კომერციული ბანკები ქმნიან ფულადი მასის ძირითად ნაწილს.

ამავდროულად, კომერციული ბანკები შეიძლება გაკოტრდეს. ბანკების გაკოტრებისას კი მათ ანგარიშებზე (მიმდინარე, საანგარიშსწორებო და სადეპოზიტოზე) არსებული ფული ნადგურდება. ამის ილუსტრირება შესაძლებელია იმ ეკონომიკური კრიზისის მაგალითზე, რომელიც აშშ-ში, ნიუ-იორკის ბირჟაზე დაიწყო 1929 წლის 24 ოქტომბერს, „შავ ხუთშაბათს“. ამერიკული ეკონომიკის საბანკო სექტორამდე კრიზისმა მხოლოდ 1930 წლის შემოდგომაზე მიაღწია. 1929 წელს შერთეულ შტატებში ირიცხებოდა 25 568 ბანკი. ბანკების სააქციო კაპიტალი შეადგენდა 9,8 მილიარდ დოლარს, ხოლო მათი ვალი (ანუ, უნაღდო ფული სადეპოზიტო და სხვა ანგარიშებზე) - 58,9 მილიარდ დოლარს. 1930 წელს დაიწყო მეანაბრეთა მოზღვაება ამერიკულ ბანკებზე. ბანკის კლიენტები ძალზედ შეშფოთებულნი იყვნენ თავიანთი ანაბრების უსაფრთხოებაზე, განსაკუთრებით იმის გათვალისწინებით, რომ იმ მომენტისთვის დეპოზიტებზე ფულის დაზღვევის არანაირი მექანიზმი არ არსებობდა. ნაწილობრივი დაზღვევა მხოლოდ მოგვიანებით გაჩნდა.

მიუხედავად იმისა, რომ იმ დროისთვის უკვე აშშ-ის ფედერალური სარეზერვო სისტემა 20 წლით ადრე იყო დაარსებული და რომელსაც თითქოსდა უნდა დაეზღვია კომერციული ბანკები გაკოტრებისგან, პრაქტიკაში მან საკრედიტო ორგანიზაციების გადარჩენაში საკუთარი უუნარობა გამოავლინა. ამასთან, 1930 წელს, პანიკის წინა დღეებში, ფედერალური სარეზერვო სისტემის „ქოლგის“ ქვეშ იმყოფებოდა დაახლოებით 8 000 კომერციული ბანკი, ხოლო მის ფარგლებს გარეთ - თითქმის 16 000.

1933 წელს ბანკების რაოდენობა შეადგენდა 14 404-ს, რომელიც დაახლოებით 11000-ით შემცირდა. ამგვარად, 1929-დან 1933 წლამდე პერიოდში საქმიანობა შეაჩერა ყველა ბანკის დაახლოებით 40%-მა.

ბენ ბერნანკე, რომელიც 2006-2014 წლებში იყო აშშ-ის ფედერალური სარეზერვო სისტემის თავმჯდომარე, თავის წიგნში „ნარკვევები დიდ დეპრესიაზე“ („*Essays on the Great Depression*“) წერს: „...საბანკო სისტემისთვის დახმარების აღმოჩენა სწორედ ფედერალური სარეზერვო სისტემის საწყისი დანიშნულების ცენტრალური ელემენტი იყო. ფედერალური სარეზერვო სისტემის მიერ საკუთარი მისიის შესრულებაზე უარის თქმა დიდწილად იმ ეკონომიკური შეხედულებების შედეგი იყო, რომლებსაც მისი ხელმძღვანელობა იზიარებდა. ფედერალური სარეზერვო სისტემის მრავალი ჩინოვნიკი მზად იყო ხელი მოეწერა ფინანსთა მინისტრის, ენდრიუ მელონის სამარცხვინოდ ცნობილ „ლიკვიდატორულ“ თეზისზე, რომელიც ამტკიცებდა, რომ „სუსტი“ ბანკების გაცხრილვა იყო მკაცრი, მაგრამ აუცილებელი პირობა საბანკო სისტემის აღსადგენად. უფრო მეტიც, პრობლემური ბანკების უმრავლესობა შედარებით მცირე იყო და ისინი არ წარმოადგენდნენ ფედერალური სარეზერვო სისტემის წევრებს, რაც მათ ბედს ნაკლებად საინტერე-

სოს ხდიდა ცენტრალური ბანკის მმართველებისთვის. საბოლოოდ, ფედერალური სარეზერვო სისტემის ჩინოვნიკებმა გადაწყვიტეს არ ჩარეულიყვნენ საბანკო კრიზისში, რითაც კიდევ ერთხელ შეუწყვეს ხელი ფულადი მასის მკვეთრ შემცირებას“.

ამგვარად, ბენ ბერნანკე აფიქსირებს, რომ საბანკო კრიზისმა ხელი შეუწყო „ფულადი მასის მკვეთრ შემცირებას“. აშშ-ის ფედერალური სარეზერვო სისტემის ვებგვერდზე რთული არ არის იმ ციფრების მოძიება, რომლებიც ამას ადასტურებს. თუ 1929 წელს M2-ის მოცულობა შეადგენდა 46,6 მილიარდ დოლარს, 1930 წელს იგი 45,73 მილიარდი დოლარი იყო; 1931 წელს - 42,69 მილიარდი დოლარი. თუმცა, უკვე 1932 წელს M2-ის მოცულობა 36,05-მდე (15,5%-ით) დაეცა, ხოლო 1933 წელს M2-მა მიაღწია 32,22 მილიარდ დოლარს, რაც წლიურ ჭრილში 10,6%-ით შემცირდა. 1929–1933 წლების პერიოდში ფულადი მასის მოცულობა შემცირდა 30%-ით (!). კომერციული ბანკების ანგარიშებზე კლიენტების კუთვნილი თითქმის 14 მილიარდი დოლარი „დაიწვა“. თუმცა, აღნიშნულ პერიოდში ამერიკულ ეკონომიკაში ფული იმაზე მეტადაც კი „დაიწვა“, ვიდრე შემცირდა სასაქონლო მასა. სწორედ ამან გამოიწვია ისეთი მოვლენა, როგორიცაა დეფლაცია. თუ 1929 წლის ფასების დონეს მივიღებთ 100-ად, 1933 წელს იგი 75,4-მდე შემცირდა. დეფლაცია, როგორც ცნობილია, ეკონომიკისთვის არანაკლებ უსიამოვნო მოვლენაა, ვიდრე ინფლაცია, თუმცა, ეს უკვე ცალკე საუბრის თემაა.

(<https://www.federalreserve.gov/econres/economic-research-data.htm>).

რა თქმა უნდა, გასული საუკუნის 30-იან წლებში აშშ-ისა და მსოფლიოს სხვა ქვეყნებში მომხდარი მსგავსი მასშტაბური საბანკო კრიზისები დღემდე არ ყოფილა. თუმცა დროდადრო საბანკო გაკოტრებების სერიები ჩვენს დროშიც შეინიშნება. ასე მაგალითად, 2023 წელს აშშ-ში გაკოტრდა ისეთი საკმაოდ მსხვილი ბანკები, როგორებიცაა Silicon Valley Bank (SVB), Signature Bank, First Republic Bank, Silvergate Bank. ჯამურად, ამ ოთხ აღნიშნულ ბანკში „დაიწვა“ მრავალი ასეული მილიარდი დოლარის მოცულობის უნაღდო ფული. რა თქმა უნდა, აშშ-ში იმ მომენტისთვის მოქმედებდა ფიზიკური პირების დეპოზიტების დაზღვევის სისტემა (შექმნილი ჯერ კიდევ 30-იან წლებში, მაშინდელი საბანკო კრიზისის შემდეგ). თუმცა, იგი სრულად არ ფარავდა ბანკის კლიენტების მიერ განცდილ დანაკარგებს. ასე მაგალითად, ბანკ SVB-ში დეპოზიტების 90%-ზე მეტი აჭარბებდა 250 ათასი დოლარის ლიმიტს - თანხას, რომელიც იფარება დეპოზიტების დაზღვევის ფედერალური კორპორაციის (FDIC) დაზღვევით. SVB-ის ანაბრების მხოლოდ 4,8 მილიარდი დოლარი იყო სრულად დაზღვეული (დეპოზიტების საერთო მოცულობის 3%). საკუთარი ფული გადაარჩინეს მხოლოდ იმ კლიენტებმა, რომლებმაც ცუდი წინათგრძნობის გამო დაიწყეს ფულის გატანა ანგარიშებიდან. ამერიკულ მედიაში ამას კლიენტების მხრიდან ბანკზე „რბილი მიწოლა“ უწოდეს, რაც სამ დღეს გაგრძელდა, რის შემდეგაც ბანკი SVB დაიხურა. სხვა ბანკებშიც, დაახლოებით, ანალოგიური სურათია. „დამწვარი“ ფულისთვის სრული კომპენსაცია ბანკის კლიენტებიდან თითქმის არავის მიუღია.

ახლა დავუბრუნდეთ ეკონომისტების იდეას იმის შესახებ, რომ ბანკების ანგარიშებზე არსებული ფული არ უნდა „იწვეს“, ის უნდა „მუშაობდეს“, სრულფასოვნად ასრულებდეს გაცვლის საშუალებისა და საგადასახდელ საშუალების ფუნქციებს. ბანკის ანგარიშებზე მათ შეუძლიათ მხოლოდ ოდნავ „მოითქვან სული“, მაგრამ არაუმეტეს ამისა. ამისთვის კი ფულს უნდა ჰქონდეს გამოყენების

შეზღუდული ვადა, ან, როგორც ვარიანტი, ფული უნდა იყოს „დნობადი“, ანუ, მათ უნდა ერიცხებოდეთ უარყოფითი პროცენტები.

ასეთი ფული უკვე არსებობდა შუა საუკუნეებში და მას ბრაქტეატები ეწოდებოდა. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ეს იყო ოქროს ან ვერცხლის მონეტები ერთწლიანი გამოყენების ვადით, და ისინი იბეგრებოდა 25%-იანი გადასახადით წლის ამოწურვის შემდეგ.

XX საუკუნეში ასეთი „დროებითი“ ან „დნობადი“ ფულის იდეას აქდერებდნენ და ასაბუთებდნენ გერმანელი მეწარმე სილვიო გეზელი და ინგლისელი ეკონომისტი ჯონ კეინზი. გეზელთან მათ მიიღეს „სახალხო ფულის“ დასახელება. ამ ფულის უპირატესობა იმაში მდგომარეობს, რომ იგი მუდმივად ცირკულირებს ეკონომიკაში, როგორც სისხლი ჯანსაღ ორგანიზმში. არ განიცდის სტაგნაციას, რაც სხვადასხვა დაავადებების პროვოცირებას მოახდენდა. ვინაიდან მისი სწრაფი ცირკულაცია უზრუნველყოფილია ანგარიშზე უარყოფითი პროცენტების ხარჯზე, იგი ხდება გადაულახავი ბარიერი მევახშეობისთვის.

მას შემდეგ, რაც გეზელმა ჩამოაყალიბა „სახალხო ფულის“ საკუთარი კონცეფცია და ავსტრიაში ერთი ქალაქის მასშტაბით მისი გამოყენების აპრობაციაც კი მოახდინა, თითქმის ერთმა საუკუნემ განვლო. სამწუხაროდ, ამ დროის განმავლობაში გეზელის იდეა დიდი მასშტაბით არსად ყოფილა ცხოვრებაში განხორციელებული.

ისტორიული გამოცდილება მეტყველებს იმაზე, რომ სხვადასხვა დროის რელიგიური ლიდერები, როგორიცაა მაგალითად **მოსე, არისტოტელე, მუჰამედი, ლუთერი, ცვინგლი და განდი**, ცდილობდნენ აღმოეფხვრათ სოციალური უსამართლობა, რომელიც გამოწვეული იყო პროცენტების მუდმივი გადახდევინებით და ამასთან დაკავშირებით იძლეოდნენ რჩევებს, რითაც აკრძალეს პროცენტების აღება. მათ ესმოდათ პრობლემის არსი. მაგალითად, მოსეს წიგნში წერია: „თუ ფულს სესხად აძლევ შენს ძმას, ღარიბს, არასოდეს მოეპყრა მას, როგორც მევახშე. შენ არ გაქვს უფლება ის დაბეგრო პროცენტებით“. **არისტოტელე** თავის „პოლიტიკაში“ წერს: „მევახშეს ვერ იტანენ სრულიად სამართლიანად, რადგან მისთვის თვით ფული გამხდარა შემოსავლის წყარო და არ გამოიყენება იმისათვის, რისთვისაც იქნა გამოგონებული. ვინაიდან ის შეიქმნა საქონელთა გაცვლისათვის, ხოლო პროცენტები ფულისგან ქმნის მეტ ფულს, აქედანაა მისი სახელწოდებაც (დაბადებული, აღმოცენებული). დაბადებულნი ჰგვანან მშობლებს. მაგრამ პროცენტები – ეს არის ფული ფულისგან, ამიტომ ის ბუნების ყველაზე საწინააღმდეგო მოვლენაა საქმიანობის ყველა სახიდან“ (Kennedy, 1995).

თუ სიტყვასიტყვით ვთარგმნით ბერძნული ორიგინალის ტექსტს, მაშინ ლუკას სახარებაში ვკითხულობთ: „... გასცემდეთ სესხად ისე, რომ ელოდოთ არაფერს“, ხოლო ნიკეის კრებამ, რომელიც ქრისტეს დაბადებიდან 325 წელს შედგა, ყველა სასულიერო პირს აუკრძალა პროცენტის გადახდევინება. დამნაშავეის დასჯა შეადგენდა ღირსების დაუყოვნებლივ აყრას. 1139 წელს მეორე ლათერანულმა კრებამ დაადგინა: „ვინც იღებს პროცენტებს, უნდა განიკვეთოს ეკლესიიდან, ხოლო მისი უკან დაბრუნება შესაძლებელია უმკაცრესი მონანიების შემდეგ და უდიდესი სიფრთხილით. პროცენტების ამღებნი, რომლებიც სიკვდილის წინ თუ არ დაადგებიან ჭეშმარიტების გზას, არ უნდა დაიკრძალონ ქრისტიანული წესით“.

მარტინ ლუთერმა (1483-1546) მრავალჯერ საშინლად ამხილა მევახშეები: „და ამიტომ მევახშე და კრიჟანგი – სინამდვილეში ადამიანი არ არის; ის სცოდავს არა

ადამიანურად. მას ყველაზე საშინელ ტირანზე, მკვლელზე და მძარცველზე უარესად უნდა მოვეყრათ, თითქმის ისეთივე ბილწია, როგორ თვით ეშმაკი. გვევლინება არა როგორც მტერი, არამედ როგორც მეგობარი და თანამოქალაქე თემის მფარველობისა და დაცვის ქვეშ, მაგრამ საზიზღარია ნებისმიერ მტერზე და მკვლელ-წამქეზებელზე. ამიტომ, თუ ქუჩის მძარცველებს, მკვლელებსა და დამნაშავეებს ბორბალზე აწამებენ და თავს კვეთენ, მაშინ რაოდენ საჭიროა ჯერ დაბორობლა და წამება ყველა მევახშისა, დევნა, წყევლა და თავის მოკვეთა ყველა კრიჟანგისა“ (Kennedy, 1995).

რეფორმატორი **ულრიხ ცვინგლი** (1484-1531) კიდევ უფრო შორს წავიდა სეკულარიზაციის გზით. ერთი მხრივ, მან პროცენტები გამოაცხადა უღმერთოდ და ანტიქრისტიანულად, მეორე მხრივ, აღიარა სახელმწიფოს უფლება საპროცენტო განაკვეთის განსაზღვრაში.

მიუხევად იმისა, რომ ყველა მათგანმა იცოდა პრობლემის საფუძველი, მათ არ მოუციათ პრაქტიკულად მისაღები გადაწყვეტილება ფულადი მიმოქცევის უზრუნველსაყოფად; ამგვარად, სისტემის ფუძემდებლური ნაკლი ხელშეუხებელი დარჩა. აკრძალვებმა, რომელიც დაედო პროცენტებს რომის პაპების მიერ ევროპული შუასაუკუნეების დროს და რომლის თანახმადაც პროცენტების ამღები ქრისტიანები იკვეთებოდნენ ეკლესიიდან, პრობლემათა მთელი სიმძიმე დააკისრა ებრაელებს. მათ უფლება ეძლეოდათ აეღოთ პროცენტები სხვა აღმსარებლობის ხალხისგან. ეს უკანასკნელნი იმ დროიდან მოყოლებული სულ უფრო და უფრო მსოფლიოს წამყვან ბანკირებად გადაიქცნენ. თვით ძველი აღთქმიდან ებრაულმა თემმა იცოდა იმის შესახებ, რომ პროცენტები არღვევენ ხანგრძლივი ზემოქმედების დროს ნებისმიერ სოციალურ ორგანიზმს. ამიტომ, ძველ დროს აღიარებული იყო „წმინდა წელი“, ყველა პროცენტისა და ვალის პატიება 7 წელიწადში ერთხელ. ამგვარად, არსებობდა იმ ზიანის შეზღუდვის შესაძლებლობა, რომელიც გამოწვეული იყო პროცენტებით, თუმცა ხანგრძლივი გადაწყვეტა მაინც ვერ იქნა მოძებნილი.

იმ დროს, როცა ლათინურ ამერიკაში კათოლიკური ეკლესიის ხელმძღვანელობა ორიენტირებულია დასავლეთის კაპიტალისტურ მოდელზე, უბრალო მღვდლები ადგილებზე განწყობილნი არიან უფრო პროკომუნისტურად. უპროცენტო ფულადი სისტემა ამ პრობლემის გადაწყვეტის ისტორიული შანსი იქნება, რომელიც არც კაპიტალისტურია და არც კომუნისტური, ის ორივეზე აღმატებულია. უპროცენტო ფულადი სისტემა უზრუნველყოფს სამართლიანობას უფრო მეტად, ვიდრე ნებისმიერი სხვა ე.წ. დახმარების პროგრამა. ის საშუალებას მოგვცემს განხორციელდეს სტაბილური მეურნეობრიობა და მთელს მსოფლიოში მშვიდობის მხარდასაჭერად ეკლესიის ძალისხმევას რეალობად აქცევს.

დღეს ეკლესია სულ უფრო ხშირად მოუწოდებს შემოწირულობისაკენ, რათა შეარბილოს გადანაწილების პროცესის შედეგები ფულადი სისტემის ფარგლებში, რომელიც წარმოიშობა როგორც განვითარებულ, ისე განვითარებად ქვეყნებში. მაგრამ ეს ავადმყოფობის არა მიზეზების, არამედ შედეგების დაძლევის ცდაა, რომელიც არ ეხება ფულადი მიმოქცევის სისტემის ნაკლს. სიმართლე რომ ვთქვათ, შემოწირულობათა მთელი თანხა, რომელიც გროვდება განვითარებულ ქვეყნებში სხვადასხვა ორგანიზაციის მიერ დახმარების გაწევის მიზნით, ერთი პროცენტიღაა იმ პროცენტებისას, რომლებსაც განვითარებადი ქვეყნები განვითარებულებს უხდიან. რა არის საჭირო მოცემულ მომენტში – ეს არის ინფორმაციის გავრცელება და

დისკუსიის გამართვა არსებული ფულადი სისტემის ეფექტიანობაზე და ფულადი რეფორმის გზით პრობლემის გადაწყვეტაზე.

ისლამურ ქვეყნებში არსებობს აკრძალვა პროცენტებზე. იქ კრედიტისათვის არ იხდიან, მაგრამ ამის მაგივრად ბანკი, რომელიც გასცემს ფულს, ღებულობს ჯერ საქმეში, ხოლო მოგვიანებით კი – მიღებულ მოგებაში წილობრივი მონაწილეობის უფლებას. ზოგიერთ შემთხვევაში ეს უკეთესია, ზოგიერთ შემთხვევაში – უარესი, ვიდრე პროცენტების აღება. საქმე ისაა, რომ პრაქტიკაში არაფერს ცვლის სხვების ხარჯზე შემოსავლის მიღება პროცენტებით მოხდება თუ ზემონახსენები წესით.

სამყაროს მრავალ ქვეყანაში გავრცელებული სულიერი ცოდნა სულ უფრო მეტი ადამიანის ცნობიერებაში მიმდინარე ღრმა ცვლილებებზე მიუთითებს. მათი ნაშრომები შიგა გარდაქმნის თაობაზე საფუძველს ქმნის საგარეო ცვლილებებისათვის, სადაც ფულადი სისტემის მშვიდობიანი ტრანსფორმაცია პრობლემების უმთავრესი ასპექტია. ამიტომ, ძალიან მაღალია ყველა იმ პირის პასუხისმგებლობა, რომელიც ჰუმანური მიზნების ერთგულია და ფულადი რეფორმის განხორციელების პრაქტიკულ შესაძლებლობებს ადრინდელთან შედარებით უფრო ზუსტად აცნობიერებს.

სილვიო გეზელის წიგნში „ბუნებრივი ეკონომიკური წესრიგი“ სამი მეოთხედი დათმობილი აქვს ოქროს სტანდარტის საკითხს. წიგნი გამოიცა 1904 წელს. თავისი დროის ყველა ცნობილი მეცნიერ-ეკონომისტისგან განსხვავებით, გეზელი ცდილობდა თეორიულად და მრავალი პრაქტიკული მაგალითით დაემტკიცებინა, რომ ოქროს სტანდარტი არა მარტო უსარგებლოა, არამედ საზიანოც კი უპროცენტო ფულის ბაზაზე შექმნილი ფულადი სისტემისათვის.

ამჟამად ჩვენთვის კარგადაა ცნობილი, რომ ოქროს სტანდარტი არ წარმოადგენს აუცილებელ პირობას და მსოფლიოს არც ერთი ფულადი სისტემა არ ეფუძნება ოქროს სტანდარტს. 1930 წელს ჯონ მეინარდ კეინზმა, რომელიც კარგად იცნობდა გეზელის შრომებს, მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ოქროს სტანდარტის გაუქმების საქმეში. მაგრამ მას დაავიწყდა წამოეყენებინა რეფორმის სხვა აუცილებელი შემადგენელი ნაწილი, სახელდობრ, პროცენტების შეცვლა მიმოქცევისათვის გადასახდელით. დიტერ ზურმა თავის წიგნში - „კაპიტალიზმის დროს ფულის ხარჯებისა და ეფექტიანობის სტრუქტურა“ აჩვენა, რომ კეინზი არ დაფიქრებულა გეზელის იდეებზე ბოლომდე. მან აგრეთვე ახსნა, კეინზის ეს შეცდომა თუ რატომ იწვევდა წარსულში და იწვევს აწმყოშიც უდიდეს პრობლემებს ჩვენს ცხოვრებაში (Suhr Dieter, 1988).

ქვემოთ მოყვანილი ისტორიული მაგალითები საშუალებას მოგვცემს გავამჟღავნოთ ფულადი მიმოქცევის პრობლემების სიღრმისეულად გაგების სირთულე.

XII-დან XV საუკუნემდე ევროპაში იყო ფული, რომელსაც უწოდებდნენ ბრაქტეატებს (brakteat). ის გამოიშვებოდა ქალაქების, ეპისკოპოსების და ცალკეული ფეოდალების მიერ. ამ დროს, ის ემსახურებოდა არა მარტო საქონლისა და მომსახურების გაცვლას, არამედ წარმოადგენდა გადასახადების გადახდევინების საშუალებას. წვრილი ოქროსა და ვერცხლის ფული „უფასურდებოდა“ წელიწადში ერთხელ, ე.ი. ამოიღებოდა მიმოქცევიდან და იცვლებოდა ახლად მოჭრილით. ამ დროს, მათი დევალაცია ხდებოდა 25%-ით, ამ ნაწილის დაკავება ხდებოდა „მოჭრისთვის მოსაკრებლის“ ან „მოჭრაზე გადასახადის“ სახით.

ბუნებრივია, არავინ იყო დაინტერესებული ამგვარი ფულის ფლობით. ამის მაგივრად, ის ბანდდებოდა ავეჯში, ვარგისიან სახლში, ხელოვნების ნაწარმში და ყველაფერში, რასაც გააჩნდა სტაბილური ან დროთა განმავლობაში ზრდადი ღირებულებაც კი. ამ ეპოქაში წარმოიშვა რელიგიური, საერო ხელოვნებისა და არქიტექტურის მრავალი მშვენიერი ნაწარმოები. ეს პერიოდი ჩვენს მიერ მოიხსენიება, როგორც ევროპული კულტურის აღმადგენის პერიოდი. **ჰანს რ. ლ. კორსენი** თავის წიგნში „მეიფე ფული“ წერს: „რამდენადაც ფულადი სიმდიდრის დაგროვება შეუძლებელი იყო, მის მაგივრად შეიქმნა რეალური სიმდიდრე“ (Cohrssen Hans R.L., 1933). ხელოსნები მუშაობდნენ კვირაში ხუთი დღე, შემოდებული იქნა „მთავარი ორმახატი“ (სამუშაოდ არგასვლა უქმეების შემდგომ), ცხოვრების დონე იყო მაღალი. გარდა ამისა, გავლენის სხვადასხვა პოლიტიკურ სფეროებს შორის ომებს ადგილი არ ჰქონდა. ამიტომ, ისტორიის წიგნებში ეს ეპოქა გაშუქებულია ძალიან სუსტად. ისტორია ხომ თითქმის ყოველთვის იყო და არის მხოლოდ ომებისა და რევოლუციების თხრობა.

რამდენადაც ასეთი ფული ერთდროულად გამოიყენებოდა გადასახადების გადასახდელად, რომლის შედეგად რეგულარულად კარგავდა თავისი ღირებულების ნაწილს, ის დიდი პოპულარულობით არ სარგებლობდა. ამიტომ, XV საუკუნის ბოლოს შემოდებულ იქნა ე.წ. „მუდმივი პფენინგი“, ე.ი. ფული, რომელიც არ უფასურდებოდა. კვლავ დაიწყო პროცენტების აღება, რომლის შედეგად ხალხის სულ უფრო მცირე რაოდენობის ხელში თავს იყრიდა სულ უფრო დიდი სიმდიდრე, რასაც თან ახლდა თავისი სოციალური და ეკონომიკური პრობლემები. **ფუგერები** და **ველზერები** სულ უფრო მდიდრდებოდნენ, დანარჩენები კი სულ უფრო ღრმად ეფლობოდნენ ვალის ჭაობში, იმპერატორიდან დაწყებული და უბრალო გლეხით დამთავრებული. ისტორიის ეს მაგალითი გვასწავლის, რომ გადასახადების ამოღევა უნდა მოხდეს არა მიმოქცევისათვის გადასახდელთან ერთად, არამედ ცალკე.

ვაიმარის რესპუბლიკაში (1924-1933), განსაკუთრებით 1923 წლის ჰიპერინფლაციის შემდეგ, 1924 წელს შემოდებული იქნა რეიხსმარკა, რაც ნიშნავდა ოქროს სტანდარტისკენ დაბრუნებას. 1929 წლის „შავი პარასკევისა“ და დაწყებული ეკონომიკური კრიზისის შემდეგ, რეიხსბანკი იძულებული გახდა დაებრუნებინა თავისი ოქროს რეზერვის ნაწილი, რომელიც აშშ-ში კრედიტად იქნა აღებული. რამდენადაც ამის შემდეგ მიმოქცევაში არსებული ფულადი მასა ვერ იქნებოდა აუცილებელი სიდიდის ოქროთი უზრუნველყოფილი, რეიხსბანკის იმდროინდელმა პრეზიდენტმა შახტმა დაიწყო მიმოქცევაში არსებული ფულის მოცულობის თანდათანობით შემცირება. აქედან გამომდინარე, ფულის დეფიციტმა გამოიწვია საპროცენტო განაკვეთის ზრდა, რასაც მოჰყვა მეწარმეების მხრიდან კაპიტალდაბანდების შემცირება, ფირმების გაკოტრება და უმუშევრობის ზრდა. ამის შედეგად რადიკალიზმს კარგი მასაზრდოებელი გარემო შეექმნა, რამაც ხელისუფლებაში ჰიტლერი მოიყვანა. ამგვარად, ფულადი პოლიტიკა ნაცისტების გამარჯვების ერთერთი მთავარი წინაპირობა გახდა.

სილვიო გეზელმა განჭვრიტა მოვლენათა ასეთი განვითარება. ჯერ კიდევ 1918 წელს, პირველი მსოფლიო ომის დამთავრებიდან სულ მალე, როცა ყველა მშვიდობაზე საუბრობდა და მშვიდობის დასაცავად მრავალრიცხოვანი ორგანიზაციები შეიქმნა, გეზელმა ბერლინური გაზეთის „Zeitung am Mettag“-ის გამომცემელს მისწერა შემდეგი შინაარსის წერილი: „მიუხედავად იმისა, რომ ხალხი იძლევა წმინდა ფიცს, რომ ყოველთვის დაგმობენ ომს, მიუხედავად მრავალთა მოწოდებისა:

„არა ომს!“, უკეთესი მომავლის ყველა იმედის საწინააღმდეგოდ მე უნდა ვთქვა: თუ ახლანდელი ფულადი სისტემა შეინარჩუნებს საპროცენტო მეურნეობას, მაშინ დღესვე გადავწყვეტ დავამტკიცო, რომ არ გაივლის 25 წელიც და ჩვენ დავდგებით კიდევ უფრო დამანგრეველი ახალი ომის პირისპირ. მე ძალიან მკაფიოდ ვხედავ მოვლენათა განვითარებას. ტექნიკის დღევანდელი დონე ეკონომიკას საშუალებას მისცემს სწრაფად მიაღწიოს უმაღლეს მწარმოებლურობას. მიუხედავად ომში მნიშვნელოვანი დანაკარგებისა, მოხდება კაპიტალის სწრაფი კონცენტრაცია, რომლებიც მიწოდების სიჭარბის შედეგად შეამცირებს პროცენტებს. მაშინ ფული ამოიღება მიმოქცევიდან. ეს გამოიწვევს სამრეწველო წარმოების შემცირებას, გზებზე გამოიყრებიან უმუშევართა არმიები... უკმაყოფილო მასაში გაიღვიძებს ველური, რევოლუციური განწყობილება, კვლავ აღმოცენდებიან ზენაციონალიზმის შხამიანი ყლორტები. ვერცერთი ქვეყანა უკვე ვეღარ გაუგებს მეორეს, რომლის ფინალი იქნება მხოლოდ ომი“ (Zeitung am Mettag, 1918).

დასკვნა

ფულადი სისტემის ტრანსფორმაციის ყველაზე დიდ წინააღმდეგობას წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ ძალიან მცირეს თუ ესმის პრობლემის შესახებ და კიდევ უფრო მცირემ თუ იცის, რომ არსებობს ამ პრობლემის გადაჭრის გზები. რეფორმის მიმართულებით გადადგმული პირველი ნაბიჯიდან უნდა მივიღოთ ყველაზე დაწვრილებითი ინფორმაცია პროცენტებისა და რთული პროცენტების ფუნქციონირების შესახებ და ვისწავლოთ გადაწყვეტილების განხილვა მთელი თავისი შედეგებითურთ (Kennedy, 1995).

უკანასკნელ წლებში მსოფლიოში დაიწყო მძლავრი კამპანია ცენტრალური ბანკების ციფრული ვალუტების (CBDC - Central bank digital currency) შემუშავებისა და დანერგვის მიმართულებით. CBDC-ის პროექტების შესახებ განაცხადა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის ასზე მეტმა ცენტრალურმა ბანკმა. ზოგიერთი ცენტრალური ბანკი მხოლოდ სწავლობს CBDC-ის გამოყენების შესაძლებლობას, მათ შორის უცხოური გამოცდილების შესწავლის გზით. ზოგიერთი უკვე დაკავებულია საკუთარი ციფრული ვალუტის კონსტრუირებით. ზოგიერთი კი უკვე ტესტავს ციფრულ ვალუტებს პილოტური პროექტების ფარგლებში.

CBDC-ის ნაწილში ყველაზე წინ ჩინეთია. იგი უკვე ათ წელზე მეტია მუშაობს ციფრული იუანის პროექტზე. უკვე 2021 წლიდან გადავიდა პილოტური პროექტის ფაზაზე. ციფრული იუანის კონცეფციაში ჩინეთის მონეტარულ ხელისუფლებას (ჩინეთის სახალხო ბანკი და სხვა უწყებები) დროდადრო შეაქვს ხოლმე გარკვეული კორექტივები. ასე მაგალითად, თავდაპირველად პეკინი აცხადებდა, რომ ციფრული იუანი გამოყენებული იქნებოდა ექსკლუზიურად ქვეყნის შიგნით. ახლა უკვე მიმდინარეობს საუბრები იმაზე, რომ ციფრული იუანი უნდა გახდეს ვალუტა ტრანსსასაზღვრო გადახდებისთვის. მან შესაძლოა კონკურენციაც კი გაუწიოს აშშ დოლარს, როგორც მსოფლიო ვალუტას.

თავდაპირველად ჩინეთის მონეტარული ხელისუფლება აცხადებდა, რომ ციფრული იუანი იქნებოდა ფულის სამი სახეობიდან მხოლოდ ერთი - ნაღდ და ჩვეულებრივ უნაღდო ფულთან ერთად. თითქოსდა, მოქალაქეები თავად აირჩევენ, თუ რომელი ფულით ესარგებლათ. ახლა სულ უფრო ხშირად შეიძლება მოვისმინოთ ჩინეთის სახელმწიფო და პარტიული ხელმძღვანელებისგან, რომ ნაღ-

დი ფული - „წარსულის გადმონაშთია“ და რომ დროთა განმავლობაში იგი სრულად ჩანაცვლდება ციფრული იუანით.

სულ უფრო თამამად აცხადებს ჩინეთის ხელმძღვანელობა, რომ ციფრული იუანი იქნება პროგრამირებადი ვალუტა. რას ნიშნავს ეს? – ჩინელის „ელექტრონულ საფულეში“ არსებული ციფრული ვალუტის პარამეტრები პირდაპირ განისაზღვრება მისი სოციალური რეიტინგით. სოციალური რეიტინგი კი დამოკიდებულია მის ქცევაზე (სახლში, სამსახურში, მაღაზიებში, ტრანსპორტში, ქუჩაში და სხვაგან), ხოლო ქცევის კონტროლი განხორციელდება სხვადასხვა, უპირველეს ყოვლისა, ელექტრონული საშუალებების (მობილური ტელეფონი, კომპიუტერი, სათვალთვალო კამერები) დახმარებით; შესაბამისი ინფორმაცია დაგროვდება სხვადასხვა მონაცემთა ბაზაში; მონაცემთა ბაზიდან მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე კი განისაზღვრება სოციალური რეიტინგი, ხოლო შემდგომ - ციფრული იუანის დასაშვები გამოყენების პარამეტრებიც. ივარაუდება, რომ ციფრული იუანის პროგრამირება მოხდება სამ ძირითად ჭრილში.

უპირველეს ყოვლისა, ესაა საქონლისა და მომსახურების ნაკრები, რომელთა შემენაც მოცემულ ჩინელს შეუძლია ციფრული იუანის დახმარებით.

მეორე მხრივ, ტერიტორია (რეგიონი), რომლის საზღვრებშიც მოცემული ჩინელის ელექტრონული საფულიდან ციფრული იუანი შეიძლება გამოყენებულ იქნეს საგადასახდელო საშუალებად.

მესამე მხრივ, დრო, რომლის განმავლობაშიც მოცემულ ჩინელს შეუძლია ისარგებლოს თავისი საფულიდან ციფრული იუანით.

ახლა მე მსურს ყურადღება გავამახვილო ციფრული ვალუტის უკანასკნელ პარამეტრზე - დროითზე. ჩინელებმა დარწმუნებით განაცხადეს, რომ ძალზედ მაღალი სოციალური რეიტინგის მქონე მოქალაქისთვისაც კი ციფრულ იუანს ექნება გამოყენების ლიმიტირებული ვადა. უფრო მეტიც, ციფრულ ვალუტაზე არანაირი პროცენტი არ დაირიცხება. ჩინელი ეკონომისტები ამას იმით ხსნიან, რომ ციფრული იუანი შეასრულებს მხოლოდ გაცვლის საშუალებისა და საგადასახდელო საშუალების ფუნქციებს. ხოლო დაგროვების საშუალების ფუნქცია უქმდება. თითქოსდა, ფული უნდა მუშაობდეს, ეხმარებოდეს ქვეყნის შემდგომ განვითარებას.

სხვა ქვეყნები, რომლებიც მუშაობენ საკუთარი ციფრული ვალუტების შექმნაზე, დაინტერესდნენ ამ ჩინური იდეით. იქაც ფიქრობენ იმაზე, რომ ციფრულ ვალუტას ან ჰქონდეს გამოყენების შეზღუდული ვადა, ან მასზე დაირიცხოს უარყოფითი პროცენტები.

თუმცა ძნელად თუ შეიძლება ითქვას, რომ ასეთ ვალუტას შეიძლება ვუწოდოთ „სახალხო ფული“ სილვიო გეზელის ტერმინით. გერმანელი მეწარმე ვარაუდობდა, რომ მისი „დროებითი“ ან „დნობადი“ ფულის ემისიას მოახდენდა სახელმწიფო, რომელიც წარმოადგენს ხალხის ინტერესებს. მაგრამ ის CBDC-ები, რომელთა გაშვებაც იგეგმება უახლოეს მომავალში, ემიტირებული იქნება ცენტრალური ბანკების მიერ, რომლებიც წარმოადგენენ არა შესაბამისი ქვეყნების ხალხების, არამედ ფინანსური ინტერნაციონალის ინტერესებს.

ლიტერატურა

Cohrssen Hans R.L., (1933). “Fragile Money” in The New Outliik, Seht. 1933, გ 3 . 40

- Douglas C. H. Dictatorship by Taxation. Vancouver, Institute of Economic Democracy. 1936; ციტირებულია: Michael Rowbotham. The Grip of Death. A Study of Modern Money, Debt Slavery and Destructive Economics. Charlbury. Carpenter Publishers, 1998, გვ. 30.
- Gesell S., (1918). The NATURAL ECONOMIC ORDER (translated by Philip Pye M.A.), <https://www.naturalmoney.org/NaturalEconomicOrder.pdf>
<https://userpage.fu-berlin.de/~roehrigw/georgia/woergl/>
<https://www.statbureau.org/ru/countries-ranked-by-inflation-rate/2026>
https://www.youtube.com/watch?time_continue=1&v=2I9HR7BTmn0&embeds_euri=https%3A%2F%2Fwww.fondsk.ru%2F&feature=emb_logo
- IMF Seminar: CBDCs for Financial Inclusion: Risks and Rewards. October 14, 2022. <https://meetings.imf.org/en/2022/Annual/Schedule/2022/10/14/imf-seminar-cbdc-for-financial-inclusion-risks-and-rewards>
- Kennedy M., (1995) Interest and Inflation Free Money. Published by Seva International. Copyright 1995 by Margrit Kennedy. <https://userpage.fu-berlin.de/~roehrigw/kennedy/english/>
- Keynes J. M., (1967). The General Theory of Employment, Interest and Money, London, 1936, (reprinted 1967), გვ. 355
- Rowbotham M., (1998). The Grip of Death. A Study of Modern Money, Debt Slavery and Destructive Economics. Charlbury. Carpenter Publishers, 1998, გვ. 4.
- Stamp J. Lord, (1998). Public Address in Central Hall, Westminster. 1937; ციტირებულია: Michael Rowbotham. The Grip of Death. A Study of Modern Money, Debt Slavery and Destructive Economics. Charlbury. Carpenter Publishers, 1998, გვ. 35.
- Suhr Dieter, (1988). Capitalism at its Best, unpublished manuscript, 1988, გვ. 122
- Zeitung am Mettag, Berlin, 1918
- Катасонов В., (2011). О проценте ссудном, подсудном, безрассудном. Хрестоматия современных проблем «денежной цивилизации». Кн. 1. М.: НИИ школьных технологий, 2011. гл. 108.
- Катасонов В., (2023). CBDC – шаг к созданию цифрового концлагеря? <https://www.fondsk.ru/news/2023/01/16/cbdc-shag-k-sozdaniyu-cifrovogo-konclagerya.html>
- Катасонов В., (2026) Деньги могут «гореть». Часть 1. <https://reosh.ru/valentin-katasonov-dengi-mogut-goret.html>
- Катасонов В., (2026) Деньги могут «гореть». Часть 2. <https://reosh.ru/valentin-katasonov-dengi-mogut-goret-chast-2.html>
- Русстрат, (2023). Институт Международных Политических и Экономических Стратегий. CBDC или зачем США понадобился «цифровой доллар». <https://russtrat.ru/news/10-yanvary-2023-1213-11589>

Malkhaz Chikobava

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Department of Macroeconomics

Associate Professor

LOAN INTEREST - A PERMANENT CAUSE OF ECONOMIC CRISES

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.05>

Expanded Summary

The most defining characteristic of the monetary system of mature capitalism is that all money has become credit-based. Credit money is the greatest invention of the users of the modern era. It enables bankers to create money "out of thin air," simultaneously forcing the

entirety of society into a debt noose and exerting control over them. Such power was beyond the wildest dreams of medieval alchemists and even the most sophisticated despots. Indeed, this activity could more accurately be termed counterfeiting rather than "alchemy" - not on a small scale, but on a massive one. While lone craftsmen risk spending their entire lives behind bars for this, bankers can easily become members of parliament, ministers, or highly "respectable" individuals. Consequently, the extraordinary scale of this counterfeiting and the absolute immunity of its organizing usurers lead to an ever-greater portion of the total national wealth becoming concentrated in their hands.

Money is primarily issued by central banks (frequently referred to as banks of issue) in the form of banknotes. For the issuer (the bank), a banknote represents a liability, whereas for its holder, it represents a claim against the bank to settle its obligation. In the most general terms, a banknote can be defined as a banker's promissory note (bill of exchange). Originally, the fulfillment of obligations by central banks consisted of exchanging the banknote for gold that the bank held in its reserves. Today, banknotes are nowhere in the world convertible into gold; they have transformed into paper money unconvertible into gold. In spite of this, banknotes are classified as credit money because they are issued against the security of debt obligations of other entities (treasury bonds, commercial bills, currency); that is, their emission is inherently tied to the permanent growth of various types of debt within the economy. In other words, central banks hold a liability toward banknote holders (monetary liability), while central banks, in turn, hold claims against the entities that issued the debt obligations (financial liabilities) in the form of securities.

It should be stated at the outset that the dialectic of monetary and financial liabilities is such that, over time, the monetary liability of central banks has increasingly vanished. Today, the central bank no longer promises anything definite to banknote holders; no specific procedures are provided for exchanging banknotes for the central bank's assets, and a banknote holder can exchange them for particular assets only on the free market. The central bank is a critical link in the financial system of modern society, which possesses the form of a pyramid and consists of several tiers of liabilities.

It should be noted that the financial pyramid is inverted in shape. Each level represents a certain type of financial asset (financial instrument), with the amount of liabilities at a given level exceeding the amount of liabilities at the lower level. This implies that the issuance of liabilities by issuers exceeds the total sum of liabilities securing the given emission. Consequently, a partial backing of liabilities occurs, which creates the instability of the pyramid and the risk of its collapse. Thus, the central bank also makes its own "contribution" to the construction of financial pyramids and the provocation of financial crises.

Furthermore, money is issued by commercial banks that extend credits, and these credits are placed into the deposit accounts of the creditor bank and/or other banks. Consequently, this money is also referred to as deposit money. Inasmuch as they constitute records in accounts, and transactions involving such money (changes in the magnitude of liabilities and claims of the transaction participants) are likewise expressed in the form of records in accounts, they are also designated as non-cash money - as opposed to banknotes and exchangeable coins, which belong to the category of cash tokens. Although banknotes are exclusively considered legal tender, in real life, the major portion of the money supply nevertheless consists of deposit money. In this instance, the crucial factor for us is not the form of money, but rather that the creation of money by commercial banks leads to a permanent growth in the debt of both physical and legal entities.

In a "debt economy," virtually all money belongs to those who create it - that is, the usurers. If a certain amount of money is in the hands of individuals who do not belong to the caste of "usurers," this can be spoken of only in terms of use, rather than ownership. Within the framework of the modern monetary system, all money must, sooner or later, return to its true owner - the usurers. Economists employ money in the same manner as merchants use kilo-

grams and architects use meters. Yet, they rarely analyze its principle of functioning; that is, they seldom attempt to explain and clarify that, unlike the meter and the kilogram, money does not constitute a constant unit of measurement, as it alters its value almost daily due to inflation (Kennedy, 1995).

The German money researcher Margrit Kennedy (1939–2013), in her work *Interest and Inflation Free Money: Creating an Exchange Medium That Works for Everybody* (1987), writes about bracteates: "From the 12th to the 15th century, a currency called bracteates was in circulation in Europe. They were issued by cities, bishoprics, and individual feudal lords. Moreover, they served not only for the exchange of goods and services but also functioned as a means of tax collection. The thin gold or silver money was 'demonetized' once a year, meaning it was withdrawn from circulation and exchanged for newly minted coins. During this process, they were devalued by 25%, and this portion was retained as a 'minting fee' or 'minting tax'" (Kennedy, 1995).

Silvio Gesell (1862-1930) - a German entrepreneur, financial theorist, social reformer, and the author of the "Freiwirtschaft" (Free Economy) theory - was likewise a proponent of reviving medieval "bracteates" in a certain form. Gesell proposed the utilization of money with a negative interest rate in order to enhance the velocity of money circulation and to transform it into a medium of exchange rather than a means of accumulation. He designated this as "free money." Gesell essentially advocated that money should not be placed into bank deposits but should instead remain in circulation.

Gesell conducted an experiment with this type of money in the small Austrian town of Wörgl. Any money user who held a banknote at the end of the circulation period (one month) could reintroduce it into circulation only upon paying one percent of its face value. Gesell maintained that such an approach to money would prevent future depressions and enhance public welfare. Silvio Gesell's principal work, *The Natural Economic Order*, was published in 1916.

Incidentally, the brilliant English economist John Maynard Keynes (1883–1946) supported Silvio Gesell's ideas and emphasized the influence of Gesell's monetary theory on his own concepts in his work *The General Theory of Employment, Interest and Money* (1936). The English economist was inspired by Gesell's idea of "free money," which, in his view, possessed the potential to change the world for the better. In this regard, Keynes stated: "I believe that the future will learn more from the spirit of Gesell than from that of Marx" (Keynes, 1967).

At the same time, "free money" has not been practically implemented anywhere to this day. In the majority of the world's countries, money continues to lose its purchasing power as a result of inflation, which no one is particularly intent on curbing. After all, inflation constitutes an unofficial form of taxation that is not entirely comprehensible to the ordinary citizen - a taxation whose beneficiary is not the state, but rather the "masters of money" who own the "money printing press."

ელენე ჩიქოვანი

საქართველოს საავიაციო უნივერსიტეტი, პროფესორი

უმუშევართა დასაქმებისა და სოციალური დაცვის უფლების რეალიზაციის
გარანტიები საქართველოში

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.06>

ანოტაცია. სტატიაში გამოკვლეულია დასაქმების უფლების რეალიზაციის მიმართულებით არსებული გამოწვევები საქართველოში, რომელიც ეხება ისეთ ნორმებს, როგორიცაა: ნებაყოფილობით არჩეული სამუშაოს შესრულების გზით საარსებო სახსრების გამომუშავების შესაძლებლობა, უმუშევრის სტატუსის განსაზღვრა, ხელშეწყობა დასაქმებაში, უმუშევრობის პერიოდში საარსებო მინიმუმით უზრუნველყოფის პირობების დაცვა.

გაანალიზებულია ქვეყანაში განხორციელებული შრომის ბაზრის აქტიური და პასიური პოლიტიკის ჩავარდნები რეფორმის საწყის ეტაპზე. დახასიათებულია უმუშევართა სოციალური დაცვის პოლიტიკასთან ინტეგრირებული შრომის ბაზრის პოლიტიკის ნაკლოვანებები, რაც განაპირობებს ამ უფლების საყოველთაოობის პრინციპების დარღვევას და ფარავს მხოლოდ უმუშევართა ნაწილს მოქალაქეთა სოციალური დაცვის კონსტიტუციური ნორმების, ადამიანის „ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტისა“ და „ევროპის სოციალური ქარტიის განახლებული ვერსიის“ მიერ განსაზღვრული პრინციპების საწინააღმდეგოდ. დასაბუთებულია უმუშევრობის რისკისაგან დაზღვევის ხარჯების გადანაწილების საბაზრო მექანიზმების შემუშავების აუცილებლობა და რეკომენდირებულია უმუშევრობის პერიოდში გასაცემლების გაცემის შესაძლებლობის უზრუნველყოფა დასაქმების პერიოდში გაწეული შენატანების ხარჯზე, მსოფლიოში არსებული გამოცდილების გათვალისწინებით.

საკვანძო სიტყვები: უმუშევრობა, დასაქმება, სოციალური დაცვა.

ევროპის სოციალური ქარტიის განახლებული ვერსიის მიხედვით (რომელიც ძალაში შევიდა 1999 წელს), განსაზღვრულია ადამიანის იმ ძირითად უფლებათა წრე, რომლის მოთხოვნის უფლებაც აქვს მოქალაქეს. სოციალური გარანტიებით ქვეყნის მოსახლეობის დაკმაყოფილების ხარისხი განსხვავებულია მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნების მიხედვით, რაც ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დონეზე არის დამოკიდებული და გარანტიების უზრუნველყოფის მიდგომებისა და მექანიზმების განვითარების განსხვავებული მიდგომებითა და ხარისხით არის განპირობებული, რისი სრულყოფილი მიღწევის შესაძლებლობაც, ეკონომიკის განვითარების შესაბამის დონესა და მისი ეტაპობრივი მიღწევისათვის აუცილებელ გრძელვადიან პერიოდს მოითხოვს. აღნიშნული გარემოება განსაკუთრებით გასათვალისწინებელია საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალი პერიოდის პოსტსაბჭოთა ქვეყნებისათვის, როგორსაც საქართველო წარმოადგენს. ამასთან, მნიშვნელოვანია ამ მიმართებით აღებული სამთავრობო კურსი და მექანიზმები იძლეოდეს მდგომარეობის მუდმივი გაუმჯობესების გარანტიას.

სოციალური გარანტიების წრე, რომლის მიღების უფლებაც მოქალაქეს გააჩნია საკმაოდ ფართოა. ამ მიმართებით საქართველოს მთავრობა ცდილობს გაა-

ტაროს პრაქტიკული ღონისძიებები ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების კვალდაკვალ მდგომარეობის შემდგომი გაუმჯობესების მიმართულებით. საკითხთა ფართე წრე ართულებს ცალკეული სტატიის ფარგლებში სოციალური გარანტიების მოქმედი მექანიზმებისა და მოსახლეობის დაცულობის სრულფასოვანი ანალიზის შესაძლებლობას, რაც სცილდება ერთი სტატიის ფარგლებს. ამდენად, საჭიროა ყურადღება გავამახვილოთ სოციალური გარანტიების იმ წრის რეალიზაციის მიმართულებით არსებული მდგომარეობის შეფასებაზე, რასაც საბაზისო მნიშვნელობა გააჩნია ადამიანის სხვა ძირითადი უფლებების რეალიზაციისათვის და მოითხოვს სპეციალური ყურადღების კონცენტრირებას შესაბამისი სამთავრობო პოლიტიკის ფორმირებისა და რეალიზაციის დროს. ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ აღნიშნული მიდგომა მეტნაკლები სიმწვავეთ ეხება საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალი პერიოდის ყველა ქვეყანას, რომელთაც ბუნებრივია გეგმური ეკონომიკის ნგრევისა და საბაზრო ეკონომიკაზე ტრანსფორმირების ეკონომიკური და პოლიტიკური (მათ შორის ომისა და ეთნოკონფლიქტების) მიზეზების გამო ვერ ექნება სოციალური გარანტიების აბსოლუტური და ეფექტური უზრუნველყოფის შესაძლებლობები. თუმცა, ყოველი ქვეყნისათვის სწორი პოლიტიკის გატარების აუცილებელ პირობას წარმოადგენს ადამიანის საყოველთაო უფლებების გათვალისწინებით საერთაშორისო კანონმდებლობასთან ადაპტირებული ძირითადი, ეროვნული, საკანონმდებლო ბაზისა და მექანიზმების ჩამოყალიბება, რომლებიც გრძელვადიან პერიოდში აღნიშნული გარანტიების დამკვიდრებას უზრუნველყოფს. პირველ რიგში ეს ეხება ნებაყოფილობით არჩეული სამუშაოს შესრულების გზით საცხოვრებელი სახხრების გამომუშავების შესაძლებლობას, საყოველთაო უფლებას შრომის სამართლიან პირობებზე, უფლებას შრომის სამართლიან ანაზღაურებაზე; საყოველთაო უფლებას შრომის უსაფრთხო და ჰიგიენურ პირობებზე, რაც საბაზისო მიდგომებს აყალიბებს სოციალური გარანტიების მთლიანი სისტემის რეალიზაციის საქმეში. ნებაყოფილობით არჩეული სამუშაოს შესრულების გზით საცხოვრებელი სახსრების გამომუშავების შესაძლებლობა და შესაბამისად, დასაქმების უფლების რეალიზაცია სოციალური გარანტიების სისტემის ფორმირებისათვის საბაზო უფლებას წარმოადგენს. ამ მიმართებით საკვანძო მნიშვნელობა გააჩნია შესაბამისი სამთავრობო პოლიტიკის ფორმირებისა და რეალიზაციის სფეროში გამოყენებულ მიდგომებს.

უმუშევრების სოციალური დაცვის პოლიტიკა ნებისმიერ ქვეყანაში შრომის ბაზრის აქტიური და პასიური პოლიტიკის ინსტრუმენტების მეშვეობით ფორმირდება. სამოქალაქო ომებისა და ეთნიკური კონფლიქტების შედეგად დანგრეული ეკონომიკის პირობებში რეფორმის საწყის ეტაპზე საქართველოს ეკონომიკა მოუმზადებელი აღმოჩნდა აქტიური შრომის ბაზრის პოლიტიკის განსახორციელებლად. დამსაქმებელთა და დასაქმებულთა შენატანების მობილიზაციის სფეროში არსებული პრობლემებმა და დასაქმების ფონდის დეფიციტმა, აქტიურ პოლიტიკასთან ერთად, პასიური შრომის ბაზრის პოლიტიკის წარუმატებლობაც განაპირობა. მიუხედავად იმისა, რომ რეფორმის საწყის ეტაპზე უმუშევართა სოციალური დაცვა და შესაბამისად, პასიური შრომის ბაზრის პოლიტიკის რეალიზაცია უმუშევართა დახმარებისა და შემწეობის გაცემის კონტექსტში ხორციელდებოდა, ეკონომიკური სტაგნაციის პირობებში ქვეყნის მთავრობა იძულებული გახდა უარი ეთქვა პასიური შრომის ბაზრის პოლიტიკის რეალიზაციაზე და მხოლოდ მოგვიანებით, ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპებისა და ფინანსური სტაბილურობის პირობებში

მეწარმეობის მხარდაჭერის ღონისძიებების, სამუშაო ადგილების სუბსიდირების, უმუშევართა მომზადება/გადამზადების ღონისძიებების აქტივიზაციის მეშვეობით შემდგომ აქტიური შრომის ბაზრის პოლიტიკის განხორციელებაზე გადასვლა (ჩიკოვანი, ბარამიძე, 2024).

დასაქმების სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის ახალი მიდგომები განისაზღვრა “საქართველოს კანონით დასაქმების ხელშეწყობის შესახებ” (კანონი დასაქმების ხელშეწყობის შესახებ, 2020). კანონის მიხედვით სახელმწიფო უზრუნველყოფს საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე მცხოვრები საქართველოს მოქალაქეებისათვის დასაქმების ხელშეწყობის სახელმწიფო პროგრამების თანაბარ ხელმისაწვდომობას, სამუშაოს მაძიებლის სტიმულირებას დასაქმებისათვის, სამუშაოს მიღებისათვის ან თვითდასაქმებისათვის. კანონის მიხედვით განმარტებულია დასაქმების ხელშეწყობის ინდივიდუალიზაცია, რაც გულისხმობს დასაქმების ხელშეწყობის ღონისძიებების ორიენტირებას სამუშაოს მაძიებლის ინდივიდუალურ უნარებსა და შესაძლებლობებზე, პიროვნულ და პროფესიულ განვითარებაზე. ამასთან, მოწყვლადი ჯგუფებისა და მაღალმთიანი რეგიონების მოსახლეობის მიმართ, რომლებსაც დასაქმების ხელმისაწვდომობაში სირთულეები ექმნებათ, სახელმწიფო უზრუნველყოფს განსაკუთრებული მიდგომების გამოყენებას. კანონის მიხედვით შემოტანილ იქნა დასაქმების 4 ფორმა - დასაქმება შრომის ანაზღაურების სუბსიდირებით, დასაქმება, სტაჟირება და შრომითი მიგრაცია (მუხლი 13). (კანონი დასაქმების ხელშეწყობის შესახებ, 2020).

უმუშევართა სოციალური დაცვისა და მათი დასაქმების ახალ მიდგომებს ამკვიდრებს „დასაქმების ხელშეწყობის 2022 წლის სახელმწიფო პროგრამის დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის 2022 წლის 17 თებერვლის N81 დადგენილების შესაბამისად შემოღებული სამთავრობო ღონისძიებები, რომლის მიხედვითაც გათვალისწინებულია შრომის ბაზარზე სამუშაოს მაძიებლისა და დამსაქმებლისათვის უფასო საშუაშვლო მომსახურების მიწოდება-განვითარება; მოწყვლადი, დაბალკონკურენტუნარიანი ჯგუფების დასაქმების ხელშეწყობი მექანიზმების შემუშავება და დანერგვა; დასაქმების ფორუმების მოწყობა; ვაკანსიების მონიტორინგისა და თვისებრივი კვლევების განხორციელება მინიმუმ წელიწადში ერთხელ, სააგენტოს საქმიანობის შესახებ ცნობიერების ასამაღლებელი კამპანიების წარმოება; სოციალურ პარტნიორობთან მჭიდრო თანამშრომლობა (მთავრობის დადგენილება N81, 2022.წ). ზემოაღნიშნული დადგენილება შრომის ბაზრის აქტიურ პოლიტიკაზე გადასვლისა და დასაქმების ხელშეწყობ ღონისძიებათა განვითარებას ითვალისწინებს, რაც დადებით მოვლენად შეიძლება ჩაითვალოს. ამასთან, ქვეყანაში ყურადღების მიღმა არის დარჩენილი უმუშევართა სოციალური დაცვის ღონისძიებები პასიური შრომის ბაზრის პოლიტიკის ფარგლებში, რაც მისი გაუქმების შემდეგ ქვეყანაში არ განხორციელებულა, ხოლო დასაქმების ხელშეწყობი 2022 წლის პროგრამის ღონისძიებების ბენეფიციარები აღმოჩნდნენ მხოლოდ ის უმუშევრები, რომელთა ოჯახის წევრებიც უმუშევრობის და /ან სხვა მიზეზების გამო უმუშეოთა დახმარების მიმღებთა მეთოდოლოგიის შესაბამისად განსაზღვრული რეიტინგული ქულების თანახმად სოციალურად დაუცველთა კატეგორიებს იქნა მიკუთვნებული. შესაბამისად, მოქალაქეთა სოციალური დაცვის კონსტიტუციური ნორმების, „ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ“ საერთაშორისო პაქტისა“ და „ევროპის სოციალური ქარტიის“ განახლებული ვერსიის“ მიერ განსაზღვრული გარანტიების გვერდის ავლით და საბაზრო ეკონომიკის პრინ-

ციპების იგნორირების გზით საქართველოში სახელმწიფო ბიუჯეტს დაეკისრა სიღარიბის დაძლევის პროგრამასთან ინტეგრირებული სხვა მიმართულებების დაფინანსებაც (მათ შორის უნუშევართა შემწეობის, უმწევოთა შემწეობისა და ასაკით პენსიონერთა პენსიების დაფინანსება), რითაც ხარჯიანი აღმოჩნდა სახელმწიფო ბიუჯეტისთვისაც. დასაქმების აქტიური პოლიტიკის დაფინანსება კი მთავრობამ მიანდო ისეთ პროგრამებს, როგორიცაა პროგრამა „აწარმოე საქართველოში“, ასევე საპარტნიორო ფონდისა და მცირე ბიზნესის მზარდაჭერის პროგრამების ფარგლებში განხორციელებული და დაგეგმილი ღონისძიებები. მიუხედავად მთავრობის მიერ განსაზღვრული სწორი ორიენტირებისა, გეზი აიღოს აქტიური შრომის ბაზრის პოლიტიკის გატარებაზე, ეს პროცესი ქვეყანაში არსებული სოციალური და ეკონომიკური პრობლემების ფონზე წინააღმდეგობებით ხასიათდება და რთული გადასაწყვეტია მისი ხარჯიანობის გამო. პრობლემის მოსაგვარებლად სახელმწიფომ უნდა შექმნას უმუშევართა სოციალური დაცვის საბაზრო მექანიზმები, რომელიც, ერთის მხრივ, დასაქმების აქტიური პოლიტიკის რეალიზაციისაკენ ხოლო, მეორეს მხრივ, შრომის უფრო მეტი მოტივაციის შექმნისკენ იქნება მიმართული (ჩიქოვანი, ბარამიძე:2024).

საქართველოს კონსტიტუციის მოქმედი რედაქციისა და „დასაქმების ხელშეწყობის შესახებ საქართველოს კანონის“ მიხედვით უმუშევართა სოციალური დაცვის ძირითადი მიმართულებები მოიცავს ისეთ ნორმებს, როგორიცაა ხელშეწყობა დასაქმებაში, მათი საარსებო მინიმუმით უზრუნველყოფის პირობების დაცვა, უმუშევრის სტატუსის განსაზღვრა, მოქალაქეთა შრომითი უფლებების დაცვა საზღვარგარეთ (კონსტიტუცია 1995; კანონი დასაქმების ხელშეწყობის შესახებ, 2020). უმუშევართა სოციალური დაცვის ღონისძიებების მთავარი მიზანი უმუშევრებისთვის დასაქმების ხელშეწყობაა. ეს ახალი სამუშაო ადგილების შექმნასთან ერთად უმუშევართა მომზადება/გადამზადების სისტემის ჩამოყალიბებას მოითხოვს, რასაც მოიცავს შრომის ბაზრის აქტიური პოლიტიკის ღონისძიებების სისტემა. ამასთან, ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ქვეყანაში არ არის რეალიზებული უმუშევრობის რისკისაგან მოსახლეობის დაცვის საბაზრო მექანიზმები, რაც საშუალებას მისცემს ქვეყანას უმუშევრობის რისკის დაზღვევის ხარჯები თვით უმუშევარსა და დამსაქმებლებს ასევე, სახელმწიფოს შორის იქნეს გადანაწილებული, რომელშიც განმსაზღვრელ როლს შეასრულებს დასაქმების პერიოდში გაწეული შენატანების ხარჯზე უმუშევრობის პერიოდში უმუშევრობის გასაცემლების გაცემის შესაძლებლობის უზრუნველყოფა მსოფლიოში არსებული გამოცდილებისა და პრაქტიკის გათვალისწინებით. ამ მიმართებით აუცილებელია მსოფლიოში უმუშევრობის დაზღვევის სხვადასხვა პრაქტიკის შესახებ არსებული გამოცდილების დანერგვა ქვეყანაში და აღნიშნული სფეროს სახელმწიფოს მიერ მკაცრად რეგულირება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საერთაშორისო პაქტი, 1976. ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტი (ძალაში შევიდა 1976 წელს), <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/1483577?publication=0>.
2. ევროპის სოციალური ქარტია, 1999: ევროპის სოციალური ქარტიის განახლებული ვერსია (ძალაში შევიდა 1999 წელს),: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1392164?publication=0>.

3. კონსტიტუცია, 1995: საქართველოს კონსტიტუცია. თბილისი, 1995 წლის 24 აგვისტო. კონსოლიდირებული პუბლიკაციები 29/06/2020.
4. კანონი დასაქმების ხელშეწყობის შესახებ: “საქართველოს კანონი დასაქმების ხელშეწყობის შესახებ”. თბილისი, 2020 წლის 14 ივლისი (№6819-რს).
5. მთავრობის დადგენილება, N81,2022: „დასაქმების ხელშეწყობის 2022 წლის სახელმწიფო პროგრამის დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის 2022 წლის 17 თებერვლის N81 დადგენილება;
6. ჩიქოვანი, ბარამიძე, 2024: ელენე ჩიქოვანი, გვანცა ბარამიძე, უმუშვართა სოციალური დაცვა საქართველოში“. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის დაარსებიდან მე-80 წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალების კრებული “მსოფლიოს ეკონომიკური განვითარების ტენდენციები ახალ გეოპოლიტიკურ რეალობაში: საქართველოს ადგილი და გამოწვევები, თბილისი, 2024. გვ.459-466;
7. Proposal for a COUNCIL DECISION on guidelines for the employment policies of the Member States. Brussels, 23.5.2022 COM (2022) 241 final 2022/0165 (NLE).
8. Employment, Social Affairs@ Inclusion. European Commission. 2022; <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=862>

Elene Chikovani

University of Aviation of Georgia, Professor

GUARANTEES OF REALIZATION OF THE RIGHT OF EMPLOYMENT AND SOCIAL PROTECTION OF UNEMPLOYED IN GEORGIA

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.06>

Expanded Summary

Article investigates existing challenges in the realization of right of employment and social protection of unemployed persons in Georgia in relation of the norms about possibility of getting means of living by the performing voluntarily selected works, determination of the status of unemployed, promote access to employment, provision with the subsistence minimum during the period of unemployment.

Analysis drawbacks and failures of active and passive labor market policies realized on the initial stages of the labor market reform in Georgia. Characterizes main deficiencies of labor market policy programs, integrated with the program of the social protection of vulnerable groups of population, which covers only part of the unemployed persons by avoiding the principle Alness (Ubiquity) of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, revised version of the Social Chart of Europe and constitutional norms of social protection of citizens. In the conditions of an economy devastated by civil wars and ethnic conflicts, at the initial stage of reforms, Georgia's economy proved unprepared to implement an active labor market policy. Problems related to mobilizing contributions from employers and employees, along with the deficit of the employment fund, led not only to difficulties in implementing active labor market policies but also to the failure of passive labor market policies. Although, at the early stage of reforms, social protection for the unemployed and thus the implementation of passive labor market policies was carried out through the provision of unemployment benefits

and assistance, under conditions of economic stagnation the government was forced to abandon even passive labor market policies. Only later, amid high economic growth rates and financial stability, was it able to transition to active labor market policies through measures such as supporting entrepreneurship, subsidizing jobs, and activating training and retraining programs for the unemployed.

New approaches to state policy in the field of employment were defined by the Law of Georgia on the “Promotion of Employment” (2020). According to this law, the state ensures equal access across the entire territory of Georgia to state employment promotion programs for Georgian citizens, encourages job seekers to gain employment or pursue self-employment, and promotes labor market participation. The law introduces the concept of individualized employment promotion, which means tailoring employment support measures to the individual skills, abilities, and personal and professional development needs of job seekers. At the same time, the state provides special approaches for vulnerable groups and residents of high-mountainous regions who face difficulties in accessing employment. The law also introduces four forms of employment: subsidized employment, employment, internships, and labor migration (Article 13).

New approaches to the social protection of the unemployed and their employment are also established through government measures introduced under Resolution No. 81 of February 17, 2022, of the Government of Georgia on the Approval of the 2022 State Program for Employment Promotion. According to this resolution, the program includes the development and provision of free intermediary services between job seekers and employers in the labor market; the design and implementation of mechanisms to support employment for vulnerable and low-competitive groups; the organization of employment forums; and the monitoring of vacancies and implementation of qualitative research. The aforementioned resolution envisions a transition to active labor market policies and the development of employment promotion measures, which can be considered a positive development. However, social protection measures for the unemployed within the framework of passive labor market policy have been neglected in the country and have not been implemented since their abolition. Moreover, beneficiaries of the 2022 employment promotion program have been only those unemployed individuals whose family members were classified as socially vulnerable according to the rating scores determined by the methodology for assessing beneficiaries of social assistance.

As a result, by bypassing the guarantees established by constitutional norms of social protection, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, and the Revised European Social Charter and by disregarding the principles of a market economy the state budget of Georgia has been burdened with financing various areas integrated with poverty reduction programs (including unemployment benefits, social assistance, and pensions for the elderly), making it costly for the state budget as well. Funding for active labor market policies has instead been entrusted to programs such as “Produce in Georgia,” as well as initiatives implemented and planned under the Partnership Fund and small business support programs. Despite the government’s correct orientation toward implementing active labor market policies, this process is characterized by challenges in the context of existing social and economic problems and is difficult to resolve due to its high cost. To address this issue, the state should create market-based mechanisms for the social protection of the unemployed that would, on the one hand, facilitate the implementation of active labor market policies and, on the other hand, increase motivation to work.

According to the current version of the Constitution of Georgia and the Law of Georgia on the Promotion of Employment, the main directions of social protection for the unemployed include support in employment, ensuring conditions for subsistence minimum standards, defining the status of the unemployed, and protecting citizens’ labor rights abroad. The main goal of social protection measures for the unemployed is to promote their employment. This requires not only the creation of new jobs but also the establishment of a system for train-

ing and retraining the unemployed, which is encompassed within the system of active labor market policy measures. At the same time, it should be emphasized that market mechanisms for protecting the population against unemployment risk have not been implemented in the country. Such mechanisms would allow the costs of unemployment risk insurance to be distributed among the unemployed themselves, employers, and the state. A decisive role in this system would be played by ensuring the possibility of paying unemployment benefits during periods of unemployment, financed through contributions made during periods of employment, based on international experience and practice. In this regard, it is essential to introduce into the country the experience of various unemployment insurance practices existing worldwide and to ensure strict state regulation of this field.

The necessity of the establishment of the unemployment risk insurance system and introduction of market mechanisms through the redistribution of the income between the employment and unemployment periods on the basis of contributions made during the employment period are recommended taking into the account the relevant experiences used in the worldwide.

გიგი ელიზბარაშვილი

ეკონომიკის დოქტორი

საქართველოს ეკონომიკური ზრდის მამოძრავებელი ფაქტორები და სექტორული ანალიზი

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.07>

ანოტაცია: ქვეყნის მდგრადი ეკონომიკური განვითარებისა და კეთილდღეობის უზრუნველყოფის პროცესში, ერთ-ერთ ფუნდამენტურ მაკროეკონომიკურ პარამეტრს ეკონომიკური ზრდა წარმოადგენს. იგი არ არის იზოლირებული ფენომენი, პირიქით, მთლიანი ეკონომიკური ზრდა წარმოადგენს სხვადასხვა დარგობრივი და სექტორული აქტივობების ერთობლივ, სინერგიულ შედეგს [Barro, 1998: 5–12]. მაკროეკონომიკური პროგრესის დინამიკას განსაზღვრავს სხვადასხვა სფეროს წვლილი, თითოეული ამ სექტორის ეფექტიანობა და მათ შორის არსებული სტრუქტურული ბალანსი პირდაპირ აისახება ქვეყნის მთლიანი სამამულო პროდუქტის (GDP) ფორმირებასა და გრძელვადიან სტაბილურობაზე.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკის დიგიტალიზაცია, წვლილი ეკონომიკურ ზრდაში.

შესავალი

თანამედროვე ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მახასიათებელს ეკონომიკის სტრუქტურული ტრანსფორმაცია წარმოადგენს. ეკონომიკური ზრდის პროცესში იცვლება სხვადასხვა სექტორის მნიშვნელობა, მათი წილი მთლიან სამამულო პროდუქტში და გავლენა ეკონომიკურ აქტივობაზე. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ხდება იმ ეკონომიკური საქმიანობების იდენტიფიცირება, რომლებიც ეკონომიკური ზრდის მთავარ მამოძრავებელ ძალებად ყალიბდებიან. აღნიშნული საკითხი აქტუალურია საქართველოს ეკონომიკის შემთხვევაშიც, სადაც ბოლო წლებში შეინიშნება როგორც ტრადიციული სექტორების სტრუქტურული ცვლილება, ისე ცოდნაზე და ტექნოლოგიებზე დაფუძნებული საქმიანობების გაძლიერება.

მოცემული კვლევა კიდევ უფრო საინტერესოა იმ თვალსაზრისით, რომ საქართველოს ეკონომიკა ხასიათდება ღარიბი ქვეყნის სამომხმარებლო ტიპის ეკონომიკური მოდელით. ეკონომიკური რეფორმაციის წლებში ქვეყნის წარმატებულ და მდგრად განვითარებაზე ორიენტირებული ეკონომიკური მოდელი ვერ განვითარდა, რაც დღემდე ქვეყნის მთავარ გამოწვევას წარმოადგენს [Papava, 2014: 92].

წინამდებარე კვლევის მიზანია ბოლო წლებში საქართველოს ეკონომიკაში სხვადასხვა ეკონომიკური საქმიანობის სფეროს წილისა და მათი ეკონომიკურ ზრდაში შეტანილი წვლილის ანალიზი.

მთლიანი სამამულო პროდუქტის სექტორული ანალიზი

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნულ სამსახურს გამოყოფილი აქვს ეკონომიკური საქმიანობის 20 სახეობა ესენია: ადმინისტრაციული და დამხმარე მომსახურების საქმიანობები; განათლება; განთავსების საშუალებებით უზრუნველყოფის და საკვების მიწოდების საქმიანობები; დამამუშავებელი მრეწველობა; ელექტროენერგიის, აირის, ორთქლის და კონდიცირებული ჰაერის მიწოდება; ინფორმაცია და კომუნიკაცია; მშენებლობა; პროფესიული, სამეცნიერო და ტექნიკური საქმიანობები; საბითუმო და საცალო ვაჭრობა; ავტომობილების და მოტოციკლების რემონტი; სამთო მოპოვებითი მრეწველობა; საფინანსო და სადაზღვევო საქმიანობები; სახელ-

მწიფო მმართველობა და თავდაცვა, სავალდებულო სოციალური უსაფრთხოება; სოფლის, სატყეო და თევზის მეურნეობა; სხვა სახის მომსახურება; ტრანსპორტი და დასაწყობება; უძრავ ქონებასთან დაკავშირებული საქმიანობები; შინამეურნეობების, როგორც დამკირავებლის, საქმიანობები, არა დიფერენცირებული საქონლის და მომსახურების წარმოება შინამეურნეობების მიერ საკუთარი მოხმარებისათვის; წყალმომარაგება, კანალიზაცია, ნარჩენების მართვა და დაბინძურებისაგან გასუფთავების საქმიანობები; ხელოვნება, გართობა და დასვენება; ჯანდაცვა და სოციალური მომსახურების საქმიანობები [საქსტატი, 2026ა]. სწორედ ჩამოთვლილი ეკონომიკური საქმიანობის სფეროების მიერ შექმნილი ეკონომიკური დოვლათი წარმოადგენს მთლიან სამამულო პროდუქტს. ამ უკანასკნელის უფრო დეტალურად, შემადგენელი კომპონენტების წილობრივი სახით წარმოჩენისთვის მოყვანილია ცხრილი 1.

ცხრილი 1

**მთლიანი სამამულო პროდუქტი და მასში შემავალი ეკონომიკური
სექტორების წილი**

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
საბითუმო/საცალო ვაჭრობა; ავტო/მც	17%	16%	15%	14%	14%	14%	14%	14%	14%	15%	15%	15%	16%	15%	15%
უძრავ ქონებასთან დაკავშირებული	12%	12%	12%	12%	12%	12%	12%	11%	11%	11%	10%	10%	11%	10%	9%
დამამუშავებელი მრეწველობა	11%	11%	10%	10%	10%	9%	10%	10%	10%	11%	11%	11%	10%	10%	9%
ინფორმაცია და კომუნიკაცია	4%	4%	3%	3%	3%	3%	3%	3%	3%	3%	4%	5%	6%	6%	8%
მშენებლობა	5%	7%	7%	7%	8%	9%	10%	9%	9%	9%	7%	8%	8%	9%	8%
სახელმწიფო მმართველობა და თავდაცვა	8%	8%	9%	9%	8%	8%	7%	7%	7%	7%	7%	6%	7%	7%	7%
განათლება	4%	5%	5%	5%	5%	5%	5%	5%	4%	5%	5%	4%	5%	6%	6%
ტრანსპორტი და დასაწყობება	7%	7%	6%	6%	6%	6%	5%	6%	7%	6%	6%	6%	6%	6%	6%
სოფლის, სატყეო და თევზის მეურნეობა	11%	10%	10%	10%	10%	9%	8%	9%	8%	10%	8%	8%	7%	6%	6%
საფინანსო და სადაზღვევო საქმიანობა	5%	5%	5%	5%	5%	5%	5%	5%	5%	5%	5%	5%	5%	5%	5%
ხელოვნება, გართობა და დასვენება	3%	3%	3%	3%	3%	3%	3%	3%	3%	3%	4%	4%	4%	4%	4%
განთავსების საშუალებებით უზრუნველყოფა	2%	2%	3%	3%	3%	4%	4%	4%	5%	3%	3%	4%	4%	4%	4%
ჯანდაცვა და სოციალური მომსახურება	3%	3%	4%	4%	4%	4%	4%	4%	4%	4%	5%	4%	4%	4%	4%
პროფესიული, სამეცნიერო და ტექნიკური	2%	2%	2%	2%	2%	3%	3%	3%	3%	2%	2%	2%	2%	2%	2%
ელექტროენერგიის, აირის, ორთქლის	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%	3%	2%	2%	3%	3%	3%	2%	2%
ადმინისტრაციული და დამხმარე მომსახურება	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%
სამთავროებთან დაკავშირებული მრეწველობა	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	2%	1%	1%	1%	1%	1%
სხვა სახის მომსახურება	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%
წყალმომარაგება; კანალიზაცია და სანიაღვრე	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%
შინამეურნეობების საქმიანობები	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
GDP მლრდ. ლარი	26.1	27.9	29.1	31.7	34.5	36.6	41.3	45.4	49.7	49.8	60.7	72.9	80.9	93	104.6

ცხრილში მოცემულია თითოეული საქმიანობის სფეროს წილი GDP-ში წლების მიხედვით. ჩანს, რომ 2011 წლიდან მოყოლებული ძირითადად 5 სახეობის პროდუქტი/მომსახურება ქმნის მთლიანი სამამულო პროდუქტის ნახევარს/ნახევარზე მეტს, ესენია:

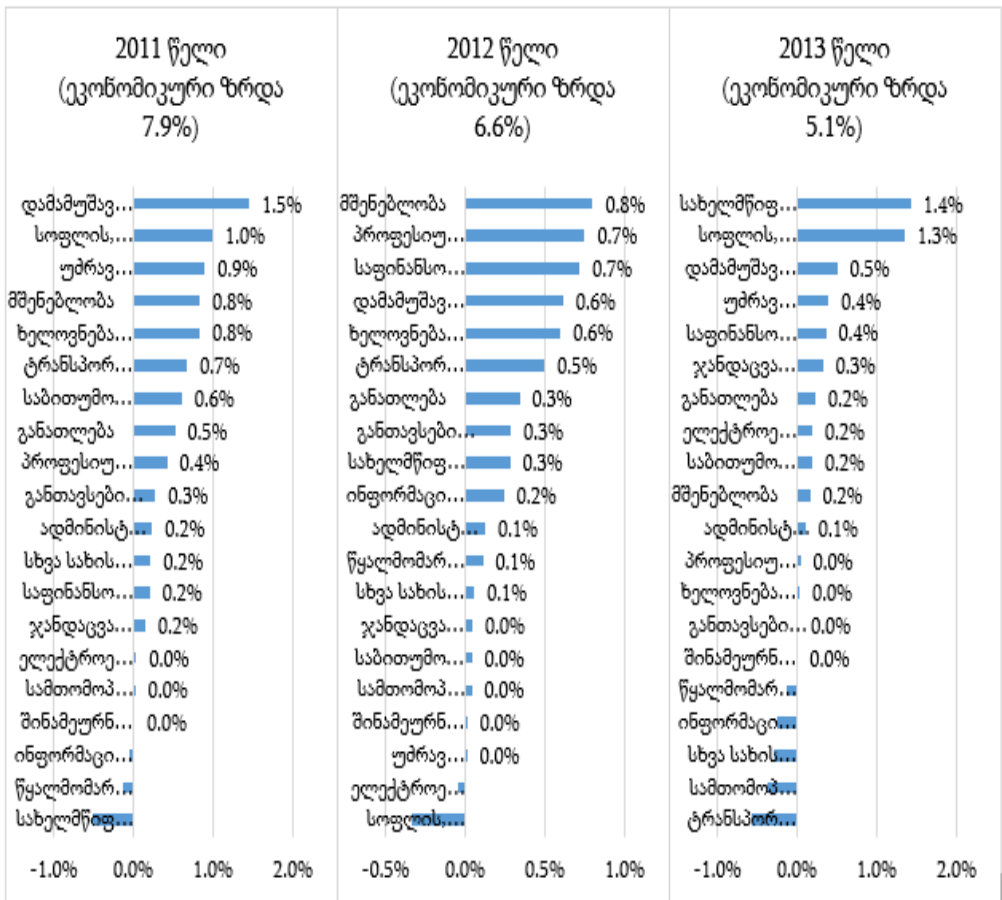
- საბითუმო და საცალო ვაჭრობა, ავტომობილების და მოტოციკლების რემონტი;
- უძრავ ქონებასთან დაკავშირებული საქმიანობები;
- სოფლის, სატყეო და თევზის მეურნეობა;
- დამამუშავებელი მრეწველობა;

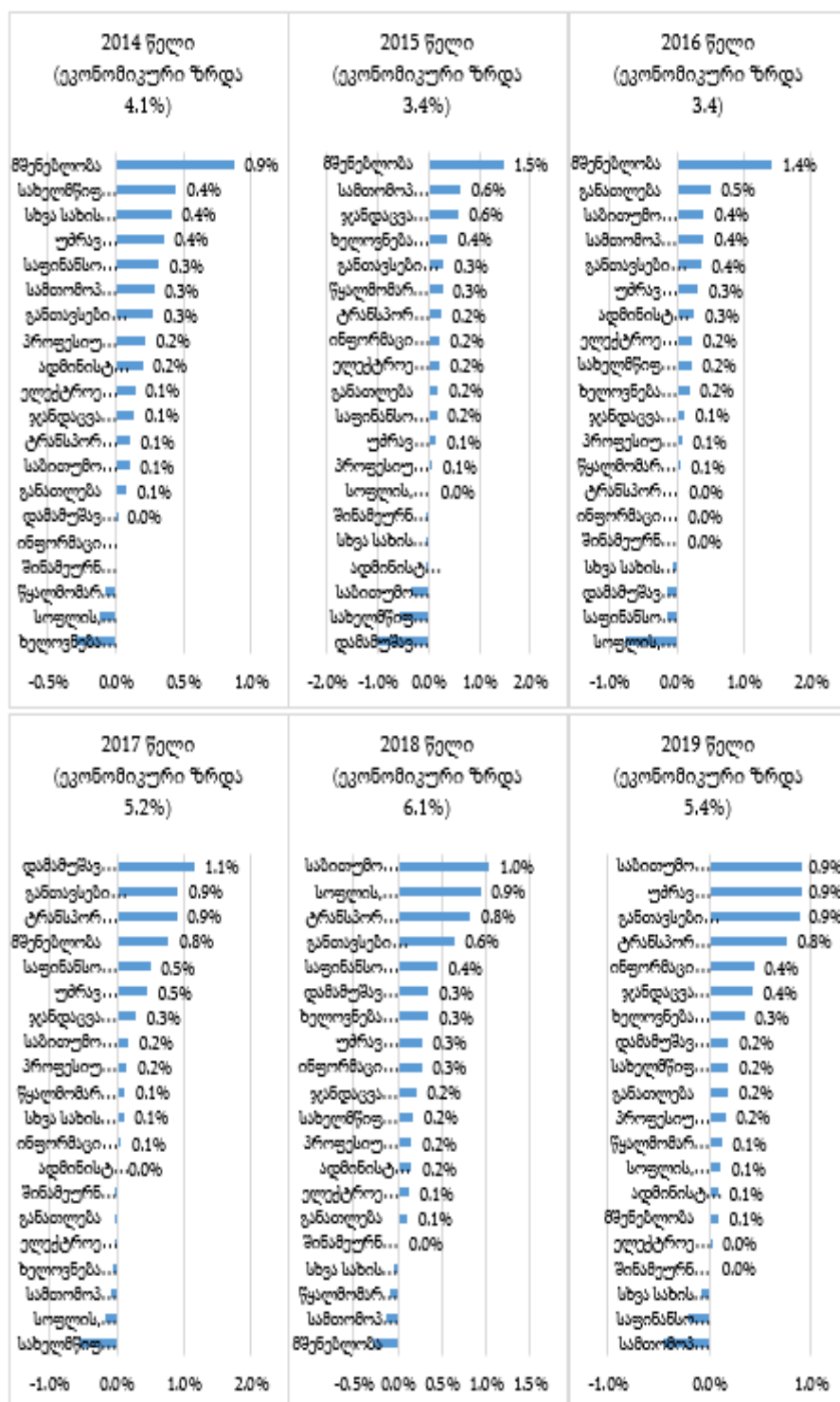
- სახელმწიფო მმართველობა და თავდაცვა, სავალდებულო სოციალური უსაფრთხოება.

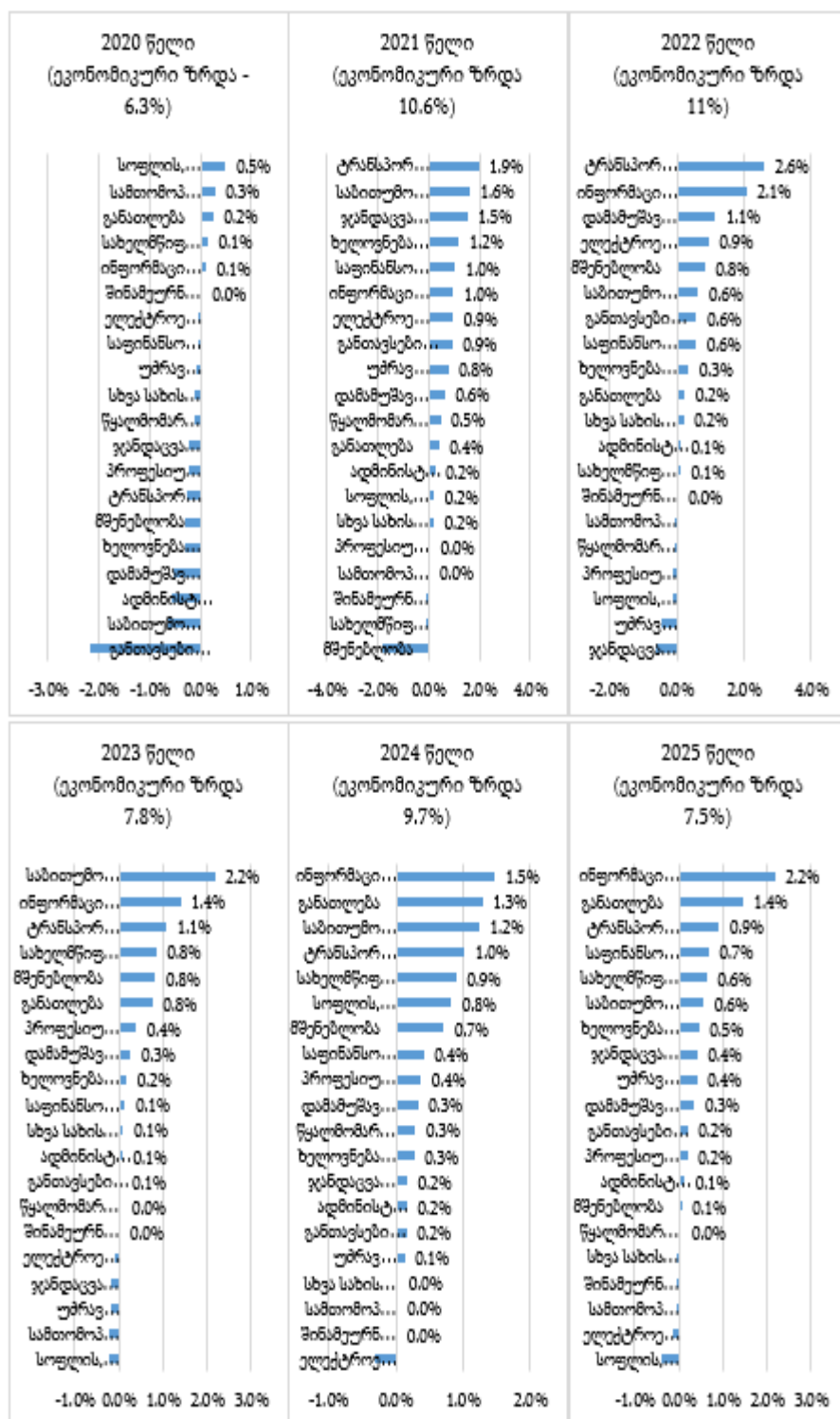
2015 წლამდე სტრუქტურული ცვლილება არ ფიქსირდება, 2015 წელს კი ხუთეულში მშენებლობა ანაცვლებს სახელმწიფო მმართველობის, თავდაცვისა და სავალდებულო სოციალური უსაფრთხოების სფეროს, 2024 წელს ეს უკანასკნელი კვლავ ბრუნდება და ანაცვლებს სოფლის, სატყეო და თევზის მეურნეობას, ბოლოს კი 2025 წელს, ხუთეულში აღწევს ახალი სფერო - ინფორმაცია/კომუნიკაცია, რომლის პარამეტრებიც ცვლის ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებლის სტრუქტურას. ამ მნიშვნელოვანი მაკროეკონომიკური ინდიკატორის შემადგენელი კომპონენტებისა და დროში ცვალებადობის დინამიკის თვალნათლად წარმოსადგენად მოყვანილია დიაგრამა 1.

დიაგრამა 1

ეკონომიკური საქმიანობის სფეროების წვლილი საქართველოს ეკონომიკურ ზრდაში 2011-2025 წწ.

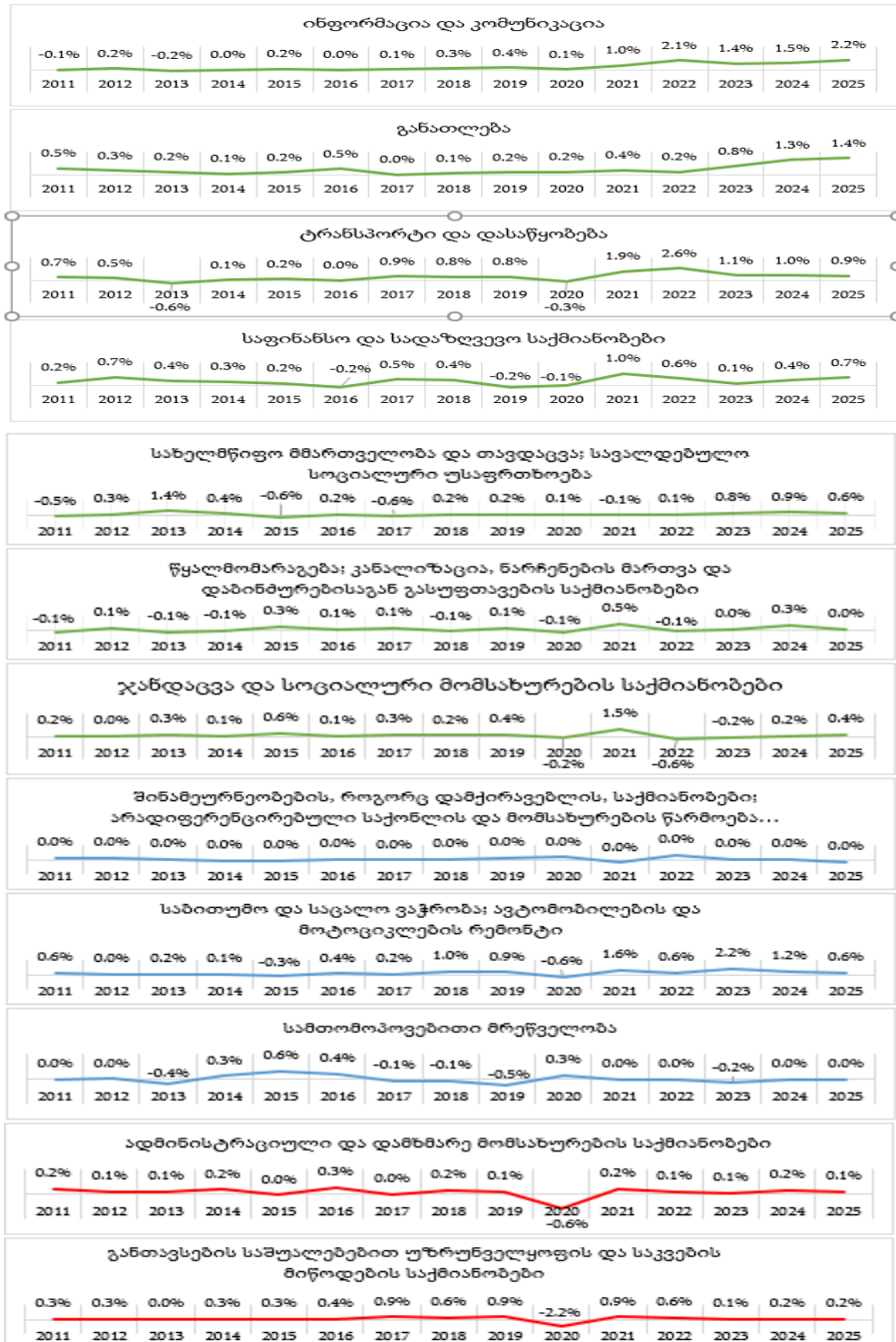
დიაგრამების ანალიზი ცხადყოფს, რომ საქართველოში ბოლო 15 წლის განმავლობაში ცალკეული ეკონომიკური საქმიანობები საერთო ეკონომიკურ ზრდაში მდგრად ტენდენციას ვერ ინარჩუნებენ და მათი წვლილი ყოველწლიურ მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებში მკვეთრად ცვალებადია. აღნიშნული არასტაბილურობა მიუთითებს საქართველოს ეკონომიკის მაღალ მოწყვლადობას როგორც შიგა, ისე გარე შოკების მიმართ. ვინაიდან ქვეყნის ეკონომიკური ზრდა ხშირად დამოკიდებულია ისეთ სენსიტიურ სექტორებზე, როგორიცაა ტურიზმი, მშენებლობა და საერთაშორისო ვაჭრობა, ნებისმიერი გლობალური თუ რეგიონული რყევა (მაგალითად, გეოპოლიტიკური კონფლიქტები, სავაჭრო პარტნიორების ეკონომიკური კრიზისები ან პანდემიური შოკები) მომენტალურად აისახება დარგობრივ პროდუქტიულობაზე. სექტორული წვლილის ეს დივერსიფიკაციის ნაკლებობა და არაპროგნოზირებადობა აფერხებს გრძელვადიან, სტაბილურ განვითარებას და ხაზს უსვამს ისეთი უფრო მყარი, შოკებისადმი მედეგი სფეროების გაძლიერების აუცილებლობას, როგორიცაა ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკა და ამ უკანასკნელის შედეგად მიღებული პროდუქტი. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ განათლებისა და მის მიერ წარმოებულ ინფორმაცია/კომუნიკაციის სექტორებს ბოლო ორი წლის განმავლობაში ძირითადი წვლილი მიუძღვით ეკონომიკურ ზრდაში. 2024 წელს ეკონომიკურ ზრდაში აღნიშნული კომპონენტების ჯამურმა წვლილმა 28.8% შეადგინა, ხოლო 2025 წლისთვის ეს მაჩვენებელი 48%-მდე გაიზარდა. მოცემულ პოზიტიურ დინამიკაზე არაერთი ეკონომიკური და სტრუქტურული ფაქტორი ახდენს გავლენას. ერთ-ერთ უმთავრეს დეტერმინანტს საერთაშორისო სტუდენტების რაოდენობის მკვეთრი მატება წარმოადგენს. კერძოდ, 2024 წელს ადგილობრივი სტუდენტების რაოდენობა მხოლოდ 2.4%-ით გაიზარდა, მაშინ როდესაც უცხოელი სტუდენტების მაჩვენებელი 20.9%-ით გაფართოვდა, ხოლო 2025 წელს ზრდის ტემპმა შესაბამისად 0.2% და 19.7% შეადგინა (საქსტატი, 2026ბ). მიუხედავად იმისა, რომ ადგილობრივ ბაზარზე სტუდენტთა რაოდენობის მკვეთრი მატება არ ფიქსირდება, საგანმანათლებლო მომსახურების ექსპორტის ზრდა საფუძველს იძლევა ვივარაუდოთ, რომ საქართველო ეტაპობრივად ყალიბდება რეგიონულ საგანმანათლებლო ჰაბად. აღნიშნულ ტენდენციას თან ერთვის საინფორმაციო ტექნოლოგიების (IT) სექტორის გაძლიერებაც, რაც ამ ეტაპზე მეტწილად ქვეყანაში მიგრაციულ ნაკადებს უკავშირდება (G&T, 2024), თუმცა გრძელვადიან პერსპექტივაში, ამ მაკროეკონომიკური კომპონენტების მდგრადი შენარჩუნება მნიშვნელოვნად აამაღლებს საქართველოს ეკონომიკური განვითარების ეფექტიანობას.

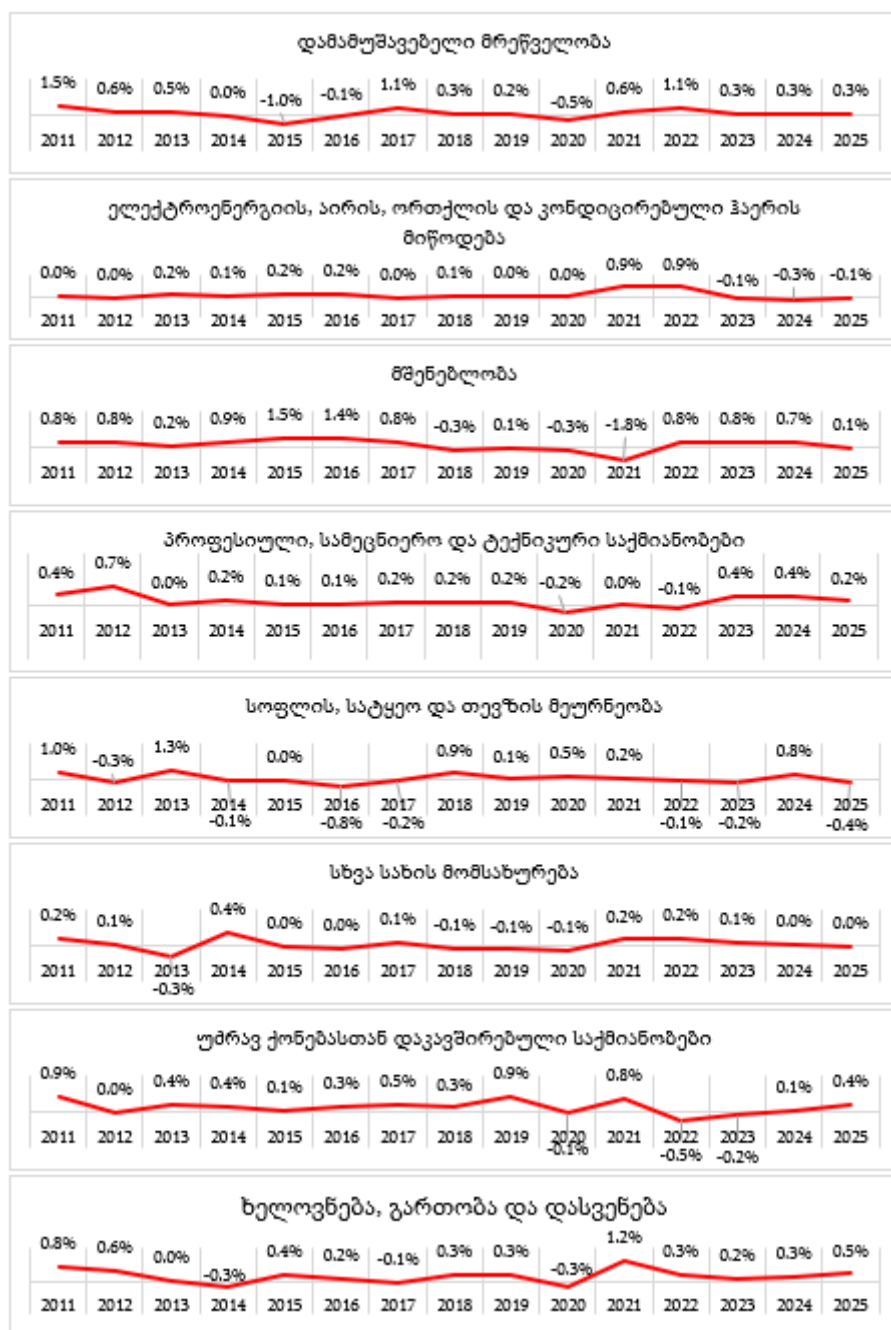
ეკონომიკური ზრდის სექტორული ანალიზი

2025 წლის ეკონომიკურ ზრდაში ძირითადი წვლილი მიუძღვის სამ სფეროს: განათლებას, ინფორმაცია/კომუნიკაციასა და ტრანსპორტი/დასაწყობებას, იმისათვის, რომ დავინახოთ წლების დინამიკაში ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდის მაჩვენებლებში თითოეული ეკონომიკური საქმიანობის სფეროს წვლილი, მოყვანილია გრაფიკი 1, სადაც იკვეთება აღნიშნული სამი ეკონომიკური საქმიანობის სფეროს დადებითი დინამიკა:

გრაფიკი 1

ეკონომიკური საქმიანობის სფეროებიდან შეტანილი წვლილის დინამიკა საქართველოს ეკონომიკურ ზრდაში 2011-2025 წწ.

გრაფიკებზე ჩანს, რომ ეკონომიკური საქმიანობის სფეროებიდან ბოლო 15 წლის განმავლობაში 10 მათგანის (ნახევარის) პროცენტული წვლილი ეკონომიკურ ზრდაში შემცირდა, რაც გამოსახულია წითელი გრაფიკებით, 3-ის უცვლელი დარჩა, რაც გამოსახულია ლურჯი გრაფიკებით, ხოლო 7-ის გაიზარდა, რაც აღნიშნულია მწვანე გრაფიკებით, ამ უკანასკნელიდან, კი ის ეკონომიკური საქმიანობის სფეროები, რომელთა ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებელში ერთეულებამდე დამრგვალების შედეგად წვლილი მეტია/ტოლია 1%-ის, არის სწორედ ზემოთ ჩამოთვლილი სამი სფერო: ინფორმაცია/კომუნიკაცია, განათლება და ტრანსპორტი/დასაწყობება. თითოეულის სიღრმისეულად განსახილველად იხ. ცხრილი 2.

ცხრილი 2

2025 წლის ეკონომიკური ზრდის ძირითადი შემადგენელი კომპონენტების მიმოხილვა

წლები	ტრანსპორტი და დასაწყობება		განათლება		ინფორმაცია და კომუნიკაცია	
	წილი GDP-ში	წვლილი ეკონომიკურ ზრდაში	წილი GDP-ში	წვლილი ეკონომიკურ ზრდაში	წილი GDP-ში	წვლილი ეკონომიკურ ზრდაში
2011	7.3%	0.7%	4.3%	0.5%	3.7%	-0.1%
2012	7.1%	0.5%	4.6%	0.3%	3.7%	0.2%
2013	6.3%	-0.6%	4.8%	0.2%	3.2%	-0.2%
2014	6.2%	0.1%	4.9%	0.1%	3.0%	0.0%
2015	6.1%	0.2%	4.8%	0.2%	3.0%	0.2%
2016	5.6%	0.0%	5.3%	0.5%	3.0%	0.0%
2017	5.5%	0.9%	4.9%	0.0%	2.8%	0.1%
2018	5.7%	0.8%	4.6%	0.1%	2.8%	0.3%
2019	6.6%	0.8%	4.5%	0.2%	3.0%	0.4%
2020	6.0%	-0.3%	4.9%	0.2%	3.2%	0.1%
2021	6.1%	1.9%	4.7%	0.4%	3.5%	1.0%
2022	6.5%	2.6%	4.5%	0.2%	5.0%	2.1%
2023	6.1%	1.1%	4.9%	0.8%	6.0%	1.4%
2024	6.3%	1.0%	5.6%	1.3%	6.4%	1.5%
2025	6.1%	0.9%	6.4%	1.4%	8.0%	2.2%

ცხრილი 2-ზე არსებული მონაცემები აჩვენებს, რომ ზემოაღნიშნული ტენდენციები მნიშვნელოვანწილად აიხსნება შესაბამისი სექტორების წილის ცვლილებით მთლიან სამამულო პროდუქტში. კერძოდ, განათლების სექტორის წილი GDP-ში გაიზარდა 2.1 პროცენტული პუნქტით, რასაც თან ახლდა მისი წვლილის ზრდა ეკონომიკურ ზრდაში 0.9 პროცენტული პუნქტით. ანალოგიურად, ინფორმაცია/კომუნიკაციის სექტორის წილი GDP-ში 4.3 პროცენტული პუნქტით გაიზარდა, ხოლო მისი წვლილი ეკონომიკურ ზრდაში 2.3 პროცენტული პუნქტით გაფართოვდა. განსხვავებულ სურათს გვიჩვენებს ტრანსპორტისა და დასაწყობების სექტორი: მიუხედავად იმისა, რომ მისი წილი GDP-ში 1.2 პროცენტული პუნქტით შემცირდა, ეკონომიკურ ზრდაში მისი წვლილი 0.2 პროცენტული პუნქტით მაინც გაიზარდა. აღნიშნული მიუთითებს, რომ სექტორი მთლიან ეკონომიკაში შედარებით ნაკლებად გილს იკავებს, თუმცა მიმდინარე ეკონომიკურ აქტივობაში ჯერ კიდევ ინარჩუნებს მნიშვნელოვან ფუნქციას. მონაცემები ცხადყოფს, რომ ეკონომიკაში მიმდინარეობს სტრუქტურული ცვლილებები, სადაც სექტორის წილი GDP-ში და მისი წვლილი ეკონომიკურ ზრდაში ყოველთვის ერთნაირი მიმართულებით არ მოძ-

რაობს. განსაკუთრებით თვალსაჩინოა ინფორმაცია/კომუნიკაციის სექტორის დინამიკა. აღნიშნული სექტორის წილი ეკონომიკაში 3.7%-დან 8%-მდე გაიზარდა, რაც მიუთითებს, რომ სექტორის ეკონომიკური მნიშვნელობა პრაქტიკულად გაორმაგდა. ამავე პერიოდში მისი წვლილი ეკონომიკურ ზრდაში -0.1%-დან 2.2%-მდე გაიზარდა, ე.ი. ინფორმაცია/კომუნიკაციის სექტორი ეკონომიკური ზრდის შემაფერხებელი ფაქტორიდან ერთ-ერთ მთავარ მამოძრავებელ ძალად გადაიქცა. აღნიშნული ცვლილება მიუთითებს ეკონომიკის დიგიტალიზაციაზე, ტექნოლოგიური სექტორის გაძლიერებასა და მისი პროდუქტიულობის ზრდაზე.

დასკვნა

ეკონომიკური განვითარების პროცესში სტრუქტურული ტრანსფორმაცია მნიშვნელოვან როლს ასრულებს, რადგან იგი ეკონომიკური აქტივობის გადანაწილებას გულისხმობს სხვადასხვა სექტორს შორის. თანამედროვე ეკონომიკური ზრდა დაკავშირებულია არა მხოლოდ წარმოების მოცულობის ზრდასთან, არამედ ეკონომიკის სტრუქტურის ცვლილებასთანაც [Kuznets, 1966: 27]. ეკონომიკური ზრდის პროცესში სექტორული ცვლილებები და ინდუსტრიალიზაცია ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთ მთავარ მახასიათებელს წარმოადგენს [Chenery, 1960: 625] აღნიშნული თეორიული მიდგომები განსაკუთრებით აქტუალურია საქართველოს ეკონომიკის შემთხვევაშიც.

კვლევის შედეგები აჩვენებს, რომ საქართველოს ეკონომიკაში ბოლო 15 წლის განმავლობაში მნიშვნელოვანი სტრუქტურული ცვლილებები არ მიმდინარეობდა, თუმცა ცალკეული სექტორების განვითარების ტენდენციები მკაფიოდ გამოიკვეთა. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ინფორმაცია/კომუნიკაციისა და განათლების სექტორების გაძლიერება, რაც გამოიხატა, ერთი მხრივ, მათი წილის ზრდაში მთლიანი სამამულო პროდუქტის სტრუქტურაში, ხოლო მეორე მხრივ, ეკონომიკურ ზრდაში შეტანილი წვლილის გაფართოებაში. აღნიშნული ტენდენცია მიუთითებს, რომ ეკონომიკაში თანდათან იზრდება ცოდნაზე, ტექნოლოგიებსა და ადამიანურ კაპიტალზე დაფუძნებული სექტორების მნიშვნელობა. ინფორმაცია/კომუნიკაციის სექტორის სწრაფი განვითარება ეკონომიკის დიგიტალიზაციისა და ტექნოლოგიური საქმიანობების პროდუქტიულობის ზრდის მაჩვენებელია, ხოლო განათლების სექტორის გაძლიერება ადამიანური კაპიტალის მზარდ ეკონომიკურ როლზე მეტყველებს, რაც გრძელვადიანი ეკონომიკური მდგრადობისა და მისი კონკურენტუნარიანობის ამაღლების მნიშვნელოვანი წინაპირობაა.

საქართველოში ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკის განვითარება უზრუნველყოფს ქვეყნისთვის ახალ, ინოვაციურ შესაძლებლობებს, ტექნოლოგიურ პროგრესსა და კვალიფიციური სამუშაო ძალის ზრდას, რაც ხელს შეუწყობს ქვეყნის ეკონომიკას განავითაროს წარმოება და შეამციროს მოხმარებაზე დამოკიდებულება [ელიზბარაშვილი, 2026: 107]. ამასთანავე, ტრანსპორტისა და დასაწყობების სექტორის შემთხვევაში განსხვავებული ტენდენცია გამოიკვეთა: მიუხედავად იმისა, რომ მისი წილი GDP-ში შემცირდა, ეკონომიკურ ზრდაში სექტორის წვლილი გაიზარდა, რაც მიუთითებს, რომ იგი კვლავ ინარჩუნებს ეკონომიკური აქტივობის მნიშვნელოვან ფუნქციას, თუმცა ეკონომიკის სტრუქტურაში მისი შედარებითი მნიშვნელობა მცირდება სხვა, უფრო სწრაფად მზარდი სექტორების ფონზე.

საბოლოოდ, კვლევის შედეგები აჩვენებს, რომ საქართველოს ეკონომიკაში თანდათან ძლიერდება შედარებით მაღალი დამატებული ღირებულების მქონე, ცოდნასა და ტექნოლოგიებზე ორიენტირებული სექტორების როლი. თანამედროვე

ეკონომიკურ განვითარებაში კი ცოდნა, განათლება და ტექნოლოგიური პროგრესი ეკონომიკური ზრდის ერთ-ერთ მთავარ განმსაზღვრელ ფაქტორს წარმოადგენს [Stiglitz, 1998: 15-16].

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ელიზბარაშვილი გ., 2026. *საქართველო თანაზომიერი ეკონომიკური განვითარების პრიზმაში*, თბილისი, „ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, 232 გვ.,
<<https://www.tsu.ge/ka/publishing-house/single/1811>>.
2. საქსტატი, 2026ა. „მთლიანი შიდა პროდუქტი, მუდმივ ფასებში“. *საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური*,
<<https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/23/mtliani-shida-produkti-mshp>>.
3. საქსტატი, 2026ბ. „სტუდენტთა რიცხოვნობა ასაკის სქესისა და მოქალაქეობის მიხედვით“. *საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური*,
<<https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/61/umaghlesi-ganatleba>>.
4. Barro R. J., 1998. *Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study*. Cambridge MA, "The MIT Press," September, 160 p.,
<<https://mitpress.mit.edu/9780262522540/determinants-of-economic-growth/>>.
5. Chenery H. B., 1960. "Patterns of Industrial Growth." *American Economic Review*, Vol. 50, No. 4, September, pp. 624–654,
<<https://www.semanticscholar.org/paper/PATTERNS-OF-INDUSTRIAL-GROWTH-Chenery/363988a5896bd45738ae0524851b01c274c05e24>>.
6. G&T, 2024, "IT Sector In Georgia". *Galt & Taggart*, May,
<<https://galtandtaggart.com/en/reports/details/69c39ebfb8eea120bfb648698>>.
7. Kuznets S., 1966. *Modern Economic Growth: Rate, Structure, and Spread*. New Haven, CT, "Yale University Press," 529 p.,
<<https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-economic-history/article/abs/modern-economic-growth-rate-structure-and-spread-by-simon-kuznets-new-haven-yale-university-press-1966-pp-xvii-529-1250-cloth-295-paperback/3D640FF7341184B3FB3FA81E16CBF9A9?>>.
8. Papava V., 2014. "Georgia's Economy: The Search for a Development Model." *Problems of Economic Transition*. Vol. 57, No. 3, July, pp. 83-94,
<[https://papava.info/publications/Papava Georgia Economy The Search for a Development Model.pdf?utm](https://papava.info/publications/Papava_Georgia_Economy_The_Search_for_a_Development_Model.pdf?utm)>.
9. Stiglitz J. E., 1998. "Knowledge for Development: Economic Science, Economic Policy, and Economic Advice." *Annual World Bank Conference on Development Economics*, Washington, D.C., "World Bank," pp. 15-51,
<<https://www.semanticscholar.org/paper/Knowledge-for-Development-Economic-Science%2C-Policy%2C-Stiglitz/198da581c0e42ad1cdb6800bc87b560bac0d2c85>>.

Gigi Elizbarashvili

Ph.D. in Economics

DRIVES OF ECONOMIC GROWTH IN GEORGIA AND SECTORAL ANALYSIS

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.07>

Expanded Summary

Economic growth is one of the most important macroeconomic indicators of a country's sustainable development and welfare. It reflects the combined performance of different

economic sectors and their contribution to Gross Domestic Product. Structural transformation is an essential feature of modern economic development, as the role and importance of sectors change over time. This issue is particularly relevant for Georgia, where traditional sectors continue to dominate the economy, while knowledge- and technology-based activities have gradually strengthened in recent years. The study analyzed twenty economic sectors in Georgia and their contribution to GDP and economic growth over the last fifteen years. The results show that since 2011 more than half of Georgia's GDP has mainly been generated by five sectors: wholesale and retail trade, real estate activities, agriculture, manufacturing, and public administration. Although major structural changes have been limited, some important sectoral shifts have emerged. In particular, the information and communication sector became one of the leading contributors to economic growth by 2025. The analysis also demonstrates that sectoral contributions to economic growth have been highly unstable, indicating the vulnerability of the Georgian economy to internal and external shocks. Dependence on sensitive sectors such as tourism, construction, and trade increases economic risks and limits long-term stability. At the same time, education and information/communication sectors have shown strong positive dynamics in recent years. In 2024, their combined contribution to economic growth reached 28.8%, increasing to 48% in 2025. This trend has been strongly influenced by the growth in international students and the expansion of educational service exports, suggesting that Georgia is gradually developing into a regional educational hub. The information and communication sector has shown especially rapid growth. Its share in GDP increased from 3.7% to 8%, while its contribution to economic growth rose from -0.1% to 2.2%. This reflects the ongoing digitalization of the economy and the increasing importance of technology-based activities. Similarly, the education sector strengthened both its share in GDP and its role in economic growth, highlighting the growing importance of human capital in Georgia's economic development.

Overall, the study concludes that although Georgia has not experienced deep structural transformation, the role of knowledge-based and technology-oriented sectors is steadily increasing. The strengthening of education, information technologies, and communication activities indicates the gradual emergence of a more modern, innovation-driven, and competitive economic model, which may become an important foundation for sustainable long-term economic growth.

Гюльшен Заид кызы Юзбашиева
проф., д.э.н., зав. отделом Института Экономики
при Министерстве Науки и образования Азербайджана

«ЛОВУШКИ МЫШЛЕНИЯ»: ОШИБКИ И ВЫХОД ИЗ СЛОЖИВШЕЙСЯ СИТУАЦИИ

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.08>

Аннотация. В статье «Ловушки мышления»: ошибки и выход из сложившейся ситуации рассматриваются вопросы развития экономики в условиях проводимой экономической политики. Важность исходит из того, что в этом процессе определенное влияние оказывает мышление человека, принимаемые им решения, которые не всегда могут быть рациональными. Ошибки в рассуждениях (когнитивные искажения) могут создавать своеобразные «ловушки мышления», которые выявляются в периоды экономических, социальных и экологических изменений. На основе концепций поведенческой экономики анализируются некоторые виды «ловушки мышления» (стадное поведение, эффект подтверждения, иллюзия стабильности, катастрофизация, навешивание ярлыков и краткосрочное мышление). Основой исследования служат некоторые процессы в экономике, происходившие в мире и, в частности, в Азербайджане (валютный кризис 2015г., пандемия и связанные с ним поведенческие реакции населения и бизнеса). Показано, что «ловушки мышления» могут усиливать макроэкономические колебания, создавать дополнительные риски для экономической, экологической и социальной системы. Предлагаются институциональные и образовательные меры по снижению влияния подобных факторов.

Ключевые слова: поведенческая экономика, «ловушка мышления», экономическая политика, модель, государство, ошибки, выход, неопределенность.

Введение

В сложившихся условиях развития экономическая наука объединяет в себе экономическую теорию, психологию и социологию. В этом подходе выявляется значимость поведенческой экономики, суть которой заключается в рассмотрении влияния психологических факторов на принятие экономических решений. В современной поведенческой экономике большое внимание уделяется «ловушкам мышления», то есть систематическим ошибкам/искажениям мышления, оказывающих влияние при принятии решений в условиях неопределенности. «Ловушки мышления» проявляются как на уровне индивидуальных решений, так и на уровне общественных реакций на экономические изменения. Динамика развития экономики Азербайджана за последний период выявляет ситуации, когда ожидания, реакция, препятствия оказывали влияние на поведение экономических участников, особенно в период кризисов (колебания мировых цен на нефть, девальвация национальной валюты (манат), пандемия).

Цель статьи. Проанализировать некоторые основные «ловушки мышления», проявившиеся в экономическом поведении общества и бизнеса, а также рассмотреть возможные механизмы их преодоления.

Теоретическая основа исследования. В теоретической части исследования использовались концепции поведенческой экономики, разработанные Д. Канеманом, А.Тверски. (1) В «Теории перспектив: анализ принятия решений в условиях риска» (1979г.), они показали, что люди оценивают возможные потери и выгоды асимметрично, то есть потери воспринимаются сильнее, чем выигрыши. Расширив идеи этих ученых, Р.Талер предложил концепцию **поведенческих финансов** и теорию «подталкивания». (2) Он показал влияние

поведенческих факторов на функционирование финансовых рынков и экономических институтов (влияние коллективных психологических эффектов: стадное поведение; информационные каскады; чрезмерную уверенность; эффект подтверждения). В совокупности, отмеченные факторы, могут создать условия для возникновения экономических пузырей, хаоса на рынках и принятия необоснованных инвестиционных решений. Также рассматриваются вопросы влияния пандемии COVID-19 на «ловушки мышления».

Методология исследования опирается на качественный институциональный анализ (влияние экономических институтов и проводимой экономической политики на экономическом поведении участников), сравнительный подход и анализ данных. Результаты показывают, что «ловушки мышления»/искажения, такие как стадное поведение, эффект подтверждения и краткосрочная ориентация, могут усиливать макроэкономические изменения и влиять на устойчивость финансовых институтов.

Основное. Проведение экономических реформ и ведение политики «открытости» в течение 35 лет дало возможность экономике достичь определенных успехов. Азербайджан имеет собственную модель социально-экономического развития и государственного управления. Характерными чертами этой модели развития являются: сильная и эффективная государственная власть; развитие всех форм собственности (стремление к достижению оптимального соотношения государственного и частного секторов с учетом национальных интересов); усиление значимости приватизации как средство привлечения заинтересованных инвесторов; разнонаправленная внешнеэкономическая политика; основу экономической модели составляет социальная политика. Сложившаяся модель экономики включает в себе пять основных направлений развития, которые взаимозависимы и взаимообусловлены друг от друга. Эти направления учитывают особенности экономической политики государственного управления и национального менталитета. Они следующие:

- выявление роли государства в управлении или «модель сильной и эффективной власти»;
- эффективность инвестиционного процесса или «модель притока инвестиций», где инвестиции выступают как часть процесса экономического развития;
- «модель развития экспорта» для решения проблем импорт замещения и сосредоточения средств на развитие экономики страны.
- «модель приоритетного развития промышленности, ИКТ, ИИ и сельского хозяйства».
- эффективная социальная политика – основа экономической модели.

Начался процесс совмещения моделей развития. Во-первых, соотношение моделей развития экономики «сильная и эффективная власть» и модель «сервисной экономики» создающей условия для развития рыночной экономики. Государство, на прямую, не вмешивается в экономику, только формирует нормативно-законодательную базу и косвенным путем регулирует рынок. Во-вторых, необходимо совмещение развития экономики по пути «модель притока инвестиций» и развития роста потребления. В-третьих, необходимо скорректировать «модель развития экспорта» и перейти на критерий сбалансированности внешней торговли и товарооборота. В-четвертых, «модель приоритетного развития промышленности, ИКТ, ИИ и сельского хозяйства» создает основу стабильного интенсивного инновационного экономического роста, развивает определенные отрасли и усиливает значимость продуктовой конкурентоспособности. В-пятых, эффективная социальная политика способствует повышению благосостояния населения. Основная задача - превращение национальной модели экономики в систему, что дает возможность корректировать, изменять модель и, в конечном результате, определить новое направление развития.

Экономическая политика Азербайджана в 2020 – 2025г.г. представляет собой комплексную модель, основанную на сочетании кейнсианских, институциональных, неоклассических и социально-ориентированных подходов, что отражает адаптацию

государства к меняющимся внутренним и внешним экономическим условиям. То есть, экономическая политика носит комплексный гибридный характер, сочетая элементы нескольких экономических теорий.

Теоретические основы экономической политики и современные стратегические подходы, связанные с конкретными мерами и инструментами экономической политики Азербайджана за период 2020 – 2025г.г.

Теоретические основы экономической политики Азербайджана	
Основные концептуальные основы экономической политики:	- государственная социально-рыночная модель: экономическая политика построена на социально-рыночном подходе, где государством сохраняется главная роль в макроэкономическом управлении, обеспечивает социальную защиту, поощряет частную инициативу, рынок и конкуренцию. Эта модель предполагает равновесие между государственным регулированием и свободой предпринимательства.
Стратегические документы как теоретическая основа – экономическая политика обоснована не только политически, но и стратегически обоснована базой национальных документов:	- «Национальные приоритеты социально-экономического развития: Азербайджан 2030» - долгосрочное видение развития страны. В основе – идея устойчивого, инновационного, инклюзивного роста, усиление экономического суверенитета и диверсификация экономики за счет рыночных механизмов и структурных реформ; - «Стратегия социально-экономического развития на 2022 – 2026г.г.» - основные направления для реализации экономической политики. Содержит 4 основных направлений теоретической перспективы: макроэкономическая стабильность (обеспечение устойчивого экономического роста и предотвращение внутренних и внешних шоков), экономическая диверсификация (развитие нефтяного сектора, усиление роли частного бизнеса, интеграция в глобальные цепочки создания стоимости), развитие ЧК (инвестиции в образование, инновации и цифровизация как основа роста), социальное и устойчивое развитие (повышение благосостояния, снижение неравенства, экологическая устойчивость).
Основные цели экономической политики:	- макроэкономическая стабильность: обеспечение устойчивых темпов роста ВВП, сдерживание инфляции, укрепление валютных резервов, бюджетная дисциплина. Выделяется важность взаимосвязи целей экономической политики – макростабильности, роста и устойчивости; - диверсификация экономики: снижение зависимости от нефтегазового сектора и расширение роли не-нефтяных секторов экономики (промышленности, сельского хозяйства, услуг, логистики), что связано с глобальной экономической реальностью) – основной теоретический принцип; - развитие частного сектора и предпринимательства: поддержка МСП как центра экономического роста и занятости, с созданием институциональных структур, услуг «одного окна», грантов и стартап-инициатив – эти меры отражают теоретическую установку на гибкую, конкурентную экономику с активным частным сектором; - инновации, цифровизация и ЧК: цифровизация как основной фактор роста – цифровизация государственных услуг, улучшение навыков рабочей силы и развитие инноваций; - социальная стабильность и инклюзивность: теоретической основой является концепция, что экономический рост должен быть инклюзивным (с социальной защитой, снижением бедности и усилением социальной инфраструктуры).

Практические механизмы реализации теории:	- государственный бюджет и фискальная политика ориентированы на устойчивость экономики страны; - регуляторные и институциональные реформы, улучшение делового климата и антимонопольное регулирование; - государственные программы поддержки предпринимательства и инноваций; - интеграция в международные рынки и сотрудничество для привлечения инвестиций и технологий.
Вывод. Экономическая политика основана на сочетании традиционной макроэкономической теории и современных стратегических подходов, направленных на диверсификацию, устойчивый рост и развитие ЧК с опорой на государственные стратегии и международные ориентиры. Важную роль играют национальные стратегические документы, которые формируют теоретическую и практическую основу экономических реформ.	
Современные стратегические подходы, связанные с конкретными мерами и инструментами экономической политики Азербайджана	
подход «National Priorities – based policy»	Экономическая политика строилась не фрагментарно, а на основе долгосрочного стратегического видения. Суть – ориентация на долгосрочные цели, согласованность бюджетной, инвестиционной, региональной и социальной политики с приоритетами стратегии, отказ от ситуативных решений. В результате переход от краткосрочного управления к программно-целевому планированию.
диверсифицированный подход (пост-нефтяная модель роста)	Экономическая диверсификация как основная стратегия. Используется подход структурной трансформации экономики, направленный на снижение зависимости от нефтегазовых доходов, развитие не-нефтяных отраслей (сельское хозяйство, промышленность, транспорт, туризм, IT). В результате - рост доли не-нефтяного ВВП и экспорта.
антикризисный и адаптивный подход (Crisis management & adaptive policy)	Экономический рост рассматривается не только через ВВП, но и через рост доходов населения, сокращение бедности, расширение социальной защиты. В результате - смягчение спада, сохранение занятости и платежеспособности бизнеса.
инклюзивный рост и социальная ориентированность (Inclusive growth approach).	Экономический рост рассматривается не только через ВВП, но и через рост доходов населения, сокращение бедности, расширение социальной защиты. В результате - снижение социального неравенства и рост доходов населения.
подход развития ЧК (Human capital-driven growth)	Упор на образование, цифровые навыки, инновации и наука, профессиональное и цифровое обучение. Экономическая логика: ЧК - производительность – устойчивый рост. В результате - повышение качества рабочей силы и производительности.
цифровизация и инновационный подход (Digital economy strategy)	Использовался подход цифровой трансформации государства и экономики (электронное правительство, цифровые государственные услуги, поддержка стартапов и инноваций). В результате - снижение административных барьеров и рост эффективности управления.
государственно-частное партнерство (ГЧП) (Public-Private Partnership approach)	Подход сотрудничества государства и бизнеса: инфраструктурные проекты, промышленные парки, инвестиционные стимулы. В результате - мобилизация частных ресурсов для экономического роста и развития.

устойчивая» экономика (Sustainable & green economy approach).	В экономическую политику постепенно интегрировались экологические стандарты, возобновляемая энергетика, рациональное использование ресурсов. В результате - экологически устойчивый рост и снижение рисков.
Вывод. Экономическая политика основывается на современных стратегических подходах, включая стратегическое планирование, диверсификацию экономики, антикризисное управление, инклюзивный рост, развитие ЧК, цифровизацию и устойчивое развитие. Эти подходы обеспечили адаптацию национальной экономики к глобальным вызовам и заложили основу для долгосрочного устойчивого роста и развития.	

*составлено автором на основе государственных программ.

Проводимая экономическая политика способствует созданию основ экономического роста и развития, выявляет определенные решения и пути их оптимальной реализации. Важность исходит из того, что одной из основных проблем современной трансформируемой экономики является проблема организации интенсивного инновационного экономического роста вкупе с решением важнейших задач трансформации экономики. Фактором экономического роста становится экономическая структура, то есть то, на какой потенциальный рост она способна, какие структурные изменения приведут к будущему росту, а какие будут тормозить его. Это относится и к механизмам, которые претерпевают изменения, так как и механизмы и структура связаны с развитием технологий и определяют возможности появления новых взаимосвязей, что способствует созданию необходимого динамизма в экономическом развитии страны. Соотношение между секторами/отраслями создает возможности для роста и развития. Если финансовая система обслуживает реальные сектора и услуги, то рост и развитие имеет материальную основу. Если наблюдается экономический рост в сырьевых секторах, то рост считается сырьевым или «фиктивным». Изменение развития должно предполагать изменение роста, составляющие его факторы, обеспечивающие качественные изменения.

«Появляются важнейшие вопросы: «Что необходимо для восстановления экономической активности в масштабах мирового хозяйства?» По мнению американского

исследователя Э.Фелпса, необходимы «три революции». Нам представляется, что, по меньшей мере, две из них играют ключевую роль. Во-первых, в современных экономических моделях не учитывается фактор «реальной неопределённости. Во-вторых, современная экономическая теория полностью игнорирует теорию экономического динамизма. Э.Фелпс критикует идеи Р.Солоу об экзогенной природе научно-технического прогресса, а также полагает, что включение фактора «воображения и креативности» в макроэкономические модели поможет объяснить замедление роста совокупной факторной производительности. Какие способы и инструменты экономической политики наиболее эффективны для преодоления, растущего между странами, неравенства? Какие способы и инструменты экономической политики способствовали бы устойчивому экономическому росту в глобальных масштабах? Представляется, что в условиях новой технологической революции национальная промышленная политика должна максимально эксплуатировать потенциал новых технологий для создания новых товаров и формирования новых рынков, а также для компенсации сокращения рабочих мест». (3)

Для развивающихся стран в условиях цифровизации импорт техники и технологий с последующим внедрением и адаптацией к местным условиям является дорогостоящей стратегией. Так, по мнению Леливельд, Кнорринга (2018г.) (4), Зешки, Винтерхальтер, Гассманн (2014г.) (5), Иммельт, Говиндараджан, Тримбл (2009г.) (6) этим странам лучше наладить собственный «абсорбционный потенциал» (по таким

аспектам, как институциональные структуры, квалификация рабочей силы), который упростит передачу и разработку технологий. Более выигрышная для развивающихся стран стратегия заключалась бы генерации инноваций на рынке кастомизированной продукции, которая по сравнительно низким ценам будет удовлетворять спрос индивидуального потребителя. Эта стратегия отвечает концепции «экономные инновации» (frugal innovation), то есть инновации с новыми функциями при низкой (благодаря местным сравнительным преимуществам) цене. «Экономные инновации» будут снижать отток капитала, а внутренний спрос будет перемещаться к кастомизированной продукции местного производства. В условиях новой технологической революции важны и «реверсные инновации» – технологии и инновационная продукция, которые произведены в развивающихся странах, а используются ТНК развитых стран. Такие инновации могут стать базовым элементом интернационализации для местных компаний, особенно в крупных развивающихся странах. (4,5,6)

«Монополизация в мире цифровых платформ уже фактически признана, однако развивающиеся страны почти не предпринимали усилий в части антимонопольного регулирования в данной сфере. Основная сложность состоит в том, как определить «вовлечённый рынок» и удельный вес на нём конкретной компании. (рынок принято определять по отношению к конкретному товару/услуге, но для цифровых платформ информация – промежуточный продукт, не покупаемый и не продаваемый, что затрудняет определение предложения спроса на этот продукт)». (7) По его мнению, это свидетельствует о том, что «монопольная власть цифровой платформы не поддаётся оценке хотя бы с точки зрения увеличения или снижения цены выше или ниже конкурентоспособного уровня. Исторически проверенным способом регулирования рыночной концентрации могло бы служить разделение компаний и их организация в форме совместных предприятий, чёткий контроль вертикальной интеграции компаний, а также (в качестве альтернативы) ограничения по наращиванию доминирования компаний на рынке. Инструменты локализации также могут быть использованы разными странами для форсирования экономического роста путём стимулирования внутренних инвестиций в развитие цифровой инфраструктуры и мощностей, тем более что такая практика уже доказала свою эффективность. В данном случае идёт речь о локализации цифровой инфраструктуры в рамках территории государства, чтобы защищать зарождающуюся промышленность и преодолевать долговременную зависимость от зарубежных цифровых технологий, а также для реализации прав граждан на «киберсуверенитет». (11)

Цели экономической политики у разных стран разные, а требования к достижению цели одинаковы. Целью экономической политики выступает достижение приемлемой для данной страны степени социальной удовлетворенности от достигнутой степени экономического развития. При этом, проблема достижения высокого темпа роста не становится приоритетом и можно выделить три основных подхода на государственную политику с целью стимулирования экономического роста и развития:

- низкие темпы роста объяснимы недостаточностью совокупных расходов, которые не обеспечивают необходимого прироста ВВП. Поэтому, противодействие достигается низкими процентными ставками, которое может сопровождаться сокращением расходов правительства, с целью сдерживания инфляции при активизации капиталовложений;

- необходимо воздействовать на факторы, повышающие производственный потенциал, через снижение налогов как средства, стимулирующего сбережения и инвестиции, трудовые усилия и предпринимательский риск;

- проведение индустриальной (структурной) политики, при которой правительство формирует структуру промышленности, стимулирует фундаментальные разработки, технический прогресс, сферу образования.

В Азербайджане главной организующей составляющей компонентой политики экономического роста и одновременно целью должны стать структурные изменения при общей макроэкономической стабильности всех подсистем, улучшающемся их качестве, росте числа занятых. Такая цель реализуется посредством инвестиционной политики, стимулирования инновационного сектора экономики, стабилизации системы институтов, укрепления экспортных позиций, создание рынков для отечественного производителя, увеличение прибыльности внутренних инвестиций. Исследования экономических процессов показывают, что макроэкономические кризисы могут сопровождаться «ловушками мышления» (когнитивные искажения) в поведении населения, бизнеса и инвесторов. Например, стадное поведение, эффект подтверждения и иллюзия стабильности могут усиливать экономические колебания и создавать дополнительные риски для финансовой системы. (8) Рассмотрим некоторые «ловушки мышления», влияющие на экономическое поведение:

- **«стадное поведение (herd behavior) и валютная паника:** идет ориентация на других участников рынка, что коллективное решение более правильное. Снижение мировых цен на нефть привело к ухудшению макроэкономических показателей в стране. В 2015 г. была проведена девальвация национальной валюты (манат), а в декабре того же года курс был вновь пересмотрен. В процессе ожидания дальнейшего снижения курса, население массово переводило сбережения в иностранную валюту. Это стало результатом стадного поведения, так как решения принимались не столько на основе анализа экономических показателей, сколько под влиянием действий окружающих. В итоге, наблюдается рост спроса на доллар, снижение доверия к банковской системе, снижение и к национальной валюте, усиление волатильности финансового рынка, создание условий для ускоренного проявления финансовых кризисов;

- **эффект подтверждения (confirmation bias) в информационной среде.** Эффект подтверждения - это склонность людей искать информацию, поддерживающую их убеждения. До валютного кризиса население страны ориентировалось преимущественно на оптимистичные прогнозы, не учитывая существующие признаки возможной макроэкономической нестабильности (падение цен на нефть, изменения валютных курсов и др.). Этот процесс усиливался особенностями медиа пространства и социальных сетей, (условия для формирования информационных «пузырей»), основу которых составляют источники с одинаковой точки зрения;

- **Иллюзия стабильности и структурные риски экономики** – это когда люди стремятся считать текущее состояние стабильным и устойчивым. В экономике Азербайджана, в течение длительного времени, были высокие темпы роста благодаря нефтегазовому сектору. Однако, высокая доля энергетических ресурсов в структуре экспорта формировала структурную зависимость экономики от мировых цен на нефть. Существующая модель роста, основой которой были сырьевые доходы, была подвержена влиянию внешних шоков (падение цен на нефть в 2014г.);

- **Краткосрочное мышление и финансовые решения** - это распространённая форма «ловушки мышления», когда решения принимаются с целью получения быстрой выгоды. Как известно, до валютного кризиса 2015г., многие кредиты выдавались в иностранной валюте (низкие процентные ставки), но после девальвации маната выросла долговая нагрузка. Это является свидетельством влияния поведенческих факторов на проводимые финансовые стратегии, то есть недостаточное внимание к долгосрочным рискам, вследствие наличия валютных колебаний». (9)

Вышеперечисленные «ловушки» могут усилить влияние макроэкономических шоков. Это усиление влияния паники на финансовых рынках, рост нестабильности в

банковской системе, формирование необоснованных инвестиционных ожиданий, что повышает значимость институциональных механизмов, снижение негативного влияния психологических факторов. Поэтому, для снижения негативного влияния «ловушек мышления» целесообразно:

- развитие и повышение финансовой грамотности (образовательные финансовые программы помогают населению в освоении и понимании механизмов финансовых рынков и оценке рисков);

- проведение диверсификация экономики (развитие не-нефтяных отраслей снижает зависимость экономики от внешних ценовых шоков, снижает макроэкономические риски);

- прозрачность экономической политики (прозрачность решений государственных институтов уменьшает уровень неопределённости и снижает вероятность панических реакций);

- институциональные реформы (развитие устойчивых финансовых институтов и механизмов регулирования способствуют повышению доверия, снижению уровня неопределённости и влияния панических решений).

В итоге, происходящие в стране экономические процессы показывают, что «ловушки мышления»/искажения оказывают определенное влияние на поведение экономических акторов. Это является следствием того, что стадное поведение, эффект подтверждения, иллюзия стабильности и краткосрочное мышление усиливают влияние на макроэкономические колебания и способствуют снижению устойчивости финансовой системы. Поэтому, важно осознание «ловушек мышления» с целью принятия более правильных решений.

Психологические факторы оказывают определенное влияние на финансовые решения. Джон Нэш (премия Нобеля по экономике 1984г.) отмечал, что «решения зависят не от логики человека, а от действий других людей. Теория игр (стратегическое мышление) - результат зависит от решения других людей... Нерациональное» поведение подчиняется закономерностям. Бизнес не случайность, а стратегия. Каждый действует исходя из ожидания других. На рынке – это баланс цен, спроса и предложения (карта стратегических решений) ... Ценообразование – это стратегия, так как тестируют реакцию людей. Командное управление – это мотивация к общему результату. Важно изучать поведение, чтобы выжидать или действовать. Поэтому мысль – проверка мысли – реальный взгляд на ситуацию». (10)

Например, попадание в ловушку «катастрофа». Цены растут на некоторые товары и, вследствие этого появляется «ловушка мышления»: «цены растут, что приводит к кризису экономики и все будет очень плохо». В итоге, паника, скупка товаров, искажение понимания экономических процессов». То есть, человек попадает в ловушку, хотя рост цен не означает полный экономический кризис, изменения могут носить временный характер и экономика в своем развитии проходит этапы спада и подъема. В итоге, цены выросли из-за влияния определенных причин (спрос, издержки, сезонность), отражающиеся на экономике страны. Это решаемая проблема, но не крах всей экономики, так как волатильность (изменчивость) цен в краткосрочном периоде – это естественное состояние рынка, а не повод для паники. Если закрылся один из бизнесов, то появляется мнение обреченности всего малого бизнеса. Также, один из эффектов, когда человек замечает только негативные новости об экономике. «Эмоциональное обоснование» также способствует попаданию в ловушку – беспокойство за деньги и следовательно, ситуация стала катастрофической. В итоге, неправильные выводы «ловушки мышления» приводят к неправильной оценке сложившейся ситуации и нерациональному поведению. Если руководитель набирает вокруг себя только тех, кто говорит то, что он хочет услышать от них с целью подтверждения своего мнения, подхода и значимости, то это может привести к попаданию руководителя в ловушку

собственного мышления. Определенные сотрудники находятся в тренде, другие сотрудники не оцениваются по их способностям. Все это является результатом «ловушки мышления».

Исходя из концепций поведенческой экономики, люди склонны сильнее реагировать на потенциальные потери, чем на возможные выгоды. Можно сказать, массы удерживаются не через силу, а через деградацию мышления (поток пустого контента, клипы, дофаминовые ловушки) с целью попадания в «ловушку мышления». Например, в системе образования – логическое мышление заменено запоминанием, креативность – подчинением системе. Человек обучается под систему, а не выхода за ее пределы, что приводит к попаданию в «ловушку» вследствие того, что экономика ухудшилась из-за усиления влияния обычных людей, не соответствующих требованиям современного рынка труда, так как это сложный процесс. Исходя из вышеизложенного, можно представить модель влияния искажений на экономическое поведение:

- макроэкономический шок (падение цен на нефть, валютные колебания);
- «ловушка мышления»/искажения (стадное поведение, эффект подтверждения, иллюзия стабильности, краткосрочное мышление);
- поведенческая реакция (конвертация валютных сбережений, изменение инвестиционных решений, сокращение потребления, рост инфляционных ожиданий);
- макроэкономические последствия (долларизация сбережений, изменчивость валютного курса, снижение доверия и рост финансовой нестабильности). (12, 1)

Из модели видны «ловушки мышления»/искажения являющиеся посредниками между экономическими шоками и поведением экономических агентов. Можно сказать: **экономический шок → психологическая реакция → экономическое поведение → макроэкономические последствия**. Такая модель используется в исследованиях поведенческих финансов и макроэкономических кризисов.

«Ловушки мышления» проявились не только в период валютных кризисов, но и во время пандемии COVID-19. Влияние оказывалось на восприимчивость к риску, принятию решений и реакция на информацию. Можно рассмотреть некоторые примеры влияния:

- эффект «подтверждения» (подтверждение существующего убеждения: одни искали информацию о высокой смертности и, в результате, паника; другие – материалы о не опасности вируса и, в результате игнорирование рекомендаций врачей, последствием этого является - распространение дезинформации);
- эффект «доступности» оценки вероятности или частоты событий (информация о заражении создавала ощущение того, что риск заражения намного выше, чем он был в каком-то конкретном месте, или наоборот - если в окружении никто не болел, люди считали угрозу преувеличенной);
- эффект «иллюзия контроля» (переоценка способности контролировать ситуацию (убеждение о сильном иммунитете, игнорирование масок и дисциплины);
- эффект «стадности» (контроль поведения большинства). В итоге: массовая скупка товаров, распространение недостоверных методов лечения;
- эффект «тревоги и страха» (рост неопределенности, болезней и ограничений усилило стресс, чувство тревоги и страха) – страх – массовая покупка товаров, тревога – отказ от инвестиций;
- эффект «недоверия и искаженной информации» (рост слухов, неверное объяснение медицинской информации, объяснение ситуации заговором). Из социальной сети и СМИ, вследствие влияния «ловушки мышления» люди разделились на две группы: ищущие подтверждение своей информации, убеждения и неверующие информации, считающие это заговором;
- эффект нестабильности и стресса (пандемия повлияла на экономическую ситуацию, доходы и миграционные процессы в стране);

- эффект «напряжения» (в период пандемии наблюдался рост семейных и социальных напряжений) отразился на «ловушке мышления»: обвинение себя и других и эмоциональное мышление (мне плохо, значит все плохо);

- эффект «потерь» (сильнее чувство потери денег, чем ценность возможности получения прибыли) – высокая осторожность, отказ от инвестиций, поддержание убыточных решений;

- эффект «изоляции и изменения поведения» (ограничения и дистанционная работа/обучение отразилось на образе жизни людей – риск депрессии и искажений мышления) привели к росту одиночества, снижению социальной активности и тревоги, негативного мышления.

В итоге, пандемия COVID-19 создала социально-психологический стресс, страх, искажения и пессимистическое восприятие будущего. Происходит совмещение психологических и экономических проблем – неправильная оценка реальности, принятие нерациональных решений и неверных выводов вкупе с безработицей, инфляцией, снижением доходов, что влияет на экономическое поведение, рост неопределенности. «Ловушка мышления» снижает возможность правильной оценке сложившейся ситуации, в принятии финансовых решений и в решении социальных проблем. Если сравнить **Грузию** и Азербайджан в контексте «ловушки мышления», то можно отметить, что Грузия находится на пересечении интересов крупных акторов и одновременно пытается сохранить избранный путь развития. При этом следует отметить, что многие существующие проблемы Грузии связаны не только с внешними сложившимися положениями, но и когнитивными ошибками (поведенческая экономика). Например, что целесообразен только один геополитический вектор (или Запад, или Восток), но в реальности малые государства проявляют максимальную гибкость, развивая отношения с разными партнерами. Также, ловушка краткосрочного мышления (краткосрочные реформы), ловушка политической поляризации (создают препятствия для проведения реформ), ловушка ожидания внешнего спасения (решение внутренних проблем извне, хотя устойчивое развитие возможно только при укреплении собственных институтов, прозрачности, качества системы управления). Для нахождения путей выхода и решения существующих проблем целесообразно:

- нахождение общих национальных целей;
- долгосрочная стратегия развития (важность транзитного потенциала Грузии, развитие цифровой экономики, образования, инфраструктуры);
- укрепление институтов с целью обеспечения устойчивости развития вне зависимости от политических изменений;
- сохранение баланса с международными партнерами вкупе с приемлемыми моделями мышления с целью перехода к долгосрочному государственному планированию.

В отличие от Азербайджана, Грузия в большей степени зависит от туризма, переводов и внешней торговли. Валютные кризисы 2014-2016г.г. ослабили лари, замедление роста у торговых партнеров отразилось на экономике (также влияние внутренних структурных ограничений), привело к сокращению денежных переводов и региональной нестабильности, низкий уровень концентрации на долгосрочном повышении производительности экономики. Эффект чрезмерной уверенности проявился в ожидании того, что туризм, внешние инвестиции или международная поддержка компенсируют ухудшившуюся внешнюю конъюнктуру, низкий уровень доверия к проводимой денежной политике независимо от объективных макроэкономических показателей. Валютные кризисы в Азербайджане (доминировала ловушка ресурсного оптимизма) и в Грузии (ловушка политизации экономических процессов) были вызваны разными экономическими факторами вкупе с уверенностью устойчивости существ-

вующей модели развития. Наряду с проблемами, положительными тенденциями в Грузии являются:

- рост сектора туризма (основной источник дохода, валютной выручки и создания рабочих мест); - развитие транспортно-логистической системы (усиление роли транзитного коридора между Европой и Азией); - улучшение делового климата (легкость регистрации бизнеса и налоги способствуют росту предпринимательской активности); - приток иностранных инвестиций (направляются в энергетику, недвижимость, финансы, логистику и др. отрасли); - рост цифровой экономики (развитие IT-услуг, экспорт цифровых сервисов, удаленная занятость); - диверсификация внешнеэкономических связей (расширение торговых партнеров с целью снижения зависимости от отдельных рынков); - развитие малого и среднего бизнеса (выход предприятий на международные рынки); - динамичное развитие отдельных регионов и городов.

В итоге, в Грузии наблюдается процесс постепенной модернизации экономических институтов, улучшаются условия для ведения бизнеса, развивается транспортная и энергетическая инфраструктура, усиливается роль страны в региональной торговле. Важен учет того, что когнитивные ловушки позволяют выделить положительные тенденции, увидеть определенные стороны, но, для объективной оценки, целесообразно учитывать, как достижения, так и существующие ограничения, риски в экономике (видеть экономические проблемы вкпе с успехами и рисками).

В Азербайджане положительными тенденциями в развитии экономики являются: - рост не-нефтяного сектора; - развитие транспортно-логистических коридоров; - привлечение иностранных инвестиций; - модернизация инфраструктуры; - развитие цифровизации государственных услуг и бизнеса; - реализация крупных энергетических проектов (инвестиции в возобновляемую энергетику); - развитие экспортно ориентированных предприятий; - развитие сельского хозяйства; - рост международного экономического сотрудничества. В итоге, рассмотрение экономики Азербайджан через призму когнитивных ловушек способствует выявить положительные тенденции, связанные с диверсификацией экономики, развитием инфраструктуры, повышением инвестиционной привлекательности и укреплением внешнеэкономических связей. Проекты в энергетике, транспорте и цифровой экономике свидетельствуют об имеющихся возможностях с целью реализации крупных инициатив и повышать устойчивость и конкурентоспособность экономики. Вместе с тем такой подход отражает лишь отдельные аспекты экономического развития, поэтому для научной объективности необходим комплексный анализ всех факторов и показателей, учитывать, как положительные результаты, так и существующие ограничения.

Выводы

Финансовые кризисы и пандемия COVID-19 оказали совмещенное влияние на экономическое и психологическое состояние общества. Экономическая нестабильность, снижение доходов, рост цен и неопределённость будущего усилили стресс и тревожность населения, что привело к появлению «ловушек мышления»/искажений, стадному поведению, росту мышления катастрофизации и дефицита. Отмеченные социально-психолого-экономические механизмы могут приводить к невзвешенным финансовым решениям, усилению недоверия к экономическим институтам и повышенной чувствительности к экономическим рискам. Таким образом, сочетание финансового кризиса и пандемии влияет не только на экономические показатели, но и на восприятие экономической реальности людьми, формируя новые модели поведения в условиях неопределённости. Учет этих психологических факторов является важным для понимания социально-экономических процессов и разработки эффективной экономической политики в условиях усиления процесса неопределенности.

литература:

1. Kahneman D., Tversky A. Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. — *Econometrica*, 1979.
2. Thaler R. *Misbehaving: The Making of Behavioral Economics*. — New York: W. W. Norton, 2015.
3. Фелпс Эдмунд. Массовое процветание. Как низовые инновации стали источником рабочих мест, новых возможностей. 2026г. *Лабиринт*. <https://www.labyrinth.ru/authors/159779/>
4. Leliveld, Knorrinda, 2018, (Леливелд, Кнорринга, 2018г., Zeschky, Winterhalter, Gassmann 2014) Зешки, Винтерхальтер, Гассманн, 2014 г.)
5. Immelt, Govindarajan, Trimble 2009. Иммельт, Говиндараджан, Тримбл, 2009 г.
6. Graef 2015.
7. Гафурова · 2026 — В теории поведенческих финансов выделяют два ключевых когнитивных искажения, влияющих на инвестиционные решения. «Эффект диспозиции» (disposition effect) ... Структурные поведенческие эффекты на Московской бирже: от отраслевого анализа к кластерной верификации. С.93-115.2026, №1, т.20 ж-л «экономика и law. <https://cyberleninka.ru/article/n/strukturnye-povedencheskie-effekty-na-moskovskoy-birzhe-ot-otraslevogo-analiza-k-klasternoy-verifikatsii>.
8. АЮ Румянцева · 2023 · Cited by 3 — Aim. To determine the prospects of taking into account the cost estimation of behavioral factors in making financial decisions in modern conditions to ensure a ... <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-povedencheskih-faktorov-na-prinyatie-finansovyh-resheniy>
9. Джон Нэш. «Прекрасный разум». (также известен как «Игры разума») 1998г.
10. cyber sovereignty
11. <https://www.managementstudyguide.com/ru/cognitive-biases-and-models-in-behavioral-finance/>
12. Kahneman D. *Thinking, Fast and Slow*. — New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011.
13. Thaler R., Sunstein C. *Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth, and Happiness*. — Yale University Press, 2008.
14. Shiller R. *Irrational Exuberance*. — Princeton University Press, 2015.
15. Barberis N., Thaler R. *A Survey of Behavioral Finance*. — *Handbook of the Economics of Finance*, 2003.
16. Akerlof G., Shiller R. *Animal Spirits: How Human Psychology Drives the Economy*. — Princeton University Press, 2009.
17. Simon H. *Models of Bounded Rationality*. — MIT Press, 1982.
18. Banerjee A. *A Simple Model of Herd Behavior*. — *Quarterly Journal of Economics*, 1992.
19. Shleifer A. *Inefficient Markets: An Introduction to Behavioral Finance*. — Oxford University Press, 2000.
20. World Bank. *Azerbaijan Economic Update*.
21. International Monetary Fund. *Economic Outlook for Azerbaijan*.
22. Юзбашиева Г.З., Гурбанов Т.М., Мустафасев А.М.. Влияние либерализации на отраслевую структуру промышленности при усилении государственного вмешательства во время циклического возрождения. Конференция «Экономика – XXI век». Тбилисский Государственный Университет им. И.Джавахишвили. Институт Экономики им. П.Гугушвили. 2019г., с.103-110.

Gulshen Zayd gizi Yuzbashieva

*Professor, Doctor of Economics, Department Head, Institute of
Economics under the Ministry of Science and Education of Azerbaijan*

"THINKING TRAPS": MISTAKES AND SOLUTIONS

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.08>

Expanded Summary

The article "Thinking Traps": Mistakes and a Way Out" examines economic development in the context of current economic policy. Its importance stems from the fact that human thinking and the decisions they make, which may not always be rational, play a certain role in this process. Errors in reasoning (cognitive distortions) can create unique "thinking traps" that become apparent during periods of economic, social, and environmental change. Based on behavioral economics concepts, several types of "thinking traps" are analyzed (herd behavior, confirmation bias, the illusion of stability, catastrophizing, labeling, and short-term thinking). The study is based on certain economic processes that have occurred globally, and in Azerbaijan in particular (the 2015 currency crisis, the pandemic, and the associated behavioral responses of the population and businesses). It is shown that "thinking traps" can exacerbate macroeconomic fluctuations and create additional risks for economic, environmental, and social systems. Institutional and educational measures are proposed to reduce the impact of such factors.

Financial crises and the COVID-19 pandemic have had a combined impact on the economic and psychological well-being of society. Economic instability, declining incomes, rising prices, and uncertainty about the future have increased stress and anxiety among the population, leading to the emergence of "thinking traps"/distortions, herd behavior, and increased catastrophizing and scarcity thinking. These socio-psychological-economic mechanisms can lead to poor financial decisions, increased distrust of economic institutions, and heightened sensitivity to economic risks. Thus, the combination of the financial crisis and the pandemic affects not only economic indicators but also people's perceptions of economic reality, shaping new behavior patterns in the face of uncertainty. Considering these psychological factors is essential for understanding socioeconomic processes and developing effective economic policies in the face of increasing uncertainty.

Key words: behavioral economics, "thinking trap", economic policy, model, state, errors, exit, uncertainty.

გულშენ ზაიდ გიზი იუზბაშიევა

*პროფესორი, ეკონომიკის დოქტორი, აზერბაიჯანის მეცნიერებისა და
განათლების სამინისტროს ეკონომიკის ინსტიტუტის დეპარტამენტის
ხელმძღვანელი*

„აზროვნების ხაფანგები: შეცდომები და გამოსავალი“

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.08>

რეზიუმე

სტატია „აზროვნების ხაფანგები: შეცდომები და გამოსავალი“ განიხილავს ეკონომიკური განვითარების საკითხებს მიმდინარე ეკონომიკური პოლიტიკის კონტექსტში. მისი მნიშვნელობა გამომდინარეობს იქიდან, რომ ადამიანის აზროვნება და მათ მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები, რომლებიც შეიძლება ყოველთვის არ იყოს რაციონალური, გარკვეულ გავლენას ახდენს ამ პროცესზე. მსჯელობის შეცდომებმა (კოგნიტური დამახინჯებები) შეიძლება შექმნას უნიკალური „აზროვნების

ხაფანგები“, რომლებიც აშკარა ხდება ეკონომიკური, სოციალური და გარემოსდაცვითი ცვლილებების პერიოდებში. ქცევითი ეკონომიკის კონცეფციებზე დაყრდნობით, გაანალიზებულია „აზროვნების ხაფანგების“ გარკვეული ტიპები (ჯოგის ქცევა, დადასტურების მიკერძოება, სტაბილურობის ილუზია, კატასტროფიზაცია, იარლიყების მიმაგრება და მოკლევადიანი აზროვნება). კვლევა ეფუძნება მსოფლიოში და კერძოდ აზერბაიჯანში მიმდინარე რამდენიმე ეკონომიკურ პროცესს (2015 წლის ვალუტის კრიზისი, პანდემია და მოსახლეობისა და ბიზნესის მასთან დაკავშირებული ქცევითი რეაქციები). ნაჩვენებია, რომ „აზროვნების ხაფანგებს“ შეუძლია გაამწვავოს მაკროეკონომიკური რყევები და შექმნას დამატებითი რისკები ეკონომიკური, გარემოსდაცვითი და სოციალური სისტემებისთვის. შემოთავაზებულია ინსტიტუციური და საგანმანათლებლო ზომები ასეთი ფაქტორების ზემოქმედების შესამცირებლად.

საკვანძო სიტყვები: ქცევითი ეკონომიკა, „აზროვნების ხაფანგი“, ეკონომიკური პოლიტიკა, მოდელი, მთავრობა, შეცდომები, გასასვლელი, გაურკვეველობა.

გიორგი კეპულაძე

ასოცირებული პროფესორი, ბიზნესისა და ტექნოლოგიების უნივერსიტეტი;

თამილა არნანია-კეპულაძე

პროფესორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

იაპონური პოსტმონეტარიზმი: 21-ე საუკუნის პირველი მეოთხედი

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.09>

ანოტაცია. 21-ე საუკუნეში იაპონია სტაგნაციის პირობებში შევიდა და 1993 წლიდან 2003 წლამდე ეკონომიკური საშუალო ზრდის ტემპი იაპონიაში 1%-ზე ოდნავ მეტი იყო, ხოლო 1998 წლიდან ინფლაციის მაჩვენებელი უარყოფითი იყო. 2003 წლის ბოლოსთვის სამომხმარებლო ფასების ინდექსი 1997 წლის დონესთან შედარებით 3%-ით დაბალი იყო და ნომინალური მშპ 1997 წლიდან 2002 წლამდე 4%-ით შემცირდა,

ასეთ ვითარებაში იაპონური ეკონომიკური მეცნიერებისათვის აქტუალური გახდა დეფლაციის ფენომენის ახსნა და წარმოიშვა მოსაზრება, რომ დეფლაცია გამოწვეულია მონეტარულ პოლიტიკაში დაშვებული შეცდომები და ფინანსური სფეროში არსებულ პრობლემებით. შედეგად, იაპონიის ბანკა თავის მონეტარულ პოლიტიკაში არატრადიციული ინსტრუმენტების გამოყენების ინსტიტუციონალიზაცია განახორციელა. ამით დაიწყო იაპონიის მონეტარიზმის ახალი ეტაპი - პოსტმონეტარიზმი.

ამ ეტაპზე იაპონური მონეტარიზმის მიზანი იყო არა მხოლოდ ფულზე კონტროლის დაწესება, არამედ მდგრადი მოლოდინების, სტიმულებისა და საბალანსო სტაბილურობის ჩამოყალიბება გახდა.

ნაშრომში 21-ე საუკუნის პირველი მეოთხედში იაპონიის მონეტარიზმის მიერ გავლილი გზა ხუთ პერიოდად არის დაყოფილი. ამ პერიოდიზაციის საფუძველს წარმოადგენს იაპონიის მონეტარული პოლიტიკის ცვლილებები, რომლებმაც ჩამოაყალიბეს პოსტმონეტარიზმის იაპონური ვარიანტი.

საკვანძო სიტყვები: იაპონია, მონეტარიზმი, პოსტმონეტარიზმი, ეკონომიკური მეცნიერება

შესავალი

მონეტარიზმის ახალ ეტაპზე გადასვლის ზოგადი პირობები

21-ე საუკუნეში იაპონია სტაგნაციის პირობებში შევიდა და როგორც ამას იაპონელი ეკონომისტი, ეროვნული უნივერსიტეტის პოლიტიკური მეცნიერებათა უმაღლესი სკოლის (GRIPS) პროფესორი და 2004-2005 წლებში იაპონიის ეკონომიკური ასოციაციის პრეზიდენტი ტაკატოში იტო (Takatoshi Ito)³ და მისი თანაავტორი ამერიკელი ეკონომისტი, კოლუმბიის უნივერსიტეტის ბიზნეს სკოლის პროფესორი და აშშ-ის ფედერალური სარეზერვო სისტემის 2006-2008 წლების მმართველთა საბჭოს წევრი ფრედერიკ ს. მიშკინი (Frederic S. Mishkin)⁴ აღნიშნავდნენ

³ დაწვრილებით იხ. Takatoshi Ito: CURRICULUM VITAE, https://t-ito.jp/wp-content/uploads/2022/06/CV-Master_2022.06.pdf

⁴ დაწვრილებით იხ. Frederic S. Mishkin: BIOGRAPHY, http://www.igidr.ac.in/conf/money/mfc19/Bio_Mishkin.pdf

თავის 2006 წელს გამოქვეყნებულ ნაშრომში „იაპონიის მონეტარული პოლიტიკის ორი ათწლეული და დეფლაციის პრობლემა“ (Ito, T. & Mishkin, F., 2006), ათი წლის განმავლობაში იაპონიის ეკონომიკა სტაგნაციურ მდგომარეობაში იმყოფება და 1993 წლიდან 2003 წლამდე მისი საშუალო ზრდის ტემპი 1%-ზე ოდნავ მეტი იყო (Ito, T. & Mishkin, F., 2006). 1998 წლიდან, ინფლაციის მაჩვენებელი უარყოფითი იყო და 2003 წლის ბოლოსთვის სამომხმარებლო ფასების ინდექსი 1997 წლის დონესთან შედარებით 3%-ით დაბალი იყო. იმავე პერიოდში აშშ-ის სამომხმარებლო ფასების ინდექსი 12%-ით გაიზარდა. ფაქტობრივად, ნულოვანი ზრდისა და დეფლაციის გამო, იაპონიის ნომინალური მშპ 1997 წლიდან 2002 წლამდე 4%-ით შემცირდა, მაშინ როდესაც იმავე პერიოდში შეერთებული შტატების ნომინალური მშპ 25%-ით გაიზარდა (Ito, Mishkin, 2006: 131).

ასეთ ვითარებაში იაპონელ მეცნიერეთათვის აქტუალური გახდა დეფლაციის ფენომენის ახსნა იაპონიის იმ პერიოდის რეალობისთვის.

იაპონიის ეკონომიკურ მეცნიერებაში წარმოიშვა მოსაზრება (Hoshi, Kashyap, 2004; Ito, Mishkin, 2006 და სხვ.), რომ დეფლაცია გამოწვეულია ორი ძირითადი მიზეზით: ერთი მხრივ, ეს არის *მონეტარულ პოლიტიკაში დაშვებული შეცდომები*, რაც პირველ რიგში, გულისხმობდა ამ პოლიტიკის ნაკლებ ორიენტაციას „აგრესიული ანტიკრიზისული პოლიტიკის“ გატარებაზე და, მეორე მხრივ, *ფინანსური სფეროს პრობლემები*, რაც გამოწვეული იყო საბანკო ბალანსის გადაწყვეტილებების არასრულყოფილებით. ამან იაპონიის ბანკს უბიძგა მონეტარულ პოლიტიკაში არატრადიციული ინსტრუმენტების გამოყენების ინსტიტუციონალიზაციისკენ. ამით იწყება იაპონიის მონეტარიზმის ახალი ეტაპი - პოსტმონეტარიზმი.

იაპონური პოსტმონეტარიზმი: განვითარების ეტაპები

21-ე საუკუნის პირველი 25 წლის განმავლობაში იაპონიის მონეტარიზმის მიერ გავლილ გზას ჩვენ ხუთ პერიოდად ვყოფთ: 1. 2001-2006 წლები; 2. 2006-2013 წლები; 3. 2013-2016 წლები; 4. 2016-2022 წლები და 5. 2023-2025 წლები.

ამ პერიოდიზაციის საფუძველს წარმოადგენს იაპონიის მონეტარული პოლიტიკის ცვლილებები, რომლებმაც ჩამოაყალიბეს პოსტმონეტარიზმის იაპონური ვარიანტი. ამ ეტაპზე იაპონური მონეტარიზმის მიზანი იყო არა მხოლოდ ფულზე კონტროლის დაწესება, არამედ მდგრადი მოლოდინების, სტიმულებისა და საბალანსო სტაბილურობის ჩამოყალიბება გახდა.

1. 2001-2006 წლები. ეს არის იაპონური პოსტმონეტარიზმის საწყისი ეტაპი. ამ პერიოდში იაპონიის ბანკმა (BoJ) პირველად გამოიყენა დეფლაციასთან ბრძოლის არატრადიციული მეთოდები. მონეტარული პოლიტიკის არატრადიციული ფორმა გულისხმობს ისეთ მიდგომას, როდესაც ცენტრალური ბანკი ზრდის ფულად მასას სახელმწიფო ობლიგაციებისა და სხვა აქტივების შეძენის გზით. ეს იყო ე.წ. „რაოდენობრივი შერბილების“ (Quantitative Easing, QE) პოლიტიკა, რომელიც იყო მიღებული იაპონიის ბანკის მიერ (BoJ) 2001 წლის „რაოდენობრივი შერბილების“ (QE) პოლიტიკის მიზანი იყო დეფლაციის შეჩერება, მოთხოვნის სტიმულირება და გრძელვადიანი საპროცენტო განაკვეთის შემცირება. იაპონია იყო პირველი ქვეყანა მსოფლიოში, რომელმაც ჯერ კიდევ 2001 წლის მარტში დაიწყო „რაოდენობრივი

შერბილების“ (QE) პოლიტიკის გამოყენება და ამ პოლიტიკი გატარებაში გაუსწრო ევროპასა და ამერიკის შეერთებულ შტატებს (Ito, Mishkin 2006:132)⁵.

ეს პოლიტიკა მიმართული იყო ეკონომიკის სტიმულირებაზე საპროცენტო განაკვეთის ნულოვან მაჩვენებლისკენ სწრაფვის პირობებში. ეს იმას ნიშნავს, რომ როდესაც ძირითადი საპროცენტო განაკვეთი, როგორც ცენტრალური ბანკის ეკონომიკის მართვის ძირითადი ინსტრუმენტი, აღარ არის ეფექტიანი, ცენტრალური ბანკი იწყებს „ლიკვიდურობის შეყვანას“ აქტივების უშუალო შეძენით და ამით მიმოქცევაში არსებული ფულის რაოდენობის გადიდებას. ანუ, იაპონიის ბანკმა (BoJ) დაიწყო საბანკო რეზერვების გაზრდა და სახელმწიფო ობლიგაციების ყიდვა, რათა ბანკები წახალისებინა მეტი სესხის გაცემისკენ.

ტაკატოში იტოსა და ფრედერიკ ს. მიშკინის (Ito, Mishkin 2006) შეხედულებით მონეტარულმა პოლიტიკამ ძირითადი როლის შეასრულა იაპონიაში მიმდინარე დეფლაციაში და აღწერენ იაპონიის ბანკის მიერ 1998–2003 წლებში დაშვებულ შეცდომებს. ისინი წერენ, რომ „იაპონიის ბანკმა (BoJ) ვერ შეძლო უარყოფითი ინფლაციის თავიდან აცილება...“ და „...იაპონიაში დეფლაციის ყველაზე სავარაუდო მიზეზია მონეტარული პოლიტიკის ჩავარდნა...“ (Ito, Mishkin 2006:132)⁶.

2002 წლის საერთაშორისო ანგარიშსწორების ბანკის (Bank for International Settlements) ყოველწლიურ ანგარიშში აღინიშნება, რომ „იაპონიაში არსებული ვითარება ხაზს უსვამს რეალურ ეკონომიკასა და ფინანსურ სისტემას შორის ძლიერ ორმხრივ კავშირს (two-way links): დეპრესიული ეკონომიკა ზიანს აყენებს საბანკო სისტემას, ხოლო საბანკო სისტემის ცუდი მდგომარეობა ხელს უშლის ეკონომიკის აღდგენას“ (Bank for International Settlements, 2002:125)⁷.

ტოკიოს უნივერსიტეტის ეკონომიკის უმაღლესი სკოლის პროფესორის ცუტომუ ვატანაბეს (Tsutomu Watanabe) და კეიოს უნივერსიტეტის ბიზნესისა და კომერციის ფაკულტეტის პროფესორის თამოიოში იაბუს (Tomoyoshi Yabu) 2007 წლის 6 ივნისს გამოქვეყნებულ სტატიაში „დიდი ინტერვენცია და მასიური ფულის ინექცია: იაპონიის გამოცდილება 2003-2004“ („The Great Intervention and Massive Money Injection: The Japanese Experience 2003-2004“)⁸ ემპირიკულად გამოიკვლიეს კავშირი „დიდი ინტერვენციასა“ და იაპონიის ბანკის მიერ ამ პერიოდში გატარებული რაოდენობრივი შემსუბუქების (QE) პოლიტიკას შორის. 2001 წლიდან 2007 წლამდე ვალუტის ინტერვენციების ოდენობის ყოველდღიური მონაცემებისა და იაპონიის ბანკში მიმდინარე ანგარიშების ბალანსის გამოყენებით ავტორები მივიდნენ დასკვნამდე, რომ იენის გაყიდვით სავალუტო ინტერვენციების მეშვეობით ბაზარზე მიწოდებული სახსრების დაახლოებით 60 პროცენტი კომპენსირებული (ანუ სტერილიზებული) იყო იაპონიის ბანკის მიერ განხორციელებული მონეტა-

⁵ Ito, T. & Mishkin, F. (2006), Two Decades of Japanese Monetary Policy and the Deflation Problem, Monetary Policy under Very Low Inflation in the Pacific Rim, NBER-EASE, Volume 15:30-202. <https://www.nber.org/system/files/chapters/c0092/c0092.pdf>

⁶ იქვე, გვ.132.

⁷ Bank for International Settlements. 2002. BIS 72nd Annual Report: 1 April 2001–31 March 2002. Basel, Switzerland, July 8. <https://www.bis.org/publ/arpdf/ar2002e.pdf>

⁸ Tsutomu Watanabe, Tomoyoshi Yabu (2007). The Great Intervention and Massive Money Injection: The Japanese Experience 2003-2004. Research Center for Price Dynamics Institute of Economic Research, Hitotsubashi University, Tokyo, Japan. https://www.centralbank-project.jp/wp-content/uploads/2018/08/ifd_wp012.pdf

რული კორექტირებით, ხოლო დარჩენილი 40 პროცენტი არ იყო კომპენსირებული და ბაზარზე საკმაოდ დიდი ხნის განმავლობაში დარჩა. გარდა ამისა, სავალუტო ინტერვენციებით იენის ფორმით მოწოდებული სახსრებისა და სხვა სამთავრობო გადახდებით (მაგალითად, პენსიების გადახდებით) მოწოდებული იენის სახსრების შედარებისას, ავტორებმა აღმოაჩინეს, რომ პირველ შემთხვევაში ასეთი სახსრების დარჩენა ბაზარზე უფრო ხანგრძლივი და მოცულობითი იყო. ეს იმაზე მიუთითებს, რომ იაპონიის ბანკი თავის მონეტარულ ოპერაციებში განასხვავებდა სავალუტო ინტერვენციებსა და სხვა სამთავრობო გადახდებს შორის.

ც.ვატანაბესა და თ.იაბუს კვლევამ აგრეთვე აჩვენა, რომ ინტერვენციული ფონდების დასაფარად გამოშვებული საფინანსო ვალდებულებების უმეტესობა იაპონიის ბანკმა ბაზარზე მათი გამოშვებისთანავე შეიძინა. ამ მიზეზით საფინანსო ვალდებულებების გამოშვებასთან დაკავშირებული მიმდინარე ანგარიშებზე ნარჩენი სახსრების მნიშვნელოვანი შემცირება არ დაფიქსირდა. ყოველივე ზემოდ აღნიშნულის შეჯამებისას, ავტორები მიდიან დასკვნამდე, რომ დიდი ალბათობით, იაპონიის ბანკმა, მიმდინარე ანგარიშების ბალანსის მაღალ დონეზე შენარჩუნების პოლიტიკის მიზნის განსახორციელებლად, განზრახ არ გაანეიტრალა იენის გაყიდვის/დოლარის ყიდვის ინტერვენციები.

მონეტარული პოლიტიკის ნეგატიურ გავლენაზე ეკონომიკაზე და იაპონიის საბანკო სისტემის სისუსტეზე საუბრობენ ასევე წყნარი ოკეანის ეკონომიკური თანამშრომლობის საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობებისა და სან-დიეგოს წყნარი ოკეანის კვლევების კალიფორნიის უნივერსიტეტის პროფესორი, ეკონომიკური კვლევების ეროვნული ბიუროს (კემბრიჯი, მასაჩუსეტსი) მკვლევარი ტაკეო ჰოში (Takeo Hoshi)⁹ და ჩიკაგოს უნივერსიტეტის ბიზნესის უმაღლეს სკოლის ეკონომიკისა და ფინანსების დეპარტამენტის პროფესორი, ჩიკაგოს ფედერალური სარეზერვო ბანკის კონსულტანტი, ეკონომიკური კვლევების ეროვნული ბიუროს (კემბრიჯი, მასაჩუსეტსი) მკვლევარი ანილ კ. კაშიაპი (Anil K. Kashyap)¹⁰. მათ გააანალიზეს, თუ რამდენად გააძლიერა ჩამოყალიბებულმა საბანკო სექტორმა ქვეყნის ეკონომიკური სტაგნაცია. 2004 წელს გამოქვეყნებული სტატიის „იაპონიის ფინანსური კრიზისი და ეკონომიკური სტაგნაცია“ დასაწყისში ისინი აღნიშნავენ, რომ „ბოლო წლებში იაპონიის ეკონომიკური გამოცდილება სავალალო იყო: ზრდა ჩამოინგრა, დადგა დეფლაცია და ფინანსური სისტემა ქაოსში აღმოჩნდა (Hoshi, Kashyap, 2004:3).

ტაკეო ჰოშისა და ანილ კ. კაშიაპის მოსაზრებით, იაპონიის ეკონომიკაში არსებული მაკროეკონომიკური პრობლემები გარკვეული ნეგატიური გავლენა ჰქონდა იაპონიის ფინანსურ სექტორზე. მათ კვლევის შედეგად მიდიან დასკვნამდე, რომ მხოლოდ მაკროეკონომიკური ფაქტორებით იაპონიის ფინანსურ სისტემაში არსებული პრობლემები სრულად არ აიხსნება, რომ გასათვალისწინებელია ასევე ინდუსტრიული ფაქტორი, რომლებსაც უპირისპირდებიან იაპონური ბანკები, სადაზღვევო კომპანიები და სახელმწიფო ფინანსური დაწესებულებები, რომლებიც, თავის ერთიანობაში ფინანსური სისტემის დაახლოებით სამ მეოთხედს შეადგენენ (Hoshi, Kashyap, 2004:3). ამგვარად ტაკეო ჰოში და ანილ კ. კაშიაპი ხაზს უსვამენ

⁹ დაწვრილებით იხ. Takeo Hoshi, BIOGRAPHY, <https://www.tc.u-tokyo.ac.jp/en/members/294/>

¹⁰ დაწვრილებით იხ. Anil K. Kashyap, BIOGRAPHY, <https://www.chicagobooth.edu/faculty/directory/k/anil-kashyap>

საბანკო სისტემასა და ეკონომიკის რეალურ სექტორს შორის არსებულ ურთიერთ-დამოკიდებულებას და, ფაქტობრივად, თავისი კვლევით გადიან იმავე შედეგზე, რაც ორი წლით ადრე დაფიქსირდა საერთაშორისო ანგარიშსწორების ბანკის (Bank for International Settlements) ყოველწლიურ ანგარიშში.

ამგვარად, „რაოდენობრივი შერბილების“ (QE) პოლიტიკა ნაკლებად ეფექტიანი აღმოჩნდა და ბანკები არ ავლენდნენ სათანადო სწრაფვას დაკრედიტებისადმი, ხოლო ინფლაცია დაბალი რჩებოდა.

ამ პერიოდში იაპონიაში მიმდინარე დეფლაცია აკადემიურ წრეებში განიხილებოდა, როგორც იაპონიის მონეტარული პოლიტიკისა და ფინანსური არხების პრობლემა.

2006 წლის მარტში (Shirai, 2013:6) იაპონიის ბანკმა (BoJ) გამოაცხადა, რომ ამ პოლიტიკამ დაკისრებული ვალდებულებები შეასრულა.

მოგვიანებით, უკვე 2013 წელს, რაოდენობრივი შემსუბუქების (QE) პოლიტიკის ეფექტიანობის შეფასებისას, იაპონიის ბანკის ყოფილმა და ამჟამად, კეიოს უნივერსიტეტის პროფესორმა და ასევე აზიის განვითარების ბანკის ინსტიტუტის (Asian Development Bank Institute) მოწვეულმა მკვლევარმა საიურმა შირაიმ (Sayuri Shirai)¹¹ აღნიშნა, რომ ამ უნიკალურმა ფულად-საკრედიტო პოლიტიკამ ხელი შეუწყო ფულადი ბაზის სწრაფ გაფართოებას, როგორც აბსოლუტური მაჩვენებლების თვალსაზრისით, ასევე მშპ-ს პროცენტული მაჩვენებლის სახით (Shirai, 2013:6).

2006 წლის მარტში იაპონიის ბანკი (BoJ) მივიდა დასკვნამდე რაოდენობრივი შემსუბუქების (QE) პოლიტიკიდან გამოსვლასთან დაკავშირებით (Berkmen 2012:3,4; Shirai 2013:6). ამით დასრულდა იაპონიაში რაოდენობრივი შემსუბუქების (QE) პოლიტიკის ფუნქციონირება, თუმცა მისი როლის შეფასება დღემდე გრძელდება. 2006 წლის მარტის შემდეგ იაპონია გადავიდა ახალ მონეტარულ შეხედულებებზე.

2. 2006-2013 წლები. 2006 წლიდან, ანუ რაოდენობრივი შემსუბუქების (QE) პოლიტიკიდან გამოსვლის შემდეგ, იაპონიის მონეტარიზმში იწყება ახალი ეტაპი, რომელიც ხშირად განიხილება, როგორც ტრადიციული მონეტარული პოლიტიკისგან განსხვავებული და შედარებით „რბილი“ პოლიტიკის გატარების პერიოდი.

ამ პერიოდში იაპონიის ეკონომიკა ახალი გამოწვევების წინაშე აღმოჩნდა. პირველ რიგში, ეს იყო 2007–2009 წლების გლობალური ფინანსური კრიზისი და იაპონია, ისევ როგორც მთელი მსოფლიო, დადგა ამ კრიზისით გამოწვეულ სირთულეებზე პასუხის გაცენის აუცილებლობის წინ. ამას ემატებოდა შიდა გამოწვევებიც, ისეთები, როგორიცაა ეკონომიკური ზრდის შენელება, დემოგრაფიული დაბერება და ერთობლივი მოთხოვნის შესუსტება (Berkmen 2012). ასეთ პირობებში მოკლევადიანი რეფინანსირების განაკვეთი ნულს მიუახლოვდა. ამან კი შეზღუდა ტრადიციული მონეტარული პოლიტიკის ინსტრუმენტების გამოყენების შესაძლებლობები, რის გამოც 2010 წლის ოქტომბერში იაპონიის ბანკმა (BoJ) მიმართა ახალ პოლიტიკას, რომელმაც მიიღო „ყოველისმომცველი მონეტარული შემსუბუქების პოლიტიკის“ („Comprehensive Monetary Easing Policy“, CME) სახელწოდება (Berkmen2012:3,4).

2010 წლის 4 ნოემბრის გამოსვლაში იაპონიის ბანკის მმართველმა მასაკი შირაკავამ (Masaaki Shirakawa) ხაზი გაუსვა იმ გარემოებას, რომ იაპონია, ისევე როგორც ევროპაში და განსაკუთრებით იტალია და გერმანია, დაუპირისპირდა მო-

¹¹ დაწვრილებით იხ. Sayuri Shirai Official site, <http://www.sayurishirai.jp/>

სახელობის სწრაფი დაბერების პრობლემას, რომელიც, მასააკი შირაკავას მოსაზრებით, უახლოეს მომავალში გახდება აქტიური განხილვის საგანი ევროპაში, როგორც ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის წარმართვაზე მოქმედი ფაქტორი. ამ მიზეზით, მასააკი შირაკავას მოსაზრებით, იაპონიის გამოცდილების გაგება სასარგებლო შეიძლება იყოს სხვა ქვეყნებისთვის, განსაკუთრებით კი ეკონომიკურად განვითარებული ეკონომიკის მქონე სახელმწიფოებისთვის და ხელს შეუწყოს მონეტარული პოლიტიკისადმი ინოვაციური მიდგომების შემუშავებას (Shirakawa 2010).

„ყოვლისმომცველი მონეტარული შემსუბუქების პოლიტიკა“ (CME) შედგებოდა სამი კომპონენტისგან (Shirakawa 2010:15-16):

პირველი კომპონენტი - ბანკი ინარჩუნებდა ძირითადი საპროცენტო განაკვეთის ძალიან დაბალ (დაახლოებით 0-0,1%) დონეზე.

მეორე კომპონენტი - ბანკი ინარჩუნებდა ძირითად საპროცენტო განაკვეთს ნულოვან დონეს მანამ, სანამ არ დარწმუნდება ფასების სტაბილურობის არსებობაში და არ დაადასტურებს ფინანსური დისბალანსის დაგროვებას.

მესამე კომპონენტი - ბანკის მიერ აქტივების შესყიდვის პროგრამის დამკვიდრება, რომლის ფარგლებშიც ბანკი უზრუნველყოფს გრძელვადიან სახსრებს ფიქსირებული განაკვეთით და ყიდულობს სხვადასხვა ფინანსურ აქტივებს, კერძოდ, სახელმწიფო ობლიგაციებს (Government Bonds), კომერციულ უძრავ ქონებას (CP), კორპორატიულ ობლიგაციებს (Corporate Bonds), საბირჟო ფონდებს (Exchange-Traded Funds, ETFs) და იაპონური უძრავი ქონების საინვესტიციო ტრასტებს (Japan Real Estate Investment Trusts, J-REITs).

2011 წლის 25 ივლისის გამოსვლაში მასააკი შირაკავა კვლავ შეეხო იაპონიის ბანკის მიერ შემუშავებულ პოლიტიკას და დეტალურად ახსნა ეს პოლიტიკა. მან აღნიშნა, რომ ბანკი იყენებს სამხმრივ მიდგომას, რომელიც მოიცავს (Shirakawa 2011:15):

- ძლიერი შერბილებითი მონეტარული (Powerful Monetary Easing) პოლიტიკას, რომლის შემადგენლობაში შედის ყოვლისმომცველი მონეტარული შემსუბუქების პოლიტიკა“ („Comprehensive Monetary Easing Policy“, CME);

- ფინანსური ბაზრის სტაბილურობის უზრუნველყოფას;

- ეკონომიკური ზრდის საფუძვლების გაძლიერების მხარდაჭერას.

„ყოვლისმომცველი მონეტარული შემსუბუქების პოლიტიკის“ მიღებიდან შვიდი წლის შემდეგ იაპონიის ბანკის მმართველის მოადგილე ჰიროში ნაკასო (Hiroshi Nakaso) კვლავ უბრუნდება ამ პოლიტიკის საკითხს და თავის 2017 წლის 18 ოქტომბრის გამოსვლაში ნიუ-იორკის ფედერალური სარეზერვო ბანკის მიერ გამართულ სემინარზე აღნიშნავდა, რომ მსოფლიოს ფინანსურ კრიზისზე პასუხად იაპონიის ბანკმა, სხვა ცენტრალური ბანკების მსგავსად, შეამცირა მოკლევადიანი საპროცენტო განაკვეთები და ვინაიდან ეკონომიკური ზრდის ტემპი ისევ ნელი იყო, ბანკმა გადაწყვიტა განეხორციელებინა ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის შერბილება და შეამცირა მოკლევადიანი საპროცენტო განაკვეთების მიზნობრივი დონე 0-0,1%-მდე. ამით ბანკმა საკუთარ თავზე აიღო ვალდებულება შეინარჩუნოს თითქმის ნულოვანი საპროცენტო განაკვეთი მანამ, „სანამ არ დადგინდება ფასების სტაბილურობის შესაძლებლობა“ (Nakaso 2017:5).

იაპონიის ბანკის ასეთი პოლიტიკა იმაზე მეტყველებდა, რომ ამ პერიოდში საპროცენტო განაკვეთი არ განიხილებოდა ეკონომიკური ზრდის კრიტერიუმად.

ასეთ ვითარებაში, 2013 წელს, დაიწყო მონეტარული პოლიტიკის ახალი ფაზა, რომელიც გაგრძელდა 2016 წლამდე.

3. 2013–2016 წლები. ამ პერიოდიდან იწყება იაპონური მონეტარიზმის ახალი ფაზა, რომელიც უკავშირდება იაპონიის ბანკის მიერ შემუშავებულ და გატარებულ „რაოდენობრივი და თვისებრივი შერბილების“ პოლიტიკას („Quantitative and Qualitative Easing“, QQE). ეს ფაზა ხასიათდება იმით, რომ რაოდენობრივ საზომებს დაემატა ფსიქოლოგიური (ქცევითი) და ინსტიტუციონალური მიდგომები.

QQE არის 2001-2006 წლებში გატარებული ე.წ. „რაოდენობრივი შერბილების“ (Quantitative Easing, QE) პოლიტიკის მოდიფიკაცია. „რაოდენობრივი და თვისებრივი შერბილების“ პოლიტიკის (QQE) განხორციელება დაიწყო 2013 წელს იაპონიის ბანკის (BoJ) ახალი მმართველის ჰარუჰიკო კუროდას (Haruhiko Kuroda) მიერ.

„რაოდენობრივი შერბილების“ (QE) პოლიტიკისაგან განსხვავებით, „რაოდენობრივი და თვისებრივი შერბილების“ (QQE) პოლიტიკა არა მხოლოდ ზრდიდა შეძენილი აქტივების რაოდენობას, არამედ ცვლიდა მათ სტრუქტურას გრძელვადიანი ობლიგაციების, საბირჟო ფონდების (Exchange-Traded Funds, ETF), და უძრავი ქონების საინვესტიციო ფონდების (Real Estate Investment Funds, REIF) შეძენით.

როგორც ჰარუჰიკო კუროდა აღნიშნავდა, „რაოდენობრივი და თვისებრივი შერბილების“ (QQE) პოლიტიკა არ არის მხოლოდ ბალანსის გაფართოება, არამედ მომავალი ფასების დონის შესახებ „მოლოდინების შეცვლის“ მცდელობაა. მისი შეხედულებით, „იაპონიის ეკონომიკის უდიდესი პრობლემაა ის, რომ ფასები არ იზრდება მაშინაც კი, როდესაც ეკონომიკური აქტივობის დონე იზრდება. ამიტომ, უმთავრესი გამოწვევას სწორედ ინფლაციის მოლოდინის გააქტიურება წარმოადგენს“ (Kuroda, H., 2013:3).

ამგვარად, QQE პოლიტიკა - ეს არის არა უბრალოდ ფულადი მასის გაფართოებაზე მიმართული ღონისძიებათა სისტემა, არამედ მოლოდინებზე და ქცევაზე გავლენის მოხდენის მცდელობა, როდესაც ცენტრალური ბანკი გავლენას ახდენს როგორც ფულის რაოდენობაზე, ასევე ფსიქოლოგიურ და სტრუქტურულ ფაქტორებზე, რაც მნიშვნელოვნად ცვლის მონეტარიზმის ეკონომიკურ კონცეფციას და აღნიშნავს მონეტარული იდეების შემდგომ განვითარებას.

ამ პერიოდში ჰიტოცუბაშის უნივერსიტეტის ეკონომიკის დეპარტამენტის პროფესორი ეცურო შიოჯი (Etsuro Shioji)¹² აღნიშნავდა, რომ ქრონიკული დეფლაციიდან წარმატებით თავის დაღწევის გასაღებს საზოგადოების ინფლაციის მოლოდინის ამაღლება წარმოადგენს და საკითხი იმაშია, თუ როგორ არის ეს განსახორციელებელი. ამ კითხვაზე პასუხად ეცურო შიოჯი ამბობს, რომ იაპონიისთვის 2012 წლის ბოლოდან ვალუტის გაუფასურება შეიძლება სასარგებლო აღმოჩნდეს ქვეყნის მიერ ფასების ვარდნასთან ხანგრძლივი ბრძოლის დასასრულებლად (Etsuro 2014).

ტოკიოს უნივერსიტეტის პროფესორი კოსუკე აოკი (Kosuke Aoki)¹³ იკვლევდა დამოკიდებულებას ფასების ინდექსისა და ეკონომიკური კეთილდღეობის მაქსიმიზაციას შორის. მისი მოსაზრებით, როდესაც ფასების კორექტირება სუსტია, ინფ-

¹² დაწვრილებით იხ. Etsuro Shioji, CV, https://www1.econ.hit-u.ac.jp/shioji/cv_shioji_eng_jun2023.pdf

¹³ დაწვრილებით იხ. Kosuke Aoki, CV, <https://www.bruegel.org/people/kosuke-aoki>

ლაცია კეთილდღეობის თვალსაზრისით ძვირი ჯდება, რადგან ის ამახინჯებს ფარდობითი ფასების სხვადასხვა ტიპებს. აგრეგირებული ფასების ინფლაციის სტაბილიზაცია აუცილებლად არ ამცირებს ამ ხარჯებს, მაგრამ კარგად შემუშავებული ძირითადი ინფლაციის სტაბილიზაცია

ამცირებს ფარდობითი ფასების რყევებთან დაკავშირებულ ხარჯებს და, შესაბამისად, ინფლაციის ხარჯებს. კოსუკე აოკი განიხილავდა ფასწარმოქმნის პრობლემას ორი ცვლადის - დროისა და კონტროლის - პირობებში. არსებული სამეცნიერო შეხედულებების გაანალიზებისას, კოსუკე აოკი გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ სამეცნიერო ლიტერატურა ძირითადად ეფუძნება დროზე დამოკიდებულ კვლევებს, რომლებიც ვარაუდობენ, რომ სამიზნე ინდექსად უნდა გამოდიოდეს „არამოქნილი ფასების მქონე სექტორის“ ფასების ინდექსი. თავად კოსუკე აოკი იკვლევდა, თუ როგორ შეიცვლება ეკონომიკური კეთილდღეობა სახელმწიფოზე დამოკიდებულ ფასწარმოქმნის პირობებში, როდესაც ფასების სიხისტის ხარისხის კონტროლი შესაძლებელია მონეტარული პოლიტიკის მეშვეობით. ეს კი იმაზე მეტყველებს, რომ სახელმწიფოს მიერ კონტროლირებადი ფასების პირობებში „ფასებისადმი სტაბილური სექტორის“ განმარტება ისეთივე მარტივი არ არის, როგორც დროზე დამოკიდებული ფასების პირობებში. ავტორი გამოთქვამს ვარაუდს, რომ ცენტრალური ბანკისთვის არახელსაყრელია ფართო მარჟის გამოყენება ეფექტური ფარდობითი ფასების ცვლილებების მისაღწევად. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ თუ ბანკს შეუძლია ფასების სტაბილიზაცია, მან ეს რაც შეიძლება ხშირად უნდა გააკეთოს (Aoki 2015).

ეკონომიკის დოქტორი და ამჟამად (2025 წელს) იაპონიის ბანკის განყოფილების უფროსი დაისუკე იკედა (Daisuke Ikeda)¹⁴ და მისი თანაავტორი იაპონიის ბანკის მონეტარული და ეკონომიკური კვლევების ინსტიტუტის დირექტორი და უფროსი ეკონომისტი ტაკუში კუროზუმი (Takushi Kurozumi)¹⁵ იკვლავდნენ, თუ როგორ უნდა უპასუხოს მონეტარულმა პოლიტიკამ ფინანსურ შოკს კეთილდღეობის მიღწევის პერსპექტივიდან გამომდინარე. მათ მივიდნენ დასკვნამდე, რომ ფინანსური შოკების დროს, კეთილდღეობის მაქსიმიზაციაზე მიმართული მონეტარული პოლიტიკა ძლიერად რეაგირებს მწარმოებლურობაზე, ხოლო გამოშვების სტაბილიზაციის შედეგად კეთილდღეობა მნიშვნელოვნად იზრდება. გარდა ამისა, კეთილდღეობის მაქსიმიზაციის წესთან შედარებით, ინფლაციის ან ფასების დონის მკაცრი ტარგეტირების წესი იწვევს კეთილდღეობის მნიშვნელოვან შემცირებას, რადგან ის არ რეაგირებს გამომუშავებაზე, მაშინ როდესაც ნომინალური მშპ-ს ზრდის ან დონის ტარგეტირების წესი კარგად მუშაობს, თუმცა იწვევს საპროცენტო განაკვეთის მაღალ ცვალებადობას (Ikeda, Kurozumi 2014).

მაშასადამე, „რაოდენობრივი და თვისებრივი შერბილების“ პოლიტიკა (QQE) არ არის მხოლოდ ფულადი ბაზის გაფართოება, არამედ მოლოდინებსა და ქცევაზე გავლენის მოხდენის მცდელობაა, როცა ცენტრალური ბანკი გავლენას ახდენს არა მხოლოდ ფულის რაოდენობაზე, არამედ ფსიქოლოგიურ და სტრუქტურულ ფაქტორებზეც.

14 დაწვრილებით იხ. Daisuke Ikeda, CV, <https://drive.google.com/file/d/1hLz15afm3WYTBPRMCPvvK0YKHnDymo3g/view>

15 დაწვრილებით იხ. Takushi Kurozumi, CV, https://www.aeaweb.org/joe/archive/listing.php?JOE_ID=201312_398947

4. 2016–2022 წლები. 2016 წლის სექტემბერში იაპონიის ბანკმა (BoJ) შემოიღო ახალი მონეტარული პოლიტიკა - ე.წ. „შემოსავლების მრუდის კონტროლი“ (Yield Curve Control, YCC). ამ პოლიტიკის თანახმად, ცენტრალური ბანკი აკონტროლებდა საპროცენტო განაკვეთს არა მხოლოდ მოკლევადიან, არამედ გრძელვადიან პერიოდებში, რისთვისაც ეფუძნებოდა 10-წლიანი ობლიგაციების შემოსავლიანობის მაჩვენებლებს. ამ ცვლილების მიზანი იყო მოკლევადიანი აქტივების საპროცენტო განაკვეთების შენარჩუნება უარყოფით დონეზე (-0,1%), ხოლო 10-წლიანი ობლიგაციების განაკვეთი დაახლოებით 0%-ის ტოლი უნდა ყოფილიყო ანუ ფაქტიურად იგი უცვლელი უნდა დარჩენილიყო. ამას უნდა შეენარჩუნებინა ინფლაციური მოლოდინები 2%-ის ნიშნულზე. ამ გზით უნდა ჩამოყალიბებულიყო „შემოსავლიანობის ოპტიმალური მრუდი“, რომელსაც ხელი უნდა შეეწყო ეკონომიკური საქმიანობის სტიმულირებას.

ამგვარად, 2016 წელს იაპონიის ბანკმა (BoJ) შეიტანა უარყოფითი საპროცენტო განაკვეთი „რაოდენობრივი და თვისებრივი შერბილების“ (QQE) პოლიტიკაში და მონეტარული შეხედულებების გაფართოვებით უზიძგა ე.წ. „პრაგმატული მონეტარიზმის“ ჩამოყალიბებას იაპონიაში ე.წ. „შემოსავლების მრუდის კონტროლი“-ს სახით, რომელიც მიზნად ისახავდა საპროცენტო განაკვეთზე კონტროლს მდგრადი და პროგნოზირებადი ბაზრის ჩამოყალიბების მიზნით.

ამ პერიოდში, ანუ 2016 წელს, ჰარუჰიკო კუროდამ ოფიციალურად გააჟღერა იაპონიის ბანკის (BoJ) პოზიცია უარყოფითი საპროცენტო განაკვეთით „რაოდენობრივი და თვისებრივი შერბილების“ (QQE) პოლიტიკასთან („QQE with a Negative Interest Rate“) დაკავშირებით და განაცხადა, რომ ეს არის „თანამედროვე ცენტრალური ბანკების ისტორიაში ყველაზე ძლიერი მონეტარული პოლიტიკის სისტემა“ (Kuroda, 2016).

როგორც ამას თავად იაპონიის ბანკი (BoJ) ხსნიდა თავის ყოველწლიურ განცხადებებში მონეტარული პოლიტიკის შესახებ („Statements on Monetary Policy 2016“), „რაოდენობრივი და თვისებრივი შერბილების“ (QQE) პოლიტიკა „შემოსავლების მრუდის კონტროლ“-თან (YCC) ერთად მიზნად ისახავს მონეტარული პოლიტიკის შერბილების მდგრადობის გაძლიერებას მოკლევადიანი და გრძელვადიანი საპროცენტო განაკვეთების უფრო მოქნილი კონტროლის გზით.

საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ეგიდით გამოცემულ ე.წ. „სამუშაო დოკუმენტებში“ (Working Paper) 2020 წელს დაიბეჭდა სტატია, რომელიც აჯამებდა იაპონიის და მსოფლიოს ეკონომიკური პოლიტიკის ოცწლიან გამოცდილებას (Westelius, 2020). ამ ნაშრომში აღნიშნულია, რომ იაპონიის ბანკი დეფლაციასთან საბრძოლველად და ფინანსური სისტემის სტაბილიზაციის მიზნით, 1990-იანი წლების ბოლოდან არატრადიციულ მონეტარული პოლიტიკის მეთოდებს იყენებს. მიუხედავად იმისა, რომ იაპონიის ბანკის ანტირეფლაციური ზომები დროთა განმავლობაში იცვლებოდა, ინფლაცია და ინფლაციის მოლოდინები მუდმივად დაბალი რჩებოდა (Westelius, 2020:1).

ერთი წლით ადრე კი, ცენტრალური ბანკის კომუნიკაციის დიზაინის (Central Bank Communication Design) ხელშეწყობით გამოქვეყნდა ცუტომუ ვატანაბესა (Tsutomu Watanabe) და თამოიოში იაბუს (Tomoyoshi Yabu) „სამუშაო დოკუმენტებში“ სახელწოდებით „რამდენად დიდია ფულის მოთხოვნა ZLB-ში? მტკიცებულებები იაპონიიდან,“ (How Large is the Demand for Money at the ZLB? Evidence from Japan) რომელშიც ავტორები აფასებენ ფულზე მოთხოვნის ფუნქციას იაპონური

მონაცემების გამოყენებით 1985 წლიდან 2017 წლამდე, როდესაც საპროცენტო განაკვეთები თითქმის ნულოვან ნიშნულზე იყო. ამისათვის, მკვლევარის (Mohitosh Kejriwal) და პ.პერონის (Pierre Perron) (Kejriwal, Perron 2010) მიერ შემოთავაზებული მეთოდოლოგიის გამოყენებით, ცვატანაზე და თ.ი.აბუ ადარებენ ლოგარითმულ და ნახევრად ლოგარითმულ სპეციფიკაციას სტრუქტურული „წყვეტებით“ კონტეგრაციული კავშირებისთვის. ამ ანალიზის მთავარი შედეგი ის არის, რომ ფულის შემოსავალთან თანაფარდობასა და საპროცენტო განაკვეთს შორის არსებობს ერთ-წყვეტიანი კონტეგრაციული კავშირი ორმაგი ლოგარითმული ფორმის შემთხვევაში, მაგრამ არა ნახევრად ლოგარითმული ფორმის შემთხვევაში. კონკრეტულად იაპონიის ბანკის პოლიტიკის შეფასებისას, ავტორები მივიდნენ დასკვნამდე, რომ ფულზე მოთხოვნა არ შემცირებულა 2006 წელს, როდესაც იაპონიის ბანკმა შეწყვიტა რაოდენობრივი შემსუბუქების პოლიტიკა და დაიწყო საპროცენტო განაკვეთის გაზრდა, რაც მიუთითებს, რომ ფულზე მოთხოვნის გრაფიკში აღმავალი ცვლილება მოხდა. და ბოლოს, ცუტომუ ვატანაზე და თამოიოში იაბუ აცხადებენ, რომ 2%-იანი ინფლაციისგან ფასების სტაბილურობაზე გადასვლით მიღებული კეთილდღეობის ზრდა ნომინალური მშპ-ის 0,10%-ს შეადგენს, რაც ექვსჯერ აღემატება შეერთებული შტატებისთვის გაკეთებულ შესაბამის შეფასებას.

YCC – ეს არის იაპონიის ბანკის მიერ შემუშავებული პოლიტიკა, ესაა ე.წ. იაპონური პრაგმატული მონეტარიზმი, რომელიც მიმართულია საპროცენტო განაკვეთების სტრუქტურის მართვაზე ბაზარზე მდგრადი და მყარი სიტუაციის შესაქმნელად. <https://www.centralbank-project.jp/en/category/research/2015/>

5. 2023–2025 წლები. 2023–2025 წლებში ხდება 2016–2022 წლებში გატარებული მონეტარული პოლიტიკის გვერდითი ეფექტების შეფასება. იაპონიის ბანკის ახალი მმართველის უედა კაზუოს (Kazuo Ueda) ხელმძღვანელობით, განხორციელდა ბანკის მონეტარული პოლიტიკის მორიგი ცვლილება. 2024 წლის მარტში იაპონიის ბანკმა განაცხადა მისი პოლიტიკის მნიშვნელოვან გარდაქმნის შესახებ და აღნიშნა, რომ ეგრეთ წოდებულმა მასშტაბურმა პოლიტიკამ შეასრულა თავისი ფუნქცია და ახლა გადადის „ნორნალიზაციის“ ფაზაში, რომლისთვისაც მთავარი გახდა მოკლევადიანი საპროცენტო განაკვეთის რეგულირება. იაპონიის ბანკმა გადადგა ნაბიჯები უარყოფითი განაკვეთების/YCC-ის აღმოფხვრისა და 2024–2025 წლებში განაკვეთების თანდათანობითი გაზრდის მიმართულებით.

ამან გამოიწვია ფართო აკადემიური დისკუსიები.

2023–2025 წლებში იაპონიის აკადემიური წრეები თავისი ყურადღება გაამახვილეს ისეთ საკითხებზე, როგორიცაა QQE და YCC პოლიტიკებისა და უარყოფითი საპროცენტო განაკვეთის ეფექტიანობის ზუსტი ემპირიული შეფასებები, ამ პოლიტიკების შედეგად მიღებული გვერდითი ეფექტების შერბილებაზე მიმართული ზომების განსაზღვრა (მაგალითად, საბანკო რეგულირება, რისკის გაზიარება და სხვ.), მონეტარული და სტრუქტურული რეფორმების კომბინირება შრომის ბაზრის რეფორმირების, კორპორაციული მმართველობის სრულყოფისა სხვ. პროცედურების სახით, რაც მიმართული იყო ინფლაციის მიზნობრივ მაჩვენებელზე მდგრად დაბრუნებადობაზე (Hirata et al., 2024; Koeda, Ueno 2022; Kawamoto et al., 2023).

ასე, ჯ.კოედამ და ი.უენომ (Koeda, J., Ueno, Y. 2022) შემოსავლიანობის მრუდის კონტროლის (YCC) გასაანალიზებლად, გააფართოვეს დიმიტრი ვაიანოსისა და ჟან-ლუკ ვილას (Vayanos, Vila 2021) ფართოდ აღიარებული საპროცენტო განაკ-

ვეთების ვადიანი სტრუქტურის სასურველი გარემოს მოდელი (Preferred-Habitat Model of the Term Structure of Interest Rates)¹⁶ და ცენტრალური ბანკი განიხილეს, როგორც ინვესტორი, რომელიც მართავს სასურველ გარემოს, რაც საშუალებას აძლევდა სახელმწიფო ობლიგაციებზე მოთხოვნის ფასების ელასტიურობას დამოკიდებული ყოფილიყო მის სამიზნე შემოსავლიანობაზე. კოედამ და უენომ მიუსადაგეს ვაიანოსისა და ჟან-ლუკ ვილას მოდელი იაპონიას და დაადგინეს, რომ საკმარისად მკაცრი YCC მოითხოვს ობლიგაციების შეზღუდულ დამატებით შესყიდვებს, რათა შეინარჩუნოს სამიზნე შემოსავლიანობა სამიზნე დიაპაზონში და შეამციროს მოკლევადიანი საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებების გავლენა შემოსავლიანობის მრუდზე. YCC-ის არარსებობის შემთხვევაში, ობლიგაციებზე მოთხოვნა-მიწოდების გავლენა ობლიგაციების შემოსავლიანობაზე კვლავ იზრდება, რადგან ეფექტური ქვედა ზღვრის გავლენა ნომინალურ საპროცენტო განაკვეთებზე სუსტდება (Koeda, Ueno, 2022:1).

ბოლო წლებში იაპონიაში განხორციელებულმა ემპირიულმა კვლევებმა, რომლებსაც ატარებდნენ დამოუკიდებელი მკვლევარები და, ასევე, იაპონიის ბანკის ანალიტიკოსები, ცხადყო, რომ არატრადიციული ზომების სერიამ ირიბად შეუწყო ხელი ეკონომიკურ აქტივობას და შეინარჩუნა ფასები, თუმცა ეფექტი ზომიერი და მეთოდოლოგიის მიმართ მგრძნობიარე იყო. ასე, ჰარიტა აცუკი (Hirata Atsuki), ს.კაიჰაცუ (Kaihatsu S.), ი.კასაი (Kasai Y.), ჰ.იამამოტო (Yamamoto H.) და ჯ. ნაკაიამა (Nakajima J.) (Hirata et al., 2024) ემპირიულად გააანალიზეს ის გავლენა, რომელიც მოახდინა იაპონიის ბანკის მიერ უკანასკნელი 25 წლის მანძილზე განხორციელებულმა არატრადიციულმა ფულად-საკრედიტო პოლიტიკამ ეკონომიკურ აქტივობაზე, ფასებსა და ფინანსურ სექტორზე. კვლევისთვის მათ შეისწავლეს თუ რა გავლენა მოახდინა იაპონიის ბანკის მიერ იაპონიის გრძელვადიანი სამთავრობო ობლიგაციების შესყიდვამ გრძელვადიან საპროცენტო განაკვეთებზე. აღმოჩნდა, რომ ამ აქტივობამ გამოიწვია განაკვეთების შემცირება ვადიანობის პრემიის შემცირების ხარჯზე. ეს გავლენა განსაკუთრებით გამოხატული გახდა მას შემდეგ, რაც 2013 წელს იყო შემოღებული ე.წ. „რაოდენობრივი და თვისებრივი შერბილების“ (QQE) პოლიტიკა.

გარდა ამისა, ჰარიტა აცუკი და მისი თანაავტორები დაეფუძნენ ფაქტორ-გამლიერებულ ვექტორულ ავტორეგრესიის (factor-augmented vector autoregression, FAVAR) და ჩრდილოვანი განაკვეთების (shadow rates), როგორც მონეტარული პოლიტიკის მაჩვენებლების, რომელიც იძლევა ინფორმაციას ყველა სახელმწიფო ობლიგაციის შემოსავლიანობის შესახებ, მეთოდს და განახორციელეს კონტრაქტობრივ ანალიზი. მათი კვლევის შედეგებმა აჩვენა, რომ არატრადიციულმა მონეტარულმა პოლიტიკამ (Unconventional Monetary Policy, UMP) დადებითი გავლენა მოახდინა წარმოებასა და ფასებზე, ხოლო „რაოდენობრივი და თვისებრივი შერბილების“ (QQE) შემოღებით გამოწვეულმა მასშტაბურმა მონეტარული შემსუბუქებამ გამოიწვია არადეფლაციური გარემოს ფორმირება იაპონიაში.

¹⁶ 2021 წელს გამოქვეყნებულ ნაშრომში Dimitri Vayano და Jean-Luc Vila შექმნეს საპროცენტო განაკვეთების ვადიანი სტრუქტურის მოდელი, რომელიც გამოხატავს თუ რა ურთიერთქმედებაში შედიან ერთმანეთთან ის ინვესტორები, რომლებიც უპირატესობას ანიჭებენ გარკვეულ ვადებში ვალის დაფარვას და ის არბიტრაჟები, რომლებიც ცდილობენ თავი აარიდონ რისკებს.

საბოლოოდ, ავტორები მიდიან დასკვნამდე, რომ „მიუხედავად იმისა, რომ არატრადიციულ მონეტარულ პოლიტიკას დადებითი გავლენა ჰქონდა ეკონომიკურ აქტივობასა და ფასებზე, შესაძლოა, მას გვერდითი ეფექტი ჰქონდა ფინანსური ინსტიტუტების მომგებიანობის შემცირებაზე“ (Hirata et al., 2024:3).

კოზუკე აოკი (Kosuke Aoki) და კოზო უედა (Kozo Ueda) თავიანთ 2025 წელს გამოქვეყნებულ სტატიაში „იაპონიაში არატრადიციული მონეტარული პოლიტიკის შედეგების კვლევა“ („Survey of the effects of unconventional monetary policy in Japan“) (Aoki, Ueda 2025), წარმოადგინეს „რაოდენობრივი და თვისებრივი შერბილების“ (QQE) პოლიტიკაზე ფოკუსირებულ იაპონიის ბანკის (BoJ) არატრადიციული მონეტარული პოლიტიკის (UMP) შედეგების ემპირიული კვლევების ანალიზს. ავტორებმა მიიღეს სამი ძირითადი შედეგი. ისინი პირველ რიგში აღნიშნავენ, რომ UMP-მ მნიშვნელოვნად შეამცირა გრძელვადიანი საპროცენტო განაკვეთები, რასაც დიდწილად შეუწყო ხელი იაპონიის გრძელვადიანი სამთავრობო ობლიგაციების (Japanese Government Bonds, JGBs) შეძენამ. ავტორებმა ასევე აღნიშნეს, რომ საბირჟო საინვესტიციო ფონდების (Exchange Traded Funds, ETFs) შეძენამ გაზარდა აქციების ფასები. კოზუკე აოკისა და კოზო უედა ანალიზის კიდევ ერთ შედეგი იყო ის, რომ მათ აღმოაჩინეს, რომ მრავალმა კვლევამ დაადასტურა, რომ არატრადიციულმა მონეტარულმა პოლიტიკამ დადებითი გავლენა მოახდინა წარმოებასა და ინფლაციაზე (Aoki, Ueda 2025:587).

შეიძლება ითქვას, რომ 2024-2025 წლები - ესაა გადაფასების პერიოდი, როდესაც იაპონიაში ყალიბდება ახალი მონეტარული პარადიგმა, რომლისთვისაც უფრო მნიშვნელოვანია ფინანსური სტაბილურობა, საბანკო სექტორზე ზემოქმედება და ფისკალურ პოლიტიკასთან კავშირი.

დასკვნა

XXI საუკუნის ფინანსური კრიზისები, დეფლაციური პროცესების გაღრმავება და დემოგრაფიული პრობლემების გამწვავება იაპონიაში მნიშვნელოვანი ცვლილებები შეიტანეს იაპონიის ბანკის (BoJ) თეორიულ კვლევებში და პრაქტიკულ ინსტრუმენტებში.

თანამედროვე იაპონური მონეტარიზმი ინარჩუნებს კლასიკური მონეტარიზმის ნიშნებს, როგორიცაა ფასების სტაბილურობა და ფულად აგრეგატების კონტროლი, მაგრამ ამავე დროს ის იყენებს ინსტიტუციურ კორექტირებას, რომელიც მიზნად ისახავს საკრედიტო და ფინანსური სტაბილურობის შენარჩუნებას.

კლასიკური მონეტარიზმისგან განსხვავებით, იაპონურმა მონეტარიზმმა მოქნილი პოლიტიკა აირჩია, რომელიც დეფლაციასთან საბრძოლველად და ეკონომიკური ზრდის სტიმულირებისთვის იყენებს უარყოფითი საპროცენტო განაკვეთებისა და სხვა არატრადიციული ზომებს.

21-ე საუკუნის პირველ მეოთხედში ხდება როგორც ახალი პრაქტიკული ნაბიჯების გადადგმა მონეტარული პოლიტიკის მეშვეობით ეკონომიკური საქმიანობის შედეგებზე ზემოქმედების მიზნით, ასევე ამ მიმართულებით უკვე განხორციელებული ნაბიჯების გაანალიზება, მიღებულ შედეგების შეფასება და ახალი მიზნების დასახვა.

თანამედროვე აკადემიური დებატები ხაზს უსვამს, რომ იაპონიაში მონეტარული პოლიტიკა უნდა განიხილებოდეს ფისკალურ პოლიტიკასთან და სტრუქტურულ რეფორმებთან მჭიდრო კავშირში და მისი წარმატება იზომება არა მხო-

ლოდ ინფლაციის დინამიკით, არამედ მდგრადი შიდა მოთხოვნისა და ეკონომიკის ფინანსური ჯანმრთელობის აღდგენის უნარით.

გამოყენებული ლიტერატურა

- Aoki, K. (2015), Relative Prices and Inflation Stabilisation, Understanding Persistent Deflation in Japan Working Paper Series No. 065:1, 30. https://www.centralbank-project.jp/wp-content/uploads/2018/08/p_wp065.pdf
- Aoki, K., Ueda, K. (2025), Survey of the effects of unconventional monetary policy in Japan. JER 76: 587–619. <https://doi.org/10.1007/s42973-025-00198-5>, https://link.springer.com/article/10.1007/s42973-025-00198-5?utm_source=chatgpt.com#citeas
- Berkmen, S. Pelin (2012), Bank of Japan's Quantitative and Credit Easing: Are They Now More Effective? International Monetary Fund, IMF Working Paper WP/12/2:3,4. https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp1202.pdf?utm_source=chatgpt.com
- Etsuro Shioji, (2014), Time varying pass-through: Will the yen depreciation help Japan hit the inflation target? Understanding Persistent Deflation in Japan Working Paper Series No. 068, https://www.centralbank-project.jp/wp-content/uploads/2018/08/p_wp068.pdf
- Ikeda, D., Kurozumi, T. (2014), Post-Crisis Slow Recovery and Monetary Policy, Understanding Persistent Deflation in Japan Working Paper Series No. 059 https://www.centralbank-project.jp/wp-content/uploads/2018/08/p_wp059.pdf
- Ito, T. & Mishkin, F. (2006), Two Decades of Japanese Monetary Policy and the Deflation Problem, Monetary Policy under Very Low Inflation in the Pacific Rim, NBER-EASE, Volume 15:30-202. <https://www.nber.org/system/files/chapters/c0092/c0092.pdf>
- Hirata, A., Kaihatsu, S., Kasai, Y., Yamamoto, H., Nakajima, J. (2024). Effects and Side Effects of Unconventional Monetary Policy: A Shadow Rate Approach. Bank of Japan, Bank of Japan Working Paper Series, No.24-E-21, December 2024. https://www.boj.or.jp/en/research/wps_rev/wps_2024/data/wp24e21.pdf
- Hoshi, T., Kashyap K. A. 2004, Japan's Financial Crisis and Economic Stagnation, Journal of Economic Perspectives, Volume 18, N 1: 3–26 <https://ypfsresourcelibrary.blob.core.windows.net/fcic/YPFS/Hoshi%20and%20Kashyap%202004.pdf>
- Kawamoto, T., Nakazawa, T., Kishaba, Y., Matsumura, K., Nakajima, J. (2023). Estimating the macroeconomic effects of Japan's expansionary monetary policy under Quantitative and Qualitative Monetary Easing during 2013–2020. Economic Analysis and Policy, Elsevier, vol. 78(C), pages 208-224. DOI: 10.1016/j.eap.2023.03.007, <https://ideas.repec.org/a/eee/ecanpo/v78y2023icp208-224.html>
- Kejriwal, M., Pierre, P. (2010). Testing for Multiple Structural Changes in Cointegrated Regression Models. Journal of Business and Economic Statistics, 28(4): 503-22. <https://doi.org/10.1198/jbes.2009.07220>
- Koeda, J., Ueno, Y. (2022). A Preferred Habitat View of Yield Curve Control, Bank of Japan, Bank of Japan Working Paper Series, No.22-E-7 August 2022. https://www.boj.or.jp/en/research/wps_rev/wps_2022/data/wp22e07.pdf
- Kuroda, H., (2013), Quantitative and Qualitative Monetary Easing: Remarks at the International Council Meeting of the Bretton Woods Committee, BoJ, October 10, 2013 https://www.boj.or.jp/en/about/press/koen_2013/data/ko131011a.pdf
- Kuroda, H. (2016), Introduction of "Quantitative and Qualitative Monetary Easing with a Negative Interest Rate", Speech at the Kisaragi-kai Meeting in Tokyo, Bank of Japan, February 3, 2016. https://www.boj.or.jp/en/about/press/koen_2016/data/ko160203a1.pdf

Nakaso Hiroshi (2017), Evolving monetary policy - the Bank of Japan's experience. The Central Banking Seminar, hosted by the Federal Reserve Bank of New York, New York City 2017. <https://www.bis.org/review/r171020d.pdf>

Shirai, Sayuri (2013), Japan's Monetary Policy in a Challenging Environment, Speeches at the Bank of Italy and the Eurasia Business and Economics Society Conference Held in Rome (January 11th-12th), Bank of Japan, January 16, 2013. https://www.boj.or.jp/en/about/press/koen_2013/data/ko130116a1.pdf

Shirakawa, M. (2010), Japan's Economy and Monetary Policy. Speech at the Kisaragi-kai Meeting in Tokyo, Bank of Japan, November 4, 2010. https://www2.boj.or.jp/archive/en/announcements/press/koen_2010/data/ko1011a.pdf

Shirakawa, M. (2011), Japan's Economy and Monetary Policy, Speech at the Kisaragi-kai Meeting in Tokyo, Bank of Japan. July 25, 2011:15. https://www.boj.or.jp/en/about/press/koen_2011/data/ko110725a.pdf

Statement on Monetary Policy, Bank of Japan, December 20, 2016 https://www.boj.or.jp/en/mopo/mpmdeci/mpr_2016/k161220a.pdf

Vayanos, D., Vila, J.L. (2021). A Preferred-Habitat Model of the Term Structure of Interest Rates, *Econometrica*, 89(1), 2021: 77–112. <https://doi.org/10.3982/ECTA17440> <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.3982/ECTA17440>

Westelius, N. (2020). Twenty Years of Unconventional Monetary Policies: Lessons and Way Forward for the Bank of Japan. IMF Working Paper WP/20/226. <https://www.imf.org/-/media/files/publications/wp/2020/english/wpiea2020226-print-pdf.pdf>

Giorgi Kepuladze

Associate Professor, University of Business and Technology;

Tamila Arnania-Kepuladze

Professor, Akaki Tsereteli State University

JAPANESE POSTMONETARISM: THE FIRST QUARTER OF THE 21ST CENTURY

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.09>

Expanded Summary

In the 21st century, Japan entered a period of stagnation. From 1993 to 2003, the average economic growth rate was slightly more than 1%, and since 1998, the inflation rate has been negative. By the end of 2003, the consumer price index was 3% lower than the 1997 level, and nominal GDP had decreased by 4% from 1997 to 2002.

In this situation, the explanation of the deflation phenomenon became relevant for Japanese economic scientists, and the idea arose that deflation was caused by errors in monetary policy and problems in the financial sector. As a result, the Bank of Japan institutionalised the use of unconventional instruments in its monetary policy. This began a new stage of Japanese monetarism - postmonetarism.

At this stage, the goal of Japanese monetarism was not only to establish control over money but also to establish sustainable expectations, incentives, and balance sheet stability.

The paper divides the path taken by Japanese monetarism in the first quarter of the 21st century into five periods. The basis for this periodisation is the changes in Japanese monetary policy that have shaped the Japanese version of post-monetarism. Those five periods include:

1. 2001-2006. This is the initial stage of Japanese post-monetarism. During this period, the Bank of Japan (BoJ) first used unconventional methods to combat deflation and introduced the "Quantitative Easing" (QE) policy, the purpose of which was to stop deflation, stimulate demand and reduce long-term interest rates.

2. 2006-2013. Since 2006, that is, after the exit from the quantitative easing (QE) policy, a new stage began in Japanese monetarism, which is often considered as a period of pursuing a policy that is different from traditional monetary policy and is relatively "soft". In October 2010, the Bank of Japan (BoJ) resorted to a new policy, which was called the "Comprehensive Monetary Easing Policy" (CME).

3. 2013-2016. This period marks the beginning of a new phase of Japanese monetarism, which is associated with the "Quantitative and Qualitative Easing" (QQE) policy developed and implemented by the Bank of Japan. This phase is characterised by the addition of psychological (behavioural) and institutional approaches to quantitative measures.

4. 2016-2022. In September 2016, the Bank of Japan (BoJ) introduced a new monetary "Yield Curve Control" (YCC) policy, according to which the central bank controlled the interest rate not only in the short term, but also in the long term.

5. 2023-2025. In 2023-2025, the side effects of the monetary policy implemented in 2016-2022 are assessed.

Modern Japanese monetarism retains the hallmarks of classical monetarism, such as price stability and monetary aggregate control, but at the same time, it uses institutional adjustments aimed at maintaining credit and financial stability.

Unlike classical monetarism, Japanese monetarism has chosen a flexible policy that uses negative interest rates and other unconventional measures to combat deflation and stimulate economic growth.

In the first quarter of the 21st century, new practical steps are being taken to influence the results of economic activity through monetary policy, as well as an analysis of the steps already taken in this direction, an assessment of the results achieved, and the setting of new goals.

Contemporary academic debate emphasises that monetary policy in Japan should be considered in close conjunction with fiscal policy and structural reforms, and its success is measured not only by inflation dynamics, but also by the ability to restore sustainable domestic demand and the financial health of the economy.

BUSINESS VALUATION FINANCIAL MODELS

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.10>

Annotation. This paper presents an analysis and evaluation of DCF models and the parameters included in the model, which determine the accuracy of the models' valuation. Such parameters include: cash flows (CF), discount rate (r), and length of valuation periods (n). The paper discusses three ways to use this model: 1) the dividend discount model (DDM); 2) the free cash flow of equity (FCFE) discount model; and 3) the free cash flow of the firm (FCFF) discount model. They estimate the intrinsic value of a company, which is based on the company's ability to generate cash. According to these models, the value of a company is a function of its future cash flows, the weighted average cost of capital (WACC), and the growth rate (g). The business valuation process determines the current value of a business, investment, or asset, using objective measures, and evaluating all aspects of the business.

Keywords: DCF model, Dividend Discount Model (DDM), Gordon Growth Model (GGM), The Free Cash Flow (FCF) Discount Model, Terminal Value (TV), WACC.

Introduction

A business valuation is the process of determining the economic value of a business. During the valuation process, all parties of a business are considered to determine its worth. The business valuation process determines the current value of a business, investment, or asset, using objective measures, and evaluating all aspects of the business. Valuation is an important exercise since it can help identify mispriced securities or determine what projects a company should invest. Some of the main reasons for performing a valuation are: buying or selling a business; strategic planning; Capital financing; and Securities investing.

When valuing a company as a going concern, there are three main valuation techniques used by industry practitioners: (1) DCF analysis, (2) comparable company analysis, and (3) precedent transactions. Market approach(public company comparables or precedent transactions), income approach(discount free cash flow discount(DCF) or residual income - Economic value added), and assets approach(replacement cost or cost to build) - these are the most common methods of valuation used in investment banking, equity research, private equity, corporate development, mergers & acquisitions (M&A), leveraged buyouts (LBO), and most areas of finance. The paper aims to study these methods and ways of their use.

DCF Model Structure

DCF model values a company by forecasting its cash flow and discounting it to determine current value. This is a model which is widely used in both academia and practice. It estimates a company's intrinsic value which is based on a company's ability to generate cash flow. According to this model, the value of the company function of its future cash flow, weighted average cost of capital(WACC), and growth rate (g).

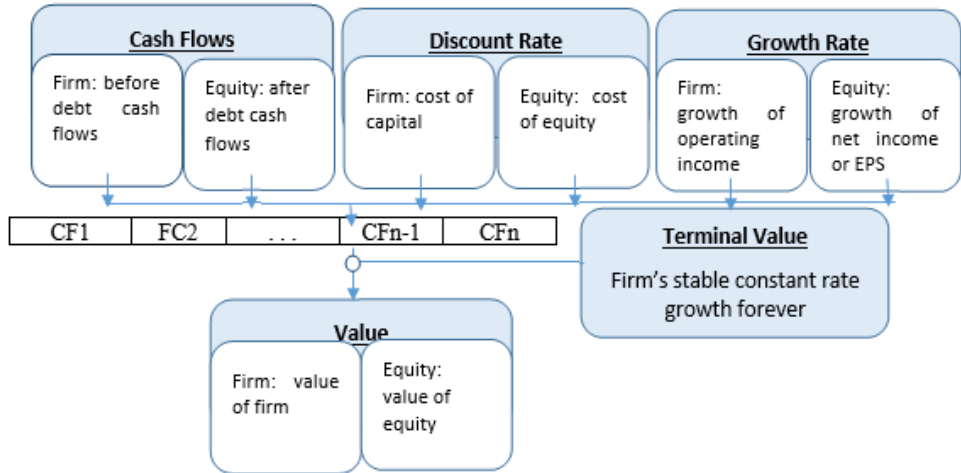
The value of any operating asset/investment is equal to the present value of its expected future economic benefit stream. The reliability of these benefit streams is different from asset to asset and from entity to entity. The risk accompanies benefit streams is assessed and measured as a “cost of capital”.

There are two methods to calculate the cash flows generated by business: one – unlevered cash flow and second – levered cash flow. The first ignores capital structure and

makes companies comparable; the second calculates the money that is left to shareholders after all non-equity related claims have been removed.

DCF method is similar to the capitalized cash flow method. Their theoretical precept is the same. **Figure 1** shows the generic form of DCF model.

Figure 1

There are three ways to use this model: 1) dividends discount model (DDM) [3,5]; 2) free cash flow to equity (FCFE17)[1,4] discount model; and 3) free cash flow to the firm (FCFF18)[1,4].

DDM is the simplest model for valuing equity. Where the value of a stock is the present value of expected dividends on it. Now let's consider these models in detail.

I. Dividend Discount Models(DDM)

Three variants of this model are known: a) the Gordon Growth Model (GGM)[3,5], b) One-period dividend discount model, and c) the multi-period dividend discount model.

a) The Gordon Growth Model (GGM)

This model is a quantitative method of valuing a company's stock price based on the assumption that the current fair price of a stock equals the sum of all of the company's future dividends discounted back to their present value[3,5]; it is used to find the intrinsic value of a company's stock.

$$\text{Value of Stock} = \frac{DPS_1}{(k_e - g)} \quad (1)$$

where: k_e – cost of equity; g – dividend growth rate = $(1 - \text{dividends payment ratio}) \times (\text{earning of equity})$; DPS_1 – expected dividends per share, $DPS_1 = DPS_0(1 + g)$; DPS_0 – Initial period dividend.

The GGM is based on the assumption that the stream of future dividends will grow at some constant rate in the future for an infinite time. The model is helpful in assessing the value of stable businesses with strong cash flow and steady levels of dividend growth. It generally assumes that the company being evaluated possesses a constant and stable business model and that the growth of the company occurs at a constant rate over time - shortly, its use is limited to firms that are growing at a stable rate comparable to or lower than the nominal growth in the

¹⁷ FCFE = cash flows after taxes, reinvestment needs and debt cash flows - levered free cash flow.

¹⁸ FCFF = cash flows before debt but after reinvestment needs and taxes - unlevered free cash flow;
FCFF = Free Cashflow to Equity + Interest Expense (1 - tax rate) + Principal Repayments - New Debt Issues + Preferred Dividends.

economy and which have well established dividend payout policies that they intend to continue into the future.

The stable levels of dividend growth expected to last forever and the firm's other measures of performance (including earnings) can also be expected to grow at the same or lower rate as dividend do. One more other issue is what a 'stable' growth rate should be. Based on several arguments¹⁹, it would not be unreasonable to assume that it can be the growth rate of the economy in which the firm operates. If a firm has an average growth rate that is close to a stable growth rate, the model can be used with little real effect on value. Thus, a cyclical firm that can be expected to have year-to-year swings in growth rates, but has an average growth rate that is 5%, can be valued using the Gordon growth model, without a significant loss of generality.

Let's consider an illustrative example of this model, which value the XY company that in 2025 had following background information. In 2024, company X&Y paid dividends per share of \$2.35 on earnings per share of \$2.45; the dividend payment ratio is 95.92% (\$2.35/\$2.45); the firm had a return on equity of 14.22%; average beta = 0.85; risk free rate = 4.2%; equity risk premium = 4.5%; cost of equity = 4.2% + 0.85 x 4.5% = 8.03%; and Expected growth rate = (1- 0.9592) (0.1422) = 0.58%.

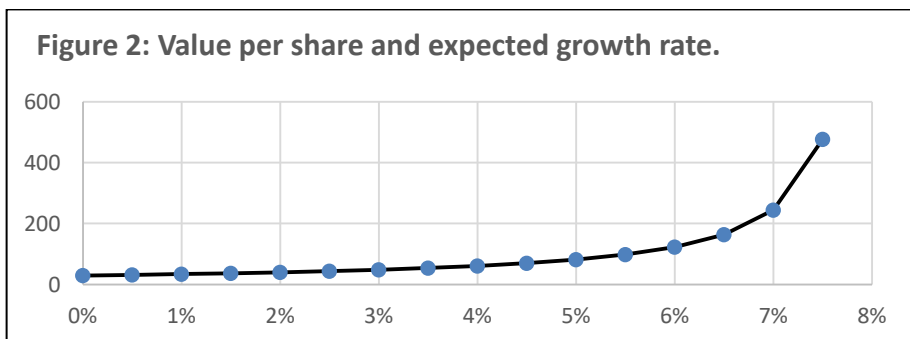
$$\text{Value per share} = \frac{\$2.35 * (1 + 0.58\%)}{8.03\% - 0.58\%} = \$31.73$$

If this value for XY is different from the market price, there are three possible explanations for this deviation. One is that this valuation is right and the market is wrong, or the second - that the market is right and you are wrong, or the third – these two explanations do not hold because the difference is too small to draw any conclusions.

We can to examine the magnitude of the difference between the market price and our estimate of value, we can hold the other variables constant and change the growth rate in your valuation until the value converges on the price equals \$31.75 and find corresponding to this price implied growth rate.

The Gordon growth model has some limitations [2]. In particular, it is extremely sensitive to the inputs for the growth rate (see figure 2); when as the growth rate converges on the discount rate, the value goes to infinity; end if the growth rate exceeds the cost of equity, the value per share becomes negative. It doesn't take into account factors unrelated to dividends, which would likely undervalue the share price.

As figure 2 shows, as the growth rate approaches the cost of equity, the value per share approaches infinity. If the growth rate exceeds the cost of equity, the value per share becomes negative.

¹⁹ The growth rate of a company may not be greater than that of the economy but it can be less because stable firms becomes smaller over time relative to the economy.

b) Two-stage Dividend Discount Model

There are two kinds of growth stages: the first is unstable and the second is stable. if g is extraordinary and g_n – growth rate forever. The formula (1) for the value of the stock (P_0) would be:

$$P_0 = \sum_{t=1}^n \frac{DPS_t}{(1+k_{e,hg})^t} + \frac{P_n}{(1+k_{e,st})} \quad (2)$$

Where,

$$P_n = \frac{DPS_{n+1}}{(k_{e,st}-g_n)} - \text{terminal value,}$$

$k_{e,hg}$ – cost of equity in high growth period,

$k_{e,st}$ – cost of equity in stable growth period.

In the case where the extraordinary growth rate (g) and payout ratio are unchanged for the first n years, this formula (2) can be simplified

$$P_0 = \frac{DPS_0(1+g) \left(1 - \frac{(1+g)^n}{(1+k_{e,hg})^n} \right)}{k_{e,hg}-g} + \frac{DPS_{n+1}}{(k_{e,st}-g_n)(1+k_{e,hg})^n} \quad (3)$$

The growth rate in the firm is comparable to the nominal growth rate in the economy, applies for the terminal growth rate (g_n) in this model as well. The payout ratio²⁰ has to be consistent with the estimated growth rate. If the growth rate is expected to drop significantly after the initial growth phase, the payout ratio should be higher in the stable phase than in the growth phase. A stable firm can pay out more of its earnings in dividends than a growing firm.

The two-stage model works best for firms: 1) which are in high growth and expect to maintain that growth rate for a specific period, after which the sources of the high growth are expected to disappear; 2) which have modest growth rates in the initial phase; 3) which maintain a policy of paying out most of the residual cash flows.

There are three serious limitations of the two-stage dividend discount model:

- The first practical problem is in defining the length of the extraordinary growth period. Since the growth rate is expected to decline to a stable level after this period, the value of an investment will increase as this period is made longer.
- The second problem with this model lies in the assumption that the growth rate is high during the initial period and at the end of the period is suddenly become a lower stable rate. Such sudden change assumption is not very realistic, because it is more likely to happen gradually over time.
- If there are firms that are paying less dividends than can afford, the model would be skewed estimates of value for such firms.

Next illustration shows Valuing the P&L firm with the two-stage dividend discount model. P&L in 2023 had following background information:

1. Earnings per share = \$3.00
2. Dividends per share = \$1.37
3. Payout ratio = $\frac{\$1.37}{\$3.00} = 45.67\%$
4. ROE = 29.37%

We should make following estimates:

1. Cost of equity = riskfree rate + beta(risk Premium) = 5.4% + 0.85(4%) = 8.8%

²⁰ Expected Growth = Retention ratio * Return on equity; Stable Payout ratio=(Stable growth rate)/(Stable period return on equity).

2. Expected growth rate = Retention ratio * Return on Equity = $(1 - 0.4567)(0.25) = 13.58\%$
3. Cost of equity in stable growth = $5.4\% + 1(4\%) = 9.40\%$,
4. Retention ratio in stable growth = $\frac{g}{ROE} = \frac{5\%}{15\%} = 33.33\%$
5. Payout ratio in stable growth = $1 - 33.33\% = 66.67\%$.

According to formula (3), Value of P&L = PV of Dividends + Terminal price.

$$\text{PV of Dividends} = \frac{\$1.37(1.1358)\left(1 - \frac{(1.1358)^5}{1.088^5}\right)}{0.088 - 0.1358} = \$7.81$$

$$\text{Terminal price} = \frac{\text{Dividends}_6}{k_{e, \text{st}} - g} = \frac{\$3.97}{0.094 - 0.05} = \$90.23$$

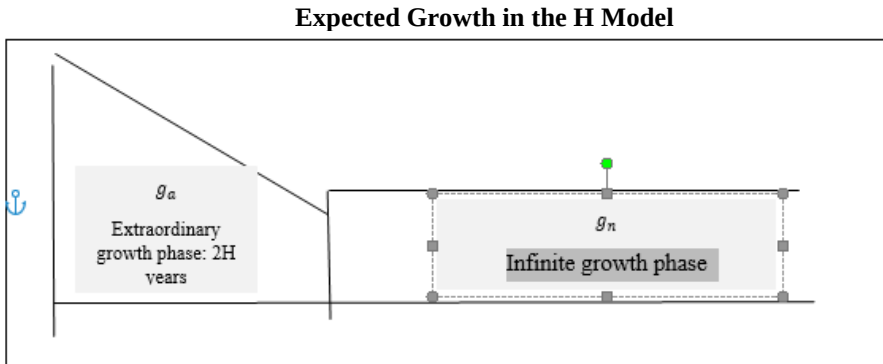
$$\text{PV of Terminal price} = \frac{\$90.23}{1.088^5} = \$58.18$$

Cumulated present value of P&L would be $\$7.81 + \$58.19 = \$66.99$.

c) The H Model for valuing Growth

The H model is a two-stage model for growth (Jorge E. Hirsch, 2005), but unlike the classical two-stage model, the growth rate in the initial growth phase is not constant but declines linearly over time to reach the stable growth rate in steady stage, see figure 3.

Figure 3

The model assumptions: 1) the earnings growth rate starts at a high initial rate (g_a) and declines linearly over the extraordinary growth period (which is assumed to last $2H$ periods – twice of high growth period) to a stable growth rate (g_n); 2) the dividend payout and cost of equity are constant over time, they are not affected by the shifting growth rates.

This estimation model can be written as follows:

$$P_0 = \frac{DPS_0 \times (1 + g_n)}{k_e - g_n} + \frac{DPS_0 \times H \times (g_a - g_n)}{k_e - g_n} \quad (4)$$

Where: P_0 = Value of the firm now per share, DPS_t = DPS in year t , k_e = Cost of equity, g_a = Growth rate initially g_n = Growth rate at end of $2H$ years, applies forever afterwards.

This model used for firms which are growing rapidly right now, but where the growth is expected to decline gradually over time as the firms get larger and the differential advantage they have over their competitors declines. The assumption that the payout ratio is constant, however, makes this an inappropriate model to use for any firm that has low or no dividends currently. Thus, the model, by requiring a combination of high growth and high payout, may be quite limited in its applicability.

This model avoids the problems associated with the growth rate dropping very quickly from the high growth to the stable growth phase, but doing this comes at a cost. First, the decline in the growth rate is expected to follow the strict model's structure. It drops in linear increments each year based upon the initial growth rate, the stable growth rate and the length of the extraordinary growth period. While small deviations from this assumption do not affect the value significantly, large deviations can cause problems. Second, the assumption that the payout ratio is constant through both phases of growth does not seem very realable, because usually when the growth rate decreases, the share of payments must be increase.

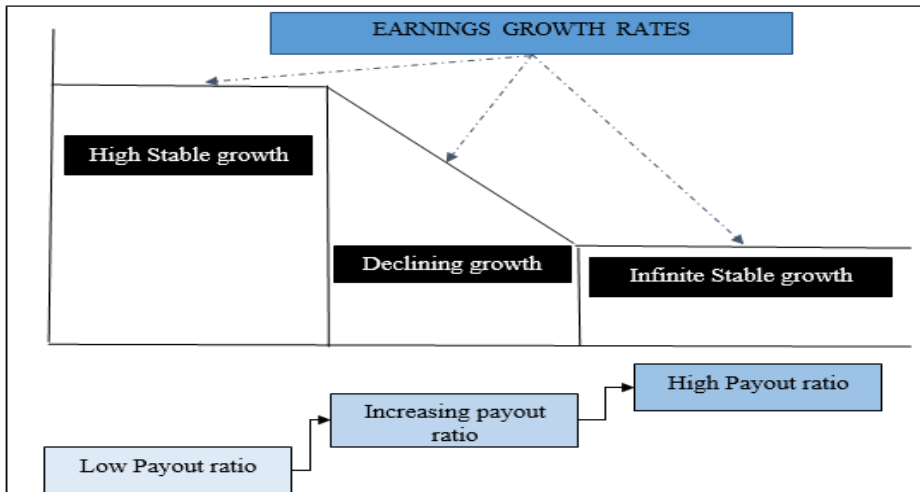
d) Three-stage Dividend Discount Model

The three-stage dividend discount model²¹ (**Damodaran**) combines the features of the two-stage model and the H-model. It allows for an initial period of high growth, a transitional period where growth declines and a final stable growth phase. It is the most general of the models because it does not impose any restrictions on the payout ratio.

This model assumes an initial period of stable high growth, a second period of declining growth and a third period of stable low growth that lasts forever. Figure 4 graphs the expected growth over the three time periods.

Figure 4

Expected Growth in the Three-Stage DDM

According to this structure, the value of the stock is:

$$P_0 = \sum_{t=1}^{n_1} \frac{EPS_0 \times (1 + g_a)^t \times p_t}{(1 + k_{e,hg})} + \sum_{t=n_1+1}^{n_2} \frac{DPS_t}{(1 + k_{e,t})^t} + \frac{EPS_{n_2} \times (1 + g_n) \times p_n}{(k_{e,st} - g_n)(1 + r)^3} \quad (5)$$

Where: EPS_t = Earnings per share in year t; DPS_t = Dividends per share in year t; g_a = Growth rate in high growth phase (lasts n₁ periods); g_n = Growth rate in stable phase

p_a = Payout ratio in high growth phase; p_n = Payout ratio in stable growth phase; k_e = Cost of equity in high growth (hg), transition (t) and stable growth (st).

²¹ <https://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/pdfiles/valn2ed/ch14d.pdf>.

The advantage of this model is that it avoids many of the limitations of previous models, but it requires many more inputs - payout ratios by years, growth rates and betas. But it should be taken into account that the probability of input errors in the evaluation process increases, which can overshadow the benefits obtained from its advantages.

This model removes many of the constraints imposed by other versions of the dividend discount model[2]. In return, however, it requires a much larger number of inputs - year-specific payout ratios, growth rates, and betas. For firms where there is substantial noise in the estimation process, the errors in these inputs can overwhelm any benefits that accrue from the additional flexibility in the model. This threat is especially great for firms that are in a noisy environment during the evaluation process.

II. The Free Cashflow Discount Model

a) *Free cash flow to equity (FCFE) Discount Model*

FCFE is a measure of how much cash is available to the equity shareholders of a company after all expenses, reinvestment, and debt are paid. FCFE is a measure of equity capital usage. The formula of FCFE is:

$$\begin{aligned} \text{FCFE} &= \text{Cash from operations} - \text{Capex} + \text{Net debt issued} \\ &= \text{Net Income} - (\text{Capital Expenditures} - \text{Depreciation}) - (\text{Change in Non-cash Working Capital}) + (\text{New Debt Issued} - \text{Debt Repayments}) \end{aligned}$$

First, Capital expenditures are subtracted from the net income, since they represent cash outflows. Depreciation and amortization, on the other hand, are added back in because they are non-cash charges. The difference between capital expenditures and depreciation is referred to as net capital expenditures and is usually a function of the growth characteristics of the firm. Second, Increases in working capital drain a firm's cash flows, while decreases in working capital increase the cash flows available to equity investors. Firms that are growing fast, in industries with high working capital requirements (retailing, for instance), typically have large increases in working capital. Finally, equity investors also have to consider the effect of changes in the levels of debt on their cash flows. Repaying the principal on existing debt represents a cash outflow; but the debt repayment may be fully or partially financed by the issue of new debt, which is a cash inflow.

The value of the firm's equity is calculated using the following formula:

$$V_{\text{Equity}} = \sum_{t=1}^n \frac{FCFE_t}{(1 + k_e)^t} + \frac{FCFE_n(1 + g)}{k_e - g} \quad (6)$$

Table 1 shows the estimation results of this model, where $g=5\%$ and $k_e = 25\%$.

b) *Free cash flow to Firm (FCFF) Discount Model*

The free cash flow to the firm is the sum of the cashflows to all claim holders in the firm, including stockholders, bondholders, and preferred stockholders. There are two ways of measuring the free cash flow to the firm (FCFF):

One:

FCFF = Free Cashflow to Equity + Interest Expense (1 - tax rate) + Principal Repayments - New Debt Issues + Preferred Dividends

Second:

FCFF = EBIT (1 - tax rate) + Depreciation - Capital Expenditure - Δ Working Capital

Table 1: Estimates of Free Cashflow to Equity for firm X&Y

Year	Net Income	Depreciation	Capital spending	Change in non-cash working capital	Net debt issued	FCF E	Discounted value
1	9,000	9,000	11,000	1,000	2,000	8,000	6,400
2	9,450	9,450	11,550	1,050	2,100	8,400	5,376
3	9,923	9,922	12,127	1,102	2,205	8,821	4,516
Terminal Value						46,310	23,711
Value of Equity							40,003

In this example, the firm has \$40,000 in cash. Mint, WACC = 15.24%, equity ratio = 60%, growth rate = 5%, tax rate = 15%, and cash plus cash equivalents = 0.

Based on these parameters, the value of the firm calculated by formula (8) is given in Table 2.

Table 2

Estimates of Free Cashflow to Firm for Firm X&Y

Year	EBIT (1 - t)	Depreciation	Capital spending	Δ Working Capital	FCFF	Discounted value
1	11,400	9,000	11,000	1,000	8,400	7,273
2	11,970	9,450	11,550	1,050	8,820	6,612
3	12,569	9,922	12,127	1,102	9,262	6,011
Terminal value					92,618	60,110
Value of Firm						80,006

By adjusting this result, as shown in Table 3, an estimate of the firm's cost of capital is obtained.

Table 3

Estimates of X&Y Firm Capital Value

Value of Firm	\$80,006
(+) Balance of Cash	\$0
(-) Net debt -	\$40,000
Value of 2X Firm capital	40,006

As can be seen from this table and Table 1, the difference between the first table's result, \$40,003, is relatively small and equal to 0.003.

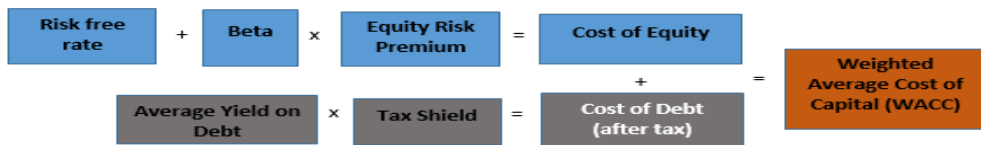
Theoretically, these two methods should provide the same assessment. But it should be noted, however, that firms that have very high leverage or are in the process of increasing their leverage are best valued using the FCFF approach. Under high leverage conditions, the calculation of FCFE is much more difficult because of the volatility induced by debt payments (or new issues) and the value of equity, which is a small slice of the total value of the firm, is more sensitive to assumptions about growth and risk.

III. Free Cashflow Discount Model Factors

A discount rate is the rate of return used to discount future cash flows back to their present value. Discounted Cash Flow (DCF) accounts for the riskiness of an investment and represents opportunity cost for a firm. There are two types of discount rates: Cost of Equity – for calculating the equity value of a firm and Weighted Average Cost of Capital (WACC) – for

calculating the enterprise value of a firm. The relationship between these two variables and cost of debt can be represented as follows.

Figure 5

The cost of capital has a big influence on company valuation result. As can be seen from the Figure 1, It is one of the aggregates of WACC, as well as another - is Cost of Debt. Interest rate, market and specific risk, and financial market conditions and the availability of capital are factors which are reflected in both components of WACC.

The CAPM formula is:

$$\text{CAPM} = (\text{Risk Free Rate}) + (\text{Beta}) \times (\text{Capital Market Risk Premium})^{22} \quad (7)$$

The analysis and calculation of the factors involved in the model will be done on the example of the small Georgian gas distribution company Varketair. Rumored primary data are given in the upper left corner of Figure 7. The rest of Figure 7 presents the output data of the WACC.xlsm program.

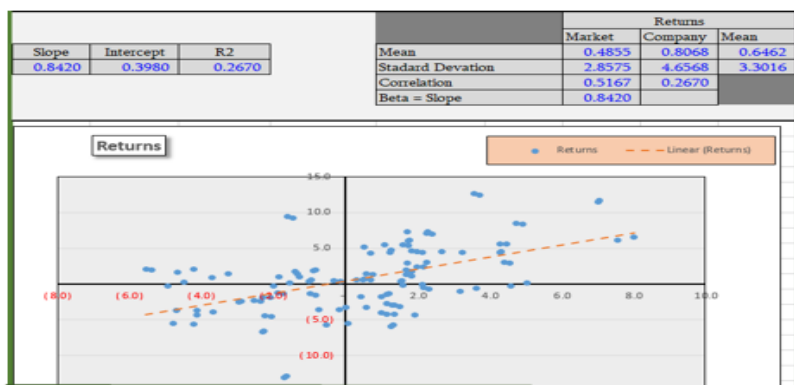
Risk – Free Rate

The risk-free rate represents the interest an investor would expect from an absolutely risk-free investment over a specified period of time. This rate should correspond to the country where the investment is being made, and the maturity of the bond should match the time horizon of the investment. In practice, the risk-free rate is commonly considered to be equal to the interest paid on a 10-year highly rated government Treasury bond(5.00% - see Figure 2), because it's the most heavily quoted and most liquid bond.

Beta: There are three approaches available for estimating these parameters. The first is to use historical data on market prices for individual investments. The second is to estimate the betas from the fundamental characteristics of the investment. The third is to use accounting data.

One way for calculation of the volatility of earnings is shown in Figure 6. Here beta equals 0.84, which is the slope of the company's returns relative to the stock market returns. Experience shows that the regression holds significance in cases where a four-year monthly sample is taken, or a one- or two-year weekly sample.

Figure 6

The Market Risk Premium

²² Capital Market Risk Premium = Market Rate of Return - Risk-Free Rate of Return

The expected market return minus the risk-free rate is the market risk premium. The risk premium can be estimated on the basis of historical data or forward looking data.

Historical risk premium data for U.S. securities are available from Ibbotson Associates²³ and Aswath Damodaran web page^[24]. While historical risk premiums for markets outside the United States cannot be used in risk models, we still need to estimate a risk premium for use in these markets.

Forward-looking risk premium is an alternative to the historical method. When markets are in equilibrium, the expected rate of return on the market equals to required rate of return,

$\hat{r}_M = r_M$:

$$r_M = \frac{D_0(1+g)}{P_0} + g \quad (8)$$

Where:

D_0 = dividend in $t=0$,

P_0 = stock price, and

g = growth rate.

Based on the data in Table 1, the required rate of return calculated by formula (2) is equal to 14.52%, calculated by CAPM – 15%, and another estimate, which represents the sum of the bond rate and the risk premium, is equal to 16%. Accordingly, the average cost of capital is equal to 15.17%. Taking into account the company's capital structure, its values, and the tax rate, he calculated the WACC, which is equal to 13.17%.

To be more precise, the market risk premium formula (1) requires more detail when dealing with immature capital markets, and the risk premium in any equity market can be written as:

Equity Risk Premium = Base Premium for Mature Equity Market + Country Risk Premium (9)

$$WACC_{company} = \text{Equity Risk Premium} \times \frac{E}{D + E} + \text{Cost of Company Debt} \times \frac{D}{D + E} \quad (10)$$

Country Risk Premium

The country risk premium represents could reflect the extra risk in a specific market. There are two most widely used approaches.

1. Country Default Risk Spreads

There is one of the simplest and most easily accessible is the rating assigned to a country's debt by a ratings agency (S&P and Moody's)²⁵. These ratings measure default risk affected by the stability of country's currency, its political stability, its budget conditions and its trade balances which at the same time reflect on capital risk. The other advantage of ratings is that they come with default spreads over the US treasury bond.

2. Relative Standard Deviations (RSD)

A conventional measure of equity risk is the standard deviation in stock prices; higher standard deviations are generally associated with more risk. The standard deviation of one market against another is a measure of relative risk.

$$RSD_{Country\ X} = \frac{\text{Standard Deviation}_{Country\ X}}{\text{Standard Deviation}_{US}}$$

Equity risk premium for country x would be:

²³ <https://www.bloomberg.com/profile/company/661713Z:US>.

²⁴ https://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/New_Home_Page/datafile/ctryprem.html

²⁵ For example, Georgia: S&P – BB and Moody's – Ba2.

$Equity\ Risk\ Premium_{Country\ x} = Risk\ Premium_{US} \times RSD_{Country\ x}$
According A. Damodaran, it equals 4.40%²⁶.

Cost of Debt and WACC

When a firm has long-term bonds outstanding that are liquid and widely traded. The market price of the bond, in conjunction with its coupon and maturity, can serve to compute a yield that we use as the cost of debt. Unlike this, many firms have bonds outstanding that do not trade on a regular basis. If these firms are rated, we can estimate their costs of debt by using their ratings and associated default spreads. In case, where riskless rate equals 8,50%, the company has a BB(interest coverage ratio = 2 - 2.5) rating it is expected to have a cost of debt approximately 3.5% higher than the riskless rate equals 8,50% (treasury bond rate).

When it comes to an emerging market, the cost of debt for an emerging market company will include the country default spread for the country and there would be a formula for that:

$$\begin{aligned} Cost\ of\ debt_{Emerging\ Market\ Company} \\ = Risk\ Free\ Rate + Country\ Default\ Spread \\ + Company\ Default\ Spread_{Synthetic\ Rating} \end{aligned}$$

The pre-tax cost of debt would be

$$Pre - tax\ cost\ of\ debt = 8.50\% + 3,28\% + 3.5\ \% = 18.78\%$$

When the effective tax rate is 20%, the debt ratio would be:

$$After - tax\ cost\ of\ debt = 18,78\% \times (1 - 0.20) = 15,02\%$$

According to formula (10), the cost of capital would be:

$$Cost\ of\ Capital = 8.50\% + 8.00\% \times 1.06 = 16.98\%,$$

And the weighted average cost of company capital will be:

$$WACC = 0.91 \times 16.98\% + 0.09 \times 15.02\% \times 0.80 = 16.55\%$$

Based on this and other given data, the company's estimated value - 9.3 million GEL. The Tables 4 – 5 and **Figure 8** fully show the evaluation procedures and results performed here.

Table 4. Evaluation Results

Growth Rate (g)					2%		
WACC					17%		
Year	Net Income	Depreciation	Capital spending	Change in non-cash working capital	Net debt issued	FCFF	Discounted value
1	1 300	240	-240	-16		1 284	1 097
2	1 450	260	-260	-41		1 409	1 029
3	1 500	265	-265	-18		1 482	925
Terminal Value ¹						10 078	6 292
Value of Firm "X&Y"							9 344

$$1) \quad Terminal\ Value = \frac{FCFF_3 \times (1+g)}{WACC - g} = \frac{1,482 \times (1+2\%)}{17\% - 2\%} = 10,078.$$

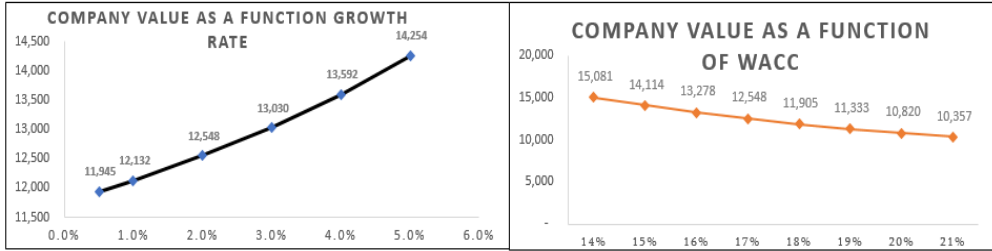
²⁶ https://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/New_Home_Page/datafile/ctryprem.html

Table 5

Sensitivity Analysis Results: WACC across and growth rate down (' 000)

	14%	15%	16%	17%	18%	19%	20%	21%
0,5%	10 658	9 910	9 260	8 688	8 182	7 731	7 326	6 961
1%	10 982	10 186	9 496	8 893	8 361	7 888	7 465	7 085
2%	11 713	10 802	10 021	9 344	8 752	8 230	7 766	7 351
3%	12 577	11 520	10 626	9 860	9 196	8 615	8 102	7 647
4%	13 614	12 369	11 332	10 455	9 703	9 051	8 481	7 978
5%	14 881	13 388	12 166	11 149	10 287	9 549	8 910	8 350

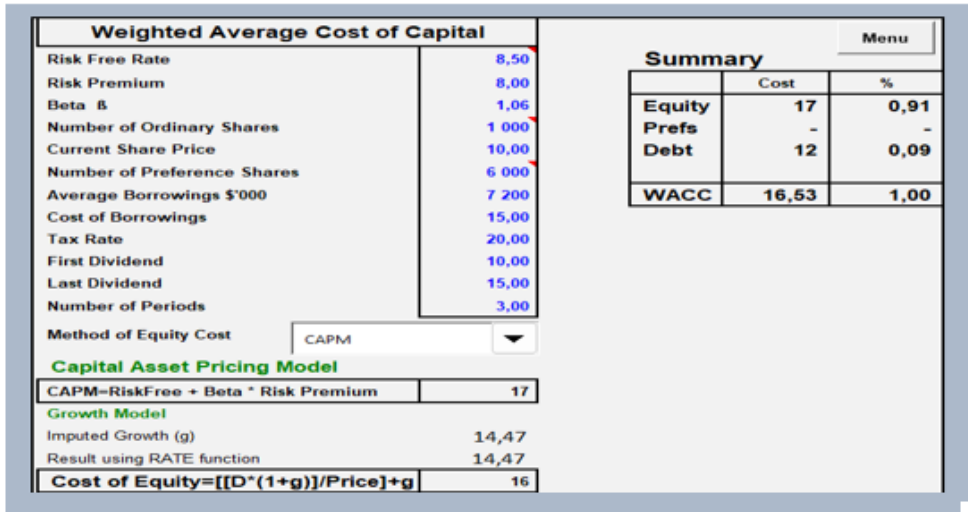
Figure 7

When the company still has assets and liabilities that do not contribute to the creation of cash flows, this valuation, about 9.3 million GEL of the company, will be adjusted by their value—assets will be added, and liabilities will be subtracted. Only such possible adjustments should be made to fair value.

As seen from the tables 5 and Figure 7 of the sensitivity analysis, the valuation shows high sensitivity to the cost of equity and growth rate. Based on this, when evaluating the company, it is necessary to pay as much attention as possible to the accuracy of the evaluation of these two factors, which can be achieved by obtaining the correct methodology and reliable data.

Figure 8

Continue

Conclusion

Dividend Discount Model(DDM) and the Free Cashflow Discount Models(FCDM) are a financial modeling technique, used to estimate the value of a public traded firm's share, a firm capital value, a firm value and an investment based on its expected future cash flows. DCF Analysis can be used to compare different investments and help investors choose the best option.

When we buy stock in a publicly traded firm, the only cash flow we receive directly from this investment are expected dividends. The dividend discount model builds on this simple propositions and argues that the value of a stock then has to be the present value of expected dividends over time. Dividend discount models can range from simple growing perpetuity models such as the Gordon Growth model to the three-stage dividend discount model combines the features of the two-stage model and the H-model.

The cash flows to the firm are discounted at the weighted average cost of capital to obtain the value of the firm, which when reduced by the market value of outstanding debt,

yields the value of equity. Since the cash flow to the firm is a cashflow before debt payments, this approach is more straightforward to use when there is significant leverage or when leverage changes over time, though the weighted average cost of capital, used to discount free cashflows to the firm, has to be adjusted for changes in leverage. Finally, the costs of capital can be estimated at different debt ratios and used to estimate the optimal debt ratio for a firm.

Analysis, based on these models, requires accurate inputs to be effective. This includes accurate estimates of future cash flows, discount rates, and growth rates. If any of these inputs are inaccurate, the results of the analysis will be unreliable. While DCF analysis is a powerful tool, it is not perfect. It relies on assumptions about future cash flows, discount rates, growth rates, and terminal values, which may not always be accurate. Additionally, it does not take into account factors such as market trends, changes in technology, or shifts in consumer behavior. Thus, in some cases, it may be justified not to make a point estimate, but to define a confidence interval for the estimated value of a company.

References

1. Aswath Damodaran (2002). Investment Valuation: Tools and Techniques for Determining the Value of Any Asset, Second Edition 2nd Edition.
2. Issues in using the Dividend Discount Model (2002).
<https://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/pdfiles/valn2ed/ch13d.pdf>
3. Myron J. Gordon (1962). "The Investment, Financing, and Valuation of the Corporation," R.D. Irwin.
4. Single-Stage, Two-Stage, and Three-Stage FCFF and FCFE Models (2021):
https://analystprep.com/study-notes/cfa-level-2/free-cash-flow-variations/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjw7s20BhBFEiwABVIMrd65vKKM13Aft r16wU7XXAp9rYWUNmljvDldj0o8J7a4rb-hn133EBoCskEQAvD_BwE/.
5. Stern School of Business, New York University (2002). "Dividend Discount Models," pages 2-8; <https://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/pdfiles/valn2ed/ch13.pdf>.

გივი ლემონჯავა

საქართველოს უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

ბიზნესის შეფასების ფინანსური მოდელები

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.10>

რეზიუმე

ბიზნესის შეფასება არის პროცესი, რომლის შედეგია ბიზნესის ეკონომიკური ღირებულების განსაზღვრა. შეფასების პროცესი მოიცავს ბიზნესის ყველა ასპექტს, რომელებიც მნიშვნელოვანია მისი ღირებულების დასადგენად.

კომპანიის, როგორც მიმდინარე საქმიანობის შეფასებისას, არსებობს სამი ძირითადი შეფასების მეთოდი, რომელებიც ფართოდ გამოიყენება შეფასების პრაქტიკაში. ესენია: (1) DCF ანალიზი, (2) კომპანიების შედარებითი ანალიზი და (3) პრეცედენტული ტრანზაქციები. საბაზრო მიდგომა (საჯარო კომპანიის შესადარებელი ან პრეცედენტული ტრანზაქციები), შემოსავლის მიდგომა (ფასდაკლების გარეშე ფულადი ნაკადები (DFCF) ან ნარჩენი შემოსავალი) და აქტივების მიდგომა (ჩანაცვლების ღირებულება ან აღდგენითი ღირებულება).

ფირმის საოპერაციო აქტივის/ინვესტიციის ღირებულება უდრის მისი მოსალოდნელი სამომავლო ეკონომიკური სარგებლის ნაკადის ამჟამინდელ ღირებუ-

ლებას. ამ სარგებლის ნაკადების სანდოობა განსხვავდება აქტივიდან აქტივამდე და ერთეულიდან ერთეულზე. რისკის თანმხლები სარგებელის ნაკადები ფასდება და იზომება როგორც „კაპიტალის ღირებულება“.

წინამდებარე ნაშრომში წარმოდგენილია DCF მოდელებისა და მოდელში ჩართული პარამეტრების ანალიზი და შეფასებები, რომელებიც განსაზღვრავენ მოდელების შეფასების სიზუსტეს. მოდელის პარამეტრები: ფულადი ნაკადები (CF), დისკონტის განაკვეთი (r) და შეფასების პერიოდების ხანგრძლიობა (n). ნაშრომში განხილულია ამ მოდელის გამოყენების სამი გზა: 1) დივიდენდების დისკონტირების მოდელი (DDM); 2) კაპიტალის თავისუფალი ფულადი ნაკადების (FCFE) დისკონტის მოდელი; და 3) ფირმის თავისუფალი ფულადი ნაკადები (FCFF) დისკონტის მოდელი.

სულაშვილი გიორგი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი;

ფაილოძე ნინო

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი;

გოგოჭური მარიამი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის დოქტორანტი

**ფინანსური კონტროლის სისტემის ძირითადი გამოწვევები თანამედროვე
ტექნოლოგიურ გარემოში და მათი გადაჭრის მექანიზმები**

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.11>

ანოტაცია. თანამედროვე მსოფლიოში ეფექტიანი ფინანსური კონტროლის სისტემა წარმოადგენს სახელმწიფოს გამართული ფუნქციონირებისა და საზოგადოების ნდობის საფუძველს. საჯარო რესურსების მიზნობრივი ხარჯვა, გამჭვირვალე ბიუჯეტირება, შიდა და გარე აუდიტის მექანიზმების სწორი გამოყენება აუცილებელია როგორც ეკონომიკური განვითარებისთვის, ასევე დემოკრატიული მმართველობის განმტკიცებისთვის. ამრიგად, აქტუალურია იმის შეფასება, თუ რა მდგომარეობაშია დღეს საქართველოს ფინანსური კონტროლის სისტემა, რა არის მისი ძირითადი გამოწვევები და როგორ შეიძლება მისი გაუმჯობესება როგორც შიდა რეფორმების, ასევე საერთაშორისო გამოცდილების გათვალისწინებით.

თანამედროვე ტექნოლოგიურმა პროგრესმა მნიშვნელოვნად შეცვალა ფინანსური მართვისა და კონტროლის პროცესები. ციფრული პლატფორმების, ელექტრონული ბიუჯეტირების სისტემების, მონაცემთა ანალიზის ინსტრუმენტებისა და ხელოვნური ინტელექტის დანერგვამ გაამარტივა ფინანსური ოპერაციების მონიტორინგი, თუმცა ამავდროულად წარმოშვა ახალი ტიპის რისკები. კიბერუსაფრთხოების საფრთხეები, მონაცემთა არასათანადო დაცვა, ფინანსური თაღლითობის ციფრული ფორმები და სისტემური გაუმართაობის რისკები წარმოადგენს მნიშვნელოვან გამოწვევებს, რომელთა იგნორირება შეუძლებელია.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შიდა კონტროლის მექანიზმების ადაპტაცია სწრაფად ცვლებად ტექნოლოგიურ გარემოსთან. ტრადიციული კონტროლის მეთოდები ხშირად ვერ პასუხობს თანამედროვე ციფრული ეკონომიკის მოთხოვნებს, რის გამოც აუცილებელია მათი მოდერნიზაცია. ეფექტიანი კონტროლის სისტემის ფორმირებისთვის საჭიროა ინტეგრირებული მიდგომა, რომელიც მოიცავს როგორც ტექნოლოგიური ინფრასტრუქტურის განვითარებას, ასევე კვალიფიციური ადამიანური რესურსის გაძლიერებას.

საქართველოს შემთხვევაში, ფინანსური კონტროლის სისტემის განვითარება მნიშვნელოვან პროგრესს აჩვენებს, განსაკუთრებით საჯარო ფინანსების მართვის რეფორმების კუთხით. დანერგილია ელექტრონული მმართველობის სხვადასხვა კომპონენტი, გაუმჯობესებულია ბიუჯეტირების პროცესის გამჭვირვალობა და გაძლიერებულია აუდიტის ინსტიტუტები. მიუხედავად ამისა, კვლავ რჩება გარკვეული პრობლემები, მათ შორის ინსტიტუციური კოორდინაციის ნაკლებობა, ტექნოლოგიური სისტემების არასრულყოფილი ინტეგრაცია და ადამიანური კაპიტალის დეფიციტი მაღალკვალიფიციური ფინანსური ანალიტიკის მიმართულებით.

გარდა ამისა, გლობალიზაციის პირობებში იზრდება საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობის მნიშვნელობა. ისეთი ორგანიზაციების რეკომენდაციე-

ბი, როგორიცაა საერთაშორისო სავალუტო ფონდი (IMF), მსოფლიო ბანკი და INTOSAI, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ფინანსური კონტროლის სისტემების გაუმჯობესებაში. საქართველოსთვის მნიშვნელოვანია ამ სტანდარტების იმპლემენტაცია და მათი პრაქტიკაში ეფექტიანი გამოყენება.

ფინანსური კონტროლის სისტემის გაუმჯობესების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებას წარმოადგენს თანამედროვე ტექნოლოგიების მაქსიმალური გამოყენება. მონაცემთა დიდი მოცულობების (Big Data) ანალიზი, ავტომატიზებული აუდიტის სისტემები, ბლოკჩეინ ტექნოლოგიები და ხელოვნური ინტელექტი ქმნის შესაძლებლობას უფრო სწრაფი, ზუსტი და გამჭვირვალე კონტროლის განხორციელებისთვის. ამასთან, აუცილებელია შესაბამისი საკანონმდებლო ჩარჩოს განვითარება, რომელიც უზრუნველყოფს როგორც ინოვაციების მხარდაჭერას, ასევე რისკების ეფექტიან მართვას.

საბოლოოდ, ფინანსური კონტროლის სისტემის ეფექტიანობა დამოკიდებულია არა მხოლოდ ტექნოლოგიურ შესაძლებლობებზე, არამედ ინსტიტუციურ სიძლიერეზე, გამჭვირვალობაზე და ანგარიშვალდებულებაზე. თანამედროვე გამოწვევების პირობებში, საქართველოსთვის მნიშვნელოვანია სისტემური, კომპლექსური და გრძელვადიანი მიდგომის ჩამოყალიბება, რომელიც უზრუნველყოფს ფინანსური რესურსების ეფექტიან მართვას და საზოგადოების ნდობის განმტკიცებას.

საკვანძო სიტყვები: რისკი, საერთაშორისო რეგულაციები, ფინანსური კონტროლის სისტემა, შიდა აუდიტი.

შესავალი

საქართველოში ფინანსური მართვის სისტემა ბოლო წლებში საგრძნობლად ვითარდება – ხორციელდება საკანონმდებლო და ინსტიტუციური რეფორმები, იზრდება ანგარიშვალდებულება და ფინანსური კონტროლის ინსტრუმენტების გამოყენება. თუმცა, მიუხედავად პროგრესისა, კვლავ მრავლადაა ისეთი გამოწვევები, როგორებიცაა: კონტროლის მექანიზმების სისუსტე რეგიონულ დონეზე, საჯარო ფინანსების არაეფექტიანი გამოყენება, ბიუროკრატიული ბარიერები და რეკომენდაციების შეუსრულებლობა.

განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ამ სისტემის შეფასება ევროკავშირთან დაახლოების კონტექსტში. ევროკავშირის ქვეყნების გამოცდილება აჩვენებს, რომ მძლავრი კონტროლის მექანიზმები არა მხოლოდ ფინანსურ დისციპლინას უზრუნველყოფს, არამედ ხელს უწყობს მოქალაქეთა ჩართულობას, გამჭვირვალობასა და სახელმწიფოს ეფექტიან მუშაობას.

ფინანსური მართვა მიზნად ისახავს არა მხოლოდ მოკლევადიანი ფინანსური შედეგების ოპტიმიზაციას, არამედ გრძელვადიანი სტაბილურობისა და მდგრადი ზრდის უზრუნველყოფას. ფინანსური მართვისას ყურადღება გამახვილებულია ფულის ნაკადებზე, კაპიტალის მართვაზე, რისკების შეფასებაზე და ფინანსური სტაბილურობის შენარჩუნებაზე.

ფინანსური მართვისა და კონტროლის ეფექტიანობა წარმოადგენს კომპანიების მდგრადობისა და განვითარების ერთ-ერთ გადამწყვეტ ფაქტორს. საქართველოში მოქმედი მრავალი კომპანიის ფინანსური მართვის სისტემა ჯერ კიდევ ჩამოყალიბების პროცესშია და არ აკმაყოფილებს საერთაშორისო პრაქტიკით გან-

საზღვრულ სტანდარტებს. ამის მიზეზია, როგორც სისტემური ფაქტორები, ასევე შიდა ორგანიზაციული პრობლემები.

1. არასაკმარისი ფინანსური გამჭვირვალობა

ბიზნესსექტორის დიდი ნაწილი არ იყენებს საერთაშორისოდ მიღებულ ფინანსურ აღრიცხვას, რაც ქმნის დაბალ ინფორმაციულ სანდოობას ინვესტორებისთვის და ამცირებს წვდომას კაპიტალზე. განსაკუთრებით ეს ეხება მცირე და საშუალო ზომის საწარმოებს, რომელთაც არ აქვთ შესაბამისი რესურსი ფინანსური ანგარიშგების მაღალი ხარისხით შესასრულებლად. მცირე და საშუალო ბიზნესებში ხშირია არასტანდარტიზებული ბუღალტრული აღრიცხვა. ხშირად არ ხდება ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების (IFRS) დაცვა. კლიენტებთან და პარტნიორებთან კომუნიკაცია ფინანსურ საკითხებზე სუსტია.

2. შიდა კონტროლის სისტემების სუსტი განვითარება

ბიზნესსუბიექტების უმრავლესობას არ გააჩნია შიდა აუდიტის სტრუქტურა, არ არსებობს ფინანსური კონტროლის მექანიზმების ფორმალიზებული პროცედურები და რისკებზე დაფუძნებული მართვის სტრატეგია. ეს იწვევს ფინანსური გადაწყვეტილებების პერსონალურ დამოკიდებულებას და ზრდის თაღლითობის, არაეფექტური ხარჯების ან ფინანსური არასწორად წარმართვის რისკებს. ბევრ კომპანიაში არ არსებობს შიდა აუდიტის სისტემა ან ის არის ფორმალური. ფინანსური გადაწყვეტილებები დამოკიდებულია რამდენიმე ადამიანზე. არ ხდება რეგულარული ფინანსური მონიტორინგი და შეფასება.

3. კვალიფიციური კადრების დეფიციტი

რეგიონებში, და ზოგადად მცირე კომპანიებში, ფინანსური მენეჯმენტის სპეციალისტების ნაკლებობა ქმნის სერიოზულ ბარიერს თანამედროვე მართვის სისტემების დანერგვაში. აღნიშნული დეფიციტი ხშირად ნიშნავს, რომ ფინანსური ანგარიშგება წარმოებული არასწორად ან არასრულად. რეგიონებში განსაკუთრებით პრობლემურია პროფესიონალი ბუღალტრებისა და ფინანსური მენეჯერების მოზიდვა. მცირე კომპანიები ხშირად ვერ იფარავენ ფინანსური ანალიტიკოსის ან CFO-ს (Chief Financial Officer) დანიშნვის ხარჯებს.

4. ტექნოლოგიური ჩამორჩენა და დაბალი ავტომატიზაცია

ბიზნესებში იშვიათად გამოიყენება თანამედროვე ფინანსური მენეჯმენტის ციფრული ინსტრუმენტები (მაგ., ERP, BI სისტემები), რაც აფერხებს მონაცემებზე დაფუძნებულ გადაწყვეტილებების მიღებას, ანალიზის სიზუსტესა და ოპერატიულობას. Excel-ზე დამოკიდებულება ჯერ კიდევ ნორმაა მცირე და საშუალო ზომის კომპანიებისთვის. ავტომატიზებული ფინანსური სისტემების (ERP, CRM, BI) გამოყენება დაბალია. მონაცემების ანალიზი და ანგარიშგება ხშირ შემთხვევაში ხდება Excel-ში, რაც ზრდის შეცდომების რისკს. ბიზნესებმა არ იციან, როგორ გამოიყენონ ციფრული ინსტრუმენტები ოპტიმიზაციისთვის.

5. ფინანსური რისკების არაეფექტური მენეჯმენტი

კომპანიების დიდ ნაწილს არ გააჩნია ჩამოყალიბებული სისტემა რისკების იდენტიფიცირებისთვის, კლასიფიკაციისა და რეაგირების გეგმის შემუშავებისთვის. შედეგად, ისინი დაუცველნი არიან საბაზრო, საკრედიტო, ლიკვიდობისა და ვალუტური რისკების ზემოქმედებისგან. არ ხდება რისკების სისტემური იდენტიფიცირება, შეფასება და რეაგირების გეგმის ჩამოყალიბება. არ არის შემუშავებული სტრატეგია ვალუტური, საკრედიტო, ლიკვიდობის ან საბაზრო რისკებისთვის.

6. ფინანსური დაგეგმვის და ბიუჯეტირების დაბალი ხარისხი

ფინანსური დაგეგმვა ხშირ შემთხვევაში მხოლოდ მიმდინარე ანგარიშგებას ეყრდნობა და არ მოიცავს სტრატეგიულ ხედვას. არ ხდება მოკლე, საშუალო და გრძელვადიანი ფინანსური მიზნების ინტეგრაცია ოპერაციულ პროცესებში. კომპანიების დიდ ნაწილში ბიუჯეტი არ არის შექმნილი როგორც ოპერატიული მართვის ინსტრუმენტი. ფინანსური პროგნოზები მოკლევადიან მიზნებზეა ორიენტირებული და არ ითვალისწინებს გაუთვალისწინებელ სცენარებს.

7. კომპლექსურობის და სტრუქტურის დეფიციტი

კომპანიების სტრუქტურა არ არის დიფერენცირებული ისე, რომ კონკრეტულმა რგოლებმა აიღონ ფინანსური პასუხისმგებლობა. ხშირად არ ხდება ფუნქციური დანაწილება ფინანსურ ანგარიშვალდებულებებს შორის.

ფინანსური მართვის სისტემების გაძლიერებისთვის მნიშვნელოვანია შემდეგი რეკომენდაციები:

სასწავლო პროგრამების და ტრენინგების მხარდაჭერა მცირე და საშუალო კომპანიებისთვის;

შიდა კონტროლისა და აუდიტის სისტემების დანერგვის წახალისება;

ტექნოლოგიური განვითარების ხელშეწყობა ფინანსური მართვის ავტომატიზაციის გზით;

სახელმწიფო და დონორი პროგრამების მობილიზება, რომლებიც კომპანიებს დაეხმარებიან რისკების მართვასა და ფინანსურ გამჭვირვალობაში.

დასკვნა

ფინანსური მართვისა და კონტროლის სისტემებში არსებული მთავარი გამოწვევები საქართველოში საკმაოდ მრავალმხრივია და მჭიდროდ უკავშირდება ქვეყნის ეკონომიკურ გარემოს, კომპანიის შიდა სტრუქტურას, ტექნოლოგიურ შესაძლებლობებსა და კვალიფიციური კადრების ხელმისაწვდომობას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს კანონი „სახელმწიფო შიდა ფინანსური კონტროლის შესახებ“ 26.03.2010 №2839–III;
2. საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 26 დეკემბრის N593 დადგენილება „შიდა აუდიტის მეთოდოლოგიის დამტკიცების შესახებ“;
3. Giorgi Sulashvili, Alexander Kekenadze, Giorgi Zaalishvili, Mariami Gogochuri, Ketevan Giorgidze. SUSTAINABLE DEVELOPMENT CHALLENGES IN GEORGIAN BUSINESS; 39th RSEP International Conference on Economics, Finance and Business, 18-19 April 2025, Barcelona, Spain;
4. The Institute of Internal Auditors 2022, „How internal audit works with the audit committee., <https://www.iaa.org.uk/resources/audit-committees/how-internal-audit-works-with-the-audit-committee/> (უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა 21.05.2025)
5. Mariami Gogochuri “Identification of Financial Risks through the increased Influence of Artificial Intelligence”. The 25th International Multidisciplinary Conference Reliability and Statistics in Transportation and Communication: Ecosystems for Smart Connectivity and Intelligent Mobility (RelStat-2025), Riga, Latvia, from October 16th to 18th, 2025.
6. ფაილოძე, ნ., ქუთათელაძე, რ., ჭუმბურიძე, ლ., & თოლორდავა, ზ. (2022). ფინანსური ანგარიშგების აუდიტი , 2022 წელი, 325 გვ. საგამომცემლო სახლი „ტექნიკური უნივერსიტეტი. doi:<https://doi.org/10.36073/978-9941-28-873-9>.

7. ზ. ლიპარტია, „ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური აუდიტის ადმინისტრირება საქართველოში“. მონოგრაფია (პროფესორ ზ. ლიპარტია რედაქტორობით) საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი. საგამომცემლო სახლი „ტექნიკური უნივერსიტეტი“. თბილისი, 2017. - 404 გვ.;

კვლევა [PHDF-25-1644] განხორციელდა შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მხარდაჭერით

Sulashvili Giorgi

Associate Professor of Georgian Technical University;

Pailodze Nino

Professor of Georgian Technical University;

Gogochuri Mariami

Doctoral student of Technical University of Georgia

KEY CHALLENGES OF THE FINANCIAL CONTROL SYSTEM IN THE MODERN TECHNOLOGICAL ENVIRONMENT AND MECHANISMS FOR THEIR RESOLUTION

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.11>

Expanded Summary

In the contemporary global context, an effective financial control system constitutes a fundamental pillar for the proper functioning of the state and the maintenance of public trust. The targeted allocation of public resources, transparent budgeting, and the proper application of internal and external audit mechanisms are essential not only for economic development but also for strengthening democratic governance. Accordingly, it is highly relevant to assess the current state of Georgia's financial control system, to identify its key challenges, and to explore avenues for its improvement, drawing on both domestic reforms and international experience.

Technological progress has significantly transformed the processes of financial management and control. The introduction of digital platforms, electronic budgeting systems, data analytics tools, and artificial intelligence has facilitated the monitoring of financial operations; however, it has simultaneously generated new categories of risk. Cybersecurity threats, inadequate data protection, digital forms of financial fraud, and risks associated with system failures represent critical challenges that cannot be overlooked.

In this context, the adaptation of internal control mechanisms to a rapidly evolving technological environment is of particular importance. Traditional control methods often fail to meet the demands of the modern digital economy, thereby necessitating their modernization. The establishment of an effective control system requires an integrated approach that encompasses both the development of technological infrastructure and the strengthening of qualified human capital.

In the case of Georgia, the development of the financial control system demonstrates notable progress, particularly in the sphere of public financial management reforms. Various components of e-governance have been implemented, the transparency of the budgeting process has improved, and audit institutions have been strengthened. Nevertheless, several challenges persist, including insufficient institutional coordination, incomplete integration of technological systems, and a shortage of highly qualified professionals in financial analytics.

Furthermore, under conditions of globalization, compliance with international standards has become increasingly important. The recommendations of organizations such as the International Monetary Fund (IMF), the World Bank, and INTOSAI play a significant role in enhanc-

ing financial control systems. For Georgia, the effective implementation and practical application of these standards remain a key priority.

One of the most important directions for improving the financial control system is the maximization of modern technological capabilities. The use of big data analytics, automated auditing systems, blockchain technologies, and artificial intelligence enables faster, more accurate, and more transparent control processes. At the same time, it is essential to develop an appropriate legislative framework that both supports innovation and ensures effective risk management.

Ultimately, the effectiveness of a financial control system depends not only on technological capacity but also on institutional strength, transparency, and accountability. In the face of contemporary challenges, it is crucial for Georgia to adopt a systemic, comprehensive, and long-term approach that ensures the efficient management of financial resources and reinforces public trust.

ბანათლების ეკონომიკა - EDUCATION ECONOMY

ქეთი მუთიძე

საჯარო სამართლის მაგისტრი,

კავკასიის უნივერსიტეტი;

ტენგიზ ვერულავა

მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი,

ბიზნესის სკოლა, კავკასიის უნივერსიტეტი

ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებების ხარისხის გარე უზრუნველყოფა:

საერთაშორისო გამოცდილება

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.12>

ანოტაცია. სტატია მიმოიხილავს ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებების ხარისხის გარე უზრუნველყოფის მექანიზმებს ევროპული გამოცდილების საფუძველზე და ანალიზებს მათ მნიშვნელობას სკოლის განვითარებისთვის. ყურადღება გამახვილებულია ხარისხის უზრუნველყოფის პრინციპებზე, შიდა და გარე შეფასების ურთიერთმიმართებაზე, ინსპექტირების მოდელების მრავალფეროვნებაზე და იმ თეორიულ მიდგომებზე, რომლებიც გარე შეფასებას განიხილავს არა მხოლოდ კონტროლის, არამედ განვითარების ინსტრუმენტად. სტატია ასევე ეხება საქართველოს ავტორიზაციის სისტემის ტრანსფორმაციას და მის დაახლოებას ევროპულ საგანმანათლებლო პრაქტიკებთან. ანალიზი ცხადყოფს, რომ ეფექტიანი გარე შეფასება ქმნის ინსტიტუციურ ჩარჩოს, რომელიც ხელს უწყობს სკოლების თვითრეფლექსიას, პროფესიულ განვითარებას და მოსწავლეთა შედეგებზე ორიენტირებულ გაუმჯობესებას.

საკვანძო სიტყვები: ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებები; ხარისხის უზრუნველყოფა; გარე შეფასება; ინსპექტირება; ავტორიზაცია; შიდა თვითშეფასება; სკოლის განვითარება; ევროპული საგანმანათლებლო პოლიტიკა; მოსწავლეთა შედეგები; საგანმანათლებლო მმართველობა.

შესავალი

თანამედროვე საგანმანათლებლო სისტემებში ხარისხის უზრუნველყოფა ერთ-ერთ ცენტრალურ პოლიტიკურ და აკადემიურ საკითხად ჩამოყალიბდა. გლობალიზაციის, ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკისა და სოციალური უთანასწორობის ზრდის პირობებში სკოლების მიმართ მოთხოვნები მნიშვნელოვნად გაიზარდა. განათლება აღარ განიხილება მხოლოდ ცოდნის გადაცემის პროცესად; იგი აღიქმება როგორც საზოგადოებრივი განვითარების, სოციალური მობილობისა და დემოკრატიული ღირებულებების განმტკიცების საფუძველი. ამ კონტექსტში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ხარისხის უზრუნველყოფის ისეთი მექანიზმების არსებობა, რომლებიც არა მხოლოდ აკონტროლებს საგანმანათლებლო დაწესებულებების საქმიანობას, არამედ ხელს უწყობს მათ განვითარებასა და მდგრად გაუმჯობესებას.

ევროპულ საგანმანათლებლო სივრცეში ბოლო ათწლეულების განმავლობაში ჩამოყალიბდა ხარისხის უზრუნველყოფის მრავალმხრივი მიდგომები, რომელთა ფარგლებში გარე შეფასება და ინსპექტირება განიხილება როგორც სკოლის განვითარების

რების მხარდამჭერი ინსტრუმენტები. თანამედროვე პოლიტიკა თანდათან გადადის მკაცრი კონტროლის ლოგიკიდან პარტნიორულ მოდელზე, სადაც შიდა თვითშეფასება, პროფესიული სასწავლო საზოგადოებების გაძლიერება და მონაცემებზე დაფუძნებული გადაწყვეტილებები ცენტრალურ როლს ასრულებს. სწორედ ამ მიდგომების სინთეზი ქმნის საფუძველს სკოლების ინსტიტუციური შესაძლებლობების გაძლიერებისა და მოსწავლეთა საგანმანათლებლო შედეგების გაუმჯობესებისთვის.

საქართველოს საგანმანათლებლო სისტემის განვითარების პროცესში ხარისხის გარე შეფასება, განსაკუთრებით ავტორიზაციის მექანიზმის სახით, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს. ავტორიზაციის სტანდარტების განახლება ასახავს მცდელობას, ეროვნული სისტემა დაახლოვოს ევროპულ საგანმანათლებლო პრაქტიკებთან და გადააქციოს შეფასება არა მხოლოდ რეგულაციურ მოთხოვნად, არამედ სკოლის განვითარების კატალიზატორად. აღნიშნული პროცესის გააზრება საჭიროებს საერთაშორისო გამოცდილების ანალიზს, რაც საშუალებას იძლევა გამოიკვეთოს წარმატებული მოდელები, ძირითადი პრინციპები და ის გამოწვევები, რომლებიც თან ახლავს გარე შეფასების სისტემების დანერგვასა და განხორციელებას.

წინამდებარე სტატიის მიზანია, გააანალიზოს ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებების ხარისხის გარე უზრუნველყოფის ევროპული გამოცდილება, წარმოაჩინოს ინსპექტირებისა და ავტორიზაციის სხვადასხვა მოდელი და შეაფასოს მათი როლი სკოლის განვითარებაში. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა შიდა და გარე შეფასების ურთიერთკავშირს, შეფასების განვითარების პოტენციალსა და იმ თეორიულ ხედვებს, რომლებიც გარე შეფასებას განიხილავს როგორც ინსტიტუციური ცვლილებების ხელშემწყობ მექანიზმს.

ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებების ხარისხის გარე მექანიზმები

ევროპულ საგანმანათლებლო სივრცეში ხარისხის უზრუნველყოფა განიხილება არა როგორც ერთჯერადი კონტროლის აქტი, არამედ როგორც უწყვეტი, მრავალსაფეხურიანი პროცესი, რომელიც მიმართულია სკოლის განვითარებისკენ. ევროპის კომისიის მიერ შემუშავებული ჩარჩო აყალიბებს იმ ძირითად პრინციპებს, რომელთა დაცვაც აუცილებელია იმისთვის, რომ ხარისხის უზრუნველყოფის სისტემა რეალურად ემსახუროდეს საგანმანათლებლო პროცესის გაუმჯობესებას. (European Commission, 2020).

ერთ - ერთ ცენტრალურ პრინციპს წარმოადგენს კოჰერენტულობა, რაც გულისხმობს შიდა და გარე შეფასების მექანიზმებს შორის ბალანსისა და თანმიმდევრულობის უზრუნველყოფას. ხარისხის უზრუნველყოფის სისტემა უნდა ქმნიდეს ერთიან ლოგიკას, რომელიც პასუხობს სახელმწიფოს მიზნებსა და სკოლის დონეზე არსებულ საჭიროებებს. ასეთ პირობებში შეფასება აღიქმება სკოლის ყოველდღიური საქმიანობის ორგანული ნაწილი.

ევროპული მიდგომა განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს პროფესიონალური სასწავლო საზოგადოებების განვითარებას. ხარისხის გაუმჯობესება ვერ მიიღწევა მხოლოდ გარე კონტროლის მეშვეობით. აუცილებელია ისეთი პროფესიული გარემოს ჩამოყალიბება, სადაც მასწავლებლები და სკოლის ხელმძღვანელები თანამშრომლობენ, იზიარებენ გამოცდილებას და ერთობლივად ეძებენ განვითარების გზებს. სწორედ ამ კონტექსტში იძენს მნიშვნელობას ნდობისა და პასუხისმგებლობის პრინციპი. შიდა და გარე შეფასების პროცესში ჩართულ სუბიექტებს

შორის ურთიერთდობა ქმნის ეფექტიანი თანამშრომლობის საფუძველს. ამ დროს შეფასება ეფუძნება პარტნიორულ ურთიერთობას და არა მხოლოდ კონტროლს.

ევროპული ჩარჩო ასევე ხაზს უსვამს ინოვაციების მხარდაჭერის მნიშვნელობას. სკოლის მმართველობით რგოლსა და მასწავლებლებს უნდა ჰქონდეთ შესაძლებლობა, სცადონ ახალი მიდგომები და განავითარონ საკუთარი პროფესიული პრაქტიკა. შეფასების სისტემა უნდა იქცეს გამამხნევებელ მექანიზმად, რომელიც ხელს უწყობს ახალი იდეების დანერგვასა და საგანმანათლებლო ეფექტების გაზრდას.

ხარისხის უზრუნველყოფის პროცესში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება საერთო გაგებისა და დიალოგის ფორმირებას. ეფექტიანი შეფასება მოითხოვს, რომ შიდა და გარე აქტორებს შორის არსებობდეს საერთო ენა და გაზიარებული მიზნები. დიალოგზე დაფუძნებული მიდგომა საშუალებას აძლევს სკოლებს შეფასება აღიქვან როგორც განვითარების რესურსი და არა როგორც საფრთხე.

ევროპულ პრაქტიკაში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ქსელებსა და პარტნიორობებს. სკოლებსა და ადგილობრივ თემებს შორის თანამშრომლობა ზრდის საგანმანათლებლო პროცესში ჩართულობას და აძლიერებს სოციალურ კაპიტალს. ამასთანავე, ხარისხის უზრუნველყოფის ეფექტიანობა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული მონაცემებთან მუშაობის უნარზე. შეფასების სისტემა ეფექტიანია მაშინ, როდესაც სკოლის წარმომადგენლებს აქვთ უნარი, შეაგროვონ, გაანალიზონ და ინტერპრეტაცია გაუკეთონ სხვადასხვა ტიპის ინფორმაციას.

ევროპული ჩარჩო ხაზს უსვამს მრავალფეროვანი მონაცემების გამოყენების აუცილებლობას. სკოლის განვითარების სრულყოფილი სურათის მისაღებად საჭიროა როგორც რაოდენობრივი, ისე თვისებრივი მონაცემების კომბინაცია. მსგავსი მრავალწყაროიანი ინფორმაცია უზრუნველყოფს დაბალანსებულ ხედვას და ხელს უწყობს დასაბუთებული გადაწყვეტილებების მიღებას როგორც სკოლის, ასევე სისტემის დონეზე. (European Commission, 2020).

ევროპულ ქვეყნებში სკოლის გარე შეფასება სხვადასხვა ინსტიტუციური მოდელით ხორციელდება. კვლევები გამოყოფს სამ ძირითად მიდგომას:

ციკლური მოდელი - რომლის მიხედვითაც ყველა სკოლა ფასდება რეგულარულად, ცენტრალური ორგანოს მიერ განსაზღვრული დროითი ინტერვალებით. აღნიშნული ინტერვალები განსხვავდება ქვეყნების მიხედვით.

მეორე მოდელი - ეფუძნება ფოკუსირებულ, რისკებზე ორიენტირებულ მოდელს. ამ შემთხვევაში შეფასებას გადიან მხოლოდ შერჩეული სკოლები, რომლებიც იდენტიფიცირდება წინასწარ განსაზღვრული კრიტერიუმების საფუძველზე. შერჩევისას გათვალისწინებულია ისეთი ფაქტორები, როგორიცაა სკოლის მასშტაბი, ადგილმდებარეობა, წინა შეფასები შედეგები, და სხვა. შეფასებები ხორციელდება ყოველწლიური ან მრავალწლიანი პროგრამების ფარგლებში და შესამოწმებელი სკოლების სია განისაზღვრება წინასწარ.

მესამე მოდელი - წარმოადგენს ამ ორი მიდგომის კომბინაციას და აერთიანებს როგორც ციკლურ, ისე რისკებზე დაფუძნებულ შეფასებას. მსგავსი მიდგომა დანერგილია ისეთ ქვეყნებში, როგორიცაა - ნიდერლანდები, შვედეთი და ინგლისი. (European Commission/EACEA/Eurydice, 2015).

წარმოდგენილი პრინციპებისა და მოდელების ანალიზი ცხადყოფს, რომ ევროპულ საგანმანათლებლო სივრცეში გარე შეფასება აღარ განიხილება მხოლოდ როგორც კონტროლის ინსტრუმენტი. იგი სულ უფრო მეტად ყალიბდება როგორც

განვითარების მექანიზმი, რომელიც ეფუძნება ნდობას, დიალოგს, პროფესიული საზოგადოების გაძლიერებასა და მონაცემებზე დაფუძნებულ გადაწყვეტილებებს. სწორედ ამ გამოცდილების ფონზე ხდება შესაძლებელი საქართველოს ავტორიზაციის პროცესის გააზრება არა მხოლოდ რეგულაციურ, არამედ განვითარებაზე ორიენტირებულ ინსტრუმენტად.

ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებების ინსპექტირება ევროპული ქვეყნების მაგალითზე

ევროპულ ქვეყნებში ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებების გარე შეფასების სისტემის ჩამოყალიბება 1990-იანი წლებიდან იწყება და დღემდე აქტიურად ფუნქციონირებს. აღნიშნული მექანიზმი უმეტეს შემთხვევაში „ინსპექტირების“ სახელწოდებით არის ცნობილი და ამჟამად 26 ევროპულ ქვეყანაში ხორციელდება. სკოლების მნიშვნელოვანი ნაწილი ფასდება წინასწარ განსაზღვრული, სისტემატიზებული და ერთიანი ჩარჩოს საფუძველზე, რომელსაც სტანდარტები წარმოადგენს და რომლის მიხედვითაც მუშაობენ გარე შემფასებლები - ინსპექტორთა ჯგუფები. (European Commission/EACEA/Eurydice, 2015).

ინსპექტირების პროცესში, როგორც წესი, მოწმდება სკოლის საქმიანობის თითქმის ყველა ასპექტი: სწავლებისა და სწავლის ხარისხი, მოსწავლეთა შედეგები, სკოლის მენეჯმენტი, ადმინისტრაციული პრაქტიკა და კანონმდებლობით დადგენილ მოთხოვნებთან შესაბამისობა. მიუხედავად საერთო ჩარჩოს არსებობისა, შეფასების ფოკუსი ქვეყნებს შორის მნიშვნელოვნად განსხვავდება. მაგალითად, ესტონეთში და სლოვენიაში ინსპექცია ძირითადად კონცენტრირებულია რეგულაციებთან და კანონმდებლობასთან შესაბამისობის დადგენაზე და შედარებით ნაკლებად ეხება პედაგოგიურ პროცესებს. საფრანგეთში კი არ არსებობს ერთიანი, სტანდარტიზებული პროტოკოლი, რომელიც დეტალურად განსაზღვრავდა სკოლის შეფასების შინაარსსა და პროცედურებს. (European Commission/EACEA/Eurydice, 2015).

იტალიაში სკოლების შეფასების ეროვნული სისტემა (National System for Evaluation of Schools) როგორც გარე შეფასების მექანიზმი 2014-2015 წლებში დაიწერა და მას შემდეგ ყოველწლიურად იტალიის სკოლების დაახლოებით 10% გადის შემოწმებას. ამ სისტემის ცენტრალური იდეა არის ყველა დაინტერესებული მხარის ჩართულობა სკოლის შეფასებისა და განვითარების პროცესში. ინსპექციის დაწყებამდე სკოლები ვალდებული არიან წარმოადგინონ თვითშეფასების ანგარიში, რომლის ფორმაც მიეწოდებათ სკოლების შეფასების ეროვნული სააგენტოსგან (INVALSI). აღნიშნულ ანგარიშში სკოლა აღწერს საკუთარ ძლიერ და სუსტ მხარეებს, განსაზღვრავს გასაუმჯობესებელ მიმართულებებს, აცალიბებს განვითარების სტრატეგიებს და ასახავს პროგრესის დინამიკას. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა მოსწავლეთა ყოველწლიური სტანდარტიზებული გამოცდების შედეგებს, რომლებიც ორგანიზებულია ეროვნული ცენტრის მიერ (European Commission, 2020).

ინსპექტორები სკოლის მონახულებამდე დეტალურად სწავლობენ თვითშეფასების დოკუმენტს და ერთმანეთს უზიარებენ საკუთარ მიგნებებს, რაც უზრუნველყოფს შეფასების პროცესის თანმიმდევრულობასა და სიღრმეს. გამჭვირვალობისა და საზოგადოებრივი ნდობის გასაძლიერებლად, სკოლები ვალდებული არიან ყოველწლიურად განათავსონ თვითშეფასების ანგარიშები განათლების სამინისტროს ელექტრონულ პლატფორმაზე. აღნიშნული პრაქტიკა მშობლებს აძლევს

შესაძლებლობას, გაეცნონ თითოეული სკოლის საქმიანობას და ინფორმირებული არჩევანი გააკეთონ. (European Commission, 2020).

პოლონეთში ინსპექტირება ხორციელდება რეგიონული ინსპექტორების მიერ და მისი მიზანია როგორც განათლების ხარისხის, ისე კანონმდებლობით დადგენილ მოთხოვნებთან შესაბამისობის შეფასება. სკოლა ფასდება დაახლოებით ხუთი დღის განმავლობაში, ცხრა სტანდარტის მიხედვით, რომლებიც მოიცავს კურიკულუმის განხორციელებას, მშობლების ჩართულობას სასწავლო პროცესში, მოსწავლეთა აქტივობებისა და სოციალური უნარების განვითარებას. ინსპექტორები სწავლობენ დოკუმენტაციას, ესაუბრებიან მოსწავლეებს, მშობლებსა და სკოლების წარმომადგენლებს, ასევე, აკვირდებიან საგაკვეთილო პროცესს. 2009 წლის რეგულაციით, ყველა სკოლა ვალდებულია განახორციელოს პედაგოგიური საქმიანობის შიდა სუპერვიზია და შეფასება მასწავლებელთა ტრენინგ ცენტრების მხარდაჭერით, რაც ხარისხის უზრუნველყოფის შიდა მექანიზმად განიხილება. ამ მიდგომის მიზანია, სკოლებმა საკუთარ საჭიროებებსა და ინტერესებზე დაფუძნებული განვითარება შეძლონ და არ გახდნენ დამოკუდებული მხოლოდ გარე კონტროლზე. (European Commission, 2020).

აღნიშნული პრაქტიკა ნათლად ასახავს იმ პრინციპს, რომლის მიხედვითაც ხარისხის უზრუნველყოფის შიდა და გარე მექანიზმები უნდა თანაარსებობდეს და ერთმანეთთან დაბალანსებულად ფუნქციონირებდეს, რათა რეალურად შეუწყოს ხელი სკოლების განვითარებასა და მოსწავლეთა საუკეთესო ინტერესების დაკმაყოფილებას.

მსგავსი ხედვა იკვეთება ხორვატიის მაგალითზეც, სადაც თვითშეფასების პრაქტიკა სკოლებში დაახლოებით 15 წლის წინ დიანერგა და თავდაპირველად მხოლოდ შიდა მექანიზმად განიხილებოდა. მოგვიანებით გამოიკვეთა, რომ მხოლოდ შიდა შეფასება საკმარისი არ იყო და საჭირო გახდა გარე მექანიზმების დანერგვაც, რაც კიდევ ერთხელ ხაზს უსვამს შიდა და გარე შეფასების სტაბილური თანაარსებობის მნიშვნელობას საგანმანათლებლო ხარისხის განვითარების კონტექსტში. (European Commission, 2020).

განსხვავებულ მიდგომას ვხვდებით ნიდერლანდებში, სადაც არ არსებობს ცენტრალიზებული სტანდარტების სისტემა, რომელიც ერთნაირად აფასებს ყველა სკოლას. ინსპექტორები განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობენ იმ დაწესებულებებს, რომლებიც მიიჩნევა „რისკის ქვეშ მყოფ სკოლებად“, თუმცა პარალელურად სტუმრობენ წარმატებულ სკოლებსაც, რათა შეისწავლონ ეფექტიანი პრაქტიკები. ამ მოდელში ინსპექტორების მთავარი მიზანია სკოლების მხარდაჭერა თვითშეფასების განხორციელებაში და მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ხელშეწყობა. (European Commission, 2020).

საინტერესოა შეფასების ჩარჩოების მრავალფეროვნება. მაგალითად, შოტლანდიაში სკოლების ინსპექტირება და შეფასება ხორციელდება 15 ინდიკატორის მიხედვით, რომელიც სამ ძირითად კონტექსტში ერთიანდება:

- მართვა და მენეჯმენტი;
- სწავლების უზრუნველყოფა;
- მიღწევები და წარმატებები.

მართვა და მენეჯმენტი მოიცავს ისეთ საკითხებს, როგორიცაა, თვითშეფასება და თვითგაუმჯობესება, ცვლილებების მართვა, გუნდის განვითარება და რესურსების ეფექტიანი გადნაწილება თანასწორობის უზრუნველსაყოფად. სწავლების

უზრუნველყოფა უკავშირდება ბავშვთა უსაფრთხოებას, კურიკულუმს, სწავლასა და შეფასებას, ინდივიდუალურ მხარდაჭერას, ოჯახთან თანამშრომლობას. მიღწევები და წარმატებები კი მოიცავს კეთილდღეობას, თანასწორობისა და ინკლუზიის უზრუნველყოფას, მიღწევების ზრდას, დასაქმების შესაძლებლობების გაძლიერებასა და კრეატიულობის განვითარებას (OECD, 2019).

საქართველოს ავტორიზაციის სტანდარტისგან განსხვავებით, რომელიც ჯამში 112 ინდიკატორს მოიცავდა, შოტლანდიის, OECD-ისა და ევროკავშირის მრავალი ქვეყნის პრაქტიკაში შეფასების ჩარჩოები შედარებით მცირე რაოდენობის, მაგრამ შინაარსობრივად დატვირთულ ინდიკატორებზეა ორიენტირებული. ევროპული გამოცდილება ცხადყოფს, რომ ხარისხის უზრუნველყოფის ერთ-ერთ მთავარ დეტერმინანტს მოსწავლეთა შედეგები წარმოადგენს: სისტემის მთავარი საზრუნავია მიღწევების გაუმჯობესება, მონიტორინგი და ანალიზი (OECD, 2019).

ძველი ავტორიზაციის სტანდარტების პირობებში მოსწავლეთა შედეგებზე ორიენტაცია პრაქტიკულად არ იკვეთებოდა არც ერთ კომპონენტში, კრიტერიუმსა თუ ინდიკატორში. არ ფასდებოდა საგნობრივი კურიკულუმები და მათი შემუშავების მეთოდოლოგია, რაც მიანიშნებდა, რომ ხარისხის უზრუნველყოფაში ცენტრალური ადგილი არ ეკავა მოსწავლეზე ორიენტირებულ მიდგომას, შედეგებსა და მათი გაუმჯობესების გზებს. განახლებული ავტორიზაციის სტანდარტები ცვლის ამ ლოგიკას: მეორე სტანდარტი სრულად მოიცავს კურიკულუმს და სკოლებს ავალდებულებს გაწერონ მისი შემუშავების მეთოდოლოგია. გარდა ამისა, დაგეგმვისა და განვითარების კომპონენტის ფარგლებში, სკოლები ვალდებული არიან შეიმუშაონ სტრატეგიული და სამოქმედო გეგმების მონიტორინგისა და შეფასების სისტემა, სადაც ერთ-ერთ ძირითად მიმართულებად განისაზღვრება მოსწავლეთა შედეგების კონტროლი და გაუმჯობესება.

განახლებული სტანდარტები ასევე ავალდებულებს სკოლებს, შეიმუშაონ მექანიზმები, რომელთა მეშვეობითაც სკოლის მისია, ხედვა და ღირებულებები გახიარებული იქნება სასკოლო საზოგადოების მიერ. ეს ქმნის როგორც ხელმისაწვდომობის, ისე მიკუთვნების და თანამონაწილეობის განცდას, რაც ევროპული საგანმანათლებლო სივრცის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ღირებულებას წარმოადგენს. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ ავტორიზაციის სახეცვლილი სტანდარტების მოთხოვნები მნიშვნელოვნად მიუახლოვდა ევროპულ მიდგომებს, რაც ქმნის საფუძველს ხარისხიანი განათლების უზრუნველყოფისა და სკოლებში მოსწავლეზე ორიენტირებული გარემოს ჩამოყალიბებისთვის.

გარე შეფასება და სკოლის განვითარება

საერთაშორისო კვლევების თანახმად, სკოლის გარე შეფასების მექანიზმები, მათ შორის ინსპექტირება და ავტორიზაცია, თითქმის ყველა სახელმწიფოში დგას ერთი და იმავე დილემის წინაშე: უნდა ემსახურებოდეს თუ არა კონტროლსა და შესაბამისობის დადგენას, თუ უნდა იქცეს სკოლის მხარდამჭერ ინსტრუმენტად. Ehren & Visscher(2006) აღნიშნავენ, რომ გარე შეფასება პირდაპირ გავლენას არ ახდენს სკოლის მიერ მიღწეულ შედეგებზე, მისი ეფექტი მეტად ვლინდება თვითშეფასების, დაგეგმვისა და შიდა პროცესების ანალიზის გზით.

OECD-ის ანგარიშებში ასახულია, რომ ხარისხის უზრუნველყოფის სისტემები ეფექტიანია იმ შემთხვევაში, როდესაც არ ფუნქციონირებს იზოლირებულად და გავლენას ახდენს სკოლების ფუნქციონირებაზე (OECD, 2013). შეფასება, რომელიც მხოლოდ შესაბამისობის დადგენაზეა ორიენტირებული, წარმოშობს ფორმალ-

ზებულ ქცევას, ხოლო შეფასება სკოლებს უქმნის მოტივაციას შიდა გაუმჯობესებისთვის. წარმოდგენილ მიდგომას ეხმიანება Perryman (2009) რომელიც აღნიშნავს, რომ ინსპექტირება მნიშვნელოვნად ცვლის სკოლის კულტურას. გარე შეფასებები გავლენას ახდენს იმაზე, თუ როგორ მუშაობენ მასწავლებლები და რა პრაქტიკას ნერგავენ სკოლებში, თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ დაწესებულებებისთვის პროცესის გავლა სტრესულია და რიგ შემთხვევებში უკმაყოფილებასთან არის დაკავშირებული, თავად ინსპექტირება/ავტორიზაცია სკოლებს უქმნის სივრცეს, არ იყენენ მოდუნებულნი და ჰქონდეთ მუდმივი პასუხისმგებლობისა და ანგარიშვალდებულების განცდა. აქვე, Fullan (2007) ხაზს უსვამს, რომ საგანმანათლებლო ცვლილებები და წარმატება ვერ იქნება მიღწეული მხოლოდ დადგენილი მოთხოვნებით, რეალური ცვლილებები საჭიროებს გარემოს, რომელიც ხელს უწყობს თანამშრომლობას, სწავლას, განვითარებას. მისი თქმით, გარე რეგულაცია შესაძლოა იქცეს განვითარების გზად მხოლოდ მაშინ, როდესაც დაკავშირებულია შიდა შესაძლებლობების გაძლიერებაზე, ამ მოსაზრების მსგავსად Hopkins (2001) აღნიშნავს, რომ სკოლების გაუმჯობესება არ არის მოკლევადიანი, პირიქით მას ესაჭიროება საკმაოდ დიდი დრო და ამასთანავე, არის რთული პროცესი, რომელიც მოითხოვს როგორც შიდა მმართველების მოტივაციას, ასევე, გარე სტრუქტურების მხრიდან მხარდაჭერას.

ზემოაღნიშნული ავტორების ხედვების ანალიზის შედეგად შესაძლოა ითქვას, რომ გარე შეფასება არ მოქმედებს სკოლაზე პირდაპირი გავლენით, არამედ იგი ქმნის ჩარჩოს, რომლის ფარგლებშიც დაწესებულებები იწყებენ საქმიანობის გააზრებას, სტრუქტურირებას და განვითარების გზების განსაზღვრას. სწორედ ამ ეტაპების მიხედვითაა შესაძლებელი მოხდეს ხარისხობრივი ცვლილება. წარმოდგენილი თეორიული კონტექსტის ფონზე, საქართველოში არსებული სისტემა შესაძლოა განიმარტოს როგორც ერთის მხრივ პროცედურა, რომელიც სკოლებს ავალდებულებს დოკუმენტაციის სწორად წარმოებას, მეორეს მხრივ კი განვითარების ინსტრუმენტი.

წარმოდგენილი მოსაზრებები აძლიერებს ჰიპოთეზას, რომ ავტორიზაციის ხარისხზე გავლენა არ არის ფორმალური, მისი მნიშვნელოვან ვლინდება იმ პირობებში, როდესაც ქმნის ინსტიტუციურ გარემოს. სწორედ ამ მიმართულებით ავტორიზაცია არის სკოლის განვითარების კატალიზატორი, რაც შეესაბამება როგორც კარგი მმართველობის, ასევე ადმინისტრაციული პროგრესივიზმის თეორიულ იდეებს.

საქართველოს კონტექსტში განახლებული ავტორიზაციის სტანდარტები მნიშვნელოვნად მიუახლოვდა ევროპულ მიდგომებს. ახალი ჩარჩო უფრო მკაფიოდ უსვამს ხაზს კურიკულუმის ხარისხს, სტრატეგიულ დაგეგმვას, მონიტორინგსა და მოსწავლეთა შედეგების გაუმჯობესებაზე ორიენტირებულ მმართველობას. ეს ცვლილებები ქმნის საფუძველს სკოლის ავტორიზაციის აღქმისთვის არა მხოლოდ როგორც რეგულაციური მოთხოვნის, არამედ როგორც განვითარების ინსტრუმენტის.

დასკვნა

ევროპული გამოცდილების ანალიზი ცხადყოფს, რომ ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებების ხარისხის გარე შეფასება თანამედროვე საგანმანათლებლო პოლიტიკაში სულ უფრო მეტად იძენს განვითარების მექანიზმის ფუნქციას. ეფექტიანი სისტემა ეფუძნება ნდობას, დიალოგს, პროფესიული საზოგადოების

გადლიერებასა და მონაცემებზე დაფუძნებულ გადაწყვეტილებებს. შიდა და გარე შეფასების დაბალანსებული თანაარსებობა ქმნის იმ ინსტიტუციურ გარემოს, რომელიც სკოლებს აძლევს შესაძლებლობას, გააანალიზონ საკუთარი საქმიანობა და მიზანმიმართულად იმუშაონ გაუმჯობესებაზე. საქართველოს ავტორიზაციის სისტემის განახლება ამ მიმართულებით წარმოადგენს მნიშვნელოვან ნაბიჯს ევროპულ საგანმანათლებლო სივრცესთან დაახლოებისკენ და ქმნის საფუძველს ხარისხიანი, მოსწავლეზე ორიენტირებული განათლების განვითარებისათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა

- Ehren, M. C. M., and A. J. Visscher. “Towards a Theory on the Impact of School Inspections.” *British Journal of Educational Studies* 54, no. 1 (2006): 51–72.
- European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA). Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. Brussels, 2015.
- European Commission. Supporting Quality in School Education: Policies and Approaches to School Evaluation in Europe. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020.
- European Commission/EACEA/Eurydice. Assuring Quality in Education: Policies and Approaches to School Evaluation in Europe. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015.
- Finnigan, K. S. “Leadership and Reform in Low-Performing Schools.” *Educational Administration Quarterly* 43, no. 5 (2007): 586–626.
- Fullan, M. *The New Meaning of Educational Change*. 4th ed. New York: Teachers College Press, 2007.
- Hopkins, D. *School Improvement for Real*. London: RoutledgeFalmer, 2001.
- OECD. Synergies for Better Learning: An International Perspective on Evaluation and Assessment. Paris: OECD Publishing, 2013.
- OECD. Education Policy Outlook 2019: Working Together to Help Students Achieve Their Potential. Paris: OECD Publishing, 2019.
- Perryman, J. “Inspection and the Fabrication of Professional and Performativity Identities.” *Journal of Education Policy* 24, no. 5 (2009): 611–631.

Keti Mutidze

Master of Public Law, Caucasus University;

Tengiz Verulava

*Doctor of Science, Professor, School of Business,
Caucasus University*

EXTERNAL QUALITY ASSURANCE OF GENERAL EDUCATION INSTITUTIONS: INTERNATIONAL EXPERIENCE

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.12>

Expanded Summary

Quality assurance in general education has become a central concern of contemporary education policy, reflecting growing expectations toward schools in terms of effectiveness,

equity, accountability, and student outcomes. In European education systems, quality assurance is no longer understood as a one-time act of control or compliance, but rather as a continuous, multi-layered process aimed at supporting school improvement and sustainable development. Within this framework, external evaluation mechanisms—such as school inspection and authorization—are increasingly conceptualized as instruments that should complement internal self-evaluation and contribute to institutional learning rather than function solely as regulatory tools.

This article explores international, particularly European, experience in the implementation of external quality assurance mechanisms in general education. It examines the key principles underpinning contemporary European approaches to school evaluation, including coherence between internal and external evaluation, trust and shared responsibility, support for professional learning communities, innovation encouragement, dialogue-based evaluation practices, and the use of diverse data sources for informed decision-making. The analysis highlights that effective quality assurance systems rely on balanced interactions between accountability and development, avoiding excessive formalism while promoting reflective practice within schools.

The article further reviews different institutional models of external evaluation applied across European countries, including cyclical evaluation models, risk-based (targeted) inspection approaches, and hybrid systems combining both. Country examples such as Italy, Poland, the Netherlands, Scotland, and others illustrate how external inspection frameworks vary in scope, focus, and methodology. Particular attention is given to the role of school self-evaluation reports, stakeholder involvement, transparency, and the emphasis on student learning outcomes as core indicators of educational quality. European experience demonstrates a trend toward simplified yet conceptually rich evaluation frameworks, prioritizing meaningful indicators over extensive checklists.

In addition, the article situates external evaluation within broader theoretical debates on school improvement. Drawing on international research, it argues that external evaluation does not directly improve student achievement but exerts its influence indirectly by shaping school culture, strengthening self-evaluation practices, improving strategic planning, and fostering continuous professional development. When external evaluation is perceived as supportive rather than punitive, it can act as a catalyst for institutional change and organizational learning.

The Georgian context is examined against this international background. The article discusses recent reforms to school authorization standards in Georgia and argues that the updated framework represents a significant shift toward European approaches. The renewed standards place greater emphasis on curriculum quality, strategic planning, monitoring and evaluation, shared school values, and student outcomes, thereby moving authorization beyond a purely regulatory function toward a development-oriented mechanism.

The findings of the analysis suggest that the effectiveness of external quality assurance depends on its ability to create an enabling institutional environment in which schools are motivated and equipped to reflect on their practices and pursue continuous improvement. In this sense, external evaluation serves not as an endpoint, but as a structured process that supports schools in aligning accountability with long-term development goals, ultimately contributing to the provision of high-quality, student-centered education.

Keywords: general education institutions; quality assurance; external evaluation; inspection; authorization; internal self-evaluation; school development; European educational policy; student outcomes; educational governance.

ლევან კიკილაშვილი

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ბიზნესის ადმინისტრირების აკადემიური დოქტორი

ORCID: 0009-0001-1032-7707;

ანი კიკილაშვილი

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

განათლების მეცნიერებათა ფაკულტეტის მაგისტრანტი

ORCID: 0009-0007-6259-531X

ინოვაციური სწავლების მოდელები და განათლების ხარისხის გაუმჯობესება:

დანიური თამაშზე დაფუძნებული სწავლების გამოცდილება საქართველოში

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.13>

ანოტაცია. თანამედროვე საგანმანათლებლო სისტემაში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ისეთი ინოვაციური მიდგომების განვითარება, რომლებიც მოსწავლეთა კოგნიტური, სოციალური და ემოციური უნარების კომპლექსურ განვითარებას უზრუნველყოფს. წინამდებარე სტატიის მიზანია დანიური თამაშზე დაფუძნებული სწავლების („Playful Learning“) მოდელის ანალიზი და მისი საქართველოს საგანმანათლებლო სისტემაში ინტეგრირების შესაძლებლობების შეფასება. კვლევა ეფუძნება შერეულ მეთოდოლოგიას და მოიცავს საერთაშორისო სამეცნიერო ლიტერატურის, საგანმანათლებლო პოლიტიკის დოკუმენტებისა და დანიური პრაქტიკის შედარებით ანალიზს. ნაშრომში განხილულია თამაშზე დაფუძნებული სწავლების თეორიული საფუძვლები, STEM განათლებასთან მისი კავშირი, ციფრული ტექნოლოგიებისა და ხელოვნური ინტელექტის როლი სასწავლო პროცესში. კვლევის შედეგები ცხადყოფს, რომ დანიური მოდელი მნიშვნელოვნად ზრდის მოსწავლეთა მოტივაციას, კრიტიკულ აზროვნებას, პრაქტიკულ უნარებსა და სასწავლო პროცესში ჩართულობას. ამასთანავე, გამოიკვეთა, რომ საქართველოს საგანმანათლებლო სისტემაში ინოვაციური სწავლების დანერგვას ხელს უშლის ტექნოლოგიური ინფრასტრუქტურის უთანასწორობა, ტრადიციული სწავლების დომინირება და მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების საჭიროება. კვლევის საფუძველზე შემუშავდა რეკომენდაციები, რომლებიც მოიცავს სასწავლო პროგრამების მოდერნიზაციას, თამაშზე დაფუძნებული სწავლების ინტეგრაციასა და ციფრული რესურსების განვითარებას.

საკვანძო სიტყვები: თამაშზე დაფუძნებული სწავლება, დანიური საგანმანათლებლო მოდელი, თამაშით სწავლება, საბუნებისმეტყველო და ტექნოლოგიური განათლება, ინოვაციური სწავლება, ხელოვნური ინტელექტი, განათლების ხარისხი.

შესავალი

21-ე საუკუნეში განათლების სისტემა დგას ფუნდამენტური ტრანსფორმაციის წინაშე, რომელსაც განაპირობებს ცოდნის ეკონომიკის განვითარება, ციფრული ტექნოლოგიების სწრაფი პროგრესი და შრომის ბაზრის ახალი მოთხოვნები. თანამედროვე საზოგადოება მოითხოვს ისეთი კომპეტენციების განვითარებას, როგორიცაა კრიტიკული აზროვნება, პრობლემების გადაჭრის უნარი, კრეატიულობა და ტექნოლოგიური წიგნიერება. აღნიშნულ პირობებში ტრადიციული სწავლების მე-

თოდები, რომლებიც ინფორმაციის მექანიკურ გადაცემაზეა ორიენტირებული, ნაკლებად ეფექტიანი ხდება.

საერთაშორისო საგანმანათლებლო კვლევები განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებს თამაშზე დაფუძნებულ სწავლებაზე (Game-Based Learning), როგორც ინოვაციურ და მოსწავლეზე ორიენტირებულ მიდგომაზე (Gee, 2003). აღნიშნული მოდელი სასწავლო პროცესში თამაშის ელემენტების ინტეგრაციას გულისხმობს, რაც ზრდის მოსწავლეთა მოტივაციასა და ჩართულობას. თანამედროვე კვლევები ადასტურებს, რომ თამაშზე დაფუძნებული სწავლება ხელს უწყობს როგორც აკადემიური შედეგების გაუმჯობესებას, ისე სოციალური და ემოციური უნარების განვითარებას (Prensky, 2001).

განსაკუთრებით საინტერესოა დანიური საგანმანათლებლო მოდელი, რომელიც ეფუძნება „Playful Learning“-ის კონცეფციას. დანიური გამოცდილება აჩვენებს, რომ სწავლების პროცესში თამაშის, პრაქტიკული აქტივობებისა და ტექნოლოგიების ინტეგრაცია მნიშვნელოვნად აუმჯობესებს განათლების ხარისხს. აღნიშნული მიდგომა განსაკუთრებით ეფექტიანია STEM განათლებაში, სადაც მოსწავლეები ცოდნას პრაქტიკულ გარემოში იყენებენ.

საქართველოს საგანმანათლებლო სისტემაში კვლავ აქტუალურ პრობლემად რჩება ტრადიციული სწავლების მეთოდების დომინირება და პრაქტიკული უნარების არასაკმარისი განვითარება. სწორედ ამიტომ, დანიური გამოცდილების ანალიზი და მისი ქართულ რეალობასთან ადაპტირება მნიშვნელოვან კვლევით ინტერესს წარმოადგენს.

სტატიის მიზანია დანიური თამაშზე დაფუძნებული სწავლების მოდელის ანალიზი და მისი საქართველოს საგანმანათლებლო სისტემაში ინტეგრირების შესაძლებლობების შეფასება.

ლიტერატურის მიმოხილვა

თამაშზე დაფუძნებული სწავლება თანამედროვე განათლების ერთ-ერთ ყველაზე ეფექტიან ინოვაციურ მოდელად მიიჩნევა. აღნიშნული მიდგომა ეფუძნება კონსტრუქტივისტულ თეორიას, რომლის მიხედვითაც ცოდნა აქტიური გამოცდილებისა და სოციალური ინტერაქციის შედეგად ყალიბდება (Piaget, 1962). ვიგოტსკის თეორიის მიხედვით, თანამშრომლობითი აქტივობები და თამაში ხელს უწყობს მოსწავლის ინტელექტუალურ და სოციალურ განვითარებას (Vygotsky, 1978).

თანამედროვე მკვლევრები აღნიშნავენ, რომ თამაშის ელემენტების ინტეგრაცია ზრდის მოსწავლეთა მოტივაციას, ჩართულობასა და დამოუკიდებელი აზროვნების უნარს (Gee, 2003). Prensky (2001) განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებს იმ გარემოებაზე, რომ „ციფრული თაობა“ უკეთ სწავლობს ინტერაქტიული და ტექნოლოგიურად მრავალფეროვანი გარემოს პირობებში.

საერთაშორისო ორგანიზაციები, მათ შორის UNESCO და OECD, ხაზს უსვამენ ინოვაციური სწავლების მნიშვნელობას თანამედროვე განათლების სისტემებში (OECD, 2022). მათი შეფასებით, მომავლის განათლება უნდა ეფუძნებოდეს მოქნილ, ტექნოლოგიურად ინტეგრირებულ და მოსწავლეზე ორიენტირებულ მიდგომებს.

დანიური მოდელი განსაკუთრებით საინტერესოა, რადგან იგი აერთიანებს თამაშზე დაფუძნებულ სწავლებას, პრაქტიკულ გამოცდილებასა და STEM განათლებას. დანიურ სკოლებში ფართოდ გამოიყენება გუნდური პროექტები, როლური

თამაშები, სიმულაციები და პრობლემაზე დაფუძნებული სწავლება, რაც მოსწავლეებს კრიტიკული აზროვნებისა და სოციალური უნარების განვითარებაში ეხმარება.

თანამედროვე კვლევებში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ხელოვნური ინტელექტის როლს განათლებაში. AI სისტემები უზრუნველყოფს სასწავლო პროცესის პერსონალიზაციას და მოსწავლეთა ინდივიდუალურ საჭიროებებზე მორგებული რეკომენდაციების შემუშავებას. აღნიშნული ტექნოლოგიები განსაკუთრებით ეფექტიანია თამაშზე დაფუძნებულ სწავლებასთან ინტეგრაციის პირობებში.

ლევან კიკილაშვილისა და თენგიზ ლაჭყევიანის ნაშრომში თამაშზე დაფუძნებული სწავლება განხილულია, როგორც თანამედროვე განათლების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ინოვაციური მიდგომა, რომელიც სწავლების პროცესს უფრო ინტერაქტიულს, პრაქტიკულსა და მოსწავლეზე ორიენტირებულს ხდის. ავტორები აღნიშნავენ, რომ ტრადიციული სწავლების მოდელები თანამედროვე ციფრული საზოგადოების მოთხოვნებს სრულად ვეღარ პასუხობს, რადგან დღევანდელი განათლება საჭიროებს არა მხოლოდ თეორიული ცოდნის, არამედ კრიტიკული აზროვნების, კრეატიულობის, თანამშრომლობისა და პრობლემების გადაჭრის უნარების განვითარებას (კიკილაშვილი & ლაჭყევიანი, 2024).

დანიური საგანმანათლებლო მოდელი ცხადყოფს, რომ თამაშზე დაფუძნებული სწავლების ინტეგრაცია სასწავლო პროცესში ეფექტიანად უწყობს ხელს მოსწავლეთა მოტივაციის, აქტიური ჩართულობისა და პრაქტიკული უნარების განვითარებას. აღნიშნული მიდგომა ეფუძნება ინტერაქტიულ აქტივობებს, სიმულაციებს, გუნდურ პროექტებსა და რეალური პრობლემების გადაჭრაზე ორიენტირებულ სწავლებას (კიკილაშვილი & ლაჭყევიანი, 2024).

ნაშრომში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა STEM განათლებასა და ციფრული ტექნოლოგიების გამოყენებას. ავტორები ხაზს უსვამენ, რომ თამაშით სწავლება ხელს უწყობს თეორიული ცოდნის პრაქტიკაში გამოყენებას და მოსწავლეებს უკეთ ამზადებს თანამედროვე ტექნოლოგიური გარემოსთვის. მათი მოსაზრებით, ხელოვნური ინტელექტისა და ინტერაქტიული პლატფორმების ინტეგრაცია ქმნის პერსონალიზებული განათლების შესაძლებლობას, რაც სწავლების ხარისხს მნიშვნელოვნად აუმჯობესებს (კიკილაშვილი & ლაჭყევიანი, 2024).

კვლევის მეთოდოლოგია

კვლევა ეფუძნება შერეულ მეთოდოლოგიას (Mixed Methods), რომელიც მოიცავს სამეცნიერო ლიტერატურის ანალიზს, შედარებით კვლევასა და კონტენტ-ანალიზს. გაანალიზდა საერთაშორისო ორგანიზაციების ანგარიშები, დანიური საგანმანათლებლო მოდელები და საქართველოს განათლების სისტემასთან დაკავშირებული დოკუმენტები.

კვლევის ფარგლებში გამოყენებულ იქნა:

- სამეცნიერო ლიტერატურის ანალიზი;
- დანიისა და საქართველოს საგანმანათლებლო სისტემების შედარებითი ანალიზი;

• საგანმანათლებლო პოლიტიკის დოკუმენტების კონტენტ-ანალიზი;

• თანამედროვე ციფრული ტექნოლოგიებისა და AI სისტემების შეფასება განათლების კონტექსტში.

კვლევის მიზანია გამოავლინოს თამაშზე დაფუძნებული სწავლების ეფექტიანობა და მისი ინტეგრირების შესაძლებლობები ქართულ საგანმანათლებლო სივრცეში.

დანიური თამაშზე დაფუძნებული სწავლების მოდელი

დანიის განათლების სისტემა ერთ-ერთ ყველაზე პროგრესულ მოდელად მიიჩნევა ევროპაში. მისი მთავარი მახასიათებლებია მოსწავლეზე ორიენტირებული სწავლება, პრაქტიკული გამოცდილება და თანამშრომლობითი გარემო. თამაშზე დაფუძნებული სწავლება დანიურ სკოლებში არა დამატებითი აქტივობა, არამედ სასწავლო პროცესის ორგანული ნაწილია.

დანიური მოდელის მიხედვით, მასწავლებელი ასრულებს მენტორისა და ფასილიტატორის ფუნქციას, ხოლო მოსწავლე ხდება აქტიური მონაწილე. სასწავლო პროცესში ფართოდ გამოიყენება:

- გუნდური პროექტები;
- როლური თამაშები;
- STEM სიმულაციები;
- ინტერაქტიული პლატფორმები;
- პრაქტიკული ექსპერიმენტები.

აღნიშნული მიდგომა ხელს უწყობს კრიტიკული აზროვნების, კომუნიკაციისა და პრობლემების გადაჭრის უნარის განვითარებას. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია STEM განათლებაში თამაშის ინტეგრაცია, რადგან მოსწავლეები სწავლობენ თეორიული ცოდნის პრაქტიკაში გამოყენებას.

დანიურ საგანმანათლებლო სივრცეში აქტიურად გამოიყენება ხელოვნური ინტელექტისა და ციფრული ტექნოლოგიების შესაძლებლობები. AI სისტემები უზრუნველყოფს სასწავლო პროცესის პერსონალიზაციას და ინდივიდუალური საჭიროებების გათვალისწინებას.

თამაშზე დაფუძნებული სწავლების გავლენა განათლების ხარისხზე

თანამედროვე კვლევები მიუთითებს, რომ თამაშზე დაფუძნებული სწავლება მნიშვნელოვნად აუმჯობესებს სასწავლო პროცესის ეფექტიანობას. აღნიშნული მიდგომა ზრდის:

- მოსწავლეთა მოტივაციას;
- სასწავლო პროცესში ჩართულობას;
- კრიტიკულ და ანალიტიკურ აზროვნებას;
- კომუნიკაციისა და თანამშრომლობის უნარებს;
- ტექნოლოგიურ კომპეტენციებს.

თამაშის ელემენტები სასწავლო გარემოს უფრო ინტერაქტიულსა და ემოციურად პოზიტიურს ხდის. მოსწავლეები სწავლას ადიქვამენ როგორც საინტერესო გამოცდილებას და არა მხოლოდ ვალდებულებას.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია თამაშზე დაფუძნებული სწავლების გავლენა STEM განათლებაზე. სიმულაციები, ინტერაქტიული თამაშები და ვირტუალური გარემო მოსწავლეებს საშუალებას აძლევს პრაქტიკულად გამოიყენონ მიღებული ცოდნა და განავითარონ პრობლემების გადაჭრის უნარები.

ამასთანავე, თანამედროვე ციფრული ტექნოლოგიები და ხელოვნური ინტელექტი ქმნის ინდივიდუალურად მორგებული სწავლების შესაძლებლობას, რაც მნიშვნელოვნად აუმჯობესებს განათლების ხარისხს.

საქართველოს საგანმანათლებლო სისტემის გამოწვევები და პერსპექტივები

საქართველოს განათლების სისტემაში კვლავ აქტუალურ პრობლემად რჩება ტრადიციული სწავლების მეთოდების დომინირება და პრაქტიკული უნარების არასაკმარისი განვითარება. განსაკუთრებით პრობლემურია ტექნოლოგიური ინფ-

რასტრუქტურის უთანასწორობა რეგიონებში და მასწავლებელთა ციფრული კომპეტენციების ნაკლებობა.

თამაშზე დაფუძნებული სწავლების ეფექტიანი ინტეგრაციისთვის აუცილებელია:

- სასწავლო პროგრამების მოდერნიზაცია;
- STEM განათლების გაძლიერება;
- მასწავლებელთა პროფესიული გადამზადება;
- ციფრული რესურსების განვითარება;
- სკოლების ტექნოლოგიური აღჭურვა.

დანიური გამოცდილების გათვალისწინება საქართველოსთვის მნიშვნელოვანი შესაძლებლობა შეიძლება გახდეს, რადგან აღნიშნული მოდელი ხელს უწყობს როგორც განათლების ხარისხის გაუმჯობესებას, ისე თანამედროვე შრომის ბაზრისთვის კონკურენტუნარიანი ადამიანური კაპიტალის ფორმირებას.

დასკვნა

კვლევამ აჩვენა, რომ თამაშზე დაფუძნებული სწავლება თანამედროვე განათლების ერთ-ერთ ყველაზე ეფექტიან ინოვაციურ მოდელს წარმოადგენს. დანიური „Playful Learning“ სისტემა წარმატებით აერთიანებს თამაშს, პრაქტიკულ გამოცდილებას, STEM განათლებასა და ციფრულ ტექნოლოგიებს, რაც მნიშვნელოვნად ზრდის მოსწავლეთა მოტივაციასა და სასწავლო პროცესში ჩართულობას.

საქართველოს საგანმანათლებლო სისტემისთვის აღნიშნული გამოცდილების ინტეგრაცია მნიშვნელოვანი შესაძლებლობაა განათლების ხარისხის გაუმჯობესებისა და თანამედროვე კომპეტენციების განვითარების მიმართულებით. თუმცა, აღნიშნული პროცესი მოითხოვს სისტემურ რეფორმებს, ტექნოლოგიური ინფრასტრუქტურის განვითარებასა და მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების გაძლიერებას.

საბოლოოდ შეიძლება ითქვას, რომ თამაშზე დაფუძნებული სწავლება წარმოადგენს არა მხოლოდ პედაგოგიკურ ინოვაციას, არამედ განათლების სისტემის ტრანსფორმაციის მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს, რომელიც ხელს უწყობს შემოქმედებითი, კრიტიკულად მოაზროვნე და ტექნოლოგიურად კომპეტენტური თაობის აღზრდას.

რეკომენდაციები

ნაშრომში განხილული საკითხების ანალიზი აჩვენებს, რომ საქართველოს საგანმანათლებლო სისტემაში თამაშზე დაფუძნებული სწავლების ეფექტიანი ინტეგრაციისთვის აუცილებელია კომპლექსური და სისტემური მიდგომების განხორციელება. პირველ რიგში, მნიშვნელოვანია სასწავლო პროგრამების მოდერნიზაცია და ინტერაქტიული, პრაქტიკულ უნარებზე ორიენტირებული აქტივობების გაძლიერება. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს STEM განათლების განვითარებას, სადაც თამაშზე დაფუძნებული სწავლება განსაკუთრებით ეფექტიან შედეგებს იძლევა.

აუცილებელია მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ხელშეწყობა თანამედროვე ინოვაციური მეთოდებისა და ციფრული ტექნოლოგიების მიმართულებით. ასევე მნიშვნელოვანია სკოლების ტექნოლოგიური ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება, რათა ყველა მოსწავლეს ჰქონდეს თანამედროვე საგანმანათლებლო რესურსებზე თანაბარი ხელმისაწვდომობა.

მნიშვნელოვანი იქნება ხელოვნური ინტელექტისა და ციფრული პლატფორმების ეტაპობრივი ინტეგრაცია სასწავლო პროცესში, რაც ხელს შეუწყობს პერსონალიზებული განათლების განვითარებას და სწავლების ხარისხის გაუმჯობესებას. ამასთანავე, სასურველია საერთაშორისო გამოცდილების, განსაკუთრებით დანიური საგანმანათლებლო მოდელის, გაზიარება და მისი ქართულ საგანმანათლებლო სივრცესთან ადაპტირება.

თანამედროვე საგანმანათლებლო გარემოში ინოვაციური სწავლების მეთოდები უნდა გამოიყენებოდეს არა მხოლოდ თეორიული ცოდნის გადაცემისთვის, არამედ მოსწავლეთა კრიტიკული აზროვნების, თანამშრომლობის, კრეატიულობისა და პრაქტიკული უნარების განვითარებისათვის, რაც სრულ შესაბამისობაშია 21-ე საუკუნის განათლებისა და შრომის ბაზრის მოთხოვნებთან.

გამოყენებული ლიტერატურა

კიკილაშვილი, ლ., & ლაჭყეძიანი, თ. (2024). სამეცნიერო, სიტუაციური და როლური თამაშები და ინოვაციური სწავლების მეთოდები: უნარ-ჩვევების გაძლიერება XXI საუკუნეში. *მეცნიერება და ინოვაცია*, 2024(4), 651–663.

საქართველოს განათლების, მეცნიერებისა და ახალგაზრდობის სამინისტრო. (2024). *განათლების განვითარების სტრატეგია*. თბილისი.

Danish Ministry of Education. (2022). *Innovative learning in Danish schools*. Copenhagen.

Dewey, J. (1938). *Experience and education*. Macmillan.

European Commission. (2021). *Digital education action plan 2021–2027*. European Commission.

Gee, J. P. (2003). *What video games have to teach us about learning and literacy*. Palgrave Macmillan.

OECD. (2022). *Future of education and skills 2030*. OECD Publishing.

Papert, S. (1980). *Mindstorms: Children, computers and powerful ideas*. Basic Books.

Piaget, J. (1962). *Play, dreams and imitation in childhood*. Norton.

Prensky, M. (2001). *Digital game-based learning*. McGraw-Hill.

Resnick, M. (2017). *Lifelong kindergarten: Cultivating creativity through projects, passion, peers, and play*. MIT Press.

UNESCO. (2023). *Reimagining education for the future*. UNESCO Publishing.

Vygotsky, L. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.

Levan Kikilashvili

Sokhumi State University

Academic Doctor of Business Administration

ORCID: 0009-0001-1032-7707;

Ani Kikilashvili

Sokhumi State University

Master's Student of the Faculty of Educational Sciences

ORCID: 0009-0007-6259-531X

INNOVATIVE LEARNING MODELS AND IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION: THE EXPERIENCE OF DANISH GAME-BASED LEARNING IN GEORGIA

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.13>

Expanded Summary

In the contemporary educational environment, increasing importance is attached to the development of innovative teaching approaches that ensure the comprehensive advancement of students' cognitive, social, and emotional competencies. The rapid development of digital technologies, the expansion of the knowledge economy, and the transformation of labor market demands have fundamentally changed the role and functions of education systems worldwide. Modern education is no longer limited to the transmission of theoretical knowledge; instead, it is increasingly focused on fostering critical thinking, creativity, collaboration, problem-solving skills, and technological literacy. Within this context, game-based learning has emerged as one of the most effective and innovative pedagogical approaches in modern education.

The present study aims to analyze the Danish “Playful Learning” model and evaluate the possibilities of integrating its principles into the Georgian educational system. The research examines the theoretical foundations of game-based learning, its relationship with STEM education, and the role of digital technologies and artificial intelligence in the educational process. Particular attention is devoted to the Danish educational model, which is internationally recognized as one of the most progressive and student-centered systems in Europe.

The research is based on a mixed-methods approach and includes comparative analysis, content analysis, and the review of international scientific literature and educational policy documents. The study analyzes international educational strategies, including the approaches of UNESCO, OECD, and European educational frameworks, as well as contemporary research related to innovative teaching methods and digital transformation in education.

The theoretical framework of the study is grounded in constructivist educational theories developed by Jean Piaget, Lev Vygotsky, and John Dewey. According to these approaches, learning becomes more effective when students actively participate in the process of knowledge construction through interaction, experimentation, and practical experience. Game-based learning is therefore considered not merely an entertaining activity, but a significant educational mechanism that enhances students' engagement and supports experiential learning.

The study demonstrates that the Danish educational model effectively integrates game-based learning into the teaching process through interactive activities, simulations, collaborative projects, STEM-oriented experiments, and problem-based learning approaches. In Danish schools, teachers act primarily as mentors and facilitators, while students become active participants in the learning process. Such an educational environment contributes to the development of critical thinking, communication skills, creativity, teamwork, and practical competencies.

The research highlights the significant impact of game-based learning on educational quality. It has been identified that this approach increases students' motivation, engagement, and independent thinking while simultaneously improving their analytical and technological skills. In particular, game-based learning plays an essential role in STEM education by enabling students to apply theoretical knowledge in practical and simulated environments.

Special emphasis is placed on the role of artificial intelligence and digital technologies in modern education. AI systems create opportunities for personalized learning by adapting educational content to students' individual needs and learning styles. The integration of AI technologies with game-based learning models enhances flexibility, interactivity, and the effectiveness of the educational process.

The study also identifies several challenges within the Georgian educational system, including the dominance of traditional teaching methods, insufficient development of practical skills, unequal technological infrastructure, and the need for teachers' professional development in digital competencies. These challenges significantly hinder the implementation of innovative learning models in schools, particularly in regional areas.

The paper concludes that the integration of Danish game-based learning practices into the Georgian educational context could contribute significantly to improving educational quality and developing modern competencies among students. However, successful implementation requires systemic reforms, modernization of curricula, development of STEM education, enhancement of digital infrastructure, and continuous teacher training.

The study further emphasizes that innovative educational models should not only focus on academic achievement but also contribute to the formation of creative, technologically competent, and critically thinking individuals capable of adapting to the demands of the 21st-century labor market and digital society.

Keywords. Game-Based Learning, Danish Educational Model, Playful Learning, STEM Education, Innovative Teaching, Artificial Intelligence, Educational Quality, Digital Education, Student-Centered Learning, Educational Innovation.

ეკონომიკური კრიზისი და რეგიონული უსაფრთხოება:
ირან-ამერიკა-ისრაელის კონფლიქტის გლობალური შედეგები 2026 წლის
თებერვლის შემდეგ

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.14>

ანოტაცია. წინამდებარე სტატია იკვლევს ირანსა და შეერთებულ შტატებს შორის გაღმავებული დაპირისპირების ეკონომიკურ და უსაფრთხოებასთან დაკავშირებულ შედეგებს. ნაშრომი ეყრდნობა საერთაშორისო პოლიტიკური ეკონომიის თეორიულ ჩარჩოს და განიხილავს ამ ორმხრივ დაძაბულობას, როგორც კომპლექსური მრავალსაფეხურიან კონფლიქტის მოდელს, რომელიც ერთდროულად მოქმედებს ეკონომიკურ, სამხედრო-სტრატეგიულ და ნორმატიულ სიბრტყეებზე.

ანალიზის პირველ ნაწილში განხილულია ამერიკის მიერ დაწესებული ეკონომიკური სანქციების გავლენა ირანის მაკროეკონომიკაზე: ეროვნული ვალუტის გაუფასურება, ინფლაცია, ნავთობის ექსპორტის კატასტროფული კლება და სახელმწიფო შემოსავლების შემცირება. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა სანქციების არარაციონალური ეფექტის პრობლემას – კერძოდ, იმ ფაქტს, რომ ეკონომიკური ზეწოლა ყველაზე მძიმედ სამოქალაქო მოსახლეობაზე ახდენს გავლენას, ვიდრე მმართველ ელიტაზე.

ამავე ნაწილში განხილულია მიმდინარე ვითარება, კერძოდ, 2026 წლის 28 თებერვალს აშშ-ისა და ისრაელის მიერ ირანის ისლამური რესპუბლიკის წინააღმდეგ განხორციელებული ერთობლივი სამხედრო ოპერაცია, რომლის ფარგლებშიც საჰაერო ძალებმა ფართომასშტაბიანი სარაკეტო დარტყმები მიაყენეს ირანის სხვადასხვა სტრატეგიულ ობიექტსა და ქვეყნის პოლიტიკურ-სამხედრო ესტაბლიშმენტს.

ამერიკა-ისრაელის სამხედრო დარტყმების საპასუხოდ თეირანმა დახურა ჰორმუზის სრუტე – მსოფლიოს ნავთობის 20%-ისა და თხევადი გაზის 20%-ის გამტარი არტერია. ჰორმუზის სრუტის ბლოკადამ ნათლად დაადასტურა, რომ ირანი, მიუხედავად ეკონომიკური იზოლაციისა, გლობალური ენერგეტიკული სისტემის შეუცვლელ და სახიფათო კვანძად რჩება.

ანალიზის მეორე ნაწილი ეძღვნება ენერგეტიკულ ბაზრებზე არსებულ ცვლილებებს: ირანის მარგინალიზაციას გლობალური ნავთობის ბაზარზე, ალტერნატიული ენერგეტიკული კოალიციების ჩამოყალიბებას და სპარსეთის ყურის სახელმწიფოებს შორის ახალი ეკონომიკური იერარქიის ჩამოყალიბებას. ამ პროცესებს პარალელურად განხილულია ირანის სტრატეგიული ადაპტაციის მექანიზმები – ჩინეთთან ენერგეტიკული პარტნიორობა, სანქციების გვერდის ავლის სქემები და ბარტერული ვაჭრობის გაფართოება.

ნაშრომის მესამე ნაწილი ეხება ახლო აღმოსავლეთის გეოპოლიტიკური გარემოს ტრანსფორმაციას: ირანის პროქსი ქსელების გაფართოებას, ბირთვული პოტენციალის პროვოკაციულ ზრდას და რეგიონული დესტაბილიზაციის ვექტორებს იემენში, ლიბანში, სირიასა და ერაყში. ყურადღება გამახვილებულია უსაფრთ-

ხოების დილემის კლასიკურ დინამიკაზე, სადაც ერთი მხარის თავდაცვითი ნაბიჯები მეორე მხარეს საფრთხედ ეჩვენება.

ბოლოს, ნაშრომი განიხილავს, თუ როგორ ჩართავს ეს კონფლიქტი გლობალურ სახელმწიფო-მოქმედ პირებს –რუსეთს, ჩინეთს, ინდოეთს, ევროკავშირს და ა.შ. – და რა სისტემური გამოწვევები ექმნება საერთაშორისო სტაბილურობას, მრავალმხრივ ინსტიტუტებს და გლობალური მმართველობის არქიტექტურას. სტატია ასკვნის, რომ ირანის შემთხვევა წარმოადგენს იმის ნათელ მაგალითს, თუ როგორ შეიძლება ეკონომიკური კრიზისი გარდაიქმნას კუმულაციურ უსაფრთხოების კრიზისად, რომლის შედეგები გასცდება ორ მხარეს შორის ორმხრივი ურთიერთობის ჩარჩოს.

შესავალი

ირანსა და შეერთებულ შტატებს შორის ურთიერთობა 1979 წლის ისლამური რევოლუციიდან მოყოლებული ერთ-ერთ ყველაზე მრავალფეროვან და სახიფათო გეოპოლიტიკურ ღერძს წარმოადგენს. ეს დაპირისპირება გამოირჩევა განსხვავებული განზომილებებით: სამხედრო-სტრატეგიულით, იდეოლოგიურით, ენერგეტიკულით და ეკონომიკური ომის ასპექტით. ამ ორ სახელმწიფოს შორის დაპირისპირება ათწლეულების განმავლობაში წარმოადგენს საერთაშორისო უსაფრთხოების ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან გამოწვევას. 2026 წლის 28 თებერვალს დაწყებულმა სამხედრო ესკალაციამ, რომელშიც აქტიურად იყო ჩართული ისრაელიც, კონფლიქტი ახალ ეტაპზე გადაიყვანა და გლობალურ ეკონომიკურ სისტემაზე მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ ირან-ამერიკის დაპირისპირება ათწლეულების განმავლობაში მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ახლო აღმოსავლეთის უსაფრთხოების არქიტექტურაზე, გლობალურ ენერგეტიკულ ბაზრებზე და საერთაშორისო ეკონომიკური სტაბილურობის პროცესებზე.

ამერიკის შეერთებული შტატების პრეზიდენტის დონალდ ტრამპის ადმინისტრაცია მიიჩნევს, რომ სამხედრო ძალა და „მაქსიმალური ზეწოლა“ ირანის მიერ შექმნილი გამოწვევების გადაჭრას შეძლებს, მაშინ როცა ევროპელთა უმეტესობა დიპლომატიურ მიდგომას ემხრობა, რომელიც უფრო მეტად შეესაბამება საერთაშორისო სამართალს.²⁷ 2026 წლის თებერვლის შემდეგ განვითარებულმა სამხედრო ესკალაციამ, რომელშიც აქტიური როლი შეასრულა ისრაელმაც, კონფლიქტი თვისებრივად ახალ ეტაპზე გადაიყვანა. სამხედრო მოქმედებების გაფართოებამ და სტრატეგიულ ობიექტებზე განხორციელებულმა დარტყმებმა მნიშვნელოვნად გაზარდა რეგიონული დესტაბილიზაციის საფრთხე, რაც პირდაპირ აისახა საერთაშორისო ნავთობის ფასებზე, ლოგისტიკურ ჯაჭვებზე, ფინანსურ ბაზრებსა და გლობალური ეკონომიკის მდგრადობაზე. აღნიშნულმა პროცესებმა კიდევ ერთხელ წარმოაჩინა, რომ რეგიონული სამხედრო კონფლიქტები თანამედროვე საერთაშორისო სისტემაში მხოლოდ ლოკალური უსაფრთხოების გამოწვევად აღარ განიხილება და ისინი გლობალური ეკონომიკური კრიზისების კატალიზატორებადაც შეიძლება იქცეს.

²⁷ Gordon, H.P., “Can the United States and Europe still cooperate in the Middle East?”, Brookings, 22 May, 2026. <https://www.brookings.edu/articles/can-the-united-states-and-europe-still-cooperate-in-the-middle-east/>

გლობალური პოლიტიკური ეკონომიის თეორიული ჩარჩო გვთავაზობს, რომ ეკონომიკური ურთიერთდამოკიდებულება, ჩვეულებრივ, ამცირებს სამხედრო კონფლიქტის ალბათობას.²⁸ თუმცა ირანის შემთხვევა ამ ლოგიკას ეწინააღმდეგება: ეკონომიკური სანქციები, ნავთობის ექსპორტის ბლოკადა და ფინანსური იზოლაცია პარადოქსულად ამძაფრებს დამაბულობას, ვიდრე ამცირებს მას. დასავლეთის მიერ დაწესებული ეკონომიკური სანქციები, ენერგორესურსების ექსპორტის შეზღუდვა და ფინანსური იზოლაცია არა მხოლოდ ვერ გახდა დეესკალაციის ეფექტიანი მექანიზმი, არამედ გარკვეულწილად ხელი შეუწყო რეგიონული დამაბულობის გაღრმავებას. შესაბამისად, ირან-ამერიკა-ისრაელის კონფლიქტი წარმოადგენს მნიშვნელოვან მაგალითს იმისა, თუ როგორ შეიძლება ეკონომიკური ზეწოლის პოლიტიკა უსაფრთხოების გარემოს დამატებითი ესკალაციის ფაქტორად გადაიქცეს.

ეკონომიკური სანქციები: მექანიზმები და შედეგები

ირანი მსოფლიოს ნავთობის დადასტურებული მარაგების დაახლოებით 9%-ს ფლობს,²⁹ რაც მას ნავთობის ექსპორტიორ ქვეყანათა ორგანიზაციის (OPEC) ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან წევრ სახელმწიფოდ აქცევს. ამერიკის სანქციების გამო, ირანის ნავთობის ექსპორტი 2018 წლიდან 2020 წლამდე დღეში 2.5 მილიონი ბარელიდან 400,000 ბარელამდე შემცირდა.³⁰

ენერგეტიკული ბაზრის ამ ცვლილებამ მრავლოვანი ეფექტი გამოიწვია: ერთი მხრივ, ირანი ეკონომიკური ვაკუუმის წინაშე დადგა, მეორე მხრივ კი, სპარსეთის ყურის სახელმწიფოებმა, განსაკუთრებით საუდის არაბეთმა, ბაზარზე ირანული ნავთობის ადგილი შეავსეს. ეს ფენომენი კიდევ უფრო გაამძაფრა ირანსა და მის რეგიონულ მეტოქეებს შორის ეკონომიკურმა კონკურენციამ.

ასევე აღსანიშნავია რომ, ენერგეტიკული ბაზრის ეს კრიზისი გარკვეულ სარგებელს აძლევდა რუსეთს, რადგან ნავთობისა და გაზის მაღალმა ფასებმა რუსეთის ენერგეტიკული ფასები გაზარდა.³¹ ჩინეთმა კი გააძლიერა თავისი გავლენა ახლო აღმოსავლეთის ენერგეტიკულ ბაზარზე და აქტიურად განაგრძო ირანული ნავთობის შესყიდვა.

მაკროეკონომიკური გავლენა და ინფლაცია. ამერიკის სანქციებმა ირანის ეკონომიკაზე კატასტროფული გავლენა მოახდინა.³² ირანის რიალი (IRR) 2018–2020 წლებში

²⁸ Russett B., Oneal R. J., *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations*. Norton, New York, 2001. <https://www.jstor.org/stable/26156533>

²⁹ Worldometer, "Iran Oil," accessed May 26, 2026, worldometers.info.

https://www.worldometers.info/oil/iran-oil/?tag1=Entail&tag2=Entail&tg=SEO&utm_source=chatgpt.com#google_vignette

³⁰ Feiler, G., "The Iranian Economy: Dying or Growing?" *Geocase*, 22Sep. 2022.

<https://www.geocase.ge/en/publications/820/the-iranian-economy-dying-or-growing>

³¹ World Bank, "Global Economic Prospects", World Bank Group, Washington D.C., 2025.

<https://thedocs.worldbank.org/en/doc/8bf0b62ec6bcb886d97295ad930059e9-0050012025/original/GEP-June-2025.pdf>

³² News Agencies, "Iran's currency plunges to record low as US sanctions loom", *Aljazeera*, 29Jul 2018. <https://www.aljazeera.com/economy/2018/7/29/irans-currency-plunges-to-record-low-as-us-sanctions-loom>

60%-ზე მეტი გაუფასურდა, ხოლო ინფლაცია 40%-ს გადააჭარბა. IMF-ის შეფასებით, ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტი (მშპ) 2019 წელს 6%-ით შემცირდა.

სხვადასხვა ინტერნაციონალური კვლევის მიხედვით, ეკონომიკური სანქციები, მიუხედავად მათი პოლიტიკური მიზნებისა, ყოველთვის ყველაზე მძიმედ ქვეყნის მოსახლეობის ფართო ფენებზე აისახება ნეგატიურად – განსაკუთრებით კი ჯანდაცვასა და კვებაზე.

2026 წლის კონფლიქტის შემდეგ საერთაშორისო ენერგეტიკულ ბაზრებზე მნიშვნელოვანი რყევები დაფიქსირდა.³³ ჰორმუზის სრუტეში გადაადგილების შეფერხებამ ნავთობისა და გაზის ფასების მკვეთრი ზრდა გამოიწვია. ენერგეტიკული კომპანიები იძულებულნი გახდნენ გაზრდილი უსაფრთხოების ხარჯები და ლოგისტიკური რისკები გაეთვალისწინებინათ, რამაც მსოფლიო ბაზარზე ინფლაციური პროცესები დააჩქარა.

ირანის ეკონომიკა, რომელიც უკვე მრავალი წლის განმავლობაში იმყოფებოდა ამერიკული სანქციების ზეწოლის ქვეშ, კიდევ უფრო მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა. ეროვნული ვალუტის გაუფასურებამ, მაღალი ინფლაციის დონემ და უცხოური ინვესტიციების შემცირებამ ქვეყნის ეკონომიკური სტაბილურობა მნიშვნელოვნად შეასუსტა. მიუხედავად ამისა, ირანი ცდილობდა და ცდილობს ეკონომიკური ადაპტაციის მექანიზმების გამოყენებას, მათ შორის ჩინეთთან ენერგეტიკული თანამშრომლობის გაღრმავებასა და სანქციების გვერდის ავლის ალტერნატიული ფინანსური სისტემების გამოყენებას.

რეგიონული უსაფრთხოება და დესტაბილიზაციის ვექტორები

ეკონომიკური ზეწოლის პასუხად, ირანმა განავითარა ეგრეთ წოდებული “წინააღმდეგობის ღერძის” (Axis of Resistance) სტრატეგია, რომელიც მოიცავს ლიბანის ჰეზბოლას, ჰამასს, ჰუთებს იემენში და სხვა შეიარაღებულ დაჯგუფებების მხარდაჭერას, რაც ახლო აღმოსავლეთის უსაფრთხოების გარემოს კიდევ უფრო არასტაბილურს ხდის.³⁴

ვალი ნასრის ირანის დიდი სტრატეგიის (Iran’s Grand Strategy) ანალიტიკური ჩარჩოს შესაბამისად, ირანის პროქსი-ქსელების გამოყენება – სუნიტ-შიიტური გეოპოლიტიკური დაძაბულობის პირობებში – წარმოადგენს „წინსვლითი თავდაცვის” (Forward Defense) დოქტრინის გამოხატულებას,³⁵ რომლის მიხედვითაც თეირანი სისტემატურად ცდილობს საფრთხის ეპიცენტრი ეროვნული ტერიტორიის პერიფერიაზე – ერაყის, სირიის, ლიბანისა და იემენის გავლით – შეინარჩუნოს, რათა სტრატეგიული სიღრმე ეროვნული სახელმწიფოს სუვერენული ტერიტორიის ფარგლებს გარეთ განამტკიცოს.

³³ TRENDS Research and Advisory, “The Impact of the U.S.-Israel-Iran Conflict on the Global Economy”, 27 Apr. 2026. <https://trendsresearch.org/insight/the-impact-of-the-u-s-israel-iran-conflict-on-the-global-economy/>

³⁴ Nasr, V., “The Shia Revival: How Conflicts within Islam Will Shape the Future”, Council on Foreign Relations, August, 2006. <https://www.cfr.org/books/shia-revival>

³⁵ Nasr, V., “Iran’s Grand Strategy: A Political History”, Princeton University Press, 2025. https://books.google.ge/books?id=cfQyEQAAQBAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

ეკონომიკური კრიზისისა და რეგიონული უსაფრთხოების კრილში ერთ-ერთი ყველაზე სერიოზული გამოწვევა კვლავ ირანის ბირთვული პროგრამა რჩება. საერთაშორისო ორგანიზაციების შეფასებით, კონფლიქტის შემდგომ პერიოდში ბირთვული ესკალაციის რისკი მნიშვნელოვნად გაიზარდა. უსაფრთხოების დილემის კლასიკური მოდელის მიხედვით, ერთი მხარის თავდაცვითი მოქმედებები მეორე მხარისთვის საფრთხედ აღიქმება, რაც სამხედრო დამაბულობის მუდმივ ზრდას იწვევს. ირანის ბირთვული პროგრამა დაპირისპირების ყველაზე საშიშ განზომილებას წარმოადგენს. 2023 წლის მონაცემებით, ირანი 60%-ამდე გამდიდრებულ ურანს აწარმოებს, რაც ოფიციალური მონაცემებით, იარაღის-დონის ურანიდან მხოლოდ ტექნიკური ნაბიჯითაა დაშორებული.

სტოკჰოლმის საერთაშორისო მშვიდობის კვლევის ინსტიტუტის (SIPRI)³⁶ ყოველწლიური ანგარიშის მიხედვით, ბირთვული შეიარაღების გავრცელების რისკი ახლო აღმოსავლეთში 2020-იანი წლების დასაწყისიდან მნიშვნელოვნად გაიზარდა, ნაწილობრივ სწორედ ირანის ბირთვული პოტენციალის გაფართოების გამო.

მიუხედავად იმისა, რომ 2025 და 2026 წლებში განხორციელებული საჰაერო დარტყმების შემდეგ აშშ-ისა და ისრაელის ოფიციალური წარმომადგენლები აცხადებდნენ, რომ ირანის ბირთვულ ინფრასტრუქტურას მნიშვნელოვანი ზიანი მიაღდა და ქვეყნის ბირთვული პროგრამა გარკვეული პერიოდით შეფერხდა,³⁷ დამოუკიდებელი ექსპერტების შეფასებით, დაზიანების ზუსტი მასშტაბი და ირანის ბირთვული პოტენციალის გრძელვადიანი შემცირების ხარისხი კვლავ შეფასებისა და დისკუსიის საგნად რჩება.

გლობალური სახელმწიფო-მოქმედი პირების ჩართულობა

ირან-ამერიკის დაპირისპირება თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობებში მხოლოდ ორმხრივი კონფლიქტის სახეს აღარ ატარებს და იგი ეტაპობრივად გადაიქცა გლობალური ძალთა კონკურენციის მნიშვნელოვან კომპონენტად რომელშიც შედიან ევროპის, აზიის, ამერიკის, ავსტრალიისა თუ აფრიკის ქვეყნები. აღნიშნულ პროცესში განსაკუთრებული როლი ენიჭება ისეთ სახელმწიფო აქტორებს, როგორებიც არიან ჩინეთი, რუსეთი და ბოლო პერიოდში ინდოეთი. ეს სახელმწიფოები ირანის მიმართ საკუთარი სტრატეგიული ინტერესებიდან გამომდინარე მოქმედებენ და რეგიონულ უსაფრთხოების გარემოზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ.

ანტიამერიკული სტრატეგიიდან გამომდინარე, ირანმა თანდათანობით დაიწყო ზრუნვა აზიურ ქვეყნებთან ურთიერთობების გაღრმავებაზე.³⁸ ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა, რომელიც დასავლური სანქციების მიუხედავად ირანული ნავთობის ერთ-ერთ უმსხვილეს იმპორტიორად ჩამოყალიბდა, ირანთან თანამ-

³⁶ SIPRI, “Nuclear disarmament, arms control and non-proliferation”, Yearbook, 2024.

https://www.sipri.org/yearbook/2024/08?utm_source=chatgpt.com

³⁷ Wiley, C., Bollfrass, A.K., “Iran’s Nuclear Programme After the Strikes”, The International Institute for Strategic Studies, 15Jul. 2025. <https://www.iiss.org/online-analysis/online-analysis/2025/07/irans-nuclear-programme-after-the-strikes/>

³⁸ სანიკიძე გ., „ირანი და სამხრეთ კავკასიის ქვეყნები“, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, 2022წ. https://library.iliauni.edu.ge/wp-content/uploads/2022/05/Irani-da-Samx.Kavk._Qveynebi-B-o-o-k.pdf?utm_source=chatgpt.com

შრომლობას როგორც ეკონომიკური, ისე გეოპოლიტიკური ინტერესების ჭრილში განიხილავს. ირანის საერთაშორისო იზოლაცია და დასავლეთის მიერ დაწესებული სანქციები ჩინეთს საშუალებას აძლევს ენერგორესურსები შედარებით დაბალ ფასად შეიძინოს, რაც პეკინისთვის დამატებით ეკონომიკურ და ენერგეტიკულ უპირატესობას ქმნის. ამავდროულად, ჩინეთი ცდილობს ახლო აღმოსავლეთში საკუთარი პოლიტიკური და ეკონომიკური გავლენის გაფართოებას, განსაკუთრებით ისეთი ინიციატივების მეშვეობით, როგორიცაა „ერთი სარტყელი – ერთი გზა“ (Belt and Road Initiative).³⁹ შესაბამისად, ირანი ჩინეთისთვის არა მხოლოდ ენერგეტიკული პარტნიორია, არამედ ევრაზიულ სივრცეში სტრატეგიული გავლენის განმტკიცების მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტიც.

გრეჰამ ელისონი თავის ნაშრომში ამ ფენომენს "თუკიდიდეს ხაფანგის" კონტექსტში განიხილავს: ამერიკული ჰეგემონიის შესუსტება და ჩინური ძლიერება ქმნის სტრუქტურულ პირობებს, სადაც ირანი პეონის ფუნქციაში ორი სუპერძალის გლობალური კონკურენციის ველად იქცევა.⁴⁰

რუსეთ–ირანის სამხედრო-ტექნოლოგიური თანამშრომლობის გაღრმავება, განსაკუთრებით უპილოტო საფრენი აპარატების (დრონების) სფეროში, მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს როგორც რეგიონულ უსაფრთხოებაზე, ისე საერთაშორისო ეკონომიკურ გარემოზე. აშშ-ის ფინანსთა სამინისტროს უცხოური აქტივების კონტროლის ოფისის (OFAC) ანგარიშების მიხედვით, აღნიშნული თანამშრომლობა დაკავშირებულია სანქციების რეჟიმის შესაძლო დარღვევებთან და წარმოადგენს საერთაშორისო შეზღუდვების გვერდის ავლის მცდელობას.⁴¹ მიუხედავად არსებული სანქციებისა და სამართლებრივი მექანიზმებისა, საერთაშორისო სისტემა ხშირად ვერ ახერხებს მსგავსი ტრანზაქციების ეფექტიან შეზღუდვას, რაც დამატებით ზრდის გეოპოლიტიკურ დაძაბულობას. აღნიშნული პროცესები უარყოფითად აისახება გლობალურ ეკონომიკურ სტაბილურობაზე, ენერგეტიკულ ბაზრებსა და რეგიონული უსაფრთხოების არქიტექტურაზე.

დასკვნა

ირან–ამერიკა–ისრაელის კონფლიქტის ეკონომიკური კრიზისი მნიშვნელოვნად სცდება მხოლოდ სამხედრო უსაფრთხოების განზომილებას და პირდაპირ გავლენას ახდენს გლობალურ ეკონომიკურ გარემოზე. ირან–ამერიკა–ისრაელის კონფლიქტის ესკალაციის ფონზე იზრდება ნავთობის ფასების მერყეობა, საფრთხე ექმნება საერთაშორისო სავაჭრო და სატრანსპორტო მარშრუტებს, განსაკუთრებით ჰორმუზის სრუტის მიმართულებით, ხოლო გლობალური ფინანსური ბაზრები დამატებითი გაურკვევლობის პირობებში ექცევა. შესაბამისად, რეგიონული უსაფრთხოების კრიზისი თანამედროვე საერთაშორისო ეკონომიკურ სისტემაში უკვე

³⁹ Apostolopoulou, E., “China's Belt and Road Initiative Sustainability in the New Silk Road”, University of Cambridge, 2022.

https://www.cisl.cam.ac.uk/files/chinas_belt_and_road_initiative090622_en.pdf

⁴⁰ Alison G., “The Thucydides Trap: Are the U.S. and China Headed for War?”, Harvard, Kennedy School, 24 Sep., 2015. https://www.belfercenter.org/publication/thucydides-trap-are-us-and-china-headed-war?utm_source=chatgpt.com

⁴¹ U.S. Department of the Treasury – “Sanctions and Iran-Russia Military Cooperation”, Office of Foreign Assets Control, 18 Dec, 2025. <https://ofac.treasury.gov/recent-actions/20251218>

გლობალური ეკონომიკური არასტაბილურობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორად ყალიბდება.

ირანსა და ამერიკას შორის კონფლიქტი კარგი მაგალითია, თუ როგორ ქმნის ეკონომიკური კრიზისი უსაფრთხოების კრიზისს. სანქციები, ვიდრე ირანს შეაფერხებდნენ, ქვეყანას სტრატეგიული ადაპტაციისკენ უბიძგებენ – პროქსი ქსელების გაფართოება, ბირთვული პოტენციალის გაძლიერება და ალტერნატიული სატრანზიტო-ეკონომიკური პარტნიორების ძიება.

ჯოზეფ ნაის ჭკვიანი ძალის კონცეფციის მიხედვით,⁴² ეფექტიანი საგარეო პოლიტიკა მოითხოვს მყარი და რბილი ძალების ოპტიმალურ კომბინაციას. ირანის კონტექსტში ამერიკის ამჟამინდელი სტრატეგია ამ ბალანსს ვერ პოულობს – რაც, საბოლოოდ, უფრო მეტ გეოპოლიტიკურ არასტაბილურობასა და ეკონომიკური სისტემის ფრაგმენტაციას იწვევს.

საბოლოო ჯამში, კონფლიქტის ესკალაცია მნიშვნელოვან ზეწოლას ახდენს გლობალურ ენერგეტიკულ ბაზრებსა და საერთაშორისო სავაჭრო სისტემაზე, რაც ზრდის ნავთობის ფასების მერყეობას, აძლიერებს ინფლაციურ პროცესებს და საფრთხეს უქმნის მსოფლიო ეკონომიკური ზრდის სტაბილურობას. შესაბამისად, ირან-ამერიკა-ისრაელის დაპირისპირება აღარ წარმოადგენს მხოლოდ რეგიონული უსაფრთხოების პრობლემას – იგი თანამედროვე საერთაშორისო ეკონომიკური სისტემის მდგრადობისა და გლობალური პოლიტიკური წესრიგის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს გამოწვევად ყალიბდება.

ლიტერატურა

1. სანიკიძე გ., „ირანი და სამხრეთ კავკასიის ქვეყნები“, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, 2022წ. https://library.iliauni.edu.ge/wp-content/uploads/2022/05/Irani-da-Samx.Kavk.Qveynebi-B-o-o-k.pdf?utm_source=chatgpt.com
2. Alison G., “The Thucydides Trap: Are the U.S. and China Headed for War?”, Harvard, Kennedy School, 24 Sep., 2015. https://www.belfercenter.org/publication/thucydides-trap-are-us-and-china-headed-war?utm_source=chatgpt.com
3. Apostolopoulou, E., “China's Belt and Road Initiative Sustainability in the New Silk Road”, University of Cambridge, 2022. https://www.cisl.cam.ac.uk/files/chinas_belt_and_road_initiative090622_en.pdf
4. Feiler, G., “The Iranian Economy: Dying or Growing?” Geocase, 22Sep. 2022. <https://www.geocase.ge/en/publications/820/the-iranian-economy-dying-or-growing>
5. Gordons, H.P., “Can the United States and Europe still cooperate in the Middle East?”, Brookings, 22 May, 2026. <https://www.brookings.edu/articles/can-the-united-states-and-europe-still-cooperate-in-the-middle-east/>
6. Joseph S. Nye Jr., “Get Smart: Combining Hard and Soft Power”, Foreign Affairs, July/August, 2009. https://doi.org/10.1007/978-981-99-0714-4_8
7. Nasr, V., “The Shia Revival: How Conflicts within Islam Will Shape the Future”, Council on Foreign Relations, August, 2006. <https://www.cfr.org/books/shia-revival>

⁴² Joseph S. Nye Jr., “Get Smart: Combining Hard and Soft Power”, Foreign Affairs, July/August, 2009. https://doi.org/10.1007/978-981-99-0714-4_8

8. Nasr, V., “*Iran's Grand Strategy: A Political History*”, Princeton University Press, 2025. https://books.google.ge/books?id=cfQyEQAAQBAJ&printsec=frontcover&source=gbse_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
9. News Agencies, “Iran’s currency plunges to record low as US sanctions loom”, Aljazeera, 29Jul 2018. <https://www.aljazeera.com/economy/2018/7/29/irans-currency-plunges-to-record-low-as-us-sanctions-loom>
10. Russett B., Oneal R. J., *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations*. Norton, New York, 2001. <https://www.jstor.org/stable/26156533>
11. SIPRI, “Nuclear disarmament, arms control and non-proliferation”, Yearbook, 2024. https://www.sipri.org/yearbook/2024/08?utm_source=chatgpt.com
12. TRENDS Research and Advisory, “The Impact of the U.S.-Israel-Iran Conflict on the Global Economy”, 27Apr. 2026. <https://trendsresearch.org/insight/the-impact-of-the-u-s-israel-iran-conflict-on-the-global-economy/>
13. Worldometer, “Iran Oil,” accessed May 26, 2026, [worldometers.info. https://www.worldometers.info/oil/iran-oil/?tag1=Entail&tag2=Entail&tg=SEO&utm_source=chatgpt.com#google_vignette](https://www.worldometers.info/oil/iran-oil/?tag1=Entail&tag2=Entail&tg=SEO&utm_source=chatgpt.com#google_vignette)
14. World Bank, “Global Economic Prospects”, World Bank Group, Washington D.C., 2025. <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/8bf0b62ec6bcb886d97295ad930059e9-0050012025/original/GEP-June-2025.pdf>
15. Wiley, C., Bollfrass, A.K., “Iran’s Nuclear Programme After the Strikes”, The International Institute for Strategic Studies, 15Jul. 2025. <https://www.iiss.org/online-analysis/online-analysis/2025/07/irans-nuclear-programme-after-the-strikes/>
16. U.S. Department of the Treasury – “Sanctions and Iran-Russia Military Cooperation”, Office of Foreign Assets Control, 18 Dec, 2025. <https://ofac.treasury.gov/recent-actions/20251218>

Levan Shubitidze
Doctor of Economics

**ECONOMIC CRISIS AND REGIONAL SECURITY:
GLOBAL CONSEQUENCES OF THE IRAN-AMERICA-ISRAEL CONFLICT
AFTER FEBRUARY 2026**
<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.14>

Expanded Summary

This article examines the economic and security implications of the deepening confrontation between Iran and the United States. Drawing on the theoretical framework of international political economy, the paper examines this bilateral tension as a complex multi-level conflict model that simultaneously operates on the economic, military-strategic, and normative levels.

The first part of the analysis examines the impact of economic sanctions imposed by the United States on Iran’s macroeconomics: the depreciation of the national currency, inflation, a catastrophic decline in oil exports, and a reduction in state revenues. Particular attention is paid to the problem of the irrational effect of sanctions—in particular, the fact that economic pressure has the most severe impact on the civilian population rather than on the ruling elite.

The same section discusses the current situation, where on February 28, 2026, the United States and Israel carried out a joint military operation against the Islamic Republic of Iran, within the framework of which the Air Force launched extensive missile strikes on various strategic Iranian facilities.

In response to the US-Israeli military strikes, Tehran closed the Strait of Hormuz - a passageway for 20% of the world's oil and 20% of its liquefied gas. The blockade of the Strait of Hormuz clearly confirmed that Iran, despite its economic isolation, remains an indispensable and dangerous node in the global energy system.

The second part of the analysis is devoted to the changes in energy markets: the marginalization of Iran in the global oil market, the formation of alternative energy coalitions, and the formation of a new economic hierarchy among the Persian Gulf states. In parallel with these processes, Iran's strategic adaptation mechanisms are discussed - energy partnership with China, sanctions circumvention schemes, and the expansion of barter trade.

The third part of the paper deals with the transformation of the Middle East geopolitical environment: the expansion of Iran's proxy networks, the provocative growth of its nuclear potential, and vectors of regional destabilization in Yemen, Lebanon, Syria, and Iraq. The focus is on the classic dynamics of the security dilemma, where defensive moves by one side appear to be a threat to the other.

Finally, the paper discusses how this conflict will involve global state actors—Russia, China, and the European Union—and what systemic challenges it poses to international stability, multilateral institutions, and the architecture of global governance. The article concludes that the Iranian case is a clear example of how an economic crisis can transform into a cumulative security crisis, the consequences of which go beyond the framework of bilateral relations between the two sides.

ქეთევან ომანაძე

*ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი, ჯანდაცვის
პოლიტიკის ინსტიტუტი, კავკასიის უნივერსიტეტი;*

თენგიზ ვერულავა

*მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი,
ბიზნესის სკოლა, კავკასიის უნივერსიტეტი*

**ევროკავშირის ფარმაცევტული რეფორმა: მოდულირებადი სტიმულები
ინოვაციებისა და მედიკამენტების ხელმისაწვდომობის გასაუმჯობესებლად**

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.15>

ანოტაცია. წინამდებარე ნაშრომი განიხილავს ევროკავშირის ფარმაცევტული კანონმდებლობის რეფორმის ძირითად ასპექტებსა და მათ გავლენას ინოვაციების სტიმულირებასა და მედიკამენტების ხელმისაწვდომობაზე. სტატიაში გაანალიზებულია ევროკომისიის (2023) და ევროპარლამენტის (2024) საკანონმდებლო წინადადებები, რომლებიც მიზნად ისახავს მოქმედი „ხისტი“ სისტემის ჩანაცვლებას მოდულირებადი სტიმულების მოდელით. ნაშრომში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა მონაცემთა ექსკლუზივობის (RDP) ვადების ცვლილებას, იშვიათი დაავადებების (Orphan) სამკურნალო მედიკამენტების მხარდაჭერასა და ანტიმიკრობული რეზისტენტობის წინააღმდეგ მიმართულ ინოვაციურ მექანიზმებს, როგორცაა გადაცემადი ექსკლუზივობის ვაუჩერები (TEV) და საბონენტო შესყიდვების მოდელები. კვლევა აჩვენებს, რომ რეფორმა ცდილობს დააბალანსოს ინდუსტრიის კომერციული ინტერესები და საზოგადოებრივი ჯანდაცვის პრიორიტეტები, რათა უზრუნველყოს წამლების თანაბარი ხელმისაწვდომობა ევროკავშირის მასშტაბით.

საკვანძო სიტყვები: ევროკავშირის ფარმაცევტული რეფორმა, მონაცემთა ექსკლუზივობა, იშვიათი დაავადებების მედიკამენტები, ანტიმიკრობული რეზისტენტობა, ხელმისაწვდომობა.

შესავალი

2015 წელს ევროკავშირმა ფარმაცევტული პროდუქტების ავტორიზაციის შესახებ პირველი კანონის მიღებიდან 50 წლის იუბილე აღნიშნა (European Commission, 2015). ამავე პერიოდში შესრულდა 20 წელი ევროპის მედიკამენტების სააგენტოს (EMA) დაარსებიდან და ადამიანის მოხმარებისთვის განკუთვნილი პირველი ცენტრალიზებულად ავტორიზებული მედიკამენტის გამოშვებიდან (European Medicines Agency, 2015). 2000-იანი წლების დასაწყისში მიღებულ იქნა დირექტივებისა და რეგულაციების ერთობლიობა, რომლებმაც ჩამოაყალიბეს მოქმედი ფარმაცევტული საკანონმდებლო ჩარჩო (Directive 2001/83/EC; Regulation (EC) No 726/2004).

ევროკავშირში მედიკამენტების სასიცოცხლო ციკლის ყველა ასპექტი მკაცრად რეგულირდება: დაწყებული პროდუქტის შემუშავებითა და წარმოებით, დამთავრებული ბაზარზე დაშვებით, გამოყენებითა და ფარმაცოზედამხედველობით (უსაფრთხოებისა და ეფექტიანობის კონტროლი). სპეციფიკური სამართლებ-

რივი ინსტრუმენტებით რეგულირდება იშვიათი დაავადებების სამკურნალო და პედატრიული მედიკამენტები, რაშიც გადამწყვეტ როლს ასრულებს ევროპის მედიკამენტების სააგენტო, რომლის მანდატიც დროთა განმავლობაში მნიშვნელოვნად გაძლიერდა (European Medicines Agency, 2020).

მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნულმა რეგულაციებმა პაციენტების მკურნალობის კუთხით მნიშვნელოვან პროგრესს შეუწყო ხელი, სისტემის წინაშე კვლავ დგას რამდენიმე კრიტიკული გამოწვევა. კერძოდ, წევრ სახელმწიფოებს შორის მედიკამენტებზე ხელმისაწვდომობა კვლავ არათანაბარია (OECD, 2021). ახალი, ძვირადღირებული პრეპარატები მნიშვნელოვან ფინანსურ ზეწოლას ახდენს ჯანდაცვის ბიუჯეტებზე, რაც აფერხებს ინოვაციური მკურნალობის ფართო ხელმისაწვდომობას (Vogler, 2020). გარდა ამისა, კერძო ინვესტიციები უპირატესად ბაზრის ზომასა და მოსალოდნელ მოგებაზეა ორიენტირებული, რაც ქმნის დისბალანსს ინდუსტრიის პრიორიტეტებსა და საზოგადოებრივი ჯანდაცვის რეალურ საჭიროებებს შორის (World Health Organization, 2022).

აღნიშნული პრობლემების საპასუხოდ, 2020 წელს ევროკომისიამ მიიღო „ევროპის ფარმაცევტული სტრატეგია“, რომელიც ოთხ ძირითად საკითხს ეფუძნება:

- ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა და დაუკმაყოფილებელი სამედიცინო საჭიროებების (იშვიათი დაავადებები, ანტიმიკრობული რეზისტენტობა) დაკმაყოფილება;

- კონკურენტუნარიანობისა და მდგრადი ინოვაციების მხარდაჭერა;

- კრიზისული მზადყოფნის გაუმჯობესება;

- ხარისხის, ეფექტიანობისა და უსაფრთხოების მაღალი სტანდარტების დაცვა (European Commission, 2020).

2023 წლის აპრილში ევროკომისიამ წარადგინა საკანონმდებლო პაკეტი, რომელიც მოიცავს ახალ რეგულაციასა და დირექტივას არსებული ჩარჩოს ჩასანაცვლებლად. 2024 წლის აპრილში ევროპარლამენტმა მხარი დაუჭირა აღნიშნულ ინიციატივას გარკვეული ცვლილებებით (European Parliament, 2024). ამჟამად მიმდინარეობს არაფორმალური ინსტიტუციათაშორისი მოლაპარაკებები საბოლოო შეთანხმების მისაღწევად.

წინამდებარე ნაშრომი ფოკუსირებულია რეფორმის ორ ძირითად ასპექტზე: ინოვაციების სტიმულირებასა და მედიკამენტების ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესების მექანიზმებზე. ნაშრომში გახილულია ევროკომისიისა (2023) და ევროპარლამენტის (2024) მიერ შემოთავაზებულ მექანიზმებს.

ინოვაციებისა და ხელმისაწვდომობისთვის შემოთავაზებული სტიმულები

მონაცემთა ექსკლუზივობა და ბაზრის დაცვა

მოქმედი კანონმდებლობა ახალ სამკურნალო საშუალებებს მონაცემთა დაცვის რეგულაციითა (Regulatory Data Protection - RDP) და ბაზრის დაცვის უფლებით უზრუნველყოფს. აღნიშნული მექანიზმები ფარმაცევტული ინდუსტრიისთვის ინოვაციების დამატებით სტიმულს წარმოადგენს.

მონაცემთა დაცვის რეგულაცია (Regulatory Data Protection - RDP) ბენეფიციარს ანიჭებს ექსკლუზიურ უფლებას წინაკლინიკური და კლინიკური კვლევების შედეგებზე. ამ პერიოდის განმავლობაში, მესამე მხარეს (მაგ. ჯენერირების მწარმოებელს) არ აქვს უფლება გამოიყენოს აღნიშნული მონაცემები საკუთარი სარეკლამო ავტორიზაციის მისაღებად. საბაზისო (სტანდარტული) დაცვა არის "გა-

რანტირებული" დრო, რომლის დროსაც სხვა კომპანიებს არ შეუძლიათ თქვენი კვლევების გამოყენება საკუთარი მედიკამენტის დასარეგისტრირებლად.

ამ სტიმულის მიზანია ინოვაციური კომპანიების მიერ კვლევა-განვითარებაში განხორციელებული ეკონომიკური ინვესტიციების დაცვა. მოქმედი კანონმდებლობით, მონაცემთა დაცვის რეგულაციის ვადა შეადგენს რვა წელს ევროკავშირში პირველი მარკეტინგული ავტორიზაციის გაცემიდან, რასაც ემატება ორი წელი ბაზრის დაცვისთვის (Regulation (EC) No 726/2004, Art. 14(11)).

ბაზრის დაცვის პერიოდში აკრძალულია ჯენერიკული, ჰიბრიდული ან ბიოსიმილარული პროდუქტების ბაზარზე განთავსება. თუმცა, ეს არ ზღუდავს სხვა მწარმოებლების მიერ იმავე ჩვენების მქონე ორიგინალური პროდუქტების გამოშვებას, რაც უზრუნველყოფს კონკურენციას. ბაზრის დაცვა შეიძლება ერთი წლით გახანგრძლივდეს ახალი თერაპიული ჩვენების ავტორიზაციის შემთხვევაში, თუ მას არსებულ თერაპიებთან შედარებით მნიშვნელოვანი კლინიკური უპირატესობა გააჩნია. შესაბამისად, ჯამური დაცვის პერიოდი შეიძლება განისაზღვროს ფორმულით $8 + 2 + 1$.

საკანონმდებლო ცვლილებები და მოდულირებადი სტიმულები

ევროკომისიისა და ევროპარლამენტის ახალი წინადადებები ითვალისწინებს მოდულირებად სტრატეგიულ მიდგომას, რომელიც ინოვაციურ ძალისხმევას უკავშირებს დაცვის ვადებს. ორივე ინსტიტუტი ინარჩუნებს ბაზრის დაცვის ორწლიან პერიოდს, თუმცა განსხვავდება "სტანდარტული" RDP-ის ხანგრძლივობა: ევროკომისიის წინადადებით ის ექვსი წელია (European Commission, 2023), ხოლო ევროპარლამენტის ვერსიით – შვიდი წელი და ექვსი თვე (European Parliament, 2024, Amend. 199).

სტანდარტული RDP-ის გახანგრძლივება შესაძლებელია შემდეგი გარემოებების საფუძველზე:

1. ევროკომისიის მოდელი (2023):

- პროდუქტის ყველა წევრ ქვეყანაში გამოშვება (+2 წელი);
- დაუკმაყოფილებელი სამედიცინო საჭიროების (UMN) შევსება (+6 თვე);
- შედარებითი კლინიკური კვლევების ჩატარება (+6 თვე);
- ახალი თერაპიული ჩვენების დამატება (+1 წელი).

2. ევროპარლამენტის მოდელი (2024):

- დაუკმაყოფილებელი სამედიცინო საჭიროება (UMN) (+1 წელი);
- შედარებითი კვლევების ჩატარება (+6 თვე);
- ევროკავშირის ფარგლებში საჯარო დაწესებულებებთან თანამშრომლობით ჩატარებული R&D (+6 თვე).

RDP-ის მაქსიმალური ვადა შეზღუდულია რვა წლით და ექვსი თვით (European Parliament, 2024, Amend. 206).

აღსანიშნავია, რომ ევროპარლამენტმა არ დაუჭირა მხარი ევროკომისიის წინადადებას RDP-ის გაზრდის შესახებ ყველა წევრ ქვეყანაში პროდუქტის გაშვების სანაცვლოდ. ამის ნაცვლად, პარლამენტი სთავაზობს მწარმოებლებს ვალდებულებას, წევრი სახელმწიფოების მოთხოვნის საფუძველზე წარადგინონ განაცხადი ფასებისა და ანაზღაურების დადგენაზე.

გარდა ამისა, ორივე წინადადება ითვალისწინებს ოთხწლიან დაცვას ხელახლა გამოყენებული მედიკამენტებისთვის, რომლებსაც ახალი თერაპიული ჩვე-

ნება მიენიჭებათ. მნიშვნელოვანი სიახლეა ისიც, რომ სავალდებულო ლიცენზირების შემთხვევაში, წევრ სახელმწიფოში შეჩერდება როგორც მონაცემთა, ისე ბაზრის დაცვის მოქმედება.

იშვიათი დაავადებების სამკურნალო მედიკამენტები

ევროკავშირში მედიკამენტს იშვიათი დაავადებების სამკურნალო სტატუსი ენიჭება, თუ ის აკმაყოფილებს შემდეგ კრიტერიუმებს:

- ა) განკუთვნილია ისეთი დაავადების სამკურნალოდ, რომელიც საფრთხეს უქმნის სიცოცხლეს ან იწვევს ორგანიზმის ქრონიკულ დასუსტებას;
- ბ) დაავადების გავრცელება ევროკავშირში არ აღემატება 5 ადამიანს ყოველ 10,000 მოსახლეზე, ან პრეპარატის რეალიზაციიდან მიღებული შემოსავალი არ იქნება საკმარისი კვლევა-განვითარების ხარჯების დასაფარად;
- გ) არ არსებობს დიაგნოსტიკის, პრევენციის ან მკურნალობის ალტერნატიული, დამაკმაყოფილებელი მეთოდი, ან ახალი პრეპარატი გვთავაზობს მნიშვნელოვან თერაპიულ უპირატესობას არსებულ ვარიანტებთან შედარებით (Regulation (EC) No 141/2000).

ვინაიდან იშვიათი დაავადებების მქონე პაციენტთა რაოდენობა მცირეა, მოსალოდნელი კომერციული მოგება ხშირად ვერ ფარავს ინოვაციური წამლების შექმნის ხარჯებს. თუმცა, სოციალური სამართლიანობის პრინციპიდან გამომდინარე, ამ პაციენტებს აქვთ მკურნალობის ისეთივე ხარისხის უფლება, როგორც სხვებს. შესაბამისად, კერძო ინვესტიციების სტიმულირებისთვის შემოღებულ იქნა სპეციალური დებულებები, რომლებიც ემატება სტანდარტულ მონაცემთა ექსკლუზივობასა და საბაზრო დაცვას (Giannuzzi et al., 2017).

აშშ-ში იშვიათი დაავადებების შესახებ კანონი (Orphan Drug Act) 1983 წელს მიიღეს, ევროკავშირში კი მსგავსი ჩარჩო 2000 წელს ჩამოყალიბდა. ევროპული კანონმდებლობა მოიცავს პროტოკოლის შემუშავებაში დახმარებას, შეღავათებს ადმინისტრაციულ მოსაკრებლებზე და, რაც მთავარია, 10-წლიან საბაზრო ექსკლუზიურობას. ეს ნიშნავს, რომ 10 წლის განმავლობაში ბაზარზე ვერ დაიშვება სხვა მსგავსი პრეპარატი იმავე ჩვენებისთვის (Regulation (EC) No 141/2000).

მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული სტიმულები წარმატებულად მიიჩნევა, პრაქტიკამ აჩვენა, რომ ინვესტიციები ხშირად კონცენტრირდება შედარებით მაღალი გავრცელების მქონე იშვიათ დაავადებებზე, სადაც ბაზრის ზომა უფრო დიდია (Giannuzzi et al., 2017).

ევროკომისიისა და ევროპარლამენტის ახალი წინადადებები ცვლის ექსკლუზიურობის პერიოდს და მას უფრო დიფერენცირებულს ხდის:

- სტანდარტული ორფანული ექსკლუზივობა: განისაზღვრება 9 წლით.
- დამკვიდრებული გამოყენების (Well-established use) ნივთიერებები: პერიოდი მცირდება 5 წლამდე (კომისიის ვერსია) ან 4 წლამდე (პარლამენტის ვერსია).

- მაღალი დაუკმაყოფილებელი სამედიცინო საჭიროება (High Unmet Medical Need - HUMN): თუ პრეპარატი გვთავაზობს „გამორჩეულ თერაპიულ წინსვლას“ ან მკურნალობს დაავადებას, რომლის წამალიც მანამდე არ არსებობდა, ექსკლუზიურობა იზრდება 10 წლამდე (კომისია) ან 11 წლამდე (პარლამენტი) (European Commission, 2023; European Parliament, 2024).

ევროკომისიის წინადადებით, ექსკლუზიურობა შეიძლება კიდევ 1 წლით გახანგრძლივდეს, თუ პროდუქტი ევროკავშირის ყველა წევრ ქვეყანაში იქნება

ხელმისაწვდომი. თუმცა, ევროპარლამენტმა ეს პუნქტი თავის შესწორებებში არ დაამტკიცა.

ხელოვნურად ვადების გახანგრძლივების თავიდან ასაცილებლად, ახალი ჩვენებების დამატების გამო ექსკლუზიურობის 1-წლიანი გაზრდა დასაშვებია მაქსიმუმ ორჯერ (European Commission, 2023).

ქვემოთ მოცემული ცხრილი აჯამებს დაცვის ვადებს, რომლებიც ინოვაციორ კომპანიებს ბაზარზე მონოპოლიურ მდგომარეობას უნარჩუნებს.

ცხრილი: შედარებითი ანალიზი: სტანდარტული vs. ორფანული მედიკამენტები

მახასიათებელი	სტანდარტული მედიკამენტი (დღეს)	სტანდარტული მედიკამენტი (რეფორმა)	ორფანული მედიკამენტი (დღეს)	ორფანული მედიკამენტი (რეფორმა)
მონაცემთა დაცვა (RDP)	8 წელი	6 - 7.5 წელი (ბაზისური)	10 წელი (სა-ბაზრო ექსკლუზივობა)	9 წელი (ბა-ზისური)
ბაზრის დაცვა	+2 წელი	+2 წელი	-	-
ბონუსი: ყველა წევრ ქვეყანაში გამოშვება	არ არსებობს	+2 წელი (კომისიის ვერსია)	არ არსებობს	+1 წელი (კომისიის ვერსია)
ბონუსი: დაუკმაყოფილებელი საჭიროება (UMN/HUMN)	არ არსებობს	+6-დან +12 თვემდე	არ არსებობს	+1-დან +2 წლამდე
მაქსიმალური დაცვის ვადა	11 წელი	12 წელი	10 წელი	13 წლამდე

ორფანულ მედიკამენტებს უფრო მაღალი დაცვა აქვთ იმის გამო, რომ იშვიათი დაავადებების მქონე პაციენტების რაოდენობა მცირეა, კომპანიას მეტი დრო სჭირდება ინვესტიციის ამოსაღებად. რეფორმა ამ პერიოდს კიდევ უფრო ზრდის (13 წლამდე), თუ წამალი „გამორჩეულ თერაპიულ წინსვლას“ გვთავაზობს.

სტიმულირების მექანიზმი სტანდარტული წამლებისთვის მდგომარეობს იმაში, რომ აქცენტი გადატანილია წამლის ხელმისაწვდომობაზე ყველა წევრ ქვეყანაში. თუ კომპანია წამალს მხოლოდ მდიდარ ქვეყნებში ყიდის, მისი დაცვის ვადა მცირდება.

სტიმულირების მექანიზმი ორფანული წამლებისთვის, მდგომარეობს იმაში, რომ აქცენტი გადატანილია მეცნიერულ ინოვაციაზე. რაც უფრო მძიმეა დაავადება და რაც უფრო ეფექტურია ახალი წამალი, მით მეტ „ბონუს“ წლებს იღებს მწარმოებელი.

ორივე შემთხვევაში, კანონმდებლობა კრძალავს დაცვის ვადის უსასრულოდ გაგრძელებას. ახალი ჩვენების დამატებისთვის დამატებითი წლების მიღება მხოლოდ ლიმიტირებულად (მაქსიმუმ ორჯერ) არის შესაძლებელი.

ამგვარად, ეს რეფორმა მიზნად ისახავს, რომ ევროპული ფარმაცევტული ბაზარი გახდეს უფრო სამართლიანი. ინოვაცია დაჯილდოვდეს, მაგრამ არა ხელმისაწვდომობის ხარჯზე.

ანტიმიკრობული პრეპარატები და რეზისტენტობის გამოწვევა

ანტიმიკრობული რეზისტენტობა (AMR) თანამედროვეობის ერთ-ერთ უმთავრეს გლობალურ საფრთხედ იქცა (World Health Organization, 2022). მონაცემების მიხედვით, ევროკავშირში ყოველწლიურად დაახლოებით 25,000 პაციენტი იღუპება რეზისტენტული ბაქტერიებით გამოწვეული ინფექციების შედეგად, რაც ჯანდაცვის სისტემებისთვის მძიმე ტვირთს წარმოადგენს (ECDC, 2022).

„ევროპის ფარმაცევტული სტრატეგია“ ხაზს უსვამს ახალი ანტიბიოტიკების შემუშავების სტიმულირების აუცილებლობას (European Commission, 2020). ევროკომისიისა და ევროპარლამენტის ახალი საკანონმდებლო წინადადებები ნერგავს „პრიორიტეტული ანტიმიკრობული საშუალების“ ცნებას. ასეთად მიიჩნევა პრეპარატი, რომელიც გვთავაზობს მნიშვნელოვან კლინიკურ სარგებელს რეზისტენტობასთან ბრძოლაში და აკმაყოფილებს შემდეგი კრიტერიუმებიდან ერთ-ერთს მაინც:

- წარმოადგენს ანტიბიოტიკების სრულიად ახალ კლასს;
- გააჩნია მოქმედების რადიკალურად განსხვავებული მექანიზმი;
- შეიცავს აქტიურ ნივთიერებას, რომელიც მანამდე არ ყოფილა ავტორიზებული ევროკავშირში და მიმართულია მრავალჯერადი წამლისმიერი რეზისტენტობის (MDR) და სიცოცხლისთვის საშიში ინფექციების წინააღმდეგ (European Commission, 2023).

ინოვაციების წასახალისებლად ინერგება სრულიად ახალი ინსტრუმენტი - გადაცემადი მონაცემთა ექსკლუზივობის ვაუჩერი (Transferable Data Exclusivity Voucher - TEV). აღსანიშნავია, რომ აშშ-ში არსებული „პრიორიტეტული განხილვის ვაუჩერებისგან“ (PRV) განსხვავებით, რომლებიც მხოლოდ რეგისტრაციის პროცესს აჩქარებენ, ევროპული TEV პირდაპირ ახანგრძლივებს მონაცემთა დაცვის პერიოდს (RDP).

TEV-ის მფლობელს შეუძლია:

- გამოიყენოს იგი საკუთარ პორტფოლიოში არსებული ნებისმიერი სხვა პროდუქტის RDP-ის გასახანგრძლივებლად;
- გაყიდოს ვაუჩერი სხვა ფარმაცევტულ კომპანიაზე.

ევროპარლამენტის წინადადებით, ვაუჩერის ხანგრძლივობა დამოკიდებულია პათოგენის კრიტიკულობაზე (ჯანმოს კლასიფიკაციის მიხედვით): 12 თვე კრიტიკული, 9 თვე მაღალი და 6 თვე საშუალო რისკის პათოგენებისთვის (European Parliament, 2024, Amend. 162). ვაუჩერის გამოყენება ან გაყიდვა შესაძლებელია მხოლოდ ერთხელ.

გარდა ვაუჩერებისა, ევროპარლამენტი მხარს უჭერს ანტიმიკრობული საშუალებების ერთობლივი შესყიდვის „სააბონენტო მოდელს“ (ე.წ. „ნეტფლიქსის მოდელი“). ეს გულისხმობს მწარმოებლისთვის ფიქსირებული საფასურის გადახდას გარკვეული პერიოდის განმავლობაში, მიუხედავად გაყიდული პრეპარატების რაოდენობისა. აღნიშნული მექანიზმი წყვეტს კავშირს მოგებასა და გაყიდვების

მოცულობას შორის, რაც სტიმულს აძლევს კომპანიებს ინვესტიცია ჩადონ ისეთ მედიკამენტებში, რომლებიც სხვა შემთხვევაში ეკონომიკურად წამგებიანი იქნებოდა მათი შეზღუდული გამოყენების გამო (European Parliament, 2024, Amend. 148).

განხილვა

ევროკავშირის მოქმედმა ფარმაცევტულმა საკანონმდებლო ჩარჩომ, რომელიც 2000-იანი წლების დასაწყისში ჩამოყალიბდა, მნიშვნელოვანწილად შეუწყო ხელი ინოვაციური პრეპარატების ბაზარზე დამკვიდრებასა და პაციენტთა ჯანმრთელობის მდგომარეობის გაუმჯობესებას. მიუხედავად ამისა, თანამედროვე ეტაპზე გამოიკვეთა რიგი კრიტიკული გამოწვევებისა: მზარდი ზეწოლა ჯანდაცვის ბიუჯეტებზე, ახალ მედიკამენტებზე არათანაბარი წვდომა წევრ სახელმწიფოებს შორის, დაუკმაყოფილებელი სამედიცინო საჭიროებების არსებობა და ანტიმიკრობული რეზისტენტობის მზარდი საფრთხე. ევროკავშირის ფარმაცევტული კანონმდებლობის მიმდინარე გადახედვა სწორედ ამ კომპლექსური პრობლემების გადაჭრას ისახავს მიზნად.

აკადემიურ ლიტერატურაში ფართოდ არის განხილული კომპრომისი კვლევა-განვითარების ინვესტიციების სტიმულირებასა (პატენტებისა და მარეგულირებელი დაცვის მეშვეობით) და მედიკამენტების ფინანსურ ხელმისაწვდომობას შორის (Danzon, 2018; Kyle & Qian, 2014). რთულია იმ ზუსტი კავშირის დადგენა, თუ როგორ მოქმედებს დაცვის პერიოდის ხანგრძლივობა ინოვაციების რეალურ ტემპზე. ამ ფონზე, გასაკვირი არ არის, რომ ევროკომისიისა (2023) და ევროპარლამენტის (2024) წინადადებები ერთმანეთისგან განსხვავდება.

ორივე საკანონმდებლო ინიციატივა უარყოფს აქამდე არსებულ უნიფიცირებულ და სტატიკურ (ე.წ. ხისტი) სისტემას და ამკვიდრებს დიფერენცირებული, მოდულირებადი სტიმულების მოდელს. აღნიშნული პარადიგმული ცვლილება გულისხმობს საბაზისო მარეგულირებელი დაცვის პერიოდის შემცირებას, თუმცა, ამავდროულად, კომპანიებს სთავაზობს დაცვის ვადის ეტაპობრივი გახანგრძლივების შესაძლებლობას კონკრეტული ჯანდაცვითი პრიორიტეტების რეალიზების სანაცვლოდ. მაგალითად, დამატებითი ექსკლუზივობის მოპოვება პირდაპირ კავშირშია ისეთ საზოგადოებრივ სარგებელთან, როგორიცაა მედიკამენტის უნივერსალური მიწოდება ევროკავშირის ყველა წევრ სახელმწიფოში, დაუკმაყოფილებელი სამედიცინო საჭიროებების შევსება ან შედარებითი კლინიკური კვლევების წარმოება. ამგვარად, მარეგულირებელი ჩარჩო ტრადიციული „ჯილდოს“ მექანიზმიდან გადადის შედეგზე ორიენტირებულ სტრატეგიაზე, რაც მიზნად ისახავს ინდუსტრიული ინტერესებისა და საზოგადოებრივი ჯანდაცვის მიზნების ოპტიმალურ სინქრონიზაციას.

განსაკუთრებით საინტერესოა მიდგომა იშვიათი დაავადებებისა და ანტიმიკრობული საშუალებების მიმართ. „მაღალი დაუკმაყოფილებელი სამედიცინო საჭიროების“ კონცეფციის შემოტანა მიუთითებს იმაზე, რომ პოლიტიკის შემქმნელები აღიარებენ დიფერენცირებული სტიმულების აუცილებლობას. თუმცა, მცირე ბაზრებისთვის, სადაც კომერციული მოგება მინიმალურია, მხოლოდ საბაზრო ექსკლუზივობაზე დაყრდნობა შესაძლოა არასაკმარისი აღმოჩნდეს. აქ საჭიროა უფრო ინოვაციური ინსტრუმენტები, რომლებიც უზრუნველყოფენ შემოსავლების გამიჯვნას გაყიდვების მოცულობისგან.

ანტიმიკრობული საშუალებების შემთხვევაში, გადაცემადი ექსკლუზივობის ვაუჩერების შემოღებამ არაერთგვაროვანი რეაქცია გამოიწვია. არსებობს შეშფოთება, რომ გადაცემადი ექსკლუზივობის ვაუჩერების გამოყენებამ მაღალშემოსავლიან პრეპარატებზე შესაძლოა მნიშვნელოვნად გაზარდოს საზოგადოებრივი ხარჯები და გამოიწვიოს ინდუსტრიის ჭარბი კომპენსაცია (Otterson & McDonnell, 2016; Sertkaya et al., 2017). ამ რისკების დასაბალანსებლად, ევროპარლამენტი გვთავაზობს სააბონენტო მოდელსა და ეტაპობრივ გადახდებს, რაც მეტად შეესაბამება ანტიმიკრობულ რეზისტენტობასთან ბრძოლის სტრატეგიას.

გარდა საკანონმდებლო სტიმულებისა, რეფორმა ხაზს უსვამს წევრ სახელმწიფოებს შორის ფასწარმოქმნის გამჭვირვალობის გაზრდასა და მედიკამენტების რეფერენტული ფასების სისტემის დახვეწას, რაც მიზნად ისახავს ჯანდაცვის ბიუჯეტებზე ფინანსური ზეწოლის შემცირებასა და პაციენტებისთვის წამლების ეკონომიკურ ხელმისაწვდომობას (აზიკური და ვერულავა, 2022; მასიუკოვიჩი, 2023; ფერიშვილი, 2024; ბაკარაძე, 2023).

დასკვნა

რეფორმა მიზნად ისახავს წევრ სახელმწიფოებს შორის კოორდინაციის გაძლიერებას შესყიდვებისა და ფასწარმოქმნის პროცესში. პანდემიის დროს მიღებულმა გამოცდილებამ აჩვენა, რომ ერთობლივი მოქმედება ეფექტურია საგანგებო სიტუაციებში. ამჟამინდელი საკანონმდებლო ცვლილებების წარმატება დამოკიდებული იქნება იმაზე, რამდენად მოხერხდება ამ კოორდინაციის შენარჩუნება და ახალი სტიმულების პრაქტიკული იმპლემენტაცია გრძელვადიან პერსპექტივაში.

გამოყენებული ლიტერატურა

აზიკური თ., & ვერულავა თ. (2022). მედიკამენტებზე ფასების რეგულირების პოლიტიკა: რეკომენდაციები საქართველოსათვის. ჯანდაცვის პოლიტიკა, ეკონომიკა და სოციოლოგია, 6. Retrieved from <https://heconomic.cu.edu.ge/index.php/healthecosoc/article/view/6283>

მასიუკოვიჩი ნ. (2023). ფარმაცევტული ბაზრის რეგულირება დასავლეთ ბალკანეთის ქვეყნებში. ჯანდაცვის პოლიტიკა, ეკონომიკა და სოციოლოგია, 7(1). Retrieved from <https://heconomic.cu.edu.ge/index.php/healthecosoc/article/view/6810>

ფერიშვილი ზ. (2024). გარე რეფერენტული ფასწარმოქმნის პოლიტიკის თავისებურებები ევროპის ქვეყნებში. ჯანდაცვის პოლიტიკა, ეკონომიკა და სოციოლოგია, 8(1). <https://doi.org/10.52340/healthecosoc.2024.08.01.11>

ბაკარაძე ქ. (2023). რეფერენტული ფასწარმოქმნის პოლიტიკა ჩრდილოეთ ევროპის ქვეყნებში. ჯანდაცვის პოლიტიკა, ეკონომიკა და სოციოლოგია, 7(1). Retrieved from <https://heconomic.cu.edu.ge/index.php/healthecosoc/article/view/6811>

Committee for Orphan Medicinal Products and the European Medicines Agency Scientific Secretariat (2011). European regulation on orphan medicinal products: 10 years of experience and future perspectives. *Nature Reviews Drug Discovery*, 10(5), 341-349.

Danzon, P. M. (2018). Differential pricing of pharmaceuticals: theory, evidence and emerging issues. *PharmacoEconomics*, 36(12), 1395-1405.

Directive 2001/83/EC of the European Parliament and of the Council of 6 November 2001 on the Community code relating to medicinal products for human use.

ECDC. (2022). Antimicrobial resistance in the EU/EEA: A major public health challenge. European Centre for Disease Prevention and Control.

European Commission. (2015). 50 years of EU pharma legislation. https://health.ec.europa.eu/medicinal-products/50-years-eu-pharma-legislation_en

European Commission. (2020). Pharmaceutical Strategy for Europe. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0761>

European Commission. (2023). Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the Union code relating to medicinal products for human use (COM/2023/192 final). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52023PC0192>

European Medicines Agency. (2015). 20 years of the European Medicines Agency. <https://www.ema.europa.eu/en/about-us/history-ema>

European Medicines Agency. (2020). Annual Report 2020.

European Parliament. (2024). Draft report on the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on medicinal products for human use.

European Parliament. (2024). Amendments adopted by the European Parliament on 10 April 2024 on the proposal for a directive on medicinal products for human use (P9_TA(2024)0214).

Giannuzzi, V., Conte, R., Landi, A., Ottomano, S. A., Bonifazi, D., Baiardi, P., ... & Ceci, A. (2017). Orphan medicinal products in Europe and United States to cover needs of patients with rare diseases: an increased common effort is to be foreseen. *Orphanet Journal of Rare Diseases*, 12(1), 64.

Kyle, M., & Qian, Y. (2014). *Intellectual property rights and access to innovation: evidence from TRIPS* (No. w20799). Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.

OECD. (2021). Health at a Glance: Europe 2021. OECD Publishing.

Outtersson, K., & McDonnell, A. (2016). Funding antibiotic innovation through vouchers: Issues and opportunities. *Health Affairs*, 35(5), 784-787.

Regulation (EC) No 726/2004 of the European Parliament and of the Council of 31 March 2004 laying down Community procedures for the authorisation and supervision of medicinal products for human and veterinary use and establishing a European Medicines Agency. *Official Journal of the European Union*, L 136/1.

Regulation (EC) No 141/2000 of the European Parliament and of the Council of 16 December 1999 on orphan medicinal products. *Official Journal of the European Communities*, L 18/1.

Sertkaya, A., Jessup, A., & Wong, H. H. (2017). Promoting antibacterial drug development: select policies and challenges. *Applied health economics and health policy*, 15(1), 113-118.

Vogler, S. (2020). Medicines pricing: limitations of existing policies and new models. In *Global pharmaceutical policy* (pp. 99-137). Singapore: Springer Singapore.

World Health Organization. (2022). Global antimicrobial resistance and use surveillance system (GLASS) report. WHO Press.

Ketevan Omanadze

*Doctor of Business Administration, Health Policy Institute,
Caucasus University, Tbilisi, Georgia;*

Tengiz Verulava

*Doctor of Medical Sciences, Professor, School of Business,
Caucasus University, Tbilisi, Georgia*

EU PHARMACEUTICAL REFORM: MODULATING INCENTIVES TO IMPROVE INNOVATION AND ACCESS TO MEDICINES

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.15>

Expanded Summary

The European Union's pharmaceutical sector stands at a historic crossroads, undergoing its most significant legislative overhaul in over two decades. The existing regulatory framework, largely established in 2004, has struggled to remain resilient amid rapid scientific advancement, global supply chain vulnerabilities, and escalating healthcare costs. While Europe has successfully fostered life-saving innovations, the COVID-19 pandemic exposed critical systemic weaknesses, including chronic medicine shortages and a stark 90% disparity in access to medicine between Western and Eastern Member States.

The 2020 "Pharmaceutical Strategy for Europe" and the subsequent legislative package introduced by the European Commission in 2023 aim to harmonize these conflicting pressures. This research analyzes the proposed transition from a static, "one-size-fits-all" incentive model to a dynamic, performance-based modular system designed to ensure that no patient is left behind, regardless of their geographic location within the Union.

The primary objective of this study is to provide a comparative analysis of the legislative proposals put forward by the European Commission (2023) and the amendments adopted by the European Parliament in April 2024. The research focuses on three pivotal pillars:

- The recalibration of Regulatory Data Protection (RDP) for standard medicinal products.
- The tiering of incentives for Orphan Medicinal Products (OMP).
- The introduction of novel financial instruments to combat Antimicrobial Resistance (AMR).

The methodology utilizes a qualitative, comparative-legal approach, examining primary EU legislative documents, regulatory impact assessments, and peer-reviewed academic literature. By contrasting the Commission's "logistics-first" approach with the Parliament's "science-first" amendments, this study identifies key areas of institutional divergence and their potential economic impacts on the global pharmaceutical market.

Central to the reform is the reconstruction of the Regulatory Data Protection (RDP) system. Under current laws, innovators enjoy a static "8+2" protection period (8 years of data protection plus 2 years of market protection). The Commission's proposal suggests a fundamental shift: reducing the baseline RDP to 6 years, while allowing companies to "earn back" exclusivity through social and clinical contributions.

Extensions include:

- +2 years for launching and ensuring continuous supply in all 27 Member States.
- +6 months for products addressing an Unmet Medical Need (UMN).
- +6 months for conducting comparative clinical trials.
- +1 year for a new therapeutic indication with significant clinical benefit.

The European Parliament's 2024 amendments, however, proposed a higher baseline of 7.5 years, arguing that the Commission's "all-member-state" requirement is logistically unfeasible for many smaller biotech firms. This research evaluates how these competing baselines

influence the "break-even" point for R&D investments and the potential for generic competition to enter the market earlier.

The reform introduces a sophisticated hierarchy for rare disease treatments. While the current 10-year market exclusivity for orphan drugs has been successful in bringing products to market, investments have often clustered around "low-hanging fruit"—rare diseases with relatively larger patient populations.

To steer R&D toward the most neglected areas, the reform introduces the "High Unmet Medical Need" (HUMN) status. Products achieving this status would receive up to 11 years of exclusivity (under the Parliament's version), while "well-established use" orphan products would see their protection reduced. This study explores the socio-economic implications of this tiering, specifically how it may incentivize breakthrough gene therapies for ultra-rare conditions while managing the financial sustainability of national health budgets.

Addressing the "silent pandemic" of Antimicrobial Resistance (AMR) requires a departure from traditional volume-based sales models. Because new antibiotics must be used sparingly to maintain efficacy, they are inherently unprofitable.

To bridge this "market failure," the reform proposes the Transferable Data Exclusivity Voucher (TEV). A TEV allows the developer of a priority antimicrobial to extend the RDP of any other product in its portfolio by 6 to 12 months, or to sell that voucher to another firm. This research assesses the fierce debate surrounding TEVs: while they provide a powerful pull-incentive for antibiotic R&D, critics argue they place an undue burden on national payers by delaying generic entry for unrelated "blockbuster" drugs. The paper also examines the Parliament's favored alternative: the "Subscription Model" (or Netflix model), which provides developers with a fixed annual fee regardless of sales volume, thereby decoupling profit from the quantity of antibiotics sold.

The transition to a modular system represents a paradigm shift in EU health policy. For the first time, intellectual property-related rewards are directly tied to patient access and clinical transparency. However, the study identifies significant risks. For Small and Medium Enterprises (SMEs), which represent the backbone of European biotech innovation, a reduced baseline RDP could create "death valleys" in financing.

Furthermore, the research evaluates the geopolitical dimension. As the US (via the Inflation Reduction Act) and China intensify their own pharmaceutical incentives, Europe's reform must ensure it does not inadvertently trigger a "flight of capital." The study suggests that while modularity is necessary for equity, the final "Trilogue" agreement must ensure that the complexity of the "bonus" system does not create administrative paralysis for the European Medicines Agency (EMA).

The EU pharmaceutical reform is a courageous attempt to reconcile the irreconcilable: the need for high-cost innovation and the demand for affordable, universal healthcare. This paper concludes that the success of the reform hinges on the "predictability" of the incentives. If the conditions for earning extensions are too burdensome or legally uncertain, the EU risks losing its competitive edge. However, if implemented correctly, the 2024 reform will establish a global gold standard for "socially responsible" pharmaceutical regulation, ensuring that the fruits of scientific progress reach every corner of the Union.

Keywords: *EU Pharmaceutical Reform, Modular Incentives, Regulatory Data Protection (RDP), Orphan Drugs, Antimicrobial Resistance (AMR), Market Exclusivity, Patient Access.*

დოქტორანტიზისა და მაგისტრანტიზის სამეცნიერო ნაშრომები
PAPERS OF DOCTORAL AND MASTER STUDENTS

Ali Hikmat Aliyev

PhD student

PhD student at Baku State University

<https://orcid.org/0009-0000-4536-6944>

FORMATION OF THE DIGITAL TRADE MODEL: INTERNATIONAL TRENDS

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.01>

Annotation. The presented article investigates the formation and evolution of digital trade models within the framework of contemporary global economic transformations. The research focuses on the structural components of digital trade, including the development of electronic commerce platforms, the integration of fintech solutions, the digitalization of logistics and supply chain systems, and the modernization of customs and border procedures through digital technologies. A comparative analysis of international experience is conducted by examining the digital trade practices of China, South Korea, Germany, the United Kingdom, Turkey, the United States, Japan, and Georgia. The paper identifies the key strengths and limitations of each national model and evaluates their relevance for emerging digital economies. Based on these findings, the study outlines strategic directions and policy recommendations for the effective adaptation and implementation of a digital trade model in Azerbaijan.

Key words: Digital trade model, international digital trade, e-commerce platforms, fintech integration, digital logistics, smart customs systems, digital transformation, global trade trends, cross-border e-commerce, digital economy, etc.

Introduction

In the contemporary era, digitalization has emerged as one of the primary drivers of global economic development, profoundly influencing international trade systems. The rapid advancement of information and communication technologies, the widespread adoption of electronic commerce platforms, and the integration of financial technologies (fintech) into trade operations have transformed traditional trade mechanisms, leading to the emergence of a comprehensive digital trade model. This model encompasses not only the online sale of goods and services but also the digital management of logistics, customs administration, payment systems, and supply chains.

The level of digital trade development has become a critical indicator of national economic competitiveness. In this context, the experiences of countries such as China, South Korea, Germany, the United Kingdom, Turkey, the United States, Japan, and Georgia provide valuable insights. These countries implement diverse models of digital trade, combining government policies, innovative technological applications, and the integration of business entities into digital commerce. Examining these experiences, analyzing their strengths and weaknesses, and assessing their applicability is crucial for formulating an optimal digital trade model for Azerbaijan.

The objective of this article is to systematically analyze the global trends in digital trade model formation and to identify strategic directions for enhancing Azerbaijan's digital trade potential. The study explores both theoretical approaches and international best practices, evaluating the structural components of digital trade and their potential adaptation to the Azerbaijani economic context.

The Concept of Digital Trade

Digital trade has emerged as a central phenomenon in the development of the global economy, reflecting the transformation of traditional trade mechanisms. Unlike conventional trade, which

is often constrained by geographical and physical limitations, digital trade accelerates cross-border transactions, reduces operational costs, and optimizes interactions between market participants. Digital trade encompasses not only the online sale of goods and services but also a complex set of components, including fintech systems, digital logistics, electronic platforms, and smart customs solutions, which collectively enhance the efficiency, transparency, and competitiveness of global commerce.

E-commerce: E-commerce refers to the sale and management of goods and services through digital platforms. This process extends beyond mere transactions, integrating payment processing, order tracking, and logistics coordination. International platforms such as Alibaba, Amazon, eBay, and Shopify serve as prominent examples, facilitating both retail and cross-border operations. By combining payment solutions and logistics services, these platforms significantly improve operational efficiency and market transparency.

Digital platforms: Digital platforms are complex systems that connect buyers and sellers within a virtual marketplace. They enable participants to engage in global commerce, increase market transparency, and simplify the management of trade operations. Furthermore, these platforms provide advanced analytical capabilities, allowing businesses to assess consumer behavior, optimize pricing strategies, and enhance overall market competitiveness.

Digital logistics and supply chain management: Digital logistics involves monitoring goods and services throughout the supply chain, managing inventories, optimizing delivery processes, and digitalizing customs operations. These systems ensure optimal inventory levels, reduce delivery costs, and enable rapid responses to customer demands. Smart customs and digital document flows further enhance cross-border trade efficiency while minimizing compliance risks.

Fintech: Fintech constitutes a core component of digital trade, encompassing innovative financial technologies such as electronic payment systems, digital wallets, blockchain technologies, and smart contracts. By increasing the speed, security, and transparency of transactions, fintech solutions play a crucial role in facilitating international payments and streamlining export operations.

The expansion of digital trade creates new opportunities for both public and private sectors. Governments promote trade activities through the development of digital infrastructure, enhancement of legal frameworks, and implementation of smart customs systems, while private enterprises lead in platform management, innovative fintech applications, and optimization of digital logistics. Consequently, digital trade not only accelerates economic growth but also contributes significantly to the transparency, efficiency, and sustainability of global trade processes.

Digital Trade Models

The development of digital trade varies across countries, depending on different strategies and governance approaches. Generally, these approaches can be grouped into three main models: state-driven, market-driven, and hybrid models. Each model is shaped by a country's economic structure, digital infrastructure, and government policies, contributing uniquely to the advancement of digital trade.

China and South Korea are typical examples of countries following the state-driven model in digital trade. In these nations, the government plays a central role in establishing the digital ecosystem, facilitating rapid development of digital platforms through strategic planning, investment support, and regulatory initiatives. In China, under government leadership, large e-commerce platforms have been developed, alongside digital payment systems and smart customs solutions, significantly enhancing both export and domestic trade efficiency. In South Korea, digital trade has expanded rapidly, particularly due to technological infrastructure development and government-supported startup programs.

This growth is reflected in concrete digital trade indicators. For instance, in South Korea, the proportion of businesses placing orders (i.e., making purchases) over computer networks was

48.27% in 2010, rising to 59.68% in 2011. It reached 61.95% in 2012, then slightly declined to 59.26% in 2013. In 2014, the indicator dropped to 50.70%, reaching a minimum of 34.44% in 2015. Subsequently, digital trade gradually recovered, with percentages of 35.77% in 2016, 37.00% in 2017, 41.09% in 2018, 50.69% in 2019, 50.77% in 2020, 53.79% in 2021, 54.52% in 2022, and finally 55.66% in 2023. These figures clearly demonstrate the effectiveness of the state-driven model and the gradual impact of investments in technological infrastructure [1].

The advantages of the state-driven model include rapid digital infrastructure development, reduced investment risks, and accelerated integration into global trade networks. However, certain weaknesses exist, such as strict government control and limited market freedom, which may constrain innovation. Startup ecosystems may develop more slowly compared to private-led initiatives, and competitive dynamics in some sectors can be weaker.

The United States and the United Kingdom represent the market-driven model, where digital trade is primarily managed by the private sector. Digital platforms and fintech solutions are developed and operated by private enterprises, while the government plays a regulatory and legislative role. The market-driven model fosters high levels of innovation and competition, allowing new products and services to enter the market rapidly, supporting an active startup ecosystem ready for international competition. In the U.S., technology giants such as Amazon and PayPal exemplify the effectiveness of this model, optimizing both domestic and international e-commerce operations.

In the United Kingdom, a similar trend is evident. Businesses placing orders (i.e., making purchases) over computer networks accounted for 49.53% in 2010, rising to 52.76% in 2011, and reaching 59.62% in 2012. The indicator then slightly decreased to 51.08% in 2013 and 50.57% in 2014, before increasing again to 54.24% in 2015. Between 2016 and 2021, the percentages fluctuated moderately: 50.76% in 2016, 52.94% in 2017, 52.40% in 2018, 51.86% in 2019, 51.32% in 2020, and 50.78% in 2021. These figures highlight the consistent adoption of digital trade practices by UK businesses and the robust role of private enterprises in driving e-commerce activities [1].

The model's strengths include strong innovation, intense competition, and rapid product development, while its weaknesses relate to limited government support and, in some cases, delayed regulatory frameworks, which may result in unbalanced market development.

Table 1

Trend Analysis of Businesses Placing Orders over Computer Networks in the United Kingdom (2010–2021)

Year	Digital Orders (%)	Year-to-Year Change (%)
2010	49.53	—
2011	52.76	+3.23
2012	59.62	+6.86
2013	51.08	-8.54
2014	50.57	-0.51
2015	54.24	+3.67
2016	50.76	-3.48
2017	52.94	+2.18
2018	52.40	-0.54
2019	51.86	-0.54
2020	51.32	-0.54
2021	50.78	-0.54

Source: Compiled by the Author according to [1].

The conducted trend analysis reveals a clearly structured and multi-stage development pattern in the digital trade dynamics of the United Kingdom. The initial period covering 2010–2012

can be characterized as a phase of accelerated digital expansion. During this stage, a substantial increase is observed in the proportion of businesses placing orders over computer networks, reflecting the rapid diffusion of digital procurement technologies and the growing readiness of firms to integrate e-commerce solutions into their operational processes. This period corresponds to the early consolidation of digital infrastructure and the widespread adoption of internet-based commercial platforms across the private sector. The subsequent period between 2013 and 2015 represents a phase of structural adjustment and market recalibration. The noticeable fluctuations in the indicator during these years suggest a transition from extensive growth toward qualitative transformation. Factors such as market saturation, changing regulatory frameworks, evolving cybersecurity requirements, and the optimization of digital business models may have contributed to this temporary instability. Rather than indicating a decline in digital trade capacity, these variations reflect the adaptation of firms to more complex and competitive digital environments.

From 2016 onwards, the trend demonstrates a clear stabilization phase, with the share of businesses engaging in online procurement fluctuating within a relatively narrow range of approximately 50–53 percent. This stability indicates the maturation of the digital trade ecosystem in the United Kingdom. At this stage, digital commerce is no longer driven by initial adoption dynamics but is instead shaped by incremental improvements in efficiency, platform integration, data analytics, and supply chain digitalization. The consistency of the indicator suggests that digital trade has become an embedded and standardized component of business activity. This evolutionary pattern confirms that the United Kingdom has successfully transitioned from a rapid digital adoption phase to a mature and resilient digital trade environment. The observed stability supports the effectiveness of a market-driven digital trade model, where innovation, platform development, and service diversification are predominantly led by the private sector, while the state plays a regulatory and supervisory role. Such a model enhances the adaptability of the digital trade system, ensures continuity under changing economic conditions, and strengthens the country’s competitive position within global digital commerce networks.

Table 2

Digital trade stability and volatility indicators of United Kingdom and South Korea

Indicator	United Kingdom	South Korea
Mean value (%)	52.3	48.9
Maximum value (%)	59.62	61.95
Minimum value (%)	49.53	34.44
Standard deviation	Low-moderate	High
Coefficient of variation (CV, %)	~5-6%	~15-18%
Digital trade stability	High	Moderate
Policy sensitivity	Low	High

Source: Compiled by the Author according to [1].

The volatility analysis highlights fundamental structural distinctions between market-oriented and state-oriented digital trade models, particularly in terms of stability, adaptability, and policy dependence. The empirical results indicate that the United Kingdom exhibits a relatively low coefficient of variation in the share of businesses placing orders over computer networks. This low level of variability suggests a stable and well-established digital trade environment, where digital procurement processes are deeply embedded in routine business operations. The consistency of this indicator over time reflects the maturity of the market-oriented model, characterized by strong private-sector leadership, advanced digital infrastructure, and predictable regulatory frameworks. As a result, digital trade activity in the United Kingdom appears less sensitive to short-term policy changes or external economic shocks, relying instead on market-driven innovation and institutional continuity. In contrast, South Korea demonstrates a significantly higher coefficient of variation, indicating a more volatile digital trade trajectory. This

higher variability suggests that digital trade activity in South Korea is more responsive to shifts in government policy, public investment programs, and macroeconomic conditions. Such volatility is a defining feature of state-oriented digital trade models, where strategic state intervention plays a central role in shaping digital ecosystems. Periods of rapid expansion are often followed by temporary contractions, reflecting changes in policy priorities, funding mechanisms, or regulatory adjustments. However, this volatility should not be interpreted solely as a structural weakness. On the contrary, it underscores the adaptive capacity of a state-led model, in which targeted policy measures and infrastructure investments can rapidly stimulate recovery and renewed growth in digital trade activity. Consequently, volatility in digital trade indicators represents not only risk but also flexibility and responsiveness. In state-oriented systems, higher volatility may serve as a dynamic adjustment mechanism, enabling governments to recalibrate digital trade strategies in response to technological change or global economic pressures. In comparison, market-oriented models prioritize long-term stability and incremental innovation, resulting in lower volatility but potentially slower structural transformation. These findings suggest that the effectiveness of a digital trade model depends not on the absence of volatility, but on the institutional capacity to manage and leverage it in support of sustainable digital economic development.

Germany, Japan, and Turkey exemplify the hybrid model, which combines state-driven and market-driven approaches. In the hybrid model, government strategies are balanced with market initiatives. In Germany, the digitalization of industry and logistics is supported by government interventions, harmonized with market innovations, creating a more sustainable and long-term trade environment while maintaining high standards of digital infrastructure. Japan combines government oversight in technology and logistics with innovative market initiatives, fostering rapid expansion of digital trade and enhancing export capabilities. Turkey integrates regional export platforms with government support, demonstrating the hybrid model's ability to balance private and public sector contributions. The advantages of this model include alignment between government strategy and market innovation, long-term and sustainable trade development, and the advancement of the digital ecosystem. Its weaknesses involve high investment costs and potential bureaucratic obstacles.

Overall, comparing the state-driven, market-driven, and hybrid models highlights differences in countries' digital infrastructure levels, government activity, and private sector innovation potential. Each model facilitates digital trade development in accordance with specific economic and technological conditions. For Azerbaijan, comparative analysis of these models is crucial to enhancing digital trade potential, particularly in terms of e-commerce volume, fintech penetration, digital logistics, and smart customs systems, which can guide the formulation of context-specific strategies.

Analysis of country experiences

One of the defining characteristics of the modern global economy is the profound and systematic impact of digitalization on trade, logistics, and business processes. In particular, the adoption of digital technologies plays a crucial role in enhancing countries' economic competitiveness, increasing market flexibility, and shaping new business models. From this perspective, examining and comparatively analyzing the experiences of different countries in the field of the digital economy is of significant academic and practical importance.

The analysis of country experiences makes it possible to identify how digital transformation is implemented across different economic systems and to assess the influence of public policies, institutional mechanisms, and technological infrastructure on this process. At the same time, this approach enables a systematic evaluation of the effects of digital platforms, electronic payment systems, online trade mechanisms, and digital services on economic growth, productivity, and market efficiency.

In this chapter, the development indicators of selected countries in relation to key components of the digital economy, the policy instruments applied, and the outcomes achieved will be examined in a structured manner. The main objective of the analysis is to identify successful models established in international practice, as well as existing challenges and limitations, and to explore the possibilities for their adaptation to the national economic environment. In this context, the study of country experiences serves as a conceptual and methodological foundation for the in-depth country-specific analyses to be conducted in subsequent chapters.

China: Following the general analysis of country experiences, the focus now shifts to China, which represents a prominent example of a state-oriented digital trade model. The Chinese case offers important insights into the rapid expansion of the digital economy and the role of government interventions in guiding this development. In China, digital platforms, the establishment of e-commerce infrastructure, the integration of digital payment systems, and the implementation of smart customs solutions are coordinated as part of a strategic national agenda.

The subsequent section will examine the Chinese experience in terms of the main elements of the state-oriented digital trade model, including institutional arrangements and economic outcomes. This analysis will also provide a basis for evaluating the distinctive features of the Chinese approach in comparison with other countries and its potential relevance for shaping national digital trade strategies.

In recent years, China has demonstrated a significant trajectory in the adoption of digital technologies within its economy, particularly in the context of payments and logistics. The use of digital payments among the population aged 15 and above remained stable at 66.6 percent between 2019 and 2021, reflecting a sustained adoption of electronic financial services across various demographics. By 2024, this figure is projected to increase substantially to 86.2 percent, highlighting the accelerated penetration of digital financial tools and the effectiveness of government policies in promoting a cashless economy [2].

In parallel, the utilization of digital platforms for transportation and shipping, measured on a scale from 1 to 7 (with 7 representing the best performance), exhibited a slight decline over the same period. The score decreased from 6.1 in 2019 to 6.0 in 2021, and further to 5.9 by 2024 [3]. This trend may reflect the high baseline performance of logistics platforms and potential saturation effects in digital logistics infrastructure, rather than a deterioration of services. Together, these indicators illustrate a differentiated development within China’s digital trade ecosystem, characterized by rapid expansion in consumer-facing digital payment adoption and relatively stable performance in logistics platforms.

Table 3

China: Digital Trade Indicators (2019–2024)

Year	Use of digital payments (% of population 15+)	Use of digital platforms for transportation and shipping (1-7)
2019	66.6%	6.1
2021	66.6%	6.0
2024	86.2%	5.9

Source: [2] and [3].

To better understand the trends in China’s digital trade, it is necessary to quantify the growth in key indicators such as digital payment adoption and the use of logistics platforms. The following calculations employ the Compound Annual Growth Rate (CAGR) to assess annual growth rates and to project future developments, providing a clear picture of the evolution of the digital trade ecosystem.

$$\% \text{ CAGR formula: } \text{CAGR} = \left(\frac{\text{Ending Value}}{\text{Starting Value}} \right)^{\frac{1}{n}} - 1 \%$$

$$\text{Digital payments example CAGR}_{\text{digital payments}} = \left(\frac{86.2}{66.6} \right)^{\frac{1}{5}} - 1 \\ \approx 0.0525 \text{ (5.25\% annual growth)}$$

$$\% \text{ 2025 forecast: } \text{Forecast}_{2025} = 86.2 \times (1 + 0.0525) \approx 90.6$$

$$\% \text{ Logistics platform score example: } \text{CAGR}_{\text{logistics platform}} = \left(\frac{5.9}{6.1} \right)^{\frac{1}{5}} - \\ \approx -0.0067 \text{ (-0.67\% annual decline)} \\ \text{Value}_{2025} = 5.9 \times (1 - 0.0067) \approx 5.86$$

The results of the Compound Annual Growth Rate (CAGR) calculations provide important insights into the dynamics of China's digital trade development. The findings indicate a strong and sustained increase in the adoption of digital payments, reflecting the rapid diffusion of fintech solutions and the widespread integration of digital financial services into daily economic activities. The calculated annual growth rate demonstrates that digital payments have expanded at a stable and accelerating pace, suggesting a high level of technological readiness and consumer acceptance within the Chinese digital ecosystem.

In contrast, the use of digital platforms for transportation and shipping exhibits a relatively stable but slightly declining trend over the analyzed period. The negative CAGR value does not necessarily imply a contraction of digital logistics, but rather indicates a phase of market maturity, where adoption levels are already high and incremental growth becomes more limited. This pattern suggests that China's logistics platform sector has reached a saturation stage, shifting the focus from expansion to efficiency optimization and service quality improvements.

The simple forecast based on the calculated CAGR values implies that, if current trends persist, digital payment usage will continue to increase in the short term, further strengthening the infrastructure of digital trade. At the same time, logistics platform indicators are expected to remain relatively stable, reflecting structural consolidation rather than rapid quantitative growth. Overall, these calculations confirm the asymmetric development of different components of China's digital trade model, where financial digitalization advances faster than logistics platform expansion. This observation is particularly relevant for comparative analyses and for assessing the transferability of China's digital trade experience to other countries with emerging digital economies.

Implications of China's digital trade experience for Azerbaijan: China's experience in developing a state-oriented digital trade model offers several important lessons for Azerbaijan, particularly in terms of institutional coordination, infrastructure development, and digital financial inclusion. One of the key advantages of this model for Azerbaijan lies in the role of the state as a strategic coordinator. Strong government involvement in building digital infrastructure, supporting e-commerce platforms, and promoting digital payment systems can accelerate the formation of a unified digital trade ecosystem. For Azerbaijan, where digital trade is still in a developing stage, such coordinated efforts may help reduce market fragmentation and enhance the integration of digital services across sectors. Another positive aspect of China's experience is the rapid expansion of digital payment systems. The widespread adoption of digital payments has significantly reduced transaction costs, increased transparency, and improved access to financial services. For Azerbaijan, adopting similar policies could contribute to higher levels of financial inclusion, particularly among small and medium-sized enterprises, and facilitate cross-border e-commerce activities. Furthermore, the integration of digital payments with logistics and customs systems may improve trade efficiency and strengthen Azerbaijan's position as a regional trade hub.

However, the Chinese model also presents several limitations that should be carefully considered in the Azerbaijani context. A high degree of state intervention may constrain market

competition and limit the flexibility of private sector initiatives. In Azerbaijan, excessive regulatory control could discourage innovation and slow the development of startup ecosystems, particularly in fintech and digital logistics. Therefore, while state involvement is essential at the initial stage, maintaining a balance between regulation and market freedom is crucial. However, the Chinese model also presents several limitations that should be carefully considered in the Azerbaijani context. A high degree of state intervention may constrain market competition and limit the flexibility of private sector initiatives. In Azerbaijan, excessive regulatory control could discourage innovation and slow the development of startup ecosystems, particularly in fintech and digital logistics. Therefore, while state involvement is essential at the initial stage, maintaining a balance between regulation and market freedom is crucial.

South Korea: To assess the development of digital trade in South Korea, it is essential to examine indicators that reflect both business-level and individual-level participation in online economic activities. In this context, the share of businesses placing orders over computer networks provides insight into the extent to which enterprises have integrated digital technologies into their procurement and supply chain processes. This indicator captures the digitalization of business-to-business transactions and reflects the readiness of firms to operate within a network-based trade environment. At the same time, individual participation in digital trade can be evaluated through indicators measuring the use of the internet for selling goods or services, including activities conducted via online marketplaces such as eBay. This variable highlights the role of individuals and micro-entrepreneurs in the digital economy, illustrating how digital platforms lower entry barriers and enable wider participation in online commerce. The inclusion of individual-level indicators is particularly important for understanding the broader social and economic impact of digital trade beyond formal enterprises. Together, these indicators allow for a comprehensive analysis of South Korea's digital trade landscape by capturing both institutional adoption by businesses and grassroots engagement by individuals. The following statistical data will be used to analyze trends over time and to evaluate the effectiveness of South Korea's digital trade model in promoting inclusive and technology-driven economic participation.

The statistical data on businesses placing orders over computer networks indicate a steady and sustained increase in digital adoption among enterprises in South Korea over the period from 2018 to 2023. In 2018, the share of businesses conducting purchases through computer networks stood at 41.09%, reflecting an already considerable level of digital integration. This figure increased markedly to 50.69% in 2019 and remained relatively stable in 2020 at 50.77%, despite the economic disruptions associated with the global pandemic. In subsequent years, the upward trend continued, reaching 53.79% in 2021, 54.52% in 2022, and 55.66% in 2023 [4]. This consistent growth highlights the progressive digitalization of procurement and supply chain processes among South Korean enterprises and demonstrates the resilience of business-level digital trade practices.

In parallel, the indicator measuring individuals using the internet for selling goods or services provides insight into the expansion of digital trade at the individual and micro-entrepreneurial level. In 2018 and 2019, this share remained relatively stable at approximately 20.6%, suggesting limited but stable participation in online selling activities. A significant shift occurred in 2020, when the indicator rose sharply to 30.69%, reflecting increased reliance on digital platforms for income generation during periods of restricted physical commerce. This growth continued in 2021, reaching 32.40%, and accelerated further in 2022 to 43.74%, indicating a substantial expansion of individual engagement in digital marketplaces. In 2023, the share declined slightly to 38.31%, which may suggest a partial normalization of economic activities or increased competition within digital platforms [5].

Taken together, these indicators reveal a differentiated pattern of digital trade development in South Korea. While business-level digital procurement shows stable and incremental growth, individual-level participation exhibits more pronounced fluctuations, reflecting its sensitivity to

external economic conditions and platform dynamics. This dual perspective underscores the importance of analyzing both institutional and individual dimensions when assessing the overall effectiveness and inclusiveness of South Korea's digital trade model.

Implications of South Korea's digital trade experience for Azerbaijan: The experience of South Korea offers several important implications for the development of digital trade in Azerbaijan, particularly in terms of business digitalization and individual participation in online commerce. The steady growth observed in the share of businesses placing orders over computer networks in South Korea demonstrates the effectiveness of long-term investments in digital infrastructure and enterprise-level digital readiness. For Azerbaijan, where digital procurement and supply chain integration remain relatively limited, this experience highlights the importance of encouraging businesses to adopt network-based purchasing systems through targeted incentives, digital literacy programs, and supportive regulatory frameworks. At the individual level, South Korea's rapid increase in the use of the internet for selling goods or services, especially during periods of economic disruption, illustrates the potential of digital platforms to enhance income diversification and micro-entrepreneurship. In Azerbaijan, expanding access to digital marketplaces and reducing entry barriers for individuals could play a significant role in fostering inclusive digital trade. However, the fluctuations observed in individual participation also suggest that such activities are sensitive to market conditions and platform competition, indicating the need for stable digital ecosystems and consumer trust mechanisms. The comparison suggests that Azerbaijan may benefit from adopting a balanced approach that combines elements of South Korea's state-supported digital infrastructure development with policies aimed at strengthening private sector and individual engagement. By prioritizing enterprise digitalization while simultaneously supporting individual participation in online trade, Azerbaijan can enhance the resilience and inclusiveness of its digital trade model. This comparative insight underscores the relevance of the South Korean experience as a reference point, while also emphasizing the necessity of adapting policy measures to Azerbaijan's specific economic and institutional context.

Germany: Germany represents a prominent example of a hybrid digital trade model, where market-driven mechanisms are complemented by strong institutional coordination and regulatory frameworks. In the German context, digital trade development is closely linked to the digitalization of inter-enterprise relations and interactions between businesses and public institutions. One of the key indicators reflecting this process is the share of orders placed through the internet by other enterprises and government bodies, which captures the extent of digital integration in business-to-business and business-to-government transactions. The increasing use of online systems for placing orders among enterprises and public institutions highlights the role of digital platforms in enhancing efficiency, transparency, and coordination within the German economy. Digital procurement processes reduce administrative costs, streamline supply chains, and improve access to public tenders, thereby strengthening both private sector competitiveness and public sector efficiency. This indicator is particularly relevant for assessing Germany's progress in integrating digital solutions into formal economic and institutional structures. Analyzing trends in internet-based ordering by enterprises and government entities allows for a comprehensive understanding of how digital trade is embedded within Germany's broader economic framework.

The data on orders placed through the internet by other enterprises and government institutions in Germany reveal a relatively stable but gradually strengthening role of digital procurement within the overall structure of business turnover. In 2018, such orders accounted for 3.48% of total sales value, indicating an established yet limited integration of digital channels in business-to-business and business-to-government transactions. This share declined to 2.67% in 2019, suggesting a temporary slowdown in the use of internet-based ordering systems within institutional and inter-enterprise relations. In 2020, the indicator increased to 3.13%, reflecting a renewed reliance on digital procurement mechanisms during a period characterized by dis-

ruptions to traditional commercial interactions. This upward trend continued in subsequent years, reaching 3.32% in 2021 and 3.61% in 2022. By 2023, the share rose slightly further to 3.65% of total sales value, demonstrating a gradual consolidation of digital ordering practices among enterprises and public sector entities [6]. The observed dynamics suggest that digital procurement in Germany has evolved in a cautious and incremental manner. Rather than exhibiting rapid expansion, the indicator reflects a mature and structured approach to digital integration, consistent with Germany's hybrid digital trade model. The steady increase in recent years points to the strengthening role of standardized digital procurement systems, particularly in institutional and public-sector-related transactions. This pattern highlights the emphasis placed on reliability, regulatory compliance, and efficiency, rather than rapid quantitative growth, within Germany's digital trade framework.

Implications of Germany's digital trade experience for Azerbaijan: Germany's experience with internet-based orders by enterprises and government institutions provides both instructive lessons and potential challenges for Azerbaijan as it seeks to develop a more robust digital trade ecosystem. On the positive side, Germany demonstrates the value of a structured and regulated approach to digital trade. The gradual increase in internet-based procurement over recent years highlights the benefits of standardized digital platforms that improve transparency, streamline administrative processes, and reduce transaction costs. For Azerbaijan, adopting similar systems could enhance the efficiency of both business-to-business and business-to-government transactions. By integrating digital ordering mechanisms into public procurement and private sector supply chains, Azerbaijan could promote accountability, facilitate market access for small and medium-sized enterprises, and create a more predictable digital business environment. Moreover, Germany's experience underscores the importance of regulatory compliance and institutional coordination. The careful balance between digital innovation and adherence to established standards ensures system reliability and fosters trust among market participants. For Azerbaijan, establishing clear legal frameworks and operational guidelines for digital trade could encourage broader adoption and mitigate risks associated with emerging digital marketplaces. However, there are potential limitations to consider. Germany's digital procurement practices have evolved gradually, reflecting a mature economy with advanced technological infrastructure and well-established institutional frameworks. In contrast, Azerbaijan faces challenges related to lower digital literacy, limited infrastructure, and smaller market size. Direct replication of Germany's model may therefore not be feasible without adaptation. Excessive emphasis on regulation or top-down standardization could inadvertently slow the pace of innovation and discourage entrepreneurial initiatives in digital commerce. In summary, Germany's experience provides a model of efficiency, reliability, and structured digital trade development that can inform Azerbaijani policy. The key challenge lies in adapting these lessons to local conditions—strengthening institutional support and regulatory frameworks while maintaining flexibility to encourage private sector participation and innovation.

United Kingdom: The United Kingdom is one of the leading global economies in the trade of information and communication technology (ICT) services. The country's strong digital infrastructure, advanced financial and professional services sector, and high level of technological innovation have positioned ICT services as a key component of its international trade structure. International trade in ICT services in the United Kingdom includes activities such as telecommunications services, computer programming and consultancy, data processing, cloud services, and other digitally delivered solutions. Over recent years, ICT services have accounted for a significant share of the country's total services exports, reflecting the increasing role of digitalisation in global trade patterns. Annual data on the value, share, and growth of ICT services trade indicate a generally upward trend, driven by rising global demand for digital services, cross-border data flows, and the expansion of remote and platform-based business models. The growth of ICT services exports has contributed positively to the UK's trade balance and has strengthened its comparative advantage in knowledge-intensive sectors. At the same time, the

dynamics of ICT services trade have been influenced by structural factors such as regulatory frameworks, international trade agreements, and technological standards. Developments related to data protection, cybersecurity, and digital trade rules have played an important role in shaping the competitiveness of UK ICT service providers in international markets. The annual evolution of international trade in ICT services highlights the strategic importance of the digital economy for the United Kingdom. The sustained growth of this sector underscores its role in enhancing productivity, supporting innovation, and reinforcing the country's position in global value chains.

The international trade in information and communication technology (ICT) services occupies a significant position within the overall structure of services trade in the United Kingdom. The country's advanced digital infrastructure, strong innovation capacity, and highly developed service-oriented economy have enabled ICT services to become an important driver of external trade performance. Between 2016 and 2019, the share of ICT services in the total trade in services in the United Kingdom remained relatively stable, fluctuating around 6.4 percent. This period reflects a phase of steady integration of digital services into international markets, supported by the expansion of software development, telecommunications, and IT consultancy activities. The stability of the indicator during these years suggests a mature but consistently performing digital services sector.

A notable structural change is observed in 2020, when the share of ICT services in total services trade increased sharply to 7.60 percent. This rise can be associated with the acceleration of digital transformation processes during the COVID-19 pandemic, which significantly increased global demand for remote communication technologies, cloud services, and digital business solutions. The United Kingdom, benefiting from its established ICT ecosystem, was able to respond effectively to these changes in international demand. In the subsequent years, the share of ICT services remained at a relatively high level, amounting to 7.28 percent in 2021 and 6.94 percent in 2022. Although a slight decline is observed after the pandemic peak, the indicator continued to exceed pre-2020 levels, indicating that the structural shift towards digital services in international trade was largely sustained rather than temporary. In 2023, the share of ICT services rose again to 7.88 percent, representing one of the highest values recorded during the observed period. This increase reflects the continued expansion of cross-border digital services, including data processing, digital platforms, and technology-based professional services. In 2024, the indicator slightly decreased to 7.31 percent; however, it remained significantly above the levels observed in the pre-pandemic period [7]. The dynamics of ICT services trade in the United Kingdom demonstrate the growing strategic importance of the digital economy in shaping the country's international trade structure. The increasing and relatively resilient share of ICT services highlights the United Kingdom's competitive advantage in knowledge-intensive and technology-driven services and underscores the role of digitalization in enhancing long-term trade sustainability and economic resilience.

Implications of United Kingdom's digital trade experience for Azerbaijan: The experience of the United Kingdom in international trade in information and communication technology (ICT) services provides a valuable reference framework for assessing the development prospects of Azerbaijan's digital economy. The increasing share of ICT services in the UK's total trade in services demonstrates the growing importance of digital and knowledge-intensive activities in enhancing international competitiveness and economic resilience. One of the key advantages for Azerbaijan in adopting a similar development trajectory lies in the diversification of its export structure. Expanding ICT service exports could significantly reduce Azerbaijan's dependence on hydrocarbon-based revenues and contribute to the formation of a more balanced and sustainable foreign trade profile. As illustrated by the United Kingdom's experience, ICT services are less constrained by physical infrastructure and geographical distance, which facilitates access to global markets and lowers entry barriers for international trade. One of the key advantages for Azerbaijan in adopting a similar development trajectory

lies in the diversification of its export structure. Expanding ICT service exports could significantly reduce Azerbaijan's dependence on hydrocarbon-based revenues and contribute to the formation of a more balanced and sustainable foreign trade profile. As illustrated by the United Kingdom's experience, ICT services are less constrained by physical infrastructure and geographical distance, which facilitates access to global markets and lowers entry barriers for international trade. However, the application of this model also entails several structural and institutional challenges. A major limitation for Azerbaijan is the relatively underdeveloped digital ecosystem compared to advanced economies such as the United Kingdom. Constraints related to technological infrastructure, venture capital availability, and integration into global innovation networks may hinder the rapid expansion of ICT service exports. Without adequate institutional support, local firms may face difficulties scaling their operations and competing internationally. Furthermore, global ICT services markets are characterized by a high degree of concentration, dominated by large multinational enterprises from developed economies. This creates competitive asymmetries that may disadvantage emerging market firms. Azerbaijani companies entering these markets are likely to encounter substantial financial, technological, and regulatory barriers, which could limit their long-term sustainability unless accompanied by targeted state support and export promotion policies. Another potential drawback concerns labor market adjustment. The expansion of ICT-based trade may accelerate structural shifts in employment, potentially reducing labor demand in traditional sectors. In the absence of effective reskilling and social adaptation policies, such transitions could generate social and economic imbalances. The UK experience suggests that successful digital trade expansion requires complementary investments in education, lifelong learning, and inclusive labor market institutions. In summary, while the United Kingdom's experience in international trade in ICT services offers significant strategic opportunities for Azerbaijan, its replication necessitates a gradual and context-specific approach. The successful adoption of this model depends on strengthening digital infrastructure, enhancing human capital, improving institutional capacity, and implementing coherent long-term digital trade strategies aligned with national development priorities.

The result

This study has examined the development of digital trade through a comparative analysis of different national models, supported by empirical indicators from selected countries, including China, South Korea, the United Kingdom, and Germany. The findings demonstrate that the structure and effectiveness of digital trade are strongly shaped by the interaction between state policy, market mechanisms, and the level of digital infrastructure.

The analysis confirms that state-oriented digital trade models, as observed in China and South Korea, play a decisive role in accelerating the adoption of digital technologies in commercial activities. Empirical data on businesses placing orders over computer networks and individuals engaging in online sales indicate a steady long-term expansion of digital transactions, particularly in South Korea after 2018. These trends provide evidence that sustained public investment in digital infrastructure and targeted support for innovation ecosystems can significantly increase the participation of both enterprises and individuals in digital trade.

At the same time, the findings demonstrate that market-oriented models, represented by the United Kingdom, are particularly effective in promoting innovation-driven digital trade, especially in ICT services. The rising share of ICT services in the United Kingdom's total trade in services illustrates the growing importance of knowledge-based and digitally delivered exports. This confirms that competitive market environments, combined with adaptive regulatory frameworks, enhance export diversification and strengthen international competitiveness in digital sectors.

The examination of hybrid models, with Germany as a representative case, further supports the argument that a balanced integration of state coordination and market dynamics contributes to the stability and sustainability of digital trade development. Empirical indicators related to in-

ternet-based orders placed by enterprises and government entities reveal gradual but consistent growth, suggesting that institutional coordination and digital standardization are critical factors for long-term efficiency rather than short-term expansion.

Overall, the comparative evidence presented in this study substantiates the claim that there is no single universal model for digital trade development. Instead, effective digital trade strategies are context-dependent and reflect national economic structures, institutional capacity, and policy priorities. The empirical indicators used in this research demonstrate that countries combining digital infrastructure development, regulatory clarity, and human capital investment achieve higher levels of digital trade integration.

For Azerbaijan, the findings prove that the strategic adaptation of international digital trade practices—rather than direct replication—offers the most viable path forward. The empirical evidence supports the conclusion that adopting a hybrid and phased approach, focused on infrastructure modernization, digital skills development, and export-oriented digital services, can enhance Azerbaijan’s integration into global digital trade networks while mitigating structural and institutional risks.

In conclusion, this study empirically confirms that digital trade functions as a key driver of economic diversification, technological upgrading, and international competitiveness. The analyzed data provide robust support for the argument that coordinated digital policies and adaptive institutional frameworks are essential for unlocking the full potential of digital trade in emerging economies.

References

1. https://goingdigital.oecd.org/datakitchen/#/explorer/5/ict/indicator/explore/en?mainCubeId=OECD.STI.DEP%2FDSD_ICT_B%40DF_BUSINESSES&pairCubeId=&sizeCubeId=&mainIndId=D7_B&pairIndId=&sizeIndId=&mainBreakdowns=ACTIVITY%3A_T.SIZE_CLASS%3AS_GE10&pairBreakdowns=&sizeBreakdowns=&lollipop=&lollipopOpts=&countries=DEU.GBR&countryFilter=false&time=1104523200360.1672516800360&chart=linechart&fontSize=12&palette=normal&lastDates=true&timeScale=A&mainUnit=PT_ENT&pairUnit=&sizeUnit=&flip=false&fullLabel=false&utRange=true
2. https://data360.worldbank.org/en/indicator/WEF_TTDI_DIGITALPAY?view=trend&country=CHN&maxYear=2024
3. https://data360.worldbank.org/en/indicator/WEF_TTDI_EOSQ776?compBreak1=WEF_TTDI_VAL&country=CHN&recentYear=false&year=2019
4. https://goingdigital.oecd.org/datakitchen/#/explorer/5/ict/indicator/explore/en?mainCubeId=OECD.STI.DEP%2FDSD_ICT_B%40DF_BUSINESSES&pairCubeId=&sizeCubeId=&mainIndId=D7_B&pairIndId=&sizeIndId=&mainBreakdowns=ACTIVITY%3A_T.SIZE_CLASS%3AS_GE10&pairBreakdowns=&sizeBreakdowns=&lollipop=&lollipopOpts=&countries=KOR&countryFilter=false&time=1104523200360.1672516800360&chart=linechart&fontSize=12&palette=normal&lastDates=true&timeScale=A&mainUnit=PT_ENT&pairUnit=&sizeUnit=&flip=false&fullLabel=false&utRange=false
5. https://goingdigital.oecd.org/datakitchen/#/explorer/5/ict/indicator/explore/en?mainCubeId=OECD.STI.DEP%2FDSD_ICT_HH_IND%40DF_IND&pairCubeId=&sizeCubeId=&mainIndId=D1U_I&pairIndId=&sizeIndId=&mainBreakdowns=GEO_AREA%3A_Z.AGE%3AY16T74.SEX%3A_T.EDUCATION_LEVEL%3A_T.INCOME_GROUP%3A_T.EMP_STATUS%3A_T&pairBreakdowns=&sizeBreakdowns=&lollipop=&lollipopOpts=&countries=KOR&countryFilter=true&time=1104523200360.1704052800360&chart=linechart&fontSize=12&palette=normal&lastDates=true&timeScale=A&mainUnit=PT_PO_P&pairUnit=&sizeUnit=&flip=false&fullLabel=false&utRange=false
6. https://goingdigital.oecd.org/datakitchen/#/explorer/5/ict/indicator/explore/en?mainCubeId=OECD.STI.DEP%2FDSD_ICT_B%40DF_BUSINESSES&pairCubeId=&sizeCubeId=

[https://unctadstat.unctad.org/datacentre/dataviewer/US.TradeServICT](https://unctadstat.unctad.org/datacentre/dataviewer/US.TradeServICT&mainIndId=D2B2_B&pairIndId=&sizeIndId=&mainBreakdowns=ACTIVITY%3A_T_SIZE_CLASS%3AS_GE10&pairBreakdowns=&sizeBreakdowns=&lollipop=&lollipopO_pts=&countries=DEU&countryFilter=true&time=1293825600360.1672516800360&chart=linechart&fontSize=12&palette=normal&lastDates=true&timeScale=A&mainUnit=PT_SL_VAL&pairUnit=&sizeUnit=&flip=false&fullLabel=false&utRange=true)

7. <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/dataviewer/US.TradeServICT>

ალი ჰიქმათ ალიევი

დოქტორანტი

ბაქოს სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

<https://orcid.org/0009-0000-4536-6944>

ციფრული ვაჭრობის მოდელის ფორმირება: საერთაშორისო ტენდენციები

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.01>

რეზიუმე

წარმოდგენილი სტატია იკვლევს ციფრული ვაჭრობის მოდელების ფორმირებასა და ევოლუციას თანამედროვე გლობალური ეკონომიკური ტრანსფორმაციების ფარგლებში. კვლევა ფოკუსირებულია ციფრული ვაჭრობის სტრუქტურულ კომპონენტებზე, მათ შორის ელექტრონული კომერციის პლატფორმების განვითარებაზე, ფინტექ გადაწყვეტილებების ინტეგრაციაზე, ლოჯისტიკისა და მიწოდების ჯაჭვის სისტემების დიგიტალიზაციაზე და საბაჟო და სასაზღვრო პროცედურების მოდერნიზაციაზე ციფრული ტექნოლოგიების მეშვეობით. საერთაშორისო გამოცდილების შედარებითი ანალიზი ტარდება ჩინეთის, სამხრეთ კორეის, გერმანიის, გაერთიანებული სამეფოს, თურქეთის, აშშ-ის, იაპონიის და საქართველოს ციფრული ვაჭრობის პრაქტიკის შესწავლით. ნაშრომი განსაზღვრავს თითოეული ეროვნული მოდელის ძირითად ძლიერ და შეზღუდულ მხარეებს და აფასებს მათ შესაბამისობას განვითარებადი ციფრული ეკონომიკებისთვის. ამ დასკვნებზე დაყრდნობით, კვლევა ასახავს სტრატეგიულ მიმართულებებს და პოლიტიკურ რეკომენდაციებს აზერბაიჯანში ციფრული ვაჭრობის მოდელის ეფექტური ადაპტაციისა და დანერგვისთვის.

საკვანძო სიტყვები: ციფრული ვაჭრობის მოდელი, საერთაშორისო ციფრული ვაჭრობა, ელექტრონული კომერციის პლატფორმები, ფინტექ ინტეგრაცია, ციფრული ლოჯისტიკა, ჰეიკიანი საბაჟო სისტემები, ციფრული ტრანსფორმაცია, გლობალური ვაჭრობის ტენდენციები, საზღვრისპირა ელექტრონული კომერცია, ციფრული ეკონომიკა და ა.შ.

Mariam Burmistrova
East European University, PhD Student

THE ROLE OF ORGANIZATIONAL COMMUNICATION IN BUILDING TRUST FOR DELEGATION: A GEORGIAN PERSPECTIVE

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.17>

Annotation. Delegation is one of the most essential functions of management, primarily aimed at enhancing work efficiency and optimizing organizational performance. Beyond task allocation, delegation fosters employees' professional growth, skill development, and increased motivation by empowering them with responsibilities and autonomy. A strong organizational communication culture plays a pivotal role in the delegation process by facilitating clear expectations, providing ongoing support, and encouraging feedback. In today's dynamic business environment, where companies are continuously expanding and augmenting their human resources, effective task delegation has become increasingly important to manage growing workloads and complex operations.

The success of delegation largely depends on the level of trust established between managers and employees, which is significantly influenced by the quality and transparency of organizational communication. This study focuses on examining the role of organizational communication in building and sustaining trust for delegation within the context of Georgian business organizations. Key factors such as selecting the right personnel, assigning appropriate tasks, setting realistic and clear expectations, granting trust and autonomy to subordinates, and maintaining continuous encouragement and constructive feedback are explored as essential elements of successful delegation.

Employing a quantitative research approach, the study utilizes a structured questionnaire survey conducted among managers and non-managers from various Georgian companies. The findings indicate that transparent, consistent, and two-way communication practices substantially strengthen trust, thereby enabling more effective delegation. Furthermore, the research highlights several cultural and contextual factors unique to Georgia that influence communication behaviors and trust-building mechanisms within organizations. The article concludes with practical recommendations aimed at improving organizational communication and reinforcing trust, ultimately contributing to enhanced delegation practices, increased employee satisfaction, and improved overall organizational performance.

Keywords: Organizational Communication; Delegation; Trust Building; Management;

1. Introduction

In today's dynamic and complex business environment, organizations constantly strive for efficiency, adaptability, and competitive advantage. One of the key managerial practices that contribute to achieving these goals is delegation — the process of assigning responsibility and authority to subordinates to carry out specific activities. However, successful delegation does not occur in isolation; it depends on various organizational factors, among which communication and trust play a central role. Effective delegation stems from effective leadership, which empowers employees, motivates them, and fosters accountability throughout the organizational hierarchy. Leaders who delegate appropriately free themselves to concentrate on strategic priorities while simultaneously building competence and leadership potential within their teams.

Delegation is considered a vital managerial function that contributes significantly to employee performance and overall organizational success.

Effective delegation begins with effective leadership, which serves as the foundation for empowering employees, motivating them, and ensuring accountability. Leaders and managers

cannot handle every task on their own, making delegation essential for distributing responsibilities and empowering team members to contribute meaningfully. Delegation is not simply a transfer of tasks, but a strategic process aimed at building trust, developing skills, and improving communication within the organization. When properly implemented, it allows managers to focus on more strategic objectives while simultaneously cultivating leadership capacity among team members. (Ugoani, 2020)

Organizational communication is a fundamental component of any institution, as it enables the coordination of activities, the sharing of information, and the building of relationships that drive performance. (Keyton, 2011) defines organizational communication as "the interaction required to direct a group toward a shared goal." In both formal and informal forms, organizational communication fosters understanding, reduces uncertainty, and supports decision-making processes. Within the context of delegation, effective communication ensures clarity of roles, the transmission of expectations, and the creation of feedback loops necessary for performance improvement and employee development. Inadequate communication, on the other hand, can lead to misunderstandings, and poor execution of tasks.

Organizational trust comprises employees' belief in their coworkers' integrity and competence, as well as confidence in the institution's supportiveness and fairness. It reflects the extent to which individuals feel secure, respected, and valued within their work environment. (Tichtich & Amira, 2024). Trust not only reduces fear and uncertainty but also enhances performance by encouraging initiative, risk-taking, and feedback-seeking behaviors. Within the delegation process, trust plays a central role—managers must trust employees to fulfill tasks responsibly, while employees must trust that delegated responsibilities are fair and meaningful. Thus, trust acts as a crucial bridge between leadership, communication, and performance in modern organizations.

The purpose of this study is to explore the role of organizational communication in fostering trust that supports effective delegation, specifically within Georgian business organizations. This research aims to provide insights into how communication dynamics can be enhanced to strengthen delegation outcomes. The findings are expected to contribute to both theoretical discussions on organizational behavior and practical recommendations for improving communication and trust in the workplace.

1.1 Problem Statement

Effective delegation is a critical component of organizational management, yet many organizations face challenges in ensuring that tasks are assigned clearly and executed efficiently. Research indicates that communication quality within an organization significantly influences employees' trust in leadership and the success of delegated tasks. In the context of Georgian organizations, there is limited empirical evidence exploring how organizational communication shapes trust and impacts delegation effectiveness, highlighting a gap that this study seeks to address.

1.2 Research Objectives

- To examine the quality and characteristics of organizational communication in selected Georgian companies.
- To assess the level of trust employees have in their managers and how it relates to delegated tasks.
- To identify key factors in communication that facilitate effective delegation and reduce misunderstandings or ambiguities.
- To provide practical recommendations for enhancing organizational communication and trust to improve delegation processes.

1.3 Research Questions

1. How do organizational communication practices influence trust between managers and employees in Georgian organizations?
2. What is the relationship between trust in leadership and the effectiveness of task delegation?
3. How do differences in communication perception between managerial and non-managerial staff affect delegation outcomes?
4. How can improved communication strategies enhance mutual trust and delegation success in Georgian organizations?

2. Theory

Delegation plays a crucial role in maintaining strong business relationships. In the modern business environment, where organizations are constantly growing and increasing their workforce, the ability to delegate tasks efficiently is essential due to the rising volume of work. It is important that delegation is organized in a well-defined, hierarchical manner. The person assigning the tasks should have a clear grasp of what needs to be done, as well as the expected standards in terms of both quality and quantity.

2.1 Organizational Communication and Trust

Trust is essential for organizational success, affecting engagement, cooperation, and performance. Communication is a key factor in building trust, as it fosters openness, clarity, and shared understanding among employees, which are necessary for trust to develop (Idrisu, 2025).

A critical element in building trust is organizational communication. According to (Vokic, Bilusic, & Najjar, 2020), internal communication satisfaction is significantly correlated with organizational trust. Their research shows that transparent and consistent communication between managers and subordinates contributes directly to employees' willingness to accept delegated responsibilities. Similarly, (Kulachai, Lerdtomornsakul, & Homaymen, 2023) argue that open, two-way communication strengthens employee engagement and trust, creating an environment where delegation is more readily accepted.

Recent research has increasingly emphasized the link between leadership authenticity, trust, and employee well-being as crucial elements of organizational success. (Baquero, 2023) highlights that organizations adopting sustainable human resource management (HRM) practices tend to prioritize the needs and well-being of employees, which in turn fosters trust in leadership and a positive work environment. According to the author, core leadership values such as fairness, honesty, and integrity play a vital role in establishing trust and building a supportive organizational climate. Leaders who communicate openly, act ethically, and demonstrate genuine concern for their subordinates' interests enhance employees' sense of well-being and engagement.

Baquero's study further supports that workplace well-being (WW) and trust in the leader (TL) are strong predictors of employee commitment and engagement at work. The research underscores that effective leaders are not solely result-oriented but are also people-centric, showing sincere care for the needs of their employees. This human-centered leadership approach strengthens trust and contributes to higher levels of motivation, satisfaction, and productivity within organizations.

(Cornelissen, 2020) points out, corporate communication is a strategic function that integrates marketing communication, public relations, and internal communication to achieve organizational goals. In this sense, communication goes beyond the mere exchange of information — it becomes a core mechanism for shaping organizational culture and implementing leadership.

Effective organizational communication not only shapes culture and supports leadership but also directly influences employee performance. The presence of clear and timely communication ensures that information, ideas, and knowledge are accurately shared among employees, enabling them to perform their duties responsibly and meet employer expectations (Kalogiannidis & Papaevaggelou, 2020)

For an organization to achieve its goals successfully, corporate objectives must be clearly communicated and shared across all levels of the organization. Strategic planning should not remain solely the responsibility of top management; rather, the communication and understanding of these plans among all employees are essential for their effective implementation. Only when organizational members have a shared understanding of the company’s vision and goals can strategic plans be executed efficiently (Amresh Kumar Verma, 2022).

The role of organizational culture as a communicative practice has been highlighted in research that links effective two-way dialogue with enhanced organizational performance. Although the significance of this correlation is acknowledged, few studies have explored the mechanisms underlying this relationship in detail. Recent literature suggests that applying concepts from communication theory—such as attention, language, interpretation, and attitudes—can help in understanding and developing a communicative organizational culture. These elements contribute to the creation, maintenance, and improvement of a relational culture within organizations. Overall, good communication is fundamental for cultivating a strong organizational culture (Nordby, 2020).

2.2 The Role of Communication Culture in Delegation Processes

Effective communication is a cornerstone of organizational functioning, as it ensures that employees understand the organization’s goals, policies, and responsibilities. Poor communication can lead to misunderstandings, conflict, and decreased productivity, whereas clear, consistent communication enhances transparency, engagement, and overall performance. Managers play a key role in transmitting information effectively, guiding employees, and facilitating coordination across organizational subsystems. Systems theory highlights that organizations function as interconnected parts, where communication links these parts to achieve collective objectives. In complex and multicultural work environments, structured communication processes and appropriate tools are critical for delegating tasks, resolving conflicts, and supporting employee performance (Mukelabai M. Musheke, 2021).

Communication is one of the core functions of management. It involves the process of transmitting, sharing, and exchanging information, ideas, facts, emotions, and opinions from one person to another, with the primary goal of achieving organizational objectives (Srivastava, 2021). Effective delegation requires clear communication from leaders regarding task expectations, authority, and responsibilities. Prior studies demonstrate that employees are more willing to accept and execute delegated tasks when managers communicate instructions respectfully and inclusively (Baquero, 2023).

Organizational culture shapes communication norms and influences how delegation is executed. By establishing expectations and guiding interactions, culture affects perceptions of fairness, support, and reciprocity, which are important for effective delegation and trust development (Idrissi, 2025).

Delegation is a key leadership skill that involves assigning tasks according to team members’ abilities, thereby promoting efficiency and professional development. Effective delegation demonstrates trust in employees, which enhances their motivation, engagement, and commitment to responsibilities. By empowering team members and providing clear instructions, leaders create a supportive environment that strengthens trust, fosters accountability, and improves overall team performance. Clear communication is central to successful delegation. Leaders must articulate task objectives, expectations, and deadlines while providing the necessary resources and support. Regular feedback and recognition of employees’ contributions fur-

ther reinforce trust and maintain morale. Avoiding common pitfalls, such as micromanagement or task overload, ensures that delegation leads to both effective task completion and skill development among team members. Ultimately, delegation not only allows leaders to focus on strategic goals but also cultivates a culture of trust and collaboration, resulting in a more engaged, cohesive, and high-performing team (Moody, 2025).

Effective delegation is central to organisational success, enabling managers to distribute tasks according to team members' skills and competencies. Successful delegation requires awareness of team capabilities, clear communication, and positive interactions that build trust and alignment between managers and employees. Dynamic delegation, which involves shifting priorities and changing roles, depends on both the leader's confidence in the approach and the team's ability to adapt collectively. Teams are motivated when goals are clear, resources are optimally used, and performance is recognised and supported. Constructive feedback, development opportunities, and balanced change management enhance team commitment and task execution. Information quality and mindful communication further support delegation, ensuring that tasks are understood, expectations are clear, and outcomes are achieved efficiently. By focusing on these factors, managers can use delegation as a tool to empower teams, enhance performance, and strengthen trust within the organisation (MATHEBULA & BARNARD, 2020).

Effective delegation is not merely assigning tasks; it is a strategic approach that builds trust and enhances team performance. Leaders who delegate effectively demonstrate confidence in their team members' capabilities, empowering them to take ownership and responsibility for their work (Athena Member, 2025). This trust fosters motivation, accountability, and engagement, creating a positive cycle where performance improvement strengthens trust further. Critical skills for successful delegation include self-assessment, prioritization, clear communication, and guidance. Leaders must identify tasks suitable for delegation, communicate expectations transparently, and provide resources and constructive feedback. Over time, this structured approach nurtures a culture of mutual trust and continuous learning, allowing both managers and team members to maximize outcomes efficiently. By emphasizing results rather than micromanaging processes, leaders encourage autonomy and professional growth, which strengthens team cohesion and organizational resilience.

Clear and concise communication plays a pivotal role in the delegation of tasks, serving as a key factor in ensuring employees fully understand their responsibilities and remain motivated and engaged. Studies highlight that when communication is effective, it not only enhances employee comprehension and engagement but also increases overall project success. Conversely, unclear instructions can lead to misunderstandings, errors, and reduced productivity. Therefore, leaders aiming to improve delegation skills and organizational outcomes should prioritize adapting communication methods to employee needs, employing appropriate technologies, and fostering two-way feedback mechanisms. Such approaches empower teams, support open dialogue, and enhance the overall effectiveness of delegation, which is increasingly critical in modern, fast-paced work environments. Moreover, implementing structured communication strategies, providing guidance and mentorship, and cultivating a culture of feedback have been suggested as practical steps to enhance employee performance, satisfaction, and efficiency (Aishatu, II, & Hossain, 2025).

2.3 Trust as a Mediator Between Communication and Delegation

Trust mediates the relationship between communication and delegation. Open communication, fair leadership behaviours, and positive employee relationships strengthen trust, enabling smoother delegation, higher collaboration, and improved organizational performance (Iddrisu, 2025).

Interpersonal communication between leaders and their subordinates is a critical factor in shaping trust and influencing work outcomes. In project-based teams, where tasks are temporary and highly interdependent, effective communication is essential for collaboration,

knowledge sharing, and achieving objectives. Leaders’ communication styles—including their attitudes, patterns, and interpersonal approaches—significantly affect employees’ engagement, commitment, and willingness to take ownership of delegated tasks. Research indicates that trust often mediates the relationship between leadership communication and subordinate outcomes. Clear, respectful, and consistent communication helps build trust, which in turn strengthens commitment and performance. Conversely, weak or ambiguous communication can reduce trust and lower engagement, negatively affecting delegation effectiveness. Given the temporary and dynamic nature of project teams, leaders must establish strong, trust-based relationships quickly to ensure cooperation, clarity, and accountability. By fostering trust through appropriate communication, leaders can enhance the success of delegated tasks, improve work engagement, and ultimately contribute to overall team performance (Yang, Kuria, & Gu, 2020).

In modern and complex work environments, team effectiveness depends not only on performance and satisfaction but also on the team’s ability to sustain collaboration over time, referred to as team viability. A key factor influencing team viability is the collective affective commitment of team members, which reflects shared emotional attachment and positive social relationships within the team. When team members are affectively committed, they are more likely to trust one another, perceiving colleagues as reliable, supportive, and competent. This trust, in turn, mediates the relationship between collective commitment and team sustainability, enhancing cooperation, coordination, and successful achievement of shared objectives. Moreover, the role of trust becomes even more critical in teams operating in virtual or semi-virtual environments, where communication barriers and perceived risks may increase uncertainty. In such contexts, trust functions as a stabilizing mechanism that allows teams to maintain cohesion and ensure that delegated tasks are executed effectively. Therefore, fostering affective commitment and facilitating trust-building processes are essential strategies for leaders seeking to improve delegation outcomes, team engagement, and overall organizational performance (Lhaden, Dimas, Rebelo, Lourenço, & Alves, 2024).

Delegation is a critical enabler within organisations, allowing leaders to assign authority and responsibilities to team members while enhancing efficiency and developing skills. Despite its potential benefits, managers often face challenges in using delegation effectively to maximize outcomes. Research highlights several success factors for delegation, including accountability, quality, compliance, and the competencies, skills, and attitudes of both delegators and delegates. Leadership style plays a key role in supporting delegation, while alignment and trust between managers and team members are essential for successful task completion. Additionally, motivation, recognition, rewards, empowerment, and opportunities for growth influence the willingness of employees to accept and excel in delegated responsibilities. Monitoring mechanisms, feedback processes, organisational hierarchy, job design, and broader organisational culture further shape the effectiveness of delegation. Understanding these factors enables leaders to leverage delegation as a tool for both organisational performance and employee development (MATHEBULA & BARNARD, 2020).

Studies on mediation have highlighted the role of mutual understanding and interpersonal trust in achieving successful outcomes. Research comparing online and face-to-face interventions has shown that improvements in mutual understanding significantly contribute to resolving conflicts and increasing satisfaction with agreements, while increases in trust alone may not directly predict successful outcomes. Moreover, online communication channels, which often limit non-verbal cues, can negatively affect rapport-building and perceptions of the mediator’s professionalism and trustworthiness. These findings suggest that in organizational contexts, clear and effective communication is crucial not only for building trust but also for ensuring mutual understanding, which in turn can influence the effectiveness of delegation and collaborative outcomes (Damen, Wijst, Amelsvoort, & Krahmer, 2020).

Feedback helps employees improve performance, yet few studies examine how leaders can encourage it. Recent research suggests that delegation promotes feedback-seeking by psychologically empowering subordinates. Empowered employees feel competent, responsible, and capable of influencing outcomes, which motivates them to actively seek feedback. Additionally, the effectiveness of delegation depends on employees’ power distance orientation, with those higher in power distance more responsive to delegated authority. Overall, delegation can enhance feedback-seeking by fostering empowerment and signaling trust in employees (Zhang, et al., 2017).

3. Research Methods

This study employs a quantitative research design using a structured questionnaire distributed via online platforms. A quantitative design was chosen to allow systematic measurement of communication practices and trust levels, enabling statistical analysis of relationships between variables. The questionnaire was developed to explore the relationship between organizational communication and trust in the delegation process across organizations in Georgia. It included both closed-ended and open-ended items, addressing communication quality, frequency and mode of communication, delegation dynamics, and trust-related factors. Closed-ended questions used a Likert scale to quantify perceptions, while open-ended questions captured nuanced insights and personal experiences, providing richer context to the quantitative data.

The survey was completed by 110 respondents from both managerial and non-managerial roles across multiple sectors, ensuring diverse perspectives on organizational communication and delegation practices. The questionnaire was distributed via email and professional networks. Participation was voluntary, and all responses were anonymized to encourage honesty and reduce bias. The collected data were then analyzed to identify patterns, trends, and relationships between communication quality, trust in leadership, and the effectiveness of task delegation.

4. Findings/Results

The analysis revealed that the majority of respondents rated communication quality in their organization as above average, with over 70% assigning scores of 4 or 5 on a 5-point scale.

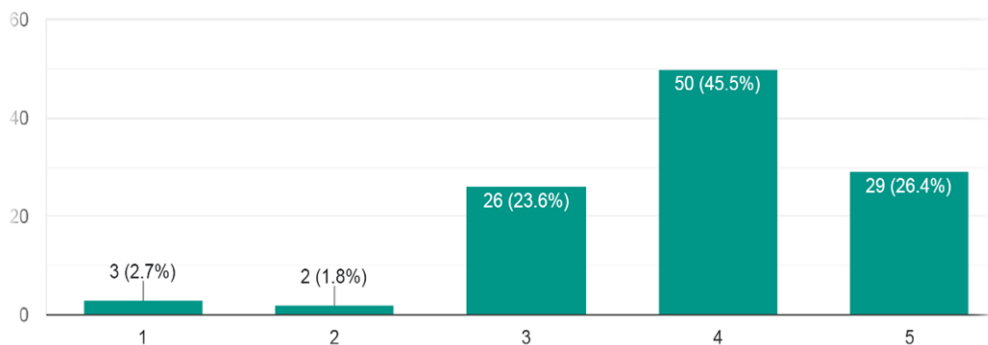

Figure 1: Overall quality of communication

The most frequently used communication methods were email and face-to-face meetings, followed by group chats and phone calls. This suggests a preference for both formal and informal communication modes in day-to-day operations.

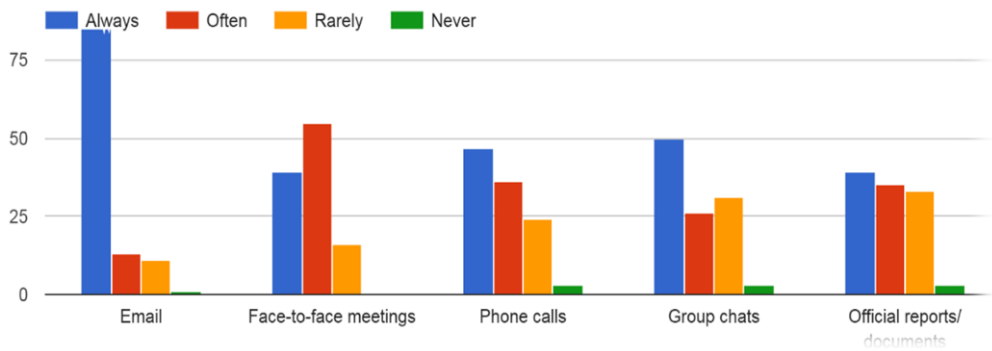

Figure 2: Communication channels usage rate

This indicates that employees value a balance between structured, formal updates and more flexible, informal interactions, which may enhance both clarity and relational trust within teams. The integration of multiple communication channels allows organizations to accommodate different work styles and preferences, promoting inclusivity and engagement across departments.

Respondents strongly agreed that communication within their organizations is mostly transparent, respectful, and consistent, which are important attributes for building trust. This finding quantitatively supports the argument that communication quality is a measurable predictor of organizational trust.

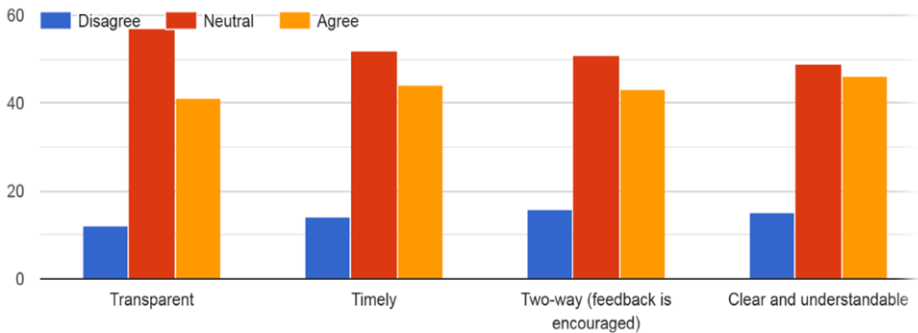

Figure 3: Perceived Organizational Communication Quality

Moreover, the consistency and respectfulness of communication appear to correlate with higher perceived psychological safety, suggesting that employees feel more comfortable expressing concerns and asking questions. This aligns with theories of authentic leadership and organizational trust, emphasizing that respectful dialogue fosters a culture where delegation is received positively and executed effectively.

A significant portion of participants indicated that they trust their managers to make fair decisions, especially when communication is clear and inclusive.

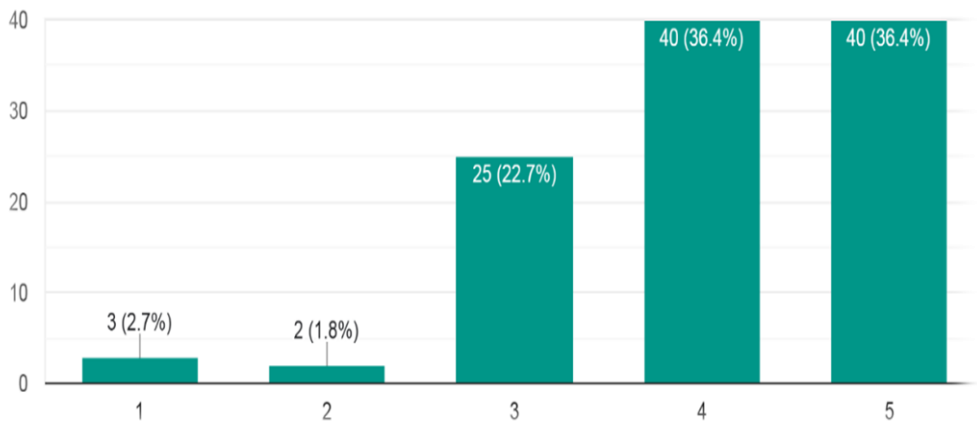

Figure 4: Trust in Managerial Decision-Making

Most respondents reported receiving clear instructions, adequate authority, and supportive feedback when tasks are delegated to them.

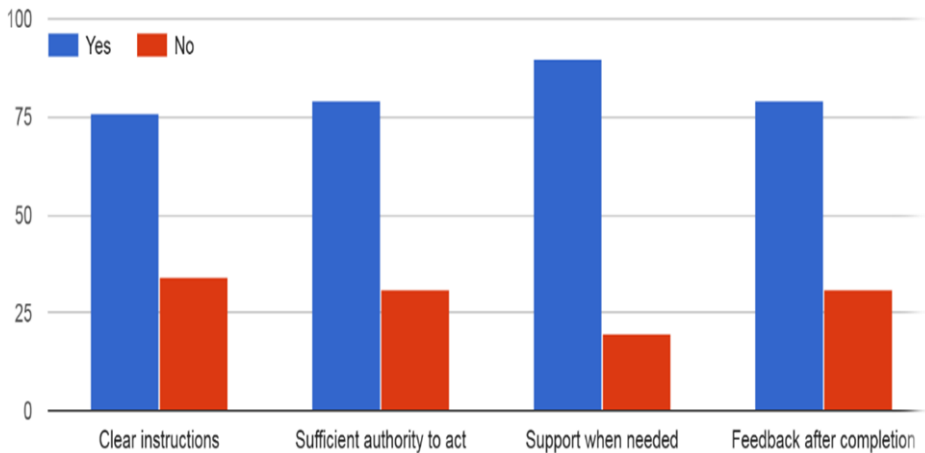

Figure 5: Support and Feedback with Delegated Tasks

This reinforces the idea that trust is not solely an abstract concept but is operationalized through tangible behaviors, such as providing precise guidance, granting autonomy, and giving constructive feedback. Employees who experience these behaviors tend to exhibit higher engagement and motivation, which contributes to overall organizational performance.

Interestingly, respondents in managerial roles perceived a higher level of autonomy and trust than those in non-managerial positions. This highlights a potential communication gap or differing expectations between hierarchical levels.

Delegation occurs regularly in organizations, many respondents reporting that tasks are delegated several times a week. This suggests that delegation is an integral part of daily operations, although frequency may vary depending on the department or role.

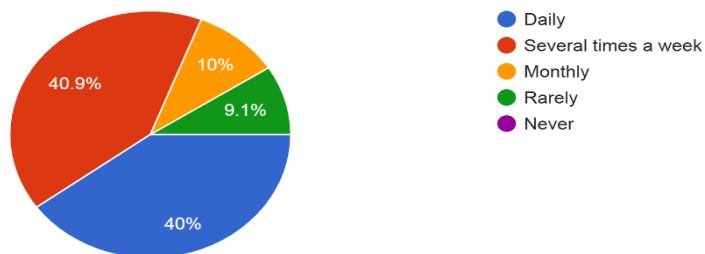

Figure 6: Frequency of delegation

Such discrepancies suggest that information asymmetry may exist in the organization, where managers are more informed about strategic objectives and decision-making processes. Addressing this gap through regular cross-level briefings, open forums, or transparent updates can align expectations, reduce misunderstandings, and improve delegation outcomes for all employees.

The open-ended responses indicated that lack of feedback and ambiguous task descriptions were among the most cited challenges in the delegation process.

These challenges underscore the critical role of feedback loops and standardized communication protocols. Ambiguity in task descriptions can lead to errors, delays, and decreased confidence, whereas structured guidance and timely feedback empower employees to perform with clarity and efficiency.

5. Discussion

The results underscore the critical role of structured communication, transparency, and feedback in fostering trust, which aligns with existing literature on authentic leadership and organizational trust.

Information asymmetry between managerial and non-managerial staff may affect delegation effectiveness. Regular briefings, open forums, and transparent updates can reduce misunderstandings and improve outcomes. This finding supports that organizational communication quality directly impacts both perceived trust and delegation effectiveness. It also suggests that interventions aimed at improving communication—such as manager training, clearer policies, and feedback mechanisms—may yield measurable improvements in employee satisfaction, engagement, and task performance.

Organizations with higher communication quality scores reported higher delegation satisfaction, confirming that communication quality directly impacts trust and task execution.

The study suggests practical implications: enhancing communication policies, manager training, and feedback loops can significantly improve employee engagement, satisfaction, and performance.

The findings support that strong organizational communication plays a crucial role in fostering trust, which in turn enhances the effectiveness of task delegation. Transparent, timely, and two-way communication significantly contributes to employees feeling empowered and valued, which motivates them to take initiative and perform delegated tasks more effectively.

In practice, this means that managers who actively cultivate transparent and responsive communication can create an environment where delegation is not only procedural but also a strategic tool to develop employee skills, strengthen relationships, and enhance overall organizational resilience.

The study aimed to explore the role of organizational communication in building trust and enhancing the delegation process in Georgian organizations. The findings reveal that communication practices, trust dynamics, and perceptions of delegation are closely interrelated and play a decisive role in organizational efficiency and employee satisfaction.

RQ1 - First, regarding the influence of organizational communication practices on trust, the results demonstrate that respondents generally perceive communication in their organizations as satisfactory but not entirely transparent or consistent. A majority rated the overall communication quality as “good” or “very good,” yet qualitative comments suggest that information flow is sometimes uneven and overly hierarchical. In the Georgian context, where interpersonal relationships often hold significant cultural value, the quality of internal communication strongly affects the level of interpersonal trust between managers and employees.

RQ2 - Second, in response to the relationship between trust in leadership and delegation effectiveness, the data indicate a direct positive correlation. Respondents who rated managerial communication as transparent and supportive also reported higher satisfaction with the delegation process and greater confidence in completing delegated tasks. Employees emphasized the importance of receiving sufficient authority and feedback when tasks are delegated—factors that directly contribute to perceptions of fairness and reliability in management.

RQ3 - Third, the findings on differences in communication perception between managerial and non-managerial staff show that managers tend to overestimate the clarity and sufficiency of communication compared to non-managerial employees. While most managers reported frequent communication through emails, meetings, and reports, non-managerial employees often mentioned lack of consistent updates or delayed feedback. In the Georgian business environment, this gap often stems from traditional hierarchical structures and limited bottom-up feedback channels.

RQ4 - Finally, addressing how improved communication strategies can enhance mutual trust and delegation success, the study highlights that establishing regular feedback mechanisms, promoting participatory dialogue, and ensuring message consistency across levels of management can significantly enhance trust and delegation outcomes. Respondents suggested that regular team meetings, clearer performance expectations, and transparent evaluation criteria could strengthen trust and reduce misunderstandings during delegation. The results therefore reinforce the notion that communication culture — encompassing both formal and informal exchanges — serves as a mediating factor between organizational trust and delegation success.

From a broader perspective, the study achieved its objectives by demonstrating that the quality of communication, the level of managerial trustworthiness, and the clarity of delegated authority collectively determine the success of delegation processes in Georgian organizations. Effective communication builds psychological safety, which enables employees to accept delegated responsibilities with confidence and autonomy. Conversely, insufficient communication or inconsistent feedback tends to weaken trust and lead to inefficiencies in task execution.

From a discussion standpoint, this research contributes to the understanding of how communication and trust interact within Georgian organizational culture. It underscores the need for organizations to move beyond hierarchical, top-down communication toward a more transparent, interactive, and trust-oriented model. Enhancing organizational communication is not merely a managerial technique but a strategic investment in fostering trust, accountability, and sustainable delegation practices.

6. Conclusions and Recommendations

The study has addressed the research objectives.

The first objective — to examine the quality and characteristics of organizational communication in selected Georgian companies — was fulfilled through the quantitative analysis of survey data, which revealed that while communication quality is generally rated as high, there are inconsistencies in transparency and timeliness.

The second objective — to assess the level of trust employees have in their managers and how it relates to delegated tasks — was met by identifying a positive correlation between transparent communication, managerial support, and perceived fairness in task delegation.

The third objective — to identify key factors in communication that facilitate effective delegation and reduce misunderstandings or ambiguities — was addressed through respondents’ feedback, which highlighted clarity, feedback, and consistency as the most influential factors.

Finally, the fourth objective — to provide practical recommendations for enhancing organizational communication and trust to improve delegation processes — is realized through the strategic guidelines proposed in this section, emphasizing transparency, feedback mechanisms, and participatory communication culture as drivers of organizational trust and delegation success.

Overall, the study demonstrates that effective communication is not only a functional tool but a foundational component for building trust and enabling successful delegation in Georgian organizations.

This study concludes that effective organizational communication is fundamental to building trust, which in turn enhances the success of delegation. Transparent, consistent, and two-way communication fosters an environment where employees feel valued, empowered, and more willing to take ownership of delegated tasks.

In the Georgian organizational context, the data suggests that cultural expectations around hierarchy and communication may influence how delegation is perceived and practiced. Organizations that maintain open and respectful dialogue across levels of authority tend to cultivate greater trust and improved task execution.

Practical Recommendations:

- Develop structured communication policies that ensure clarity and feedback during delegation. This includes establishing standardized procedures for task assignment, setting clear expectations, and defining reporting mechanisms. For example, creating templates or guidelines for delegation can reduce ambiguity, ensure consistency across departments, and provide managers with a reference point to maintain transparency. Clear communication policies also empower employees to understand their responsibilities and feel confident in asking questions or providing updates, reinforcing accountability. Also, clarify delegation frameworks and authority boundaries - Clearly defining the scope of authority granted with delegated tasks reduces uncertainty and enhances employee confidence. Written guidelines or checklists outlining roles, expectations, and support mechanisms can make delegation more structured and consistent.

- Train managers to practice inclusive and respectful communication, especially with non-managerial staff. Training programs can focus on active listening, culturally sensitive language, and equitable engagement. By valuing input from all employees regardless of rank, managers foster a sense of belonging and psychological safety. This encourages staff participation, reduces misunderstandings, and supports a positive organizational culture where delegation is more effective because employees trust the intentions behind assigned tasks. Additionally, inclusive communication can help prevent conflicts and facilitate problem-solving. By addressing disagreements constructively and engaging all voices in decision-making, managers promote a harmonious work environment that strengthens team cohesion.

- Introduce feedback loops post-delegation to reinforce trust and learning. Structured feedback sessions, such as brief check-ins or formal evaluations, allow both managers and employees to reflect on what went well and identify improvement areas. Providing constructive, timely, and two-way feedback strengthens mutual trust, enables professional growth, and creates a learning-oriented environment. Over time, this continuous feedback mechanism helps employees anticipate expectations and reduces errors in future delegated tasks. It is recommended that feedback occurs not only in formal sessions but also informally on a daily or weekly basis, ensuring that employees are continuously engaged in the learning process and feel supported throughout task completion. Feedback should not be limited to task completion - it should be an ongoing process that reinforces learning, accountability, and trust.

Constructive, timely feedback signals managerial attentiveness and supports continuous improvement in both communication and performance.

- Address communication asymmetry between levels by creating open forums for dialogue and clarification. Open forums, town halls, or cross-level meetings provide spaces where questions can be asked without fear of judgment. Encouraging transparent discussions and clarifying strategic decisions ensures that all employees are aligned with organizational goals. Reducing information gaps between management and staff enhances trust, improves decision-making, and supports smoother delegation, as employees feel informed and empowered. Organizations may also include an “anonymous question” option in these forums, allowing employees to raise concerns or seek clarifications safely. This further strengthens trust and ensures that all employees feel heard and respected.

- Integrate trust-building initiatives into managerial practices - Managers should receive training focused on authentic communication, emotional intelligence, and trust-based leadership. These competencies enable leaders to demonstrate reliability, fairness, and openness — qualities that employees consistently identified as central to effective delegation.

- Promote a culture of openness and inclusivity - Organizational communication should reflect a culture where employees feel heard and valued. Encouraging participation in decision-making processes fosters ownership, strengthens mutual respect, and cultivates long-term trust between management and staff.

- Leverage technology for internal communication improvement - Introducing integrated communication tools (e.g., internal chat systems, intranet dashboards) can streamline information sharing, especially in organizations with complex hierarchies or multiple departments. Technology should, however, complement — not replace — interpersonal communication. Establish transparent and multi-directional communication channels - Organizations should move beyond traditional top-down communication and implement mechanisms that encourage dialogue and feedback from employees at all levels. Regular staff meetings, open forums, and digital communication platforms can help ensure that information circulates efficiently and transparently.

- Monitor communication effectiveness and employee trust levels periodically - Conducting regular surveys or trust audits can help organizations identify emerging communication issues and track progress over time. Continuous monitoring ensures that communication strategies remain adaptive to organizational and cultural changes.

By implementing these practices, organizations in Georgia and similar cultural contexts can build stronger internal trust networks and improve overall performance through more effective delegation. In addition, adapting these strategies to the cultural and organizational context ensures sustainability. Recognizing local norms, communication styles, and hierarchy sensitivities allows leaders to tailor policies effectively. Over time, these improvements cultivate a culture where delegation is not only a procedural activity but also a trust-building practice that drives engagement, efficiency, and organizational resilience.

In addition to the outlined practices, organizations can further strengthen trust and improve delegation through several strategies. Implementing recognition and reward systems promotes accountability and motivation, reinforcing responsible task completion. Using modern communication tools facilitates clear and timely information sharing, reducing misunderstandings. Regular trust assessments through surveys or feedback help identify issues early and support continuous improvement. Creating cross-functional teams enhances collaboration and mutual support, while conflict management training equips staff to resolve disagreements constructively. Together, these strategies improve efficiency, engagement, and performance while fostering a resilient, trust-based organizational culture.

References

- Aishatu, A., II, S. S., & Hossain, S. (2025, January). The Importance of Clear and Concise Communication in Delegating Tasks. *Open Access Library Journal*. doi:10.4236/oalib.1111987
- Amresh Kumar Verma, S. N. (2022). The Role of Communication for Business Growth: A Comprehensive Review. *World Journal of English Language*, 12(3). doi:https://doi.org/10.5430/wjel.v12n3p164
- Athena Member. (2025). *5 Essential Delegation Skills for Leaders*.
- Baquero, A. (2023). Authentic Leadership, Employee Work Engagement, Trust in the Leader, and Workplace Well-Being: A Moderated Mediation Model. *Psychology Research and Behavior Management*. doi:10.2147/PRBM.S407672
- Cornelissen, J. (2020, January 25). Corporate Communication: A Guide to Theory and Practice. *Business & Economics*.
- Damen, D., Wijst, P. v., Amelsvoort, M. v., & Krahmer, E. (2020). The Effect of Perspective-Taking on Trust and Understanding in Online and Face-to-Face Mediations. doi:https://doi.org/10.1007/s10726-020-09698-8
- Iddrisu, I. (2025, June). Understanding the nexus between organizational culture and trust: The mediating roles of communication, leadership, and employee relationships. doi:https://doi.org/10.1016/j.sftr.2025.100555
- Kalogiannidis, S., & Papaevangelou, O. (2020, October). Impact of Business Communication on the Performance of Adult Trainees. *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, 9(3):213-222. doi:10.6007/IJARPED/v9-i3/8154
- Keyton, J. (2011). Communication and Organizational Culture: A Key to Understanding Work Experience. *SAGE Publications*, ISBN: 9781412980227.
- Kulachai, W., Lerdtomornsakul, U., & Homyamyen, P. (2023). Factors Influencing Voting Decision. https://doi.org/10.3390/socsci12090469.
- Lhaden, K., Dimas, I. D., Rebelo, T., Lourenço, P. R., & Alves, M. P. (2024, October 11). When affective commitment leads to viability: The role of trust as a mediator and virtuality as a moderator. *European Management Journal*. doi:https://doi.org/10.1016/j.emj.2024.10.005
- MATHEBULA, B., & BARNARD, B. (2020, May 24). The Factors of Delegation Success: Accountability, Compliance and Work Quality. *Expert Journal of Business and Management*. From https://business.expertjournals.com/23446781-805/
- Moody, R. (2025, January 22). How Delegation Builds Trust in Leadership. From https://targettrg.co.uk/blog/delegation-builds-trust-in-leadership/
- Mukelabai M. Musheke, J. P. (2021, March). The Effects of Effective Communication on Organizational Performance Based on the Systems Theory. *Open Journal of Business and Management*, 9. doi:10.4236/ojbm.2021.92034
- Nordby, H. (2020). Communication and Organizational Culture. In *Organizational Culture*. doi:10.5772/intechopen.92318
- Srivastava, N. R. (2021). Identify the impact of communication in business management. *Palarch's Journal Of Archaeology Of Egypt/Egyptology*, 18 (1).
- Tichtich, M. L., & Amira, K. (2024). ORGANIZATIONAL TRUST: DIMENSIONS, DETERMINANTS, AND OUTCOMES. https://www.researchgate.net/publication/384056507_ORGANIZATIONAL_TRUST_DIMENSIONS_DETERMINANTS_AND_OUTCOMES.
- Ugoani, J. (2020). Effective Delegation and Its Impact on Employee Performance. *International Journal of Economics and Business Administration Vol. 6, No. 3*, 78-87, Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=3666808.

Vokic, N. P., Bilusic, M. R., & Najjar, D. (2020). Building organizational trust through internal communication. *Corporate Communications An International Journal*, DOI:10.1108/CCIJ-01-2020-0023.

Yang, Y., Kuria, G. N., & Gu, D. (2020, March). Mediating Role of Trust Between Leader Communication Style and Subordinate's Work Outcomes in Project Teams. *Engineering Management Journal*. doi:10.1080/10429247.2020.1733380

Zhang, X., Qian, J., Wang, B., Jin, Z., Wang, J., & Wang, Y. (2017, June). Leaders' Behaviors Matter: The Role of Delegation in Promoting Employees' Feedback-Seeking Behavior. doi:https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00920

მარიამ ბურმისტროვა

აღმოსავლეთი ევროპის უნივერსიტეტი, დოქტორანტი

ორგანიზაციული კომუნიკაციის როლი დელეგირებისადმი ნდობის

ჩამოყალიბებაში: ქართული პერსპექტივა

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.17>

რეზიუმე

დელეგირება მენეჯმენტის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ფუნქციაა, რომელიც ძირითადად მიზნად ისახავს მუშაობის ეფექტიანობის ამაღლებასა და ორგანიზაციული საქმიანობის ოპტიმიზაციას. დავალებების განაწილების მიღმა, დელეგირება ხელს უწყობს თანამშრომლების პროფესიულ ზრდას, უნარების განვითარებასა და მოტივაციის ამაღლებას მათთვის პასუხისმგებლობისა და ავტონომიის მინიჭების გზით. ძლიერი ორგანიზაციული კომუნიკაციის კულტურა გადამწყვეტ როლს თამაშობს დელეგირების პროცესში მოლოდინების მკაფიოდ ჩამოყალიბების, მუდმივი მხარდაჭერისა და უკუკავშირის წახალისების გზით. დღევანდელ დინამიურ ბიზნეს გარემოში ეფექტური დელეგირება სულ უფრო მნიშვნელოვანი ხდება მხარდი სამუშაო დატვირთვისა და კომპლექსური ოპერაციების სამართავად.

დელეგირების წარმატება დიდწილად დამოკიდებულია მენეჯერებსა და თანამშრომლებს შორის დამყარებულ ნდობაზე, რაზეც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ორგანიზაციული კომუნიკაციის ხარისხი და გამჭვირვალობა. მოცემული კვლევა ფოკუსირებულია ორგანიზაციული კომუნიკაციის როლზე ნდობის მოპოვებასა და შენარჩუნებაში ქართული ბიზნეს ორგანიზაციების კონტექსტში. წარმატებული დელეგირების არსებით ელემენტებად განხილულია ისეთი ძირითადი ფაქტორები, როგორიცაა სწორი პერსონალის შერჩევა, შესაბამისი დავალებების განსაზღვრა, რეალისტური და მკაფიო მოლოდინების ჩამოყალიბება, დაქვემდებარებული თანამშრომლებისთვის ნდობისა და ავტონომიის მინიჭება, მუდმივი წახალისება და კონსტრუქციული უკუკავშირი.

რაოდენობრივი კვლევის მეთოდში გამოყენებულია სტრუქტურირებული კითხვარები. კვლევა ჩატარდა სხვადასხვა ქართული კომპანიის მენეჯერებსა და არამენეჯერულ პოპულაციებზე მყოფ თანამშრომლებს შორის. შედეგები აჩვენებს, რომ გამჭვირვალე, თანმიმდევრული და ორმხრივი კომუნიკაციის პრაქტიკა მნიშვნელოვნად აძლიერებს ნდობას, რაც უზრუნველყოფს უფრო ეფექტურ დელეგირებას. გარდა ამისა, კვლევა ხაზს უსვამს საქართველოზე მორგებულ რამდენიმე სპე-

ციფიკურ კულტურულ და კონტექსტურ ფაქტორს, რომლებიც გავლენას ახდენენ კომუნიკაციურ ქცევასა და ნდობის ჩამოყალიბების მექანიზმებზე ორგანიზაციებში. სტატია სრულდება პრაქტიკული რეკომენდაციებით, რომლებიც მიზნად ისახავს ორგანიზაციული კომუნიკაციის გაუმჯობესებასა და ნდობის განმტკიცებას, რაც საბოლოოდ ხელს უწყობს დელეგირების პრაქტიკის დახვეწას, თანამშრომელთა კმაყოფილების ზრდასა და ორგანიზაციის საერთო ეფექტურობას.

**ფულადი ტრანზაქციების გავლენა ეკონომიკურ ზრდაზე
კვლავწარმოების ციკლის კონტექსტში (საქართველოს მაგალითზე)**

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.18>

ანოტაცია. სტატიაში გაანალიზებულია ფულადი ტრანზაქციების, კერძოდ რემიტანსების, როლი ერთობლივი მოთხოვნის ფორმირებასა და ეკონომიკური ციკლის დინამიკაში საქართველოს მაგალითზე. მიუხედავად იმისა, რომ რემიტანსები არ განიხილება ეკონომიკური ზრდის უშუალო ფაქტორად, ისინი მნიშვნელოვან ირიბ გავლენას ახდენენ მოხმარებაზე, შემოსავლების განაწილებასა და ეკონომიკური აქტივობის ციკლურ რყევებზე. კეინსიანური თეორიული ჩარჩოსა და მაკროეკონომიკური აღწერითი ანალიზის გამოყენებით ნაჩვენებია, რომ საქართველოში რემიტანსები ძირითადად ფუნქციონირებს როგორც მოკლე-დან საშუალოვადიანი მოთხოვნით სტიმული და ნაწილობრივი ავტომატური სტაბილიზატორი ეკონომიკური დაღმასვლის პერიოდში, მაშინ როდესაც მათი წვლილი გრძელვადიან ეკონომიკურ ზრდაში შეზღუდულია სტრუქტურული და ინსტიტუციური ცვლილებების გარეშე. სტატიაში დასაბუთებულია, რომ რემიტანსები და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები უნდა განიხილებოდეს როგორც ურთიერთმემავესებელი და არა კონკურენტული ეკონომიკური ფაქტორები.

სტატიის მიზანია რემიტანსების გავლენის დროითი და ციკლური ხასიათის ანალიზი საქართველოს ეკონომიკის მაგალითზე და მათი როლის შეფასება მოკლე-დან ეკონომიკურ დინამიკასა და გრძელვადიანი ზრდის კონტექსტში.

საკვანძო სიტყვები: რემიტანსები; ერთობლივი მოთხოვნა; ეკონომიკური ზრდა; ბიზნეს-ციკლი; პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები.

JEL კლასიფიკაცია: E21, E32, F24, O11

შესავალი

ეკონომიკური ზრდის განმაპირობებელი ფაქტორების კვლევა თანამედროვე მაკროეკონომიკის ერთ-ერთ ცენტრალურ საკითხს წარმოადგენს. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა იმ მექანიზმებს, რომლებიც გავლენას ახდენენ ერთობლივ მოთხოვნაზე და, შესაბამისად, ეკონომიკური აქტივობის დინამიკასა და ბიზნეს-ციკლზე. ამ კონტექსტში ფულადი ტრანზაქციები, განსაკუთრებით საზღვარგარეთიდან მიღებული რემიტანსები, მნიშვნელოვან, თუმცა ძირითადად ირიბ როლს ასრულებს.

მიუხედავად იმისა, რომ ეკონომიკური ზრდის კლასიკურ მოდელებში რემიტანსები იშვიათად განიხილება როგორც უშუალო ფაქტორული ელემენტი, ისინი მონაწილეობენ კვლავწარმოების პროცესის სხვადასხვა ფაზაში გაშუალებულად - სხვა ფაქტორების⁴³ განაწილების⁴⁴, გაცვლის⁴⁵ და მოხმარების ეტაპებზე⁴⁶ - და ამ

⁴³ ეკონომიკურ ზრდაზე მოქმედი ძირითადი ფაქტორები: კაპიტალის დაგროვება, შრომითი რესურსები, ტექნოლოგიური პროგრესი, ბუნებრივი რესურსი, ინსტიტუციური გარემო.

⁴⁴ შემოსავლების განაწილების სამართლიანობა, შრომისა და კაპიტალის ანაზღაურების ბალანსი, საგადასახადო სისტემა და სოციალური პოლიტიკა.

გზით გავლენას ახდენენ ეკონომიკური აქტივობის მასშტაბებსა და ციკლურ რყევებზე.

საქართველოსთვის აღნიშნული საკითხი განსაკუთრებით აქტუალურია, ვინაიდან რემიტანსების თანაფარდობა ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტის მიმართ მნიშვნელოვნად აღემატება გლობალურ საშუალო მაჩვენებლებს (ბოლო მონაცემებით, 252% vs. 40%). ამასთან, სადისკუსიო საკითხად რჩება კითხვა, რამდენად ხანგრძლივია რემიტანსების გავლენა ეკონომიკურ ზრდაზე და უკავშირდება თუ არა იგი ბიზნეს-ციკლის ფაზებსა და საშუალო ხანგრძლივობას.

საკითხის კვლევის დონე

კვლევები დიდწილად აჩვენებენ, რომ **რემიტანსების გავლენა ეკონომიკურ ზრდაზე არის პოზიტიური, თუმცა მას აქვს პერიოდული და კონტექსტური ხასიათი.** ამასთან, მაღალმა ტრანზაქციულმა შემოდინებებმა შესაძლოა გამოიწვიოს ინფლაციური წნეხი და იმპორტზე დამოკიდებულობის ზრდა, რაც ამცირებს მათი დადებითი ეფექტის მდგრადობას.

ზოგი კვლევა აფიქსირებს **მოკლევადიან დადებით ეფექტებს** რემიტანსებისა და მოთხოვნის ზრდის მიხედვით, განსაკუთრებით მაღალი შემოსავალი/მაღალი მოთხოვნის ქვეყნებში, მაგრამ საერთო მონაცემებში ეფექტები ხშირად განსხვავებულია ქვეყნების მიხედვით და დამოკიდებულია იმაზე, როგორაა ტრანზაქციები გამოყენებული. ეკონომიკურ ზრდაზე რემიტანსების გავლენა დიდწილად განისაზღვრება იმით, თუ რამდენადაა შესაძლებელი მათი გადაქცევა ფინანსურ საშუალებებად ან საბიუჯეტო, საგანმანათლებლო, ჯანდაცვით ინვესტიციებში გადამისამართება. რემიტანსების გამოყენება *ყოველდღიურ მოხმარებაში, რა თქმა უნდა, მონაწილეობს ეროვნული ეკონომიკის შესაბამისი წლის ზრდაში, მაგრამ ნაკლებად შეაქვთ წვლილი ეკონომიკური ზრდის გრძელვადიან ტრენდში.* იმ ქვეყნებში კი, სადაც ამ ფულს იყენებენ ინვესტიციებში ან წარმოებაში, რემიტანსების ეკონომიკურ ზრდაზე დადებითი გავლენა შეიძლება შენარჩუნდეს 5-10+ წლის განმავლობაში, ანუ ეკონომიკური ციკლის პერიოდზე უფრო ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში (Matuzeviciute and Butkus, 2016).

ცალკეულ კვლევებში ხაზგასმულია, რომ რემიტანსების წილი ქვეყნის მშპ-ში მნიშვნელოვანწილად ზრდის საერთო მოთხოვნას და შეუძლია წახალისოს ეკონომიკური აქტივობა კრიზისულ პერიოდშიც (Migration and Remittances during the Global Financial Crisis and Beyond” - World Bank (2012); I. Ullah, N. P. Joshi და სხვ. - “The role of remittances in building resilience...” (Systematic Review, 2025)

თეორიული ჩარჩო: რემიტანსები და ერთობლივი მოთხოვნა

კეინსიანური მაკროეკონომიკური თეორიის მიხედვით, მოკლევადიან პერიოდში ეკონომიკური აქტივობის ძირითად მამოძრავებელ ძალას ერთობლივი მოთხოვნა წარმოადგენს. ფულადი ტრანზაქციები ზრდის მოსახლეობის განკარგვად შემოსავალს, რაც ზღვრული მოხმარების მიდრეკილების პირობებში იწვევს მოთხოვნის ზრდასა და მულტიპლიკაციურ ეფექტს.

⁴⁵ ბაზრის მოცულობა და კონკურენცია, ფასების მექანიზმი, საგარეო ვაჭრობა და ექსპორტის შესაძლებლობები, ფინანსური სისტემა და კრედიტზე წვდომა.

⁴⁶ მოსახლეობის შემოსავლები და მსყიდველუნარიანობა, მოხმარების სტრუქტურა, დაზოგვის დონე.

კონცეპტუალურად, ერთობლივი მოთხოვნა შეიძლება წარმოდგენილ იქნას შემდეგი გამარტივებული ფორმით:

$$AD = Y_t + R$$

სადაც Y_t წარმოადგენს ქვეყნის შიგნით გენერირებულ დასაბეგრ შემოსავალს, ხოლო R - საზღვარგარეთიდან მიღებულ რემიტანსებს. აღნიშნული ფორმულა არ წარმოადგენს სრულფასოვან მაკროეკონომიკურ მოდელს, თუმცა იძლევა საშუალებას შეფასდეს რემიტანსების წილობრივი მონაწილეობა ერთობლივი მოთხოვნის ფორმირებაში.

ქვეყნაში მთლიანი დასაბეგრი შემოსავალი შეიძლება განვსაზღვროთ საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტში საშემოსავლო გადასახადების მონაცემებისა და საშემოსავლო გადასახადის განაკვეთის საფუძველზე. მაგალითად, 2024 წელს სახელმწიფო ბიუჯეტის საშემოსავლო გადასახადმა შეადგინა 6627.7 მლნ. ლარი, საიდანაც მაღალი ალბათობით, მოსახლეობის ფისკალური ქოლგის ქვეშ მოხვედრილი შემოსავლების მოცულობა იქნება 33138.5 მლნ. ლარი.

კონცეპტუალურად, რემიტანსების მოცულობის ობიექტურად დასადგენად ვთვლით, რომ უნდა დავყვარდნოთ ეროვნული ბანკის მონაცემებს და არა საქსტატის მონაცემებს, რამეთუ შინამეურნეობათა შემოსავალ-ხარჯების სტატისტიკა ნაკლებად დამაჯერებელია იმის გამო, რომ უცხოეთიდან მიღებულ გზავნილების წილი შინამეურნეობათა მთლიან სახსრებში ჯერადად ნაკლებია ეროვნული ბანკის მიერ დეკლარირებულ მონაცემებთან შედარებით (მხოლოდ 2024 წელს - აცდენა თითქმის 11-ჯერადია! - საქსტატის მიხედვით - 840.0 მლნ. ლარი, ეროვნული ბანკის მონაცემებით კი, ლარში დენომინირებული გზავნილები - 9145.3 მლნ. ლარი) და ამ განსხვავებას ფაქტობრივად ზრდის ტენდენცია აქვს, რაც დასტურდება ქვემოთ მოტანილი დიაგრამით.⁴⁷

დიაგრამა 1

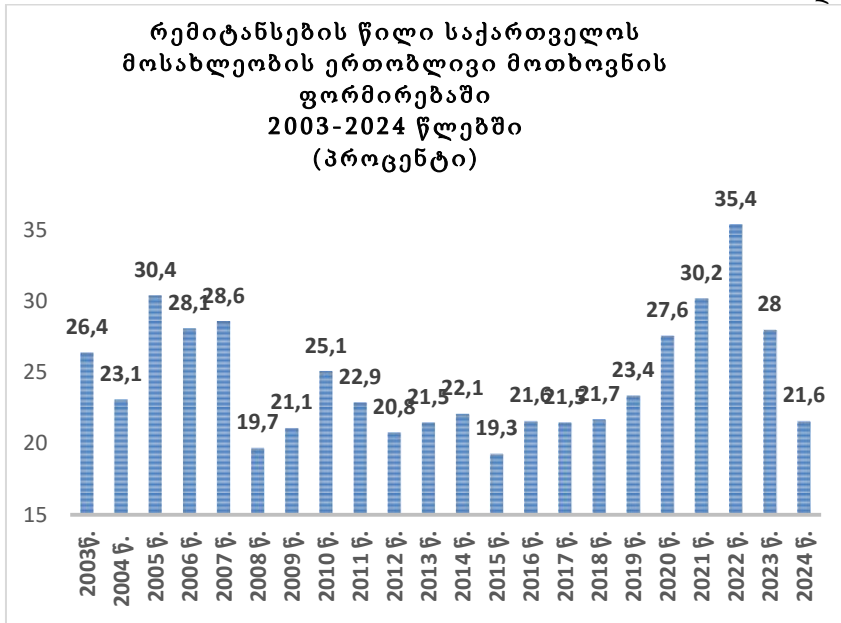

დიაგრამა შედგენილია ავტორის მიერ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურისა და ეროვნული ბანკის მონაცემების საფუძველზე.

⁴⁷ განსხვავება ეროვნულ სტატისტიკურ მონაცემებს, ერთი მხრივ და საერთაშორისო მონაცემებს შორის, მეორე მხრივ, მნიშვნელოვანწილად განპირობებულია განსხვავებებით მეთოდოლოგიასა და დეფინიციებში, რაც კარგადაა ახსნილი სამეცნიერო-მეთოდოლოგიურ ლიტერატურაში. იხ.: IMF/World Bank-ის სახელმძღვანელო: Guide for Compilers and Users, 2003), აგრეთვე Migration and Development Brief 40 June 2024 და სხვ.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, შესაძლებელია არა მარტო საქართველოს მოსახლეობის რეალური ერთობლივი მოთხოვნის მასშტაბების, არამედ რემიტანსების წილობრივი მონაწილეობის დადგენაც აღნიშნული მოთხოვნის ფორმირებაში. ამასთან, საქართველოს შინამეურნეობათა შემოსავალ-ხარჯების სტატისტიკის მნიშვნელოვანი ჩამორჩევა ოფიციალურად დეკლარირებულ ფულად გზავნილებთან ხაზს უსვამს რემიტანსების სისტემურ მნიშვნელობას ქვეყნის ერთობლივი მოთხოვნის ფორმირებასა და მის დინამიკაში.

დიაგრამა 2

დიაგრამა შედგენილია საქართველოს ეროვნული ბანკისა და ფინანსთა სამინისტროს მონაცემების საფუძველზე.

ფულადი ტრანზაქციების (რემიტანსების) დროითი და სტრუქტურული ეფექტები

ფულადი ტრანზაქციების გავლენა ეკონომიკურ ზრდაზე დამოკიდებულია არა მხოლოდ მათ მოცულობაზე, არამედ გამოყენების სტრუქტურასა და პერიოდულობაზე. ერთჯერადი ტრანზაქციები, როგორც წესი, აყალიბებენ მოკლევადიან მოთხოვნით ეფექტს, რომელიც სწრაფად ქრება მოხმარების დაკმაყოფილების შემდეგ. რეგულარული რემიტანსები კი ქმნის შედარებით სტაბილურ მოთხოვნას, თუმცა მათი გავლენა გრძელვადიან ზრდაზე შეზღუდულია, თუ ისინი არ გარდაიქმნება პროდუქტიულ ინვესტიციებად.

რემიტანსების სტაბილური ნაკადები აუმჯობესებს ქვეყნის კრედიტუნარიანობას და სავალუტო რეზერვებს, ირიბად კი ქვეყანას უფრო მიმზიდველს ხდის უცხოელი ინვესტორებისთვის.

ამავე დროს, ძლიერი ინსტიტუტები და ინვესტიციებისადმი ხელსაყრელი პოლიტიკა შეიძლება ფულადი გზავნილების ნაკადები აქციოს უფრო მასშტაბური პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებისკენ გადადგმულ ნაბიჯად გამჭვირვალობის

გაუმჯობესებით, რისკის შემცირებით და უცხოეთში უკვე შემდგარი ქართული დიასპორული სეგმენტიდან ინვესტიციების წახალისებით.

გლობალური მასშტაბით, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები 1.5-ჯერ აღემატება შრომითი მიგრანტების მიერ განხორციელებული რემიტანსების მოცულობას. იგივე პრინციპი მოქმედებს საქართველოში, მაგრამ ჩვენთან პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები ფულადი ტრანზაქციების მხოლოდ დაახლოებით 40 პროცენტია.

განსხვავებული წარმომავლობის ეს ორი ფინანსური ნაკადი, განსხვავებული გამოყენების სტრუქტურისა და მულტიპლიკატორული ეფექტების გამო, თავისთავად არ განსაზღვრავს მათ მარგინალურ ეფექტს ეკონომიკურ ზრდაზე. მიუხედავად რემიტანსების შედარებით მაღალი მოცულობისა საქართველოში პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებთან (FDI) შედარებით, მათი გავლენა ეკონომიკურ ზრდაზე არ არის მოცულობის პროპორციული. მიუხედავად იმისა, რომ ორივე გარე კაპიტალის მნიშვნელოვანი წყაროა, ისინი განსხვავდებიან დანიშნულებით, სტრუქტურითა და ეკონომიკური გავლენით. თუმცა, მათ შეუძლიათ ურთიერთქმედება რამდენიმე გზით - როგორც დადებითად, ასევე უარყოფითად. - ყველაფერი დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ იხარჯება ეს ფული, რამდენად ზრდის წარმოებას, ქმნის თუ არა კაპიტალს, სამუშაო ადგილებს, ექსპორტის პოტენციალს, აქვს თუ არა გრძელვადიანი ეფექტი. ამ ორ ფინანსურ წყაროს განსხვავებული გავლენის არხები, მულტიპლიკატორული ეფექტები და დროითი პროფილები გამორიცხავს მოცულობითი თანაფარდობის პირდაპირ ინტერპრეტაციას ზრდის კონტექსტში. ამ ასპექტით, FDI ქმნის ფიზიკურ და ადამიანურ კაპიტალს, სამუშაო ადგილებს, ზრდის პროდუქტიულობას, მოაქვს ტექნოლოგიები და მენეჯმენტის ცოდნა, უზრუნველყოფს გლობალურ მიწოდების ჯაჭვებში ინტეგრაციას, ანუ გააჩნია მულტიპლიკატორული და სტრუქტურული ეფექტი, უფრო მეტად უკავშირდება პროდუქტიულობის ზრდას და გრძელვადიან სტრუქტურულ ცვლილებებს.

რემიტანსები კი ძირითადად ემსახურება შიდა მოთხოვნის სტაბილიზაციას (მაგ., საკვები, განათლება, ჯანდაცვა) და საკრედიტო შეზღუდვების შემსუბუქებას, ქვეყნის კრედიტუნარიანობის გაუმჯობესებას, სავალუტო რეზერვების ზრდას, რაც საბოლოო ჯამში, ხელს უწყობენ უფრო მიმზიდველი საინვესტიციო გარემოს ფორმირებას.

ფულადი ტრანსფერების, რემიტანსების დეცენტრალიზებული ხასიათი, მათი განკარგვის და გამოყენების მასშტაბის, დროის და მიმართულების ექსკლუზიური უფლება მიმღები შინამეურნეოების (რეციპიენტების) მიერ, განაპირობებს იმას, რომ სახელმწიფო თავისი პროგრამების რეალიზაციისას უფრო მეტად ორიენტირებული და ფოკუსირებულია პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებსა და სესხებზე, ვიდრე მიგრანტების ფულადი გზავნილებით რაიმე ფორმით პირდაპირ სარგებლობაზე.

მთლიანობაში, რემიტანსებისა და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების დამოკიდებულება შეიძლება გამოისახოს პრინციპით: ჩანაცვლება vs. კომპლიმენტარობა.

მაღალი ფულადი გზავნილების მქონე რეგიონებში, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები შესაძლოა შემცირდეს, თუ ფულადი გზავნილები შეამცირებს სტრუქტურული რეფორმების აუცილებლობას ან თუ ისინი აფინანსებენ არა-ფორმალურ საწარმოებს, რომლებიც არ იზიდავენ მსხვილმასშტაბიან ინვესტორებს.

დიასპორაზე ორიენტირებული საინვესტიციო პროგრამების მექანე ქვეყნებში ხშირად აღინიშნება საზღვარგარეთის მოქალაქეების უფრო მაღალი ჩართულობა როგორც ფულად გზავნილებში, ასევე პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მიმართულებით.

ცხრილი 1

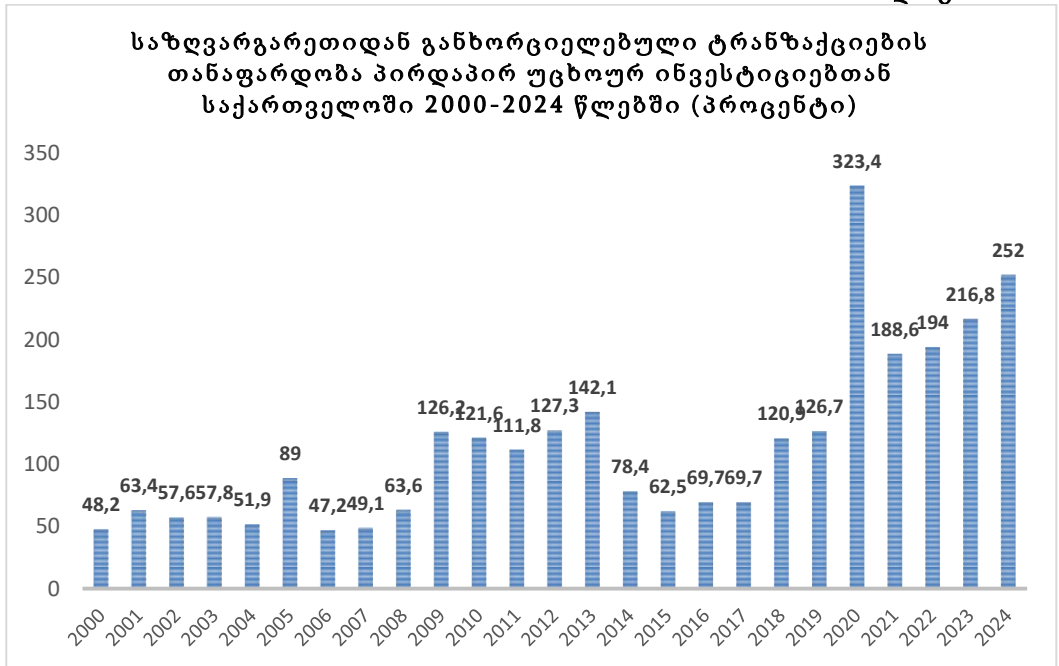
რემიტანსებისა და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შედარება და ურთიერთქმედება

ფუნქცია	რემიტანსები	პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები (პუი)	ურთიერთქმედება
წყარო	ინდივიდუალური მიგრანტები	უცხოური კორპორაციები/მთავრობები	შეიძლება იყოს კომპლიმენტარული ან კონკურენტუნარიანი
მიზანი	შინამეურნეობის მოხმარება, დანაზოგი	პროდუქტიული ინვესტიცია, მოგების მიღება	ფულადი გზავნილები ხელს უწყობს პუი-სთვის ნიადაგის მომზადებას
სტაბილურობა	ზოგადად სტაბილური	უფრო არასტაბილური, დაკავშირებული ბიზნეს ციკლებთან; მგრძნობიარე ეკონომიკურ და პოლიტიკურ რისკებზე	ფულად გზავნილებს შეუძლიათ ეკონომიკის სტაბილიზაცია და პუი-ს მოზიდვა
გავლენა სიღარიბეზე	პირდაპირ ამცირებს	არაპირდაპირ - სამუშაო ადგილების შექმნით,, ტექნოლოგიების გადაცემით	კარგი მართვისას ერთობლივად აუმჯობესებს ეკონომიკურ განვითარება

ცხრილის შედგენაში ავტორის მიერ გამოყენებულია: geostat.ge, nbg.ge, The effect of remittances and FDI inflows on income distribution in developing economies. *Economic Analysis and Policy*, Vol. 72 (2021), p. 255-267.34

რემიტანსებმა საქართველოში დიდწილად ნამდვილად ჩაანაცვლა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები. - მიუხედავად იმისა, რომ 2024 წელს 2000 წელთან შედარებით საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები გაიზარდა 12.1-ჯერ (\$109.8 მლნ.-დან \$1333.8 მლნ.-მდე), უცხოეთიდან საქართველოში განხორციელებული რემიტანსების უფრო სწრაფი ზრდის გამო ამ უკანასკნელთა თანაფარდობა პუი-სთან გაიზარდა 2000 წლის 63.4 პროცენტიდან 2024 წლის 252.0 პროცენტამდე.

დიაგრამა 3

დიაგრამა შედგენილია ავტორის მიერ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურისა და ეროვნული ბანკის მონაცემების საფუძველზე.

მხედველობაშია მისაღები ის გარემოებაც, რომ საერთაშორისო ფულადი გზავნილები გამოიყენება ეკონომიკის იმ სფეროებში ინვესტიციებისთვის, რომლებიც ყველაზე ნაკლებად აკმაყოფილებს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების და საბანკო სესხების მოზიდვის სტანდარტულ მოთხოვნებს - მათი „საინვესტიციო სივრცე“ ძირითადად **შინამეურნეობები** და **მცირე ბიზნესია** (მოხმარების, მათ შორის იმპორტზე მოთხოვნის ზრდა, სერვისებზე მოთხოვნა, მცირე ბიზნესის სტიმულირება...), მაშინ როდესაც პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების პოლიგონი, როგორც წესი, **საშუალო და მსხვილი ბიზნესია** (ახალი საწარმოები, ტექნოლოგიების გადმოტანა, სამუშაო ადგილები, ექსპორტის ზრდა). დროის ხანგრძლივობის მიხედვით პირველი უფრო მოკლევადიანია, მეორე კი, ძირითადად - გრძელვადიანი. საექსპორტო პოტენციალი რემიტანსებს შედარებით დაბალი, პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს კი, პირიქით - უფრო მაღალი აქვთ.

აღნიშნული კომპონენტები სხვადასხვა მხრიდან უზრუნველყოფენ ეკონომიკურ ზრდას. რემიტანსებს საინვესტიციო დატვირთვა აქვთ არა მაკრო-, არამედ მიკროდონეზე. მათი გამოყენება გულისხმობს მათი მიმღები (რეციპიენტი) პირების მიერ მათ გამოყენებას როგორც მიმდინარე მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად, ისე ძვირადღირებული ტექნიკის, საცხოვრისისა და უძრავი ქონების სხვა ელემენტების შესაძენად, ანუ უზრუნველყოფენ ერთობლივი მოთხოვნის და შესაბამისად, ეროვნული პროდუქტის ზრდას. ამიტომ, **ეკონომიკური ზრდის არანაკლებ 1/5, ფულადი გზავნილების, რემიტანსების დამსახურებაა**. მაგრამ, მთლიანობაში რემიტანსები ქმნის მოკლევადიან, მოხმარებით ზრდას, FDI კი უზრუნველყოფს ძლიერ, გრძელვადიან და სტრუქტურულ ზრდას. აღნიშნული

ასპექტების გათვალისწინებით, ფულადი ტრანზაქციები და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები, რეალურად კონკურენტები კი არა, არამედ როგორც უკვე ითქვა, ურთიერთშემავსებლები, კომპლიმენტარულ დამოკიდებულებაში მყოფი კომპონენტები არიან.

რემიტანსები და ინფლაციური არხი

რემიტანსებით განპირობებული მოთხოვნის ზრდა იმ პირობებში, როდესაც შიდა წარმოების შესაძლებლობები შეზღუდულია, ქმნის ინფლაციური ზეწოლის რისკს. საქართველოს შემთხვევაში ეს ეფექტი განსაკუთრებით ვლინდება იმპორტზე ორიენტირებულ მოხმარებაში, რაც ზრდის საგარეო სავაჭრო დეფიციტს და აძლიერებს ინფლაციურ წნეხს გაცვლითი კურსის არხით. - იმპორტის მოცულობა საშუალოდ 2.3-ჯერ აღემატება საქართველოს ექსპორტს, მისი მოცულობა ამ საუკუნეში გაიზარდა 26.9-ჯერ, მაშინ როდესაც ნომინალური მშპ - მხოლოდ 15.0-ჯერ.

რემიტანსები გავლენას ახდენენ შრომის ბაზრის ქცევით პარამეტრებზეც. სტაბილური ფულადი გზავნილები შესაძლოა ამცირებდეს შრომის მიწოდების სტიმულს გარკვეულ სოციალურ ჯგუფებში, განსაკუთრებით დაბალპროდუქტიულ სექტორებში, რაც გრძელვადიან პერსპექტივაში ზღუდავს სამუშაო ძალის დასაქმების მასშტაბებს და ამ უკანასკნელის პროდუქტიულობის ზრდას.

ფინანსური სისტემის განვითარების დაბალი დონე და არასაკმარისი შემოსავლები, სოციალური დახმარების პაკეტზე დამოკიდებული შინამეურნეოების ჯერ კიდევ მაღალი წილი ზღუდავს რემიტანსების ტრანსფორმაციას დანაზოგებად და საინვესტიციო რესურსებად. შედეგად, მათი გავლენა ეკონომიკურ ზრდაზე ძირითადად მოკლევადიან მოთხოვნით არხზე კონცენტრირდება.

რემიტანსები და ბიზნეს-ციკლის დინამიკა საქართველოში

კლასიკური მაკროეკონომიკური თეორიის მიხედვით, ბიზნეს-ციკლის საშუალო ხანგრძლივობა (ჟუგლარის ციკლი⁴⁸) შეადგენს დაახლოებით 7–11 წელს და ძირითადად განპირობებულია ინვესტიციებისა და საკრედიტო აქტივობის ციკლური რყევებით (Schumpeter 1939). საქართველოს ეკონომიკაში, სადაც ერთობლივი მოთხოვნა მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია რემიტანსებზე, ეს ტრანზაქციები აძლიერებს ციკლის აღმავლობის ფაზას და ამცირებს დაღმასვლის სიღრმეს. მიუხედავად ამისა, მათი გავლენა ძირითადად მოკლე-დან საშუალოვადიან ხასიათს ატარებს და ვერ განსაზღვრავს ჟუგლარის ციკლის ხანგრძლივობას, რომელიც ფორმირდება ინვესტიციური, პროდუქტიული და ინსტიტუციური ფაქტორების ერთობლიობით. შესაბამისად, საქართველოს ეკონომიკაში

⁴⁸ 48 **ჟუგლარის ციკლი** მე-19 საუკუნის ფრანგი ეკონომისტის კლემან ჟუგლარის (Clément Juglar) სახელის მიხედვით (Juglar cycle) - ეკონომიკური ციკლის ერთ-ერთი კლასიკური ტიპი, რომელიც აღწერს საშუალოვადიან ბიზნეს-ციკლურ რყევებს ეკონომიკაში, რომლის ძირითადი მახასიათებლებია დაახლოებით 7-11-წლიანი ხანგრძლივობა, ინვესტიციების ციკლური მოძრაობადა საკრედიტო გაფართოება და შეკუმშვა, ხოლო ციკლის ფაზებია აღმავლობა (Expansion), ბუმი (Boom), კრიზისი (Crisis) და რეცესია/დაღმასვლა (Recession)

ფულადი ტრანზაქციები უფრო ციკლის გამაძლიერებელ ან შემამსუბუქებელ მექანიზმად გვევლინება, ვიდრე მისი სტრუქტურული განმსაზღვრელი ფაქტორად.

რემიტანსები არ ქმნის ეკონომიკურ ციკლს დამოუკიდებლად, თუმცა ფუნქციონირებს როგორც ციკლის გამაძლიერებელი ან შემამსუბუქებელი მექანიზმი. COVID-19 პანდემიის პერიოდში ფულადი გზავნილების ზრდამ მნიშვნელოვნად შეამსუბუქა ეკონომიკური ვარდნა, რაც მათ კონტრციკლურ როლზე მიუთითებს.

საქართველოში რემიტანსები წარმოადგენენ მნიშვნელოვან შემოსავალს, რომელიც პირდაპირ აძლიერებს ერთობლივ მოთხოვნას, კერძოდ დაზოგვის საშუალოდ უფრო მაღალი წილი იხარჯება მოხმარებაზე და მოთხოვნის ზრდაზე. ეს ეფექტი ძლიერად ჩანს განსაკუთრებით რეცესიის პერიოდში, როდესაც სხვა შემოსავლის წყაროები მცირდება და ფულის ტრანზაქციები ხდება მოთხოვნის ერთ-ერთ მთავარი სტიმულატორი. უფრო მეტიც, საქართველოში განხორციელებულ რემიტანსებს ახასიათებს დუალისტური ბუნება: შიდა ეკონომიკური დადმასვლის პერიოდში, ეკონომიკური კრიზისების პერიოდში ისინი კონტრციკლურ როლს ასრულებს და ამსუბუქებს შოკებს, ისინი, როგორც წესი, იზრდება და ასრულებს „უსაფრთხოების ბალიშის“ ფუნქციას, ხოლო დონორი ქვეყნების (-საიდანაც ხორციელდება ძირითადად ჩვენი თანამემამულე შრომითი მიგრანტების მიერ ფულადი სახსრების რეპატრიაცია სამშობლოში) კრიზისისას – პროციკლურად მცირდება, რაც ზრდის საქართველოს გარე დამოკიდებულებასა და ფისკალურ მოწყვლადობას. ეს განსაკუთრებით მკაფიოდ ვლინდება ეკონომიკური კრიზისების, წარმოების შემცირების და პანდემიის პერიოდში, როგორც ამას ჰქონდა ადგილი, მაგალითად, 2020 წელს COVID-19-ის დროს. იმ წელს საქართველოს სამამულო პროდუქტი წინა წელთან შედარებით შემცირდა: ნომინალურად - 6.3 პროცენტით, რეალურად კი თითქმის იმავე დონეზე დარჩა (+0.1%). ფულადი გზავნილები კი გაიზარდა: აშშ დოლარებში - 8.8 პროცენტით, ლარებში დენომინირებული - 20.0 პროცენტით. უნდა ვივარაუდოთ, რომ აღნიშნული ტრანზაქციების გარეშე ეკონომიკის ვარდნა კიდევ უფრო თვალსაჩინო იქნებოდა: ჩვენი შეფასებით, 2020 წელს ტრანზაქციების მატების გარეშე იქნებოდა ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკის არა 6.3-პროცენტიანი ვარდნა, არამედ, სულ ცოტა, ორჯერ მეტი -12.7 პროცენტი.

ცხრილი 2

**რემიტანსების გავლენა მთლიანი სამამულო პროდუქტის (მსპ) ზრდაზე
2020 და 2024 წლებში**

(წინა წელთან შედარებით; პროცენტი)

	2020 წ.	2024 წ.
მსპ	-6.3	9.4
რემიტანსები	20.0	-15.6
მსპ-ის ზრდის ტემპი, რემიტანსების წინა წლის დონეზე შენარჩუნების შემთხვევაში	-12.7	14.4

ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურისა და ეროვნული ბანკის მონაცემების საფუძველზე.

ამასთან, ფულადი ტრანზაქციების გავლენის ზემოხსენებული დუალისტური ბუნება, ერთი მხრივ, „ათავისუფლებს“ მას ეკონომიკური ციკლთან თანხვედრის აუცილებლობისაგან, მეორე მხრივ კი მნიშვნელოვნად ამცირებს დროითი მასშტაბს, რომლის დროსაც ხერხდება ასეთი თანხვედრა. მხედველობაშია მისაღები ისიც, რომ გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდა ძირითადად განისაზღვრება ისეთი ფაქტორებით, როგორებიცაა *კაპიტალის დაგროვება, შრომის პროდუქტიულობა, ტექნოლოგიური პროგრესი და ინსტიტუციური გარემო*. საქართველოში მიღებული ფულადი ტრანზაქციები **ილექტა როგორც ძირითადი მოხმარებით ხარჯებში და ხშირ შემთხვევაში არ გარდაიქმნება პროდუქტიულ ქონებაში ან ინვესტიციებში**. მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო წლებში მათ საგრძნობლად გადაუსწრეს პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს, გაზარდეს **მოთხოვნის ეფექტი**, მაგრამ თავიანთი პირდაპირი გავლენით ზემოხსენებულ ფაქტორებთან შედარებით, გაცილებით მაინც მოკრძალებულ როლს ასრულებენ გრძელვადიან ეკონომიკურ ზრდაში.

დასკვნა

რემიტანსების ეკონომიკის სიდიდესთან თანაფარდობის მაღალი მაჩვენებელი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს საქართველოს მოსახლეობის ერთობლივი მოთხოვნის ფორმირებაში. ამ კონტექსტში, ფულადი ტრანზაქციები ფუნქციონირებს როგორც მაღალი სენსიტიური მოთხოვნის წყარო, რაც ზრდის ეკონომიკის მგრძნობიარობას გლობალურ შოკებზე.

ფულადი ტრანზაქციების გავლენა ეკონომიკურ ზრდაზე ძირითადად მოკლედან საშუალოვადიან ხასიათს ატარებს და მოთხოვნის არხით ვლინდება. მიუხედავად იმისა, რომ ისინი ციკლურად ურთიერთქმედებენ კვლავწარმოების პროცესთან და გავლენას ახდენენ ბიზნეს-ციკლის ფაზებზე, მათი როლი შეზღუდულია გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფაში სტრუქტურული და ინსტიტუციური ცვლილებების გარეშე. რემიტანსების გავლენა მშპ-ზე არ არის ყოველთვის წრფივი, თუმცა ხსენებული თანაფარდობის ზრდასთან ერთად ხშირად მატულობს დადებითი ეფექტიც (ზრდის მხარდაჭერა). რემიტანსების ეფექტი დამოკიდებულია არა მარტო მათ პერიოდულობაზე (ერთჯერადი, რეგულარული, სეზონური), არამედ დაზოგვისა და მოხმარების სტრუქტურაზე, პოლიტიკურ/სტრუქტურულ ფაქტორებზე, სექტორულ გამოყენებაზე (მიმდინარე შესყიდვები vs. ინვესტიცია), საბანკო სეგმენტის განვითარებასა და სხვა ეკონომიკურ პირობებზე.

ფულადი ტრანზაქციები დამოუკიდებლად მართალია, არ ქმნის 7-11-წლიანი საშუალო ხანგრძლივობის ე.წ. ჟუგლარის ციკლს, მაგრამ აძლიერებს ან ასუსტებს ციკლის ფაზებს. კერძოდ, აღმავლობის ფაზაში ზრდის მოთხოვნას და აჩქარებს ზრდას, დაღმასვლისას კი მოქმედებს როგორც ავტომატური სტაბილიზატორი. ამიტომ რემიტანსების გავლენა ემთხვევა ციკლის ცალკეულ ფაზებს, მაგრამ მისი ხანგრძლივობა მოკლეა ციკლის მთლიან ხანგრძლივობასთან შედარებით.

ფულადი ტრანზაქციები თავისთავად არ ზრდის ავტომატურად პროდუქტიულობას, ძირითადად ორიენტირებულია მოთხოვნაზე, ხშირად გადადის იმპორტში, შეიძლება გამოიწვიოს ინფლაციური წნეხი, ამიტომ, მათი ეფექტი ციკლურია, დროებითია, მძლავრია, მაგრამ არა მდგრადი. ის არ განსაზღვრავს ბიზნეს-ციკლის საშუალო ხანგრძლივობას და ვერ უზრუნველყოფს გრძელვადიან ეკო-

ნომიკურ ზრდას სტრუქტურული ცვლილებების გარეშე. ამასთან, იგი უშუალოდ ვერ განსაზღვრავს და აყალიბებს გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდის ისეთ ფაქტორებს, როგორებიცაა კაპიტალის დაგროვება, პროდუქტიულობა, ტექნოლოგიები, ინსტიტუციები.

ეკონომიკური ციკლის ხანგრძლივობის კონტექსტში მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული აგრეთვე სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკა, რომელიც, როგორც წესი, ციკლის რყევებს ამცირებს.

საქართველოში რემიტანსების თანაფარდობა მშპ-სთან საკმაოდ მაღალია და წარმოადგენენ მნიშვნელოვან ფულად ტრანზაქციას, რომელიც ზრდის **ერთობლივ მოთხოვნას და მომხმარებელ აქტივობას**, თუმცა ამავე დროს უკავშირდება სტრუქტურულ დამოკიდებულებას და ეკონომიკის მგრძნობიარობას გლობალური შოკებისა და ვოლატულობის მიმართ.

გამოყენებული ლიტერატურა

GBC (Georgian Business Consulting). 2023. „საქართველოს ეკონომიკა სულ უფრო დამოკიდებულია ფულად გზავნილებზე.“ 27 ნოემბერი.
<https://www.gbc.ge/news/economics/saqartvelos-ekonomika-sul-ufro-damokidebulia-fulad-gzavnilebze>

Gerber, Theodore P., and Karine Torosyan. 2010. *Remittances in Georgia: Correlates, Economic Impact, and Social Capital Formation*. Tbilisi: International School of Economics at Tbilisi State University.
<https://ideas.repec.org/p/tbs/wpaper/10-002.html>

Girma, Abebe Gule. 2024. “The Impact of Remittances on Economic Growth: Evidence from African Countries.” *International Research Journal of Economics and Management Studies* 3 (8).
<https://doi.org/10.56472/25835238/IRJEMS-V3I8P157>

Gnomon Wise. 2025. “Reasons Behind Georgia’s Economic Growth in 2024.” 28 მარტი.
<https://gnomonwise.ug.edu.ge/en/publications/review/255>

Guide for Compilers and Users, 2003. - <https://www.imf.org/external/np/sta/ed/guide.htm>
ISSET Policy Institute. 2025. *Remittances and Household Consumption in Georgia: Evidence from Household Survey Data*. Research Note, 19 დეკემბერი.
<https://isett-pi.ge/en/publications/policy-briefs/3619-remittances-and-household-consumption-in-georgia-evidence-from-household-survey-data>

Fullenkamp Connel Professor of the Practice and Director of Undergraduate Studies, Duke University. Do remittances drive economic growth? Feb 10, 2015
<https://www.myvideo.ge/radio/fm-ardaidardo-96.7>

Matuzeviciute Kristina and Butkus Mindaugas Remittances, Development Level, and Long-Run Economic Growth Economies 2016, 4(4), 28;
<https://doi.org/10.3390/economies4040028> https://www.mdpi.com/2227-7099/4/4/28?utm_source=chatgpt.com

Migration and Remittances during the Global Financial Crisis and Beyond” – World Bank (2012)

Migration and Development Brief 40 June 2024. WB Group, 2024. - https://documents1.worldbank.org/curated/en/099714008132436612/pdf/IDU1a9cf73b51fcad1425a1a0dd1cc8f2f3331ce.pdf?utm_source=chatgpt.com

OECD and CRRC-Georgia. 2017. *Interrelations between Public Policies, Migration and Development in Georgia*. OECD Development Pathways. Paris: OECD Publishing.
<https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2017/03/interrelations->

[between-public-policies-migration-and-development-in-georgia_g1g76963/9789264272217-en.pdf](https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1090944325000092)

Pradhan, Kalandi Charan, Lingaraj Mallick, and Kalu Naik. 2025. “Remittance and Economic Growth Nexus in BRICS Countries: Evidence from PSTR with Endogeneity.” *Research in Economics* 79 (2): 101032.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1090944325000092>

Schumpeter, Joseph A. 1939. *Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process*. New York: McGraw-Hill.

Tbilisi Business University AI Center (BTU AI). 2025. “How Important Are Money Transfers for Georgia’s Economy?” 14 თებერვალი.

<https://btuai.ge/en/how-important-are-money-transfers-for-georgias-economy/>

The effect of remittances and FDI inflows on income distribution in developing economies. *Economic Analysis and Policy*, (2021) Vol. 72.

Ullah, N. P. Joshi and K^o. — “The role of remittances in building resilience through adaptive capacities amid environmental and socioeconomic vulnerabilities: A systematic literature review (Systematic Review, 2025).

https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S221209632500083X?utm_source=chatgpt.com

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის, საქართველოს ეროვნული ბანკის და საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მონაცემები.

Irakli Archvadze

TSU Faculty of Economics and Business

PhD student

THE IMPACT OF MONETARY TRANSACTIONS ON ECONOMIC GROWTH IN THE CONTEXT OF THE PRODUCTION CYCLE (EVIDENCE FROM GEORGIA)

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.18>

Expanded Summary

This article examines the role of monetary transactions—specifically remittances—in the formation of aggregate demand and the dynamics of the economic cycle, using Georgia as a case study. Although remittances are not conventionally regarded as a direct driver of long-term economic growth, they exert a substantial indirect influence through their effects on consumption, income distribution, and cyclical fluctuations in economic activity.

Applying a Keynesian theoretical framework combined with descriptive macroeconomic analysis, the study demonstrates that in Georgia remittances primarily function as a short- to medium-term stimulus to aggregate demand and as a partial automatic stabilizer during periods of economic downturn. However, in the absence of structural transformation and institutional development, their contribution to sustained long-term economic growth remains limited. The article further argues that remittances and foreign direct investment (FDI) should be considered complementary rather than competing sources of economic development. This issue is particularly relevant for Georgia, where the ratio of remittances to GDP significantly exceeds the global average (approximately 25% compared to 4%, according to the latest available data).

Conceptually, aggregate demand may be expressed as follows:

$$AD = Y_t + R$$

where Y_t denotes domestically generated taxable income, and R represents remittances received from abroad.

For an objective assessment of remittance volumes, the analysis relies primarily on data from the National Bank rather than household income and expenditure statistics produced by Geostat. The latter appear less reliable in this context, as the reported share of remittances in

total household resources is substantially lower than the figures recorded by the National Bank. In 2024 alone, this discrepancy amounted to nearly an elevenfold difference, raising concerns about underreporting in household survey data.

Empirical evidence suggests that remittances account for approximately one-fifth to one-third of aggregate demand among the Georgian population, depending on the year under consideration. Nevertheless, the impact of remittances on economic growth is not proportional to that of foreign direct investment. Structural constraints—such as the underdevelopment of the financial system, relatively low income levels, and the persistently high proportion of households dependent on social assistance—limit the conversion of remittance inflows into savings and productive investment. Consequently, the growth effects of remittances are largely confined to the short-term demand channel. Moreover, remittances exhibit limited export-generating potential, whereas FDI tends to be more closely associated with export expansion and productivity gains.

Within the Georgian economy, monetary transactions therefore function less as a structural determinant of economic growth and more as a mechanism that amplifies or dampens cyclical fluctuations. Remittances do not independently generate economic cycles; rather, they influence the intensity of existing cycles. During the COVID-19 pandemic, for example, increased remittance inflows played a significant countercyclical role by mitigating the depth of the economic contraction.

At the same time, remittances in Georgia display a dualistic and asymmetric cyclical behavior. During domestic economic downturns, they typically increase, acting as a “safety cushion” that partially offsets negative income shocks. Conversely, during economic crises in donor countries—where Georgian labor migrants are predominantly employed—remittance inflows tend to decline in a procyclical manner, thereby intensifying external vulnerability and fiscal risks.

Although monetary transactions do not independently generate the so-called Juglar business cycle, with an average duration of 7–11 years, they do reinforce or weaken its individual phases. Specifically, during expansionary phases, remittances stimulate demand and accelerate growth, while during recessions they operate as an automatic stabilizer. As a result, the influence of remittances aligns with particular phases of the economic cycle, but remains relatively short-lived in comparison to the overall duration of the cycle.

კახი მუხიგულაშვილი

საქართველოს უნივერსიტეტის

საზოგადოებრივი ჯანდაცვის დოქტორანტი;

ოთარ ვასაძე

პროფესორი, მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი

**სტენოკარდიიდან ინფარქტამდე: რატომ შეცვალა Covid 19 - ის პანდემიამ
გულის იშემიური დაავადების სტატისტიკა საქართველოში?**

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.19>

ანოტაცია. ჩვენი ჯგუფის მიერ შესწავლილი იქნა გულის იშემიური დაავადების სტაციონარული შემთხვევების ეპიდემიოლოგია 2017 წლიდან 2022 წლის ჩათვლით. ამ მონაცემების დამუშავებისას აღმოჩნდა, რომ 2020-2022 წლების Covid-19 ის პანდემიის პერიოდში – სტენოკარდიით ჰოსპიტალიზაციის შემთხვევები შემცირდა და მიოკარდიუმის ინფარქტის (MI) მაჩვენებლების ზრდა, როგორც კონსერვატიული, ისე ინტერვენციული (PCI, CABG) რესავკულარიზაციის მიმართულებით., რაც მიუთითებდა გარკვეულ ტენდენციაზე და საჭიროებდა ღრმა ანალიზს. ზოგადი შეფასებით ამას შესაძლოა საფუძვლად ედოს COVID-19-ის პანდემიით გამოწვეული სტრუქტურული და კლინიკური ფაქტორები. წინამდებარე სტატიაში წარმოდგენილია იმ პროცესების დეტალური აღწერა, რამაც მაღალი ალბათობით მიგვიყვანა გულის იშემიური დაავადების დამძიმებამდე.

საკვანძო სიტყვები: სტენოკარდია, Covid 19 პანდემია, ინფარქტი, იშემიური დაავადება.

ზოგადი მიმოხილვა

2020-2022 წლები საქართველოს ჯანდაცვის სისტემისთვის უპრეცედენტო გამოწვევების პერიოდი იყო. კორონავირუსის პანდემიამ არა მხოლოდ გადატვირთა ჰოსპიტალური სექტორი, არამედ რადიკალურად შეცვალა ქრონიკული და მწვავე კარდიოლოგიური პაციენტების მართვის დინამიკა. სტაციონარული მკურნალობის სტატისტიკური მონაცემების ანალიზი აჩვენებს მკაფიო პარადოქსს: გულის იშემიური დაავადებების (გიდ) მიმართულებით მკვეთრად შემცირდა არასტაბილური სტენოკარდიით ჰოსპიტალიზაცია, პარალელურად კი მკვეთრად გაიზარდა მიოკარდიუმის ინფარქტის მაჩვენებელი, რომელმაც მოითხოვა გადაუდებელი კონსერვატიული თუ ინტერვენციული (სტენტირება, შუნტირება) ჩარევები.

ეხლა განვიხილოთ, თუ რა კლინიკურმა და სოციალურმა ფაქტორებმა გამოიწვია ეს სურათი? ჩვენი ანალიზის შედეგად რამდენიმე ფაქტორი გამოვყავით:

„სამედიცინო შიში“ და ექიმთან ვიზიტის გადავადება

პანდემიის პირველ ფაზაში (2020-2021 წლები) მოსახლეობაში მაღალი იყო კლინიკებში ვირუსით დაინფიცირების შიში. პაციენტები, რომლებსაც აღენიშნებოდათ სტენოკარდიული ხასიათის ტკივილი გულმკერდის არეში, ხშირად თავს იკავებდნენ ამბულატორიაში ვიზიტებისგან, ექიმის კონსულტაციის, გეგმური კვლევებისგან, ასევე შედარებით მსუბუქი ჩივილების შემთხვევაში სტაციონარული მკურნალობისგან. გეგმიური და სტაციონარული მკურნალობისგან სტაბილურად და ხანგრძლივად თავშეკავებამ გაზარდა ბინაზე თვითმკურნალობა. ამ ფაქტორებმა კი გამოიწვია დაავადების პროგრესირება, რამაც 2021-2022 წლებში კორონა-

რული არტერიების სრული ოკლუზია (დახშობა) და მწვავე ინფარქტების რაოდენობის მკვეთრი ზრდა განაპირობა.

COVID-19-ის პირდაპირი კლინიკური გავლენა სისხლძარღვებზე

თავად კორონავირუსი არ არის მხოლოდ რესპირატორული ინფექცია; ის ძლიერ აზიანებს გულ-სისხლძარღვთა სისტემას.^{49,50} COVID-19 იწვევს:

- **ჰიპერკოაგულაციას:** სისხლის სიბლანტის მატებას და თრომბოზის წარმოქმნის რისკს.⁵¹

- **ენდოთელურ დისფუნქციას:** სისხლძარღვის შიდა გარსის ანთებას, რაც აჩქარებს ათეროსკლეროზული ფოლაქების გაგლეჯას.⁵²

შესაბამისად, იმ პაციენტების ნაწილში, ვისაც მანამდე მხოლოდ სტენოკარდიული ტკივილები (იშემია) ჰქონდათ, ვირუსის გადატანის შემდეგ პროცესი მომენტალურად გადაიზარდა მწვავე მიოკარდიუმის ინფარქტში.

ჰოსპიტალური სექტორის რეპროფილაცია

2020 და 2021 წლებში მრავალი მრავალპროფილური კლინიკა სრულად გადაკეთდა „კოვიდ-ცენტრებად“. შემცირდა გეგმური კარდიოლოგიური საწოლების რაოდენობა. სტენოკარდიის მქონე პაციენტების მართვა გადავიდა შედარებით უკანა ხაზზე. სტაციონარების ნაწილი მხოლოდ კორონავირუსის დადასტურებულ შემთხვევების მქონე პაციენტებს იღებდნენ. შესაბამისად შემცირებულ თერაპიულ საწოლებზე გულის იშემიური დაავადების მქონე პირების მოხვედრა შეზღუდული იყო, იკარგებოდა დრო ასევე რეგიონულ კარდიოლოგიურ ცენტრებში მათი ტრანსპორტირების შეფერხების გამო. კატასტროფის ბრიგადები 24 საათიან რეჟიმში გადატვირთული მუშაობის მიუხედავად ყოველთვის ვერ ახერხებდნენ პაციენტების დროულ რეფერალს ერთი ქალაქიდან მეორეში სპეციალიზირებულ კარდიოლოგიურ ცენტრებში ან შესაბამისი განყოფილების მქონე ჰოსპიტლებში.

ქრონიკული სტრესი და ცხოვრების წესის გაუარესება

პანდემიურმა იზოლაციამ, დაავადებისადმი შიშმა და ეკონომიკურმა კრიზისმა მუდმივი ნერვული სტრესი გამოიწვია. ამას დემატა ჰიპოდინამია (ნაკლები მოძრაობა). ლოქდაუნმა და საგანგებო მდგომარეობის შემოღებამ, დაწესებულმა ჯარიმებმა მოსახლეობას გადაადგილების საშუალება შეუზღუდა. დაიკეტა სპორტული დარბაზები, საცურო აუზები სხვა ცენტრები სადაც შესაძლებელი იყო

⁴⁹ Nishiga, M., Wang, D.W., Han, Y. *et al.* COVID-19 and cardiovascular disease: from basic mechanisms to clinical perspectives. *Nat Rev Cardiol* 17, 543–558 (2020). <https://doi.org/10.1038/s41569-020-0413-9>

⁵⁰ Katsoularis I, Fonseca-Rodríguez O, Farrington P *et al.*

Risk of acute myocardial infarction and ischaemic stroke following COVID-19 in Sweden: a self-controlled case series and matched cohort study *The Lancet*, 2021; 398, 599–607

⁵¹ Bonaventura, A., Vecchié, A., Dagna, L. *et al.* Endothelial dysfunction and immunothrombosis as key pathogenic mechanisms in COVID-19. *Nat Rev Immunol* 21, 319–329 (2021). <https://doi.org/10.1038/s41577-021-00536-9>

⁵² Xu, Sw., Ilyas, I. & Weng, Jp. Endothelial dysfunction in COVID-19: an overview of evidence, biomarkers, mechanisms and potential therapies. *Acta Pharmacol Sin* 44, 695–709 (2023). <https://doi.org/10.1038/s41401-022-00998-0>

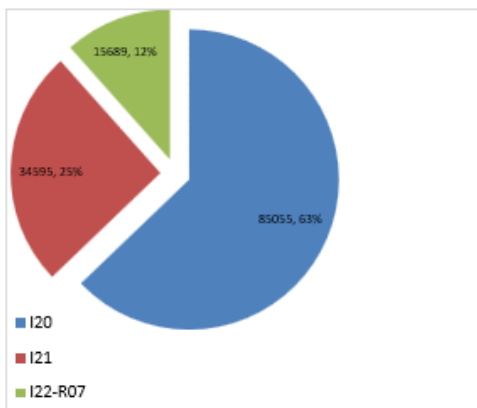
ფიზიკური აქტივობები. ყველა ეს ფაქტორი კი ხელს უწყობდა გულის იშემიის გადრეკებას. უნდა ვივარაუდოდ კვების რაციონის გაუარესებაც და სტრესთან გამკლავების საბაზით ალკოჰოლისა და თამბაქოს ჭარბი რაოდენობის მოხმარებაც.

ქვემოთ შემოთავაზებულ დიაგრამებში მოცემულია 2017-2019, 2020-2022 წლებში სტაციონარული შემთხვევების გულის იშემიური დაავადების აბსოლუტური და პროცენტული მაჩვენებლების შედარება. გულის იშემიური დაავადების დიაგნოზები გავაერთიანეთ და 3 ძირითად ჯგუფად დავყავით:

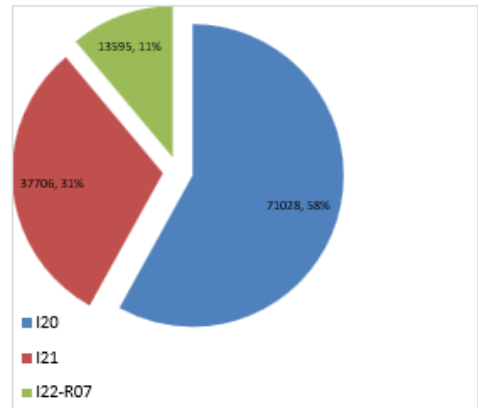
1. სტენოკარდია - I20
2. ინფარქტი - I21
3. და სხვა ტკივილი გულის არეში - I22, I23, I24, I25, R07

დიაგნოზების დეტალური ჩაშლა: სტენოკარდია (გულის ანგინა - I20), მიოკარდიუმის მწვავე ინფარქტი (I21), მიოკარდიუმის განმეორებითი ინფარქტი (I22), მიოკარდიუმის მწვავე ინფარქტის შემდგომი ზოგიერთი გართულება (I23), გულის მწვავე იშემიური ავადმყოფობების სხვა ფორმები (I24), გულის ქრონიკული იშემიური ავადმყოფობა (I25), მკერდის ტკივილი (R07).

2017 -2019 წლები

2020 -2022 წლები

დასკვნა

2017-2019 წლებში სტენოკარდიის რაოდენობა ჯამურად შეადგენდა 85055 პაციენტს, რაც გულის იშემიური დაავადების მქონე სტაციონარული პაციენტების ჯამური რაოდენობის 63% - ს შეადგენდა, ხოლო მიოკარდიუმის ინფარქტი ამავე პერიოდში 34595 პაციენტში გამოვლინდა, რაც საერთო რაოდენობის 25% - ს შეადგენდა.

2020-2022 წლებში სტენოკარდიის რაოდენობა ჯამურად შეადგენდა 71028 პაციენტს, რაც გულის იშემიური დაავადების მქონე სტაციონარული პაციენტების ჯამური რაოდენობის 58% - ს შეადგენდა, ხოლო მიოკარდიუმის ინფარქტი ამავე პერიოდში 37706 პაციენტის შემთხვევაში გამოვლინდა, რაც საერთო რაოდენობის 31% - ს შეადგენდა.

თუ ამ მონაცემებს ერთმანეთს შევადარებთ, დავინახავთ, რომ სტაციონარში მოთავსებულ პაციენტებში სტენოკარდის დიაგნოზი შემცირდა 14027-ით, რაც

პროცენტულად 5%-იან კლებას შეესაბამება, ხოლო მიოკარდიუმის ინფარქტი გაიზარდა 3111-ით, რაც 6 % - იან ზრდას უტოლდება.

ჩვენს მიერ დაფიქსირებული ტენდენცია აჩვენებს, რომ 2020-2022 წლებში მოხდა პაციენტების „**დამძიმების ეფექტი**“. სტენოკარდიის შემთხვევების კლება მიუთითებს არა დაავადების გაქრობაზე, არამედ მის **არასაკმარის დროულ დიაგნოსტიკაზე და მკურნალობაზე**, რამაც ჯაჭვური რეაქციით გამოიწვია გართულებების – მიოკარდიუმის ინფარქტების რაოდენობრივი ზრდა და კონსერვატიული თუ ინტერვენციული ჩარევების საჭიროების გაზრდა.

References

1. World Health Organization. Maintaining essential health services: operational guidance for the COVID-19 context. Geneva: WHO, 2020.
2. Nishiga M., Wang D.W., Han Y., Lewis D.B., Wu J.C. COVID-19 and cardiovascular disease: from basic mechanisms to clinical perspectives. *Nature Reviews Cardiology*, 2020;17:543–558.
3. Bonaventura A. et al. Endothelial dysfunction and immunothrombosis as key pathogenic mechanisms in COVID-19. *Nature Reviews Immunology*, 2021;21:319–329.
4. Xie Y., Xu E., Bowe B., Al-Aly Z. Long-term cardiovascular outcomes of COVID-19. *Nature Medicine*, 2022;28:583–590.
5. Data basis: National Center for Disease Control and Public Health, Georgia, aggregated inpatient IHD statistics for Georgia, 2017–2022, grouped by ICD-10 categories I20, I21, I22–I25 and R07.

Kakhi Mukhigulashvili

University of Georgia

Doctoral Candidate in Public Health;

Otar Vasadze

Professor, Doctor of Medical Sciences

TRANSITION FROM ANGINA PECTORIS TO MYOCARDIAL INFARCTION: WHY THE COVID-19 PANDEMIC ALTERED ISCHEMIC HEART DISEASE STATISTICS IN GEORGIA (2017–2022)

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.19>

Extended Summary

Introduction and Research Context

The COVID-19 pandemic placed exceptional pressure on health systems, including in Georgia, and made continuity of care for chronic non-communicable diseases more difficult to maintain. This summary compares ischemic heart disease hospitalizations in Georgia during 2017–2019 and 2020–2022. The analysis shows a clear shift: angina pectoris admissions declined, while acute myocardial infarction cases increased, suggesting later and more severe hospital presentation among some patients.

Methodology and Diagnostic Categorization.

The study used aggregated inpatient data classified by ICD-10 codes. Cases were grouped into three cohorts: angina pectoris (I20), acute myocardial infarction (I21), and other ischemic or chest pain-related diagnoses (I22, I23, I24, I25, R07). Absolute patient numbers and percentage shares were compared across the two periods to assess changes in the clinical profile of hospitalized IHD patients.

Statistical Findings and Comparative Data Analysis.

The data show (See table 1) a notable change in IHD-related hospitalizations. In 2017–2019, angina pectoris accounted for the majority of admissions. In 2020–2022, angina admissions declined, while myocardial infarction admissions increased. This pattern should be interpreted cautiously, as it may reflect reduced opportunities for timely diagnosis, outpatient follow-up, and early intervention during the pandemic period rather than a decline in cardiovascular disease burden.

Table 1. Changes in Ischemic Heart Disease Hospitalizations in Georgia, 2017–2022

Diagnostic group	2017-2019	2020-2022	Change
Angina pectoris (I20)	85,055 patients; 63% of IHD hospitalizations	71,028 patients; 58% of IHD hospitalizations	-14,027 patients; -5 percentage points
Acute myocardial infarction (I21)	34,595 patients; 25% of IHD hospitalizations	37,706 patients; 31% of IHD hospitalizations	+3,111 patients; +6 percentage points
Other IHD/chest pain diagnoses	15,689 patients; 12% of IHD hospitalizations	13,595 patients; 11% of IHD hospitalizations	Modest decline in absolute and relative share

The simultaneous decrease in angina hospitalizations and increase in myocardial infarctions suggests a possible shift from earlier, planned, or lower-acuity care toward later and more urgent presentation. In managerial terms, the data point to deterioration in the clinical profile of hospitalized cardiovascular patients rather than disappearance of demand for cardiovascular care.

Multifactorial Analysis: Key Clinical and Social Drivers.

The observed shift from angina-related admissions toward more acute myocardial infarction cases was likely multifactorial. Four interrelated drivers are particularly relevant:

1. Medical fear and delayed care-seeking: Fear of infection in clinical settings may have discouraged patients with chest pain or warning symptoms from seeking timely outpatient consultation, diagnostic testing, or planned care.

2. **Direct cardiovascular effects of SARS-CoV-2:** COVID-19 may contribute to inflammation, endothelial dysfunction, platelet activation, and a prothrombotic state, increasing the risk of thrombosis and acute coronary events in vulnerable patients.

3. **Re-profiling of hospital capacity:** The temporary conversion of many facilities into COVID-19 centers reduced availability for non-COVID cardiology care and placed pressure on referral and transfer pathways.

4. **Psychosocial stress and lifestyle changes:** Lockdowns, reduced mobility, economic insecurity, physical inactivity, and stress-related behavioral changes may have worsened cardiovascular risk profiles and chronic disease control.

Health Management Conclusions and Policy Implications

The reduction in angina hospitalizations in Georgia during 2020–2022 should be interpreted cautiously. It may not indicate a decline in cardiovascular morbidity, but rather reduced opportunities for early diagnosis, outpatient monitoring, and timely intervention during a period of exceptional system pressure. At the same time, the increase in myocardial infarction admissions suggests that some patients may have reached hospital care later and in more severe condition.

From a health system perspective, this pattern has implications for both patient outcomes and resource use, as cases that might have been managed through routine outpatient or planned cardiology care may have required urgent, resource-intensive interventions such as PCI, stenting, or coronary artery bypass grafting. Future pandemic preparedness should therefore protect continuity of essential non-communicable disease services, including cardiac pathways, emergency transport, outpatient diagnostics, and chronic disease follow-up alongside infectious disease management.

გიორგი ნიკურაძე

თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დოქტორანტი,
ეკონომიკური პოლიტიკის მიმართულებით

ეკონომიკური პოლიტიკის ევოლუცია 2010–2026 წლებში და ახლო მომავლის
პერსპექტივები

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.20>

ანოტაცია. სტატიაში გაანალიზებულია საქართველოში ეკონომიკური პოლიტიკის ევოლუცია 2010–2026 წლებში. ნაჩვენებია, რომ პოლიტიკა პოსტ-კრიზისული სტაბილიზაციიდან ტრანსფორმაციულ მოდელზე გადავიდა. ნაშრომი აერთიანებს ისტორიულ-შედარებით, ინსტიტუციურ, მაკროეკონომიკურ და სექტორულ ანალიზს. ის ეყრდნობა საერთაშორისო ოფიციალურ წყაროებსა და ქართველ ეკონომისტთა ნაშრომებს. კვლევა გამოყოფს ოთხ ფაზას. პირველი არის პოსტ-კრიზისული სტაბილიზაცია. მეორეა ევროკავშირთან ინსტიტუციური დაახლოება. მესამეა პანდემიური ანტიკრიზისული შემოზღუდვა. მეოთხეა ციფრული, მწვანე და კონკურენტული პოლიტიკების სინთეზი. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა სახელმწიფოს ეკონომიკური როლის ცვლილებას. ასევე განხილულია მონეტარულ-ფისკალური ჩარჩო, სახელმწიფო საწარმოთა რეფორმა და კონკურენციის პოლიტიკა. დამატებით გაანალიზებულია ციფრული ეკონომიკა, მდგრადი ფინანსები და ტურიზმის პოლიტიკა. ნაჩვენებია, რომ შემდეგ ეტაპზე გადამწყვეტია ზრდის ხარისხი. ასეთ ხარისხს განსაზღვრავს პროდუქტიულობა, ხარისხიანი დასაქმება და კონკურენტული ნეიტრალიზაცია. მას ასევე აძლიერებს ენერგეტიკული და ლოგისტიკური დაკავშირებადობა. ნაშრომი გვთავაზობს 2026–2030 წლების სამ სცენარს. ესენია საბაზისო, ოპტიმისტური და რისკიანი სცენარები.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური პოლიტიკა; საქართველო; მაკროეკონომიკური სტაბილიზაცია; სახელმწიფო საწარმოები; კონკურენციის პოლიტიკა; ციფრული ეკონომიკა; მწვანე ტრანსფორმაცია; ევროკავშირთან ინტეგრაცია.

JEL კლასიფიკაციის კოდები: E52, E61, E62, O21

შესავალი

2010–2026 წლები საქართველოს ეკონომიკური პოლიტიკისთვის იზოლირებული შოკების ჯაჭვად არ უნდა განვიხილოთ. ეს პერიოდი პოლიტიკის ლოგიკის თანმიმდევრულ ცვლილებას გამოხატავს. ცვლილება იწყება პოსტ-კრიზისული სტაბილიზაციით. შემდეგ იგი გადადის მედეგობისა და ტრანსფორმაციის დღის წესრიგზე. 2010-იანი წლების დასაწყისში მთავარი საზრუნავი იყო მაკროეკონომიკური წესრიგის აღდგენა. ასევე მნიშვნელოვანი იყო ფისკალური დისციპლინა და ინვესტორთა ნდობა. 2020 წლის შემდეგ დღის წესრიგი გაფართოვდა. მას დაემატა სოციალური დაცვა, ენერგეტიკული უსაფრთხოება და კონკურენცია. ასევე გაძლიერდა სახელმწიფო საწარმოთა მმართველობა, ციფრული ინფრასტრუქტურა და მწვანე გარდაქმნა.

არსებული ლიტერატურა საქართველოს შემთხვევას ხშირად ფრაგმენტულად განიხილავს. მაკროეკონომიკური წყაროები ყურადღებას ამახვილებს ინფლაციაზე, კურსსა და დეფიციტზე. სექტორული კვლევები განიხილავს ტურიზმს, წყალმომარაგებას, ენერგეტიკას, ფინანსებს ან ციფრულ ინოვაციებს. პოლიტიკის ანალიტი-

კური დოკუმენტები ფოკუსირდება ევროკავშირთან ინტეგრაციაზე. სხვა დოკუმენტები ეხება სახელმწიფო საწარმოებს ან კონკურენციის აღსრულებას. შედარებით ნაკლებადაა შემუშავებული ინტეგრირებული ხედვა. ასეთი ხედვა ამ მიმართულებებს ერთ პერიოდიზაციასა და ანალიტიკურ ჩარჩოში მოაქცევს. ამ სტატიაში სწორედ ეს სიცარიელეა შევსებული.

კვლევა ერთდროულად ასრულებს ორ ამოცანას. აღადგენს 2010–2026 წლების ეკონომიკური პოლიტიკის შიდა ლოგიკას და გამოკვეთს იმ პირობებს, რომლებიც 2026–2030 წლების პოლიტიკის შედეგიანობას განსაზღვრავს. სტატიის ცენტრალური არგუმენტია, რომ საქართველოსთვის მდგრადი განვითარება დღეს უკვე აღარ არის მხოლოდ მაკროეკონომიკური სანდოობის ფუნქცია. იგი დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად შეძლებს ქვეყანა ფისკალურ-მონეტარული დისციპლინის შერწყმას პროდუქტიულობის პოლიტიკასთან, კონკურენტულ ნეიტრალობასთან, ადამიანურ კაპიტალთან. ენერგეტიკულ და ლოგისტიკურ ურთიერთკავშირთან და ციფრული სახელმწიფო შესაძლებლობების გაძლიერებასთან.

ლიტერატურის მიმოხილვა და ეკონომიკური პოლიტიკის თეორიული ჩარჩო

ეკონომიკური პოლიტიკის თანამედროვე გააზრება ემყარება იმ მიდგომას, რომლის მიხედვითაც სახელმწიფოს ეკონომიკური ფუნქცია აღარ იფარგლება მხოლოდ ინფლაციისა და ბიუჯეტის მართვით. 2020-იანი წლების დებატებში სულ უფრო მნიშვნელოვანი ხდება მედეგობა, კონკურენტული ნეიტრალობა, სექტორული კოორდინაცია და ე. წ. ორმაგი გარდაქმნა (twin transition), ანუ ციფრული და მწვანე გარდაქმნის ერთობლივი ლოგიკა. საქართველოს შემთხვევის ანალიზი სწორედ ამ გაფართოებული ჩარჩოს გამოყენებას მოითხოვს.

2010–2026 წლების გამოცდილება აჩვენებს, რომ ეკონომიკური პოლიტიკის ვიწრო გაგება უკვე არასაკმარისია. იგი აღარ უნდა განიმარტოს მხოლოდ მონეტარული, ფისკალური ან საგადასახადო ზომების ერთობლიობად. თანამედროვე პირობებში ეკონომიკური პოლიტიკა სახელმწიფოს მიზანმიმართული მოქმედებების სისტემაა. ეს სისტემა გავლენას ახდენს რესურსების განაწილებაზე და ბაზრის წესებზე. ის ასევე მოქმედებს სოციალურ სტაბილურობაზე, ტექნოლოგიურ ცვლილებაზე და ენერგეტიკულ უსაფრთხოებაზე. ამასთანავე, იგი განსაზღვრავს გრძელვადიანი ზრდის მოდელს. ამ თვალსაზრისით, ეკონომიკური პოლიტიკა აღარ არის მხოლოდ მაკროეკონომიკური „მართვა“. ის კოორდინირებული ინსტიტუციური არქიტექტურაა.

ქართულ ეკონომიკურ-თეორიულ დისკურსში ამ გაფართოებულ გაგებას მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია რევაზ გველესიანისა და ირინა გოგორიშვილის ნაშრომებში. მათი „ეკონომიკური პოლიტიკის“ სახელმძღვანელოები პოლიტიკას ფართო სისტემად განიხილავს. ეს სისტემა მოიცავს მიზნებს, ინსტრუმენტებს, ღირებულებებსა და გადაწყვეტილების მიღების მექანიზმებს. ამ ხაზს ავსებს ელგუჯა მექვაბიშვილის მიდგომა. იგი სახელმწიფოს ეკონომიკურ როლს გლობალიზაციისა და კრიზისების კონტექსტში აკვირდება (Mekvabishvili, 2019, 2020). ამგვარი ხედვა მნიშვნელოვანია როგორც თეორიულად, ისე პრაქტიკულად. ის გვაძლავს ეკონომიკური პოლიტიკა ერთიან ინსტრუმენტთა სისტემად დავინახოთ. ეს სისტემა მოიცავს სტაბილიზაციას, რეგულირებას, ინვესტირებას, სოციალურ დაცვასა და განვითარებას.

2010–2026 წლებში განსაკუთრებით შეიცვალა სახელმწიფოს როლის აღქმა. 2008–2009 წლების გლობალური ფინანსური კრიზისის გამოცდილებამ, შემდეგ კი პანდემიამ და 2022 წლის შემდეგ გეოპოლიტიკურმა დაძაბულობამ, გააძლიერა წარმოდგენა. ბაზარი ყოველთვის ვერ უზრუნველყოფს თვითრეგულაციას ისეთი სიჩქარითა და სოციალური ღირებულებით, რაც სისტემურ შოკებს სჭირდება. ამიტომ სახელმწიფო გადაიქცა არა მხოლოდ წესების დამდგენად, არამედ კრიზისების მმართველად, სტრატეგიულ კოორდინატორად, რისკების დამზღვევად და, ზოგ შემთხვევაში. ტრანსფორმაციული ინვესტიციების განმახორციელებელ სუბიექტად. მექვამიშვილის ანტიკრიზისული სახელმწიფოს კონცეფცია სწორედ ამ გადასვლას ასახავს. სახელმწიფოს ფუნქცია აღარ განისაზღვრება მხოლოდ „ნაკლები ჩარევით“, არამედ ეფექტიანი, წესებზე დაფუძნებული ჩარევით.

ამავე დროს, სახელმწიფოს როლის გაძლიერება არ უნდა გავიგოთ როგორც ბაზრის უარყოფა. პირიქით, თანამედროვე ეკონომიკური პოლიტიკის ძლიერი ვერსია სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ სახელმწიფო იცავს კონკურენციას, ქმნის გამჭვირვალე და პროგნოზირებად რეგულაციებს. ამცირებს სისტემურ რისკებს და აფინანსებს იმ საჯარო სიკეთეებს, რომლებსაც კერძო სექტორი საკუთარი ძალით ვერ შექმნის. შესაბამისად, ეკონომიკური პოლიტიკის შეფასების კრიტერიუმიც ფართოვდება. საკმარისი აღარ არის ინფლაციის დაბალი მაჩვენებელი ან ბიუჯეტის დაბალი დეფიციტი. აუცილებელია იმის დანახვაც, რამდენად ამცირებს პოლიტიკა მოწყვლადობას, ამცირებს პროდუქტიულობას, ქმნის ხარისხიან სამუშაო ადგილებს და ემსახურება გრძელვადიან გარდაქმნას.

კვლევის დიზაინი, კითხვები და მეთოდოლოგია

კვლევის მიზანი. სტატიის მიზანია ეკონომიკური პოლიტიკის ევოლუციის ანალიზი საქართველოში 2010–2026 წლებში, მისი ფაზების, დომინანტი ინსტრუმენტების. ინსტიტუციური ცვლილებებისა და 2026–2030 წლების შესაძლო განვითარების სცენარების გამოვლენა.

კვლევის კითხვები. ნაშრომი პასუხობს სამ ძირითად კითხვას. (1) რა ფაზებად შეიძლება დაიყოს 2010–2026 წლების ეკონომიკური პოლიტიკა. (2) როგორ შეიცვალა თითოეულ ფაზაში სახელმწიფოს, ბაზრისა და ინსტიტუტების ურთიერთმიმართება. (3) რომელი ფაქტორები განსაზღვრავს 2026–2030 წლების საბაზისო, ოპტიმისტურ და რისკიან ტრაექტორიებს.

კვლევის მეთოდოლოგია. გამოყენებულია ისტორიულ-შედარებითი, ინსტიტუციური, მაკროეკონომიკური და სექტორული ანალიზის კომბინაცია. პერიოდიზაცია ეყრდნობა სამ კრიტერიუმს. პოლიტიკის დომინანტ მიზანს, გამოყენებული ინსტრუმენტების სტრუქტურას და იმ შოკების ტიპს, რომლებზეც პოლიტიკა რეაგირებდა. ემპირიული ნაწილი დაყრდნობილია IMF-ის, მსოფლიო ბანკის, Geostat-ის, საქართველოს ეროვნული ბანკის, ეკონომიკის სამინისტროსა და სხვა ოფიციალურ წყაროებზე. თეორიული ნაწილი კი ქართველ ეკონომისტთა და საერთაშორისო სამეცნიერო ლიტერატურის შერჩეულ ნაშრომებზე.

მეცნიერული სიახლე. სტატიის სიახლე იმაში მდგომარეობს, რომ 2010–2026 წლების ეკონომიკური პოლიტიკა განხილულია არა მხოლოდ მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის, არამედ ციფრული, მწვანე, კონკურენტული. ინდუსტრიული და სექტორული პოლიტიკების ერთიან სინთეზად.

პრაქტიკული მნიშვნელობა. ნაშრომში წარმოდგენილი დასკვნები და სცენარები შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ეკონომიკური პოლიტიკის ფორმულირების, აკადემიური სწავლების, სამაგისტრო/სადოქტორო კვლევებისა და სახელმწიფო სტრატეგიული დოკუმენტების შეფასებისთვის.

კვლევის შეზღუდვები. ნაშრომი აერთიანებს სხვადასხვა დროის ოფიციალურ პროგნოზებსა და შემდგომში დაზუსტებულ სტატისტიკას. ამიტომ რიგ ადგილებში განზრახ გამოიჯნულია იმდროინდელი პროგნოზი და საბოლოოდ დაკორექტირებული მაჩვენებელი. ამასთანავე, სტატია ძირითადად მუშაობს მეორადი და ოფიციალური წყაროებით და არ იყენებს პირველადი საველე კვლევის მასალას.

2010–2019: პოსტ-კრიზისული სტაბილიზაცია, სტრუქტურული ადაპტაცია და ევროკავშირთან დაახლოება

2010–2019 წლები საქართველოს ეკონომიკური პოლიტიკისთვის ერთგვარი ორმაგი პროცესის ათწლეული იყო. ერთი მხრივ, ეს იყო 2008–2009 წლების კრიზისის შედეგების დაძლევის, ფისკალური კონსოლიდაციისა და მაკროეკონომიკური სანდოობის აღდგენის ეტაპი. მეორე მხრივ, სწორედ ამ წლებში გაღრმავდა ევროკავშირთან ინსტიტუციური და მარეგულირებელი დაახლოება. რამაც ეკონომიკური პოლიტიკა უფრო ფართო სტრუქტურულ და რეფორმულ ჩარჩოში მოაქცია.

მსოფლიო ბანკის (World Bank, 2014) შეფასებით, 2010–2012 წლებში ეკონომიკა საშუალოდ 6.5 პროცენტით იზრდებოდა. ფისკალური დეფიციტი 2009 წლის 9.2 პროცენტიდან 2012 წელს 2.8 პროცენტამდე ჩამოვიდა. 2013 წლისთვის საჯარო ვალი დაახლოებით 34.5 პროცენტი იყო. ეს ციფრები მიუთითებს, რომ პოსტ-კრიზისულ ეტაპზე მთავარი აქცენტი ფინანსური წესრიგი იყო. თუმცა ეს არ ნიშნავდა სახელმწიფოს უკანდახევას. კაპიტალური და ინფრასტრუქტურული ხარჯები მაინც მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა. კერძო ინვესტიცია ჯერ კიდევ სრულად არ იყო აღდგენილი (World Bank, 2014).

2014–2016 წლებში ეკონომიკური პოლიტიკის დღის წესრიგში წამოიწია ევროკავშირთან ინტეგრაციის საკითხი. 2014 წელს გაფორმდა ასოცირების შეთანხმება, რომლის ეკონომიკური ბირთვი DCFTA გახდა, ხოლო 2016 წელს შეთანხმება სრულად შევიდა ძალაში. ეს ნიშნავდა არა უბრალოდ თავისუფალი ვაჭრობის გაფართოებას, არამედ ქართული მარეგულირებელი გარემოს, სტანდარტებისა და წესების თანდათან დაახლოებას ევროკავშირის ჩარჩოსთან. სწორედ აქ კარგად ჯდება ავთანდილ სილაგაძისა და თამაზ ზუბიაშვილის ანალიზი, სადაც ნაჩვენებია. ევროკავშირთან ასოცირების შეთანხმება კონვერგენციის მყისიერ შედეგს არ იძლევა. იგი გრძელვადიანი ინსტიტუციური მისადაგების პროცესია (Silagadze & Zubiashvili, 2016).

ამავე დროს, 2014–2016 წლები საქართველოსთვის მძიმე საგარეო შოკების პერიოდიც იყო. საერთაშორისო სავალუტო ფონდის (International Monetary Fund [IMF], 2015) შეფასებით, რეგიონულმა კრიზისმა ლარზე ძლიერი წნეხი შექმნა. ეს წნეხი გააძლიერა ექსპორტის კლებამ და გზავნილების შემცირებამ. დამატებითი ფაქტორი იყო პარტნიორი ქვეყნების ვალუტების გაუფასურება. მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტი 2014 წელს დაახლოებით 9.5 პროცენტს მიუახლოვდა. ამავ პერიოდში ლარი მნიშვნელოვნად გაუფასურდა. ასეთ პირობებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა მონეტარული პოლიტიკის ჩარჩომ. ეროვნული ბანკის ინფლაციის თარგეთირება ეკონომიკური სტაბილურობის საყრდენად იქცა. ასევე

მნიშვნელოვანი იყო მცურავი გაცვლითი კურსი და ლარიზაციის პოლიტიკა. 2015–2016 წლებში ინფლაციის სამიზნე 5 პროცენტი იყო. 2017 წელს სამიზნე 4 პროცენტამდე შემცირდა. 2018 წლიდან იგი 3 პროცენტს შეადგენს (IMF, 2015; National Bank of Georgia, n.d.).

2017–2019 წლებში ეკონომიკური პოლიტიკა შედარებით სტაბილურ ფაზაში გადავიდა. IMF-ის Article IV-ის მიხედვით, 2017 წელს ეკონომიკა 5 პროცენტით გაიზარდა. ამ პერიოდში მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტი შემცირდა. გაიზარდა FDI და ფისკალური პოზიცია სტაბილური დარჩა. 2019 წელს რეალური ზრდა 5.1 პროცენტი იყო. ნომინალურმა მშპ-მ 50 მილიარდ ლარს გადააჭარბა. მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტი ისტორიულად უფრო დაბალ ნიშნულზე ჩამოვიდა. შედეგად, 2010-იანი წლების ბოლოს საქართველოს უფრო გამართული მაკროსაფინანსო ჩარჩო ჰქონდა (IMF, 2018; Geostat, 2019).

თუმცა ეს მიღწევები არ აუქმებდა სტრუქტურულ სისუსტეებს. მსოფლიო ბანკის (World Bank, 2018) დიაგნოსტიკა ზრდის მთავარ შეზღუდვებად რამდენიმე ფაქტორს ასახელებდა. ესენია დაბალი პროდუქტიულობა, უნარების დეფიციტი და ეკონომიკის დუალიზმი. ასევე გამოიყოფოდა სოფლის მეურნეობის დაბალი ეფექტიანობა. დამატებითი პრობლემა იყო გლობალურ ღირებულებათა ჯაჭვებში არასაკმარისი ინტეგრაცია. ამიტომ 2010–2019 წლები წარმატებული სტაბილიზაციის პერიოდად უნდა შეფასდეს. თუმცა ეს იყო არასრული სტრუქტურული გარდაქმნის პერიოდიც. ქვეყანა პანდემიას შედარებით გამყარებული მაკროეკონომიკური ჩარჩოთი შეხვდა. მაგრამ ფუნდამენტური გამოწვევები ბოლომდე ვერ გადაიჭრა (World Bank, 2018).

2020–2021: პანდემია და ეკონომიკური პოლიტიკის ანტიკრიზისული შემობრუნება

2020–2021 წლები საქართველოს ეკონომიკური პოლიტიკისთვის გადამწყვეტი გარდატეხა იყო. 2010-იანი წლების ბოლოს მთავარი დისკუსია ფისკალურ წესსა და სტრუქტურულ რეფორმებზე მიდიოდა. პანდემიამ პოლიტიკა ანტიკრიზისულ და შემამსუბუქებელ რეჟიმში გადაიყვანა. მას სოციალური დაცვის ფუნქციაც მკაფიოდ დაემატა. 2020 წელს რეალური მშპ 6.8 პროცენტით შემცირდა. 2021 წელს იგი 10.5 პროცენტით გაიზარდა. თუმცა ეს მაჩვენებლები მხოლოდ ნაწილობრივ აღწერს შოკის ბუნებას. პანდემია იყო ჯანმრთელობის, ტურიზმის, მომსახურების და შემოსავლების კრიზისი. ასევე ეს იყო დასაქმებისა და გარე სექტორის კრიზისი (Geostat, 2020).

ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის (Georgian National Tourism Administration [GNTA], 2020) მონაცემებით, 2020 წელს საერთაშორისო მოგზაურთა ვიზიტები დაახლოებით 80 პროცენტით შემცირდა. ტურიზმიდან მიღებული შემოსავალი 542 მილიონ დოლარამდე დაეცა. ეს წინა წელთან შედარებით დაახლოებით 2.7 მილიარდი დოლარით ნაკლები იყო. ასეთ პირობებში პოლიტიკის მთავარი მიზანი შემოსავლისა და საწარმოო ქსოვილის შენარჩუნება გახდა. მთავრობის ანტიკრიზისული პაკეტი 3.5 მილიარდ ლარზე იყო დაგეგმილი. IMF-ის შეფასებით, 2020 წლის მხარდაჭერა მშპ-ის 3.8 პროცენტს უტოლდებოდა. 2021 წელს მას დამატებით 2.9 პროცენტი დაემატა. შედეგად, 2020 წელს ფისკალური დეფიციტი 9.2 პროცენტამდე გაიზარდა. საჯარო ვალი დაახლოებით 60 პროცენტს მიუახლოვდა (GNTA, 2020; IMF, 2021).

ამავე პერიოდში მონეტარული და სავალუტო პოლიტიკა სხვა ამოცანას ასრულებდა. მას უნდა დაეცვა ფინანსური სტაბილურობა და დაემუა კურსის მოქ-

ნილი კორექცია. ამასთანავე, პოლიტიკას ნდობა არ უნდა დაეკარგა. დავით კეშელავა 2021 წლის სტატიაში 2020 წლის ეპიზოდს მნიშვნელოვან სავალუტო კრიზისად მიიჩნევს. იგი მას 2008–2009 და 2015–2016 წლების შემდეგ მესამე ეპიზოდად ასახელებს (Keshelava, 2021). მისი აზრით, პანდემიური შოკი უკვე დაწყებულ გარე წნეხებს დაემთხვა. ამიტომ ეროვნული ვალუტის მერყეობა უფრო გამძაფრდა. IMF-ის მიხედვით, ლარი 2020 წლის თებერვლიდან 2021 წლის აპრილამდე მნიშვნელოვნად გაუფასურდა. ეროვნული ბანკი ინტერვენციებითა და კომუნიკაციით ცდილობდა უკიდურესი რყევების შეკავებას (Keshelava, 2021; IMF, 2021).

2021 წელი უკვე აღდგენის წელი იყო, მაგრამ არა სრული ნორმალიზაციის. საერთაშორისო სავალუტო ფონდი (IMF, 2021) აღნიშნავდა 2019 წლის დონესთან დაბრუნებას. თუმცა ინფლაციური წნეხი იზრდებოდა. ამიტომ ეროვნულმა ბანკმა მონეტარული პოლიტიკა კვლავ გაამკაცრა. ამ კონტექსტში საინტერესოა ნინო ლობჯანიძის სტატია წყლის ინდუსტრიაზე. ავტორი პანდემიას მაკროეკონომიკურ, სექტორულ და ინფრასტრუქტურულ კრილიში განიხილავს. იგი ხაზს უსვამს მიწოდების ჯაჭვების რღვევას. ასევე განიხილავს ტექნოლოგიური აღჭურვილობის პრობლემებს და კომუნალური მომსახურების უწყვეტობას. დამატებით გამოიყოფა ციფრული და „მწვანე“ გადაწყვეტილებების საჭიროება (Lobzhanidze, 2021). ეს დაკვირვება მნიშვნელოვანია. პანდემიამ აჩვენა, რომ საბაზისო ინფრასტრუქტურა და სექტორული გამძლეობა აუცილებელია. ისინი ისეთივე მნიშვნელოვანია, როგორც მთლიანი მოთხოვნის სტაბილიზაცია (IMF, 2021; Lobzhanidze, 2021).

ამრიგად, 2020–2021 წლებში ეკონომიკური პოლიტიკა საქართველოში სამი მიმართულებით შეიცვალა. პირველი იყო სახელმწიფოს ფუნქციის გაფართოება. სოციალური, ჯანდაცვითი და ბიზნესის მხარდაჭერის მიმართულებით. მეორე იყო ფისკალურ-მონეტარული კოორდინაციის ახალი ფორმა, სადაც ფისკალი შემამსუბუქებელი გახდა, ხოლო მონეტარული პოლიტიკა მოგვიანებით დეზინფლაციისთვის გამკაცრდა. მესამე იყო სექტორული ხედვის გაძლიერება: ეკონომიკური პოლიტიკა უკვე უნდა ხედავდეს არა მხოლოდ აგრეგატულ მაჩვენებლებს, არამედ წყლის, ტურიზმის, ენერგეტიკის, ტრანსპორტისა და სხვა სისტემების მდგრადობას.

2022–2024: გეოპოლიტიკური შოკები, დეზინფლაცია, სახელმწიფო საწარმოები და კონკურენციის პოლიტიკა

2022–2024 წლები პოსტპანდემიური „ნორმალიზაციის“ ჩვეულებრივი ეტაპი არ ყოფილა. უკრაინაში ომმა საქართველოსთვის რისკებიც წარმოშვა და დროებითი ეკონომიკური „დივიდენდებიც“. ოფიციალური მონაცემებით, რეალური მშპ 2022 წელს 10.4 პროცენტით გაიზარდა. 2023 წელს ზრდა 7.8 პროცენტი იყო. 2024 წელს კი ზრდამ 9.7 პროცენტი შეადგინა. ამავე დროს, 2022 წლის მაღალი ინფლაციის შემდეგ სწრაფი დეზინფლაცია დაიწყო. საშუალო წლიური ინფლაცია 2022 წლის 11.9 პროცენტიდან 2023 წელს 2.5 პროცენტამდე შემცირდა. 2024 წელს იგი 1.1 პროცენტამდე ჩამოვიდა (Geostat, 2023, 2025, 2026a).

საერთაშორისო სავალუტო ფონდის (IMF, 2024) შეფასებით, ამ დინამიკას მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი ლარის სიმყარემ, გარე ფინანსურმა შემოდინებებმა და მკაცრმა მონეტარულმა პოლიტიკამ. 2022 წელს საქართველოში შევიდა დიდი რაოდენობით მიგრაციული და ფინანსური ნაკადები, ფულადი გზავნილები მკვეთრად გაიზარდა, ხოლო კურსის გამყარებამ ინფლაციური წნეხი შეამსუბუქა. თუმცა ასეთი ვითარება ეკონომიკური პოლიტიკისთვის რთულ ამოცანას ქმნიდა. როგორ

უნდა ემართა ქვეყანას დროებითი უპირატესობა ისე, რომ იგი გადახურებაში ან მომავალში უფრო მტკივნეულ კორექციაში არ გადაზრდილიყო? (IMF, 2024).

ამ პერიოდში ერთ-ერთ ცენტრალურ საკითხად სახელმწიფო საწარმოთა მმართველობა იქცა. IMF-ის 2024 წლის Article IV რეფორმას პრიორიტეტულ მიმართულებად ასახელებს. იგი მოითხოვს ზედამხედველობის, მმართველობისა და კონკურენტული ნეიტრალობის გაძლიერებას. ამავე პრობლემას აკვირდება ეთერ ხარაიშვილისა და ნინო ლობჯანიძის 2024 წლის სტატია. ავტორები საქართველოს სახელმწიფო საწარმოთა რეფორმისთვის ხუთპილარიან შეფასებას გვთავაზობენ. მათთვის კრიტიკულია კომერციული მიზნების გამოკვეთა და OECD-ის პრინციპებზე დაფუძნებული მმართველობა. ასევე მნიშვნელოვანია გამჭვირვალე საკუთრების პოლიტიკა, საშუალოვადიანი სამიზნეები და კონკურენტული ნეიტრალობა (Kharaishvili & Lobzhanidze, 2024). ამ ორი ხაზის თანხვედრა მნიშვნელოვან დასკვნას აჩვენებს. 2020-იანი წლების შუა პერიოდში პოლიტიკის ხარისხი მმართველობის სტანდარტებითაც იზომება (IMF, 2024; Kharaishvili & Lobzhanidze, 2024).

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულება კონკურენციის პოლიტიკაა. დავით ბასიაშვილისა და სლავა ფეტელავას 2024 წლის სტატია კარტელების გამოვლენას ეხება. ავტორები განიხილეს ადკეთის სამართლებრივ და პრაქტიკულ ასპექტებს. მათი შეფასებით, საქართველოს კონკურენციის სამართლის ჩარჩო საერთაშორისო სტანდარტებთან თავსებადია. თუმცა ციფრული ბაზრები და ახალი კომუნიკაციური ტექნოლოგიები აღსრულებას ართულებს (Basiashvili & Fetelava, 2024). აქედან გამომდინარეობს, რომ კონკურენციის პოლიტიკა აღარ არის მხოლოდ კანონმდებლობის მიღება. ის მოიცავს მონიტორინგს, გამოძიებას, ციფრული გარემოს გაგებას და მომხმარებელზე ორიენტირებულ აღსრულებას. საქართველოს კონკურენციისა და მომხმარებლის დაცვის სააგენტოს აქტივობებიც ამ მიმართულებას აჩვენებს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია კონცენტრაციების კონტროლი და ელექტრონული კომერციის წესების ამოქმედება. ასევე იზრდება მომხმარებელთა საჩივრები და ინსტიტუციური შესაძლებლობები (Basiashvili & Fetelava, 2024; GCCA, 2025).

სექტორულ ჭრილში ამავე ლოგიკას მერაბ ხოხობაიას სტატია ავითარებს. იგი მდგრადი ტურისტული დანიშნულების ადგილის განვითარებას ეხება. ავტორი ტურისტულ პოლიტიკას სისტემურ და მრავალაქტორულ პროცესად მიიჩნევს. ამ პროცესში ადგილობრივი საზოგადოება, ბიზნესი, სახელმწიფო და არასამთავრობო სექტორი ერთობლივად ქმნიან შედეგს (Khokhobaia, 2024). ეს მიდგომა 2022–2024 წლების საქართველოს რეალობას შეესაბამება. პოსტპანდემიური ტურიზმის დაბრუნება მხოლოდ ვიზიტორთა რაოდენობას აღარ უნდა დაეფუძნოს. იგი უკეთ მართული და გარემოსთან თავსებადი უნდა იყოს. ასევე უნდა გაღრმავდეს მისი კავშირი ადგილობრივ ეკონომიკასთან.

ამრიგად, 2022–2024 წლებში საქართველოს ეკონომიკური პოლიტიკა გადავიდა ახალ ფაზაში. შოკის მართვიდან დროებითი უპირატესობების მართვაზე; ანტიკრიზისული გაფართოებიდან ფრთხილ ნორმალიზაციაზე; მაკროეკონომიკური სტაბილურობიდან მმართველობის, კონკურენციისა და სექტორული მდგრადობის გაძლიერებაზე. სწორედ ეს ქმნის საფუძველს მომდევნო ეტაპისთვის, სადაც ციფრული, მწვანე და ინდუსტრიული პოლიტიკები ერთიან ჩარჩოდ იკვრება.

2024–2026: ციფრული, მწვანე, ინდუსტრიული და სექტორული პოლიტიკის სინთეზი

2024–2026 წლებში საქართველოს ეკონომიკური პოლიტიკა მხოლოდ კრიზისის შემდგომი აღდგენით ვეღარ აიხსნება. 2025 წელს რეალური ზრდა 7.5 პროცენტი იყო. მეოთხე კვარტალში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს ინფორმაციისა და კომუნიკაციის სექტორებმა. ასევე მნიშვნელოვანი იყო ტრანსპორტი, დასაწყობება, ვაჭრობა და განათლება. ეს მიუთითებს, რომ ახალი დინამიკა ცოდნასა და კავშირგაბმულობას ეყრდნობა. მას ასევე აძლიერებს მომსახურების ექსპორტი. IMF-ის 2026 წლის შეფასებით, ზრდას ისევ ამოდრავებს ICT, ტრანსპორტი და განათლება. თუმცა 2026 წელს ზრდა უფრო დაბალანსებულ ტემპზე უნდა გადავიდეს. ეს ტემპი დაახლოებით 5.3 პროცენტია (Geostat, 2026b, 2026c; IMF, 2026).

ამ კონტექსტში ციფრული პოლიტიკა პირველად ხდება ეკონომიკური პოლიტიკის ცენტრალური ბირთვი. 2025 წლის თებერვალში დამტკიცებულმა სტრატეგიამ ხუთი პრიორიტეტი განსაზღვრა. ესენია ფართოზოლოვანი კავშირი, ციფრული საჯარო სერვისები და ბიზნესის გაციფრულება. ასევე პრიორიტეტულია ინოვაცია, ციფრული ფინანსური სერვისები და ციფრული უნარები. უკვე ეს სტრუქტურა აჩვენებს, რომ ციფრული პოლიტიკა მხოლოდ ტექნოლოგიური მოდერნიზაცია აღარ არის. იგი ერთდროულად არის ინფრასტრუქტურული, საგანმანათლებლო და ინდუსტრიული პოლიტიკა. ასევე იგი კონკურენტული და ადმინისტრაციული პოლიტიკის ელემენტებსაც მოიცავს. სტრატეგიის ექვსთვიანი მონიტორინგის ანგარიში ადასტურებს, რომ ჩარჩო ევროკავშირის „ციფრულ დეკადასთან“ თანხვედრაშია. კოორდინაციისთვის ასევე შეიქმნა სპეციალური უწყებათაშორისი საბჭო (Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia, 2025a, 2025b).

ფინანსურ სფეროში ამავე პროცესს ავითარებს საქართველოს ეროვნული ბანკის (National Bank of Georgia, 2025a) განახლებული Fintech Development Strategy. დოკუმენტი საქართველოს მიზნად უსახავს Middle Corridor-ის ქვეყნებისთვის წამყვან ფინტექ-ჰაბად ჩამოყალიბებას. მთავარ ინსტრუმენტებად დასახელებულია ინოვაციური ზედამხედველობა, ღია ბანკინგი და ღია ფინანსები. ასევე მნიშვნელოვანია სწრაფი გადახდების ინფრასტრუქტურა და ბაზარზე ობიექტური წვდომა. ციფრული ფინანსური სივრცის გაძლიერება კონკურენციის პოლიტიკის ნაწილიცაა. PSD2-ის მსგავსი მიდგომები და მონაცემებზე დაფუძნებული სერვისები შესვლის ბარიერებს ამცირებს. ისინი ახალ მოთამაშეებს ბაზარზე მოქმედების შესაძლებლობას აძლევს. შესაბამისად, ეკონომიკური პოლიტიკა ფინანსური სტაბილურობის პარალელურად მონაცემთა ინფრასტრუქტურასაც მოიცავს. ასევე მოიცავს API-ებსა და ციფრულ პლატფორმებზე კონკურენციას (National Bank of Georgia, 2025a).

მწვანე და ენერგეტიკული პოლიტიკის მიმართულებით 2024–2026 წლებში გადამწყვეტი მნიშვნელობა შეიძინა ეროვნული ენერგეტიკისა და კლიმატის გეგმამ (NECP). Energy Community-ის 2025 წლის ანგარიშის მიხედვით, საქართველო 2030 წლისთვის მიზნად ისახავს განახლებადი ენერგიის დაახლოებით 27.4-პროცენტთან წილს. ენერგოეფექტიანობის კონკრეტულ სამიზნეებსა და ენერგეტიკული სიღარიბის მკვეთრ შემცირებას. ამავე პერიოდში ენერგოეფექტიანობის კანონმდებლობა და შენობების ენერგეტიკული სტანდარტები უფრო მჭიდროდ დაუახლოვდა ევროკავშირის ენერგეტიკულ ჩარჩოს. ეს ნიშნავს, რომ მწვანე პოლიტიკა საქართველოში

ნელ-ნელა გადადის დეკლარაციებიდან კონკრეტულ სამოქმედო სტანდარტებზე. აუდიტზე, შენობების განახლებაზე, განახლებადი ენერგიის აუქციონებზე, ენერგეტიკული ბაზრის დიზაინსა და რისკების შეფასებისა და მართვის მექანიზმებზე (Energy Community Secretariat, 2025).

მწვანე დღის წესრიგი ფინანსურ სექტორშიც ინსტიტუციონალიზდება. საქართველოს ეროვნული ბანკის Sustainable Finance Roadmap ბაზრისთვის პროგნოზირებად ჩარჩოს ქმნის. მისი 2025–2028 წლების სამოქმედო გეგმა კლიმატურ რისკებზეა ორიენტირებული. იგი ასევე მოიცავს ESG-პრინციპებსა და მდგრადი პროექტების დაფინანსებას. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ციფრული და მწვანე ტრანსფორმაციების წარმატებისთვის. ასეთი ტრანსფორმაცია მხოლოდ მაშინ იმუშავებს, თუ ინვესტიციების მიმართულებებიც შესაბამისი იქნება (National Bank of Georgia, 2025b).

ამავე დროს, 2024–2026 წლებში ინდუსტრიული პოლიტიკის ქართული ვერსია ძველ პროტექციონისტულ სქემებს ნაკლებად ჰგავს. იგი მეტად ეფუძნება მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერას. ასევე მნიშვნელოვანია ინოვაციების, ექსპორტისა და კავშირგაბმულობის ხელშეწყობა. ეკონომიკის სამინისტროს 2024 წლის ანგარიში ამ მიმართულებას ადასტურებს. 2021–2025 წლების SME სტრატეგია დამატებული ღირებულების ზრდას ისახავს მიზნად. ასევე მიზნად ისახავს დასაქმებისა და პროდუქტიულობის ზრდას. პრიორიტეტებია ფინანსებზე წვდომა, ექსპორტი, ინოვაცია და IT. დამატებით გამოიყოფა ქალთა მეწარმეობა და მწვანე ეკონომიკა. აქედან ჩანს, რომ თანამედროვე ინდუსტრიული პოლიტიკა კონკურენტუნარიანობის პოლიტიკაა. ის ასევე არის ქსელური ინფრასტრუქტურისა და ცოდნაზე დაფუძნებული ზრდის პოლიტიკა (Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia, 2024).

შედეგად, 2024–2026 წლები შეიძლება შეფასდეს როგორც ეკონომიკური პოლიტიკის სინთეზის ეტაპი. მაკროეკონომიკური დისციპლინა კვლავ რჩება აუცილებელ საფუძვლად, მაგრამ მას ემატება ციფრული საჯარო ინფრასტრუქტურა, ფინტექ-კონკურენცია, ენერგეტიკული და კლიმატური ჩარჩო. SME-ზე ორიენტირებული ინდუსტრიული სტრატეგია, ტრანზიტისა და ლოგისტიკის გაძლიერება. სწორედ ამ კომბინაციაში ჩანს საქართველოს ეკონომიკური პოლიტიკის ახალი ხარისხი.

2026–2030 წლების პერსპექტივები: საბაზისო, ოპტიმისტური და რისკიანი სცენარები

2026–2030 წლებისთვის საქართველოს ეკონომიკური პოლიტიკა ყველაზე უკეთ სცენარების პრიზმაში ჩანს. ქვეყანას აქვს ძლიერი ზრდის ინერცია და რეფორმების მნიშვნელოვანი პოტენციალი. თუმცა გარე გაურკვევლობაც მაღალია. IMF 2026 წლისთვის 5.3-პროცენტთან ზრდას ვარაუდობს. შემდგომ წლებში პროგნოზი დაახლოებით 5-პროცენტთან პოტენციურ ტემპთან ახლოსაა. მსოფლიო ბანკი 2026–2028 წლებში 5.0, 5.5 და 5.0 პროცენტს ელოდება. ამავდროს, 2026 წელს ინფლაცია შედარებით ამაღლებული რჩება. მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტი შეიძლება გაფართოვდეს. გეოპოლიტიკური და საინვესტიციო გარემოც კვლავ არასტაბილურია (IMF, 2026; World Bank, 2026).

საბაზისო სცენარში საქართველო დაახლოებით 5-პროცენტთან ზრდას ინარჩუნებს. ინფლაცია თანდათან უბრუნდება მიზნობრივ 3-პროცენტთან ნიშნულს. ფისკალური დეფიციტი და საჯარო ვალი მართვად ჩარჩოში რჩება. ამ ვარიანტის

ლოგიკა ასეთია. დროებითი გარე დივიდენდები ზომიერდება. თუმცა ციფრული ეკონომიკა, ტრანზიტი და მომსახურების ექსპორტი ზრდას მდგრად ფონს აძლევს. იგივე ფუნქცია აქვს საჯარო ინვესტიციებსაც. ეს ყველაზე რეალისტური სცენარია. მისი პირობაა მაკროსაფინანსო სანდოობის შენარჩუნება და მიმდინარე რეფორმების გაგრძელება (IMF, 2026; World Bank, 2026).

ოპტიმისტურ სცენარში ქვეყანას შეუძლია 5.5–6.0-პროცენტთან ზრდის კორიდორზე დარჩენა. ასეთი სურათი შესაძლებელია რამდენიმე პირობით. ციფრული ეკონომიკის სტრატეგია რეალურ შედეგებად უნდა გადაიქცეს. ასევე საჭიროა ფინტექ-რეფორმის, ენერგეტიკული ჩარჩოსა და ტრანზიტული ინფრასტრუქტურის გაძლიერება. SME-ების პროდუქტიულობის პროგრამებმაც პრაქტიკული შედეგი უნდა გამოიღოს. ეროვნული ბანკის 2026 წლის მონეტარული ანგარიში მსგავს კომბინაციას აღწერს. მისი დაბალი ინფლაციის სცენარი პროდუქტიულობის უკეთეს დინამიკას აჩვენებს. ამ შემთხვევაში ეკონომიკური პოლიტიკის წარმატება მხოლოდ ზრდის ტემპით არ იზომება. იგი უკავშირდება ინოვაციურობას, ფორმალურ დასაქმებას და უკეთეს ექსპორტულ სტრუქტურას (National Bank of Georgia, 2026a).

რისკიან სცენარში 2026 წელი შეიძლება შედარებით ძლიერი ზრდით დაიწყოს. შემდეგ ეკონომიკა შეიძლება უფრო მკვეთრ შენელებაზე გადავიდეს. ამის მიზეზი შეიძლება იყოს გარე შოკები, მაღალი ინფლაცია ან რეფორმების შეფერხება. ეროვნული ბანკის მაღალი ინფლაციის სცენარი სწორედ ასეთ დინამიკას აჩვენებს. 2026 წელს ზრდა ჯერ კიდევ 5.5 პროცენტის მიდამოებშია. თუმცა 2027 წელს იგი 4 პროცენტამდე ეცემა. ამის მიზეზია უფრო მკაცრი მონეტარული პასუხის საჭიროება. IMF დამატებით რისკებად რამდენიმე ფაქტორს ასახელებს. მათ შორისაა ახლო აღმოსავლეთის კონფლიქტის გავლენა ტურიზმსა და ენერგომატარებლებზე. ასევე მნიშვნელოვანია უკრაინასთან დაკავშირებული შემოდინებების შესაძლო უკუსვლა. დამატებითი რისკია EU-სთან ურთიერთობის გათულებით საინვესტიციო განწყობების შესუსტება. ასევე შესაძლო რისკია რეგიონული დერეფნების გადანაწილება (National Bank of Georgia, 2026a; IMF, 2026).

ამიტომ 2026–2030 წლებისთვის ექვსი ჯგუფის ფაქტორი იქნება გადამწყვეტი. პირველი არის მაკროეკონომიკური სანდოობა. მეორეა ენერგეტიკის, ტრანსპორტისა და ლოგისტიკის ინფრასტრუქტურა. მესამეა შრომის ბაზარი და უნარები. მეოთხეა სახელმწიფო საწარმოთა მმართველობა. მეხუთეა ენერგეტიკულ-კლიმატური მიზნების განხორციელება. მეექვსეა ციფრული კონკურენცია და ინკლუზია. სწორედ ამ ფაქტორების ერთობლიობა განსაზღვრავს ქვეყნის ტრაექტორიას. საქართველო შეიძლება 5 პროცენტთან ზრდის საბაზისო გზაზე დარჩეს. მეორე შესაძლებლობაა უფრო მაღალი პროდუქტიულობის ოპტიმისტურ კორიდორში გადასვლა. რისკიან შემთხვევაში კი ის მოწყვლადობისა და კორექციის რეჟიმში დაბრუნდება.

დისკუსია და პოლიტიკის იმპლიკაციები

კვლევის ერთობლივი შედეგი აჩვენებს, რომ საქართველოს ეკონომიკური პოლიტიკის ევოლუცია 2010–2026 წლებში ერთდროულად შეიცავს როგორც უწყვეტობას, ისე გარდატეხას. უწყვეტობის ელემენტია მაკროეკონომიკური სანდოობისა და გარე ანკერების მნიშვნელობა; გარდატეხა კი გამოიხატება ინსტრუმენტების გაფართოებაში. ფისკალურ და მონეტარულ ჩარჩოს ემატება სოციალური დაცვა, კონკურენციის აღსრულება, სახელმწიფო საწარმოთა მმართველობა, ციფ-

რული საჯარო ინფრასტრუქტურა, კლიმატური და ენერგეტიკული ჩარჩო. SME-ების პროდუქტიულობა და ლოგისტიკური დაკავშირებადობა.

პოლიტიკის დონეზე აქედან ოთხი პრაქტიკული იმპლიკაცია გამომდინარეობს. პირველი, მაკროეკონომიკური სანდოობა უნდა დარჩეს იმ მკაცრ შეზღუდვად, რომლის შიგნითაც ხორციელდება უფრო აქტიური და მიზნობრივი პოლიტიკა. მეორე, პროდუქტიულობის პოლიტიკის ფოკუსი უნდა გადაინაცვლოს უნარებზე, ენერგიაზე, ტრანსპორტზე, ციფრულ ინფრასტრუქტურასა და ინოვაციების გავრცელებაზე მცირე და საშუალო ბიზნესში. მესამე, სახელმწიფო საწარმოთა რეფორმა და კონკურენტული ნეიტრალობა აუცილებელია, რადგან არაეფექტიანი სახელმწიფო მონაწილეობა ასუსტებს კერძო ინვესტიციებსა და ბაზრის სივნალებს. მეოთხე, ციფრული და მწვანე დღის წესრიგი შედეგიანია მხოლოდ მაშინ, როდესაც იგი დაკავშირებულია რეალურ ადმინისტრაციულ შესაძლებლობებთან, ფინანსურ ინსტრუმენტებთან და შესრულების მონიტორინგთან.

ამიტომ საქართველოს მომდევნო ეტაპის მთავარი დილემა არ უნდა დავყოთ მარტივ ოპოზიციად. ბაზარი თუ სახელმწიფო, ზრდა თუ სტაბილურობა. რეალური არჩევანი არის ფრაგმენტულ რეფორმებსა და კოორდინირებულ ტრანსფორმაციას შორის. მცირე ღია ეკონომიკის პირობებში ყველაზე მაღალი შედეგი მიიღწევა მაშინ, როდესაც მონეტარული სტაბილურობა, შერჩევითი საჯარო ინვესტირება, კონკურენტული ბაზრები. პროგნოზირებადი წესები და ადამიანური კაპიტალი ერთიან პოლიტიკურ ლოგიკად იკვრება.

დასკვნა

სტატიამ აჩვენა, რომ 2010–2026 წლებში საქართველოს ეკონომიკური პოლიტიკა სტაბილიზაციის პოლიტიკიდან ტრანსფორმაციის პოლიტიკისკენ გადავიდა. 2010-იან წლებში ჩამოყალიბდა მაკროეკონომიკური სანდოობა და ევროკავშირთან დაახლოების ინსტიტუციური ჩარჩო. 2020–2021 წლებში მკვეთრად გაფართოვდა სახელმწიფოს ანტიკრიზისული როლი. 2022–2024 წლებში დღის წესრიგის ცენტრში მოექცა მმართველობა, კონკურენცია და სახელმწიფო საწარმოთა რეფორმა. 2024–2026 წლებში კი ეკონომიკური პოლიტიკა ფართო სინთეზად ჩამოყალიბდა. ეს სინთეზი მოიცავს ციფრულ, მწვანე, ენერგეტიკულ, ფინანსურ და სექტორულ მიმართულებებს.

კვლევის მთავარი ანალიტიკური შედეგია ის, რომ ეკონომიკური პოლიტიკის ხარისხი აღარ შეიძლება შეფასდეს მხოლოდ ზრდის ტემპით, ინფლაციით ან დეფიციტით. გადამწყვეტი ხდება, რამდენად შეუძლია პოლიტიკას დროებითი შემოდინებებისა და პოსტ-კრიზისული შესაძლებლობების გადაქცევა პროდუქტიულობად, ხარისხიან დასაქმებად, კონკურენტულ ნეიტრალობად. ინფრასტრუქტურულ კავშირგაბმულობად და ინსტიტუციურ მედეგობად. ამ კონტექსტში, მაკროეკონომიკური სტაბილურობა აუცილებელია, თუმცა უკვე არასაკმარისი პირობად უნდა განვიხილოთ.

2026–2030 წლებისთვის ყველაზე რეალისტური ტრაექტორია დაახლოებით 5 პროცენტის ზრდის დერეფანია. თუმცა უფრო მაღალი შედეგი განხორციელების ხარისხზე იქნება დამოკიდებული. ციფრული ეკონომიკის სტრატეგიამ და მდგრადი ფინანსების ჩარჩომ ერთმანეთი უნდა გააძლიეროს. იგივე ეხება ენერგეტიკისა და კლიმატის გეგმას. ასევე მნიშვნელოვანია სახელმწიფო საწარმოთა რეფორმა და უნარებზე ორიენტირებული პოლიტიკა. ასეთი სინთეზი საქართველოს შოკების მართვიდან პროდუქტიულ ტრანსფორმაციაზე გადაიყვანს. წინააღმდეგ

შემთხვევაში, ზრდა კვლავ მოწყვლადი დარჩება გეოპოლიტიკური და საფინანსო ციკლების მიმართ.

გამოყენებული ლიტერატურა

- Basiashvili, D., & Fetelava, S. (2024). Legal and practical aspects of cartel detection and prevent. *The New Economist / Axali Ekonomisti*, 19(2), 48–59.
<https://doi.org/10.36962/NEC19022024-48>
- Energy Community Secretariat. (2025). Georgia: Annual implementation report 2025.
https://www.energy-community.org/dam/jcr%3A77cd9d2d-6d71-418e-8235-4d7a5c6ddf8c/Georgia_IR25CP.pdf
- Georgian Competition and Consumer Agency. (2025). Annual report 2024.
https://gcca.gov.ge/index.php?lng=eng&m=370&news_id=1702
- Georgian National Tourism Administration. (2020). Georgian tourism in figures 2020.
<https://api.gnta.ge/storage/files/doc/eng-2020.pdf>
- Geostat. (2019). Gross domestic product of Georgia in 2019.
<https://www.geostat.ge/media/30316/Gross-Domestic-Product-of-Georgia-in-2019.pdf>
- Geostat. (2020). Gross domestic product of Georgia in 2020.
<https://www.geostat.ge/media/41529/Gross-Domestic-Product-of-Georgia-in-2020.pdf>
- Geostat. (2023). Gross domestic product of Georgia in 2022.
<https://geostat.ge/media/58229/Gross-Domestic-Product-of-Georgia-in-2022.pdf>
- Geostat. (2025). Gross domestic product of Georgia in 2024: Preliminary data.
<https://www.geostat.ge/media/69444/Gross-Domestic-Product-of-Georgia-in-2024.pdf>
- Geostat. (2026a). Consumer price index: Inflation in Georgia, April 2026.
<https://www.geostat.ge/media/78617/Inflation-Rate-in-Georgia%2C-April-2026.pdf>
- Geostat. (2026b). Gross domestic product of Georgia in 2025: Preliminary data.
<https://www.geostat.ge/media/77718/Gross-Domestic-Product-of-Georgia-in-2025.pdf>
- Geostat. (2026c). Gross domestic product of Georgia: IV quarter, 2025.
<https://geostat.ge/media/77716/Gross-Domestic-Product-of-Georgia---IV-Quarter%2C-2025.pdf>
- Gvelesiani, R., & Gogorishvili, I. (2012). *Ekonomikuri politika: Sakhelmdzhghvanelo* [Economic policy: Textbook].
- Gvelesiani, R., & Gogorishvili, I. (2018). *Ekonomikuri politika 2 tsignad* [Economic policy in two books].
- International Monetary Fund. (2015). Georgia: Concluding statement of an IMF staff visit.
<https://www.imf.org/en/news/articles/2015/09/28/04/52/mcs030415>
- International Monetary Fund. (2018). Georgia: 2018 Article IV consultation.
<https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2018/06/28/Georgia-2018-Article-IV-Consultation-Second-Review-under-the-Extended-Fund-Facility-45998>
- International Monetary Fund. (2021). Georgia: 2021 Article IV consultation.
<https://doi.org/10.5089/9781513597751.002>
- International Monetary Fund. (2024). Georgia: 2024 Article IV consultation.
<https://www.imf.org/en/publications/cr/issues/2024/05/24/georgia-2024-article-iv-consultation-press-release-staff-report-and-statement-by-the-549479>
- International Monetary Fund. (2026). Georgia: Staff concluding statement of the 2026 Article IV consultation mission. <https://www.imf.org/en/news/articles/2026/04/07/cs-04072026-georgia-staff-cs-2026-aiv>
- Keshelava, D. (2021). Peculiarities of currency crises in Georgia. *Ekonomisti*, 1, 136–145.

- Kharaishvili, E., & Lobzhanidze, N. (2024). Transformation of world order and evaluation of state enterprise reform in Georgia: A pillar analysis. *Ekonomisti*, 4, 78–92.
- Khokhobaia, M. (2024). Organizational and conceptual aspects of sustainable tourism destination development. *Ekonomisti*, 4, 193–198.
- Lobzhanidze, N. (2021). The impact of coronavirus (COVID-19) on the water industry: Main challenges facing the world and Georgia. *Ekonomisti*, 1, 124–135.
<https://doi.org/10.36172/EKONOMISTI.2021.XVII.01.LOBZHANIDZE>
- Mekvabishvili, E. (2019). The economic role of the state in conditions of globalization. *Globalization and Business*, 8, 22–33. <https://doi.org/10.35945/gb.2019.08.002>
- Mekvabishvili, E. (2020). The anti-crisis role of the state: Based on the experience of the global financial and coronomic crisis. *Globalization and Business*, 10, 35–42.
<https://doi.org/10.35945/gb.2020.10.003>
- Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia. (2024). Progress report of SME development strategy of Georgia 2021–2025: 2024 action plan.
<https://www.economy.ge/?lang=en&page=ecopolitic&s=45>
- Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia. (2025a). Georgia’s digital economy and information society development strategy for 2025–2030.
<https://www.economy.ge/?page=ecopolitic&s=25>
- Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia. (2025b). Six-month monitoring report of the digital economy and information society development strategy for 2025–2030. <https://www.economy.ge/?page=ecopolitic&s=25>
- National Bank of Georgia. (n.d.). Monetary policy strategy of the National Bank of Georgia.
<https://nbg.gov.ge/en/page/monetary-policy-committe>
- National Bank of Georgia. (2025a). Fintech development strategy of Georgia.
<https://nbg.gov.ge/en/page/fintech-development-strategy>
- National Bank of Georgia. (2025b). Sustainable finance roadmap for Georgia.
<https://nbg.gov.ge/en/page/sustainable-finance-roadmap>
- National Bank of Georgia. (2026a). Monetary policy report: Q1 2026.
<https://nbg.gov.ge/en/publications/monetary-policy-reports>
- National Bank of Georgia. (2026b). The National Bank of Georgia decided to keep the monetary policy rate unchanged at 8.0 percent. <https://nbg.gov.ge/en/media/news/the-national-bank-of-georgia-decided-to-keep-the-monetary-policy-rate-unchanged-at-8-0-p-4>
- Silagadze, A., & Zubiashvili, T. (2016). Georgia’s economy against the background of the association agreement with the European Union. *International Journal of Business and Management Studies*, 5(2), 533–540.
<https://www.universitypublications.net/ijbms/0502/pdf/V6Z43.pdf>
- World Bank. (2014). Public expenditures in Georgia: Strategic issues and reform agenda.
<https://www.worldbank.org/en/country/georgia/publication/public-expenditures-review>
- World Bank. (2018). Georgia: From reformer to performer: A systematic country diagnostic.
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/496731525097717444/pdf/GEO-SCD-04-24-04272018.pdf>
- World Bank. (2026). Georgia macro poverty outlook: April 2026.
<https://thedocs.worldbank.org/en/doc/d5f32ef28464d01f195827b7e020a3e8-0500022021/related/mpo-geo.pdf>

Giorgi Nikuradze

*PhD Student in Economic Policy, Faculty of Economics and Business,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

THE EVOLUTION OF ECONOMIC POLICY, 2010–2026, AND NEAR-TERM PROSPECTS

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.20>

Extended Summary

This article examines Georgia’s economic policy evolution during 2010–2026. It also assesses near-term policy prospects. The analysis focuses on external shocks, institutional adaptation, and changing development priorities. The central argument is clear. Georgian economic policy did not move linearly from crisis to stability. It evolved from post-crisis stabilization toward a wider transformation regime. Fiscal and monetary credibility remain essential. Yet they are no longer sufficient by themselves. By the mid-2020s, effectiveness depended on a broader policy mix. This mix includes competition policy, SOE governance, digital infrastructure, sustainable finance, logistics, energy policy, and sectoral coordination. Therefore, the article treats economic policy as institutional architecture. Through this architecture, the state shapes incentives, manages risks, and supports long-term transformation.

The study addresses a clear analytical gap. Research on Georgia’s development is often fragmented. Macroeconomic studies emphasize inflation, debt, exchange rates, and fiscal rules. Sectoral studies examine tourism, water, energy, finance, or digital innovation. Policy reports focus on European integration, competition, or state-owned enterprises. Georgian academic works often analyze the state’s role and selected crises. Less common is an integrated, periodized interpretation. This article combines historical-comparative, institutional, macroeconomic, and sectoral analysis. It uses IMF, World Bank, Geostat, NBS, ministry, and Energy Community materials. It also integrates selected works by Georgian economists.

The article identifies four broad phases. The first phase covers the early 2010s. It was defined by post-crisis stabilization and fiscal consolidation. Policy aimed to restore credibility, contain debt, and recover investor confidence. The second phase intensified after 2014. It involved approximation to the European Union through the Association Agreement and DCFTA. This stage strengthened legal harmonization, standards, competition adaptation, and institutional modernization. Georgia still remained exposed to exchange-rate pressures, remittances, regional demand, and tourism shocks. These vulnerabilities limited the developmental effect of macroeconomic stabilization.

The third phase emerged during 2020–2021. It represented a decisive anti-crisis turn. The COVID-19 pandemic changed the state’s economic role. It also reconfigured the hierarchy of policy goals. Policy became an instrument of immediate stabilization. It relied on transfers, emergency health spending, business support, liquidity protection, and basic-service continuity. The pandemic exposed sectoral vulnerability in a small open economy. Tourism collapsed, revenues weakened, social risks increased, and exchange-rate pressures returned.

The fourth phase began after 2022. It is interpreted as policy synthesis, not simple normalization. Russia’s invasion of Ukraine created a new regional environment. Georgia faced uncertainty and benefited from redirected financial, migration, logistics, and service flows. High growth, disinflation, and strong inflows created a new configuration. This period raised questions about growth quality, SOE governance, competitive neutrality, and digital-market competition. Digital strategy, fintech reform, sustainable finance, energy planning, SME support, and logistics policy gained central importance. Together, they show that economic policy became more integrated and structural.

The article finds that policy quality cannot be assessed only by GDP growth. Inflation and fiscal balances also remain insufficient indicators. The key question is whether growth improves productivity and resilience. Another question is whether markets remain competitively neutral. SOEs should not create hidden fiscal risks. Labor markets should generate high-quality employment. The economy should absorb future shocks without major welfare losses. Georgia’s case shows that macroeconomic credibility is necessary but incomplete. The next stage requires stronger implementation and better coordination. Digital and green agendas should operate as instruments of productivity and resilience.

The article proposes three scenarios for 2026–2030. In the baseline scenario, growth remains close to 5 percent. Inflation gradually converges toward the target. Public debt remains manageable. Yet reform continuity becomes increasingly important. In the optimistic scenario, digital reforms, fintech infrastructure, energy policy, logistics, and skills upgrading raise productivity. This allows growth to remain near the 5.5–6.0 percent corridor. In the risk scenario, external shocks or delayed reforms slow the economy. Renewed inflation, weaker inflows, or geopolitical deterioration may create additional pressure.

The article concludes that Georgia moved from stabilization policy to transformation policy. The first stage established macroeconomic credibility. The second stage deepened approximation to European norms. The third stage expanded the state’s anti-crisis role. The fourth stage connected governance, digitalization, competition, sustainable finance, energy, logistics, and resilience. The practical contribution is an integrated analytical framework. It links macroeconomic management with institutional and sectoral policy. This framework clarifies the factors shaping Georgia’s 2026–2030 development path.

Keywords: Economic policy; Georgia; macroeconomic stability; state-owned enterprises; competition policy; digital economy; green transition; European integration.

JEL Classification Codes: E52, E61, E62, O21

ნინო აფციაური

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორანტი
თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

თანამშრომელთა კმაყოფილების მნიშვნელობა და განმსაზღვრელი ფაქტორები

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.21>

ანოტაცია. ორგანიზაციებში თანამშრომელთა შრომითი კმაყოფილების მიმართ ინტერესი ბოლო წლებში განსაკუთრებით გაიზარდა, ვინაიდან შრომითი კმაყოფილება მჭიდროდ არის დაკავშირებული თანამშრომელთა ისეთ აქტივობებთან, რომელიც განაპირობებს ორგანიზაციის ეფექტიანობას. თანამშრომელთა კმაყოფილება წარმოადგენს ორგანიზაციის განვითარებისა და ეფექტიანობის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს. თანამშრომელთა კმაყოფილება ასახავს, თუ რამდენად ჯანსაღია სამუშაო გარემო, კმაყოფილების მაღალი დონე კი ზრდის მათ მოტივაციას, პროდუქტიულობას და პასუხისმგებლობას შესასრულებელი საქმის მიმართ. სწორედ ამიტომ, თანამშრომელთა კმაყოფილება ორგანიზაციის ეფექტიანი ფუნქციონირების ერთ-ერთ საფუძვლად მიიჩნევა.

კვლევის მიზანია თანამშრომელთა კმაყოფილების განმსაზღვრელი ფაქტორების შესწავლა. თანამშრომლები, რომლებიც დადებითად აფასებენ სამუშაო გარემოსა და ორგანიზაციის დამოკიდებულებას, მეტად მოტივირებულნი და ინიციატივიანები არიან, რაც დადებითად აისახება ორგანიზაციის ფინანსურ და არაფინანსურ შედეგებზე. თანამშრომელთა კმაყოფილების ზრდა ამცირებს კადრების გადინებას და აუმჯობესებს მომსახურების ხარისხს, რაც ორგანიზაციის გრძელვადიან წარმატებას განაპირობებს.

თანამშრომლების კმაყოფილებასა და ორგანიზაციულ მუშაობას შორის ურთიერთობა რთული, მაგრამ ბიზნესის მდგრადობის განუყოფელი ნაწილია. კმაყოფილების მაღალი დონის მქონე გუნდები ავლენენ უკეთეს თანამშრომლობას, კრეატიულობას და პრობლემების გადაჭრის უნარებს, რაც დადებითად მოქმედებს ორგანიზაციულ კლიმატზე. თანამშრომელთა კმაყოფილება ასევე დაკავშირებულია ორგანიზაციულ კულტურასთან, რომელიც წარმოადგენს თანამშრომლების გამოცდილებისა და ორგანიზაციაში ურთიერთქმედების საფუძველს. ძლიერი, პოზიტიური კულტურა ხელს უწყობს ინკლუზიურობას, გუნდურ მუშაობას და ურთიერთპატივისცემას, რაც იწვევს კმაყოფილების მაღალ დონეს. როდესაც თანამშრომლები გრძნობენ, რომ ორგანიზაციის ღირებულებები ემთხვევა მათ ღირებულებებს, გამოხატავენ უფრო მეტ ერთგულებას და ჩართულნი ორგანიზაციის წარმატებაში. ამიტომ, პოზიტიური ორგანიზაციული კულტურის შემუშავება და შენარჩუნება განუყოფელია კმაყოფილების ხელშეწყობისთვის. თანამშრომელთა კმაყოფილების მნიშვნელოვანი სარგებლის მიუხედავად, მისი მიღწევა და შენარჩუნება სირთულეებს წარმოადგენს. ორგანიზაციებს ხშირად უჭირთ ეკონომიური ზომების დაბალანსება კმაყოფილების ზრდის პროგრამებთან. გარდა ამისა, თანამშრომელთა მოლოდინები მუდმივად ვითარდება, რაც განპირობებულია საზოგადოებრივი ღირებულებების, ეკონომიკური პირობებისა და თაობათა პერსპექტივების ცვლილებებით.

საკვანძო სიტყვები: თანამშრომელთა კმაყოფილება, მოტივაცია, კადრების გადინება, მომსახურების ხარისხი, კონკურენტული უპირატესობა.

შესავალი

თანამშრომლის კმაყოფილება ორგანიზაციის მუშაობისთვის გადამწყვეტი ფაქტორია, რადგან მას გავლენა აქვს დასაქმებულთან დაკავშირებულ მრავალ საკითხზე. ორგანიზაციის მუშაობის განხილვისა და შეფასების მიზნით, ხშირად გვიწევს თანამშრომლების კმაყოფილების გათვალისწინება, რადგან ისინი პირდაპირ კავშირშია ნებისმიერი ორგანიზაციის წარსულ და აწმყო ქმედებებთან. თანამშრომელთა კმაყოფილება იმის ინდიკატორია, თუ რამდენად ეფექტიანია ორგანიზაციის გუნდები და რამდენად ჯანსაღი სამუშაო გარემოა ორგანიზაციაში. თანამშრომლების კმაყოფილება საშუალებას აძლევს ორგანიზაციას შეინარჩუნოს მაღალკვალიფიციური თანამშრომლები, სწორედ ამიტომ, თანამშრომლების კმაყოფილებაზე და შენარჩუნებაზე მოქმედი ფაქტორების შესწავლა ნებისმიერი ორგანიზაციისთვის აუცილებელი ხდება.

თემის აქტუალობა. ყველა ორგანიზაცია და კომპანია განვითარებისა და მოგებისკენ ისწრაფვის, რაც იმის მაჩვენებელია, თუ რამდენად წარმატებულია ორგანიზაცია და რამდენად სავარაუდოა, რომ მიაღწევს ის თავის მიზნებსა და ამოცანებს. ეს განვითარების პროცესი შეიძლება გაიზომოს ან დაკვირვებულ იქნას მრავალი ინდიკატორით. ერთ-ერთი მათგანია თანამშრომელთა კმაყოფილება. თანამშრომელთა სამუშაო კმაყოფილება ნებისმიერი თანამშრომლის მთავარი მიზანია, სადაც არ უნდა იყოს, ყველა ემეხს კმაყოფილებას, მიუხედავად იმისა, თუ რა სახის სამუშაოს ასრულებენ და თანამშრომელთა მაღალი კმაყოფილება პირდაპირ აისახება მათი ერთგულების დონეზე სამუშაო ადგილის მიმართ. თანამედროვე მენეჯმენტის თეორიები ადასტურებს, რომ თანამშრომელთა კმაყოფილება პირდაპირ კავშირშია მოტივაციასთან, ლიდერობასთან, სამუშაო გარემოსთან, ანაზღაურების სისტემასთან და ორგანიზაციულ კულტურასთან. სწორედ ამიტომ, აღნიშნული საკითხის კვლევა მნიშვნელოვანია როგორც აკადემიური, ისე პრაქტიკული თვალსაზრისით.

კვლევის მიზანია თანამშრომელთა კმაყოფილებაზე მოქმედი ფაქტორების ანალიზიდან გამომდინარე, განისაზღვროს მისი როლი ორგანიზაციის ეფექტიანობის ზრდაში.

კვლევის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლები. კვლევის პროცესს თეორიულ საფუძვლად უდევს როგორც თეორიული, ისე ემპირიული კვლევის მეთოდები. თეორიული კვლევის ფარგლებში გამოყენებულია სამეცნიერო ლიტერატურის ანალიზი, შედარებითი და სისტემური ანალიზის მეთოდები, ადამიანური რესურსების მართვის, მოტივაციისა და ორგანიზაციული ქცევის თეორიების შესწავლა. კვლევის პროცესში ასევე გამოყენებულია ინტერვიუს, დედუქციის, დაკვირვებისა და ლოგიკური ანალიზის მეთოდები, რაც უზრუნველყოფს საკითხის სიღრმისეულ შესწავლას.

ორგანიზაციებში შრომითი კმაყოფილების მიმართ ინტერესი ბოლო წლებში განსაკუთრებით გაიზარდა. იქიდან გამომდინარე, რომ შრომითი კმაყოფილება მჭიდროდ არის დაკავშირებული თანამშრომელთა ისეთ აქტივობებთან, რომელიც განაპირობებს ორგანიზაციის ეფექტიანობას, აღნიშნული საკითხი კომპანიებში იწვევს ინტერესს. შრომითი კმაყოფილების მაღალი დონე განაპირობებს ორგანიზაციაში შემოსავლების ზრდას, სწორედ ამიტომ, ორგანიზაციებში, რომლებიც ორიენტირებულნი არიან განვითარებაზე, ყოველთვის მნიშვნელოვანი ყურადღება

ექვევა შრომითი კმაყოფილების დონეს, რადგან ადამიანური რესურსი მთავარი აქტივია და მხოლოდ კმაყოფილ ადამიანურ რესურსს შეუძლია საკუთარი პოტენციალის გამოვლენა და ორგანიზაციის ეფექტიანობის მაღლებში წვლილის შეტანა.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, თანამშრომელთა კმაყოფილება არის მჭიდრო კავშირში ორგანიზაციის წარმატების ხელშემწყობ ძირითად ფაქტორებთან, როგორცაა, მაგალითად თანამშრომლების ბრუნვა, სამსახურის გაცდენები, ერთგულება და პროდუქტიულობა, ეს ფაქტორები კი დამოკიდებულია შრომით კმაყოფილებაზე (Kreifer.R & Kinicki.A 2001). რიგი პარამეტრები, როგორცაა ანაზღაურება, შესაბამისი კონტროლის სისტემა, გუნდური მუშაობა და წახალისების საჭიროებების ზუსტი იდენტიფიცირება, გადამწყვეტია, როგორც თანამშრომლების კმაყოფილებისთვის, ასევე შენარჩუნებისთვის. თუმცა, ორგანიზაციის მიერ განხორციელებული საქმიანობის მოსალოდნელ შედეგებსა და ფაქტობრივ შედეგს შორის არსებულმა სხვაობამ შესაძლოა თანამშრომლის დაბალი კმაყოფილების დონე გამოიწვიოს (Hackman and Oldham, 1980; Locke, 1976).

ამავე დროს გასათვალისწინებელია, რომ არსებობს მჭიდრო კავშირი სამუშაოთი კმაყოფილებასა და ინდივიდის ღირებულებას, რწმენას, ინტერესებს და კმაყოფილების დონეს შორის, რაც მნიშვნელოვნად აისახება მუშაობის სურვილზე. თანამშრომლების შენარჩუნების შესახებ ჩატარებულმა კვლევებმა აჩვენა, რომ კმაყოფილი თანამშრომლები უფრო ერთგულები არიან ორგანიზაციის მიმართ და უფრო მოტივირებულები არიან მაღალი შედეგის მისაღწევად (Denton 2000). თანამშრომლების სამუშაოთი კმაყოფილება მჭიდრო კავშირშია პროდუქტიულობასთან - კმაყოფილი თანამშრომლები დადებითად უწყობენ ხელს ორგანიზაციის მიზნების მიღწევას.

თანამშრომლების კმაყოფილებასა და ორგანიზაციულ მუშაობას შორის ურთიერთობა რთული, მაგრამ ბიზნესის მდგრადობის განუყოფელი ნაწილია. კმაყოფილი თანამშრომლები, როგორც წესი, უფრო პროდუქტიულები, მოტივირებულები და ინოვაციურები არიან, რაც ხელს უწყობს ორგანიზაციული ფუნქციების სხვადასხვა სფეროში მუშაობის გაუმჯობესებას. თანამშრომლების მაღალმა კმაყოფილებამ შეიძლება გამოიწვიოს მომხმარებელთა მომსახურების გაუმჯობესება, რადგან მოტივირებული თანამშრომლები, როგორც წესი, უფრო თანამგრძნობები და ჩართულები არიან მომხმარებლებთან ურთიერთობაში, რაც მომხმარებლის პოზიტიურ გამოცდილებას იწვევს. გარდა ამისა, მაღალი კმაყოფილების დონის მქონე გუნდები ავლენენ უკეთეს თანამშრომლობას, კრეატიულობას და პრობლემების გადაჭრის უნარებს, რაც დადებითად მოქმედებს ორგანიზაციულ კლიმატზე. ამრიგად, ბიზნესები, რომლებიც პრიორიტეტს ანიჭებენ კმაყოფილებას, არა მხოლოდ ხელს უწყობენ ერთგულებისა და შენარჩუნების ხელშეწყობას, არამედ ქმნიან გარემოს, რომელიც ხელს უწყობს მაღალ მუშაობას და ინოვაციას.

ადამიანური რესურსების (HR) როლი თანამშრომელთა კმაყოფილების ხელშეწყობაში თანამედროვე ორგანიზაციულ სტრატეგიაში ცენტრალურ ადგილს იკავებს. HR დეპარტამენტებს სულ უფრო მეტად ევალებათ ისეთი ინიციატივების შექმნა და მართვა, რომლებიც ხელს უწყობენ თანამშრომელთა კეთილდღეობას, პროფესიულ განვითარებას და პოზიტიური სამუშაო გარემოს შექმნას. ისეთი პროგრამები, როგორიცაა მოქნილი სამუშაო გრაფიკი, კეთილდღეობის ინიციატივები, ტრენინგი და განვითარება, შესრულების-აღიარების სქემები, მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ იმის უზრუნველყოფაში, რომ თანამშრომლები თავს დაფასებულად და

ჩართულად გრძნობდნენ. გარდა ამისა, თანამშრომლების ღირებულებებსა და საჭიროებებთან შესაბამისობაში მყოფი ძლიერი ორგანიზაციული კულტურის ხელშეწყობით, HR-ს შეუძლია მნიშვნელოვნად იმოქმედოს კმაყოფილების დონეზე, ლოიალობასა და შენარჩუნების მაჩვენებლებზე. შედეგად, HR ფუნქციები ვითარდება ადმინისტრაციული როლებიდან სტრატეგიულ პარტნიორობად ორგანიზაციული მიზნების მისაღწევად კმაყოფილი და ერთგული სამუშაო ძალის მეშვეობით.

თანამშრომლების კმაყოფილება ასევე დაკავშირებულია ორგანიზაციულ კულტურასთან, რომელიც წარმოადგენს თანამშრომლების გამოცდილებისა და ორგანიზაციაში ურთიერთქმედების საფუძველს. კულტურა განსაზღვრავს, თუ როგორ აღიქვამენ თანამშრომლები ორგანიზაციას და მათ როლებს, რაც გავლენას ახდენს მათ საერთო კმაყოფილებისა და ერთგულების დონეზე. ძლიერი, პოზიტიური კულტურა ხელს უწყობს ინკლუზიურობას, გუნდურ მუშაობას და ურთიერთპატივისცემას, რაც იწვევს კმაყოფილების მაღალ დონეს. როდესაც თანამშრომლები გრძნობენ, რომ ორგანიზაციის ღირებულებები ემთხვევა მათ ღირებულებებს, გამოხატავენ უფრო მეტ ერთგულებას და ჩართულნი ორგანიზაციის წარმატებაში. ასევე, პირიქით, შეუსაბამო კულტურამ, რომელიც ხასიათდება მხარდაჭერის, აღიარებისა და დაწინაურების შესაძლებლობების ნაკლებობით, შეიძლება გამოიწვიოს უკმაყოფილება და თანამშრომელთა გადინება. ამიტომ, პოზიტიური ორგანიზაციული კულტურის შემუშავება და შენარჩუნება განუყოფელია კმაყოფილების, ლოიალობისა და შენარჩუნების ხელშეწყობისთვის. ადამიანური რესურსების სტრატეგიებისა და კულტურის გარდა, ლიდერობა მნიშვნელოვან როლს ასრულებს თანამშრომლების კმაყოფილების ჩამოყალიბებაში. ლიდერები, რომლებიც უზრუნველყოფენ მკაფიო კომუნიკაციას, კონსტრუქციულ უკუკავშირს და მხარდაჭერას პროფესიული ზრდისთვის, ქმნიან უფრო ხელსაყრელ სამუშაო გარემოს. ეფექტური ლიდერობა, რომელიც არის თანაგრძნობის, ხელმისაწვდომობისა და გამჭვირვალების გამო, შეუძლია შთააგონოს ნდობა და ერთგულება თანამშრომლებს შორის, გააძლიეროს მათი კმაყოფილება და ერთგულება ორგანიზაციის მიმართ. ლიდერები, რომლებიც აღიარებენ და აჯილდოებენ თანამშრომლების მიღწევებს და მხარს უჭერენ სამუშაო და პირადი ცხოვრების ბალანსს, ხელს უწყობენ პოზიტიურ სამუშაო ატმოსფეროს, რაც ხელს უწყობს კმაყოფილების მაღალ დონის ჩამოყალიბებას და პირიქით, ლიდერობის არასწორმა პრაქტიკამ შეიძლება გამოიწვიოს უკმაყოფილება და პროდუქტიულობის შემცირება, რაც ხაზს უსვამს ლიდერობის მნიშვნელობას კმაყოფილებისა და შენარჩუნების მცდელობებში. თანამშრომელთა კმაყოფილების მნიშვნელოვანი სარგებლის მიუხედავად, მისი მიღწევა და შენარჩუნება სირთულეებს წარმოადგენს. ორგანიზაციებს ხშირად უჭირთ ეკონომიური ზომების დაბალანსება კმაყოფილების ზრდის პროგრამებთან. გარდა ამისა, თანამშრომლების მოლოდინები მუდმივად ვითარდება, რაც განპირობებულია საზოგადოებრივი ღირებულებების, ეკონომიკური პირობებისა და თაობათა პერსპექტივების ცვლილებებით.

წლების განმავლობაში შრომითი კმაყოფილების არა ერთი თეორია, მოდელი თუ მიდგომაა შემუშავებული. თანამედროვე ლიტერატურაში არსებობს შრომითი კმაყოფილების სამი ძირითადი კონცეპტუალური მიდგომა:

1. მოთხოვნილებების თეორიების მიხედვით, შრომითი კმაყოფილება ჩნდება მაშინ, როდესაც სამუშაო სრულ თანხვედრაშია ინდივიდის მოთხოვნილებათა

დაკმაყოფილებასთან. მაგალითია ჰერცბერგისა (Herzberg, 1964) და მასლოუს (Maslow, 1943) მოდელები;

2. სიტუაციური თეორიები გვიჩვენებს, რომ შრომითი კმაყოფილება ასახავს პიროვნული და ორგანიზაციული მახასიათებლებს შორის ურთიერთქმედების შედეგს;

3. პროცესუალურ თეორიებში მომუშავის მოლოდინებთან და ღირებულებებთან სამუშაოს შესატყვისობის შედეგი შრომითი კმაყოფილებაა.

ზემოაღნიშნული თეორიების საფუძველზე ცდილობდნენ დაედგინათ შრომითი კმაყოფილების განმსაზღვრელი ფაქტორები. ეს ფაქტორები შეიძლება იყოს როგორც შიდა, ისე გარე. შიდა ფაქტორები მოიცავს დაწინაურებას, პასუხისმგებლობასა და აღიარებას (O'Driscoll and Randall; 1999). რაც შეეხება გარე ფაქტორებს, ისინი უფრო მეტად აღწერს სამუშაოს პირობებთან დაკავშირებულ ცვლადებს, მაგალითად: ხელფასი, სამუშაო პირობები.

შრომითი კმაყოფილების შესახებ ჰერცბერგმა (Frederick Herzberg, 1974) თავის მოდელში გამოყო შინაარსის ფაქტორები, რომელსაც უწოდებს „მოტივატორებს“, და კონტექსტის ფაქტორები, რომლებსაც უწოდებს „ჰიგიენურ ფაქტორებს“. ჰიგიენური ფაქტორები უზრუნველყოფს მხოლოდ ნეიტრალურ მდგომარეობას და არ იწვევს მოტივირებას. მოტივატორები კი განაპირობებს შრომითი კმაყოფილების მიღწევას (Baylor, 2010). „ჰიგიენურ“ ფაქტორებს მიეკუთვნება: ანაზღაურება, შრომის უსაფრთხოება მართვის სტილი, სტატუსი, სამუშაო პირობები, ინტერპერსონალური ურთიერთობები, ადმინისტრაციული პოლიტიკა (Baylor, 2010). რაც შეეხება „მოტივატორ“ ფაქტორებს, ესენია: მიღწევა, აღიარება, პასუხისმგებლობა, დაწინაურება, პროფესიული ზრდა (ციტირებულია: Baylor, 2010). შესაძლებელია ჰერცბერგის იდეების შედარება მასლოუს იდეებთან, რომელმაც შემოგვთავაზა მოტივაციის იერარქიული თეორია. ა. მასლოუს მოტივაციის იერარქიული პირამიდის ქვედა საფეხურის მოტივის დაკმაყოფილებით ჩნდება ზედა საფეხურის მოტივის დაკმაყოფილების პერსპექტივა. ჰერცბერგი თავის თეორიაში, განმარტავს, რომ მხოლოდ ზედა ორი საფეხურის მოტივის დაკმაყოფილება ვერ განაპირობებს შრომითი კმაყოფილებას. ამიტომ იმ ორგანიზაციებისთვის, რომლებიც დაინტერესებული არიან შრომითი მოტივაციის ამაღლებით, მნიშვნელოვანია ჰიგიენური ფაქტორების მაქსიმალური დაკმაყოფილება. ჰერცბერგის ორფაქტორიანი თეორია ამტკიცებს, რომ მოტივატორები და ჰიგიენური ფაქტორები არიან ურთერთდამოუკიდებელი ფაქტორები და არ არიან განლაგებული ერთ კონტინიუმზე. შესაბამისად, ჰიგიენური ფაქტორები განაპირობებენ უკმაყოფილებას, მოტივატორები კი განსაზღვრავენ შრომით კმაყოფილებას.

მოდელი, რომელიც შემოგვთავაზეს პორტერმა და ლოულერმა (Lawler & Porter; 1967) ეფუძნება ვარაუდს, რომ ჯილდო არის ეფექტიანი შესრულების შედეგი, რაც კმაყოფილების საფუძველს წარმოადგენს. ავტორების მიზანს წარმოადგენდა ამ ცვლადებს შორის ძირითადი ფაქტორების განსაზღვრა. მოდელის მიხედვით, თანამშრომლის კმაყოფილება დამოკიდებულია: ძალისხმევა, უნარები, ადამიანის აღქმები. ადამიანს შეიძლება ჰქონდეს დიდი ძალისხმევა, თუმცა არ ჰქონდეს შესაბამისი უნარები. ასევე, პირიქით იყოს, ადამიანს შეიძლება ჰქონდეს უნარი, მაგრამ იჩენდეს ნაკლებ ძალისხმევას. ამრიგად, ძალისხმევა პირდაპირ არ უკავშირდება შესრულებას, შესრულების შედეგად მიღებული ჯილდო კი განსაზღვრავს

კმაყოფილებას. აღნიშნული თეორიის მიხედვით, შესრულების მაღალი დონე არის კმაყოფილების არა შედეგი, არამედ მიზეზი.

დასკვნა

თანამედროვე ორგანიზაციებში ადამიანური რესურსები წარმოადგენს ორგანიზაციის წარმატებისა და კონკურენტუნარიანობის ერთ-ერთ მთავარ ფაქტორს. თანამშრომელთა კმაყოფილება მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს პირველ რიგში, თანამშრომელთა ინდივიდუალურ შედეგიანობაზე, ისე მთლიანად ორგანიზაციის ეფექტიანობაზე. თეორიული და პრაქტიკული ანალიზის საფუძველზე გამოიკვეთა, რომ თანამშრომელთა კმაყოფილება დამოკიდებულია მრავალ ფაქტორზე, როგორცაა სამუშაო გარემო, ანაზღაურების სისტემა, კარიერული განვითარების შესაძლებლობები, ხელმძღვანელობის სტილი, ორგანიზაციული კულტურა, მოტივაციისა და წახალისების მექანიზმები. ამავე დროს, თანამშრომლები, რომლებიც პოზიტიურად აფასებენ საკუთარ სამუშაო გარემოს და ორგანიზაციის დამოკიდებულებას მათ მიმართ, უფრო მეტად ავლენენ მოტივაციას, პასუხისმგებლობასა და ინიციატივას. ასეთ თანამშრომლებს უფრო მაღალი პროდუქტიულობა ახასიათებთ, რაც დადებითად აისახება ორგანიზაციის ფინანსურ და არაფინანსურ შედეგებზე.

ლიტერატურა

1. თაქთაქიშვილი თენგიზ (2021). ადამიანური რესურსების მართვის თანამედროვე მიდგომები. თბილისი.
2. პაპავა ვლადიმერ (2022). ორგანიზაციული მართვისა და ეკონომიკური ეფექტიანობის საკითხები. თბილისი.
3. ჭითანავა ნოდარ (2020). მენეჯმენტის საფუძვლები. თბილისი.
4. ჯგერენაია ემზარ (2019). მენეჯმენტი და ორგანიზაციული ქცევა. თბილისი.
5. PMCG (2021–2024). შრომითი ბაზრისა და ორგანიზაციული განვითარების კვლევები
6. Gallup (2024). State of the Global Workplace Report
7. Deloitte (2024). Global Human Capital Trends
8. Michael Armstrong (2023). Armstrong’s Handbook of Human Resource Management Practice
9. Gary Dessler (2023). Human Resource Management
10. Stephen P. Robbins & Timothy Judge (2022). Organizational Behavior
11. Daniel Goleman (2020). Emotional Intelligence

Nino Aptsiauri

*PhD Candidate in Business Administration
TSU, Faculty of Economics and Business*

THE IMPORTANCE OF EMPLOYEE SATISFACTION AND ITS DETERMINING FACTORS

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.21>

Expanded Summary

Interest in employee job satisfaction in organizations has increased significantly in recent years, as job satisfaction is closely related to employee activities that determine the effectiveness of the organization. Employee satisfaction is one of the most important factors in the development and effectiveness of an organization. Employee satisfaction reflects how healthy

the work environment is, and a high level of satisfaction increases their motivation, productivity and responsibility for the work to be done. That is why employee satisfaction is considered one of the foundations of the effective functioning of an organization.

The aim of the research is to study the determinants of employee satisfaction. Employees who positively evaluate the work environment and the attitude of the organization are more motivated and proactive, which has a positive impact on the financial and non-financial results of the organization. Increased employee satisfaction reduces staff turnover and improves service quality, which determines the long-term success of the organization.

The relationship between employee satisfaction and organizational performance is complex, but it is an integral part of business sustainability. Teams with high levels of satisfaction demonstrate better collaboration, creativity, and problem-solving skills, which positively affects organizational climate. Employee satisfaction is also linked to organizational culture, which is the foundation of employee experience and interactions within the organization. A strong, positive culture fosters inclusiveness, teamwork, and mutual respect, which leads to high levels of satisfaction. When employees feel that the organization's values align with their own, they are more committed and engaged in the organization's success. Therefore, developing and maintaining a positive organizational culture is integral to promoting satisfaction. Despite the significant benefits of employee satisfaction, achieving and maintaining it is challenging. Organizations often struggle to balance cost-effective measures with satisfaction-enhancing programs. In addition, employee expectations are constantly evolving, driven by changes in societal values, economic conditions, and generational perspectives.

Keywords: employee satisfaction, motivation, turnover, service quality, competitive advantage.

ლაშა მგელაძე

დოქტორანტი, ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმი, საქართველო

**მუნიციპალური ქონების მართვისა და განკარგვის
სრულყოფის მექანიზმები**

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.22>

ანოტაცია. ტრადიციულად მუნიციპალური ქონების მართვა განიმარტება, როგორც ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების მიერ მათთვის მიკუთვნებულ ქონებაზე ზემოქმედება, რათა მათი უფლებამოსილებები მაქსიმალურად ეფექტიანად განხორციელდეს და მათ წინაშე არსებული ეკონომიკური ამოცანები გადაწყდეს.

მუნიციპალური საკუთრება ადგილობრივ ფინანსებთან ერთად, ადგილობრივი თვითმმართველობის ეკონომიკურ საფუძველს წარმოადგენს. ამიტომ, მუნიციპალური ქონების ეფექტიანი მართვისა და განკარგვის საკითხები მუნიციპალური ერთეულებისთვის პრიორიტეტულია.

კვლევის მიზანი. კვლევის მთავარი მიზანია საქართველოში არსებული კანონმდებლობის, პრაქტიკისა და არსებული გამოწვევების ჭრილში მუნიციპალური ქონების მართვისა და განკარგვის პროცესების შესწავლა. რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მიდგომების კომბინაციით განსაკუთრებული ყურადღება ქალაქ ბათუმის მუნიციპალიტეტის მაგალითზე მახვილდება. ნაშრომის დასკვნით ეტაპზე მიღებული შედეგების საფუძველზე, ჩამოყალიბებულია რეკომენდაციები მუნიციპალური ქონების მართვის სისტემის გაუმჯობესებისათვის.

კვლევის მეთოდოლოგია. ქალაქ ბათუმის მუნიციპალიტეტის ოფიციალურ ვებ-გვერდზე განთავსებული 2021-2025 წლების ბიუჯეტის მონაცემები და ქალაქის ბიუჯეტის შესრულების შესახებ ინფორმაცია ბათუმში მუნიციპალური ქონების გამოყენებითა და გაყიდვით მიღებული შემოსავლების დინამიკის ეკონომიკური და სტატისტიკური ანალიზის საფუძველი გახდა. მონაცემთა შეგროვება განხორციელდა ბიუჯეტის შესრულების ანგარიშებისა და სტატისტიკური მეთოდების გამოყენებით.

მათემატიკური სტატისტიკის გამოყენებით ცვლილებების თეორიული კვლევები ჩატარდა, შემუშავდა დიაგრამები, რომლებიც ადგილობრივ ბიუჯეტში შემოსავლების ცვლილების ტენდენციებს ასახავს. მონაცემების ანალიზისთვის გამოყენებული იქნა პოლინომური მიახლოება, რომელიც მონაცვლეობით მზარდი და კლებადი მნიშვნელობების ერთობლიობას წარმოადგენს.

საკვანძო სიტყვები: მუნიციპალური ქონება; მუნიციპალური აქტივების მართვა; ფინანსური მდგრადობა; ეკონომიკური ეფექტიანობა; საინვესტიციო პოტენციალი.

შესავალი

დემოკრატიული მმართველობის ფორმები ხალხის ხელისუფლებას გულისხმობს, რომლის ყველაზე სრული გამოხატულება ადგილობრივი დამოუკიდებელი თემია. იგი როგორც პოლიტიკურად, ისე ეკონომიკურად დამოუკიდებელი ერთეული უნდა იყოს. დემოკრატიულ სახელმწიფოებში ადგილობრივი ინტერესების გათვალისწინება პრობლემის უმთავრესი ამოცანაა, ვინაიდან, მრავალი მკვლევარის

აზრით, სწორედ ადგილობრივი თემების ინტერესებით ქვეყნის მოქალაქეების ინტერესები ვლინდება.

ეფექტიან საჯარო მმართველობაში ადგილობრივი თვითმმართველობა მნიშვნელოვან როლს ასრულებს. ქვეყნის ძირითადი ეკონომიკური მონაცემებისა და მიმართულებების დოკუმენტის თანახმად, რეგიონების განვითარება, მათი როლის ზრდა და თვითმმართველობის სისტემის კიდევ უფრო გაძლიერება ეკონომიკური პოლიტიკის ერთ-ერთი პრიორიტეტია. იმისათვის, რომ მმართველობის სისტემამ მოსახლეობის მოთხოვნებს სათანადოდ უპასუხო და გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში მოქალაქეთა მონაწილეობა უზრუნველყოს, ცენტრალური ხელისუფლებისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის დონეებს შორის აუცილებელია მმართველობითი უფლებამოსილებებისა და რესურსების გადანაწილება (ლოსა-ბერიძე, 2026). რესურსების რაციონალურად განკარგვასა და ხარისხიანი მომსახურების გაწევას, ადგილობრივ თვითმმართველობათა გაძლიერების, განვითარებისა და გაუმჯობესების პროცესში არსებითი როლი აკისრია.

ადგილობრივი თვითმმართველობის მთავარი ინსტრუმენტია მუნიციპალური ქონება, რომელიც საკუთარი უფლებამოსილებების უკეთ განხორციელების საშუალებას იძლევა. მუნიციპალიტეტების მხრიდან ქონების ფორმირების, მართვისა და განკარგვის პროცესის წარმართვა საჭიროა ისეთი მიზნების განხორციელებისათვის, როგორიცაა: მუნიციპალური ინფრასტრუქტურისა და სერვისების განვითარება, ბიზნეს-გარემოს განვითარების მხარდაჭერა, ადგილობრივი შემოსავლების ზრდა, მოქალაქეთა საჭიროებების იდენტიფიცირება და მათი დაკმაყოფილება (Prigozhin, 2019).

მუნიციპალური საკუთრება განისაზღვრება როგორც სოციალურ-ეკონომიკური ურთიერთობების რთული ერთობლიობა, რომელიც მოქალაქეებს შორის სასიცოცხლო დოვლათის წარმოების ან/და გასხვისების პროცესში წარმოიშობა. მუნიციპალურ საკუთრებას, როგორც საკუთრების ერთ-ერთ ფორმას სპეციფიკური თავისებურებები გააჩნია, რომლებიც ეკონომიკის საზოგადოებრივი სექტორის არსებობას – „ლოკალური ხასიათის“ დოვლათის წარმოებას უკავშირდება.

ქონების მართვა სისტემური პროცესია, რომელიც ფიზიკური აქტივების ოპერირების, შენახვის, განახლების და შეძენის საკითხებისკენაა მიმართული (Gross, Żróbek, 2020). მუნიციპალიტეტს საკუთარი ქონება აქვს, რომელიც ორი კატეგორიისაა:

1. ძირითადი (განუსხვისებელი) ქონება მუნიციპალიტეტის უფლებამოსილების განხორციელების საფუძველია. მისი გამოყენება მხოლოდ მუნიციპალიტეტის საჯარო ფუნქციების შესასრულებლად და უფლებამოსილების განსახორციელებლად დაიშვება;

2. დამატებითი ქონება ის ქონებაა, რომელიც არ არის ძირითადი ქონების ნაწილი და რომელიც მუნიციპალიტეტმა შეიძლება საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით გამოიყენოს.

ამდენად, საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად, მუნიციპალიტეტის ქონება მუნიციპალიტეტის საკუთრებაში არსებულ მატერიალურ და არამატერიალურ ქონებრივ სიკეთეთა ერთობლიობას წარმოადგენს, რომელიც მოიცავს კანონით მუნიციპალიტეტისთვის მიკუთვნებულ ქონებას, სახელმწიფოს მიერ მუნიციპალიტეტისთვის საკუთრებაში გადაცემულ აქტივებს, აგრეთვე, მუნიციპალიტეტის მიერ შექმნილ, შეძენილ ან/და კანონმდებლობით დადგენილი წესით რეგისტ-

რირებულ ქონებას. აღნიშნული ქონება მუნიციპალიტეტის ეკონომიკური საფუძვლის მნიშვნელოვან კომპონენტია და ადგილობრივი თვითმმართველობის უფლებამოსილებების ეფექტიან განხორციელებას უზრუნველყოფს.

ქონებრივი უფლებების განხორციელებისას მუნიციპალიტეტის ორგანოები ვალდებული არიან, მუნიციპალიტეტის, როგორც მესაკუთრის კანონიერი ინტერესები დაიცვან. ასევე, ქონება მოსახლეობის ინტერესების გათვალისწინებით განკარგონ. მუნიციპალიტეტები ქონების განკარგვას ახორციელებენ:

1. პრივატიზების, კერძოდ, კანონმდებლობით დადგენილი ფორმითა და წესით მუნიციპალიტეტის ქონების ფიზიკური ან/და იურიდიული პირისთვის საკუთრებაში გადაცემის გზით. პრივატიზებას ექვემდებარება მუნიციპალიტეტის დამატებითი ქონება, რომელიც არ არის ძირითადი (განუსხვისებელი) ქონება ან/და მისი ნაწილი. მუნიციპალიტეტის ქონების პრივატიზება საჯარო და ელექტრონული აუქციონის ფორმით ხორციელდება;

2. ქონების სარგებლობის უფლებით გადაცემის გზით. მუნიციპალიტეტის ქონება სარგებლობის უფლებით შეიძლება ფიზიკურ, საჯარო ან/და კერძო სამართლის იურიდიულ პირს კანონით დადგენილი წესით გადაეცეს.

მუნიციპალიტეტის ქონების გადაცემისას შესაძლებელია შემდეგი ფორმების გამოყენება: აღნაგობა, უზუფრუქტი, ქირავნობა, იჯარა და თხოვება. ქონების სარგებლობის უფლებით გადაცემა აუქციონის ფორმით ან/და პირდაპირი განკარგვის წესით ხდება. მუნიციპალიტეტის ქონების პრივატიზაცია და ქონების მართვის უფლებით კერძო თუ იურიდიული პირებისათვის გადაცემა დაკავშირებულია თვითმმართველობის შემოსავლების ზრდასთან, ვინაიდან მუნიციპალიტეტის ქონების განკარგვის შედეგად შემოსული თანხები სრულად მიემართება შესაბამისი მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტში.

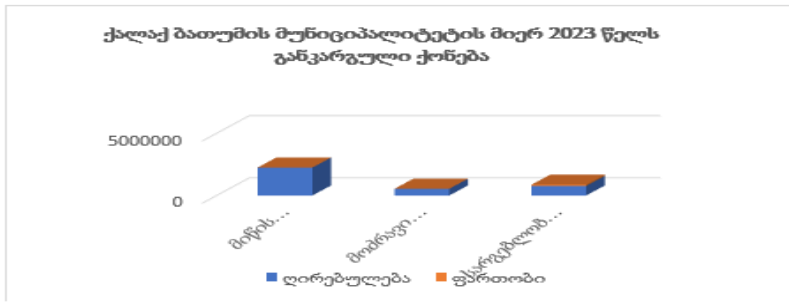
ქალაქ ბათუმის მუნიციპალიტეტში არსებობს ქონება, რომელიც აქტიურად გამოიყენება და მუნიციპალური ბიუჯეტისთვის სტაბილური ეკონომიკური შემოსავლის წყაროა. მაგალითად:

□ 2023 წელს ქალაქ ბათუმის მუნიციპალიტეტმა პრივატიზების უფლებით განკარგა 4222 კვ.მ. არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთი, რომლის ღირებულება ჯამში 2 243 876 ლარით განისაზღვრა;

□ 2023 წელს პრივატიზების უფლებით განკარგა მოძრავი ქონება, რომლის ღირებულება ჯამში 543 000 ლარით განისაზღვრა;

□ 2023 წელს არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთი – 95 823 კვ. მ. ბათუმის მუნიციპალიტეტმა სარგებლობის უფლებით განკარგა, რომლის წლიური სარგებლობის საფასური 769 293 ლარით განისაზღვრა.

დიაგრამა №1

წყარო: ქალაქ ბათუმის მუნიციპალიტეტის მერია (<https://batumi.gov.ge/pubinfo>)

მუნიციპალური ქონების მართვის ძირითადი მექანიზმები, რომლებიც შემოსავლების გენერირებას განაგებს, კერძო სექტორზე მუნიციპალური ქონების გაყიდვას მოიცავს, რაც ადგილობრივი ბიუჯეტისთვის ერთჯერად შემოსავალს აზალანსებს, ხოლო კერძო პირებზე ან/და ორგანიზაციებზე ქონების სარგებლობის უფლებით გადაცემა სტაბილურ პერიოდულ შემოსავლებს უზრუნველყოფს (Constantin, Drăgușin, Petrescu, Iosif, 2012). მაგალითისთვის ქვემოთ მოყვანილია ქალაქ ბათუმის მუნიციპალიტეტის მიერ 2024 წელს განკარგული ქონების სტატისტიკური მონაცემები:

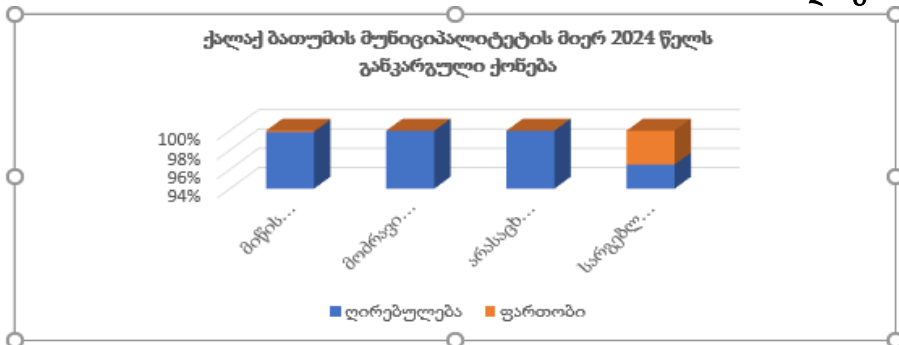
□ 2024 წლის მონაცემებით, ბათუმის მუნიციპალიტეტმა პრივატიზების უფლებით განკარგა 10395 კვ. მ. არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთი, რომლის ღირებულება ჯამში 8 010 668 ლარით განისაზღვრა;

□ 2024 წლის მონაცემებით, ბათუმის მუნიციპალიტეტმა პრივატიზების უფლებით განკარგა მოძრავი ქონება, რომლის ღირებულება ჯამში 18 755 ლარით განისაზღვრა;

□ 2024 წლის მონაცემებით, ბათუმის მუნიციპალიტეტმა პრივატიზების უფლებით განკარგა არასაცხოვრებელი ფართი, რომლის ღირებულება ჯამში 1 356 840 ლარით განისაზღვრა;

□ 2024 წლის მონაცემებით, ბათუმის მუნიციპალიტეტმა სარგებლობის უფლებით განკარგა 13 857 კვ. მ. არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთი, რომლის წლიური სარგებლობის საფასური 381 495 ლარით განისაზღვრა.

დიაგრამა №2

წყარო: ქალაქ ბათუმის მუნიციპალიტეტის მერია (<https://batumi.gov.ge/pubinfo>)

ქალაქ ბათუმის მუნიციპალური ქონების ეფექტიანი მართვა მუნიციპალიტეტის მდგრადი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან წინაპირობას წარმოადგენს. მუნიციპალური ქონების რაციონალური, მიზნობრივი და ეკონომიკურად გამართლებული გამოყენება ხელს უწყობს ადგილობრივი თვითმმართველობის ფინანსური მდგრადობის განმტკიცებას, მუნიციპალური მომსახურებების ხარისხის გაუმჯობესებასა და მოსახლეობის კეთილდღეობის ზრდას. შესაბამისად, მუნიციპალური ქონების მართვის სრულყოფილი მექანიზმების დანერგვა და განვითარება ბათუმის მუნიციპალიტეტის კონკურენტუნარიანობის, საინვესტიციო მიმზიდველობისა და გრძელვადიანი განვითარების მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს.

ფაქტია, რომ ადგილობრივი ბიუჯეტის შემოსავლების შევსება მუნიციპალური ქონების მართვის არსებული სისტემის ხარისხის ერთ-ერთი მაჩვენებელია. განვიხილოთ 2021-2025 წლებში ადგილობრივი ბიუჯეტის არასაგადასახადო შემოსავლების სტრუქტურაში ქალაქ ბათუმში მუნიციპალური ქონების გამოყენებისა და გაყიდვიდან მიღებული შემოსავლების დინამიკა (ცხრილი №1).

ცხრილი №1

2021-2025 წლებში ადგილობრივი ბიუჯეტის არასაგადასახადო შემოსავლების სტრუქტურაში ქალაქ ბათუმში მუნიციპალური ქონების გამოყენებისა და გაყიდვიდან მიღებული შემოსავალი

წელი	სხვა შემოსავლები						წილი სხვა შემოსავლებში.
	სულ	ზრდის ტემპი წინა წელთან შედარებით.	ზრდის ტემპი წინა წელთან შედარებით.	მათ შორის: შემოსავლები საკუთრებიდან.	ზრდის ტემპი საბაზისო წელთან შედარებით.	ზრდის ტემპი წინა წელთან შედარებით.	
2015	33 032,1	100%	—	3 347,7	100	—	10,3%
2016	33 231,1	1 00,6% (+)	100,6% (+)	1431,1	42,7% (-)	42,7% (-)	4,3%
2017	42 428,4	128% (+)	127,7% (+)	1993,5	59,5% (+)	139,3% (+)	4,6
2018	48 950,8	148% (+)	115,4% (-)	3840,7	114,7% (+)	192,7% (+)	7%
2019	49 551,2	150% (+)	101% (-)	4337,5	129,6% (+)	112,9% (-)	8,8%
2020	17 500,9	52,9% (-)	35% (-)	5536,4	165,4% (+)	127,6% (+)	31,6%
2021	43 077,0	130% (+)	246,1% (+)	6979,5	208,5% (+)	126% (+)	16%
2022	69 208,6	209% (+)	160,7 (-)	9665,4	288,7% (+)	138,5% (+)	14%
2023	96 372,8	291,7% (+)	139% (-)	13865,9	414,2% (+)	143,5% (+)	14,4%
2024	138 628,1	419,7% (+)	143,8% (+)	13628,3	407% (+)	98% (-)	9,8%

წყარო: ცხრილი შედგენილია „ქ. ბათუმის მუნიციპალიტეტის 2024 წლის ბიუჯეტის შესრულების ანგარიშში“ მოცემული მონაცემების საფუძველზე
<https://www.batummcc.ge/index.php?l=1&menu=1414>

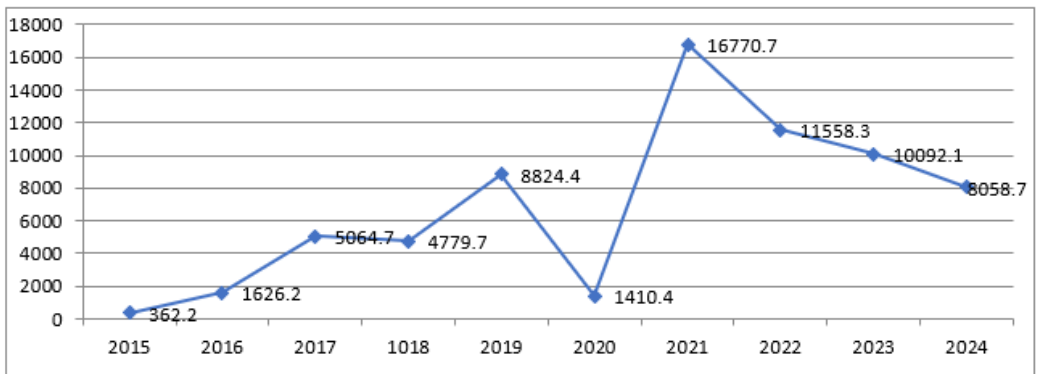
ქალაქ ბათუმის მუნიციპალიტეტის ოფიციალურ ვებ-გვერდზე განთავსებული მონაცემების თანახმად საბაზისო 2015 წელთან შედარებით სხვა შემოსავლები წლების განმავლობაში მნიშვნელოვნად მზარდია. მაგალითად 2017 წელს გაზრდილია 28%-ით, ხოლო 2022 წელს 109%-ით, 2023 და 2024 წლებში კი შესაბამისად 191,7%-ითა და 319,7%-ით. უნდა აღინიშნოს რომ სხვა შემოსავლების ზრდის ტემპმა 2022 წელს 2023 წელთან შედარებით შეადგინა 21,7%. ძირითადი ზრდა შეეხება – პროცენტებიდან, სანებართვო მოსაკრებლებიდან, ჯარიმებიდან, სანქციებიდან და საურავებიდან მიღებულ შემოსავლებს. ტრანსფერები, რომელიც სხვაგან არ არის

კლასიფიცირებული, სათამაშო ბიზნესის მოსაკრებლიდან მიღებულ შემოსავლებს მოიცავს.

ქალაქ ბათუმის მუნიციპალიტეტის შემოსავლების გარკვეული ნაწილი არაფინანსური აქტივების კლებით ფორმირდება, რომელიც ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულის საკუთრებაში არსებული მიწის გაყიდვიდან, ძირითადი აქტივებიდან და მატერიალური მარაგებიდან მიღებულ შემოსავალს მოიცავს (იხ.: ნახ. №1).

ნახ. №1

ქალაქ ბათუმის მუნიციპალიტეტის 2015–2024 წლების ბიუჯეტებში არაფინანსური აქტივების კლებით მიღებული შემოსავლები

წყარო: ქ. ბათუმის მუნიციპალიტეტის 2021–2024 წლების ბიუჯეტის შესრულების ანგარიშები (<https://batumi.gov.ge/budget>)

ეკონომიკური ფაქტორები და ბაზრის რეგულირება

მუნიციპალური ქონების ეფექტური გამოყენება ხელს უწყობს ინვესტიციების მოზიდვას, ბიზნეს გარემოს გაუმჯობესებას და ადგილობრივი ბიუჯეტის გაძლიერებას (აბუსელიძე, მელაძე, 2022). ამ კონტექსტში მნიშვნელოვანია ის ეკონომიკური ფაქტორები გავანალიზოთ, რომლებიც გავლენას ახდენენ მუნიციპალური ქონების მართვაზე, და განვიხილოთ ბაზრის კვლევის შედეგები, რომლებიც ამ პროცესების ეფექტურობას ასახავს.

ეკონომიკური ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენენ მუნიციპალური ქონების მართვაზე:

❑ ეკონომიკური ზრდა და ინვესტიციები. საქართველოს ეკონომიკური სტაბილურობა და ზრდა პირდაპირ კავშირშია ქონების ბაზრის განვითარებასთან. ეკონომიკური წინსვლა ზრდის ინვესტიციების ინტერესს და ხელს უწყობს ქონების ფასების ზრდას. მაგალითად, 2025 წლის პირველ კვარტალში, საქართველოში უძრავი ქონების საშუალო შემოსავალი 7.53%-ს შეადგენდა, რაც ბაზრის სტაბილურობაზე მიუთითებს;

❑ უცხოური ინვესტიციები. უცხოური პირდაპირი ინვესტიციები მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ბათუმის უძრავი ქონების ბაზრის განვითარებაში. მაღალი დინამიკა (FDI) მეტ მყიდველს და ქონების ფასების ზრდას ნიშნავს. მაგალითად, 2025 წლის პროგნოზმა, საქართველოს ეკონომიკის ზრდასა და უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას, უძრავი ქონების ბაზრის განვითარებას შეუწო ხელი. 2023

წელს შემოსული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების თანხამ კი – 1 902,2 მლნ დოლარს მიაღწია;

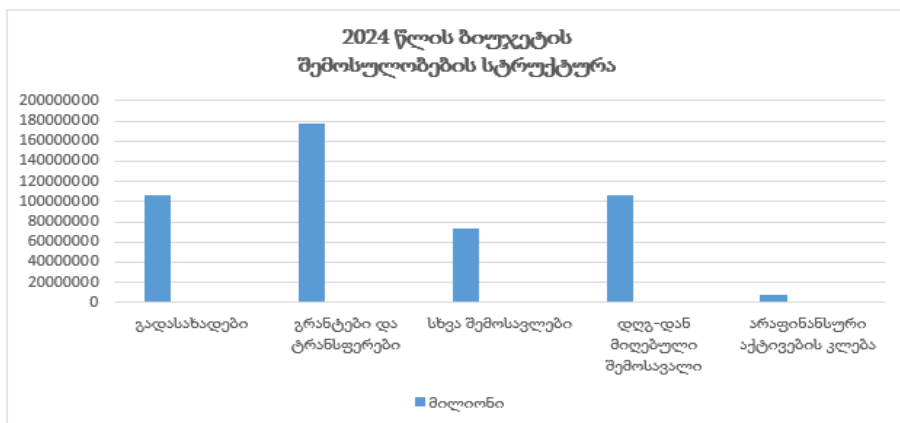
□ გაყიდვების რაოდენობა და ფასები. 2023 წელს ბათუმის უძრავი ქონების ბაზარმა რეკორდული მოთხოვნა განიცადა, თუმცა 2024 წელს შემცირება დაფიქსირდა. ეს შემცირება შიდა პოლიტიკური არასტაბილურობით, მიგრანტების ნაკადის შემცირებითა და მიმდინარე პროექტების შეზღუდული რაოდენობით შეიძლება აიხსნას.

კვლევამ აჩვენა, რომ ბათუმის უძრავი ქონების ბაზარი სტაბილურია და ზრდის პოტენციალი აქვს. ამიტომ, მუნიციპალიტეტის ქონების ეფექტური მართვა და სტრატეგიული განვითარება ხელს შეუწყობს ქალაქის ეკონომიკურ გაძლიერებას და ინვესტიციების მოზიდვას.

ბათუმის მუნიციპალიტეტის საკუთრებაში არსებული ქონების პრივატიზაციისა და იჯარით გაცემის შედეგად მიღებულ შემოსავლებს ადგილობრივ ბიუჯეტში მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს. მაგალითად, ბოლო წლებში, უძრავი ქონების გაყიდვებიდან მიღებული შემოსავლები ბათუმის ბიუჯეტის შემოსავლების 10-15%-ს შეადგენდა. 2024 წლის ბიუჯეტის შემოსულობების სტრუქტურა შემდეგნაირად განაწილდა:

- გადასახადები – 106.2 მილიონი ლარი (29.1%);
- გრანტები და ტრანსფერები – 177.2 მილიონი ლარი (48.6%);
- სხვა შემოსავლები – 73 მილიონი ლარი (20%);
- 2024 წლისთვის დღგ-დან მიღებული შემოსავალი – 62.2 მილიონი ლარი, ქონების გადასახადთან ერთად ჯამში – 106.2 მილიონი ლარი;
- არაფინანსური აქტივების კლება, რომელიც ქონების პრივატიზაციასა და გაყიდვებს გულისხმობს, 2024 წლისთვის 8 მილიონი ლარი იყო, რაც ბიუჯეტის შემოსულობების 2.6%-ია.

დიაგრამა №3

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური
(<https://www.geostat.ge/ka>)

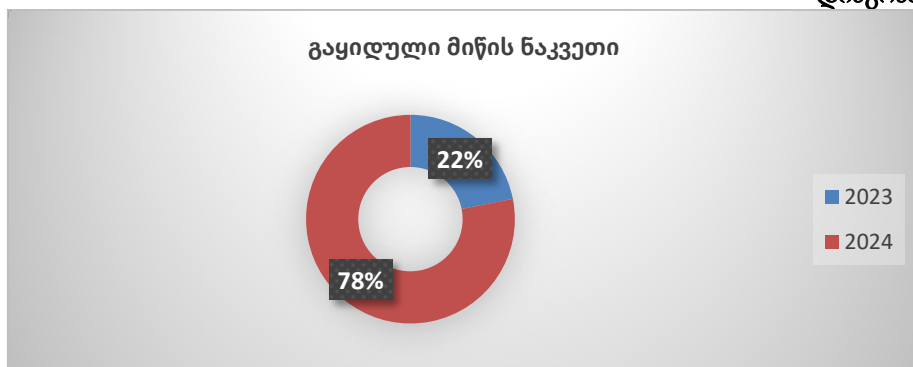
ბათუმის მუნიციპალიტეტი ხელს უწყობს საინვესტიციო პროექტებს მიწის ნაკვეთების შეთავაზებით, მუნიციპალური საკუთრების პრივატიზებითა და გრძელვადიანი იჯარის მეშვეობით, რაც ინვესტორებისთვის სტაბილური და პროგ-

ნოზირებადი გარემოს უზრუნველყოფას ემსახურება. ბიზნესისთვის ხელშეწყობის მექანიზმებს შორის აღსანიშნავია მომსახურების გამარტივებული ადმინისტრაციული პროცედურები, ელექტრონული აუქციონები, ელექტრონული ტენდერები და საინფორმაციო ხელმისაწვდომობა.

2024 წლის ქალაქ ბათუმის მუნიციპალიტეტის ქონების განკარგვის ეკონომიკური მაჩვენებელი წინა წელთან შედარებით ასეთია, სადაც ჩანს, რომ 2024 წელს გაყიდული მიწის ნაკვეთი 2023 წელთან შედარებით გაზრდილია 257%-ით:

- ❑ 2023 წელს გაყიდული მიწის ნაკვეთი – 2 243 876 ლარი;
- ❑ 2024 წელს გაყიდული მიწის ნაკვეთი – 8 010 668 ლარი;

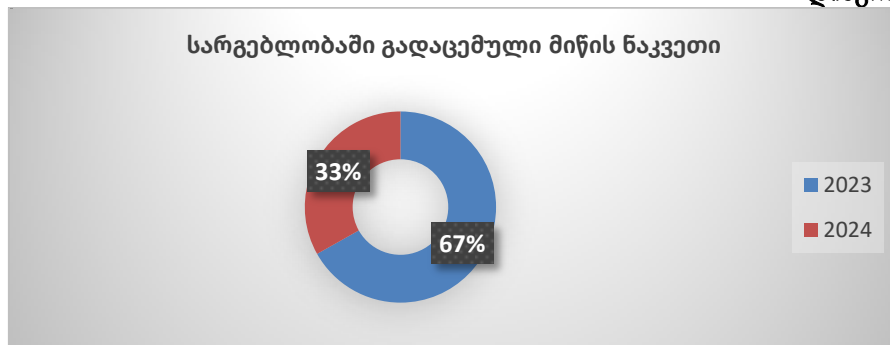
დიაგრამა №4

2024 წელს სარგებლობის უფლებით გაცემულმა ქონებამ 2023 წელთან შედარებით 50%-ით დაიკლო.

- ❑ 2023 წელს სარგებლობის უფლებით გაცემული ქონება – 769 293 ლარი;
- ❑ 2024 წელს სარგებლობის უფლებით გაცემული ქონება – 381 495 ლარი.

დიაგრამა №5

წყარო: ქალაქ ბათუმის მუნიციპალიტეტის მერია (<https://batumi.gov.ge/pubinfo>)

ეს მაჩვენებელი მიუთითებს, რომ მუნიციპალური ქონების პრივატიზება ეფექტურად და სწორი მართვის მექანიზმებით ხდება. კერძო სექტორი, როგორც წესი, ქონებას უფრო ეფექტიანად მართავს, რაც საწარმოების პროდუქტიულობასა და კონკურენტუნარიანობას ზრდის. შესაბამისად ქონების პრივატიზებით მუნიციპალიტეტმა შესაძლებელია მოქნილი და ინვესტორებისთვის მიმზიდველი ქო-

ნების მართვის მოდელები განავითაროს. 2024 წელს სარგებლობის უფლებით გადაცემული ქონება 2023 წელთან შედარებით ნაკლები იყო, ეს შეიძლება გამოწვეული იყოს სხვადასხვა მიზეზების გამო, თუნდაც იმით, რომ სარგებლობაში გადაცემული ქონება ხელშეკრულებით განსაზღვრული პერიოდით გაიცემა, შესაბამისად ქონებას სანამ მოქმედების ვადა არ ამოეწურება, მისი ახლად განკარგვა არ შეიძლება.

დასკვნა

მუნიციპალიტეტის უძრავი ქონების მართვის პროცესის გაუმჯობესებისთვის, საკუთარი სპეციფიკიდან და თავისებურებებიდან გამომდინარე:

1. მიზანშეწონილია უძრავი ქონების მართვის სტრატეგია შეიმუშაოს, რომელიც ქონებრივი უფლებამოსილებების განხორციელების ყველა ეტაპზე მიზნების, მოსალოდნელი შედეგებისა და შეფასების ინდიკატორების ერთობლიობას უნდა ითვალისწინებდეს (Muczyński, 2023);

2. ქონების ფორმირების, მართვისა და განკარგვის მიმართულებით შემუშავდეს საშუალოვადიანი ანდა გრძელვადიანი გეგმა, რომელიც განსახორციელებელ აქტივობებს და საჭირო რესურსებს ნათლად, ზუსტად და კონკრეტულად განსაზღვრავს (Muczyński, 2023);

3. ქონების ფორმირების პროცესში შესაბამისი კვლევა და პრობლემის შესწავლა ჩაატაროს და უძრავი ქონება გამოავლინოს, რომელიც საჭიროა მუნიციპალური ინფრასტრუქტურისა და სერვისების განვითარების, მოქალაქეთა საჭიროებების გამოვლენისა და დაკმაყოფილების, ბიზნეს-გარემოს განვითარებისა და ადგილობრივი შემოსავლების ზრდისათვის. მიღებული შედეგების საფუძველზე განახორციელოს პროცედურები შესაბამისი უძრავი ქონების მუნიციპალურ საკუთრებად ფორმირების მიზნით;

4. ქონების მართვისა და განკარგვის პროცესში შესაბამისი კვლევა და პრობლემის შესწავლა ჩაატაროს და გამოავლინოს ისეთი ქონება, რომელიც ფუნქციურად დატვირთული არ არის და გამოუყენებელია.

5. განსაზღვროს მუნიციპალური ქონების პოტენციური ბიზნეს-გარემოს განვითარების, ინვესტიციების მოზიდვისა და შემოსავლების მიღების კუთხით. შესწავლის შედეგები ქონების განკარგვის ოპტიმალური ვარიანტის შესარჩევად გამოიყენოს.

ამასთან, უძრავი ქონების მართვისა და განკარგვის პროცესში დაინტერესებული მხარეების ჩართულობის გაზრდის, კონკურენტული გარემოს გაუმჯობესებისა და მეტი შემოსავლების მიღების მიზნით მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია:

1. მუნიციპალიტეტებმა ინფორმაციის გავრცელების სხვადასხვა პლატფორმა მაქსიმალურად გამოიყენონ და ინფორმაცია ვებ-გვერდებსა და სოციალურ ქსელებში რეგულარულად განაახლონ;

2. დანერგონ დამატებითი პროცედურები, რაც ხელს შეუწყობს დაინტერესებული პირებისა და მხარეების სათანადოდ ინფორმირებასა და უძრავი ქონების განკარგვის პროცესში აქტიურ ჩართულობას;

3. გამოიყენონ ქონების განკარგვის ისეთი ფორმები, რომლებიც კონკურენტული და გამჭვირვალე გარემოს შექმნას უზრუნველყოფს;

4. ქონების განკარგვაზე გადაწყვეტილებების მიღებისას, მუნიციპალიტეტებმა აქტიურად განიხილონ ქონების პირობებით განკარგვის შესაძლებლობა;

5. საუკეთესო პრაქტიკის გათვალისწინებით, შემოსავლების ადმინისტრირების პროცესის გასაუმჯობესებლად დამატებითი კონტროლის მექანიზმები დანერგონ. ეს მუნიციპალიტეტის და მოსახლეობის ინტერესების დაცვას, ასევე მისაღები შემოსავლების ადგილობრივ ბიუჯეტში მაქსიმალურად მობილიზებას უზრუნველყოფს.

მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია ბათუმის მუნიციპალიტეტის განვითარებასთან ერთად პერიოდულად საკანონმდებლო ჩარჩოს გადახედვა და ქალაქ ბათუმის ეკონომიკური თავისებურებების გათვალისწინება მოხდეს, რაც ხელს შეუწყობს მუნიციპალიტეტის ქონების უფრო ეფექტურ მართვასა და ინვესტიციების მოზიდვას.

ქონების განკარგვაზე გადაწყვეტილებების მიღებისას მნიშვნელოვანია ხარჯისა და სარგებლის ანალიზი გაკეთდეს, რომლის მიზანია ქონების განკარგვის ოპტიმალური ვარიანტის შერჩევა. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია ქონების ფლობასთან დაკავშირებული ხარჯებისა და შემოსავლების გაანგარიშება გაკეთდეს, შეირჩეს ადგილობრივი ბიზნეს-გარემოს განვითარებისთვის პოტენციურად საინტერესო ქონება და განისაზღვროს მისი გამოყენების ხელსაყრელი ვარიანტები. მუნიციპალიტეტებმა გადაწყვეტილების მიღებამდე უნდა იმსჯელონ: უმჯობესია ერთჯერადი ფისკალური ეფექტი თუ გრძელვადიან პერიოდში შემოსავლების მიღება ანდა ადგილობრივი ბიზნეს გარემოს განვითარება.

მუნიციპალურ ქონებას სჭირდება მიზნობრივი და სტრატეგიული მართვა, რაც ქონებისათვის ფუნქციური და ეკონომიკური დანიშნულების განსაზღვრას, საჯარო გამოყენების შესაძლებლობას გულისხმობს. ამ კუთხით ერთ-ერთ ეფექტურ შესაძლებლობას საჯარო-კერძო პარტნიორობის აქტიური დანერგვა წარმოადგენს, განსაკუთრებით ისეთ პროექტებში, სადაც მუნიციპალიტეტს აქვს ქონება, ხოლო კერძო სექტორს კაპიტალი და ინოვაციური ხედვა (Yamshchikova, Bobrova, 2018). ამისათვის საჭიროა ინვესტირებისათვის მიმზიდველი გარემოს შექმნა, მოქნილი და გამჭვირვალე ეკონომიკური და სამართლებრივი მექანიზმების დანერგვა.

გამოყენებული ლიტერატურა

აბუსელიძე, მელაძე, 2022: გ. აბუსელიძე, ა. მელაძე, ა. 2022: ტერიტორიული ერთეულების ბიუჯეტის საგადასახადო შემოსავლების ფორმირების პრობლემები და მისი დაძლევის მიმართულებები. ეკონომიკური პროფილი, ტომი 17, 1(23).

<http://economicprofile.org/pdf/giorgi%20abuselidze,%20aleko%20meladze.pdf>

ლოსაბერიძე, 2026: დ. ლოსაბერიძე. ისევ თვითმმართველობასთან დაკავშირებით. I I. – <https://idfi.ge/public/upload/Analysis/DLosaberidze.pdf>. – ბოლო ნახვა: 5.06. 2026.

Constantin, Drăgușin, Petrescu, Iosif, 2012: D. L. Constantin, Mariana Drăgușin, M. Petrescu, Alina Elena Iosif.. The Effective Management of Municipal Real Property. The Question of Services for the Business Use of Real Property, Amfiteatru Economic Journal, Vol. 14, Iss. Special No. 6, pp. 738-754. – <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/168770/1/aej-v14-sn6-p738.pdf>

Gross, Żróbek, 2020: M. Gross, R. Żróbek. Some problems of the management of state and public sector land. E3S Web of Conferences, 171, 02003. – <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202017102003>

Yamshchikova, Bobrova, 2018: I. Yamshchikova, E. Bobrova. Developing the system of municipal property management of the city of Irkutsk: using the mechanisms of municipal-

private partnership. MATEC Web of conferences 212, 09006. – https://www.matec-conferences.org/articles/mateconf/pdf/2018/71/mateconf_icre2018_09006.pdf.

Muczyński, 2023: A Muczyński. Municipal housing stock management in Poland from a public management perspective. Real Estate Management and Valuation, 31(1), 43-54. – <https://reference-global.com/article/10.2478/remav-2023-0005>

Prigozhin, 2019: V. L. Prigozhin. The Role of Local Authorities in Managing Municipal Property. Advances in Social Science, Education and Humanities Research, volume 333. – <https://doi.org/10.2991/hssnpp-19.2019.167>

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. –

<https://www.geostat.ge/ka>

ქალაქ ბათუმის მუნიციპალიტეტის მერია. – <https://batumi.gov.ge/>

Lasha Mgeladze

Doctoral Student,

Batumi Shota Rustaveli State University

<https://orcid.org/0009-0005-2445-2567>

MECHANISMS FOR IMPROVING THE MANAGEMENT AND DISPOSAL OF MUNICIPAL PROPERTY

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.22>

Expanded Summary

In order to optimize the management of municipal real estate, considering its specific characteristics and operational complexities, a comprehensive and strategic approach is essential. Key recommendations are as follows:

- ❑ Develop a holistic real estate management strategy, that defines objectives, expected outcomes and performance indicators, ensuring systematic oversight at every stage of property rights execution;

- ❑ Develop detailed medium and long-term plans for asset formation, management, and allocation, specifying concrete activities, responsibilities, timelines and resource requirements;

- ❑ Conduct systematic and data-driven analyses to identify properties critical for municipal infrastructure development, public service delivery, citizen needs fulfillment, business ecosystem enhancement and sustainable revenue generation. Subsequently, formalize the inclusion of these assets into municipal ownership based on empirical findings.

- ❑ Evaluate municipal properties to identify functionally underutilized or inactive assets, ensuring their potential is maximized.

- ❑ Assess the potential of municipal assets to stimulate business development, attract investment, and generate revenue, using empirical evidence to guide optimal allocation and utilization strategies.

Moreover, to enhance stakeholder engagement, improve competitive conditions, and maximize revenue generation in the process of managing and allocating municipal property, we consider it important to:

- ❑ Maximize the use of multiple information dissemination channels, including official websites and social media, ensuring transparency and regular updates;

- ❑ Introduce additional procedural mechanisms to ensure that stakeholders are adequately informed and actively participate in municipal property allocation processes;

- ❑ Adopt allocation modalities that guarantee competitive, transparent and accountable decision-making environments;

❑ Consider conditional or performance-based property utilization options in the decision-making process to enhance efficiency and impact;

❑ Introduce additional monitoring and control mechanisms, in line with best practices, to safeguard municipal and citizen interests while optimizing revenue mobilization into the local budget.

Periodic review of the legislative framework, aligned with the unique economic characteristics of Batumi Municipality, is essential to support effective governance, improve property management, and attract investment.

Decision-making regarding asset allocation should be guided by rigorous cost-benefit analyses, encompassing both ownership-related costs and potential revenue streams. Priority should be given to properties with the greatest potential to enhance local business development, determining the most advantageous utilization strategy-whether immediate fiscal gain, long-term revenue, or stimulation of the local business environment.

Targeted and strategic management of municipal assets requires the explicit definition of their functional and economic purposes, ensuring the potential for public use and sustainable urban development. In this context, public-private partnerships (PPPs) emerge as a particularly effective instrument, especially in initiatives where municipal assets are complemented by private-sector capital, technical expertise and innovative solutions. Achieving these objectives requires the creation of a transparent, flexible and investor-oriented economic and legal environment, fostering optimal asset utilization, maximizing fiscal returns and delivering long-term socio-economic benefits to both the municipality and its citizens.

ლაშა-გიორგი სიმონიშვილი-ჯაყელი
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

საერთაშორისო გადაზღვევის მნიშვნელობა საქართველოს სადაზღვევო
კომპანიებისთვის

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.23>

ანოტაცია. ნაშრომი ეძღვნება საერთაშორისო გადაზღვევის ბაზრის როლისა და მნიშვნელობის კვლევას საქართველოს სადაზღვევო სექტორის განვითარების პროცესში. კვლევა ეფუძნება გადაზღვევის როგორც ფინანსური და ინსტიტუციური მექანიზმის მრავალმხრივ ანალიზს, რომელიც უზრუნველყოფს სადაზღვევო კომპანიების სტაბილურ ფუნქციონირებას და რისკების ეფექტიან გადანაწილებას. სტატიაში გაანალიზებულია გადაზღვევის ფუნქცია ფინანსური მდგრადობის უზრუნველყოფის, მაღალი და კატასტროფული რისკების ეფექტიანი მართვისა და სადაზღვევო კომპანიების გადახდისუნარიანობის შენარჩუნების მიმართულებით, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია განვითარებადი ბაზრების, მათ შორის საქართველოს, პირობებში.

გარდა ამისა, ყურადღება გამახვილებულია საერთაშორისო გადაზღვევის გავლენაზე ქართული სადაზღვევო ბაზრის კონკურენტუნარიანობის ზრდასა და თანამედროვე საერთაშორისო სტანდარტებთან დაახლოებაზე. აღნიშნულია, რომ გლობალურ გადაზღვევის კომპანიებთან თანამშრომლობა ხელს უწყობს როგორც რისკების შეფასებისა და ფასდადების თანამედროვე მეთოდების დანერგვას, ისე კორპორაციული მართვისა და რეგულაციური ჩარჩოების გაუმჯობესებას. ეს პროცესი, თავის მხრივ, ზრდის ბაზრის გამჭვირვალობას და აძლიერებს მომხმარებელთა ნდობას სადაზღვევო სექტორის მიმართ.

საერთაშორისო გადაზღვევა წარმოადგენს ქვეყნის სადაზღვევო სისტემის სტაბილურობისა და ეკონომიკური უსაფრთხოების მნიშვნელოვან საფუძველს, ვინაიდან იგი ამცირებს სისტემურ რისკებს, აძლიერებს ფინანსურ მდგრადობას და ქმნის დამატებით შესაძლებლობებს სადაზღვევო ბაზრის გრძელვადიანი განვითარებისთვის. სტატიის ობიექტია ქართული არა სიცოცხლის ბაზარი.

საკვანძო სიტყვები: საერთაშორისო გადაზღვევა, გადაზღვევის ინსტიტუტი, რისკის ხარისხი, A+ რეიტინგის გადამზღვევლები.

დაზღვევა თანამედროვე ფინანსური სისტემის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ინსტიტუტია, რომელიც უზრუნველყოფს ფიზიკური და იურიდიული პირების ფინანსურ დაცვას გაუთვალისწინებელი და მოულოდნელი მოვლენების შედეგად გამოწვეული ზარალის შემთხვევაში. მისი ძირითადი დანიშნულებაა რისკების მართვა და მათი გადანაწილება ფართო ჯგუფზე, რაც ეკონომიკურ სუბიექტებს საშუალებას აძლევს შეამცირონ ფინანსური დანაკარგების გავლენა და შეინარჩუნონ ეკონომიკური სტაბილურობა. დაზღვევა არა მხოლოდ ფინანსური მომსახურებაა, არამედ ნდობაზე დაფუძნებული ურთიერთობაა, რომლის ფარგლებშიც მომხმარებელი სადაზღვევო კომპანიას ანდობს საკუთარი ქონებრივი თუ პირადი ინტერესების დაცვას. სწორედ ამიტომ, სადაზღვევო სექტორის ეფექტიანობა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული მომხმარებელთა ნდობაზე, კომპანიების ფინანსურ

მდგრადობასა და მათ შესაძლებლობაზე, დროულად და სრულად შეასრულონ ნაკისრი ვალდებულებები.

სადაზღვევო კომპანიის მიმართ ნდობა უმთავრესად განისაზღვრება მისი ფინანსური სიძლიერითა და გადახდისუნარიანობით. დაზღვეული პირისთვის მნიშვნელოვანია იმის ცოდნა, რომ სადაზღვევო შემთხვევის დადგომისას კომპანია შეძლებს ზარალის ანაზღაურებას. ამ პროცესში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება კომპანიის კაპიტალს, ეფექტიან მენეჯმენტს, კვალიფიციურ ადამიანურ რესურსსა და რისკების მართვის სისტემას. თუმცა თანამედროვე ეკონომიკურ გარემოში, სადაც სადაზღვევო კომპანიები ხშირად აზღვევენ მაღალი ღირებულების ქონებას, მსხვილ საწარმოებს, ინფრასტრუქტურულ პროექტებსა და სხვადასხვა მასშტაბურ რისკს, მხოლოდ საკუთარი კაპიტალი ხშირად არასაკმარისია. სწორედ აქ ჩნდება გადაზღვევის ინსტიტუტის აუცილებლობა.

გადაზღვევა წარმოადგენს მექანიზმს, რომლის მეშვეობითაც სადაზღვევო კომპანია საკუთარ თავზე აღებული რისკის ნაწილს ან მთლიან მოცულობას გადასცემს სხვა სადაზღვევო ორგანიზაციას – გადამზღვეველს. ამ გზით ხდება პასუხისმგებლობის გადანაწილება და ისეთი ფინანსური ტვირთის შემცირება, რომელმაც შესაძლოა კომპანიის სტაბილურობას საფრთხე შეუქმნას. გადაზღვევის ძირითადი მიზანია სადაზღვევო კომპანიის დაცვა ისეთი დიდი ზარალისგან, რომლის დამოუკიდებლად დაფარვაც მის შესაძლებლობებს აღემატება.

გადაზღვევის განვითარება მჭიდროდ არის დაკავშირებული მსოფლიო ვაჭრობისა და ფინანსური სისტემების განვითარებასთან. ისტორიულად, რისკების გადანაწილების საჭიროება გაჩნდა საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობების გაფართოებასთან ერთად. ვაჭრები და გემთმფლობელები ცდილობდნენ თავიანთი ქონებისა და ტვირთების დაცვას სხვადასხვა საფრთხისგან, რის შედეგადაც თანდათან ჩამოყალიბდა როგორც დაზღვევის, ისე გადაზღვევის თანამედროვე სისტემა. დროთა განმავლობაში ეკონომიკური საქმიანობის მასშტაბების ზრდამ და რისკების გართულებამ გადაზღვევა მსოფლიო ფინანსური სისტემის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს კომპონენტად აქცია.

თანამედროვე პირობებში გადაზღვევა აღარ წარმოადგენს მხოლოდ დამატებით ფინანსურ დაცვას. იგი არის სტრატეგიული ინსტრუმენტი, რომელიც სადაზღვევო კომპანიებს საშუალებას აძლევს მართონ კაპიტალი, შეინარჩუნონ ფინანსური მდგრადობა და გაზარდონ საკუთარი საქმიანობის მასშტაბი. გადაზღვევის მეშვეობით კომპანიები ამცირებენ პორტფელის კონცენტრირებულ რისკებს, ინარჩუნებენ გადახდისუნარიანობას და ქმნიან სტაბილური განვითარების საფუძველს.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საერთაშორისო გადაზღვევა მცირე და განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებისთვის. საქართველოს სადაზღვევო ბაზარი სწორედ ასეთ კატეგორიას მიეკუთვნება. მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო წლებში სადაზღვევო სექტორი მნიშვნელოვნად განვითარდა, გაიზარდა სადაზღვევო პროდუქტების მრავალფეროვნება და მომხმარებელთა რაოდენობა, ადგილობრივი კომპანიების კაპიტალიზაციის დონე კვლავ შეზღუდულია საერთაშორისო სტანდარტებთან შედარებით. ამავდროულად, კომპანიები საკუთარ თავზე იღებენ ისეთ რისკებს, რომელთა ღირებულება ხშირად მნიშვნელოვნად აღემატება მათ ფინანსურ შესაძლებლობებს.

საქართველოს გეოგრაფიული მდებარეობა და ბუნებრივი პირობები დამატებით ზრდის გარკვეული რისკების არსებობას. ქვეყანა მდებარეობს სეისმურად

აქტიურ ზონაში, სადაც მიწისძვრის საფრთხე მუდმივად არსებობს. ასევე ხშირია მეწყრები, წყალდიდობები, ძლიერი ქარები და სხვა ბუნებრივი მოვლენები, რომლებიც მნიშვნელოვან ზიანს აყენებს როგორც მოსახლეობას, ისე ბიზნესსექტორს. ასეთ ვითარებაში სადაზღვევო კომპანიების პასუხისმგებლობა მნიშვნელოვნად იზრდება. თუ მსგავსი კატასტროფის შედეგად ერთდროულად დიდი რაოდენობის ზარალი წარმოიქმნება, მხოლოდ ადგილობრივი რესურსებით მისი დაფარვა რთული ან შეუძლებელი შეიძლება გახდეს.

სწორედ ამ მიზეზით საერთაშორისო გადაზღვევა საქართველოს სადაზღვევო სექტორის მდგრადობის ერთ-ერთ მთავარ საფუძველს წარმოადგენს. საერთაშორისო გადამზღვეველები ფლობენ მრავალმილიარდიან კაპიტალს, გლობალურად დივერსიფიცირებულ პორტფელებსა და რისკების მართვის მაღალ სტანდარტებს. ისინი ადგილობრივ კომპანიებს საშუალებას აძლევენ, პასუხისმგებლობის მნიშვნელოვანი ნაწილი საერთაშორისო ფინანსურ ბაზრებზე გადაანაწილონ. შედეგად, რისკი აღარ რჩება მხოლოდ ერთი კომპანიის ან ერთი ქვეყნის ფარგლებში, არამედ ნაწილდება საერთაშორისო მასშტაბით.

საერთაშორისო გადაზღვევის ერთ-ერთი უმთავრესი უპირატესობა კაპიტალის დაცვაა. როდესაც სადაზღვევო კომპანია საკუთარი პასუხისმგებლობის ნაწილს გადასცემს გადამზღვეველს, მას აღარ სჭირდება სრული მოცულობის რეზერვების შექმნა დამოუკიდებლად. ეს შესაძლებლობას აძლევს უფრო ეფექტიანად გამოიყენოს საკუთარი ფინანსური რესურსები, გააფართოოს საქმიანობა და მომხმარებლებს შესთავაზოს უფრო მრავალფეროვანი სადაზღვევო პროდუქტები.

გარდა ფინანსური დაცვისა, საერთაშორისო გადაზღვევა მნიშვნელოვანი ცოდნისა და გამოცდილების წყაროც არის. საერთაშორისო გადამზღვეველები ადგილობრივ კომპანიებს უზიარებენ რისკების შეფასების თანამედროვე მეთოდოლოგიას, აქტუარულ მოდელებს, ანალიტიკურ ინსტრუმენტებსა და მენეჯმენტის პრაქტიკას. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქართველოს მსგავსი განვითარებადი ბაზრისთვის, სადაც სექტორის კონკურენტუნარიანობის ზრდა მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია თანამედროვე საერთაშორისო გამოცდილების დანერგვაზე.

საერთაშორისო გადაზღვევის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ფუნქციაა ბაზრის სტაბილურობის უზრუნველყოფა. როდესაც მსხვილი ზარალი ერთ კომპანიაზე არ კონცენტრირდება, მცირდება მისი ფინანსური კრიზისის ან გადახდისუნარიანობის რისკი. შესაბამისად, იზრდება მთლიანად სადაზღვევო სექტორის მდგრადობა. ფინანსური სტაბილურობა კი არა მხოლოდ კომპანიებისთვის, არამედ ქვეყნის ეკონომიკისთვისაც მნიშვნელოვანია, რადგან სადაზღვევო სექტორი ფინანსური სისტემის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან რგოლს წარმოადგენს.

განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება საერთაშორისო გადამზღვეველთა სანდოობას. მსოფლიოს წამყვანი გადამზღვეველი კომპანიები ფუნქციონირებენ მკაცრი ფინანსური რეგულაციების პირობებში და მაღალი საკრედიტო რეიტინგებით სარგებლობენ. საერთაშორისო სარეიტინგო სააგენტოების მიერ მინიჭებული მაღალი რეიტინგები მიუთითებს მათ ფინანსურ სიძლიერეზე, ვალდებულებების შესრულების მაღალ უნარსა და გრძელვადიან სტაბილურობაზე. სწორედ აღნიშნული გარემოება ქმნის დამატებით გარანტიას ადგილობრივი სადაზღვევო კომპანიებისა და მათი მომხმარებლებისთვის.

საერთაშორისო გადაზღვევა მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მომხმარებელთა ნდობის ფორმირებაზე. სადაზღვევო სექტორის წარმატება დიდწილად დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად ენდობა საზოგადოება სადაზღვევო ინსტიტუტებს. როდესაც მომხმარებელმა იცის, რომ ადგილობრივი კომპანია თანამშრომლობს საერთაშორისო გადამზღვეველებთან და მისი პასუხისმგებლობა მხარდაჭერილია გლობალური ფინანსური რესურსებით, იზრდება რწმენა იმისა, რომ ზარალის ანაზღაურება რეალურად და დროულად მოხდება. ეს გარემოება ხელს უწყობს დაზღვევის პოპულარიზაციას, ბაზრის გაფართოებას და სადაზღვევო კულტურის განვითარებას.

გლობალიზაციის პირობებში საერთაშორისო გადაზღვევის მნიშვნელობა კიდევ უფრო იზრდება. თანამედროვე ეკონომიკაში რისკები სულ უფრო კომპლექსური ხდება და ხშირად სცდება ერთი ქვეყნის საზღვრებს. კლიმატური ცვლილებები, ბუნებრივი კატასტროფების ზრდა, ეკონომიკური კრიზისები და ტექნოლოგიური საფრთხეები ქმნის ახალ გამოწვევებს, რომელთა მართვაც საერთაშორისო თანამშრომლობის გარეშე პრაქტიკულად შეუძლებელია. ამ პირობებში გადაზღვევა წარმოადგენს გლობალური ფინანსური სტაბილურობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მექანიზმს.

მიუხედავად მრავალი უპირატესობისა, საერთაშორისო გადაზღვევასთან თანამშრომლობა გარკვეულ გამოწვევებსაც უკავშირდება. გადაზღვევის ღირებულება მნიშვნელოვან ფინანსურ დანახარჯს მოითხოვს, ხოლო საერთაშორისო ბაზარზე მიმდინარე ეკონომიკური და პოლიტიკური პროცესები გავლენას ახდენს გადაზღვევის პირობებსა და ფასებზე. თუმცა აღნიშნული გამოწვევები ვერ ამცირებს გადაზღვევის აუცილებლობას, რადგან მისი საშუალებით მიღებული ფინანსური უსაფრთხოება და სტაბილურობა გაცილებით აღემატება დაკავშირებულ ხარჯებს.

ამრიგად, საერთაშორისო გადაზღვევა წარმოადგენს საქართველოს სადაზღვევო სექტორის განვითარების, ფინანსური მდგრადობისა და მომხმარებელთა ნდობის უზრუნველყოფის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საფუძველს. მისი მეშვეობით ადგილობრივი სადაზღვევო კომპანიები ახერხებენ დიდი მოცულობის რისკების ეფექტიან მართვას, გადახდისუნარიანობის შენარჩუნებას და გლობალურ ფინანსურ სისტემასთან ინტეგრაციას. საერთაშორისო გადაზღვევა არა მხოლოდ ფინანსური დაცვის მექანიზმია, არამედ სტრატეგიული ინსტრუმენტი, რომელიც ხელს უწყობს სექტორის კონკურენტუნარიანობის ზრდას, თანამედროვე სტანდარტების დანერგვას და ქვეყნის ეკონომიკური სტაბილურობის განმტკიცებას. შესაბამისად, მისი განვითარება და საერთაშორისო პარტნიორობთან თანამშრომლობის გაღრმავება საქართველოს სადაზღვევო ბაზრის გრძელვადიანი წარმატებისა და მდგრადი განვითარების ერთ-ერთ აუცილებელ წინაპირობად უნდა ჩაითვალოს.

ნაშრომის ფარგლებში ჩატარდა მცირე რაოდენობრივი კვლევა, რომლის მიზანი იყო დაზღვევისა და საერთაშორისო გადაზღვევის შესახებ მომხმარებელთა ინფორმირებულობის დონის შეფასება.

კვლევა განხორციელდა ონლაინ გამოკითხვის მეთოდით. გამოკითხვაში მონაწილეობა მიიღო 30 რესპონდენტმა სხვადასხვა ასაკობრივი და პროფესიული ჯგუფიდან. კითხვარი მოიცავდა 5 ძირითად კითხვას, რომლებიც ეხებოდა დაზღვევის მნიშვნელობას, სადაზღვევო კომპანიებისადმი ნდობასა და გადაზღვევის შესახებ ინფორმირებულობას.

კვლევის შედეგების მიხედვით, რესპონდენტთა 90%-მა აღნიშნა, რომ დაზღვევა მნიშვნელოვანი ფინანსური დაცვის მექანიზმია. გამოკითხულთა 83%-მა განაცხადა, რომ სადაზღვევო კომპანიის არჩევისას განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს მის სანდოობასა და ფინანსურ მდგრადობას.

ამავდროულად, კვლევამ აჩვენა, რომ რესპონდენტთა მხოლოდ 37%-ს ჰქონდა ინფორმაცია გადაზღვევის შესახებ, ხოლო 63%-ს აღნიშნული ტერმინი საერთოდ არ ჰქონდა გაგონილი ან არ იცოდა მისი ფუნქცია. თუმცა, მას შემდეგ, რაც რესპონდენტებს განემარტათ გადაზღვევის არსი, მათგან 87%-მა აღნიშნა, რომ საერთაშორისო გადამზღვეველებთან თანამშრომლობა ზრდის სადაზღვევო კომპანიის მიმართ ნდობას.

კვლევის შედეგები ადასტურებს, რომ მიუხედავად დაზღვევის მნიშვნელობის აღიარებისა, საზოგადოების ინფორმირებულობა გადაზღვევის ინსტიტუტის შესახებ ჯერ კიდევ დაბალია. ამასთანავე, რესპონდენტთა უმრავლესობა მიიჩნევს, რომ საერთაშორისო გადაზღვევა წარმოადგენს მნიშვნელოვან ფაქტორს სადაზღვევო კომპანიის საიმედოობის შეფასებისას. აღნიშნული გარემოება მიუთითებს იმაზე, რომ მომხმარებელთა ცნობიერების ამაღლება გადაზღვევის მნიშვნელობის შესახებ ხელს შეუწყობს როგორც სადაზღვევო სექტორისადმი ნდობის ზრდას, ისე ბაზრის შემდგომ განვითარებას.

კვლევის შედეგების ანალიზი ცხადყოფს, რომ რესპონდენტების უმრავლესობა დაზღვევას აღიქვამს, როგორც ფინანსური უსაფრთხოების მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს. აღნიშნული შედეგი მიუთითებს იმაზე, რომ საზოგადოებაში თანდათან იზრდება დაზღვევის მნიშვნელობის აღქმა და ფინანსური რისკების მართვის კულტურა. მიუხედავად ამისა, კვლევამ ასევე აჩვენა, რომ დაზღვევის მნიშვნელობის გაცნობიერება ყოველთვის არ ნიშნავს სადაზღვევო სექტორის ფუნქციონირების მექანიზმების სრულ ცოდნას.

განსაკუთრებით საინტერესო აღმოჩნდა რესპონდენტთა პასუხები გადაზღვევის შესახებ. გამოკითხულთა უმრავლესობამ არ იცოდა გადაზღვევის არსი და მისი ფუნქციები, რაც მიუთითებს ინფორმირებულობის შედარებით დაბალ დონეზე. აღნიშნული შედეგი გარკვეულწილად მოსალოდნელიც არის, რადგან გადაზღვევა წარმოადგენს პროფესიულ ფინანსურ მექანიზმს, რომლის შესახებ ინფორმაცია ფართო საზოგადოებაში ნაკლებად ვრცელდება. თუმცა, კვლევის ფარგლებში რესპონდენტებისთვის გადაზღვევის არსის მოკლე განმარტების შემდეგ მიღებული პასუხები მნიშვნელოვნად შეიცვალა.

გამოკითხულთა დიდი ნაწილი დაეთანხმა მოსაზრებას, რომ საერთაშორისო გადამზღვეველებთან თანამშრომლობა ზრდის სადაზღვევო კომპანიის მიმართ ნდობას. ეს შედეგი ადასტურებს, რომ მომხმარებლებისთვის მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ადგილობრივი სადაზღვევო კომპანიის ფინანსური მდგომარეობა, არამედ ის გარანტიებიც, რომლებიც საერთაშორისო პარტნიორების სახით არსებობს. აღნიშნული გარემოება კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს საერთაშორისო გადაზღვევის როლს მომხმარებელთა ნდობის ფორმირებაში.

კვლევის შედეგები ასევე მიუთითებს იმაზე, რომ მომხმარებელთა გადაწყვეტილებებზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს კომპანიის ფინანსური მდგრადობის აღქმა. რესპონდენტების უმრავლესობამ აღნიშნა, რომ სადაზღვევო კომპანიის არჩევისას განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს მის სანდოობასა და სტაბილურობას. ეს გარემოება სრულ თანხვედრაშია თანამედროვე სადაზღვევო ბაზრის

ტენდენციებთან, სადაც რეპუტაცია და ფინანსური მდგრადობა კონკურენტული უპირატესობის ერთ-ერთ მთავარ ფაქტორად მიიჩნევა.

კვლევის შედეგების საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ საერთაშორისო გადაზღვევა არა მხოლოდ ფინანსური რისკების მართვის მექანიზმია, არამედ მომხმარებელთა ნდობისა და ბაზრის სტაბილურობის უზრუნველყოფის მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტიც. მიუხედავად იმისა, რომ საზოგადოების ინფორმირებულობა გადაზღვევის შესახებ ჯერ კიდევ არასაკმარისია, კვლევამ აჩვენა, რომ გადაზღვევის მნიშვნელობის გაცნობის შემდეგ მომხმარებლები მას პოზიტიურად აფასებენ და უკავშირებენ სადაზღვევო კომპანიის საიმედოობას.

შედეგების ანალიზი ასევე მიუთითებს საინფორმაციო და საგანმანათლებლო კამპანიების აუცილებლობაზე. სადაზღვევო კომპანიებსა და მარეგულირებელ ინსტიტუტებს შეუძლიათ მეტი ყურადღება დაუთმონ საზოგადოების ინფორმირებას გადაზღვევის როლის შესახებ, რაც ხელს შეუწყობს დაზღვევისადმი ნდობის ზრდას და სადაზღვევო კულტურის განვითარებას საქართველოში.

დასკვნა და რეკომენდაციები

საერთაშორისო გადაზღვევა წარმოადგენს საქართველოს სადაზღვევო სექტორის სტაბილურობის, მდგრადობისა და განვითარების ერთ-ერთ ძირითად განმსაზღვრელ ფაქტორს. ადგილობრივი სადაზღვევო კომპანიების შედარებით *შეზღუდული კაპიტალიზაციის* პირობებში, გადაზღვევის მექანიზმი ასრულებს კრიტიკულ როლს მაღალი და კატასტროფული რისკების მართვაში, ფინანსური ვალდებულებების უზრუნველყოფასა და *სისტემური რისკების* შემცირებაში.

გარდა ამისა, საერთაშორისო გადაზღვევა მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს სადაზღვევო ბაზრის კონკურენტუნარიანობის ზრდას, თანამედროვე რისკების შეფასების მეთოდოლოგიების დანერგვასა და გლობალურ სადაზღვევო სტანდარტებთან დაახლოებას. შესაბამისად, მომხმარებლის ნდობა სადაზღვევო სექტორის მიმართ არა მხოლოდ ადგილობრივი კომპანიების ფინანსურ სიძლიერეზე, არამედ საერთაშორისო გამაზღვრელი პარტნიორების სანდოობასა და რეიტინგებზეა დაფუძნებული.

ამრიგად, *საერთაშორისო გადაზღვევა* არა მხოლოდ ტექნიკური ფინანსური ინსტრუმენტია, არამედ *სისტემური მნიშვნელობის* მექანიზმი, რომელიც უზრუნველყოფს საქართველოს სადაზღვევო ბაზრის მდგრად განვითარებასა და ეკონომიკური უსაფრთხოების გაძლიერებას.

რეკომენდაციები:

1. **გადაზღვევის სტრატეგიული გაძლიერება** – სადაზღვევო კომპანიებმა უნდა შეინარჩუნონ და გააფართოონ თანამშრომლობა მაღალი რეიტინგის მქონე საერთაშორისო გამაზღვრელებთან.

2. **რისკების მართვის გაუმჯობესება** – აუცილებელია თანამედროვე აქტუარული და ანალიტიკური სისტემების დანერგვა უნდერწრიტინგ პროცესის ხარისხის ასამაღლებლად.

3. **კაპიტალის გაძლიერება** – ეტაპობრივად უნდა გაიზარდოს კომპანიების საკუთარი კაპიტალი, რათა შემცირდეს გადაზღვევაზე ზედმეტი დამოკიდებულება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. <http://insurance.gov.ge> - საქართველოს დაზღვევის ზედამხედველობის სამსახური
2. www.aldagibci.ge - სს „სადაზღვევო კომპანია ალდაგი“
3. გადაზღვევის ბაზრის განვითარების ტენდენციები საქართველოში (სამაგისტრო ნაშრომი)
<https://openscience.ge/entities/publication/65bcf16a-ec06-4327-8086-399154345a17>
4. Development of reinsurance market in Georgia (სტატია)
<https://doi.org/10.52340/bal/2023.01.1>
5. Georgian insurance market: problems and prospects
<https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.1.2021.77-87>
6. საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური (ოფიციალური ინფორმაცია)
<https://www.insurance.gov.ge>

Lasha-Giorgi Simonishvili-Jakeli

Doctoral Student, Sokhumi State University

THE IMPORTANCE OF INTERNATIONAL REINSURANCE FOR GEORGIAN INSURANCE COMPANIES

<https://doi.org/10.52340/ekonomisti.2026.02.23>

Expanded Summary

The paper is devoted to the study of the role and significance of the international reinsurance market in the development of the Georgian insurance sector. The research is based on a comprehensive analysis of reinsurance as a financial and institutional mechanism that ensures the stable functioning of insurance companies and the efficient redistribution of risk. The article examines the function of reinsurance in ensuring financial stability, effectively managing high and catastrophic risks, and maintaining the solvency of insurance companies, which is particularly important in the context of developing markets such as Georgia.

In addition, attention is focused on the impact of international reinsurance on enhancing the competitiveness of the Georgian insurance market and its convergence with modern international standards. It is emphasized that cooperation with global reinsurance companies contributes to the introduction of advanced risk assessment and pricing methodologies, as well as the improvement of corporate governance and regulatory frameworks. This process, in turn, increases market transparency and strengthens customer confidence in the insurance sector.

International reinsurance represents a key foundation for the stability of the country's insurance system and its economic security, as it reduces systemic risk, enhances financial resilience, and creates additional opportunities for the long-term development of the insurance market.

The findings of the study demonstrate that international reinsurance constitutes one of the fundamental determinants of stability, resilience, and sustainable development within the Georgian insurance sector. In the context of comparatively limited capitalization of domestic insurance undertakings, the reinsurance mechanism performs a critical function in the management of high-severity and catastrophic risks, the safeguarding of financial obligations, and the mitigation of systemic risk exposure.

Furthermore, international reinsurance substantially contributes to the enhancement of the insurance market's competitiveness, the introduction and dissemination of advanced risk assessment methodologies, and the convergence of the sector with internationally recognized

insurance standards. Accordingly, public trust in the insurance sector is shaped not solely by the financial robustness of domestic insurers, but also by the credibility, financial strength, and credit ratings of their international reinsurance partners.

Consequently, international reinsurance should be regarded not merely as a technical financial arrangement, but as a systemically significant mechanism that underpins the sustainable development of Georgia’s insurance market and reinforces broader economic security and financial stability.

ჰეიდარ ალიევი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი, დოქტორანტი

ბუნებრივი გაზის როლი საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში

ანოტაცია. ბუნებრივ გაზს სტრატეგიული მნიშვნელობა აქვს საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოების, ეკონომიკური ზრდისა და გეოპოლიტიკური მდებარეობისთვის. ასევე, საქართველოს სტრატეგიული მდებარეობა კასპიის აუზსა და ევროპის ენერგეტიკულ ბაზრებს შორის მას მნიშვნელოვან ენერგეტიკულ სატრანზიტო ქვეყნად აქცევს. ბაქო-თბილისი-ერზრუმის მილსადენისა და სამხრეთის გაზის დერეფნის პროექტები ზრდის საქართველოს მნიშვნელობას რეგიონულ ენერგეტიკულ გეოპოლიტიკაში. თუმცა, შეზღუდული შიდა ენერგორესურსების გამო, საქართველოს მნიშვნელოვანი დამოკიდებულება იმპორტირებულ ბუნებრივ გაზზე, სავარაუდოდ, გრძელვადიან პერსპექტივაში ქვეყნის ენერგეტიკული უსაფრთხოების მნიშვნელოვან დაუცველობას შექმნის.

კვლევა განიხილავს ენერგეტიკული უსაფრთხოების კონცეფციის თეორიულ ჩარჩოს, აფასებს გლობალური ბუნებრივი გაზის ბაზრების სტრუქტურას და იკვლევს ბუნებრივი გაზის როლს საერთაშორისო ენერგეტიკულ პოლიტიკაში. ასევე, ხაზს უსვამს რუსეთ-უკრაინის ომის შემდეგ წარმოშობილი ევროპის ენერგეტიკული კრიზისის გავლენას ბუნებრივი გაზის მიწოდების უსაფრთხოებაზე. გარდა ამისა, აფასებს საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოების წინაშე მდგარ ძირითად რისკებს, მათ შორის იმპორტზე დამოკიდებულებას, გეოპოლიტიკურ დაძაბულობას, ინფრასტრუქტურის დეფიციტს, ფასების რყევებს და ბუნებრივი გაზის შენახვის არასაკმარისობას. და ბოლოს, ხაზგასმულია, რომ ბუნებრივი გაზი კვლავ კრიტიკულად მნიშვნელოვანი იქნება საქართველოს ეკონომიკური მდგრადობის, ენერგეტიკული უსაფრთხოებისა და ეროვნული სტრატეგიული ინტერესებისთვის.

საკვანძო სიტყვები: ენერგეტიკული უსაფრთხოება, გეოპოლიტიკა, ბუნებრივი გაზი, საქართველო.

შესავალი

ენერგეტიკული უსაფრთხოება დღეს ეკონომიკური განვითარების, ქვეყნების ეროვნული უსაფრთხოებისა და მდგრადი ზრდის ფუნდამენტურ ელემენტად ითვლება. ენერგიაზე მოთხოვნის ზრდამ, გლობალურ ენერგეტიკულ ბაზრებზე რყევებმა და გეოპოლიტიკურმა კრიზისებმა ენერგორესურსების საიმედო და მდგრადი მიწოდება სახელმწიფოებისთვის სტრატეგიულ პრიორიტეტად აქცია. კერძოდ, ბუნებრივი გაზი თანამედროვე ენერგეტიკულ სისტემებში კრიტიკულ ენერგორესურსად გამოირჩევა დაბალი ნახშირბადის ემისიების, ეკონომიკური ეფექტურობისა და ელექტროენერგიის წარმოებაში მნიშვნელოვანი როლის გამო. ასევე, რუსეთ-უკრაინის ომის შემდეგ ევროპაში ენერგეტიკულმა კრიზისმა კიდევ უფრო გაუსვა ხაზი ბუნებრივი გაზის მიწოდების უსაფრთხოებისა და ენერგორესურსების დივერსიფიკაციის პოლიტიკის მნიშვნელობას.

საქართველო გეოგრაფიული მდებარეობა და სტრატეგიული პოზიცია კასპიის რეგიონსა და ევროპის ენერგეტიკულ ბაზრებს შორის გზაჯვარედინზე მნიშვნელოვან როლს ასრულებს რეგიონულ ენერგეტიკული უსაფრთხოებაში. ისეთმა პროექტებმა, როგორიცაა სამხრეთ კავკასიის მილსადენი (SCP) და სამხრეთის გაზის დერეფანი, გააძლიერა საქართველოს, როგორც ენერგეტიკული ტრანზიტული ქვეყნის პოზიცია. თუმცა, ქვეყნის შეზღუდული შიდა ენერგორესურსები და იმპორტირებულ ბუნებრივ გაზზე მაღალი დამოკიდებულება სხვადასხვა რისკს ქმნის ქვეყნის ენერგეტიკული უსაფრთხოებისთვის.

კვლევის მიზანია შეისწავლოს ბუნებრივი გაზის სტრატეგიული მნიშვნელობის დასაბუთება საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოებისთვის. კვლევა აფასებს ენერგეტიკული უსაფრთხოების კონცეფციას, გლობალურ ბუნებრივი გაზის ბაზრებს, საქართველოს სატრანზიტო როლს და ქვეყნის წინაშე არსებულ ძირითად ენერგეტიკულ რისკებს; ასევე, გვთავაზობს პოლიტიკურ რეკომენდაციებს ენერგეტიკული უსაფრთხოების გაძლიერების მიზნით. გარდა ამისა, ARIMA მოდელის გამოყენებით პროგნოზირებულია საქართველოში ბუნებრივი გაზის მოხმარების მაჩვენებლები მომდევნო ორი წლის განმავლობაში.

ენერგეტიკული უსაფრთხოება და ბუნებრივი გაზი

დღეს ენერგეტიკული უსაფრთხოება ქვეყნების ეროვნული უსაფრთხოებისა და ეკონომიკური მდგრადობის მნიშვნელოვან ნაწილად ითვლება. ინდუსტრიალიზაციისა და მოსახლეობის ზრდამ, ტექნოლოგიურმა პროგრესმა და გლობალიზაციამ მნიშვნელოვნად გაზარდა მთავრობებისთვის შეუფერხებელი და საიმედო ენერგორესურსების საჭიროება. ამიტომ, ენერგორესურსებზე ეკონომიურად ეფექტიანი წვდომის უზრუნველყოფა და მათი საიმედოობისა და უწყვეტობის გარანტირება სტრატეგიულ პრიორიტეტად იქცა მთავრობების, საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და ენერგეტიკული კომპანიებისთვის (Cherp & Jewell, 2014).

სხვა წიაღისეულ საწვავებთან შედარებით, ბუნებრივი გაზი ეკოლოგიურად სუფთა და უფრო ეფექტური ენერგორესურსია. გარდა ამისა, მისი ფართო გამოყენება ელექტროენერგიის წარმოებაში, მრეწველობასა და საყოფაცხოვრებო მოხმარებაში მას ენერგეტიკული უსაფრთხოების ფუნდამენტურ ელემენტად აქცევს.

თავდაპირველად, ენერგეტიკული უსაფრთხოება ნავთობისა და ბუნებრივი გაზის შეუფერხებელ და ხელმისაწვდომ მიწოდებად ითვლებოდა. დროთა განმავლობაში, კონცეფცია მნიშვნელოვნად შეიცვალა და დღეს ენერგეტიკული უსაფრთხოება მრავალმხრივ კონცეფციად ითვლება, რომელიც მოიცავს ეკონომიკურ, პოლიტიკურ, გარემოსდაცვით, ტექნოლოგიურ და გეოპოლიტიკურ განზომილებებს (Winzer, 2012). ეს განმარტება მოიცავს ენერგეტიკული უსაფრთხოების როგორც გრძელვადიან, ასევე, მოკლევადიან ასპექტებს. გრძელვადიანი ენერგეტიკული უსაფრთხოება გულისხმობს ენერგეტიკული ინვესტიციების დროულ განხორციელებას ეკონომიკური განვითარებისა და გარემოსდაცვითი მოთხოვნების შესაბამისად, ხოლო მოკლევადიანი ენერგეტიკული უსაფრთხოება გულისხმობს ენერგეტიკული სისტემის შესაძლებლობას, სწრაფად მოახდინოს რეაგირება მიწოდებისა და მოთხოვნის უეცარ ცვლილებებზე.

ენერგეტიკული უსაფრთხოებისთვის უზრუნველსაყოფად აუცილებელია ოთხი პირობის დაკმაყოფილება: 1) საკმარისი ენერგორესურსები ადვილად ხელმისაწვდომი უნდა იყოს; 2) ენერგორესურსები ხელმისაწვდომი უნდა იყოს საიმედო ინფრასტრუქტურისა და სატრანსპორტო სისტემების მეშვეობით; 3) ენერგიაზე

ფასები უნდა შენარჩუნდეს ისეთ დონეზე, რომელიც უარყოფითად არ იმოქმედებს ეკონომიკურ ზრდასა და სოციალურ კეთილდღეობაზე; და 4) უნდა განხორციელდეს გარემოსდაცვითი თვალსაზრისით პასუხისმგებლიანი ენერგიის წარმოებისა და მოხმარების პოლიტიკა (Sovacool, 2011).

ბოლოდროინდელმა გეოპოლიტიკურმა მოვლენებმა აჩვენა, რომ ენერგორესურსების გამოყენება შესაძლებელია არა მხოლოდ როგორც ეკონომიკური საქონელი, არამედ პოლიტიკური და სტრატეგიული ინსტრუმენტიც. ენერგიის ექსპორტიორ ქვეყნებს შეუძლიათ გაზარდონ თავიანთი გავლენა საერთაშორისო პოლიტიკაზე მიწოდების შეფერხებების, ფასების პოლიტიკის ან მილსადენების სტრატეგიების გზით. ეს ქმნის მნიშვნელოვან დაუცველობას, განსაკუთრებით იმ ქვეყნებისთვის, რომლებიც მნიშვნელოვნად არიან დამოკიდებულნი ენერგიის იმპორტზე (Yergin, 2006). რეგიონული კონფლიქტები, პოლიტიკური კრიზისები, სანქციები და საერთაშორისო სატრანსპორტო მარშრუტებთან დაკავშირებული პრობლემები პირდაპირ გავლენას ახდენს ენერგეტიკული მომარაგების უსაფრთხოებაზე. ენერგეტიკული უსაფრთხოების მრავალმხრივი ბუნება აჩვენებს, რომ მისი უზრუნველყოფა შეუძლებელია მხოლოდ ეკონომიკური ან ტექნიკური ზომებით. ამიტომ, საჭიროა ყოვლისმომცველი სტრატეგიები, რომლებიც მოიცავს ისეთ ელემენტებს, როგორიცაა დიპლომატია, ინფრასტრუქტურული ინვესტიციები, ბაზრის რეგულაციები, გარემოსდაცვითი პოლიტიკა და საერთაშორისო თანამშრომლობა.

ამ მიზეზების გამო, დივერსიფიცირებული სტრატეგიებმა დიდი მნიშვნელობა შეიძინა ქვეყნების ენერგეტიკული პოლიტიკაში. დივერსიფიკაცია მოიცავს ისეთ პრაქტიკას, როგორიცაა მიწოდებული ქვეყნების რაოდენობის გაზრდა, ალტერნატიული მილსადენების განვითარება, შიდა ენერგიის წარმოების მხარდაჭერა, განახლებადი ენერგიის ინვესტიციების გაზრდა და ენერგეტიკული ეფექტიანობის გაუმჯობესება. ენერგორესურსებისა და სატრანსპორტო მარშრუტების დივერსიფიკაცია ზრდის ქვეყნების მდგრადობას გარე შოკების მიმართ და აძლიერებს მათ ენერგეტიკულ უსაფრთხოებას.

ბუნებრივ გაზს განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ქვეყნების ენერგეტიკული უსაფრთხოებაში. მისი დაბალი ემისიები მას „გარდამავალ საწვავად“ აქცევს სუფთა ენერგიაზე გადასვლის პროცესში (Bridge et al., 2013). დღეს ბევრი ქვეყანა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ბუნებრივ გაზზე ელექტროენერგიის გამომუშავების, სამრეწველო საქმიანობისა და საცხოვრებელი სახლების გათბობისთვის. ამიტომ, ბუნებრივი გაზის მიწოდების ნებისმიერმა შეფერხებამ შეიძლება სერიოზული ეკონომიკური და სოციალური პრობლემები გამოიწვიოს. გლობალური ენერგეტიკული ბაზრების რყევებმა და ძირითად მწარმოებელ რეგიონებში გეოპოლიტიკურმა დაძაბულობამ კიდევ უფრო გაზარდა ბუნებრივი გაზის უსაფრთხოების სტრატეგიული მნიშვნელობა.

რუსეთ-უკრაინის ომის შემდეგ ევროპაში ენერგეტიკულმა კრიზისმა ნათლად აჩვენა ბუნებრივი გაზის მიწოდების უსაფრთხოების სტრატეგიული მნიშვნელობა. ევროპული ქვეყნების მნიშვნელოვან რაოდენობას, რომლებიც რუსულ ბუნებრივ გაზზე იყვნენ დამოკიდებულნი, ენერგეტიკული მომარაგების სერიოზული პრობლემები, ფასების ზრდა და ეკონომიკური გაურკვევლობა შეექმნა. ამ მოვლენების შედეგად, ევროპულმა ქვეყნებმა დააჩქარეს ინვესტიციები თხევადი ბუნებრივი გაზის ინფრასტრუქტურაში, ეძებეს ალტერნატიული მიწოდებლები და უფრო მეტი აქცენტი გადაიტანეს განახლებადი ენერგიის პროექტებზე (European

Commission, 2022). ამ პროცესის დროს, ენერგეტიკული დერეფნების გასწვრივ მდებარე ქვეყნების გეოპოლიტიკური მნიშვნელობაც გაიზარდა.

ცხრილი 1

იმპორტირებული ბუნებრივი გაზის მოცულობა, წყაროს მიხედვით

ბუნებრივი აირის მიღების პუნქტი	2019	2020	2021	2022	2023	2024
აზერბაიჯანი	1229	1183	1132	1411	2044	2241
რუსეთის ფედერაცია	162	204	397	520	596	788
სომხეთი	-	19	-	-	-	-
სამხრეთ კავკასიის გაზსადენი (SCP)	1192	1159	1051	1146	413	70
ადგილობრივი მოპოვება	9	8	15	14	16	15
სულ	2592	2573	2595	3091	3069	3114

წყარო: ცხრილი შედგენილია სემეკის ყოველწლიური ანგარიშების საფუძველზე.

საქართველო სტრატეგიულად მდებარეობს კასპიის რეგიონსა და ევროპის ენერგეტიკულ ბაზრებს შორის. ისეთი სატრანზიტო ქვეყნებისთვის, როგორც საქართველო, ენერგეტიკული უსაფრთხოება როგორც ეკონომიკური, ასევე გეოპოლიტიკური მნიშვნელობისაა. ისეთი მსხვილი ენერგეტიკული პროექტები, როგორიცაა ბაქო-თბილისი-ერზრუმის მილსადენი და სამხრეთის გაზის დერეფანი, საქართველო აზერბაიჯანული ბუნებრივი გაზის ევროპაში ტრანსპორტირებისთვის კრიტიკულ სატრანზიტო ქვეყნად აქცევს (Cornell, 2018). ეს არა მხოლოდ საქართველოს ეკონომიკურ შემოსავალს აძლევს, არამედ ზრდის მის სტრატეგიულ მნიშვნელობას რეგიონულ ენერგეტიკულ გეოპოლიტიკაში. თუმცა, საქართველო ენერგეტიკული უსაფრთხოების თვალსაზრისით სხვადასხვა რისკის წინაშე დგას. ქვეყნის ბუნებრივი გაზის საჭიროებებს აზერბაიჯანი და რუსეთი აკმაყოფილებენ. ის ფაქტი, რომ შიდა წარმოება საკმაოდ შეზღუდულია და არ არსებობს მიწისქვეშა ბუნებრივი გაზის საცავები, ზრდის საქართველოს დაუცველობას გარე შოკების მიმართ. გარდა ამისა, სეზონური მოთხოვნის ზრდა, ინფრასტრუქტურული რისკები და რეგიონული პოლიტიკური დაძაბულობა დამატებით ზეწოლას ახდენს ენერგეტიკული მომარაგების უსაფრთხოებაზე.

ენერგეტიკული უსაფრთხოების კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტია ენერგეტიკული ინფრასტრუქტურის დაცვა. კრიტიკულ ინფრასტრუქტურებს შორისაა მილსადენები, ელექტროსადგურები, გამანაწილებელი ქსელები, თხევადი ბუნებრივი გაზის (LNG) ტერმინალები და შესანახი ობიექტები. ასეთი სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ინფრასტრუქტურები დაცული უნდა იყოს ტექნიკური ჩავარდნების, კიბერშეტევების, ტერორისტული საფრთხეებისა და სტიქიური უბედურებებისგან. მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე ენერგეტიკული სისტემების დიგიტალიზაცია ზრდის ეფექტურობას, ის ასევე იწვევს კიბერუსაფრთხოების რისკებს. ამიტომ, მდგრადობა და რისკების მართვა თანამედროვე ენერგეტიკული უსაფრთხოების სტრატეგიების ცენტრალურ ნაწილს წარმოადგენს (Cherp & Jewell, 2011).

ასევე, გარემოსდაცვითი მდგრადობა დღეს ენერგეტიკული უსაფრთხოების პოლიტიკის განუყოფელ ნაწილად იქცა. კლიმატის ცვლილებასთან ბრძოლა და საერთაშორისო გარემოსდაცვითი ვალდებულებების შესრულება ქვეყნებს აიძუ-

ლებს შეამცირონ წიაღისეული საწვავზე დამოკიდებულება და გაზარდონ ინვესტიციები განახლებად ენერგიაში. თუმცა, განახლებადი ენერგიის სისტემებზე გადასვლა მოითხოვს მაღალ ხარჯებს, ტექნოლოგიურ ტრანსფორმაციას და გრძელვადიან დაგეგმვას. ვარაუდობენ, რომ ბუნებრივი გაზი შეინარჩუნებს თავის სტრატეგიულ მნიშვნელობას, როგორც უფრო სუფთა და მდგრადი ენერგიის წყარო ამ გარდამავალ პერიოდში (IEA, 2023).

დასკვნის სახით, ენერგეტიკული უსაფრთხოების კონცეფცია XXI საუკუნეში სულ უფრო რთული და სტრატეგიული გახდა. საიმედო და ხელმისაწვდომი ენერგეტიკული მომარაგება კრიტიკულად მნიშვნელოვანია ეკონომიკური ზრდის, სამრეწველო წარმოების, სოციალური კეთილდღეობისა და ეროვნული უსაფრთხოებისთვის. ბუნებრივი გაზი, თავისი ეკონომიკური და გარემოსდაცვითი მახასიათებლების გამო, გლობალური ენერგეტიკული სისტემის ფუნდამენტურ ელემენტად რჩება. ისეთი ქვეყნებისთვის, როგორიცაა საქართველო, რომლებიც ენერგიის იმპორტზე არიან დამოკიდებულნი და სტრატეგიულ ენერგეტიკულ კორიდორებზე მდებარეობენ, ენერგეტიკული უსაფრთხოების გაძლიერება შესაძლებელი იქნება დივერსიფიკაციის პოლიტიკის, რეგიონული თანამშრომლობის, ინფრასტრუქტურის მოდერნიზაციისა და მდგრადი ენერგეტიკული დაგეგმარების გზით.

ბუნებრივი გაზის მსოფლიო მიმოხილვა და გეოგოლიტიკა

მაღალი ეკონომიკური ეფექტურობისა და გარემოსდაცვითი კეთილგანწყობის გამო, ბოლო წლებში ბუნებრივი გაზის ბაზარმა მნიშვნელოვანი ტრანსფორმაცია განიცადა ენერგეტიკული მოთხოვნის ზრდის, გეოპოლიტიკური დამახულობის, ტექნოლოგიური მიღწევებისა და გარემოსდაცვითი შეშფოთების შედეგად. ბუნებრივი გაზის მზარდმა მნიშვნელობამ მსოფლიოს ენერგეტიკულ სისტემაში გაამწვავა კონკურენცია მწარმოებელ და მომხმარებელ ქვეყნებს შორის, ამასთანავე გაზარდა ენერგიის ტრანსპორტირების მარშრუტებისა და სტრატეგიული ენერგეტიკული პარტნიორობის გეოპოლიტიკური მნიშვნელობა (Stern, 2021).

მსოფლიო ბუნებრივი გაზის ბაზრები მჭიდროდ არის დაკავშირებული ერთმანეთთან მილსადენების, თხევადი ბუნებრივი გაზის (LNG) ვაჭრობის, რეგიონული ენერგეტიკული შეთანხმებებისა და საერთაშორისო ინფრასტრუქტურული ინვესტიციების მეშვეობით. შესაბამისად, ერთ რეგიონში განვითარებულმა მოვლენებმა შეიძლება პირდაპირ გავლენა მოახდინოს ენერგიის ფასებზე, მიწოდების უსაფრთხოებასა და პოლიტიკურ ურთიერთობებზე მთელ მსოფლიოში (IEA, 2023).

ცხრილი 2

ბუნებრივი გაზის უმსხვილესი რეზერვების მქონე ქვეყნების სია (TCM)

ქვეყნების დასახელება	2020	2021	2022	2023	2024
რუსეთი	49,203	47,808	47,152	47,152	47,142
ირანი	34,077	33,988	33,988	33,988	33,988
ყაზარი	23,831	23,831	23,831	23,831	23,831
თურქმენეთი	22,269	13,950	13,950	13,950	13,950
აშშ	12,702	13,171	19,570	17,095	16,582
საუდის არაბეთი	9,791	9,423	9,514	9,514	9,651
არაბთა გაერთიანებული საამიროები	6,090	6,090	8,210	8,210	8,220
ნიგერია	5,848	5,761	5,913	5,913	6,009
ვენესუელა	5,674	5,674	5,511	5,511	5,476

ალჯირი	4,504	4,504	4,504	4,504	4,504
უმსხვილესი ქვეყნების ჯამი	173,990	164,200	172,143	169,668	169,363
მსოფლიოს დანარჩენი ქვეყნები	39,263	37,979	36,974	36,955	37,237
საბოლოო ჯამი	213,253	202,179	209,117	206,623	206,600

წყარო: ცხრილი შედგენილია ენი-ს (ENI) მსოფლიო ენერგიის მიმოხილვის მონაცემების მიხედვით (ENI, 2022; ENI, 2025).

ბუნებრივი გაზის რეზერვების გარკვეულ რეგიონებში კონცენტრაციას მნიშვნელოვანი გეოპოლიტიკური შედეგები მოჰყვება. ბუნებრივი გაზის დიდი რეზერვების მქონე ქვეყნებს შეუძლიათ სტრატეგიული გავლენის მოპოვება საერთაშორისო ენერგეტიკულ ბაზრებსა და პოლიტიკურ სისტემებში (Yergin, 2020) და პირიქით, ქვეყნები, რომლებსაც არ აქვთ საკმარისი შიდა ენერგორესურსები, სულ უფრო მეტად დამოკიდებულნი ხდებიან იმპორტზე, რაც ენერგეტიკულ უსაფრთხოებას კრიტიკულ ეროვნულ საკითხად აქცევს (Cherp & Jewell, 2014). კონცენტრირებული ბუნებრივი გაზის რეზერვების მქონე რეგიონებსა და მაღალი მოხმარების მქონე რეგიონებს შორის დისბალანსმა გაზარდა საერთაშორისო ენერგეტიკული ვაჭრობისა და ენერგეტიკული ტრანსპორტირების ინფრასტრუქტურის მნიშვნელობა (BP, 2023). ამიტომ, მილსადენები, თხევადი ბუნებრივი გაზის ტერმინალები და ენერგეტიკული ტრანზიტის დერეფნები გლობალური ენერგეტიკული სისტემის ფუნდამენტურ ელემენტებად იქცა.

თხევადი ბუნებრივი გაზი (LNG) მსოფლიო ბუნებრივი გაზის ბაზრის ტრანსფორმაციის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო. თხევადი ბუნებრივი გაზის ტექნოლოგიამ შესაძლებელი გახადა ბუნებრივი გაზის დიდ მანძილზე ტრანსპორტირება ტანკერების მეშვეობით. ამან საშუალება მისცა მილსადენთან კავშირის არმქონე ქვეყნებს აქტიურად მიეღოთ მონაწილეობა ბუნებრივი გაზის საერთაშორისო ვაჭრობაში (IEA, 2023). თხევადი ბუნებრივი გაზის ვაჭრობის სწრაფმა ზრდამ გაზარდა გლობალური კონკურენცია ენერგიის ექსპორტიორ ქვეყნებს შორის, ასევე, შეამცირა ტრადიციული მილსადენებით ექსპორტირების დომინირება და გაზარდა იმპორტიორი ქვეყნების გავლენა მიმწოდებლების დივერსიფიკაციის ხელშეწყობის გზით. ამიტომ, თხევადი ბუნებრივი გაზი ამჟამად განიხილება როგორც ეკონომიკური განვითარების, ასევე გეოპოლიტიკური გავლენის მნიშვნელოვან ინსტრუმენტად.

თუმცა, თხევადი ბუნებრივი გაზით ვაჭრობა მაღალფასიანი და ტექნოლოგიურად ინტენსიური სექტორია. თხევადი ბუნებრივი გაზის წარმოების ობიექტები, ტანკერების ფლოტები, შენახვის სისტემები და რეგაზიფიკაციის ტერმინალები მასშტაბურ ინვესტიციებს (IEA, 2023). ენერგეტიკული დერეფნები და სტრატეგიული მილსადენები გადამწყვეტ როლს ასრულებენ ბუნებრივი გაზის უსაფრთხო ტრანსპორტირებაში მწარმოებელი რეგიონებიდან მომხმარებელთა ბაზრებამდე (შტერნი, 2021). მილსადენების სისტემები ამცირებს ტრანსპორტირების ხარჯებს, აძლიერებს გრძელვადიან ენერგეტიკულ თანამშრომლობას და ხელს უწყობს რეგიონულ ეკონომიკურ ინტეგრაციას. ამიტომ, მილსადენების მარშრუტებს სტრატეგიული მნიშვნელობა აქვს არა მხოლოდ ეკონომიკური, არამედ პოლიტიკური და გეოპოლიტიკური თვალსაზრისითაც (Yergin, 2020).

გლობალურად მნიშვნელოვანი ბუნებრივი გაზის მილსადენების პროექტებს შორისაა Nord Stream, TurkStream, Trans Adriatic Pipeline (TAP), Trans Anatolian Natural Gas Pipeline (TANAP) და ბაქო-თბილისი-ერზრუმის მილსადენი (BP, 2023). ეს პროექტები ბუნებრივი გაზის მწარმოებელ რეგიონებს, როგორიცაა რუსეთი და კასპიის აუზი, ევროპისა და აზიის მსხვილ სამომხმარებლო ბაზრებთან აკავშირებს. სამხრეთის გაზის დერეფანი ჩვენი დროის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ენერგეტიკულ დერეფნის პროექტად ითვლება (European Commission, 2022). ეს დერეფანი აზერბაიჯანულ ბუნებრივ გაზს კასპიის რეგიონიდან საქართველოსა და თურქეთის გავლით ევროპაში გადაიტანს. პროექტი გადამწყვეტ როლს ასრულებს ევროპის მცდელობებში, დივერსიფიცირება გაუკეთოს ბუნებრივი გაზის მიწოდებას და შეამციროს დამოკიდებულება რუსულ გაზზე (Cornell, 2018). ეს რეგიონული პროექტები, რომლებიც ასე მნიშვნელოვანია ევროპის ენერგეტიკული უსაფრთხოებისთვის, კიდევ უფრო აძლიერებს საქართველოს სტრატეგიულ მნიშვნელობას.

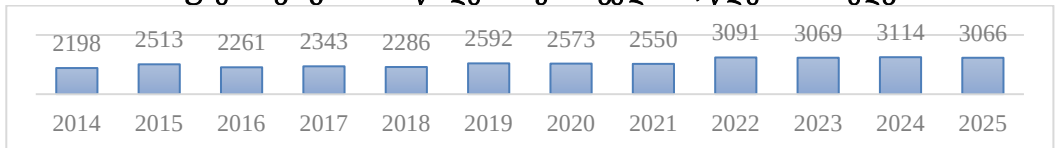
სტრატეგიული ენერგეტიკული დერეფნების გასწვრივ განლაგებული სატრანზიტო ქვეყნები მნიშვნელოვან ეკონომიკურ და გეოპოლიტიკურ უპირატესობებს იძენენ. ისეთი ქვეყნები, როგორიცაა საქართველო და თურქეთი, ზრდიან თავიანთ გავლენას საერთაშორისო ენერგეტიკულ სისტემაში, ტრანზიტოვით მიღებული შემოსავლების, ინფრასტრუქტურული ინვესტიციებისა და რეგიონული სტრატეგიული მნიშვნელობის წყალობით. (Cornell, 2018). თუმცა, სატრანზიტო ქვეყნებს ასევე შეიძლება შეექმნათ რისკები, როგორიცაა რეგიონული კონფლიქტები, პოლიტიკური არასტაბილურობა და ინფრასტრუქტურის უსაფრთხოება.

საქართველოს ეკონომიკაში ბუნებრივი გაზის სტრატეგიული მნიშვნელობა

მსოფლიო კონიუნქტურის პარალელურად, საქართველოშიც ბუნებრივი გაზის მოხმარება წლების მიხედვით თანდათანობით იზრდება. საქართველოს საბოლოო ენერგეტიკული მოთხოვნის დაკმაყოფილების ერთ-ერთი მთავარი წყარო არის ბუნებრივი გაზი. ენერგიის ჯამურ მოხმარებაში სიტუაცია იგივეა. საქართველოს ენერგეტიკული ბალანსის თანახმად, ენერგიის ჯამურ მოხმარებაში ბუნებრივი გაზის წილი 38,5% შეადგინა. ბუნებრივი გაზის წილი მცირედით, მაგრამ ზრდადი ტენდენციით. უკანასკნელი წლების განმავლობაში, საქართველოში ბუნებრივი გაზის მოხმარება გაიზარდა და აღემატება წელიწადში 3 მილიარდ კუბურ მეტრს.

დიაგრამა 1

ბუნებრივი გაზის მიწოდება საქართველოში, წლების მიხედვით

წყარო: დიაგრამა შედგენილია სემეკის ყოველწლიური ანგარიშების საფუძველზე.

საქართველოს ენერგეტიკული ბაზარი, მათ შორის ბუნებრივი გაზის ბაზარი, რეგულირდება საქართველოს კანონით ელექტროენერგეტიკისა და წყალმომარაგების შესახებ. აღნიშნული კანონი ადგენს ბუნებრივი გაზის სექტორში გადაცემის, განაწილების, მიწოდების, შენახვისა და ვაჭრობის ზოგად სამართლებრივ ჩარჩოებს. ეს კანონი აწესრიგებს ელექტროენერგეტიკისა და ბუნებრივი გაზის სექტორების

მართვასთან, ორგანიზებასთან, რეგულირებასთან, ელექტროენერგიისა და ბუნებრივი გაზის ბაზრებზე ვაჭრობასთან დაკავშირებულ საკითხებს.

ბუნებრივი გაზი ერთ-ერთი მთავარი ენერგორესურსია, რომელსაც სტრატეგიული მნიშვნელობა აქვს საქართველოს ეკონომიკური განვითარების, ენერგეტიკული მდგრადობისა და ეროვნული უსაფრთხოებისთვის. შეზღუდული შიდა ენერგორესურსებისა და მზარდი ენერგეტიკული მოთხოვნის გამო, საქართველო დიდწილად დამოკიდებულია იმპორტირებულ ბუნებრივ გაზზე ელექტროენერგიის გამომუშავების, მრეწველობის, კომერციული საქმიანობისა და საყოფაცხოვრებო მოხმარებაში (GNERC, 2024).

ბოლო წლებში ურბანიზაციამ, ინდუსტრიალიზაციამ და მოსახლეობის ზრდამ გაზარდა ბუნებრივი გაზის მოხმარება (IEA, 2023). როგორც ეკონომიკურად ეფექტური ენერგიის წყარო, ბუნებრივი გაზი ამცირებს წარმოების ხარჯებს და ხელს უწყობს ეკონომიკურ კონკურენტუნარიანობას. მას ასევე მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს ენერგეტიკული სიღარიბის შემცირებასა და ცხოვრების დონის ამაღლებაში.

დიაგრამა 2

ბუნებრივი გაზის მოხმარება მოსახლეობის მიერ, წლების მიხედვით

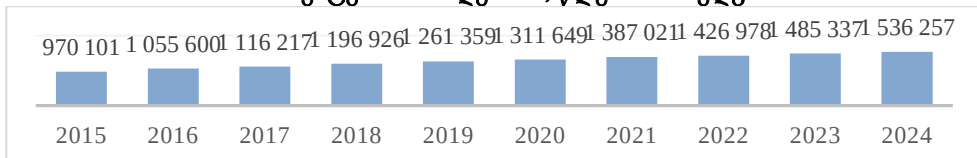

წყარო: დიაგრამა შედგენილია სემეკის ყოველწლიური ანგარიშების საფუძველზე.

ბუნებრივი გაზი ელექტროენერგიის წარმოების სისტემაში კრიტიკული სტაბილიზაციის მექანიზმის როლს ასრულებს. მიუხედავად იმისა, რომ ჰიდრო-ელექტროსადგურები საქართველოში ენერგიის წარმოების ძირითადი წყაროა, წყლის დონის სეზონური რყევები ბუნებრივი გაზის ელექტროსადგურების გამოყენებას მოითხოვს, განსაკუთრებით ზამთრის თვეებში. ბუნებრივი გაზის ელექტროსადგურები ენერგეტიკული მომარაგების უწყვეტობას უზრუნველყოფენ მათი სწრაფი ექსპლუატაციაში გაშვების სიმძლავრისა და ნახშირბადის დაბალი ემისიების წყალობით (GNERC, 2024).

დიაგრამა 3

აბონენტების რაოდენობა, წლების მიხედვით

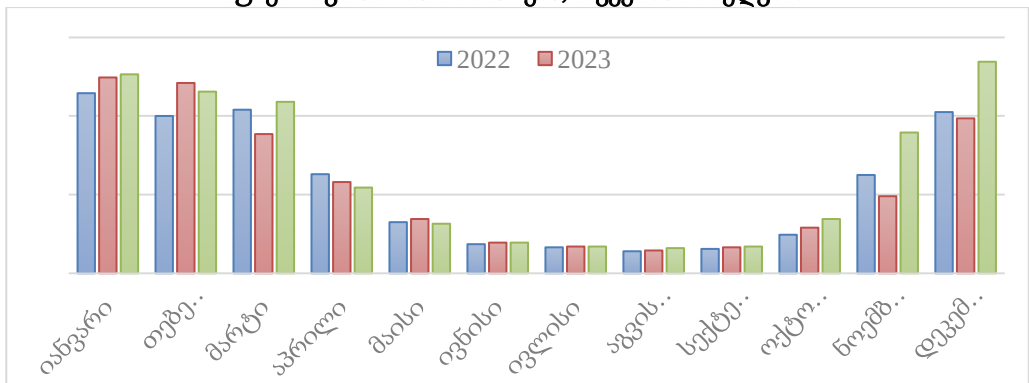
წყარო: დიაგრამა შედგენილია სემეკის ყოველწლიური ანგარიშების საფუძველზე.

გარდა ამისა, ისეთი სექტორები, როგორიცაა წარმოება, ქიმიური და კვების პროდუქტების გადამუშავება, მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ბუნებრივ გაზზე. ამიტომ, ბუნებრივი გაზის მიწოდების შეფერხებამ ან ფასების ზრდამ შეიძლება უარყოფითად იმოქმედოს ეკონომიკურ სტაბილურობაზე.

ბუნებრივი გაზი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სოციალურ კეთილდღეობასა და პოლიტიკურ სტაბილურობაში. მოსახლეობის დიდი ნაწილი ბუნებრივ გაზს გათბობისთვის იყენებს, განსაკუთრებით ზამთრის თვეებში. შესაბამისად, მიწოდების შეფერხებამ ან ფასების ზრდამ შეიძლება გამოიწვიოს სოციალური უკმაყოფილება და ეკონომიკური ზეწოლა. ენერგიაზე წვდომა ასევე კრიტიკულად მნიშვნელოვანია სიღარიბის შემცირებისა და სოციალური თანასწორობის მისაღწევად (Sovacool, 2011).

დიაგრამა 4

ბუნებრივი აირის მოხმარება, თვეების მიხედვით

წყარო: დიაგრამა შედგენილია სემეკის ყოველწლიური ანგარიშების საფუძველზე.

ენერგეტიკული უსაფრთხოების თვალსაზრისით, საქართველოს დამოკიდებულება ბუნებრივი გაზის იმპორტზე გარკვეულ სტრატეგიულ რისკებს წარმოშობს. ქვეყანაში ბუნებრივი გაზის ადგილობრივი წარმოების, მიწისქვეშა ბუნებრივი გაზის საცავების არარსებობა და უცხოელ მომწოდებლებზე დამოკიდებულება ზრდის მის დაუცველობას მიწოდების შეფერხებების მიმართ. გარდა ამისა, მილსადენებისა და ენერგეტიკული ინფრასტრუქტურის დაცვა უმნიშვნელოვანესია ეროვნული უსაფრთხოებისთვის კიბერშეტევებისა და რეგიონული კონფლიქტების გამო (IEA, 2023). ამიტომ, დივერსიფიკაციის პოლიტიკა, ინფრასტრუქტურის მოდერნიზაცია და განახლებადი ენერგიის ინვესტიციები საქართველოს გრძელვადიანი ენერგეტიკული უსაფრთხოების სტრატეგიის ძირითად ელემენტებად ითვლება.

ასევე, ამ კვლევის ფარგლებში შემუშავებულია და დადასტურებულია SARIMA(2,1,1)(1,1,1)[12]-ზე დაფუძნებული პროგნოზირების ჩარჩო ბუნებრივი გაზის ყოველთვიური მოხმარებისთვის, 2010 წლიდან 2025 წლამდე მონაცემების გამოყენებით. საბოლოო მოდელი შეირჩა დიაგნოსტიკური ტესტების, ნარჩენი ანალიზისა და ნიმუშის მიღმა პროგნოზირების შესრულების საფუძველზე. პროგნოზირების სიზუსტის შესაფასებლად, შეიქმნა 2025 წლის პროგნოზი და შედარდა მოხმარების ფაქტობრივ მაჩვენებლებსა და საქართველოს ბუნებრივი გაზის ბა-

ლანსის პროგნოზს. შედარებამ დაადასტურა, რომ მოდელმა წარმოადგინა რეალისტური და სანდო შეფასებები.

2026 და 2027 წლების პროგნოზის შედეგები მიუთითებს, რომ საქართველოში ბუნებრივი გაზის მოხმარება, სავარაუდოდ, მომდევნო ორი წლის განმავლობაში გაიზრდება. პროგნოზირებული მნიშვნელობები ინარჩუნებს ისტორიულ მონაცემებში დაფიქსირებულ ძლიერ სეზონურ სტრუქტურას, მოხმარების პიკებით ზამთრის თვეებში და მოთხოვნის შემცირებით ზაფხულის პერიოდებში. ეს აჩვენებს, რომ მოდელი წარმატებით აღიქვამს როგორც სეზონურ რყევებს, ასევე მოხმარების გრძელვადიან ტენდენციებს.

გარდა ამისა, პროგნოზები არ შეიცავს ირაციონალურ ნახტომებს ან სტრუქტურულ რღვევებს, რაც მიუთითებს, რომ მოდელი საიმედოა და არ არის ზედმეტად მორგებული. სეზონური და არასეზონური ავტორეგრესიული და მოძრავი საშუალო კომპონენტების ჩართვამ მნიშვნელოვნად გააუმჯობესა მოდელის ადეკვატურობა და აღმოფხვრა ნარჩენი ავტოკორელაცია. საერთო ჯამში, დასკვნები ხაზს უსვამს სეზონურობის ექსპლიციტური მოდელირების მნიშვნელობას ბუნებრივ გაზზე მოთხოვნის პროგნოზირებაში და ხაზს უსვამს პროგნოზირების სტრატეგიულ როლს ენერგეტიკული უსაფრთხოების დაგეგმვასა და გრძელვადიანი ენერგეტიკული პოლიტიკის შემუშავებაში საქართველოში.

ცხრილი 3

მოსახლეობის მიერ ბუნებრივი გაზის მოხმარების პროგნოზირებული მონაცემები, წლების მიხედვით

წლები	ფაქტირი მოხმარება (MCM)	ბუნებრივი გაზის ბალანსი (MCM)	პროგნოზირებული მონაცემები (MCM)	ხარვეზი (%)
2025	1594.75	1547.58	1603.59	0,55
2026		1661.08	1672.46	
2027			1796.39	

წყარო: ცხრილი შედგენილია ბუნებრივი გაზის მოხმარების პროგნოზებიდან, სემეკის ყოველწლიური საქმიანობის ანგარიშიდან და საქართველოს ეკონომიკის სამინისტროს ბუნებრივი გაზის ბალანსიდან მიღებული მონაცემების საფუძველზე.

ლიტერატურის მიმოხილვა

ენერგეტიკული უსაფრთხოების კონცეფცია სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს აკადემიურ ლიტერატურაში გლობალური ენერგიის მოთხოვნის ზრდის, გეოპოლიტიკური განვითარებისა და ენერგეტიკულიაზრებზე რყევების გამო. ადრეული კვლევები ენერგეტიკული უსაფრთხოებას, ძირითადად, განუწყვეტელი და ეკონომიურად ეფექტური ენერგეტიკული მომარაგების უზრუნველყოფად განსაზღვრავდა. თუმცა, დროთა განმავლობაში, კონცეფცია გაფართოვდა და მრავალმხრივ სტრუქტურად იქცა, რომელიც მოიცავს ეკონომიკურ, გარემოსდაცვით, პოლიტიკურ და ტექნოლოგიურ ასპექტებს.

Cherp და Jewell (2014), ენერგეტიკული უსაფრთხოება განიხილება, როგორც ყოვლისმომცველი კონცეფცია, რომელიც არ შემოიფარგლება მხოლოდ ენერგეტიკული მომარაგებით, არამედ მოიცავს ინფრასტრუქტურის მდგრადობას, ბაზრის სტაბილურობას და ეროვნული უსაფრთხოების ელემენტებს. ანალოგიურად, Winzer-მა (2012) განაცხადა, რომ ენერგეტიკული უსაფრთხოებას ორი ფუნდამენტ-

ტური განზომილება აქვს: მოკლევადიანი მიწოდების შეფერხებებისადმი მდგრადობა და გრძელვადიანი მდგრადი ენერგეტიკული დაგეგმვა.

ლიტერატურაში ხაზგასმულია, რომ ბუნებრივ გაზს განსაკუთრებული პოზიცია უჭირავს ენერგეტიკული უსაფრთხოების თვალსაზრისით. Bridge vd. (2013), აცხადებს, რომ ბუნებრივი გაზი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს, როგორც „გარდამავალი საწვავი“ ენერგეტიკული გარდამავალი პროცესის დროს, მისი დაბალი ნახშირბადის გამოყოფის გამო. Yergin (2006) ამტკიცებს, რომ ენერგორესურსები გამოიყენება არა მხოლოდ როგორც ეკონომიკური ინსტრუმენტი, არამედ როგორც გეოპოლიტიკური. ევროპაში ენერგეტიკულმა კრიზისმა, განსაკუთრებით რუსეთ-უკრაინის ომის შემდეგ, ენერგეტიკული მომარაგების უსაფრთხოების სტრატეგიული მნიშვნელობა კიდევ უფრო აშკარა გახადა. ასევე, ევროკომისიის ანგარიშები (2022) აჩვენებს, რომ ენერგეტიკული მომარაგების წყაროებისა და მარშრუტების დივერსიფიკაცია ენერგეტიკული უსაფრთხოების ერთ-ერთი მთავარი ელემენტია.

საქართველოს შესახებ კვლევები ფოკუსირებულია ქვეყნის, როგორც ენერგეტიკული სატრანზიტო დერეფნის როლზე. Cornell (2018) აღნიშნავს, რომ სამხრეთის გაზის დერეფანმა და ბაქო-თბილისი-ერზრუმის მილსადენმა გაზარდა საქართველოს გეოპოლიტიკური მნიშვნელობა. საერთო ჯამში, ლიტერატურა მიუთითებს, რომ დივერსიფიკაციის პოლიტიკა, განახლებადი ენერგიის ინვესტიციები, ინფრასტრუქტურის მოდერნიზაცია და რეგიონული ენერგეტიკული თანამშრომლობა კრიტიკულად მნიშვნელოვანია ენერგეტიკული უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად.

კვლევის შედეგები და რეკომენდაცია

ამ კვლევის შედეგებით, ბუნებრივი გაზი წარმოადგენს ერთ-ერთ მთავარ ენერგორესურსს, რომელსაც სტრატეგიული მნიშვნელობა აქვს საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოების, ეკონომიკური განვითარებისა და გეოპოლიტიკური სტაბილურობისთვის. საქართველოს შეზღუდული შიდა ენერგორესურსების გამო, ქვეყანა მნიშვნელოვნად გახდა დამოკიდებული იმპორტირებულ ბუნებრივ გაზზე ელექტროენერგიის გამომუშავების, სამრეწველო საქმიანობის, კომერციული გამოყენებისა და საყოფაცხოვრებო მოხმარებისთვის. ბუნებრივი გაზი, განსაკუთრებით აზერბაიჯანიდან, წარმოადგენს საქართველოს ენერგეტიკული სისტემის მთავარ ელემენტს. რუსეთი ასევე გარკვეულწილად მეორეხარისხოვან მიმწოდებლად გვევლინება. კვლევა აჩვენებს, რომ ბუნებრივი გაზი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს არა მხოლოდ ეკონომიკური ზრდის, არამედ სოციალური კეთილდღეობის, პოლიტიკური სტაბილურობისა და ეროვნული უსაფრთხოების თვალსაზრისითაც.

საქართველოს, როგორც ენერგეტიკული ტრანზიტის ქვეყნის, როლი მნიშვნელოვან უპირატესობებს ანიჭებს რეგიონული ენერგეტიკული გეოპოლიტიკის თვალსაზრისით. სამხრეთის გაზის დერეფანი, TANAP და ბაქო-თბილისი-ერზრუმის მილსადენის პროექტები ზრდის საქართველოს სტრატეგიულ მნიშვნელობას ევროპის ენერგეტიკული უსაფრთხოებისთვის. თუმცა, ასევე გამოვლინდა ენერგეტიკული უსაფრთხოების თვალსაზრისით რამდენიმე ძირითადი დაუცველობა. იმპორტზე დამოკიდებულება, გეოპოლიტიკური დაძაბულობა, ფასების რყევები, ინფრასტრუქტურის დეფიციტი და ბუნებრივი გაზის შესანახი ობიექტების არარსებობა არის მთავარი რისკები, რომელთა წინაშეც დგას საქართველოს ენერგეტიკული სისტემა. კვლევის ფარგლებში ARIMA მოდელის გამოყენებით ჩატარებული ბუნებრივი გაზის მოხმარების პროგნოზები აჩვენებს, რომ საქართველოში

ბუნებრივ გაზზე მოთხოვნა მომდევნო ორი წლის განმავლობაში გააგრძელებს ზრდას. ენერგიისადმი მოთხოვნის ეს ზრდა მიუთითებს, რომ ბუნებრივი გაზი შეინარჩუნებს თავის სტრატეგიულ მნიშვნელობას საქართველოს ენერგეტიკულ სისტემაში მოკლევადიან და საშუალოვადიან პერსპექტივაში.

ენერგეტიკული მომარაგების წყაროებისა და იმპორტის მარშრუტების დივერსიფიკაცია უმნიშვნელოვანესია საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოების გასაძლიერებლად. ამჟამად, აზერბაიჯანი საქართველოს ყველაზე საიმედო ბუნებრივი გაზის მიმწოდებელია. თუმცა, ერთ მიმწოდებელზე მაღალმა დამოკიდებულებამ შეიძლება გრძელვადიან პერსპექტივაში სტრატეგიული დაუცველობა შექმნას, ამიტომ აუცილებელია ალტერნატიული ენერგიის წყაროების სისტემაში ჩართვა. ამ კონტექსტში მნიშვნელოვანია რეგიონული ენერგეტიკული თანამშრომლობის განვითარება და ალტერნატიული იმპორტის მექანიზმების შეფასება.

განახლებადი ენერგიის ინვესტიციები, ასევე, მნიშვნელოვან როლს შეასრულებს საქართველოს გრძელვადიან ენერგეტიკული უსაფრთხოებაში. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს აქვს მაღალი ჰიდროელექტრო პოტენციალი, ასევე არსებობს მნიშვნელოვანი შესაძლებლობები მზის და ქარის ენერგიაში. განახლებადი ენერგიის ინვესტიციების გაზრდამ შეიძლება შეამციროს ბუნებრივ გაზზე დამოკიდებულება და გააძლიეროს ენერგეტიკული სისტემის მდგრადობა. გარდა ამისა, ენერგეტიკული ეფექტურობის პოლიტიკის შემუშავება ხელს შეუწყობს ენერგიის მოხმარების უფრო ეფექტურ მართვას სამრეწველო და საცხოვრებელ სექტორებში. ენერგეტიკული ინფრასტრუქტურის მოდერნიზაცია და ბუნებრივი გაზის შესანახი ობიექტების შექმნა ასევე უნდა იყოს მთავარ პრიორიტეტებს შორის. საცავის ობიექტების ნაკლებობა მნიშვნელოვან რისკს უქმნის საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოებას, განსაკუთრებით ზამთრის თვეებში. გარდა ამისა, საჭიროა უსაფრთხოების ინვესტიციების გაზრდა ენერგეტიკული ინფრასტრუქტურის კიბერშეტევებისგან, ტექნიკური ჩავარდნებისა და სტიქიური უბედურებებისგან დასაცავად. გრძელვადიანი ენერგეტიკული დაგეგმვა, ინფრასტრუქტურული ინვესტიციები და რეგიონული ენერგეტიკული დიპლომატია ფუნდამენტურ სტრატეგიულ ელემენტებად ითვლება, რაც გააძლიერებს საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოებას.

დასკვნა

დასკვნის სახით, ბუნებრივი გაზი კვლავ რჩება ერთ-ერთ მთავარ ენერგორესურსად, რომელსაც სტრატეგიული მნიშვნელობა აქვს საქართველოს ეკონომიკური განვითარების, ენერგეტიკული მდგრადობისა და ეროვნული უსაფრთხოებისთვის. საქართველოს გეოპოლიტიკური მდებარეობა კასპიის აუზსა და ევროპის ენერგეტიკულ ბაზრებს შორის აძლიერებს მის როლს, როგორც ენერგეტიკული სატრანზიტო დერეფნის და ზრდის მის მნიშვნელობას რეგიონულ ენერგეტიკულ სისტემაში. ისეთი პროექტები, როგორიცაა სამხრეთის გაზის დერეფანი და ბაქო-თბილისი-ერზრუმის მილსადენი, საქართველოს როგორც ეკონომიკურ, ასევე პოლიტიკურ უპირატესობებს ანიჭებს. თუმცა, ქვეყნის მაღალი დამოკიდებულება იმპორტირებულ ბუნებრივ გაზზე ასევე სხვადასხვა რისკებს შეიცავს ენერგეტიკული უსაფრთხოების თვალსაზრისით.

კვლევის შედეგები აჩვენებს, რომ ენერგეტიკული უსაფრთხოება არ შემოიფარგლება მხოლოდ ენერგეტიკული მომარაგების უწყვეტობით. ენერგეტიკული უსაფრთხოება ასევე მოიცავს მრავალგანზომილებიან ელემენტებს, როგორიცაა

ეკონომიკური მდგრადობა, ინფრასტრუქტურის უსაფრთხოება, გარემოსდაცვითი მდგრადობა, პოლიტიკური სტაბილურობა და რეგიონული თანამშრომლობა. ამიტომ, საქართველოს ენერგეტიკული პოლიტიკა უნდა იყოს ორიენტირებული არა მხოლოდ მოკლევადიან ენერგეტიკულ საჭიროებებზე, არამედ გრძელვადიან სტრატეგიულ დაგეგმვაზეც. ამ კვლევის ფარგლებში ARIMA მოდელის გამოყენებით ჩატარებული ბუნებრივი გაზის მოხმარების შეფასებები აჩვენებს, რომ საქართველოში ბუნებრივ გაზზე მოთხოვნა გააგრძელებს ზრდას მომდევნო ორი წლის განმავლობაში. მზარდი ენერგიაზე მოთხოვნა მიუთითებს, რომ ბუნებრივი აირი შეინარჩუნებს თავის მნიშვნელობას საქართველოს ენერგეტიკულ სისტემაში მოკლევადიან და საშუალოვადიან პერსპექტივაში. ამიტომ, ენერგეტიკული მომარგების უსაფრთხოების გაძლიერება, განახლებად ენერგიაში ინვესტიციების გაზრდა, ენერგიის დივერსიფიკაციის პოლიტიკის განხორციელება და ინფრასტრუქტურის მოდერნიზაციის დაჩქარება კრიტიკულად მნიშვნელოვანია საქართველოს მდგრადი ენერგეტიკული მომავლისთვის.

გამოყენებული ლიტერატურა

- BP. (2023). *Statistical review of world energy 2023*. BP plc.
- BP. (2024). *South Caucasus Pipeline project overview*. BP Azerbaijan.
- Bridge, G., Bouzarovski, S., Bradshaw, M., & Eyre, N. (2013). Geographies of energy transition: Space, place and the low-carbon economy. *Energy Policy*, 53, 331–340.
- Cherp, A., & Jewell, J. (2011). The three perspectives on energy security: Intellectual history, disciplinary roots and the potential for integration. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 3(4), 202–212.
- Cherp, A., & Jewell, J. (2014). The concept of energy security: Beyond the four As. *Energy Policy*, 75, 415–421.
- Cornell, S. E. (2018). *The South Caucasus and the geopolitics of energy*. Central Asia-Caucasus Institute.
- European Commission. (2022). *REPowerEU plan*. European Commission.
- European Commission. (2026). *Southern Gas Corridor and European energy security*. European Commission.
- GNERC. (2024). *Annual report on Georgia's electricity and natural gas sector*. Georgian National Energy and Water Supply Regulatory Commission.
- GOGC. (2024). *Gas transportation infrastructure in Georgia*. Georgian Oil and Gas Corporation.
- International Energy Agency. (2023). *World energy outlook 2023*. IEA.
- Sovacool, B. K. (2011). The policy challenges of tradable credits: A critical review. *Energy Policy*, 39(9), 575–585.
- Stern, J. (2021). *The future of gas in Europe: Transition or decline?* Oxford Institute for Energy Studies.
- TANAP. (2024). *Trans Anatolian Natural Gas Pipeline project information*. TANAP Natural Gas Transmission Company.
- Winzer, C. (2012). Conceptualizing energy security. *Energy Policy*, 46, 36–48.
- World Bank. (2022). *Georgia energy sector review and policy recommendations*. World Bank.
- Yergin, D. (2006). Ensuring energy security. *Foreign Affairs*, 85(2), 69–82.
- Yergin, D. (2020). *The new map: Energy, climate, and the clash of nations*. Penguin Press.

Heydar Aliyev

PhD Student,

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

THE ROLE OF NATURAL GAS IN ENSURING GEORGIA'S ENERGY SECURITY **Expanded Summary**

Natural gas holds a fundamental and strategic significance for Georgia's national energy security, sustainable economic growth, and external geopolitical positioning. Situated favorably between the resource-rich Caspian Basin and the expanding European energy markets, Georgia's unique geographic location transforms the country into a pivotal regional energy transit hub. The operation of large-scale international infrastructure projects, such as the Baku-Tbilisi-Erzurum (South Caucasus) Pipeline and the Southern Gas Corridor, substantially elevates Georgia's geopolitical weight and influence within the broader Eurasian energy architecture. However, due to limited domestic fossil resource endowments, the country's profound and nearly absolute reliance on imported natural gas poses a severe long-term challenge to national resilience, creating substantial structural vulnerabilities against external supply disruptions.

This study comprehensively examines the theoretical framework underlying the concept of energy security, evaluates the contemporary structure of global natural gas markets, and investigates the role of this resource within international energy politics. Particular emphasis is placed on the extensive European energy crisis induced by the post-Russia-Ukraine war landscape, analyzing its transformative impact on the security of global natural gas supply chains. Furthermore, the research identifies and systematically assesses the primary risk factors threatening Georgia's energy sector, including a critical dependence on external supply monopolies, ongoing regional geopolitical tensions, domestic infrastructural deficits, international price volatility, and the critical insufficiency or absence of underground natural gas storage facilities.

The study concludes by emphasizing that despite ongoing efforts toward energy diversification and renewable energy integration, natural gas will remain critically indispensable for Georgia's economic stability, energy security, and national strategic interests over the medium-to-long term. Ultimately, this research provides valuable policy recommendations aimed at refining demand forecasting methodologies and constructing robust risk-mitigation frameworks, thereby facilitating evidence-based energy policy formulations capable of safeguarding national strategic interests within developing economies.

Keywords: Energy Security, Natural Gas Transit, Geopolitics, Southern Gas Corridor, Import Dependence.

ჟურნალი “ეკონომისტი”

მისამართი: 0179, თბილისი, ი. ჭავჭავაძის გამზ. N1, ტელ.: 599 970103.

ჟურნალ “ეკონომისტში” სტატიების გამოქვეყნების წესები იხილეთ ვებგვერდზე:
ekonomisti.tsu.ge

Journal “**Ekonomisti**”

Address: 1 Ilia Tchavtchavadze Avenue, 0179 Tbilisi, tel. 599 970103

Rules of Publication of articles in the journal “Ekonomisti” see: ekonomisti.tsu.ge

თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა

რედაქტორი ნელი ჟაფიანიძე

Publishing House of Paata Gugushvili Institute of Economics of TSU

Redactor Neli Qafianidze